

A'dan Z'ye
SÜMER

Ali Narçın

2.BASKI

OZAN YAYINCILIK

Ali Narçın

A'dan Z'ye SÜMER

Ozan Yayıncılık Ltd.
İstanbul 2010

Bu kitabın tüm yayın hakları *Ozan Yayıncılık*'a aittir. Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar, Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi gereği yayınevinin iznini gerektirir.

A'dan Z'ye Sümer / Ali Narçın

Yayın Yönetmeni: Mustafa Demir
Editör: Orhan Suveren
Kapak tasarımı: Ozan Yayıncılık Ltd.

Baskı: Eren Ofset
Cilt: Engin Mücellit

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP):
A'dan Z'ye Sümer
Sümer, Uygarlıklar Tarihi, Tarih, Tarih Sözlüğü
Ozan Yayıncılık Ltd. Ekim 2010, Türkiye, İstanbul, 432 sayfa

1. Baskı Ekim 2007

ISBN: 978-9944-143-08-0

Dağıtım:
İstanbul: 2A, Alfa, Alkım, Artı, Bilgi, Çıra, Evren, Final, İmge, NT, Remzi, Say, Telos, Yelpaze, Yeni Çizgi
Ankara: Işık Eğitim, İmge, Sandal, Özgür İletim
İzmir: Erdoğanlar, İklim Özel Eğitim

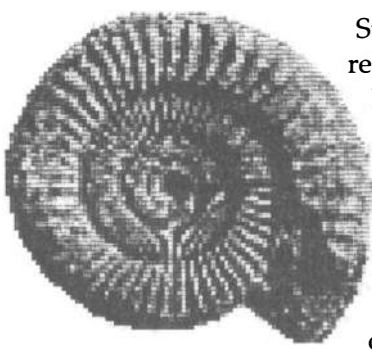
İnternet satış:
www.kitapyurdu.com, www.yenisayfa.com, www.kitapnet.com, www.iskenderiye.com, www.weblebi.com, www.dharma.com.tr, www.ideefixe.com,

Ozan Yayıncılık Ltd.
Alemdar Caddesi Güzel Sanatlar Sk. No: 13 Cağaloğlu İstanbul
Tel: 212.511 93 95 - 520 43 90 Faks: 212.527 98 47
Email: info@ozanyayincilik.com Web: www.ozanyayincilik.com

Önsöz

Adalet düşüncesini insanlık tarihine kazandıran bir uygarlığın kültürel koridorlarında gezintiye çıkma fikri, Sümer uygarlığının eski tarihin başlangıcında yer alan bir uygarlık olma düşüncesi sağlamıştır. Sümerlerin sosyal yaşamındaki Urukagina, Ur-Nammu, Ana-İttuşa ve Lipit-İştar kanunlarıyla Akad diliyle yazılmış olan Eşnunna ve Hammurabi kanunları döneminde belki de farkında olarak insanlığa kazandırılmış kurallar olarak bugün güncelliğini korumaktadır. "Tanrı Şamaş'ın ona gerçekleri verdiği adalet kralı, Hammurabi'yim ben " anlamını içeren ve Akad dilinde ["95/ha-am-mu-ra-pi/96/sar-mi-sa-ri-im/97/sa-samas (utu) ki-na-a-tim /98/is-ru-ku-sum a-na-ku"] şeklinde belirtilen bir açıklamayla belki de yaşamın Mezopotamya'daki ilk başlangıç döneminin oldukça natürel kısımlarının açıklanması olarak başlıyordu. Adalet koruyucu olarak ün yapan Sümer kralı Hammurabi'nin çıkardığı yasalar; araştırmacılar tarafından "Codex Hammurabi" adı altında toplanmıştı. Bu yasalarda hiç de yabancı olmadığımız günümüzdeki kanun maddelerinin benzeri, açıkça belirtilmekteydi. Hammurabi kanunlarından bazı kesitler ise ["...Yalan suçlamalar, çocuk kaçırma, hırsızlık, yataklık yapmak, yağmalama, meskene tecavüz, yalancı şahitlik, ağaç kesmek, borç alma, haciz ve borçlanma işi, boşanma, evlenme, iftira, köle kızlara tecavüz, eşini öldürme, akrabalar arasındaki gayrı meşru ilişkiler, miras, zina, evlatlık edinme, din kadınları, evlat edinme, kürtaj, babaya saldırma, hayvan bakanın görevini yapmaması, telif hakları, esir satış sözleşmeleri, ülke dışına köle satışları..."] şeklinde ele alınmıştı. Tarihsel belgeler, arkeolojik buluntular Ur hanedanlığının ilk kralı Ur-Nammu'nun da kanun koyucu bir kral olduğunu açıklar. Ur-Nammu, bugün Sosyalist ideolojinin temellerini atan Karl Marx'ın (Marxizm) belki de

atası olarak Sümer topraklarında ezileni koruması altına alan tek kral olarak tarih perdesini süslemektedir. Döneminde açıkça halkın yaşam geleneklerine saldıran feodal kapitalizmin önüne geçmeyi başaran bilge bir kral olarak tanıtılmaktadır. Kendisinin yazdırdığı tablet çevirisinde "...Dünya yaratıldıktan sonra Tanrı An ve Tanrı Enlil, Ur krallığını Ay tanrısı Nanna'ya verdi. Bir gün Ur-nammu, Ur'da tanrı temsilcisi olarak seçildi. O, sınır komşusu Lagaş ile savaş yaptı ve onun valisi Namani'yı tanrı Nanna'nın gücüyle öldürdü. Urun sınırını eski haline getirdi. Uzunluk ve ağırlık ölçülerini namuslu ve değişmez yaptı. Öküzü, yetimi, zengine ezdirmedi. Dulu güçlünün eline bırakmadı.... Yoksulu zenginin eline düşürmedi..." şeklindeki ifadelerle sosyal adaleti getiren ilk krallardan biri olduğunu göstermişti.

Sümerler ve Akadlar çivi yazısını öğrenmek adına karşılıklı olarak birbirlerini eğiterek çeşitli kurallar denemişlerdi. Düşünülen eğitimden anlaşılan ortak nokta, yazı yazma tekniklerinin zor olduğu ve bu zorluğu paylaşmak için insanların daha seri bir şekilde iletişim kurmaları için kendi aralarında karşılıklı olarak eğitim vermiş oldukları ortaya çıkıyor. Buna örnek olarak ilk eğitim odalarında (E-dub-ba) tabletlerin nasıl yapıldığı ve nasıl yazıldığı öğretilmişti. E-dub-ba, "tabletevi" şeklinde tanımlanmıştır. Çağımıza baktığımız zaman atalarımız olan insanların oldukça yıpranarak, uygulamak istedikleri iletişimler dahil, yaşamın diğer sosyolojik tarafları için de çaba göstermiş oldukları görülüyor... Gerek dinsel yönden, gerek sosyal yönden ve gerekse kişisel yükselmeler yönünde gösterilen çabalar, bu günkü teknolojiyi yakalamamıza en iyi başlangıç olmuştur. Sadece Sümerlerin tarihsel gelişmelerdeki öncü yapılarını el almak hatalı olur. Çün-

kü diğer uygarlıklarda da farklı yaşam şekilleri oluşturularak günümüzdeki bütünsellik yakalanmıştır. "İnanma" fikri, Sümerlerde başlı başına bir iş, bir görevdi. Bölgede ya da kentlerde yaşayanlar kesinlikle rahiplerin öne sürdükleri tapınma koşullarına uymak zorundaydılar. Sümerlerle ilgili araştırmalarımda tarih kitapları dahil inceleme eserlerinde oldukça karmaşık bir anlatımla karşıkarşıya kaldığımı gördüm. Krallar anlatılırken onların kodlamaları yapılmamış, anlatımlar ise karmakarışık olarak belirmişti. Kral adlarını ve yaşamlarını ayırmak güç olsa da sonuçta iyi şeylerin ortaya çıktığını ifade etmek istiyorum. (Açıklamalar kısmındaki Hanedanlar listesi bir örnektir.) Amaç yanlışları asgariye indirmek ve kaynak kitaplar arasında seçici olmayı sağlamaktı. Öyle de oldu. Bu eserde Sümerlerin yaşam haritasının tümü, kralların tümü ya da tanrıların tümü ele alınmış şeklinde değerlendirilmemeli. Genel bir anlatım yer almamıştır. Ancak ulaşılan kaynaklarda belirtilen adlar, yerler, olaylar ele alınmış olarak gösterilmiştir. İnce ayrıntılardan biri de Babil ile iç içe yaşayan Sümerler ve yeni Babil ile de iç içe yaşayan Asurlular arasındaki hareketlilikte, Babil hem Sümerlerin bilgileri ve hem de Asurluların (Bakınız A'dan Z'ye Asur) bilgileri arasında yer almıştır. Bu bir zorunluluktu. Çünkü Asur dönemindeki Babil kralları başka, Sümer dönemindeki Babil kralları başkalarıydılar. Hatta gerek mimaride ve gerekse sanatta da farklı çizgilerin olduğunu net olarak ifade etmek isterim. Bu tür çalışmalarda belki de farkında olmadan yanlışların doğal olacağını da hatırlatmak isterim. Çünkü belge niteliğindeki çalışmaların ilk kaynakları olan arkeolojik bulguların anlatımlarından meydana gelen adlar ve konumlar daha sonra çeviriler vasıtasıyla bir deformasyon içinde olduğunu hatırlatmaktan yarar görüyorum. Hatalı çeviriler ve yorumlar arasındaki dilsel yanlışlar orijinal ad ve konumların değişikliğe uğratılmasını sağlamıştır. Bu eserde kaçınıldığım tek şey adların deformasyona uğramasından sonra yazılan sözcüklerdi. Bunlar zaman aldıysa da hatalı olan sözcük-

leri de belirtmekte yarar olacağını düşünerek yazılar arasında gösterdim. Hatta kralların hüküm tarihlerinin de tümünü yazmak zorunda kaldım.

Mezopotamya'nın bilgili, düşünerek buluşlar yapan, araştırmayı canlı tutan ve teknoloji olmadığı halde teknik bir şekilde düşünen insanlardan oluşan Sümerlerin, yaşama bakışları da çok farklıydı. Özellikle toprağı işleme başlıbaşına bir buluş olarak nitelendirilmişti. Bölgenin büyük kentleri önce Sümer kralları tarafından kuruldu. Yani kentleşmenin başlanmasına öncülük eden Sümerli bilge kişilerdi. Oradan Mezopotamya bölgesine bir yayılım başlamıştı. Her ne kadar bu halkın konuştuğu dil bilinmese de sonuçta inanılmaz gelişmelere imza atan bir halk olarak hala etkin varlığını sürdürmektedir.

Ali Narçın
İstanbul- 2007

Sümerlere bakış

Kent devletler oluşmadan önceki tarihlerde yaşayanlar, Mezopotamya'nın renkli yüzleri olarak tarihe geçen Sümerlere "Karakafalı" halk adını vermişlerdi. Tarihçi, araştırmacı arkeologlar ise, Sümerlere "Ubaid" adını taktılar. Sümerler ise yaşadıkları yerlere de "Kengi" adını vermişlerdi. Çünkü birçok araştırmacının ortak bir noktada bütünleşmelerini sağlayan "Ubaid" (Bazı kaynaklarda "Obed" yazılmaktadır.) Sümer halkının çoğalmasını sağlayan küçük bir yerel aşiretin adıydı. Sümerlerin yerel dillerinde ise "Sum-Er " adı kullanılmıştır. Sum-Er'in sözcük anlamı ise "su adamı" ya da "suyu denetleyen adam" şeklinde tanımlanmıştır. Yaklaşık beşbin yıl önce Mezopotamya bölgesine bazı göçer kabilelerin gelip yerleştiklerini ve orada zor koşullar altında bir yaşam sürdüklerini tahmin ediyoruz. Ancak kesin bir sonuç olmamakla beraber bazı araştırmacılar Sümerlerin İ.Ö. 3500-2000 yılları arasında yaşamış olduklarını ifade ederler. Çünkü Mezopotamya ikliminin konumları bölgenin yeni sahiplerine sıkıntılı günler geçirmişti. Yazlar oldukça kuraktı. Kışın Zagros dağlarının yaza doğru eriyen buzları da Dicle İle Fırat nehrinin taşmasına ve sellerin olmasına neden oluyordu. Bu göçmenler kendileriyle birlikte yaşamaları için gerekli olan eşyalarını da birlikte getirerek Güney Mezopotamya bölgesine yerleşmeye karar vermişlerdi. Güney Mezopotamya'ya yerleşen Anadolu göçmenleri; Ur kentine yakın olan "Obeid" höyüğüne yerleşirler. (Bu nedenle onlara Obeid adı verilmiştir.). Asya üzerinden Anadolu'ya ve oradan da bölgeye gelen bazı aşiretlerin Türk soyundan gelmiş oldukları da tahmin ediliyor. Eski Ön Asya Tarihi üzerine birikimi olan Hemmel, Orta Asya'dan yaklaşık İ.Ö. 4500-5000 civa-

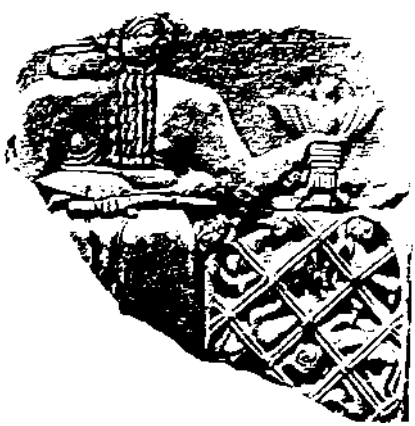
rında Mezopotamya'ya gelmiş olan Türk aşiretlerinin Sümerleri oluşturduğunu öne sürerek, Türklerin gerçek Sümerli olduklarını ifadeleri arasına almıştır. Rus kökenli arkeolog (Arkeolojinin babası olarak tanımlanıyor.) Nikolsky, Sümerlerin Anavatanlarının Aşkaabad olduğunu ileri sürer. Zaten tarihte "Obeid" kültürü olarak bilinen evrede tarımın bu bölgede ön plana çıktığı ifade ediliyor. Obeid kültüründe evler çamurdan yapılmış ve güneşte kurutulmuş kerpiçlerle tamamlanmıştı. Obeid bölgesinde yaşayanların Sümerlerden önce yazılı kaynaklar bıraktıklarını anlatan araştırmacılar var. Sümerler kolektif bir durumda oluşan bağımsız kent devletleri halinde yaşadılar. Bu kentlerin ilkleri ve en önemlileri Ur, Uruk, Kiş, Lagaş ve Nippur'dur. Kent devletleri daha önceleri "Ensi" ya da "Patesi" adlı rahip-krallar tarafından yönetilirdi. Patesiler, kendilerini tanrıların en yakın temsilcileri olarak göstererek halkı yönetirlerdi.

Sümerler kendi ülkelerini üç temel bölgeye ayırmışlardı. Kuzey bölgesine Asur, Güney bölgesine Sinear ve iç bölgelere de Kalde adını vermişlerdi. Kendi dillerinde Mezopotamya'ya hükmeden krala ise "Lugal-kalma" adı verilmişti. Bu halkın yaşam koşulları daha sonra Sümerlerin tabletlerine geçmiştir. Hatta dil olarak da Sümerler bunların kullandığı çoğu sözcükleri kullanma ihtiyacı duymuştur. Amerika asıllı dilbilimci Samuel Noah Kramer, tabletlerin çevirileri sırasında Sümerlerin İç Asya'dan göç eden kabilelerden oluştuğunu anlatır. Bölgeye yerleşmiş olan Sami kökenli oldukları anlatılan göçebe kentler yerine Sümerler Ur, Uruk, Eridu gibi kentler inşa etmeye başladılar. Her bir kentte koruyucu tanrı kim ise onun adına tapınak şeklindeki Ziguratlar yaptırıldı. Krallıkların kurulmasıyla rekabet ve yazışmalar da beraberinde başladı. Yakın tarihteki dinsel metinler ve önemli bazı

mitolojilerin kaynaklarının Sümerlere ait olduğu kesin belgelerle kanıtlanmıştır. Gılgamış Destanı, ("gökyüzünde") anlamında tanımlanan "Enuma-Eliş" destanındaki bilgilerin çoğu uygarlıkların öykülerine geçtiği artık biliniyor. Tevrat'ta ele alınan tufan öyküsü kesinlikle Sümerlere ait bir öyküdür. Suriyeliler Adonis'e dönüştürdükleri Dumuzi (Tammuz), An'ın Yunanlılarda Uranus'a dönüş-mesi, Samiler ise An'ı "Anu" ya dönüştürmüşlerdi. Bunlara benzer örnekler çoğaltılabilir. Sümer ülkesine ilk hakim krallık Kiş krallığı tarafından gerçekleştirildi. Bu krallığın yaklaşık İ.Ö. 3000 yıllarında Bağdat'ın güney kısmına egemen olduğu bulunan belgelerle kanıtlandı. Sümer kent devletine hakim olan Kiş devletinin kralı ise Etana'ydı. Bu krala da aradan kısa bir süre geçmeden 160 kilometre kadar uzaklıktaki Uruk kralı Meskiaggaşer rakip kral olarak ortaya çıkar.

Sümerler matematik ve astronomide de ilk buluşlara adını yazdıran bir topluluk oldu. Bir ayın 30 gün bir yılın 360 gün ve dünya uygarlık tarihinde ilk defa güneş saatini bulan bir topluluktu. Ancak Akad Hanedanlığını kuran Sargon I tarafından yavaş yavaş tarih sahnesinden silindiler. Oldukça karmaşık ve o kadar da zor ko-şullar altında arkeologların Sümerlerle ilgili gerçekleştirdikleri çalışmalar bugünkü insanın dü-şünsel dünyasında kutsal bir çalışma olarak değerlendirilmelidir. Çünkü onların severek, bıkmadan yapmış oldukları kazılar sonucunda adı tarihte geçmeyen uygarlıkların ortaya çıkmasına neden oluyor. Sümerlerin de ortaya çıkmasının nedeni böyle özverili bir çalışmanın sonucuna bağlandı.

Sümer uygarlığıyla ilgili olan bazı Sümerolog ve yazıtbilimci-

lerle dil bilimcilerin adları da şöyle: Ernst de Sarzec, de leon Heuzey, Francois Theora-Dangin, Henry de Genouillac, H. V. Hilprecht, Arno Peobel, A. H. Says, Friederich Delitzch, C. J. gadd, Anton Deimel, Benno Landsberger, Stephen Langdon, Adam Falkenstein, Edward Chiera, Thorkild Jocobsen son kuşakları da Muazzez İlmiye Çığ ve Samuel Noah Kramer'dir. Tabii ki Sümerologların bu sayılarla sınırlı olması yanlıştır. Çünkü dünyanın çoğu kültüründe Sümerlerin tarihiyle yakından ilgilenenler var. Yani adı bilinmeyen Sümerologlar her ülkede mevcuttur.

Heredots Sümerlerden söz edildiğini duymamış gibi eserini hazırlamıştır. Ayrıca Helmat Heipzing yayınladığı 9 ciltlik Dünya tarihi kitabında "Sümerlerin tarihini hiç bilmiyoruz. " Şeklinde bir ifade kullanarak bir halkın geleneksel yaşamını özellikle Mezopotamya'nın mimarları olan Sümerleri unutmuştur. Sümerlerle ilgili İ. S 250 civarında yaşadığı tahmin edilen Babilli bilgin Beroz ancak Sümerlerle ilgili bazı bilinen efsaneleri anlatmakla yetinir. Çivi yazısını ilk defa bulan Alman Georg Friediich Groteend araştırmacılara önemli bir koridor açar. Engelbert Kampfer ise çivi yazsıyla yazılmış bazı deyimleri buldu.

Sümerler, tapınaklarda görevli rahibeleri "genel kadın" gibi görmüşlerdi. Bunlar tanrı adına erkeklerle tapınaklarda cinsel ilişkide bulundukları için kutsal sayılmış ve özel bir kıyafetler giydirilerek toplumdaki diğer kadınlardan ayrılmaları sağlanmıştı. Sümerlerden başlayan bu gelenek daha sonraları Asurlular ve Yahudilerin kültürlerine sıçramıştır. Sümerlerin kil toprağını kağıt olarak kullanıp, yazdıkları bir yazı çeşidi vardı. Kullanılan bu yazı çeşidinin şekli çiviye

benzediği için arkeologlar tarafından adına "çivi yazısı" denildi. Gerçek yazının adı ne yazık ki belge yetersizliğinden bilinmiyor. Mezopotamya'nın güneyinde ilk Sümerler "agglütine" sözcüğüne eklemeler getirerek bazı sözcükler türettiler. Bu sözcüklerden bazıları Türk dillerine benzemişse de akrabalık derecelerinin olmadığı ifade ediliyor. Sümerler yaklaşık İ.Ö. 3100 yıllarında işaretlerle ideogramların bir araya gelmesiyle çok değişik bir yazı çeşidi buldular. Resimler çizgilere dönüştürülerek yazı yazılmaya başlandı. İ.Ö. 2100 tarihlerinde Sargon. I'nin Sümer kent devletinin büyük bölümünü işgal edince Sami kökenli Akadlar Sümercenin yerine Akad dilini ön planda tutular. Üçüncü Ur soyundan kral olan Ur-nammu Akad diliyle dünyanın ilk yazılı antlaşmasını yazdırdı. Akad dilinin krallar tarafından da benimsemesi Sümer yazısının unutulmasına neden oldu. Türklerle olan ilişkilerini ön plana alan araştırmacılar çoğu Sümer sözcüklerinin Türklerin kullandıkları sözcüklerle aynı olduğunu açıkladılar. Bu sözcüklerden bazılarını kitabın sayfaları arasında görebileceksiniz. Sümer dilinin Hint-Avrupa ve Sami kökenli bir dil ile yakın ilişkisinin ya da akraba olduklarının olmadığı ortadadır. Ural-Altay dil gurubuna benzerlikleri olmuş olsa bile kendi başına bir yazı dili olduğu kanıtlanmıştır. Sümerce denilen özgür bir dil vardı. Çivi yazısının kesinlikle Sümerlere ait olduğu şeklinde bir tanımlama yoktur. Ancak olasılıklar değerlendirilerek bu yazının Sümerlere ait olabileceği ifade ediliyor. Yakın tarihte Uruk'taki kazılarda binden fazla çivi yazısıyla yazılmış tabletler bulundu. Bu tabletlerin yaklaşık İ.Ö. 4000 yıllarına ait olduğu söyleniyor. Sümer diliyle başka diller arasında bir iletişim sağlanamamıştır. Sümer dilini çözmeye çalışan bazı bilim adamları ve Sümerologlar da şöyle; Ernst de sarzec, de leon heuzey, Francois Theora-Dangin, Henry de Genouillac, H. V. Hilprecht, Arno Peobel, A. H. says, Friederich Delitsch, C. J. Gadd, Anton deimel, Benno landsberger, Stephen Langdon, Adam falkenstein, Edward Chiera, Thorkild Jocobsen,

Samuel Noah Kramer, Türk çevirmenler ise Muazzez İlmiye Çığ ve Hatice Kızılay'dır.

Sümer halkı tanrıların Güneş, ay ve yıldızlarda oturduklarını ve dünyayı oradan yönettiklerine inanırlardı. Onlara göre krallar tanrıların yeryüzündeki temsilcileriydi. En önemli sekiz tanrıları ise Sin, Ea/Enki, İnanna, Ninurta, İşkur, Utu, Nusku ve Nidaba-enlil olarak ele alınmış. Bu nedenle krallar ne kadar zalim olursa olsun halk onlara tanrılardan korktukları için karşı gelmezlerdi. Sümerlerin içindeki bu dinsel inanç kuzey bölgelerinden gelen göçerlerin gelenekleri olduğu ifade ediliyor. İnançlarında ilk denizin yaratılmasıyla ortaya çıkan insan benzeri ancak üstün yetenekli canlılar olduklarına inanıyorlardı. Bu tanrılar panteonunda yer alan tanrıların her birinin ayrı ayrı görevlerinin olduğu düşünülmüştü. Onların "yazgılarını belirleyen" yedi tanrı ve "büyük tanrılar" olarak tapınılan elli tanrı en önemli tanrılar olarak tapınılmıştı.

Bazı kaynaklarda da en önemli tanrıların Sin, Enki, İnanna, Ninurta, İşkur, Utu, Nusku ve Nidaba olduğunu ifade eden açıklamalar var. Bu tanrılar Naram-sin'in Enlil'in koyduğu kuralları çiğnediği için ortak bir karar alıp Naram-sin'i lanetlediler. Evrenin yönetimini aralarında bölüşen Sümer tanrılarının 1500 civarında olduğu belirtiliyor. Sümerler dinsel düşünceleriyle yakın tarihli dinler üzerinde oldukça etkili açıklamalar bırakmıştır. Hatta bıraktıkları çoğu dinsel kavramlar bugün özellikle Yahudi dini üzerinde etkiler bırakmıştır. Hıristiyanlar ve Müslümanlar da bunların dinsel fantezilerinden yararlanmışlardır. Her kentin ve doğada his-

sedilip, görülen her nesnenin tanrısı vardı. Kent tanrıları kentin yaşamının daha iyi olması için merkez tanrıların da gücünü alarak iyi olmasını sağlamaya çalışırdı.

Araştırmacılar bulunan belgeler doğrultusunda Sümerlerin kültürel yaşamlarının İ.Ö. IV-III yılları arasında gelişme gösterdiğini belirtiyorlar. Kültürün beşiği olarak aşağı Mezopotamya gösteriliyor. Kültürün ilk adı da "Sümer"di. Sümer kültürünün "Ubeid, Obed ya da Ul-Ubeyd" kültüründen bir geçiş kültürü olarak değerlendiriliyor. Daha sonraları Doğu Sami halkları Sümerlerin bu kültürünü benimseyerek katılmışlardı. Kültür araştırmacılar tarafından iki bölümde ele alınmıştır. Bu bölümler Uruk ve Cemdet-nasr şeklinde incelenmiştir. Tarihsel boyutu ise İ.Ö. 3700-3000 yılları arasında gösteriliyor. İ.Ö. 3000-2300 arasındaki ilk hanedan döneminde kültür, ilk yapıların yapılmasıyla ortaya çıkar. İlk kentin adı da Uruk'tur. Uruk kent kralının ilahi güçte biri olduğu ifade ediliyor. Yazı olarak kullandıkları çivi yazısının tanrıları tarafından yaratılmış olduğuna inanırlar. Uruk dışında kentlerin oluşması çoğaldıkça sınır savaşları da baş gösterir. Bu kentler Kiş, Lagaş, Uruk, Ur ve Mari kentleriydi. Kent krallıkları yerel tanrıların kültlerini yücelterek yaşadılar. Araştırmacılar Sümerlerin yaptıkları en iyi işin çivi yazısının bulunmasına bağlarlar. Arkeolojik araştırmalarla ilk yazılı buluntular, Sümerlerin yaşadıkları Uruk kentinde bulundu. Belgesel nitelik taşıyan buluntuların çoğu ekonomiyle ilgili yönetimsel notların yer aldığı resim-yazı karışımı tabletlerden oluşmuştu. Bu tabletlerin içinde Sümer okullarında öğrencilere gösterilen sözcüklerin bulunduğu da ifadeler arasında yer almaktadır. Eğitim ile ilgili tabletlerin yaklaşık İ.Ö. 3000 yıllarına ait olan tabletlerden

oluştuğu tahminler arasında yer alıyor. Üçüncü bin yılda Sümer okullarında yazıyla ilgili eğitimlerin verildiği bilinen bir gerçektir. Arkeologlar tarafından bu dönemlere ait onbinlerce kil tabletler bulunmuştur. Öğretim konusuyla ilgili Arkeologlar tarafından Nuh'un kenti olduğu söylenen Şuruppak'ta İ.Ö. 2500 dönemine ait onbinlerce tabletin bulunduğu notlar arasında yer alır. Bu tabletler ders kitaplarıydı. Tabletlerde acemi ve başyazmanların olduğu da ele alınmıştır. Tabletler arasında öğrencilerin ödevlerini belirtenlerin çoğunlukta olduğu Sümerlerin eğitime önem verdiklerinin bir kanıtı olarak bilinmişti. Bulunan yazı defterleri Sümerlerin eğitim ile ilgili programları da açıklayabilmiştir. Çevirisi yapılan tabletlerde Sümerlerde eğitimin zorunlu olmadığını ve özellikle zengin aile çocuklarının eğitime gönderildiği yazılmıştı. Yoksullar ekonomik nedenlerden dolayı eğitime devam edemezdi. Bunun doğruluğunu 1946 yılında Alman kökenli çiviyazısı uzmanı olan Nicolaus Schneider'in çevirisini yaptığı tabletlerde bulmuştu. Bu tabletlerde eğitim gören yazmanların babalarının adlarını ve bulundukları konumlarını belirten bilgiler elde edildi. Bu yazmanlar babalarının "yönetici, kent babası" ya da elçi, subay, kaptan, yüksek dereceli devlet memuru, rahip, idareci, arşiv memurları gibi mesleklerin içerdiği ortaya çıkmıştır. Bulunan tabletlerde Sümerli bilim adamlarının matematiksel tablolarla problemler hazırladıkları ve dilbilimcilerin de dilbilgisini tabletlere yazdıkları tespit edilmiştir. Mezopotamya bölgesinde yapılan kazılarda okul binalarına benzer yapılar görülmüştür. Bu binaların bulunduğu kentler ise Nipur, Sippar ve Ur kentindeydi. Sümerlerin edebi biçimleri ve temaları çok daha sonraları "Kitabi Mukaddes"teki (Tevrat) temalarıyla eş değerde olduğu görülmüştür. Bunlar genellikle destanlar, mitler, ilahiler, ağıtlar, atasözleri ve bilgelik ile ilgili yapıtlardan oluşurlar. Kahramanlık destanlarında adı geçen Enmerkar, Lugalbanda ve Gılgamış ile ilgili olanlar tamamlanmış bir durumdadırlar. Destanların içinden yaklaşık dokuz tanesi

orijinal şekline dönüşmüştür. Araştırmacılar Sümerlere ait tabletleri çözdükçe yeni ve genç olan dinlerin çoğunun bu edebi motiflerden yararlanmış olabilecekleri düşüncesini iddia etmişlerdir. Bulunan tabletlerden bu güne kadar yirminin üzerinde mitolojik öyküleri kopyalamayı başarmışlardır. Onların edebiyatlarında yer alan bu öykülerde, çoğunlukla ilahiler, ağıt, tarih, denemeler, atışmalar, talimatlar ve atasözleri gibi bilgelik üzeride açıklamalar veren eserler yer almıştır. Bu mitolojik öykülerin Tevrat'taki öykülerle paralellik oluşturduğu tereddütsüz açıklanıyor. Göze çarpan en iyi mitolojiler evrenin yaratılışı, insanın yaratılışı ve diğer yaratma yöntemleri olarak değer buldu. Tevrat'taki öykülere en yakın olan mitoloji, Sümerlerin tufan mitolojisidir.

Araştırmacılar nedense Sümerlerdeki Uruk ve Nippur kentinin yıkılışı için yazılan ağıtların Tevrat'taki "Kudüs'ün yıkımında" ki ağıtlarla aynı olduğuna karar vermişler. Tevrat'taki Mezmurların da Sümer edebi metinleriyle benzerlikleri dikkat çekicidir. İlahiler ile ilgili başlıklar da "...1/kral Şulgi'nin ilahisi (İ.Ö. 2100), 2/Kral Lipit-iştar'ın ilahisi (İ.Ö. 1950), 3/Kazmanın yaratılış miti, 4/Gök Kraliçesi İnanna'ya ilahi, 5/Hava tanrısı Enlil'e ilahi, 6/Kış kentindeki Ninhursag tapınağına ilahi, 7/Destansı masal-Gılgamış Enkidu ve Ölüler diyarı, 8/Destansı masal-İnanna ve Ebih, 9/destansı masal-Gılgamış ve Huvava, 10/Destansı masal-Gılgamış ve Agga, 11/Sığır ve Tahıl miti, 12/Naram-sin döneminde Agade'nin düşüşü ile ilgili mersiye (İ.Ö. 2400), 13/Ur'un yakılışına mersiye, 14/ Nippur'un yok edilmesine mersiye, 15/ Sümer'in yok edilişine mersiye, 16/ Destansı masal-

Lugalbanda ve Enmerkar, 17/ İnanna'nın ölüler diyarına inişi, 18/ İnanna'ya bir ilahi, 19/ Katip olarak eğitilen bir çocuğun bilgelik yapıtları, 20/ Sümer'in bütün önemli tapınakları için ilahi, 21/ Bilgelik yapıtları- Bir köylünün oğluna öğütleri..." şeklindedir.

Sümerler "yer ve gök" anlamına gelen An-ki sözcüğünü kullanırlardı. Yeri yassı, düz bir disk şeklinde tanımlarlarken göğü de altta ve üstten kubbe biçiminde çukur bir yer olarak düşünürlerdi. Gök ile yer arasında en yakın anlamı taşıyan "rüzgar" (hava, soluk, ruh) sözcüğü yerine "lil" sözcüğünü kullanırlardı. Göğün nasıl yapıldığına dair bilgi verememişler. Gök kubbenin kalay cinsinden bir madenden yapıldığını ele almış olabilirler düşüncesini savunanlar var. Hatta gezegenler ve yıldızları da aynı madden yapılmış şeyler olduğuna inanmışlar. Yıldızların gök kubbeden farklı olması onların ışık saçmış olmalarıydı. "Gök-yer" her taraftan sonsuzluk deniziyle kuşatılmış, evren bu denizin içinde sabit ve hareket etmeden duruyor inancı vardı. Sümer bilginleri bu bağlamdan yola çıkarak başlangıçta ilkel bir denizin olabileceği sonucuna varırlar. Sümerler evreni yaratanların ölümsüz canlı varlıklardan oluştuğuna inanırlardı. İnsan biçimli, insanüstü ve ölümsüz her canlıya "dingir" adı verilirdi. Dingir dilimizde "tanrı" anlamında kullanılmaktadır. Sümer filozofları yücelttikleri tanrıları için "tanrıların sözlü öğretisi" adı altında bir öğreti geliştirmişlerdi. O dönemde yazman ve şair olanlar tanrıların yaptığı her şeyi başarılarını övüp, onları yaşayanların önünde yüceltmekti. Çünkü tanrılar insanüstü gücü elinde bulunduran varlıklardı. Hatta krallığın bile göklerden gelmiş olabileceğine inanılırdı. İsa'nın kitabından da kendini gökten gönderilen biri şeklinde belirten paragraflar var. Yaratılış ile ilgili Gılgamış, Enkidu ve Ölüler Diyarı adlı şiirsel (Ya da destan) metinlerde karşılaşmak mümkündür. Bu üç şiirin ortak giriş bölümleri birbirinin benzeri cümlelerle başladığını araştırmacılar kanıtlamıştır. Bu dizeler "...Gök yerden uzaklaştıktan sonra/ yer gökten ayıldıktan sonra/

İnsanın adı konduktan sonra/ An (gök tanrısı) göğü ele geçirdikten sonra/ Enlil (hava tanrısı) yeri ele geçirdikten sonra..." şeklindeydi. Buradan çıkan sonuçla yer ile göğün ayrılmadan önce bir bütün oluşturduğu ve aynı anda tanrıların bulunduğu şeklinde kozmogonik bir düşünceyle sonuç elde edilir. Samuel Noah Kramer'in çevirilerini yaptığı tabletlerden sonra Sümer kozmogonisiyle ilgili "...a) Başlangıçta ilksel deniz vardı: kökeni ya da doğuşu konusunda bir şey söylenmemektedir. Sümerler onu her zaman varmış gibi düşünmüş olabilirler. b) İlksel deniz gök ile yerin birliğinden oluşan kozmik dağı vücuda getirdi. c) Tanrılar insan biçiminde kişileştirildiğinde, An (gök) Eril, Ki (yer) dişildi. Onların birleşmelerinden hava tanrısı Enlil doğdu. d) Hava tanrısı Enlil yerden göğü ayırdı ve babası an göğü ele geçirirken, Enlil'in'annesi Ki'yi yeri ele geçirdi. Enlil ile annesi Yer'in birleşmesi evrenin düzenlenmesini, insanın, hayvanların, bitkilerin yaratılışı ve uygarlığın kuruluşunu başlattı..." şeklinde bir düşünceyi ifade eder.

Mezopotamya bölgesine dağınık birkaç aşiretin yerleştiğinde çanak-çömlek yapımıyla uğraştıkları saptanan Sümerler, madenlerin nasıl işletilmesi gerektiğini biliyorlardı. Yaşadıkları kentlerde ya da kurdukları yeni kentlerde inanılmaz derecede sulama kanalları, barajlar ve selleri önleyen bentleri yaptıkları belgeler doğrultusunda açıklandı. Araba tekerleğini bulan ilk uygarlık olarak tarihe geçen Sümerler, sabanlarına tekerlek takarak öküzlerle çektirirlerdi. 60 rakamlı "seksajismal" sayı sistemi, Sümerlerde "sos" dedikleri 60'lık birimle zaman ve yerleşik düzen hesaplarında kullanmışlardı. Bir yılı 360 gün olarak hesaplarken bir ayın da 30 gün olduğunu biliyorlardı. Gece ve gündüzü 12 şer saat ve bir günün 24 saat olduğunu bildiler. Ayrıca bir yılda on iki

ayın olduğunu da açıkladılar. Ay ve Güneş tutulmalarını, matematik ve geometride bir temel oluşturdular. Daire çapının 360 derece olduğunu ileri sürerek çarpma ve bölme tekniğini de ortaya çıkardılar. Diğer bazı uygarlıklardaki yaratılış mitolojisi bölgenin adıyla anılır. Örneğin Mısır Mitolojisi, Babil tufan mitolojisi, İbrani tufan mitolojisi gibi. Sümerlerin yaratılış ile ilgili arkeologların "Enuma eliş" adıyla adlandırdıkları mitolojik destanla karşımıza çıkar. Sümerlerin yaratılış miti ile Asur ve Babillerin yaratılış mitleri arasında benzer anlatımlar görülmez. Samuel Noah Kramer yaratılış miti ile ilgili kırık tabletler yüzünden oldukça çaba göstererek çevirisini yapabilmiştir. Ancak kırık ve parçaları olmayan tabletlerdeki anlatımlara ne yazık ki ulaşamamıştır. Kramer'in çevirilerden elde ettiği tema üç şekilde işlenmiştir. Bu temalar "Evrenin kökeni ", Evrenin düzene konması" ve "insanın yaratılışı" şeklindedir. Bu temalar alfabetik sıralamada detaylı açıklanmıştır. (Bakınız ilgili bölümler). Görüleceği gibi Sümerler Mezopotamya'da inanılmaz bir çaba göstererek yaşam alanlarını genişletmiş oldukları görülmektedir.

A

Aa: (Ya da Aya) Babil tanrıçasıdır. Güneş tanrısı Şamaş'ın eşidir. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve dinsel kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Aannipadda: Birinci Ur hanedan kralı olduğu söylenir. Yaklaşık İ.Ö. 3000 civarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Arkeolojik kazılarda bu kral ile ilgili yeterli buluntu elde edilemediğinden krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor. Leonard Woolley'in raporlarına göre Aşağı Babil-'deki Ur kentinde Aannipadda tarafından yapılmış olduğu öne sürülen bir tapınaktan söz edilir. Kazılar İngiliz müzesi ve Pensilvanya Üniversitesiyle işbirliği içinde yapılmıştır. Kazılarda elde edilerek koruma altına alınan buluntular ise; Kral Aannipadda'ya ait olduğu belirtilen altından yapılmış bir skaraboid, adının yazılı olduğu bir başlık, Dikilitaşlar, altın boynuzlu boğalar, mozaik süslü sütunlar buluntular arasındadır.

Uruk kazılarında bulunan bir kabartma.

A-ab-ba: (Akad dilinde "tamtum"un karşılığıdır.) Sümer dilinde "deniz" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca "Abba" adında Babil'de tapınılan bir tanrıdan da söz edilmektedir. Çeşitli kaynaklarda "Abba" adının geçmesine rağmen

belge eksikliği nedeniyle kültünden ve dinsel kişiliğinden bilgi verilemiyor.

Aarka: (Ya da arki, arku) Bak Warka.

Ab: Sümer dilinde kullanılan Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "sığır, " olarak tanımlanmıştır. (Bazı kaynaklarda Ab, "inek" şeklinde de tanımlanmıştır.) "Ab-gud" ve "Ab-gu-ha da" sözcükleri de "sığır" anlamında tanımlanmaktadır.

Ab-gu-ha: Sümer dilinde kullanılan Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "sığır" olarak tanımlanmıştır.

Ab-gud: Sümer dilinde kullanılan Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "sığır" olarak tanımlanmıştır.

Ab-ku: Sümer dilinde kullanılan Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "hayvan bakıcısı, çoban" olarak tanımlanmıştır.

Abalu: Bak Wabalu.

Abargi: Sümer kralı. Yaklaşık İ.Ö. 3500 civarında hüküm sürdüğü tahmin ediliyor. Arkeologlar tarafından yapılan kazılarda mezarı Ur kentinde bulunduğu zaman aynı yerde kraliçe Şub-ad'ın da mezarı vardı. 1926/1927 tarihlerinde Sir Leonard Woolley tarafından yapılan kazılarda bu iki mezarda bulunan kemik parçalarının kime ait olduğu saptanamadı. Süs eşyaları dikkat çekti. Arkeologlar bulunan süs eşyalarının da kraliçe Şub-ad'a ait olduğunu ileri sürdüler. Ayrıca Ur'da bulunan Abargi'nin mezarının yanındaki mezarlarda saray görevlilerinin iskeletleri de bulundu.

Abaru: Akad dilinde bir sözcüktür. "Suçlamak, yanlış anlamak, aldatmak" anlamlarında tanımlandı.

Abatu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "tahrip etmek, parçalamak "şeklinde tanımlanmıştır.

Abazu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Abazu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynakla-

rında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Abba: Babil'de tapınılan bir tanrı olarak ifade ediliyor. Bak "A-ab-ba".

Abdullah Rıza Ergüven: Türk yazar ve araştırmacı. 1925 yılında Avanos'ta doğdu. İstanbul Üniversitesi Türkoloji bölümünü 1952 yılında bitirdi. Üniversite'yi bitirdikten yaklaşık 15 yıl sonra Stockholm'e gitti (1967). 1978-1990 yılları arasında Stockholm Üniversitesinde "Öğretim görevlisi" olarak göreve başladı. Türkoloji uzmanı ve araştırmacı konumunda çalıştı. 1990 yılında emekliye ayrıldı. Abdullah Rıza Ergüven, çok sayıda bilimsel makalenin yanında eserler de yazdı. Sümerlerin dinsel kültlerinin Tevrat, İncil ve Kuran ile ilişkili olan bölümlerini ele alarak "Hullubu Ağacı" adlı bir kitap yayımladı. Tabii bu kitap onun sadece bir eseri olduğu anlamında değildi. Yayımlanmış birçok kitabı bulunmaktadır. Eserlerinden dolayı çoğu zaman Türk yasaları karşısında soruşturma altına alındı. Bazı kaynaklarda özgeçmişi ile ilgili "…. 1925 yılında, Avanos'ta doğdu. Ozan, yazar, denemeci, eleştirmen ve düşünbilimci kimlikleriyle tanınmaktadır. 1952 yılında, İstanbul Üniversitesi Türkoloji bölümü'nden mezun oldu. Resmi bir kurumda görev yaparken, çeşitli baskı ve yıldırılar karşısında görevini bırakmak zorunda kalan Ergüven, 1967 yılında İsveç'e gitti. Wennergrens Center'de İsveççe ve yazını öğrenimi yapan yazar, bir süre çevirmen olarak çalıştı. 1978-1990 yılları arasında Stockholm Üniversitesi'nde öğretim görevlisi, rektör, Türkolog ve araştırıcı olarak görev yaptı. 1990 yılında emekli oldu. Şiir, çeviri, inceleme-araştırma, eleştiri, deneme ve düşünbilimsel yazılarını; çeşitli dergi ve gazete-

lerde yayımladı. 80'den fazla eseri bulunan Ergüven "Yasak Tümceler" isimli romanında, dine hakaret ettiği gerekçesiyle mahkum oldu. Abdullah Rıza Ergüven, 2001 yılında İsveç'te yaşamını yitirdi..." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Abgal: (Ya da Apkallu) Sümerlerin inancında "ermiş kişisi" olarak saygı gördü. Daha sonra tanrılaştırılarak Tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrı konumunda görülmüştür. Abgal için Enki'nin oluşturduğu guruba katılan yedi akıllı tanrıdan biri olduğu söylenir. Sümer dilindeki karşılığı" Abgal" Akad dilinde ise "Apkallu" şeklinde yazıldığı ifade ediliyor. Sözcük anlamı ise "bilge" olarak tanımlanmıştır. Babil mitolojisinde Abgal (Apkallu), Adapa olarak tanımlanmıştır. Abgal'ın bilgeliği Ea (Enki) tarafından bağışlanmış olduğu söylenir. Bu bilge rüzgarın kanadını kırdığı için yargılanmak üzere tanrı (An) Anu'nun huzuruna çağrılır. Bununla ilgili öyküler, Sümerli yazmanlar tarafından tabletlere işlenmiştir.

Abisimti: Ur kralı Şu-Sin'in annesidir. Şulgi'nin de karısıdır. Araştırmacılar Şulgi'nin kraliçesi olarak belirtirler. İlk ninni'nin bu kraliçe tarafından yapıldığı tahmin ediliyor. Hasta çocuğu için yazdığı şiiri yazmanlar tablete işlemişti. Tabletin eski ve parçalanmış olması metnin tamamının çevirisinin mümkün olmadığı şeklinde ifade ediliyor. Tablette "...Sen acı içindesin, ben sıkıntıdayım, Dilim tutulmuş yıldızlara bakıyorum, Yeni doğan ay yüzüne parlıyor, Kemiklerin duvara dizilecek, Duvarın adamı senin için gözyaşı dökecek, Ağlayıcılar lirlerinin tellerini senin için koparacak, Üzüntü çekenler se-

Irak'ta Şulgi'nin karısı Abisimti'nin adına yapılmış tapınak kalıntıları

nin için üzülecek, Keder saçanlar, senin için keder saçacak..." şeklinde olan şiiri yazmanlar tarafından tabletlere işlenmişti. Abisimiti'nin hasta çocuğunu uyutmak için onun başındayken söylediği bir ninniydi. Bu nedenle araştırmacılar ilk ninninin Sümerlerde başladığına tabletin tanıklık ettiğini ifade ederler.

Abi-eşuh: Samsu-iluna'nın oğludur. İ.Ö. 1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1711-1684 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. (bazı kaynaklarda İ.Ö. 1648-1620 tarihleri olarak ele alınmıştır.)Döneminde Orta Fırat bölgesi Babil yönetiminin dışında kalmıştır. Dicle ırmağında set kurarak Deniz Hanedan kralı İliman'ı elinden kaçırmıştır. Başarısızlıklarla dolu geçen bir krallığından söz edilmektedir. Tarihsel kaynaklarda kral ile ilgili belgelerde kişisel olarak davrandığı için ülkeyi son derece pasif yönettiği belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Abıhayat: ("Farsça: ab, su ve ar. hayat") Kaynaklarda "Hayat suyu, Hayatı kaynak, Ölümsüzlük suyu, Gençlik suyu, Dirilik suyu" anlamlarıyla tanımlanır. Eski Türk dilinde "Bengisu"nun karşılığıdır. Abıhayat, kaynağı belli olmayan ve söylencelere göre içenlere ebedi hayat veren bir su olarak belirtilir. Eş anlamları ise; "...Sonsuzluk anlamında kullanılan ab-ı beka, ab-ı cavıd, ab-ı cavidan, ab-ı cavidanı, genç suyu anlamında kullanılan ab-ı cevan, gençlik suyu anlamında kullanılan ab-ı cevani, canlılık suyu anlamında kullanılan ab-ı hayvan, Hızır'ın suyu anlamında kullanılan ab-ı Hızır, İskender'in suyu anlamında kullanılan ab-ı İskender ve dirilik suyu anlamında kullanılan ab-ı zındegani (ab-ı zindegi)..." şeklindedir. Kuran'da Musa ile ilgili bir öyküde, Musa ve adamları iki denizin birleştiği yer olarak tanımlanan "mecma'a'l, Bahreyn'de konaklar ve balık pişirip yemek isterler. Balıklar-

dan biri suya düşer ve dirilir. Balığın dirilmesinden sonra suya ölümsüzlük suyu adını verirler. Bir başka öykü ise İskender ile ilgilidir. O da ölümsüzlük suyunun peşinde koşar. Karanlıklar ülkesine zor bir yolculuk yapar. Konaklama sırasında aşçısı tuzlu balıkları pişirmek ister. Balığı kaynak suda yıkamaya çalışan aşçı balığın canlanıp suların içinde kaybolduğunu görünce o da suya dalar ve balığı yakalamak ister. Ancak balığı yakalayamaz ve kendisi de kaynak suyu içmiş olur. Bu kaynak aşçıya göre ölümsüzlük suyu olur. Daha sonraları İskender'e bu öyküyü anlatan Ahçı İskender ile kaynağı aramaya koyulurlar ancak bulamazlar. Hiç bir kaynak Sümer tanrıçasının yeraltı dünyasına inişini anlatan söylenceye yer vermemiştir. Bu söylence İnanna, evliliğinden sonra yeraltı dünyasının tanrıçası olan kız kardeşi Ereşkigal'ı ziyarete gider. Kız kardeşi İnanna'nın onun tahtını elinden alacağını düşünerek diğer tanrılarla birlikte onu ölüye çevir. Daha sonra Bilge tanrı Enki, İnanna'ya yarattığı iki cinle birlikte "hayat suyu"nu gönderir. İnanna bu suyu içer ve dirilir. Görüleceği gibi hayat suyunun öyküsü Sümerlere dayanmaktadır. Günümüzde İslam dininin vazgeçemediği inancın objesi durumunda bulunan Abıhayat suyu, Hac'dan geri dönenlerin yakınlarına getirdikleri en değerli ve kutsal su olduğu bilinmektedir.

Abisare: Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1905-1895 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Abraham: İ.Ö. 2000-1650 yılları arasında yaşamış olduğu tahmin ediliyor. İslam dininde İbrahim olarak tanınır. Ur kentinde doğan Sümerli bir beydir. İslam dininin kurucusu Muhammed'e göre tek tanrıcılıkta iddiası olan soylu biri olarak belirtiliyor. Tevrat'ta da kutsal bir bey olarak anlatılır. Bunun söylenceleri Arap ülkelerine yayıldığı gibi İsrail'e kadar duyulmuştur. Yaşamı ve kişiliği hakkında

belge yetersizliği nedeniyle az bilgi bulunan ve İslami kaynaklarda Muhammed'in gözdesi olarak anılan kutsal biri olduğu şeklinde ifadeler var. Hatta çoğu Musevi kaynaklarında İsrail halkının soyu, Abraham (İbrahim) den gelmiş olduğu belirtilmektedir.

Ab-sin: Sümer dilinde kullanılan Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "sabanın bıraktığı iz" olarak tanımlanmıştır. (Bazı kaynaklarda aynı anlamı taşıyan "Absinnu" adlı bir sözcük daha vardır.)

Absu: Bak Apsu.

Abu: Sümer tanrısıdır. Ninhursag tarafından yaratıldığı ileri sürülen bir tanrı şeklinde olduğunu belirten buluntular elde edildi. Bu tanrı Enki'nin hasta olan bir organını iyileştirilmesi için kız kardeşi tarafından yaratıldığı ifade ediliyor. Bazı kaynaklarda araştırmacıların öne sürdüğü gibi Enki ile Ninhursag'ın çocukları olduğu şeklinde bir belirti görülüyor. Ancak Sümer mitolojisinde Abu, Ninhursag tarafından yaratılmış ve Enki'nin ağrıyan bir organını iyileştiren tanrı şeklinde anlatılmıştı. Doktorların koruyucu tanrıçası Gula'nın kocası olduğu tahmin ediliyor. Küçük bitki tanrısı olduğu şeklinde ifade ediliyor.

Abubu: Akad dilinde sözcük karşılığı "Tufan" olarak tanımlanmıştır. Ya da özel bir ad olarak "kişileştirilmiş tufan" anlamında ifade edilir. Jersen'in araştırmasında "sağanak, yağmur seli" şeklinde tanımlanmıştır. Bu terim, Jensen'in "reallexikon der Assyriologie" adlı yapıtında incelenmiştir. Araştırmalarda "ejderha" adıyla da anılan bu terim için Akad kralı Sargon bir yazıtında kanatlı Abubu'lardan söz edince böyle bir anlamın ortaya çıktığı ele alınmıştır. Ancak "canavar"ı temsil edecek herhangi bir açıklamaya rastlanmamıştır. Buna mitolojik benzetmeler olan Asurlularda kanatlı boğalar, Yunanlılarda kanatlı at olan Pegasus, Eşaya kitabında altı kanatlı melekler Abubu ile örtüşmüş gibi gösterilmişse de Abubu'nun henüz bu mitolojik varlığı belirleyecek açıklaması görülmemiştir.

Abu Şahreyn: Eridu kentinin bugünkü adıdır. Bak Eridu.

Abuttu: Akadça bir sözcüktür. Kölelik belirtisini gösteren bir saç şekline verilen bir sözcüktür. Kölelerin diğer insanlardan ayrılmasını belirtmek için saçları farklı kesilir ve biçimlendirilirdi.

Ab-zu: Bak Apsu.

Ab-zu: Sümer tanrılar panteonunda önemli bir yeri ve konumu olan "su" tanrısı Enki'nin evine verilen bir ad. Sümer dilinde "Abzu" şeklinde tanımlandı. Akad dilinde ise "Apsu" adıyla bilindi. Hititlerde ise "Apzuwa" adıyla anıldı. Deniz„ dipsiz derinlik anlamlarında da kullanıldı. Bu tapınak Basra körfezi yakınlarındaki Eridu'da bulunmaktadır.

Abzu'nun dağ keçisi: Sümer tanrısı Enki'nın kayığının adı. Mısır'da tanrı Ra'nın da kayıklarına çeşitli adlar verilmiştir.

Ad: Sümer dilinde kullanılan Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "baba" olarak tanımlanmıştır.

Adab: (Bugünkü adı Tel Bismaye'dir) Bir Sümer kentidir. Arkeolojik kazılar yönünden önemli sit alanı olarak gösterilir. Sümerler döneminde önemli bir konumu bulunan bu kent Lagaş ile Nippur arasında yer alır. Kent Mezopotamya'nın ilk çağlarında bölgedeki küçük hanedanların merkez kenti olarak tanımlandı. 1903/1904 yılları arasında bölgede kazı yapan arkeolog Banks, ilk çağlardan başlamak üzere II Ur hanedanlığı arasındaki döneme ait önemli bulgular elde etmiştir. Kent, Irak'ta bulunan Bismaya kentinin bulunduğu yerde kurulmuştu. Adab, ayrıca bir müzik aletine verilen addır. Adab kent devletinin 90 yıl hükümdarlık yaptığı ileri sürülen kralının adı da Lugal-Anne-Mundu'dur.

Adamu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Adamu'nun adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kay-

naklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Adad-şuma-iddina: Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1222-1217 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Adad-şuma-usur: Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1216-1187 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Adad: (Sümer dilindeki adıdır. Adad'ın Akadlar tarafından tapınılan bir tanrı olduğu ifade edilmektedir.) Enlil ile Ninlil'in oğludur. Diğer kardeşleri ise İnanna, Nanna-suen (Nanna-sin), Nergal, Ninurta (Ningirsu) Pabilsag, Nusku, Utu (Şamaş) Uraş, Zababa, Ennugi'dir. Akadlarda tapınılan bir tanrı. Babil kentinde de tapınıldı. (Bazı kaynaklarda Hadad olarak ele alınmıştır) Mezopotamya bölgesinde havanın fırtına tanrısıdır. Hava ve gök tanrısı şekliyle betimlendiği de görülür. Kehanet tanrısı olarak tapınılan Adad, Sümer dilinde Ishkur olarak bilinir. Hatta bazı kaynaklarda Adad'ın, Ramman adıyla da tapınıldığı belirtiliyor. Babası "denizin prensi" ya da ["Doohdah"!] olarak bilinirdi. Annesi ise Asherahdi'ydi. Genelde diğer eski uygarlıklardaki tapınma ve saygı duyma nedeniyle çeşitli öykülerin tanrılar için yazıldığı bilinmektedir. Adad için de Sümer ede-

Adad'ın bir glifi

biyatında öykülerin yer aldığı tabletler bulunmuştur. Ancak bu tabletlerin henüz çözülmedikleri belirtiliyor. Mitolojide Adad'a denizde bir varlığı yok ettiği anlatılır. Belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Adakalla: Sümer dilinde bir ad.

Adama törenleri: Sümerler cinsel bozukluklar ve cinsel hastalıkların nedenlerinin tanrılardan kaynaklandığına inanırlardı. Bu nedenle cinsel hastalıkların işlenmiş günahlara karşılık kişiye tanrılar tarafından bulaştırıldığı inancı yaygındı. Cinsel hastalıklara yakalananlar tapınaklara gider "Paşişu" denilen kişilere başvururlardı. Paşişu hasta olan cinsel organın temsili olarak maket şeklinde benzerini yapan kişilerdi. Bunlar yaptıkları maketleri hastalığın geçmesini düşünerek tanrılara sunarlardı. Böylece hastalıktan kurtulacağına inanırlardı.

Adam Falkenstein: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusuyla ilgili ne şekilde uzman olarak gösterildiği hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğunu belirten ifadeler var.

Adapa: (Oanes ya da Alulim adlarıyla da betimlendiği görülür.) Enki ile Damgalnuna'nın oğludur. Marduk, Asarluhi, Enbilulu ve Nanşe'nin kardeşidir. Eskiçağ Sümer'de Eridu (Eidug) kentinin kralıdır. Sümer mitolojisine göre İlk insan olduğu ve Enki tarafından yaratıldığı ifade edilir. Ea/Enki tarafından sudan yaratılmış olduğunu belirten mitolojide Adapa'nın bilge kişiliğinden uzun anlatımlar yer alır. Adapa ile rüzgar tanrısı arasında geçen bir olay Sümerli yazmanlar tarafından mitolojik bir öykü olarak tabletlere işlenmiş. Onun yaptığı bazı kontrolsüz hareketler nedeniyle insanın ölümlü olduğu belirtilir. Öyküde ölümsüzlük fırsatını yakaladığı halde nasıl elin-

Adapa'yı belirten bir çizim.

den kaçırmış olduğu ifade ediliyor. Tel-el-Amarna arşivlerinde bulunan tabletlerde Adapa'nın öyküsü uzun bir yazıyla belirtilmiştir. Kendisinin de ölümsüzlük fırsatını kaçıran biri şeklinde anlatıldığı görülür. Zaten sözcük karşılığındaki betimlemesi de "ölümlü" olarak tanımlanır. Akad dilinde tufan öncesi dönemlerde bir bilge adı. Ayrıca Akad dilinde "Adam" erkek kişi, erkek adam anlamında kullanıldığı belirtilir. Adem ile özdeşleştirilmek istendi. Ancak bazı araştırmacılar Sümer dilinde bilge "Adapu" sözcüğü ile ilişkili olduğu şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Adapa'ya Ea tarafından bilgelik unvanı verilir ancak, ölümsüzlük unvanı verilmemiştir. "Eridu"lu bilge olarak da ele alınan Adapa, insanlığın ilk "modeli" şeklinde gösterilmiştir. Tanrı Ea onu "merhem rahipliğine" ve "ayın gözetmenliğine" atar. Mitolojide İronik olarak onun yaptığı görevler sıralanır. Bu görevler ekmekçilerle ekmek pişirmek, ekmek ve su sağlamak, sofrayı kurmak ve temizlemek. Ayrıca Eridu'nun bir balıkçısı olduğu şeklinde ifadeler görülür. Adapa'nın evrendeki yaratılışın çoğunu bilen ve bu bilgileri Enki'den almış biri olarak tanımlandığı gibi hem Enki'nin oğlu ve hem de insanlığa dili öğreten ilk insan olduğu belirtilir.

Adapa'nın öyküsü: Araştırmacılar Adapa öyküsünü oluşturan tabletlerin dört adet olduğunu belirtirler. Bu tabletlerin son derece iyi korundukları ifade edilmiştir. Tabletlerden II numaralı olanı Mısır krallarından Amenhotep III ve Amenhotep IV 'ün arşiv belgeleri arasında bulunmuştur. Yaklaşık İ.Ö. 4 yüzyılın ilk yarısı olarak belirtiliyor. Diğer tabletler de Asur kralı Asurbanipal'ın kütüphanesinden bulunmuştur. 22 dizeden oluşan 1 numaralı tablette "...[Bilgelik [sahibiydi(?)...], Buyruğu [Anu'nun] buyruğu gibiydi [....], geniş zeka ve anlayışla, o yetkin kılmıştı onu..." 70 dizeden oluşan II nolu tablette "...Güney rüzgarı [esiyor ve çöküyordu üstüne], daldırıyordu [onu [Ea] nın diyarına, Ey güney rüzgarı, [....], Ka [nad] ını kı-

racağım senin. Ağzıyla bunu söyler söylemez, [Gü] ney rüzgarının kanadı kırıldı, Yedi gün..." 18 dizeden oluşan III nolu tablette "...[Anu] [bu şeyleri duyduğu zaman], [...gaza] bı içinde yüreğinin, [....] bir elçi gönderdi, [.... fakat Ea, ki] büyük tanrıların yüreklerini bilir..." 21 dizeden oluşan IV nolu tablette "...[yağ] ısmarladılar onun için, ve yağ [landı], [bir giy] si ısmarladılar onun için ve giyindi, [....] Anu kas kas güldü Ea'nın yaptıklarına ve (şöyle) [dedi] Siz ey gök ve yer tanrıları, kaç tanrı varsa hepsi, kim böyle [buyruk vermiştir] (şimdiye dek)? Onun buyruğu Anu'nun buyruğu gibidir. Daha kim arttırabilir (bunu) ?..." şeklinde bilgiler yer alır. araştırmacılar Adapa'nın tüm insan soyunun atası olduğu şeklinde bazı ifadelere yer verirler.

Adapu: Sümer dilinde "bilin" şeklinde tanımlanmıştır. Araştırmacılar, bu sözcük kökünün Akad dilinden kaynaklandığını ifade ederler.

Adaru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "karanlıkta kalmak, korkmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Adda: Sümer dilinde kullanılan bir sözcüktür. Türkçedeki benzerliği" ata " sözcüğü olarak ifade edilmiştir. Bu sözcüğün Türk geleneklerine yansıyan fonetik söyleniş şekli Atatürk için de kullanılmıştır. Atatürk için kısaltılmış "Ata" sözcüğü kullanılmaktadır. Sözcük soylu olmayı da betimlemektedir.

Adda-kalla: Bak Lu-İnanna.

Adrammelech'i belirten sembol

Adrammelech: Mezopotamya tanrısı olarak bilinir. Bu tanrının adı Tevrat'ta krallar bölümünde geçer. Popüler olarak anlatılan bu tanrının eski bir güneş tanrısı olduğu şeklinde ifadeler var. En çok tapınıldığı yer ise Suriye'de Samaria bölgesi olarak belirtiliyor. Az görülse de kaynaklarda Ardammelech, yerel bir tanrı konumunda tapınılmış ve adına törenler yapılmıştır.

Addu: Enuma Eliş destanında adı geçen biri. Destan ile ilgili

Tablet VII'de "...Addu olacak adı, kaplasın bütün göğü, güzel gürleyişi ötsün gümbür gümbür(?) yeryüzünde; gürlemesi eritsin(?) bulutları, geçimlik versin aşağıdaki insanlara..." şeklinde açıklamalar yer alır.

Addub: Sümer dilinde "sepetçi" olarak tanımlanmıştır.

Ag: Sümer dilinde "gövdenin bir bölümü" anlamında kullanılan bir sözcük. Aynı sözcüğün büyük harflerle tabletlerde benzeri olarak gösterildiği "AG" sözcüğünün anlamı da bilinmiyor. Ancak bazı kaynaklarda "yapmak, yaratmak, bina etmek" şeklinde tanımlandığı gibi "ölçmek, saymak" anlamında da açıklanmıştır.

Aga: Bir kap çeşidi. Bazı kaynaklarda da "bir asker sınıfı" şeklinde tanımlanmıştır. Aga'nın Sümer kültüründe çanak çömlek yapımında kullanıldığı bir kap adı olarak tanıtılması büyük bir ihtimalle askeri bir sınıfı temsil ettiği şekline gösterilmiştir.

Aga: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Aga'nın 625 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Agade: Erken dönem III Hanedanlığında Akad İmparatorluğu kralı olarak belirtiliyor. Agade'nin 40 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Kendi adıyla Agade kenti vardı. Agade kent adının bu kralın adından kaynaklanmış olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Akadlar (Agade) tarafından yapılmış bir zafer taşı.

Agade: Ya da Akad. Sümer devletinin kuzeyinde bulunan bir kent. Bu kent büyük Sargon tarafından kurulmuştu. Kısa sürede kutsal ve zengin kentler arasına katıldı. Sümerlerin

yazılı kaynaklarına göre bu kent Sargon'un torunu Naram-Sin zamanında harabeye dönüşerek sonsuza kadar lanetlenmişti. Sargon ve onun kurduğu hanedanlıktan sonra bu kent "Sümer" ve "Akad" adını alır. Dilbilimciler Akad sözcüğünden türeyen bir sözcük olduğunu ifade ederler. Ancak bazı kaynaklarda bu kentin bulunduğu yerin henüz bulunmadığı şeklinde açıklama yaparlar. Akadlarda heykelcilik gelişmiş durumdaydı. Diğer siyasal ve krallık ile ilgili bilgiler kaynak yetersizliğinden dolayı henüz detaylı bir şekilde açıklanamamıştır. Akad (Agade) kentinin düşmesinin baş mimarı olarak Naram-Sin gösterilmiştir. Naram-Sin, Nippuru yağmalayarak gemilerini de Enlil'in kutsal tapınağının bulunduğu Ekur kentine getirerek tapınağı talan etmekle suçlanmıştır. Kentte suç işleyen Naram-Sin bir öyküde Enlil tarafından cezalandırılır. Ceza şekli de Guti halkının ona karşı ayaklanması olarak belirtilir. Ancak tarihçiler bu öykünün sıradan bir öykü olduğuna ve Naram-sin'in kuşattığı kentleri yenileyip, heykellerini diktirdiğini belirtmektedirler. Tabletlerde kentin başında bir felaket olduğunu kıtlıklarla baş başa kaldıklarını, kentin terk edildiğini ve Naram-Sin'in tek başına kaldığını belirtiyorlar. Bu felaketlerin Enlil tarafından olduğuna karar veren panteonun en önemli sekiz tanrısı Enlil'in öfkesinin yatışması için bir şiir yazarak onlar da kente lanet yağdırırlar. "...Korulukların toz yığınları altında kalsın, Balçıkların [tuğlaların] toprak altına geri dönsün, şen yüreklerin kurduğu sarayın yerle bir olsun, bir zamanlar tören yapılan yerlerin yıkıntılarında, tilkiler gezinip kuyruk sallasın, yılanlar, kurtlar, akrepler insanlara basacak yer bırakmasın..." şeklinde kent lanetlenmişti. Bölgede arkeolog J. Gordan'ın yaptığı kazılarda İ.Ö. 1200 civarında Elam kent devleti kralların-dan biri, Babil'i kuşatırken, kenti yağmalamış ve çoğu eserleri oradan alarak Sus kentine taşımış olduğunu ortaya çıkardı. J. Gordan kazı sırasında Sus kentine götürülen

ve Akadlara ait olduğu belirlenen tarihsel değeri yüksek buluntuları elde etmişti. Bu eserler Naram Sin'in savaş sahnesini gösteren dikilitaşı, bağış için kutsal metinlerin yer aldığı Naniştuşu'nun dikilitaşı ve Şar-kalı-şarrı'nın dikili taşları gösterilebilir. Bu eserler Laouvre müzesinde koruma altına alınmışlardır. Uzun zamandır bölgede arkeolojik kazılar yapılmasına rağmen Agade (Akad) kentinin yeri henüz bulunamamıştır.

Agade'nin lanetlenmesi: (Son araştırma ve incelemelerde bazı tabletlerin çözülüp, açıklığa kavuşmasıyla "Agade'nin lanetlenmesi başlığı " Ekur'un öç alışı "şeklinde yeniden düzenlenmiştir) Sümerlerde bir yapıt. Bu yapıtta Guti halkının saldırılarıyla yenilen Sümer halkının ekonomideki sıkıntıları anlatılıyor. Fiyatların oldukça yükseldiği belirtilir. Bir gümüş "şekel" karşılığında, yarım sila yağ, yarım "sila" yün, yarım sila tahıl ve sadece bir ban balık alınabiliyordu. Araştırmacılar fiyatların örneğin her yerde 20 iken Sümerler, saldırıdan sonra 200 katını ödeyerek gıda elde edebiliyorlardı. Agade'nin lanetlenmesi yapıtında ayrıca barış ve özgürlükten de pasajlar yer alır. Suç işleyen kral Naram-Sin'den önce kentin ne kadar huzurlu bir yaşam sürdüğü bütün ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Görüleceği gibi kişisel olarak yapılan yönetimlerde en büyük zararı halk ödemiştir. Çoğu uygarlıklarda bencil, kişisel olarak yapılan işler her zaman o uygarlıkta dramatizeli bir son yaratır.

A-gar: (Akkad dilinde "ugaru") Sümer dilinde "ekime hazırlanmış tarla" olarak tanımlanmıştır.

Agga: Sümerlerde birinci Kiş hanedanlığı döneminde hüküm sürmüş olduğu söylenen bir kral. Enmebarag-gesi'nin oğludur. Bu kral "Gılgamış" ve "Agga" destanında başkahraman olarak belirtilmiştir. Kral, Uruk kentini kuşatmak için elçileri vasıtasıyla ültimatom verir. Ancak, Uruk kentinin meclisi Gılgamış'ın öne sürdüğü savaşma isteği üzerine direnmeye karar verirler. Agga, Uruk'u kuşatır, an-

cak daha sonra destanda da belirtildiği gibi barışı onaylar. Bunun nedeni de Gılgamış'ın bilgeliğine bağlanıyor. Destandaki bir bölüm "...Enmebaraggesi oğlu Agga'nın elçileri/ Kiş'ten Uruk'taki Gılgamış'e doğru yola çıktılar/ Efendi Gılgamış kentinin ihtiyarları önüne/ sorunu getirdi, öneri istedi: /- Kiş yurduna boyun eğmeyelim, ona silahlarla karşılık verelim/ Kentin ihtiyarlarının toplandığı meclis Gılgamış'e şöyle dedi: /- Kış yurduna boyun eğmeyelim, ona silahlarla karşılık vermeyelim..." Şeklinde uzunca devam eder. Bu destanın olaydan yaklaşık bin yıl sonra tabletlere işlendiği tahmin ediliyor. Çünkü onların döneminde yazı olmadığı için tarihsel boyutu hakkında tam olarak bilgi verilemiyor.

Agal Zages Ofuma: İ.Ö. 2375-2351 tarihleri arasında hüküm sürmüş bir kral. Oldukça baskıcı ve despot olarak anlatılan bu kral Lagaş-kent devletini işgal ederek ilk hanedanı kurar. Kaynak yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Agagu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "hiddetlenmek" şeklinde tanımlandı.

Agaru: Bak Dilmun.

Agrab: (Tell-agrab olarak yazıldığı da görülür.) Mezopotamya bölgesindeki Diyala vadisinde arkeolojik bir yer. Eski çağlara ait anıtlar 1936/1937 yılları arasında kazı yapan arkeolog H. Frankfart tarafından meydana çıkarılmıştır.

Agu': Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türk dilindeki karşılığı "taç" olarak tanımlanmıştır.

Agum. I: Kassit hanedan kralıdır. 22 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Agum. II: (Kakrime olarak da yazıldığı görülür.) Kassit hanedanın dokuzuncu kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1570 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Marduk'un kültünü Babil kentine getirdi. Sınırlarını ise Elam kent devletinden Asur sınırlarına kadar genişletti. Belge

yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Agum. III: Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1465 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Aharu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "geciktirmek, alıkoymak" şeklinde tanımlanmıştır.

Ahazu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "almak, evlenmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Ahazzu: Bak Du-du.

A. H. Says: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusunda hangi dalda gelişme gösterdiği hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

Ahu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "kol, yan" şeklinde tanımlandı.

Ahü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "kardeş" şeklinde tanımlanmıştır.

Ahu nadu: Akad dilinde bir sözcüktür. Anlamı ise "ihmal etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Akad: Bak Agade.

Akadlar: (Agade) Akad dönemi olarak bilinen hanedanlık İ.Ö. 2350-2150 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtilir. Bu halk, Sümerlerin egemenliğine son veren bir krallıktı. Bunlar Mezopotamya'nın Sami soyundan gelenlerdi. Yer adı "Akad" sözcüğünden türemiştir. Akadlar, Akadça dilin, Asur'ca ve Babilce olan dili konuşurlardı. Bunlar adını İlk kralları olan Sargon'un başkent olarak kurduğu Agade'den aldılar. Bu kral daha sonra İ.Ö. 2340-2198 tarihleri arasında hüküm sürecek Sami İmparatorluğunu kurar. Yaratılış kitabında "Akad" olarak geçmektedir. Akad-Sümer kent devletleri uzun süre Mezopotamya'da varlığını gösterdi. Zaman içinde birçok küçük dev-

letlere bölündü. Kurucu kral olarak bilinen Sargon'un (Büyük Sargon ya da Sargon I) çocukluğu Mısır'da doğan ve Firavun Ramses II 'nin eşi tarafından büyütülen Musa'ya benzetilmesi bazı önemli çelişkileri yaratır. Sargon annesi tarafından bir sepet içinde Fırat nehrinin bataklık kıyısına bırakılır. Aynı şekilde Musa'da bir sepet içinde annesi tarafından Nil nehrinin bataklıklarına bırakılır. Ne hikmetse ikisi de kral eşleri tarafından bulunur ve büyütülür. Biri Akad İmparatorluğunun kurucu kralı, diğeri de Yahudi cemaatinin kurtarıcısı ve peygamberi olur. Bak Agade.

Akad dili: Akad dili, Sami dillerinin doğu kolunu oluşturan en eski dil ailesi olarak tarihsel arşivlerde yerini alır. Mezopotamya bölgesine yerleşmiş olan Sami kökenliler. Akad dilini kullanarak anlaşmışlar. Daha sonraki yıllarda bu dil, Asur ve Babil krallarının egemenliğinde bölgede aktif bir şekilde kullanılmıştır. İlginçtir ki Mısır dahil çoğu zamanlarda Akad dili diploması dili olarak kullanılmış, önemli bir dil olarak tanınmıştır. Akad dilinin ilk örneklerinin İ.Ö. 2400 yıllarında görüldüğü belirtiliyor. Sümerlerin Mezopotamya bölgesine gelişlerinden yaklaşık İ.Ö. 3400 civarında kullanılmış olduğu ifade edilir. Sonraki yıllarda bölge içinde iki guruba ayrıldı. Bu guruplar Babil ve Asur lehçeleri olarak ortaya çıkar. Asur'ca lehçeler: Eski Asur'ca (İ.Ö. 1950-1750 civarı), Orta Asur lehçesi (İ.Ö. 1500-1000 civarı), yeni Asur lehçesi ise (İ.Ö. 1000-600 civarı) tarihlerinde kullanılmıştır. Asur lehçeleri Babil lehçelerinin ötesinde sadece belge nitelikli yazılardan oluşmuştu. Babiller ise bu lehçeleri edebi yazılarda kullanarak farklı bir imaj bırakmışlardı. Eski Babil lehçesi (İ.Ö. 1950-1530) tarihleri arasında kullanılmış ve kendi içinden dört lehçeye bölünmüştü. Bunlar: Kuzey Babilce, Güney Babilce, Hari lehçesi ve Kuzey Dicle lehçesi şeklinde ortaya çıkar. Orta Babilce (İ.Ö. 1530-1000), yakın Babilce (İ.Ö. 1000-600) civarında kullanılmıştı. Perser, Kaldeliler, Selefkiler dö-

neminde eski Babil lehçesi bozulmuştu. Bu bozulmada Elam, Hitit ve Hurilerin de payı vardı. İ.Ö. IV yüzyıldan itibaren Akad dili ortadan kalkmış, Elam dili kullanılmaya başlanmıştı.

Akad Hanedanlığı : Büyük Sargon tarafından kurulan bir hanedanlıktır. Orta Mezopotamya bölgesinde yer alır. Nippur'dan Güney Mezopotamya'ya kadar genişleyen Sümerler de Akad hanedanlığının sınırları içinde yer aldı. Her ne kadar Akadlarla Sümerlerin sınırları birleştirilmiş olarak bilinmişse de krallıkları ayrı ayrı olarak uygulanırdı. Akad kralları ayrı, Sümer kralları da ayrıydı. Tarihsel gelişmelerde de ayrı olarak işlenmişti. Kesin olmamakla beraber Akad İmparatorluğunun kralları ise; Sargon(?) Agade (40 yıl) Rimush (Sargonun küçük oğlu) (9 yıl) Man-Ishtushu (Sargon'un en büyük oğlu) (15 yıl) Naram-Sin-Man-Ishtishu'nun oğlu-(56 yıl) Shar-Kali-Sharri-Naram-Sin'in oğlu (25 yıl) İgigi, İmi, Nanum ve Ilulu beraber (3 yıl) Dudu (21 yıl) Shu-turul, Dudu'nun oğlu (15 yıl) şeklindedir. Bak Akadlar.

Akala şa muti: Sümer dilinde "ölüm ekmeği" şeklinde tanımlanmıştır. Sümer mitolojisinde Tanrı Ea Adapa'ya "ölüm ekmeği " ve ölüm suyu"nu içmemesini söyler ancak Anu, Adapa'ya hayat ekmeği ve hayat suyunu ikram etmiştir.

Akalamdug: Ur karalıdır. Ur'daki kraliyet mezarlığında yapılan arkeolojik kazılarda bu kral ile ilgili silindir mühürler bulunarak koruma altına alınmıştır. Mühürde "Ur kralı Akalamdug" şeklinde bir ifadenin olduğu belirtiliyor. Kazıları yöneten de Sir Leonard Wooley'di. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Akalu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "yemek, bir şeyden yararlanmak" kelimesiyle tanımlanmıştır. Bu sözcük ile ilgili bazı deyimler de şöyle: "warki alaku": takip etmek, "ilkü alaku": Tımar sorumluluğunu yüklenmek,

"alak girri": Sefer, sefere gitmek, "ilküm ahum": Tımar sahibi, anlamlarında tanımlanmışlardır.

Akki: Sargon'u Fırat nehrinde bir sepet içinde bularak büyüten bir bahçivan. Akki daha sonra sepet içindeki Sargon olduğu anlatılan bebeği kraliyet sarayına getirir. Bazı kaynaklarda da Laipu adında bir bahçıvandan söz edilir. "Akki" ve "Laipu" Sargon'u Fırat nehrinde bir sepet içinde bulan bahçivanın adı olarak belirtilmektedir.

Akiya: "Epominleri" yok edilmiş olarak anlatılan krallar listesinde yer alan biridir. İ.Ö. 1985-1970 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Akrep: Diğer uygarlıklarda olduğu gibi Sümer uygarlığında da akrep, dinsel tapınmada tanrıçaların sembolü olarak kullanılmıştır. Sümer tanrıçası İştara'nın sembolü akrep olarak belirtilmiştir. Bu semboller kudurru (dikilitaş) üzerine kabartma şeklinde işlenirdi. Babiller Scorpious takım yıldızlarına akrep adını koymuşlardı.

Akrep İnsanlar: "akrep-adam" anlamında olan Girtablullu sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Araştırmacılar bu terimi "...Boynuzlu başlığa, sakallı insan başına, insan bedenine, bir kuşun but ve pençelerine, yılan kafalı bir penise ve akrep kuyruğuna sahip olan doğa üstü bir varlık için kullanılan..." Akadça bir terim olduğunu ifade etmişlerdir. Mitolojide anlatılan bu varlığın kanatlı ya da kanatsız olabileceği anlatılır. İlk defa Üçüncü Ur hanedanlığıyla Akad dönemi sanatında görüldüğü söylenir. Akrep adam gibi varlıkların Asur inancında güneş tanrısı Şamaş'ın ifritleri ortadan kaldırmak için güçlü varlıklar olarak kullanıldığı anlatılır. Tufan kahramanı olarak anlatılan Utnapiştim'in oturduğu yere ulaşmak için Akrep ül-

kesini aşmanın gerekli olduğu söylenir. Bazı araştırmacılar bu nedenle Sümer bölgesine akrep insanlar ülkesi adını vermişlerdi.

Akşak: (ya da Akshak) Sümerler döneminde bir krallık. Erken dönem III hanedanlığına bağlıydı. Akşak (Akshak) kent devletinin kralları ise; Unzi (30 yıl) Undalulu (6 yıl) Urur (6 yıl) Puzur-Nirah (20 yıl) Ishu-Il (24 yıl) Shu-Sin (7 yıl) şeklindedir.

Akurgal: Lagaş kent devleti kralıdır. İ.Ö. 2464-2455 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Ur-Nanşe'nin oğludur. İktidara geçer geçmez Ummalılarla çeşitli anlaşmazlıklar yaşadı. Ayaklanmalar yüzünden iktidarı kısa geçti. Ardından oğlu Eannatum geçti. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında aydınlatıcı bilgi verilemiyor.

A-la(I)gar: Sümer kralıdır. Tufandan önceki dönemlere ait egemenlik yaptığı hala tartışılıyor. Bu kralın Hüküm sürdüğü Kent "Nunki" adında bir kentti. (Bazı kaynaklarda da Eridu kenti gösterilmektedir) Kralın tabletlerdeki belirlemelere göre 36. 800 yıl gibi bir zaman süreci içinde hüküm sürdüğü belirtiliyor. Belge yetersizliği neniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Alam: Sümer dilinde kullanılan Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "heykel, tasvir" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda Sümer dilinde "imge"ye verilen ad.

Alakü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "gitmek, yürümek" şeklinde tanımlanmıştır.

Alalu: (Ya da Halalu) Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "asmak, gizlice sürmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Alaktu parasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Türkçe karşılığı ise "yol kesmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Alalus: Cennetin kral tanrısı olarak ifade edildi. Tanrı Anu tarafından devrildiği anlatılıyor.

Allatu: Bak Ereşkigal.

A-la-hul: Sümer inancında kötülük yaptığı öne sürülen bir tür cin adı.

Aladu: Bak waladu.

Al-di am-ma-an-da-al di: Sümerce bir sözcük ya da bir deyimdir. Ancak bunun anlamı henüz çözülememiştir.

Aldü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "tohumluk, yemlik" olarak tanımlanmıştır. Sümer dilinde "Al-dü" şeklinde belirtilmiştir.

Al-dü: Sümer dilinde Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "ızdırap" şeklinde tanımlanmıştır.

Algar: Sümer dilinde bir müzik aletine verilen ad. Asur dilinde de aynı sözcük bir müzik aletine verilmiştir. Büyük ihtimalle "lir" olduğu söylenir.

Algarsurra: Sümer dilinde bir müzik aletine verilen ad. Ancak aletin ya da enstürmanın ne tür olduğu hakkında belge yetersizliği nedeniyle tanıtımı yapılamıyor.

Almattu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "dul kadın" olarak tanımlanmıştır. Sümer dilinde bu sözcüğün karşılığı "Nu-mu-su" şeklinde belirtilmiştir.

Alım: Sümerce bir sözcüktür. Türkçe'yle olan benzer sözcük ise "alımlı" olarak ifade edilmiştir.

Alim-nun-na: Sümer dinsel inançlarında Tanrı Enki'ye verilen sıfatlardan biri.

Al-lu-ru-da: Sümerce bir sözcük ya da bir deyimdir. Ancak anlamı belge yetersizliğinden dolayı henüz çözülememiştir.

Al-mu-ra-ni: Sümerlerin Sami dilinde sözcük, "?...nın" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

Alü: Akad inançlarında bir cin türü.

A-lu-lim: (Ya da Alulim) Sümer kralıdır. Tufandan önceki dönemlere ait egemenlik yaptığı hala tartışılıyor. Bu kralın Hüküm sürdüğü Kent "Nunki" adında bir kentti. Kralın tabletlerdeki belirlemelere göre 28. 800 yıl gibi bir za-

man süreci içinde hüküm sürdüğü belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Alpu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "öküz" olarak tanımlanmıştır. Sümer dilinde bu sözcüğün karşılığı "Gud ya da Gu" şeklinde belirtilmiştir.

Amaru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "bakmak, görmek, incelemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Ama-usum-gal-an-na: Dumuzi'nin sıfatlarından biridir.

Am-an-ki-ga: Sümer inançlarında tanrı Enki'nin sıfatlarından biri.

Amharu: Sümer dilinde bir bitkiye verilen ad. Ancak bitkinin niteliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Ama İnanna: Sümer dilinde sözcük karşılığı "Anne" anlamında kullanılmıştır.

Amar-Anzu: Bak Anzu. (Ya da İmdugud)

Amar Sin: Bak Amar-suenna.

Amar-suenna: (Amar Sin olarak da bilinir) Eski adı "Bursin" olduğu şeklinde bilgiler var. İ.Ö. III binyıl civarında yaşadığı söylenen III'ncü Ur kralıdır. İ.Ö. 2046-2038 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. İ.Ö. 2112-2004 arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Sulgi'nin oğludur. Yaptığı savaşlarla tanındı ve topraklarını savaşlarla genişletti. Elam ve Zagros'ta bir bölüm toprak daha alarak sınırlarını genişletti. Babasının uyguladığı inşaat projesini sürdürmüştür. Amar-suena ayağına batan bir diken parçası nedeniyle mikrop kapmış ve bu mikrobun yarattığı enfeksiyon sonucu yaşama veda etmiştir. Daha sonraki yıllarda Şulgi ve kendi kardeşi olan Şu-Sin gibi tanrılaştırılmıştır. Diğer uygarlıklarda da dikkat edilen bir ortak nokta var. Genelde eski uygarlıklarda hüküm sürmüş ve biraz da bilgi sahibi olmuş olan krallar bir zaman sonra tanrılar konumuna getirilerek tapınılmışlardır. Amar-suenna da aynı şekilde öldükten sonra tanrı-

laşmıştır. Hakkındaki tek belgenin Michalows-ki'nin 1977 yılındaki 155 koduyla olan tabletidir. Bu tablette Amarssin(ya da Amar-suena) ile ilgili kısa bilgiler içermektedir. Tablette kralın tanrılara sunduğu isteğin yeni tapınak yaptırma izninin Enlil tarafından onaylandığı belirtilmektedir. Nippur kentinde Enki için üç tapınak yapmakla kendini sorumlu tutar. Tabletin orijinali de "...1a. mu ^{d}amar-^{d}suen lugal-am$_3$, 1b. mu us$_2$-sa ha-ar-ši^{ki} u$_3$ ki-maš^{ki} ba-hul, 2a. mu ^{d}amar-^{d}suen lugal-e ur-bi$_2$-lum^{ki} mu-hul, 2b. mu us$_2$-sa ^{d}amar-^{d}suen lugal, 3a. mu us$_2$-sa ^{d}amar-^{d}suen lugal-e ur-bi$_2$-lum^{ki} mu-hul, 3b. mu ^{d}amar-^{d}suen lugal-e ^{d}gu-za mah ^{d}en-lil$_2$-la$_2$ ša$_3$ hul$_2$-la in-dim$_2$, 4a. mu us$_2$-sa ^{d}gu-za mah / ša$_3$ hul$_2$-la ^{d}en-lil$_2$-la$_2$ ba-dim$_2$, 4b. mu en-mah-gal-an-na en-^{d}nanna ba-hun-ga$_2$, 4c. mu en-mah-gal-an-na en-^{d}nanna maš$_2$-e i$_3$-pa$_3$, 4d. mu en-^{d}nanna ^{d}amar-^{d}suen-ra-ki-ag$_2$-an-na maš$_2$-e i$_3$-pa$_3$, 5a. mu us$_2$-sa en-mah-gal-an-na en-^{d}nanna ba-hun, 5b. mu en-unu$_6$-gal-an-na / en-u$_3$-nu-gal-an-na en-^{d}inanna unu^{ki}-ga ba-hun, 6a. mu us$_2$-sa en-unu$_6$-gal-an-na en-^{d}inanna unu^{ki}-ga ba-hun, 6b. mu ^{d}amar-^{d}suen lugal-e ša-aš-ru-um^{ki} a-ra$_2$ 2(diš)-kam u$_3$ šu-ru-ud-hu-um^{ki} mu-hul, 7a. mu us$_2$-sa ša-aš-ru-um^{ki} ba-hul, 7b. mu ^{d}amar-^{d}suen lugal-e bi$_2$-tum-ra-bi$_2$-um^{ki} i$_3$-ab-ru^{ki} ma-da ma-da-bi u$_3$ hu-uh$_2$-nu-ri^{ki} mu-hul, 8a. mu us$_2$-sa hu-uh$_2$-nu-ri^{ki} ba-hul, 8b. mu en-nun-gal-an-na / en-nun-e-^{d}amar-^{d}suen ki-ag$_2$ en eridu^{ki} ba-hun, 8c. mu en-nun-ne$_2$-ki-ag$_2$, 9a. mu us$_2$-sa en-nun-ne$_2$-ki-ag$_2$, 9b. mu us$_2$-sa en eridu^{ki} ba-hun-ga$_2$, 9c. mu en-^{d}nanna-^{d}amar-^{d}suen-ki-ag$_2$-ra en-^{d}nanna ga-eš^{ki} / kar-zi-da^{ki}-ka a-ra$_2$ 3(diš)-kam ba-hun..." şeklindedir.

Amatu: Akad dilinde bir sözcüktür. Metinlerde bu sözcüğün geçtiği kaynaklarda anlamı bulunamamıştır.

Amas: Sümer dilinde hayvanların barındığı yer. Ağıl.

Ama-ar-gi: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "anaya dönüş, özgürlük, eşitlik" şeklinde tanımlanmıştır.

Ama-Uşumgalanna: (Bazen sadece Uşumgalanna olarak yazıldığı görülür.) Dumuzi'nin sıfatlarından biri olduğu söylenir. Sözcük anlamı "göğün ejder anası"(Bazı kaynaklarda da (An'ın ejderi) şeklinde tanımlanır.

Amiluta la banita: Sümer dilinde sözcük karşılığı "işe yaramaz insan" olarak tanımlanmıştır.

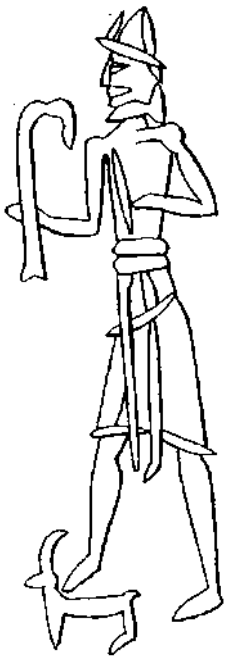
Ammi-ditana: İ.Ö. 1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil hanedan kralıdır. (Bazı kaynaklarda da İ.Ö. 1683-1647 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği ifade ediliyor.) Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ammi-saduka: İ.Ö. 1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil hanedan kralıdır. (Bazı kaynaklarda da İ.Ö. 1646-1626 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği ifade ediliyor.) Babil'de önemli bir kült eseri olan ve Atrahsis tarafından hazırlanan Atrahsis şiiri, XVII yüzyılda Hammurabi'den sonra kral olan Ammi-Saduka tarafından bir kopyası yaptırılarak koruma altına alınmış ve eser günümüze kadar ulaşabilmiştir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Aminu: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Ila-kabkaba'nın oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Amurru: Bir kent devletinin adıdır. Mezopotamya bölgesinde aynı adla tapınılan bir de tanrı vardır.

Amurru: (Dıngır D-Mar-tu adıyla da bilinir) Amurru Akad dilindeki "batı" anlamına gelen adıdır. Sümerlerde Martu olarak bilinir.) Mezopotamya bölgesinde Sümerler,

Amurru'nun silindir mühürden alınmış bir çizimi

Akadlar ve Babiller tarafından tapınıldı. Martu adıyla da bilinir. Akadlarda "dağların ve göçebe insanların tanrısı" şeklinde betimlenerek saygı gördü. Karısı "çölün kraliçesi" olarak tanımlanan Beletseri, yeraltı dünyasının sekreteri (kayıt tanrısı) olarak mitolojide yer aldı. Bu tanrının Babil panteonunda da yer aldığı ifade ediliyor. Kentleri yok edecek güce sahip olduğu ve fırtınalarla yeryüzünde tehditler oluşturduğu belirtilir. Bazen An'ın ve Bazen de Ninhursaga'nın çocuklarından biri olduğu şeklinde ifade edilir. Kaynaklarda Beletseri ve Asratu adında eşinin olduğu gösteriliyor. Martu'nun Sümer dilindeki mitolojisinde de Babil'in Kazallu kent tanrıçası olan Numuşda'nın onunla evlenmesini anlatan öyküsü yer alır. Amurru bir kanca taşır. Ayrıca uzun bir kama (Pala) taşıdığı ve cüppe biçiminde uzun etekli bir elbise giydiği belirtilir. Bazen ceylanla betimlendiği görülür.

Amut-pi-el: Katnalı bir kraldır. Hammurabi'nın krallığı döneminde yanında yer aldı. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha azla bilgi verilemiyor.

Ammar: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "her ne kadar ya da karşılığı kadar" şeklinde tanımlanmıştır.

Amori: İ.Ö. 1894 yılında Babil'de kurulan bir hanedandır. Bu hanedanın elde ettiği üstünlük yaklaşık ikibin yıl olarak psikolojik üstünlüğünü koruduğunu belirten kaynaklar var. Ancak bu hanedanın politik yönden fazla yol almadıkları belirtiliyor.

Amtu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "kadın köle" olarak tanımlanmıştır.

Anammelech: Mezopotamya tanrıçasıdır. Bu tanrıça Sümerler, Babiller ve Asurlar tarafından tapınıldı. "Anam-

melekh, Anu-Malık" adlarıyla da tapınıldığı ifade ediliyor. Ay tanrıçası şeklinde saygı gördü. Güneş tanrısı da Adrammelech'ti. Kültünün yaygın olduğu yer ise Suriye'nin Samarıa bölgesidir. Diğer bütün uygarlıkların mitolojilerine bakıldığı zaman onlarda da güneş ve ay tanrılarının oluşumları hikaye edilir.

An: (Anu adlı Mezopotamya tanrısıdır.) Babil tanrısı olarak tapınılan Anu'nun Sümerlerdeki adıdır. Sümerlerde "An" adıyla tapınılan gök tanrısı olarak mitolojide yer aldı. Savaş tanrıçası İştar'ın kocası olarak ifade edilmektedir. Tanrı Uraş'un torunu olduğu ifade ediliyor. Kaynak tabletlerde daha sonra Uraş ile özdeşleşmiş olduğu belirtiliyor. (Anlaşılmayan bazı metinlerde An'ın karısının adının da Uraş olduğu belirtiliyor.) Ancak diğer geleneksel öykülerde An'ın Ki ile evli olduğu belirtilmiştir. (Babil mitolojisinde de karısının adı Antu olarak ele alınmıştır.) Anşar ile Kişar'ın oğlu da sayılıyor. An, Akad dilinde "Anu" olarak tapınılmıştır. Babil'de de kült mirası Anu olarak devam etmiştir. Üç katlı gökyüzü teorisinde göğün en üst katında yer alan bir tanrı olarak belirtilir. Zaten sözcük anlamı da "gök" olarak bilinir. Göğün doğu ufkunda "Anu yolu" olarak bilinir. Tanrı An, Mezopotamya tanrılar panteonunda tanrıların babası ve kralı olarak anıldı. Sümerlerin yazılı belgelerinde tek bir yıldızla tasvir edilir. Gökteki yaşam suyunun koruyucusudur. Yaratılışta ilk hareketi sağladığı belirtilen bir tanrı olarak anlatıldı. Yerdeki sarayının adı "Anosmos" olarak bilinir. Sümerlerde hava ve yer tanrısı Enlil'in babasıdır. Oğluyla birlikte dünyayı yönetir. Enlil

An (Anu)yu belirten bir kabartma

ve Ea ile anılan bir tanrıdır. Akadlar döneminde kült merkezi "Der" kentiydi. Alu gökyüzü krallığını Alau'dan devralır. Kültünün genişleyerek çevreye yayılmasıyla Hurri-Hitit tanrılar panteonunda adı yer aldı. Alalu'nun oğlu Kumarbi ile yaptığı savaş "kumarbi efsanesiyle" anlatılır. Daha sonra oğlu Enlil tanrılar babası sıfatına ulaşır. An, daha sonraki dönemlerde Asurlar tarafından da sahiplenerek tapınılan bir Asur tanrısı olmuştur. An'ın kendisi için yapılmış olacağı düşünülen ikonalardan henüz bilgi verilemiyor. Asurlar döneminde Maltai'de Asur kabartmalarında yer aldığı belirtilmiştir.

Anahu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "yorulmak, yıkılmaya yüz tutmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Ana-İttuşu Kanunları: Sözcük karşılığı "vadesi gelene kadar" şeklinde tanımlandığı belirtiliyor. Bu kanun Asurbanipal'ın kütüphanesinin kalıntıları arasında 11 tablet şeklinde bulunmuştur. Tabletlerin iki dilde yazılmış olması ve özellikle "Asur-Sümer" dillerine yer verilmesi eğitim amaçlı değerlendirilmiş olabileceği ifade ediliyor. Tabletlerde çeşitli yasaların belirtilmesiyle "Ana-İttuşu" adının geçmesi, bu kanuna ad olarak kullanılmıştır. Ana-İttuşu kanunlarının kimin ve zaman çıkarıldığı bilinmiyor. Araştırmacılar bu kanunun bazı maddelerinin Ur-Nammu kanunlarına benzerliğini göz önünde tutarak İ.Ö. 2060-1960 tarihleri arasında hüküm sürmüş III Ur Hanedanı döneminde yazılmış olabileceği düşünülmektedir.

Anadişşa: Bir bitki türüdür. Dilimizde "diken" bitkisi olarak tanımlanmıştır. Sümerli doktorlar bu bitkinin tohumlarından ilaçlar üretmişlerdir. Hatta reçetelerinde bu ilacın nasıl yapılması gerektiğini de belirterek hasta yakınlarına verirlerdi.

Anba: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Mari kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Anbn'nın 17 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle kral-

lığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Anbu: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Mari kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Anbu'nun 30 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Anduraru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "kuvvetli olmak, özgür olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Anaku: (Ya da Annaku) Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "kalay" olarak tanımlanmıştır.

Anal: Sümerlerde yazıcılar (Halk dilinde Lugalzi) kralın yaptıkları icraatları yazıya döküp överlerdi. Yani bir nevi methiye yazarlardı. Bu övgü şeklindeki tabletlerin bir araya getirilerek yaptıkları arşive de Anal adını koymuşlardı.

Angalta kigalşe: Sözcük anlamı" yukarıdaki büyükten aşağıdaki büyüğe" şeklinde tanımlanmıştır. Tanrıça İnanna'nın ölüler diyarına inişini anlatan metnin baş tarafı olduğu ifade ediliyor.

Anir: Sümer dilinde Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "ızdırap" olarak tanımlanmıştır.

An-ki-a za bi-dib: Sümer dilinde sözcük, "gökyüzü ve yeryüzünde ilk sen yürüdün" şeklinde tanımlanmıştır.

Anniginna: Araştırmacılar bu sözcüğün ne anlama geldiğini henüz çözemediler. Sözcüğün okunuşunun da doğru olup olmadığı bilinmiyor. Ancak bir yerleşim yeri ya da bir tapınak adı ya da bir tapınağın bir bölümü olabileceği şeklinde ifadeler de vardır.

A-anni-padda: Bak Mes-anni-panda

An-ki: Sümerlerde evren sözcüğünün karşılığı olarak ifade edilmiştir. An-ki "yer ve gök" anlamına gelen bir sözcüktür.

Annuna: Kaynaklarda Sümer mitolojisinde adı geçen yaklaşık 50 tanrı olduğu belirlenen bir tanrılar gurubudur.

Akad dilinde "Annunaki" olarak değerlendirilmiştir. Genellikle bu tanrıların belirgin olarak tanımlandıkları yer ise yeraltı dünyası (Cehennem) olarak belirtiliyor. Bölgedeki önemli kentlerin de tanrısı konumunda olan Annuna gurubundaki bazı önemli tanrılar ise: Tahil tanrıçası Ashnan, Fırat ve Dicle ırmaklarından sorumlu tanrı olan Enbilulu, Su kanallarının sorumlu tanrısı Enkimdu, Yeraltı dünyasının kraliçe tanrıçası Ereshkigal (Ereşkigal), Rüzgarların tanrısı İşkur, Sığırların tanrıçası Lahar, Fakirler, dul ve yetimlerin tanrıçası Nanshe, Yazı ve yazmanların tanrıçası Nidaba, Yüce tanrıça olarak da bilinen Ay tanrısı Nanna'nın karısı Ningal, Işık ve ateş tanrısı Nusku ve dokuma tanrısı Uttu olarak örnek verilebilir. Bak Annunaki.

Anunnakı: Bak Annunakı.

Annunaku: Bak Annunakı.

Annunaki: (Anunna olarak da bilinir), (Bazı kaynaklarda Anukki, Anunnakku olarak yazıldığı görülür.) Mezopotamya'da en eski "yer tanrısı kuşağı" olarak tapınıldı. Sümer dilinde Anunna olarak bilinir. Bu tanrılar kuşağı yerine Babil mitolojisinde "İgigi" kuşağı yer alır. İgigi, Babillerde gökyüzü tanrılarına verilen bir addı. Bazı kaynaklarda "gök tanrılar" kuşağı olarak ele alınmıştır. Bu tanrılardan çoğunun unutularak ölüler dünyasına gönderilmiş olduğu belirtiliyor. Anunnakı tanrı Anu'nun soyundan "Anu'nun oğulları" şeklinde de tanımlandı. Yunan ve Roma tanrılar panteonunda da iki Anunnaki'den söz edilir. Biri gök diğeri de yeraltında olmak üzere iki biçimde ifade edildi. Mezopotamya tanrıları olarak tapınıldı. Anunnakı, Annunaku adıyla da yazıldığı görülür. Karanlık yeraltı tanrıları olarak ifade edilirler. "Göklerden açık sözlü gelenler" şeklinde bir betimlemenin ifade edilişi var. Cinsiyetleri konusunda bir ayrıntı yok, ancak erkek ve dişi cinsiyetli oldukları ifadeler arasında yer alır. Araştırmacılar Eridu kentinde elli civarında Anunnaki'nin ol-

duğunu ifade ederler. Tanrı An (Anu) da Anunnakilerin kralı olarak tanımlanır.

Anunitim: Akadlar tarafından tapınılan tanrıça İştar'ın sıfatlarından biridir. Son Akad kralı Şar-kali-şarri tarafından Babil'de kendisine bir tapınak yaptırılmıştır.

An-pu: Mari hanedanının kralı olduğu şeklinde ifadeler var. 30 yıl egemenlik yaptığı anlatılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Anse: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "eşek, eşek yükü" olarak tanımlanmıştır.

Ansiggaria: Bütün Sümerlerin kralı olarak kendini tanıtan Ennamibaragga'nın vezirinin adıdır. Bazı kaynaklarda Ansiggaria, Arata beyi Ensukuşsiranna'nın da veziri şeklinde olduğunu belirten ifadeler var.

Anshar: Ansar, Anshur, Ashur ve Asshur adlarıyla da anılır. (Akadlar tarafından tapınılan bir tanrıdır.) Mezopotamya tanrılar panteonunda Babil ve Akadlar tarafından tapınıldı. Hiç bir şey olmadığı zamanlarda gökyüzü tanrısı olarak saygı gördü. Kız kardeşi Kishar ile birlikte Anu ve Ea'yı meydana getirdi. Kishar ufukların tanrısı olarak tapınıldı. Dünyanın anası olarak bilinen Kishar'ın kardeşidir. Başlangıçta hiçbir şey yokken onlar vardı. Söylencelere göre dişi yılan Lakamu ile erkek Yılan Lakmu'nun çocuklarıdırlar.

Ansar: Bak Anshar.

Anshur: Bak Anshar.

Anşan: Bir Elam kent devletidir. Bu günkü İran'ın güneybatısında yer alır.

Anşar: Ünlü Enuma Eliş destanında Enki'nin büyük atası olduğu belirtiliyor.

An-ta-sur-ra: (Antasurra olarak da yazıldığı görülür.) Sümerlerin kullandıkları bir sözcük ya da deyimdir. Anlamı henüz çözülememiştir. Ancak Lagaş'ın doğu sınırında olan

bir bölge olduğu belirtiliyor. Eannatum bu bölgede düşmanlarına karşı meydan savaşı yaptı.

Antasurra: Lagaş kentinin kuzey tarafında bir bölge adı.

Anton Deimel: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ya da çivi yazısı konusuyla ilgili çalışmalar yürüten biri olduğu anlatılıyor. Ancak hangi dalda çalışmalar yaptığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

Anunna: Bak Anunnaki.

Anzam: Sümerlerde kullanılan bir tür geniş kap.

Anzu: (Sümer dilinde Imdugud olarak yazılmıştır.) Imdugud, Zu adlarıyla da tapınıldı. Mezopotamya bölgesinde Babil, Asur ve Sümerler tarafından çeşitli zamanlarda tapınıldı. Fırtınalar ve rüzgarların tanrısı şeklinde tapınıldığına dair ifadeler var. Asur'da aslan başlı kartal şeklinde betimlendi. Suriye kökenli bir tanrı olduğu belirtiliyor. Enlil'den yaratılış ile ilgili tabletleri çaldığı şeklinde açıklamalar var. İmdugud adlı mitolojik kuşun da gerçek adı olarak ifade ediliyor. Bu kuşun betimlemesi de şöyle; Kuşa benzer, ancak aslan kafasına sahiptir. Kanatlarını çırptığı zaman hortumlar ve kum fırtınalarını oluşturur. İmdugud'un sözcük anlamı da "sis ya da pus" anlamında belirtiliyor.

Girsu kentindeki kazılarda kabartması bulunan aslan başlı İmdugud'un bir tasviri.

Apalu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "ödemek, cevap vermek" şeklinde tanımlanmıştır.

Apkallu: Bak Abgal.

Apkal ilani: Akad dilinde Enki'nin sıfatlarından biri.

Apkal nemegi: Akad dilinde Enk'inin sıfatlarından biri.

Aplu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "varis"tir.

Aplütu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "veraset, varislik, miras"tır.

Apiashal: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Ushipa'nın oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Apil-Kin: Guti kent devletinin kralıdır. 3 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Apil-sin: Hammurabi'nin büyük babasıdır. İ.Ö. 1894-1895 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 1830-1813 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor.) Krallığı döneminde yuvarlak bir kale duvarı ördürür. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Apin: (Ya da Gis-apin) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "saban" olarak tanımlanmıştır.

Apin-tuk-kin: (Ya da Gis-apin-tuk-kin) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "tohum ekme sabanı" olarak tanımlanmıştır.

Apsin: Sümer dilinde sözcük, "Saban izi" şeklinde tanımlanmıştır.

Apsu: (Akadlar tarafından tapınılan bir tanrıdır.) (Apzu şeklinde yazıldığı da görülür.) Sözcük anlamı ise "kutsal su havuzu" şeklinde tanımlanmıştır. Sümer tanrılar panteonunda tapınılan kutsal bir yerdir. Bu kutsal yer Apzuwa,

Absu, Abzu adlarıyla da belirtildi. Apsu; Enki'nin karısı Damgalnuna (Ya da Damkina) ile annesi Nammu'nun diyarı olarak kayıtlara geçer. Araştırmacılar burada bir dizi Enki'ye ait yaratıkların olduğunu belirtiyorlar. İlk yaratılışta tatlı sular, göğe ait olan tatlı suların başlangıç ülkesi olarak tapınıldı. Dönemin halkı yeryüzündeki göllerin ve tatlı suların geldikleri yerin "Apsu" olduğuna inanırlardı. Daha sonra bu kutsal yer tanrılaştı. Yeraltı dünyasının Apsu'nun altında olduğu belirtiliyor ve oraya ulaşmak için Hubur adlı bir nehirden geçmek gerekiyordu. Babillerin yaratılış destanında ise daha farklı bir tanımlamayla Apsu'nun Tiamant'ın yarattığı bir yaratığın adıydı. Kişisel bir nitelikle betimlendi. Okyanus sularını saran şeklinde tapınıldı. İlk yaratılışta dünyayı saran suların tanrısı olarak da saygı gördü. Tuzlu suların yaratıcısı Tıamat ile birleşerek denizlerdeki tatlı suyla tuzlu suyun birleşmesini oluşturdu. Ancak Anu ve Ea tarafından sürekli kontrol altında tutuldu. Bu kontrolü bir baskı olarak düşünen Apsu tanrılara karşı savaş ilan eder, Ancak Ea tarafından öldürülür. Kaynaklarda Ea'nın ilk oğlu olduğu ileri sürülen Marduk'a "Apsu'nun ilk çocuğu" şeklinde bir tanımlama verilmişti. Ayrıca Enki'nin Eridu'daki tapınağının adı da "E-apsu" olarak ifade ediliyor.

Apsu'yu belirten bir çizim

Apzuwa: Bak Apsu.

Aradmu: Şulgi zamanında Sümerlerde üst düzey bir görevli. Şulgi, Aradmu'yu Subiri topraklarında yaşayan ve egemenlikleri altında bulunan halkları eğitmek, Sümerlerin geleneklerini onlara anlatmak, yolları güvence altında tutmak için görevlendirilmişti. Ancak Subirili zengin birinin Aradmu'yu zor durumda bıraktığı anlatılır. Bu anla-

tımın nedeni de Aradmu'nun Şulgi'ye gönderdiği mektuptan anlaşıldığı belirtiliyor.

Aranunna: Ea'nın Danışmanı. Enuma Eliş destanında adı geçmektedir. Destan ile ilgili Tablet VII'de "...Aranunna, Ea'nın danışmanı, ataları tanrıların yaratıcısı, hakanca iş ve kılgılarında hiçbir tanrının eşit olmadığı..." şeklinde ifadeler yer alır.

Araru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "lanetlemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Arazu: Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphansine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "...(28) Kamışlık bataklığı ve ormanı yarattı, [onların] işleri için, (29) Ninildu'yu, Ninsimig'u ve Arazu'yu yarattı, [onların] in [şaat] işlerini tamamlamak için..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Arazu'nun yakarı ve dua tanrısı olduğu belirtiliyor.

Argu: (Warqu, Urgitu) Akad dilinde bir sözcüktür. Anlamı ise "bitki, yeşillik" olarak tanımlanmıştır.

A-ra: (Ya da Gis-apin) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "kat, misli" olarak tanımlanmıştır.

Ara-bu: Sümer dilindeki sözcük, "kuzgun" şeklinde tanımlanmıştır. Akad dilinde ise "su kuşu" şeklinde tanımlanan "arabu" şeklinde yazıldığı görülür. Bu sözcük Sümerlerde "uga" sözcüğüyle de eş değerde düşünülerek bazen "arebu" şeklinde yazıldığı da ifadeler arasında yer alıyor. Buna örnek olarak araştırmacılar "Enlil ve Namziitarre" öyküsünde Enlil'in kendini "kuzgun" uga'ya çevirdiği anlatılır.

Arali: Ölüler ülkesinde adı geçen bir yer adı.

Arallu: Cehennem ülkesi olarak da ele alınır. Araştırmacılar Ereşkigal'ın Nergal ile evlenmeden önce yeraltı (cehen-

nem) ülkesinin tanrıçası olduğunu ileri sürerler. Nergal ile evlendikten sonra daha güçlü olur ve kocası da cehennem ülkesinin kralı olur. Ayrıca bazı kaynaklarda Arallu adında bir tanrıçadan da söz edilir.

Aratta: (Ya da Arata) İran bölgesinde henüz yeri bulunmayan kentlerden biridir. Buranın zengin maden ve taş yataklarıyla ünlü bir yer olduğu söylenir. İ.Ö. üçüncü bin yıl civarında Uruk krallığı tarafından ele geçirilmiş bir kent olduğu belirtiliyor. Arkeologlar bu kentin kalıntılarını henüz bulamadılar. Bu kentin büyük bir ihtimalle kral Enmerkar'ın ele geçirdiği kentlerden biri olduğu söylenir. Çünkü Enmerkar'ın kahramanlıklarını öven destansı şiirde bu kentin nasıl kuşatıldığı ele alınmıştır. Doğaldır ki ciddi bir şekilde yapılmamış arkeolojik kazılar nedeniyle kentin yeri bilinmiyor. Ancak bilinçsizce yapılan yağmalamalar da kentin kalıntılarının silinmesine neden olmuştur. Samuel Noah Kramer, İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesinde koruma altında bulunan "Enmerkar ve Aratta'nın efendisi" adını verdiği tableti çözerek ilginç bir çekişme öyküsünü ortaya çıkarmıştır. Bu belge "sinir harbi" metini olarak adlandırır. Metinde "...Bir zamanlar bir kral seçilmiş, İnanna'nın kutsal kalbi tarafından, Şuba ülkesinden seçilmiş, İnanna'nın kutsal kalbi tarafından, Enmerkar Utu'nun oğlu, Kız kardeşine, lütüfkar kraliçeye, Kutsal İnanna'ya bir dilekte bulunmuş, Ey, kız kardeşim, Ereş'i, Arata insanları altın ve gümüşü hünerle şekillendirsinler, Dağ yamacından vadiye saf lapis getirsinler, Elmas ve saf Lapisklazuli-lacivert taş-getirsinler, Ereş'e kutsal ülkeye, Anşan evini, bulunduğun evi, inşa etsinler. Kutsal gipara'yı senin yerleştiğin yerin içini, Arata halkı sanatkarca bezesin, Ben, ben dua edeceğim...onun ortasında,

Silindir mühürde gösterilmiş bir ziggurat-Aratta dönemi

Arata, Ereş'e teslim olsun, Arata halkı, Dağın taşını dağlık araziden vadiye getirdikten sonra, Büyük tapınma evini inşa etmeme, büyük mahfazayı kurmama, Önümde büyük mahfazanın oluşmasına, tanrıların mahfazası, Kullab'ta tanrısal yasalarımı icra etsinler, Kutsal bir dağ arazisi gibi, Abzu'yu yaratsınlar..." şeklinde devam eder. Metindeki açıklamalarla Uruk kralının Eridu kentinin güneyine kadar tüm ülkenin kralı olduğu ortaya çıkıyor.

Arae: Sümer tanrısıdır. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve dinsel kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Argandea: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Uruk II kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Argandea'nın 7 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Arınannu: Akad dilinde bir ağaç türü.

Arno Peobel: Asurbilimci olarak tanınır. 1923 yılında "Grundzuger der Sümerischen Grammatik [(Sümerce Dilbilgisinin Temel Özellikleri)] adlı eserinde Sümer dilindeki karmaşıklığı önleyecek bir tablo hazırladı. Onun bu çalışmasından sonra çivi yazısıyla ilgili bulunan tabletlerin tamamı rahat bir şekilde çözüldü. Ayrıca, Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler de var. Arno Peobel, Nippur kenti kazı heyetinde Leon Legrain ile birlikte yer aldığı ifade edilir.

Arnu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "günah, kabahat" olarak tanımlanmıştır.

Ar-pi-um: (Bazı kaynaklarda Arwium olarak da yazıldığı görülür.) Sümer kralıdır. Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Tufandan sonraki dönemde egemenlik yaptığı tartışılıyor. 720 yıl egemenlik yaptığı ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Arwium: Bak Ar-pi-um.

Aruru: Enkidu'yu biçimlediği öne sürülen bir Sümer tanrıçasıdır. Gılgamış destanında adı "A-ru-ru" şeklinde yazılmıştır. Gılgamış'ın hükümdarlığı sırasında nişanlı genç kızlar nişanlılarını Gılgamış'e şikayet ederler. Gılgamış'ın tanrılaştığı bir döneme denk gelen bu yakınmalar nedeniyle Aruru, Enkidu'yu yaratır. Bu tanrıça en çok Ninmah, Ninhursag ve Nintu adlarıyla da tanınan ana tanrıçadır. Mezopotamya tanrıçalar panteonunda da "ana tanrıça"ların arasında yer alır. Diğer ana tanrıçalar ise; "yüce ilah" olarak betimlenen Dingirmah, "yüce peri" olarak betimlenen Ninmah, "doğum perisi" olarak betimlenen Nintu, "taç perisi" olarak betimlenen Ninmena, "tanrıların perisi" olarak betimlenen "Belet-ili" ve tanrıça Nammu olarak belirtilmiştir. Mitolojilerde bu tanrıça ve diğer tanrıçalarla ilgili Sümerli yazmanlar tarafından çeşitli öykülerle anlatılırlar. Gılgamış destanında Gök tanrısı onu Aruru'yu çağırır "...Ey Aruru, sen büyük Anu'yu yarattın. Şimdi onun rakibini yarat! O istediği denli Gılgamış'a karşı dursun. Bu iki yiğitin birbirlerine karşı güçlerini ölçmelerinden Uruk şehri soluk alsın..." şeklindeki sözleri yazmanlar tarafından tabletlere işlenir.

Asag: Mitolojide Sümer tanrısı Ninurta'nın kur kentinde öldürmüş olduğu anlatılan bir cinin adı. Kötü bir cindir. Hastalık ve illet cini olduğu ifade ediliyor. Öyküde adı geçen cinin halka zarar verdiği gerekçe gösterilerek büyük takip sonucu Ninurta cini yakalar ve öldürür.

As-bal: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "lanet etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

As-ğab: (Ya da "Lü-As-ğab".) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "saraç, derici" olarak tanımlanmıştır.

Ashnan: Sümerlerde tapınılan bir tanrıçadır. Tahıl tanesi ve hasat tanrıçası olarak tapınıldı. Bu tanrıça kültünde, birine lanet yağdırıp, kıtlığa sürüklemek ya da açlıkla baş başa bırakılmak için adı geçerdi. Belge yetersizliği nedeniyle

dinsel kültü ve kişiliği hakkında bilgi verilemiyor. Bak Aşnan.

Aslan: Araştırmacılar bir zamanlar Mezopotamya bölgesinde Aslanların çok olduğunu ve bu durumda kralların aslan avına çıkmış olduğunu belgeler doğrultusunda açıklama yaparlar. İ.Ö. üçüncü bin yılda aslanların kırsal alanlarda çoğunlukta olarak yaşadıklarını anlatan kaynaklar elde edilmiştir. Bu tarihten sonraları bölgede egemenlik sürdüren Orta Fırat ve Asur ülkelerinde kralların aslan avına çıktık-ları belirtiliyor. Avlanmanın nedenlerinden bir tanesi de kurban etme geleneğine başka bir biçim kazandırmaktı. Mezopotamya edebiyatında aslan savaşçı kral-lar çoğunlukla Ninurta ve İnanna için kullanılmıştır. Hatta Sümerlerde aslan, köpekler ve kurtlarla aynı sınıfta gösterilmiştir. Eridu'daki Enki tapınağının girişinde iki büyük aslan heykeli yer almaktadır. Sancak direklerinin üzerinde duran aslan heykeli Ur hanedanlığı ve Sümerlerde gösterilmiştir. Akad döneminde bir tanrıçanın simgesi olarak da gösterildiği belirtilmektedir.

Aslan deseni-Babil

Asakku: Sümer dilinde bir cin türü. Akadçada "asig (A-sig) adıyla tanınır.

Asarre: Sümer tanrıçasıdır. Büyü tanrısı olduğu şeklinde ifadelerin yer aldığı kaynaklar var. Enki, oğlu Asarluhi'ye bu tanrıçaya gidip büyü yapmasını söyler.

Asarluhi: Sümer tanrısıdır. (Asarludu şeklinde yazıldığı da görülür.) (Akadlar tarafından tapınılan bir tanrı olduğu ifade edilmektedir.) Enki ile Damgalnuna'nın oğludur. Marduk, Enbilulu, Adapa ve Nanşe'nin kardeşidir. Eridu yakınlarında bulunan Kura köyünün tanrısı olduğu söylenir. Bu tanrı Enki ile aynı konumda tutularak özel koruyucusu olmuştur. Aynı zamanda Enki ile Damgalnuna'nın oğlu olduğu şeklinde ifadeler var. Asarluhi

Babil'de Ea (Enki) mitolojisinde Ea'nın oğlu olarak ön plana geçen Marduk'a alternatif bir isim olarak ele alınmıştır. Onun için "büyülü dualar ve sözler" söylenmiştir.

Asherahdi: Adad'ın (Ishkur) annesidir. Bak Adad.

Ashur : Bak Anshar.

Asshur: Bak Anshar.

Asig: (Ya da A-sig) Sümer dilinde (Asakku) Akad dilinde bir cin türü. Bu cinin neden olduğu hastalığa da Asig adı verilmiş.

Asinnu: Bir tür rahip. Akad dilinde Gala adıyla anılır.

Aşnan: (Bazı kaynaklarda Ashnan şeklinde yazıldığı görülür.) Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. Sümer mitolojisinde 50 tanrının toplandığı Annuna gurubundan olan bir tanrıçadır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "(32) ve onların zengin ürünlerini, sunular (sunmak)...için [...] yarattı, (33) Aşnan, Lahar, Siris, Ningizzida (ve) Ninezen'i [.....] yarattı..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Sümerlerde tahıl tanrıçası olarak tapınıldı. Tanrıça Lahar'ın da kardeşidir. Aşnan evrenin düzene sokulması için Enlil tarafından yaratıldı. Ancak kardeşiyle birlikte verilen görevi unutup, eğlenceye ve şarap içip sarhoşluğa bırakınca yapılması gereken düzenleme gerçekleştirilemez. Bunun üzerine Enlil tanrılar odasında insanı yaratır.

Aşaru: Enuma Eliş destanında tanrıların bakımlarının verildiği biri şeklinde belirtiliyor. Tanrıların yazgılarının emanet edildiği biri. Destan ile ilgili Tablet VII'de "...Aşaru ki, adının (gösterdiği) gibi, bakımını üstlendi tanrıların, (belirleyerek) yazgıları; Ona emanet edilmiştir, gece dinlenmeleri(?) tüm tanrıların..." şeklinde ifadeler yer almıştı.

Asü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "doktor, hekim" olarak tanımlanmıştır.

Asarü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "gelişmek, yolunda olmak, hedefe doğru gitmek" şeklinde tanımlanmıştır. İkinci bir anlam olarak da "büyümek" anlamında incelendi.

Askapü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "derici, saraç" olarak tanımlanmıştır.

Asrü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "mütevazi" olarak tanımlanmıştır.

Assatu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "eş, zevce, belirlenmiş törenleri aşarak evlenen kadın" şeklinde tanımlanmıştır.

Aşgirbabbar: Bak Nanna.

Atasözleri: Sümerlerin yazınsal edebiyatında atasözlerin de bulunduğu görülmüştür. Bilgelik düşüncelerini tabletlere işleyen yazmanlar günümüze önemli bilgiler bırakmışlardır. Atasözlerin yer aldığı tabletler yaklaşık 700 taneydi. Bu tabletler ancak 1953 yılından sonra çözülmeye başlanmıştı. Tabletlerin çoğunluğu atasözleriyle ilgili derlemelerden oluşuyordu. Bu atasözlerin İngilizce çevirisini yapan Edmund Gordon'ın açıklamış olduğu seçmelerinden alınanlar ise "...1- Benim olan kullanılmadan olsun, senin olanı kullanayım, 2- Bana ne bulduğunu söylemiyorsun da yalnızca ne yitirdiğini söylüyorsun. 3- Mal mülk uçan serçelerdir, konacak yer bulamazlar. 4- Şimdi koparma, yarın meyve verir. 5- Çok yiyen uyuyamaz. 6- Düşmanlığa yol açan yürek değildir; düşmanlığa yol açan dildir. 7- Bir yalan söyle, sonra doğruyu söylesen bile yalan sayılır. 8-Açık ağza sinek girer. 9- Uzak yerden gelen yolcu durmadan yalan söyler. 10- Bey gibi bina yapan-köle gibi yaşar, köle gibi bina yapan, bey gibi yaşar. 11- El ele verince yuva kurulur, karın karına verince yuva yıkılır. 12-Yoksul gibi beslenmiş, bey gibi yaşıyor. 13- Yürürken ayağını yere bas. 14- Dostluk bir gün sürer, akrabalık

hep sürer. 15-Çok gümüşü olan mutlu olabilir; çok tahılı olan hoşnut olabilir; hiç bir şeyi olmayan da uyuyabilir. 16-Tatlı söz herkesin dostudur. 17-Seven yürek yuva kurar, nefret eden yürek yuva yıkar. 18- Çöl matarası insanın yaşamıdır: papuç insanın gözüdür; karısı insanın geleceğidir; oğul insanın sığınağıdır; kız evlat insanın kurtuluşudur; gelin insanın baş belasıdır. 19- Kendi tercihine göre bir kadınla evlen; yüreğine göre çocuk sahibi olur. 20- "suçlu kişiyi" anası hiç doğurmamalıydı, tanrısı hiç yaratmamalıydı. 21-Sümerceyi bilmeyen yazıcı, nasıl bir yazıcıdır. 22- Gerçek yazıcı eli ağzı kadar hızlı işleyen yazıcıdır. 23- Sesi tatlı olmayan şarkıcı, yoksul şarkıcıdır gerçekten. 24-(bekçi) köpeği olmayan kentte, denetçi tilki olur. 25-Tilki öküzün toynağına basmış da-acımadı mı?-demiş. 26- Düşünceler için-kedi!, eylemler için firavun faresi!..." şeklindedir.

A-tab: Sümer kralıdır. Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Tufandan sonraki dönemde 600 yıl egemenlik yaptığı tartışılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

A-tab-ba: Sümer kralıdır. Tufandan sonraki dönemde 840 yıl egemenlik yaptığı tartışılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Athu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "ortak" olarak tanımlanmıştır.

Atkuppu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "hasırcı" olarak tanımlanmıştır.

Atrahasis: Akad dilinde sözcük, "aşırı bilgili" olarak tanımlanmıştır. Utanpiştim'in (Nuh) sıfatlarından biri.

Atrahasis: Şuruppak'lı Ubaratutu'nun oğludur. Ea yaşamı kurtarmak için bu bilgeyi kullanmıştır. O da olayla ilgili iletişimi şiirsel bir dille anlatır. Çünkü kötü gidişe bir tufan getirmesi bekleniyordu. Onun için bu bilgeyi tufanda

bazı insanları kurtarmak için görevlendirir. Arkeologlar tarafından bulunan tablette "...Enki ağzını açtı /ve kölesine konuştu: /- ben ne arıyorum, dersin?/sana mesajım var/ Dikkatini verdiğinden emin ol/ Duvar, dinle beni/ Kamış duvar, her özüme kulak ver/ Bir evi yık-bir gemi inşa et/ mal mülk mü? onlardan nefret et/ hayatı kurtar/ yaptığın gemi/eni eşit olsun boyuna/ Onun üstünü Apsu gibi kapla/ böylece güneş içini görmeyecek/ üstünü ve altını kapla/ halat takımlarını sağlam yap/ Ziftigüçlendirmek için sertleştir onu/ senin üstüne yağmur/ Sürüyle kuş, bir sepet balık yağdıracağım/..." şeklinde önerilerde bulunduğunu, Sümerli yazmanlar ya da şairler tabletlere işlemeyi başardılar.

Atrahsis şiiri: Atrahsis tarafından tanrı Enki/Ea'nın insanı nasıl yaratmak istediğini bilgece ve şiirsel dille yazmıştır. Bu şiirsel eser XVII yüzyılda Hammurabi'den sonra kral olan Ammi-Saduka tarafından bir kopyası yaptırılarak koruma altına alınmış ve eser günümüze kadar ulaşabilmiştir. Eserin orijinalinin Hammurabi döneminde yazılmış olduğu tahmin ediliyor. Enki/Ea; kurban edilmiş tanrının kanı ve bedeninin karıştırılmış olduğu belirtilen kilden yapılmış bir heykelden yola çıkarak insanı nasıl yaratmış olduğu uzunca anlatılmaktadır. Şiirsel dille yazılan öyküye göre tanrıların kanı ve bedeninden yaratılmış insanın tanrısal özellik taşımış olduğu ifade ediliyor. Şiirsel dille yazılan bu eser Babil'in yıkılışına kadar halk arasında etkili bir kült olarak yer aldı.

Atsuşunamir: Akad dilinde Enki'nin biçimlediği bir yaratık adı.

Awan Hanedanlığı: (Ya da Avam) Tablet çevirilerinde Lagaş kentinde bir hanedan adı olarak geçmektedir. Bu hanedanlıkta isimleri bilinmeyen 3 kral 356 yıl hüküm sürmüşler. Belge yetersizliği nedeniyle hanedanlık ve krallarıyla ilgili daha detaylı bilgi verilemiyor. Well Blundell 444

kodlu krallar listesinde Awam (Avam) Hanedanlığından söz edilmektedir.

Awilu: (Ya da Ailu) Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "adam, aristokrat gibi adam" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "özgür insanlar" şeklinde tanımlandığı görülür.

Awiltu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "kadın, aristokrat gibi kadın" olarak tanımlanmıştır.

Awilütu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "insanlık" olarak tanımlanmıştır.

Awü: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "konuşmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Aya: "Sherıda" adıyla da bilinir. Mezopotamya bölgesinde Sümer ve Babiller tarafından tapınılan bir tanrıçadır. Shamash'ın tanrıçası olduğu şeklinde bazı ifadeler var. Yapılan araştırmalarda Shamash ile bir çift olarak anlatılır. Kısacası Şamaş'ın eşidir (Shamash). Bazı araştırmacılar onun Sherıda adıyla da bilindiğini öne sürerler. Güneş tanrısının hanımı şeklinde nitelendirildi. Shamash'ın (Shamash'ın kaynaklar arasında anlamı bulunamadı) Şafak güneşinin Hanımı şeklinde de betimlendiği anlatılır.

Azarah: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Azarah'ın adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Azimua: (Ya da Ninazimua) Tanrıça Ninhursag tarafından yaratıldığı öne sürülen bir tanrıça. Bu tanrıça Sümer tanrısı Enki'nin hasta organı olan kolunun iyileştirmesi için tanrıça Ninhursag tarafından yaratılmıştır. Anlaşılacağı

gibi araştırmacıların da öne sürdüğü ifadelerle Enki ile Ninhursag'ın çocukları olduğu şeklinde bir belirti görülüyor.

A-zu: Sümer dilinde Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "hekim" olarak tanımlanmıştır.

Azupiranu: Sümerler döneminde bir kent adı. İnanna'nın bir rahibesi olan ve aynı zamanda da Sargon'u doğuran kadının doğum yaptığı bir kent olarak bilinmektedir. Kısacası Sargon'un doğum yeri Azupiranu kentidir. Annesi bu kentte Sargon'u bir sepet içine koyarak Fırat nehrinin sularına bırakır.

B

Ba: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "bölmek, hediye etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Ba.... . ?: Sümer kralıdır. Tufandan sonraki dönemde egemenlik yaptığı tartışılıyor. Tabletlerde bu kralın adını belirten sadece "Ba" sözcüğünün çevirisi yapılmıştır. Araştırmacılar tabletin kırık olması nedeniyle kralın adına ulaşamadığını belirtiyorlar. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Bab: Sümerce bir sözcüktür. Türkçedeki benzer sözcük ise "Baba"dır.

Baba: Sümerlerde tapınılan bir tanrıçadır. Bu tanrıça bereket tanrıçası olarak tapınıldığı gibi sağlık ve büyülerin tanrıçası şeklinde de tapınılmıştır. Ningirsu'nun da eşidir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Babbar: Mezopotamya'da "Güneş-Tanrı" konumunda tapınıldı. Adalet tanrısı olarak tapınılan bu tanrı haksızlıkları kabul etmezmiş. III'ncü bin yılda tapınıldığı ileri sürülür.

Asur ve Hitit inançlarında Şamaş adıyla tapınılmış ve adına törenler düzenlenmiştir.

Babiller: Mezopotamya bölgesinde bir krallıktır. Bu krallık I. Babil Kent Devleti ve II. Babil Kent Devleti olmak üzere iki krallıkla yönetilmiştir. I Babil Kent krallığı: İ.Ö. yaklaşık II bin yılında Sami halklarının bir kolu olduğu söylenen Ammurular tarafından kurulan bir krallık olarak görülür. Bu krallık en güçlü zamanını Hammurabi döneminde gösterir. II. Babil krallığı: Uzun zaman Asur krallarının egemenliği altında kalan Babiller sonraları Medlerle birleşerek İ.Ö. 612 yılında Asurluların egemenliklerine son vererek II. Babil Kent Devletini kurdular.

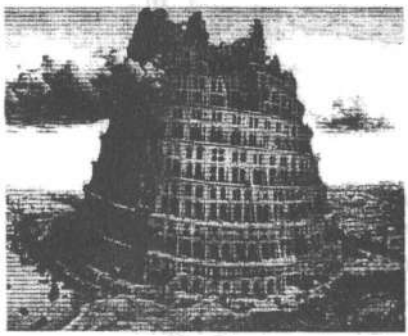
Babil: (Babillon olarak da yazılır. İng. Babylon.) Akadca "Bab-ilim", kutsal kitaplarda da "tanrının kapısı" anlamında tanımlanan "Babel" olarak geçmiştir. Eski Sümerlerde adının "Kandingirra" olduğu ancak anlamı bilinmese de "Babil" olarak kaldığı görülmektedir. Bazı kaynaklarda da Sümer dilinde Babilu (Babilli) sözcüğünün olduğu belirtilir. Babil adının Akad kaynaklı Yunanca bir sözcükten türetildiği ifade edilir. Bu sözcük "Tanrıların kapısı" ya da "Tanrının kapısı" anlamında belirtilen Babili/ilanı Sümer dilinde Ka-dingirra sözcüğü olarak karşımıza çıkar. I Babil hanedanlığının yerini alan Kaslar ise Babil'e "Karduniaş" adını verirler. (Adın yaklaşık IV bin yılın sonlarında yazının bulunmasıyla Mezopotamya'da konuşulan "ön-fırat" dilinden kaynaklanmış olacağı tahmin ediliyor. İ.Ö. ikinci bin yılında kurulan Sümerlerin başkentidir. İ.Ö. 2004-1595 tarihleri arasındaki Babil'e araştırmacılar Hititlerin yağma-

Babil'in asma bahçeleri

lamasına kadarki döneme "Eski Babil" adını taktılar. Bölgedeki bir imparatorluğa adını vererek "Babil imparatorluğu" olarak tarihe geçti. Önce Sümerler ve daha sonra da Akadların adı olarak tarihte yer aldı. İki nehirli ülke olarak bilinen Mezopotamya bölgesinin kuzeyinde Asur; Babil ise güney kısmını oluşturmaktaydı. Bu kenti çoğu Asur kralı ele geçirmek için planlar yapmıştı. Ancak Şamsi-Adad. V, bu kenti işgal ederek Asur topraklarına kattı. Babil kralı Marduk-apla-iddina, Asur kralı Sargon. II tarafından güneye doğru uzaklaştırılmıştı. Sanherib ise Babil'e karşı yaptığı bir kaç askeri seferle Marduk-apla-iddina'yı bozguna uğratmıştı. Bu kral İ.Ö. 695 yılındaki ölümüne kadar Asur krallarına karşı "karşıt" bir politika sürdürdü. Sanherib İ.Ö. 700 yılında büyük oğullarından Asur-nadin-şumi'yı Babil'e hükümdar yaptı. Babil'in yeniden kuruluşu Asarhadon'la başlar. Kent içindeki yıkılan binaların onarımı, yeni projeler ve gecikmelerle ilgili Asarhadon'un bıraktığı mektuplar buna en iyi kanıt olarak anlatılır. İ.Ö. 1850 civarında Sumuabum adlı bir ağa (bey) Bu kentte Amorit soyunu başlattı. Bu ağa-kraldan sonra gelenler Babil'in genişlemesi için çalıştılar. Tarihte ünlü kral listelerinin arasına giren Hammurabi'nin koyduğu yasalarla Babil bütün bölgeye hakim olarak Sümerlerin ülkesinin adını koydu. Dini kaynaklarda Nabukadnezar. II (Nabu-kudurrı-usur)'un İ.Ö. 597-587 tarihleri arasında Kudüs'ün yıkılmasıyla çoğu Yahudi ırkından insanlar Babil kentine sürülmüşlerdi. Bu sürülme olayı dinsel kayıtlarda önemli bir yer tutar. Zebur'da kral Hezekiel ile Yeremya'nın kitabında Babil'den söz edilir. ski Babil krallığında 11 kralın tahta geçişi görülmektedir. Bu kral-lar: Sumu-Abum (İ.Ö. 1850), Sumu-la-el, Sabium, Apil-Sin, Sin-Muballit, Hammurabi (İ.Ö. 1728-1686), Şamşu-İluna (İ.Ö. 1686-1648), Abi-eşuh (İ.Ö. 1648-1620), Ammi-ditana (İ.Ö. 1620-1584), Ammi-Saduqa (İ.Ö. 1584-1563), Şamşu-Ditana (İ.Ö. 1563-1537) adlarındaki krallardır.

Babil Hukuku: Hammurabi'nin yasalarının ortaya çıkmasıyla Babil Hukukunun da öne çıktığı görülüyor. Yasalar genellikle 2. 25 m yüksekliğinde bazalt taştan "dikmetaş"lara yazılır. Yasa metni üç parçadan oluşmuştur. Araştırmacılar Hammurabi yasalarında Hakim ve görevlilerin yeminlerine rastlayamayınca bu yasaların tamamen kanun olduğu anlamında tanımak istemediler. Hammurabi yasalarındaki ölüm emrine karşılık daha sonra kral olan Ammi-saduka adlı kral, karşı bir yasa hazırlamıştır. Yasayı bir fermanla duyurmuştur. Yasalarla ilgili şart kipi tarzında yazılan bazı maddeler ise "...(1) Eğer bir kişi bir başkasını ölüm cezasına çarptıracak bir suçla itham eder ama kanıtlayamazsa, suçlayan kişi ölüm cezası alır. (22-23) Eğer bir kişi hırsızlık yapar ve yakalanırsa, o kişi ölüme mahkum edilir. Hırsız yakalanmazsa, soyulan kişi bir tanrı huzurunda neler kaybettiğini resmen ilan eder ve hırsızlığın meydana geldiği kent ve kentin reisi, kaybolan malı kişiye tazmin eder. (153) Eğer bir kadın, diğer bir erkek için kocasının ölümüne sebep olursa, o kadın kazığa gerilir. (195) Eğer bir oğul babasına vurursa, eli kesilir. (198) Eğer bir avilum bir mar-avilum'un ["avilum'un oğlu"] gözünü çıkarırsa, onun da gözü çıkarılır. (197) Eğer bir avilum bir muşkenum'un gözünü çıkarır veya kemiğini kırarsa, bir gümüş mina öder. (202) Eğer bir avilum kendinden yaşlı bir avilum'un yanağına vurmuşsa mecliste manda kuyruğuyla 60 defa dövülür. (229-30) Eğer bir inşaatçı bir avilum için yaptığı evi dayanıklı yapmamış ve sonuçta yapı çöküp sahibini öldürmüşse, inşaatçıya ölüm cezası verilir. Eğer ev sahibinin oğlunun ölümüne neden olmuşsa, inşaatçının oğlu da öldürülür..." şeklindedir. Samuel

Babil'de zigurat

Noah Kramer, Hammurabi yasalarının tablet-lerdeki çevirisini Türk Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ ile beraber yapmıştır.

Babil planı: Beatrice Andre Savlını tarafından yazılmış olan "Babil" adlı kitapta 1977 yılında Bergamini ve 1992 yılında da George tarafından ele alınmış Babil planı belirtilmektedir. Bu plana göre "...Tel Babil. II Kasr. III Tel Arman İbn Ali. I Yazlık Saray. 2. Marduk'un Merasim Yolu (Babil Sokağı) 3. Kuzey Burcu. 4. Kuzey Saray. 5. Rezervuar. 6. Güney Sarayı. 7. Libilhengalla kanalı. 8. Asma Bahçeler. 9. Batı Sarayı. 10. İştar Kapısı. 11. Nabu'nun merasim yolu. 12. Zigurat (Etemenanki) . 13. Marduk'un alçak tapınağı (Esagil). 14. Ea Tapınağı. 15. Nabu sa hare tapınağı. 16. Akadlı İştar tapınağ. 17. Asratum tapınağı. 18. Anatanrıça (Ninmah) Tapınağı. 19. Ninurta Tapınağı. 20. İşara Tapınağı. 21. İştar Tapınağı (Eanna'nın efendisi). 22. Sin (Ay) Tapınağı. 23. Yükselti: Tanrılar Marduk'u dinliyor. 24. Niniveli İştar Tapınağı. 25. Enlil Tapınağı. 26. Ea Tapınağı. 27. Samas (Güneş) tapınağı. 28. Adad (Fırtına Tanrısı) Tapınağı. 29. İştar Tapınağı (Eanna'nın efendisi). 30. Grek Tiyatroso..." şeklindedir.

Babillu: (Ya da Bibbulu) Sözcük anlamı "Tahıl taşıyan hammal" şeklinde tanımlanmıştır. Bak Waballu.

Babbar: Mezopotamya bölgesinin tanrısıdır. Sümerlerde "Shamash/Şamaş" olarak ifade edildiği görülür.

Babu: Akad'a bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kapı" olarak tanımlanmıştır.

Babu: Lagaş I hanedan kralı Lugalzagesi'nin babasıdır.

Babu-ilin: Akad kralı Sargon tarafından kurulan bir kentin adıdır. Bu kent daha sonraki dönemlerde Babil adını alarak tarih sahnesine geçer.

Babum: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Babum, 300 yıl egemenlik yaptığı

söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Babülu: (Ya da Wabalu) Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "taşımak, getirmek, götürmek" şeklinde tanımlanmıştır. Sözcükle bağlantılı olan bazı deyimler ise; panu wabalu: affetmek, qatu wabalu ana: el koymak, sarkıntılık etmek şeklindedir.

Bad-tibira: Sümerlerin güney tarafında bulunan bir kent. Bu kentte eski zamanlarda "Latarak" adında bir tanrıya tapınılırdı. Tufan öncesi Sümer hanedanlıklarından birine ait efsane kenti olarak da ifade ediliyor. Latarak'tan sonraki dönemlerde kentin koruyucu tanrısı Dumuzi'ydi. Tapınağının adı ise "Emuş" ya da (Emuşkalamma) olarak bilinir. Kent Sümer tufanıyla ilgili bulunan bir tablette tanrılar tarafından yaratılmış olan beş kentten biri olduğu ifade edilmiştir. Bu kentler Eridu, Bad-tibira, Larak, Sippar ve Şuruppak'tı.

Ba'iru: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "balıkçı" olarak tanımlanmıştır. Bak Baru.

Bal: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "aşmak, isyan etmek" şeklinde tanımlanmıştır. Akad dilinde "Paltu" şeklinde tanımlanıyor. Türkçedeki benzer sözcük ise "balta" olarak açıklanır.

Bala: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "krallık yılları, saltanatlık yılları" şeklinde tanımlanmıştır.

Balag: Sümer dilinde bir müzik aleti. Akadça dilinde balag adlı müzik aleti "Ballagu" olarak ifade ediliyor.

Ballagu: Bak balag.

Balaşu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "yan bakmak, göz koymak, şaşi bakmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Balatu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "yaşamak, hayatta olmak, hayatta kalmak, canlılık" şeklinde tanımlanmıştır.

Baltu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "canlı" olarak tanımlanmıştır.

Balbale: Sümer şarkısı olduğu söyleniyor. Tanrılar arasındaki diyalogu tanımlayan bir şarkı şeklinde açıklandı.

Balih:

Balih: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Babum, 400 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Kral Etana ile Munih'in oğlu olduğu söyleniyor. Bak Etana. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Balık: Mezopotamya bölgesinde kent devletleri kurulmadan önce tanrılara kurbanlık nesne olarak balık sunuluyordu. Bunun da nedeni bölgedeki tatlı sularda oldukça fazla balığın olmasına bağlandı. Hatta sazan balığının çok fazla olması ve Enki'yle bağlantılı olarak görüldüğü de anlatılır. Bu nedenle Suların tanrısı Enki için balığın Sümerlerde kutsal görülmesi zorunluydu. Balık ile ilgili çeşitli kabartmalara rastlandı. Hatta Asur kralı Sanherib'in balık şeklinde altından iki öbjeyi Enki için sulara bıraktığı anlatılır. Çoğu mühürlerde balık figürünün işlenmesi de kötü ruhlara karşı bir uğur işareti olarak görülür. Bilinir ki İslam dininde de "nazar boncuğu" bu görevi üstlenir ve inananları kötü güçlerden korur.

Balulu: Erken dönem II Hanedanlığında Ur kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Balulu'nun 36 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Bamatu: Bak Zag.

Ba-an-sur-sur: Sümer dilinde kesin olmamakla beraber dilbilimciler tarafından" Ezmeyi sürdürdu" şeklinde tanımlanmıştır.

Ban: Bir litreye yakın hacim ölçüsü.

Banu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "yapmak, bina etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Baratuşgara: İnanna'nın yeraltı dünyasına indiği zaman Sümerli şairin onun Nippur'da bıraktığı tanrısal yasa olduğunu belirtir. Bu tanrısal yasaların yedi tane olduğu belir-

tiliyor. Yasalar: Eanna (Uruk), Emuşkalamma (Badtibira), Giguna (Zabalam), Eşarra (Adab) Baratşugarra (Nippur), Hursagkalamma (Kiş) Eulmaş (Agade) olarak anlatılır.

Baraşakaşu: Ya da Şudunşakuşe. Enuma eliş destanında adı geçen bir yönetici. Kral olduğu tahmin ediliyor. Destan ile ilgili Tablet VI da "...Baraşakaşu kalkıp dizginlerini ele aldı (ülkenin), geniştir yüreği (her) şeyi kucaklar zekası..." şeklinde bir açıklama bulunur.

Barsal-Nuna: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Barsal-Nuna'nın 1200 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Baru: (Ya da buaru) Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "iddia etmek, açıklamak" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "balık avlamak" şeklinde tanımlandığı da görülür.

Basmu: Bak Tiamat.

Basü: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "var olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Baqanu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "yolmak, saç yolmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Baqaru: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "itirazda bulunmak, hak iddia etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Bataqu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "zarar vermek" şeklinde tanımlanmıştır.

Battu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "kent dışı bölge" olarak tanımlanmıştır.

Bau: Sümer tanrıçasıdır. (Gerçek adının "baba" olduğu şeklinde ifadelerin olduğu görülür.) Eninu tapınağının içine girerek tanrı Ningirsu ile karıkoca olurlar. (Bazı kaynaklarda Zababa'nın da eşi olduğu ifade ediliyor.) Bununla ilgili Gudealar tanrıça Bau için bir ilahi hazırlarlar. Bu ilahide "...Ey kraliçem! Lagaş'ın kurucusu, onun halkına

güçle bakıyorsun, annem yok, sen benim annemsin, babam yok, sen benim babamsın, Tanrıçam Bau, sen iyi olanı bilirsin, bana yaşam soluğunu veren sensin, Annem olan senin koruman altında, senin gölgende saygı ile barınacağım..." şeklinde yazman şairler tarafından yazılmıştır. Ancak bazı kaynaklarda, Sümer inançlarında hekimlikte adı geçen üç cin den birinin adı olarak da ifadeler görülür. " Karakafaların yüce hekimi" diye adlandırılan bir "tıp" baş tanrıçasıyla ilgili bir ilahide bu cinin adı geçer. Bazı kaynaklarda bu tanrıçanın sadece Lagaş kentinde tapınılan bir tanrıça olduğunu belirtiyorlar. Lagaş ve Girsu kazılarında bu tanrıçayla ilgili çeşitli belgeler bulundu. Bau'nun, Tanrı An'ın kızlarından biri olduğu söylenir. Ningirsuyla birleşmesinden Ig-alima ve Şul-Şagana adlı iki tanrı çocuk doğurur. Lagaş'ın küçük tanrıçaları olarak da bilinen ve kayıtlarda Ningirsu'nun çoğu kaynaklarda belirtilmeyen 7 kızının olduğu söyleniyor. Daha önceleri kaz ile betimlendiği ileri sürülen tanrıça Bau, sonraları buğdayı savurmak için bir aletle tasvir edildiği belirtiliyor.

Bazı: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Mari kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Bazı'nın 17 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Bel: Tanrı Baal'ın başka bir söyleniş biçimi olduğu söylenir. Hatta Nippur tanrısı olarak bilinen Enlil ile Babil tanrısı Marduk'un da bu adla tapınıldığı belirtilir. Dişilinin söyleniş şekli de Beltu'dur. Bel genellikle Babillerin kullandığı bir addı. Yunanlılar tanrı Bel'e "Beltis" adını takmışlardı. Bel sözcüğünün İbraniler ve Fenikelilerde büyük kutsal tanrıyı dile getiren bir sözcük olarak tanındı. Hatta Aram inançlarındaki tanrılar üçlüsüne verilen "Bol" sözcüğünün kökeni de "Bel" sözcüğüne dayanmaktadır.

Beletseri: Ölüm tanrıçasıdır. (Ya da Belet-seri) Akadlarda tapınılan yeraltı dünyasının tanrıçasıdır. Bu tanrıça yeraltı

dünyasında ölülerin kayıt defterinden sorumluydu. Mezopotamya bölgesinin tanrıçasıdır. Yeraltı dünyasında arşiv görevlisi olarak Sümerler, Akadlar ve Babiller inancında kültü yaygın bir hale getirilerek tapınıldı. "Beletserı, Beret-sherı" adlarıyla da tapınıldı. Bu tanrıçanın sadece bir yazman tanrıça olduğu şeklinde ifadeler var. İnsanın dünyevi durumunu kayıtlara geçiren yeraltı dünyasının yazman tanrıçasıdır. Dumuzi'nin tanrıça olan kız kardeşi Geştinana ile özdeşleştirildiği söylenir. Beletseri yeraltı dünyasında (ölüler dünyası) ölenin dünyada yapmış olduğu doğrular ve yanlışları kayıt altına alarak onları doğrulamaya çalışırdı.

Bel hubullim: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "alacaklı, ödünç veren kimse" olarak tanımlanmıştır.

Belet-ekallim: Babil'de tapınıldığı öne sürülen bir tanrıdır. Kralın koruyucu tanrıçası olduğu gibi kralın soyundan gelen kral ailesinin de koruyucu tanrıçası olarak ilgi gördü. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü ve kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Belet-ili: (Akad dilinde "tanrıların prensi" olarak betimlendi.) Mezopotamya tanrıçalar panteonunda da "ana tanrıça"ların arasında yer alır. Diğer ana tanrıçalar ise; "Ana" olarak betimlenen Mami, "Yüce ilah" olarak betimlenen Dingirmah, "Yüce peri" olarak betimlenen Ninmah, "Doğum perisi" olarak betimlenen Nintu, "Taç perisi" olarak betimlenen Aruru, Ninmena, "Tanrıların perisi" olarak betimlenen Belet-ili ve tanrıça Nammu olarak belirtilmiştir.

Belet-serı: Bak Beletserı.

Belit: Babillerde tapınılan tanrı Baal (bel)in karısıdır. Bel'in Enlil'in bir başka adının olabileceği tahmin edilir.

Bel-usur: Marduk'un bir rahibi olduğu belirtiliyor. İ.Ö. III yüzyılın başında Marduk'un tapınağında görev yapmış olduğu ifade ediliyor. Bel-usur, Babil'deki kaynaklarla klasik kaynakları birleştirerek ülkesinin tarihini "Baby-

lonıca" ya da "Chaldaica" adıyla Yunan dilinde yazarak, kral Antiokhos. I'e ithaf etmiştir. Bel-usur, dünyanın yaratılışı, Babil Kulesi ve Nabukadnezar II hakkındaki bilgilere yer verir. İ.Ö. VII yüzyılın sonlarına doğru onun kaleme almış olduğu öne sürülen üçüncü kitabında da Asur kralı Tiglatpilesar III ile Büyük İskender arasındaki kralların kronolojisini verir. Bel-usur bir açıklamasında "...Babil'in rahipleri tarafından uzun bir süredir büyük özenle muhafaza edilen arşivler; gökyüzünün ve dünyanın, yaratılışın, kralların öyküsünü ve onların hükümdarlıkları altında gerçekleştirilen işleri içinde barındırıyor..." şeklinde ifadelere yer verir. Nabukadnezar II için ise "...Nabukadnezar babasının ölümünü öğrendi... (Nabopolassar, 605'de, batıda Mısır sınırında savaşırken ölüyor)...Mısır'da ve bu topraklarda bütün işlerini hal ettikten sonra, birkaç arkadaşına, Yahudi, Fenikeli, Suriyeli ve Mısırlı esirleri alıp ordunun büyük bir bölümü ve ganimetin kalanıyla birlikte Babil'e getirmelerini emretti... Kendisi de (...) çölü geçerek Babil'e ulaştı... Babasının krallığının tümüne hakim oldu. Bel tapınağını (Marduk) ve diğer tapınakları savaş ganimetiyle cömertçe süsledi. Eski şehri kuvvetlendirip, biraz dışarıda yeni bir şehir yaptı. (...)..." şeklinde notlar düşmüştü.

Beret-sherı: Bak Beletserı.

Bel pirişti: Akad dilinde Enki'nin sıfatlarından biridir.

Belü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "son vermek, söndürmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Belu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Belu'nun adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Akad dilinde de sözcük, "hükmetmek,

sahip olmak" şeklinde tanımlanmıştır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Bel uzni: Akad dilinde Enk'inin sıfatlarından biri.

Benno Landsberger: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusunda ne tür çalışmalar yaptığı belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

Bi: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "söylemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Biblu: Akadça dilinde evlenme töreninde kayınpeder tarafından getirilen hediyeye verilen ad.

Bibbulu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "sel, taşkın" olarak tanımlanmıştır.

Bilalama: Eşnunna kralı olduğu açıklandı. Bu kralın bir yasa kitabı çıkardığı söyleniyor. Arkeolojik araştırmalar sonucu bu ifadenin verildiği belirtildi. Bu kazılar Bağdat'in Harmal bölgesinde yapıldı. Eşnunna İ.Ö. ikinci bin yılda kurulmuş ve gelişmiş bir kenttir. 1948 yılında Irak Müzesi müdürü Taha Bakır, Harınal adlı bir höyükte yaptığı kazılarda Sümerlere ait olduğu ve Sami dilinden yazılan yasa tabletleri buldu. Bu tabletlerde Bilalama'nın adı geçmektedir. Kralın Lipit-İştar'dan yaklaşık 70 yıl önce yaşamış olduğu tahmin ediliyor.

Biltu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "mahsul, verim, vergi" olarak tanımlanmıştır.

Billüdu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "töre, gelenek, örf ve adet" olarak tanımlanmıştır.

... -bi-im: (Kral adının tabletin ancak kırık olmayan ve okunabilen parçasındaki karşılığı olduğu gibi çevrilmiştir.) Mari hanedanının kralı olduğu şeklinde ifadeler var. 30 yıl egemenlik yaptığı anlatılıyor. Tabletin kırık ya da yıpranmış olması nedeniyle kralın adının tam olarak okun-

madığı belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Birdu: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Birhurturre: Gılgamış'ın seçip Agga'ya karşı savaşmaya gönderdiği gönüllü bir kahraman. Birhurturre, kısa süre içinde Agga'nın savaşçıları tarafından kalenin dışında yakalanır. Gılgamış ile savaşmaya kararlı olan Agga, bu kahramana işkence yaptığı sırada bir başka gönüllü kahraman olan Zabardibunugga'yı görünce; bu Gılgamış mi diye sorar. Olumsuz cevap alınca da işkenceye devam eder ve bir yandan da Erek kentini kuşatmaya çalışır. Ancak daha sonra surların üzerine Gılgamış'ın çıktığını gören Agga ondan etkilenerek kuşatmayı bırakır.

Bitu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "ev, tapınak, aile" olarak tanımlanmıştır.

Bit kunukki: Sümer dilinde "ambar" olarak tanımlanmıştır.

Boğa: Boğa dinsel inançta ilk defa Sümerlerde kutsal olarak görülür. Bolluk ve güçlülük simgesi olarak tanımlandı. Bunun nedenleri tam olarak bilinmese de boğa gücünün ön plana alınarak bir sembol haline getirilmiş olabileceği tartışılıyor. Hatta önceleri Sümerlerde kutsal sayılan boğa daha sonraları çoğu uygarlıklarda kutsal bir varlık olarak ele alındığı gibi, tanrılaştırılmış ve yüceltilmiştir. Bu tür inançlar Mısır'da da gündemden düşmedi. Onlar da Apis adında bir boğayı tanrılaştırmışlardı. Boğa güç ve kuvveti simgelerken erkeği betimlediği de ifade ediliyor. Sümerlerde çoğu kabartmalarda boğanın "erkek insan" kafasıyla betimlendiği görülür. Boğa Mısır inançlarından çok sonraları Yunanlılarda tanrı Zeus, Romalılarda da Jüpiter'in simgesi olarak tanınmıştır.

Bubütu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "açlık" olarak tanımlanmıştır.

Bultu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "Ömür, yaşanan süre, hayat" olarak tanımlanmıştır.

Bur: (ya da buru) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "çözmek" şeklinde tanımlanmıştır. "Buru"nun sözcük anlamı ise "mütevazı" olarak tanımlanmıştır.

Bur-gul: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "mühür kazıcı" olarak tanımlanmıştır.

Bur-sin: Birinci İsin hanedan kralıdır. İ.Ö. 1895-1874 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. 5 yıl hüküm yapmış olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Burgullu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "mühür kazıcı" olarak tanımlanmıştır.

Burna-buriaş. I: Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1510 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Burna-buriaş. II: Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1359-1333 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Burtun: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "delil" olarak tanımlanmıştır.

Burşuşua: Enlil tapınağına bağlı olduğu anlatılan bir bina. Bu bina Ur hanedan kralı Mesannepadda tarafından yapılmıştır. Bina mimarı açıdan değişik bir şekilde süslemelerle tamamlanmıştır.

Buzu, ...: Lu-Sin'in oğludur. Sümer mahkemesinde görevli biridir. Kuş avcısı lakabıyla tanınır. Lu-İnanna'nın öldürülmesi davasında cinayeti işleyenlerin ölümle cezalandırılmalarını istedi. Bu karar daha sonra tabletlere işlenerek tarihsel yerini aldı. Tablet yapılan arkeolojik kazılarda bulunarak koruma altına alınmıştır.

Büru: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "kuyu" olarak tanımlanmıştır. Bu sözcük aynı zamanda ölçü biriminin de adıdır.

C

Carsten Niebuhr: Danimarka asıllı Alman coğrafyacıdır. 1733-1815 tarihleri arasında yaşadı. 1770 yılında İran ve Mezopotamya bölgesine araştırma yapmak üzere geziye çıkar. Persepolis'te yaklaşık üç hafta kalır. Orada gördüğü harabelere hayran kalarak resimlerini çizer, yazıtların da kopyalarını yapar. Bölge daha sonra arkeologların akınına uğrar.

Casite: (Ya da Kassit) Araştırmacılar tarafından "yabancı hükümdarların hanedanlığı"na verilen bir ad. Bu hanedanlık, İ.Ö. 1157 yılından sonra Babil'de hüküm sürmüştür.

Chiera: (Edward Chiera) Çivi yazısı uzmanıdır. Özellikle Gılgamış destanındaki çevirisiyle tanındı. Kaynaklardaki bilgi yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilememiştir. Ancak 1913-1935 tarihleri arasında tabletleri çözdüğü şeklinde tarihsel ifadeler var.

C. J. gadd: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusuyla ilgili hangi dalda çalışmalar yaptığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

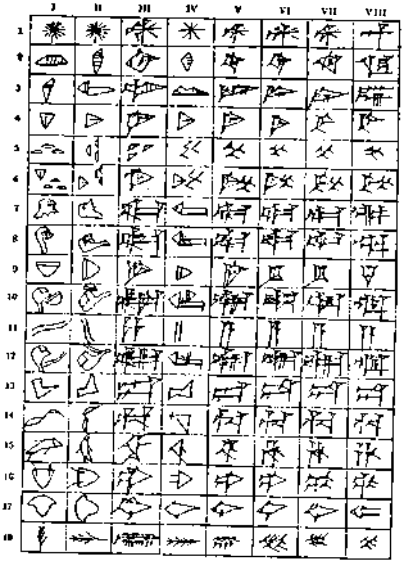
Ç

Çiftçi yıllığı: Arkeologların, tarihin renkli sayfalarına kazandırdığı buluntular anlatılmakla bitmiyor. Sümerlerin

sergiledikleri çalışmaların tabletler üzerine işlenmesi de bulunan en değerli belgeler olarak müzelerde koruma altına alınarak kodlanmaktadır. Nippur kentinde yapılan arkeolojik kazılarda Sümerlerin "el kitabı" şeklinde tanımlanan tabletlerdeki çiftçilik notları, Sümerlerin çiftçilikle ilgili yıllıklar hazırladıklarını ortaya koyuyor. Bulunan tabletlerdeki kaynaklara bakılırsa Sümerlerin yaklaşık İ.Ö. 1700 civarında çiftçilikle ilgili belirttikleri anlatımlar; araştırmacı yazarların ileri sürdükleri tezlere göre Hesiodos'un yazdığı eserden yaklaşık bin yıl öncesine tarihlenmektedir. Demek ki Sümerler çiftçilik konusunda da bir ilke imzayı atmışlar. El kitabında "...bir zamanlar bir çiftçi oğluna öğütler verdi..." şeklinde başlar. Bundan sonra verilen talimatlar ve öğütler çok daha iyi ürün elde etmek için ele alınmıştır. El kitabında ekinin nasıl yapılacağı, ürünün nasıl elde edileceğini, kalitesini ve zararlı hayvanlardan nasıl korunulacağını belirtilir. Çiftçilik el kitabının çevirisini değiştirmeden gerçekleştirenler ise Chicago Üniversitesi Doğu Enstitüsü çivi yazısı uzmanları Benno Landsberger, Thorkild Jacobsen ve ayrıca Sümerolog Samuel Noah Kramer tarafından civi yazısından olduğu gibi çevirisi yapılmıştır. Çevirisi yapılan bir başka tabletteki metinde "...Bir zamanlar bir çiftçi oğluna öğütler verdi: tarlanı sürüp ekeceğin zaman, sulama arklarını dikkatli aç (ki) sular tarlayı basmasın. Su çekildiği zaman, tarlanın ıslak toprağının düz kalmasına özen göster; başıboş öküzlere çiğnetme. Kötü niyetleri kov ve oraya oturulan bir yer gibi bak. Yarım kilonun 2/3'ünden (daha ağır olmayan) ensiz on baltayla onu temizle. Anızlar (?... anlamı bulunamadı) elle sökülmeli ve demetler halinde bağlanmalıdır; çukurlar tırmıkla düzeltilmelidir; tarlanın dört tarafına çit çekilmelidir. Tarla (yaz güneşi altında) yanarken eşit parçalara bölünsün. Aletlerin harıl harıl çalışsın(?). Boyunduruk çubuğu berkitilmeli, yeni kırbacın çi-

vilerle sağlamlaştırılmalı ve eski kırbacın sapı işçilerin çocukları tarafından onarılmış olmalıdır..." şeklindedir.

Çivi yazısı: Sümerlerin kil toprağını kağıt olarak kullanıp, yazdıkları bir yazı çeşidi vardı. Kullanılan bu yazı çeşidinin şekli çiviye benzediği için arkeologlar tarafından adına "çivi yazısı" denildi. Gerçek yazının adı ne yazık ki belge yetersizliğinden bilinmiyor. Günümüzdeki yazının temelini ilk defa Sümerlerin bulduğunu ileri sürerler. İlk yazılı hukuk kuralları da yaklaşık İ.Ö. 3500 civarında olduğu belirtiliyor. Sümerlere hukuk devleti gö-züyle bakan araştırmacılar Lagaş kralı Urukagine tarafından yazılı olarak belirtilen ve günümüzdeki anlayışta "fidye ve bedel" olarak adlandırılan hukuksal yasa gösterilebilir. Çivi yazısıyla ilgili ilk veriler İtalyan araştırmacı ve gezginci Pietro della Velle tarafından yazıların kopyalarını Avrupa'ya yollamasıyla ortaya çıktığı ifade ediliyor. Çivi yazısıyla ilgili bir açıklama da "Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler" adlı eserin yazarı C. W. Ceram tarafından "...[Babil-Asur yazı işaretlerinin çeşitli anlamlara gelmeleri kendiliğinden açıklanabilecek bir şey değildir. Böyle çapraşık bir yazı sistemi, harf yazısı, hece yazısı ve şekil yazısının böylesine bir karışımı, Babiller tarihin ışığına çıktıkları sırada birdenbire ve tam olarak meydana gelmiş olamazdı. Bu sistem uzun bir evrimin izlerini taşımaktaydı. Bu, sadece ikinci elden alınma bir meta olabilirdi. Yüzlerce, (özellikle dil alanındaki) bireysel araştırmalar bir

Çivi yazsının dizgesindeki 18 gösterge (İ.Ö. 3000-600)

araya geldi, birbirlerini tamamladı ve sonunda şu iddiaya vardı: çivi yazısını icat edenler Babiller ve Asurlular olamazlardı; aksine, başka bir millet, çok büyük bir ihtimalle Sami olmayan, doğunun yaylalarından gelen, fakat varlıklarını o zamana kadar hiç bir buluntunun ispat edemediği bir millet bu yazıyı bulmuştur]..." şeklindeki ifadelerle çivi yazısının yaratılması Sümerleri oluşturan aşiretler tarafından bölgeye getirildiği sanılmaktadır. Her yeni buluş ve belgeler çözüldükçe Sümer uygarlığındaki kültürel çizginin de netlik kazanacağı tartışmasız bilinmektedir. Çünkü bölge daha yeni kazılmaktadır. Belki de toprak altında binlerce bilgi tabletleri bulunacağı günü beklemektedir.

D

Da-dag-sin: (Ya da dadasig) Erken dönem III Hanedanlığında Kiş II kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Dadasig'in 81 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Dababu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "konuşmak, söylemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Dagalu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bakmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Dagan: Sümer tanrısıdır. Çiftçi tanrı olarak tapınıldı. Sümerlerde olduğu gibi Mezopotamya dahil tüm yakın doğu kentlerinde bu tanrıya tapınılmıştır. Dagan'ın Ugarit'teki Baal (Hadad) tanrısının babası olarak kabul edilmiş olduğu anlatılır. Ancak yüce tanrı olarak bilinen El'in katında ikinci sırada yer alırdı. Babil'de ise İ.Ö. 1500'lerde bitki tanrısı olarak öne çıktığı görülür. Erken tarihte ise Sümerlerde Enlil ile bağlantılı olarak tapınılmıştır. Bazı kaynak-

larda İşhara'nın eşi bazı kaynaklarda da Tanrıça Şala'nın eşi olduğu ifade edilir. Asur'da kral Şamsi Adad I, bu tanrının kültünü yüceltir ona sığınır ve adına tapınaklar yaptırır. Şamsı Adad I, yaptırdığı tapınağa "Merasim hediyeleri evi" anlamında tanımlanan "E-kisiga" adını vermiştir. Babil mitolojisinde bu tanrının tanrı Enmerşarra'nın yedi çocuğunu sınırsız bir kölelikle cezalandırarak yeraltında tuttuğu anlatılır. Bazı yerlerde "balık" tanrısı şeklinde ifadeler yer almışsa da araştırmacılar bu tanrının balık tanrısı olduğunu kabul etmiyorlar.

Da-gi-a: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çevrilmiş ev, manastır" olarak tanımlanmıştır.

Daku: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "öldürmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Da'ikanu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "bir defa öldürmek, katil" şeklinde tanımlanmıştır.

Dam: Sümer dilinde sözcük, "yetki unvanı" şeklinde tanımlandı.

Damgar: Sümer dilinde sözcük, "tüccar" olarak tanımlanmıştır.

Damaqu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "iyi yapmak, lütfetmek, elverişli olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Damamu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ağlamak, inlemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Damik-ilişu: (ya da Damiq-ilicu) Birinci İsin hanedan kralıdır. İ.Ö. 1816-1794 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. 23 yıl krallık yaptığı belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Damgalnunna: ("Dam-gal-nun-na" şeklinde yazıldığı görülür.) Damgalnunna'dan başka Enki'nin sevgilisi olduğu öne sürülen Ninhursaga(ya da Ninhursag) Nirsikil, Nintu adlarıyla da anılmıştır. Akad dilinde "Damkina" olarak bilinir. Marduk'un da annesidir. Enki'nin ana tanrıça ola-

rak tapınılan karsının adı. Enki'nin kendi karısıyla cinsel ilişkiye girerek Nintu'yu (Ninhursag) nasıl döllediği tabletlere yazmanlar tarafından işlenen şekli "...Yalnız olan kişi, kurnaz kişi, ülkenin anası Nintu'nun önünde/ Enki, kurnaz kişi, ülkenin anası Nintu önünde/ Ersuyuyla hendekleri dolduran penisi var/ Kucağı örten soylu örtüyü yırtıp açan penisi var/'-bataklıkta kimse yürümesin' dedi yüksek sesle/'-Bataklıkta kimse yürümesin' dedi Enki/ An'ın hayatı üzerine yemin etti/ Bataklıkta yatana ait olan ersuyu/ bataklıkta yatana/ Enki ersuyunu bağlı olduğu Damgalnunna'ya yöneltti/ ersuyunu dölyatağına akıttı, Enki'nin ersuyunu/ ersuyunu Ninhursa-ga'nın dölyatağına akıttı/ Bir gün ona bir aydır/ İki gün ona iki aydır/ Üç gün ona üç aydır/ dört gün ona dört aydır/ beş gün ona beş aydır/ altı gün ona altı aydır/ yedi gün ona yedi aydır/ sekiz gün ona sekiz aydır/ dokuz gün ona dokuz aydır, kadınlık ayıdır/ halis yağ gibi, halis yağ gibi, kıymetli yağ gibi..." şeklinde yazmanlar tarafından tabletlere işlenen bu metinde Enki'nin aşırı derecede cinsel istekli olduğu şeklinde ifadelere yer verir. Eskiden bu tanrıçaya Lagaş ve Umma kentlerinde törenlerle balıkların sunulduğu ifade ediliyor, ancak onun kültünün yaygın olduğu kent ise Malgum kenti olduğu ileri sürülür. Babil yaratılış destanında Ea ile Damkina'nın Marduk'la aynı aileden olduğu şeklinde ifadeler yer almıştır. Asur kralı Asurnasirpal II onlar için modern bir tapınak yaptırmıştır. Damgalnunna (Damkina) dişi aslan ile özdeşleştirilmiştir.

Dam-kar: (Ya da Dam-gar) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tüccar" olarak tanımlanmıştır.

Damu(1): Enki'nin oğludur. Onun için "büyük sihirbaz" tanımlaması getirilir. An'ın kızı Ninnisina'nın oğludur. Sümer tanrısı olarak tapınıldı. Enki'ye, bitkilerle iyileştirmeyi yapan ve yeniden doğuşu sağlayan oğludur. Damu bazı yerel inançlarda Dumuzi (Tammuz) ile özdeşleştiri-

lerek betimlenmiştir. Bu tanrı "kopan bağları bağlayan" biri şeklinde tanımlanmıştır. Damu, İsin, Larsa, Ur ve Girsu kentlerinde görkemli dinsel törenlerle tapınılmıştır. Suriye de halk tarafından tanrılaşma yerine yerel bir kahraman olarak onurlandırılır. Eski Babil döneminden sonra savaşlar ve iç ayaklanmalar nedeniyle öneminin yitirildiği belirtiliyor. Damu adında bir başka tanrıdan söz edilir. Bu tanrıyla Damu'nun ilişkisini olabileceği tahmin ediliyor.

Damu(2): Doktorların koruyucu tanrıçası Gula'nın çocuğudur. İyileştirme tanrısı olarak tapınıldı. Enki'nin oğlu Damu ile bağlantısının olup olmadığı bilinmiyor. Belge yetersizliği nedeniyle kişiliği hakkında yeterli bilgi verilemiyor. Bak Damu(1).

Damqu: Akad dilinde "iyi şans ya da talih" olarak tanımlanmıştır.

Dananu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "kuvvetli olmak, sağlam ve kuvvetli yapmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Dannat sarim: Kale içindeki saraylarda kral hizmetine verilen bir ad. Yani krallara yapılan hizmetin adı olarak tanımlanıyor.

Danu: (Ya da Dianu) Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "hükmetmek, karar vermek" şeklinde tanımlanmıştır.

Daisios: Bir ay adıdır. Mayıs ayına denk düştüğü ifade ediliyor. Rahip Berossus'a göre tufanın olduğu tahmin edilen bir aydır.

Daparu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "Uzaklaşmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Dar: Sümer dilinde bir kuş türü.

Dasu: (Ya da Diasu) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "harman dövmek, çiğnemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Dazimua: Enki'nin ağrıyan yanları için tanrıça Ninhursag tarafından yaratılan bir tanrıçadır. Enki iyileştikten sonra bu tanrıçanın Ningişzida ile evlenmesini ister. Belge ye-

tersizliği nedeniyle kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

De Genouillac: Çivi yazısı uzmanıdır. Özellikle Gılgamış destanındaki çevirisiyle tanındı. Kaynaklardaki bilgi yetersizliği nedeniyle doğru kimliği hakkında bilgi verilemiyor. Ancak 1913-1935 tarihleri arasında tabletleri çözdüğü şeklinde tarihsel ifadeler var.

De leon Heuzey: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusuyla ilgili hangi dalda çalışmalar yaptığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

Deku: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "uzaklaştırmak, ayağa kaldırtmak" şeklinde tanımlanmıştır. Tussu deku: iftira etmek anlamındadır.

Dib: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "yakalamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Didanu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Didanu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Dicle: (Batı dillerindeki adı Tigris, tigre, tigri olarak ele alınmıştır.) Süryani dilinde "Diglath", Sümer dilinde ise "ulu ırmak" anlamında tanımlanan "Tig-gal" şeklinde ifade edilmiştir. Mezopotamya sınırını çizen ırmaklardan biridir. Diğeri de fırat'tır. Dicle, Anadolu topraklarında doğup, Irak'tan geçerek Fırat nehriyle birleşip, "Şattülarap"ı oluşturduktan sonra Basra körfezine dökülür. Güneydoğu Toroslarda "Madendağı" mevkiinde doğarak Irak'a

doğru devam eder. Dicle'nin uzunluğu 1900 kilometredir. Türkiye topraklarındaki kısmı ise 523 kilometre olarak bilinir. Bu nehir Mezopotamya tarihinde defalarca taşarak sellere yol açar. Bu nedenle Sümerlerde Dicle'nin yarattığı hasarlar şiirleştirilmiştir.

Didu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "meme ucu" olarak tanımlanmıştır.

Di-du: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dava etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Dilmun: (Tılmun, Telmun olarak da yazıldığı görülür.) Dilmun, Bahreyn körfezinin batı yakasında Mezopotamya adı olarak kullanılmıştır. Dilmun adı verilmeden önce orada yaşayan aşiretler tarafından "Agaru" adıyla anılmıştır. Sümer dinsel anlayışta mitolojik olarak düşünülen bir ülke. Cennet olarak tanımlanmıştır. Bununla ilgili "Enki ve Ninhursag" öyküsünde bazı açıklamalar verilmiştir. Cennet olarak öne sürülen bu kentin "saf, temiz ve parlak" bir ülke olduğu ifade edilmiştir. Tablette Dilmun ile ilgili ayrıca ölümün bilinmediği "yaşayanlar ülkesi" olarak ele alındığının yanı sıra insanlar ve hayvanların yaşaması için tatlı suyun bulunmadığı anlatılır. Öyküde Enki, güneş tanrısı Utu'nun yerden tatlı su çıkarmasını emreder. Tatlı su yaratılır ve Dilmun yeşilliklerle dolu yaşanılabilir bir kent haline gelir. Araştırmacılar özellikle Samuel Noah Kramer bu kentle Tevrat'ta geçen Aden bağının tipik benzerleri olduğunu açıklar. Buna gö-

Sümerlere ait bir tablet-Cemdet-Nasır kültürü/ Uruk III dönemi.

re "...Sümerlerin cenneti, olasılıkla güneybatı İran'da bulunan Dilmun ülkesindeydi. Daha sonra Sümerleri yenen Sami halkı, Babiller de onlara ait yaşayanlar ülkesini, kendi ölümsüzlerinin evini, aynı bölgeye, Dilmun'a yerleştiriyorlardı. Aden'in doğusunda kurulmuş Dicle ve Fırat ırmağı da dahil dört dünya ırmağının kaynağı olan bir bahçe olarak betimlenen Kitabı Mukaddes'teki cennetin, köken olarak Sümer cenneti Dilmun'la özdeşleştirilebileceğinin göstergeleri vardır..." şeklinde Sümerolog Samuel Noah Kramer çok daha farklı ince bir ayrıntıya dikkat çekmektedir. Araştırmacıların öne sürdüğü açıklamalar doğrultusunda genellikle çoğu uygarlıkta dinsel anlamda ileri sürülen cennet ya da cehennem adlı ülkelerden söz edilir. Nippur kentinde bulunan bir tabletin çevirisinde kendisine tanrılar tarafından ölümsüzlük verilen Ziusudra anlatılmıştı. Tablette "...Bir tanrı gibi ona yaşam verdiler, Bir tanrı gibi ona nefes verdiler. Sonra Ziusudra'yı, kralı, Bitki dünyasının isminin koruyucusu, ve insanlık tohumunun geçiş ülkesine yerleştirdiler. Tilmun ülkesine, Güneşin doğduğu yere..." şeklindeydi.

Dilmun tanrıları: Dilmun'un önemli iki tanrısından biri Sümerlerin Enzag dedikleri İnzak'la tanrıça Mestiklak (Meskiklak) olarak bilinir. İnzak adıyla Agaru halkı tarafından tapınılırdı. Sümerler Enzag'ı (İnzak) tanrılar panteonun baş tanrısı olarak biliyorlardı. Dilmun'da ise Agaru halkının adını taşıyan "Agaru" (doğu Arabistan) tanrısı olarak tapınılırdı. Araştırmacılar bu tanrıya ait failaka adasında bir kült merkezinin olabileceğini ileri sürerler. Babil döneminde "Nabü" ile özdeşleştirildi. Ayrıca Enki, Elam tanrısı İnşuşinak ile beraber üçlü tanrılar olarak tapınıldı. Tanrıça Meskilak'ın Ninhursag'ın diğer adı olan Ninsikila ile bağlantılı olabileceğini de tartışılıyorlar. Dilmun tanrıçalarından Meskilak'ın İnzak'ın annesi ya da karısı olduğu ifade ediliyor. Dilmun'da bir başka tanrıça da Lahamun'dur. Araştırmacılar Dilmun'da tapınılan

Nin-Dilman'ı da **Ninhursag** ile eşleştirir ve onun ayrı bir adının olabileceğini anlatırlar.

Dima: Sümer mitolojisinde bir cinin adı.

Dimgal-abzu: Lagaş'ın güneyinde bulunan bir tapınak.

Dimitu: Akad dilinde bir hastalık adıdır. Bu hastalığa neden olan cine de aynı ad verilmiştir.

Dimme: Sümer mitolojisinde bir cinin adı.

Dimpimekug: Bir yazman olduğu şeklinde ifadeler görüldü. Belge yetersizliği nedeniyle kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Dingir: Sümer dilinde tanrılara verilen ad. Dingir sözcüğün günümüzdeki karşılığı "tanrı" anlamındadır. Yanı sözcük, "tanrı" olarak tanımlandı.

Dingir-hul: Sözcük anlamı "kötü tanrı" şeklinde tanımlandı. Ancak niteliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor.

Dingiradammu: Sümerlerde bir yazman. Tanınmış bir şair olarak da ifade ediliyor.

Dingir-mah: (Ya da Dingirmah) Sümer mitolojisinde "Yüce tanrıça ya da yüce ilah" şeklinde betimlendi. Mezopotamya tanrıçalar panteonunda da "ana tanrıça"ların arasında yer alır. Diğer ana tanrıçalar ise; "Yüce ilah" olarak betimlenen Dingirmah, "Yüce peri" olarak betimlenen Ninmah, "Doğum perisi" olarak betimlenen Nintu, "Taç perisi" olarak betimlenen Aruru, Ninmena, "Tanrıların perisi" olarak betimlenen Belet-ili ve tanrıça Nammu olarak belirtilmiştir.

Dinsel ağıtlar: Sümerlerde uygulanan ve günümüz edebiyatçıların "melankolik" olarak adlandırdıkları bir edebiyat türüdür. Genellikle aralıksız olarak sonu gelmeyen savaşlarla iç içe oldukları için kayıp askerler ve diğer siviller için Sümerli ve Akadlı şairlerin destansı bir şekilde tabletlere yazdıkları edebiyat türü olarak incelenir. Bu edebiyat türünün halk arasındaki ağıtlardan elde edilmiş

olduğu belirtilmektedir. Destansı ağıtların kökeni yaklaşık İ.Ö. 2400 yıllarına-Urukagina çağına kadar gidildiği ifade edilir. Bu çalışmalar arasında Umma Sümerlerinden Lugalzaggesi'nin işlediği günahlardan dolayı yazılan destan ve Sargon ile Sargon'dan sonra gelenlerin Uruk, Ur, Lagaş, Umma ve Adab gibi kentlerin saldırılarından sonra yazılan ağıtların çoğu dinsel olarak yazılmıştır. Bunlardan başka Gutilerin yaptıkları saldırılar ülkede büyük bir kaosa neden olmuş dinsel ağıtlar çoğalmıştır.

Diş kurtçuğunun öyküsü: Nippur kentindeki kazılarda bulunan bir tablette kozmolojik bilgilerin yer aldığı belirtilir. Bu metinde Babillerle Asurluların "diş ağrılarıyla" ilgili bilgilerin yer aldığı söylenir. Diş kurtçuğunun yaratılışı ile ilgili araştırmacılar kozmolojik bir malzemenin olduğunu ileri sürerler. Tablette "...Anu göğü yaratırken, gök de yeri yaratırken, yer de ırmakları yaratırken, ırmaklar da kanalları yaratırken, kanallar da azmakları yaratırken, (ve) azmaklar da kurtçuğu yarattıktan sonra, kurtçuk ağlayarak geldi Şamaş'ın huzuruna, (gözlerinden) yaşlar akarak (geldi) Ea'nın önüne, Ne vereceksin bana yiyecek?, Ne vereceksin bana içecek?, vereceğim sana olgun inciri, ve kaysıyı, nedir bunlar benim için? olgun incir ve kayısı, yukarı kaldır beni de yerleşeyim, dişlerle çene kemiklerinin arasına, (orada) kanını emerim dişlerin, ve kemirip bitiririm, dişlerin çene kemiğindeki köklerini, iğneyi sok ve yakala ayağını (kurtçuğun), madem ki bunu söyledin, ey kurtçuk, Ea vursun sana tüm gücüyle, elinin, büyü yiri diş ağrısına, bunun ritüeli ikinci derece bira...ve yağı karıp karıştıracaksın, bunun üzerine yırı üç kez okuyacaksın, (ve) karışımı onun dişine koyacaksın...." şeklinde ifadeler yer alır.

Du: (Gın olarak da bilinir) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "gitmek" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı kay-

naklarda (Gab-Gaba) "açmak, çözmek" anlamında kullanılmıştır.

Dü: (Tur olarak da bilinir) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "girmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Dub: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçe anlamı "bir duvarla çevirmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Dubbin: (Ya da dubbın-sa) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "tıraş etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Dudu: Sümerlerde bir yazıcı olduğu söyleniyor. Bu yazıcıyla ilgili 39 cm yüksekliğindeki bir heykel arkeolojik kazılarda bulunarak Irak müzesine teslim edilip, koruma altına alınmıştır. Heykelin sırtındaki yazıt Dudu'nun yaşamı için Ningirsu'ya adandığı belirtilmiştir. İlginçtir ki tarihe damgasını vuran uygarlıklar kendilerinden sonra gelecek olan nesile kendi izlerini bırakmak için çok çaba göstermişlerdir. Bu çabaları günümüz arkeologlarının sessizce yürüttükleri kazılarda da elde edilmektedir.

Yazıcı Dudu için tanrı Ningirsu'ya adanan heykel- Erken Hanedan dönemi

Dudu: İ.Ö. 2334-2154 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu anlatılan Akad hanedan kralıdır. 21 yıl hüküm sürdüğü belirtiliyor. Egemenlik tarihleriyle siyasal kişiliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Dug: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "kap, testi" olarak tanımlanmıştır.

Dug-du: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "iyi olmak, hoş olmak" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "söylemek "anlamında da kullanılmıştır.

Dug-bad-Du: Sümerlerde sözcük karşılığı" uzun adımlarla yürümek" ifadesinin karşılığı olarak tanımlandı.

Dubla: Sözcük Türkçede "tapınak terası" şeklinde tanımlanmıştır.

Dubsar-Nanna: Sözcük anlamı "Yazıcı Nanna" olarak tanımlanmıştır.

Du-du: (Ahazzu olarak da bilinir) Mitolojik bir cin olduğu söylenir. Kuş avcısı lakabıyla tanınır. Sümer mahkemelerinde görevliydi. Lu-İnanna'nın öldürülmesi davasında cinayeti işleyenlerin ölümle cezalandırılmalarını istedi. Bu karar daha sonra tabletlere işlenerek tarihsel yerini aldı. Tablet yapılan arkeolojik kazılarda bulunarak koruma altına alınmıştır.

(?)du-du: Sümer kralıdır. Tufandan önceki dönemlere ait egemenlik yaptığı hala tartışılıyor. Bu kralın Hüküm sürdüğü Kent "Şuruppak" adında bir kentti. Kralın tabletlerdeki belirlemelere göre 18. 600 yıl gibi bir zaman süreci içinde hüküm sürdüğü belirtiliyor. Krallığı ve siyasal kişiliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Du-ku: (Duku şeklinde yazıldığı da görülür). Sümer inançlarında göklerde tanrıların toplanarak karar verdikleri bir yer. Tanrıların yaratma odası. Mitolojide "kutsal tepe ya da kutsal tepecik" anlamında tanımlanan kozmik bir yerin adıdır. Tanrıların yaratma odası olarak belirtilirken kaderlerin tayın edildiği yer olarak da ifade edilir. Duku'dan yola çıkıldığında "Anu-na'nın" ilk yaşam belirtilerinin olduğu bir yer olarak belirtilmesi şaşırtıcı değildir. Ayrıca "Du-ku" koyun ve tahıl evi olarak da tasvir edilmiştir. Aynı zamanda dünyadaki suretleri olduğuna inanılan Gitsu, Nippur ve Eridu'daki tapınakların adı olarak da belirtilmiştir.

Dumu: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "oğul, evlat" olarak tanımlanmıştır.

Dumuduku: Enuma Eliş destanında Duku adlı kentte kutsal konutu yenileyen olarak belirtiliyor. Destan ile ilgili Tablet VII'de "...Dumuduku, duku'da kutsal konutu ye-

nilenen; Dumuduku ki, Lugaldukuga karar veremez ona..." şeklinde bir açıklama bulunur.

Dumu-sag-e-gal: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "sarayın içinde bulunan bir görevli" şeklinde tanımlanmıştır.

Dumuzi: (Tevrat'ta Tammuz adıyla ifade edilir.) Uruk kralıdır. (Araştırmacılar tufandan önce kral olduğunu belirtiyorlar) Apsu'nun gerçek oğludur. Kaynaklarda Enki ile koyun tanrıçası olan Sirtur'un oğlu olduğu şeklinde açıklamalar var. Aynı zamanda bir tanrı olarak saygı gördü. Badtibira'da tapınılmıştır. İnanna'ya aşık olan biri şeklinde ifade ediliyor. Araştırmacılar Dumuzi'yi tatlı suyla beslenen ve her yıl bir bitki tanrısı olduğunu da ifade ederler. Çoğunlukla ölen ve çoğalan bitkilerin tanrısı olarak tapınılır. Yaptığı güzel ve olumlu işlerden dolayı daha sonra halk arasında bereket tanrısı olarak tapınıldı. Eski Ahit kitabında (Tevrat) bu kralın adı Tammuz olarak anlatılır. Türkiye de de Türk dilinde takvimi belirten yedinci ayın adı bu kralın adından geldiği söylenmektedir. Babil takviminin dördüncü ayının adı "Dü'üzü ya da Düzudur" şeklinde ona yakın bir şekilde tanımlanmıştır. Dumuzi tanrıça İnanna ile evlenen ve ilk kral olarak bilinen Uruk'un çoban kralıdır. "Çoban-tanrı" olarak tanrılar panteonunda yerini aldı. Tanrıça İnana ile "kutsal evlilik töreninde" evlenmiştir. Mezopotamya bölgesinde Sümer tanrısı olarak tapınıldı. Dumuzi-abzu, Dumuzi-Amaushumgalana adlarıyla da tapınıldı. "Ama-usum-gal-an-an, Ama-usumga-lanna, Kuli-Enlik, Usum-gal-an-na", sıfatlarıyla da yüceltildiği belirtiliyor. Dumuzi Hititlerde

İnanna ve Dumuzi-Kutsal evlilik

de tapınılmış ona İlkbaharın gelişiyle sonbaharın gelişlerinde törenler yaparlardı. Hititlerde yapılan bu törenlere de "Gündönümü" törenleri adı verilmişti. Dumuzi için bazı kaynaklarda Tufandan önceki dönemlere ait egemenlik yaptığı hala tartışılıyor. Bu kralın Hüküm sürdüğü Kent "Bad-tariba" adında bir kentti. Kralın tabletlerdeki belirlemelere göre 43. 200 yıl gibi bir zaman süreci içinde hüküm sürdüğü belirtiliyor. Dumuzi çok sonraları Anadolu'da "Attis ve Adonis" şekline dönüştürülerek yüceltilmiştir.

Dumuzi'nin sıfatları: Çoban kral olduktan sonra yaptığı çalışmalarla halkın beğenisini kazanarak daha sonra tanrılaştırılmış olduğu ileri sürülen Dumuzi; Ama-usum-gal-an-an, Ama-usumgalanna, Kuli-Enlik, Usum-gal-an-na, sıfatlarıyla da tanınmış ve yüceltilmiştir.

Dumuzi-abzu: (Bak Dumuzi.) Enki'nin tanrısal hizmetçisi olarak belirtilmektedir. Bu tanrının Lagaş kenti yakınlarında Kinunir adlı bir köyün tanrısı olarak tapınıldığı ifade ediliyor. Adının anlamı ise "Abzu'nun iyi çocuğu" şeklinde tanımlandığı belirtilir. Bu anlamın da olasılıklara bağlandığı şeklinde açıklamalar var. Bazı araştırmacılar adının "Dumuzi" olarak kısaltılmış olduğunu ileri sürerler. Ancak Dumuzi'yle ilişkisi bulunmayan bir tanrı şeklinde açıklamalar var.

Dumuzı-Amaushumgalana: Bak Dumuzi.

Dumuzi ve İnanna miti: Mezopotamya uygarlığında tanınmış ve çoğu kişiler tarafından ezberlenmiş olarak bilinen ve çıplak bir tanrıça olarak tapınılan İnanna'nın mitolojisiyle adından sıkça söz edilen bir boğanın öyküsünün halkın inancında sembolize edilmesi olarak görülür. Sembolize edilen boğalar Mısır uygarlığında da o dönemin yazmanlarının düşüncelerini süsler. Kaynaklar Sümerlerin ne zaman ve ne şekilde tanrılara tapınma gereği duyduklarından yana açıklayıcı bilgiler verememektedirler. Bereket ve aşk tanrıçası olarak tapınmanın yanı sıra savaş

tanrıçası olarak tapınılan İnanna için bakire ve fahişe yakıştırması getirilmiş ve saygı görmüştü. İnanna, Gök ve yer, şehvet ve annelik, gebelik ve doğum, savaş ve ölüm tanrıçası şeklinde düşünüldüğü gibi acımasız kararları olan bir hükümdar görünümüyle tanımlanmaktadır. Sümer mitolojisinde, Samuel Noah Kramer'in çevirisiyle ilk sırada yer alan "Dumuzi ve İnanna" mitolojisi daha önceleri "İştar'ın yeraltı dünyasına inişi" şekliyle biliniyordu. Kramer'in çabalarıyla Dumuzi ve İnanna (Asurda İştar) ile ilgili mitoloji zor da olsa çivi yazısından tercümesi yapılmıştır. Sumerlerce bilinen Dumuzi, Tammuz olarak da anılmıştır. Dumuzi ilkbaharda yeşeren bitkilerle yeniden doğan bitkiler dünyasının ön örneği olarak bilinen bir tanrıdır.

Mitolojide tanrının yeraltı dünyasında tutsak oluşu işlenir. Mitolojinin konusu da İnanna (İştar) yeraltı dünyasına inişi olarak değerlendirilir. İnanna yeraltı dünyasına inmeden önce veziri Ninşubura gerekli talimatları verir. Eğer yedi kapılı yeraltı dünyasının girişinde problemlerle karşılaşırsa üçüncü günün sonunda vezirinden Nippur kentinin tanrısı Enlil, Er kentinin ay tanrısı Nanna'ya ve Babil kenti Eridu tanrısı Enk'iye yeraltında kendisine yardımcı olmalarının haberini vermek ister. Yedi kapılı yeraltı dünyasının bekçisi Neti tanrıça İnanna'ya karşı meydan okur. (Sümer tabletlerinde yazılan ve "yedi kapılı yeraltı dünyası" ilginçtir ki Kuran'daki "Hicr" süresinin 43-44 ayetlerinde "cehennemin yedi kapısı olarak işlendiği inanılmaz bir benzerlik olarak soru işaretleri bırakır.) Kız kardeşi Ereşkigal'ın emriyle yedi kapıdan geçmek üzere Neti tarafından yeraltı dünyasının yargıcıları Anunnna-kilerin huzuruna çıkarılır. Geçtiği

Sümer mitolojisine ait bir çizim. Dumuzi ile ilgili olabileceği tahmin edi-

her kapıda bir giysisini bırakan İnanna, Anunnakinin huzuruna çıktığı zaman çıplak kalır. İnanna ölümlü bir ceset olur ve kazığa asılır. Ninşubur İnana'nın dönmediğini anlayınca tanrılara yardıma koşar. Enlil ve Nanna işe karışmazlar. Enki kurnazlığını göstererek İnanna'yı yeraltı dünyasından dirilterek kurtarmayı başarır. Enki Kurgarru ve Kalaturru adlarında iki varlık yaratarak Ölüler dünyasındaki İnanna'ya "yaşam yiyeceği "[hayat ekmeği] ve "yaşam içeceği" [hayat suyu, abu hayat] gönderir. (Görüleceği gibi İslam inancında "hayat suyu"nun kutsal olduğu ele alınarak tapınma gereği yapılmıştır.) İnanna kurtarılır ve cinlerle beraber Erek kentine gelir. İnanna kendi yerine Dumuzi'yi cinlerin eline verir ve yeraltı dünyasına gönderir. Ancak Kramer'in öykünün bu bölümüyle ilgili tabletin kırık olması ve okunamaması yüzünden Dumuzi'nin yeraltı dünyasına götürülüp götürülmediği bilinmiyor.

Dumuzid: Erken dönem II Hanedanlığında Uruk kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Dumuzid'in 100 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Dumuzid'in Kiş kralı En-Mebarage-Si'yi esir aldığı belirtiliyor. Dumuzi ile bağlantısının olup olmadığı tartışılır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Duvar resimleri: Anadolu'daki duvar resimlerinin geleneksel biçimi çok eskilere dayanır. Duvar resimlerinin en belirgin özellikleri ve tarihsel yönden eskiye dayanan biçimleri Konya ilinin Çumrav ilçesinde görülür. Buradaki duvar resimleri erken neolotik çağa aittir. Anadolu'daki duvar resimlerinin kökeni Mezopotamya kökeni olarak bilinir ve Mezopotamya bölgesinde de günümüze az sayıda resimler ulaşmıştır. Duvar resimlerinin yapım özellikleri eski oluşları Mezopotamya sanatına bağlanır. Burada en eski örnekler; İ.Ö. IV yıllarına aittir. Tel-ukair, Tepe Gavra, Eridu, ve Uruk kentlerindeki kalıntılarda

gösterilebilir. Doğuanadolu'da dağlık bir bölgeye hakim olan ve büyük krallıklar kuran Urartuların sanatındaki duvar resim örnekleri de Mezopotamya'nın eski geleneklerine aittir. Bu gelenekler arasında eski Babil, Hurri-Mitanni ve Asur bölgeleri gösterilir. Urartuların duvar resimlerinin oluşumları İ.Ö. VIII-VII tarihleri arasında gösterilir. Urartulara ait duvar resimleri Patnos Anzavurtepe, Arin-berd (Erebuni), Çavuştepe, Altıntepe, Karmir-bulur (Teişebanihi ve Kef kalesi gösterilir.

Duşia: Sümer dilinde "değerli bir taş" türü. Enki bu taşın büyülerinde kullanırdı.

E

E: Sümer dilinde tanınmayan bir sözcük yerine kullanılmıştır. Ancak anlamı henüz çözülememiştir. (Muazzez İlmiye Cığ'ın Ludingirra'nın öyküsünde sözcük karşılığı "ev" anlamında belirtilmiştir.) Diğer araştırma kitaplarında "bitum" olarak da bilinen bu sözcüğün karşılığı" ev, tapınak" şeklinde belirtilmiştir. "E" Bazı kaynaklarda "Waşu" olarak da gösterilen "çıkmak, çıkarmak" anlamında tanımlanmış bir Sümer sözcüğü olarak belirtilmiştir.

Ea: Mezopotamya bölgesinin tanrısı olarak Babil ve Asurlarda tapınıldı.

E-a: Sümer dilinde sözcük, " evden" şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca bitişik halı olan "Ea" Enki'nın adıyla özdeşleşir.

E-ana-tuma: Lagaş kent kralıdır. İ.Ö. 2454-2425 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

E-abzu: Sümer tanrısı Enki'nin Eridu'daki evine verilen ad. "Abzu evi" şeklinde betimlendi. Sümerlerin kent gelenek-

lerini hesaba katan araştırmacılar "E-abzu" nun antik Uruk tapınağı olduğunu belirtirler.

Ea ve şaltu: Sümerlerde tanrıça İnanna (Babil ve Asurlularda İştar) ile ilgili bir ilahidir. "Aguşaya İlahisi" olarak da bilinir. Bunun eski bir Babil şiiri olduğu açıklanır. İlahi, Babillerin İnanna adını "İştar" şeklinde değiştirmesiyle yorumlanmıştır. Yani İştar ile ilgili bir ilahi şeklinde tanımlanmıştır. İlahide "ea" ile İştar'ın çekişmeli davranışları yazıyla belirtilmiştir. (Tabletlerdeki Metinlerin, Türk Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'in Eski Şark Eserleri Müzesinde görevliyken Sümerolog Samuel Noah Kramer'e yaptığı katkılarla çevirisi yapılarak günümüze kazandırıldığını bir kez daha hatırlamaktan yarar duydum.)

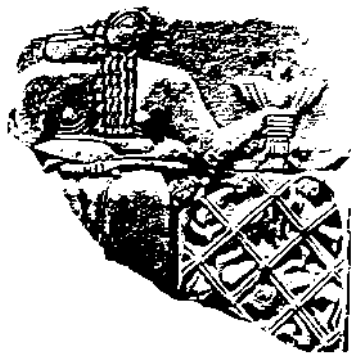
E-a lu-u şum-şu: Sümer dilinde sözcük, "Onun adı Ea'dır" şeklinde tanımlandı. .

Eannadu: Kiş. III Hanedanlığının Lagaş kent kralıdır. İ.Ö. 2750 civarında hüküm sürdüğü tahmin ediliyor. Hanedan kurucusu Ur-nanşe'nin torunudur. Döneminde başta Babil olmak üzere birçok komşu krallığı ele geçirir. O dönemlerde iktidara (krallık koltuğuna) gelen yeni krallar "olsun ya da olmasın" tarzında güçsüz krallıklara karşı savaşlar başlatarak ataları gibi topraklarını genişletme modasına uyarlardı. Çoğu savaş bu nedenle çıkmıştır.

Eanna: (E-ana şeklinde yazıldığı görülür.) Sözcük anlamı "An'ın evi" şeklinde tanımlanır. Tanrıça İnanna için Uruk (Erek) kentinde yaptırılan tapınağının adı. Ayrıca İnanna'nın yeraltı dünyasına indiği zaman Sümerli şairin onun Uruk'ta bıraktığı "tanrısal yasa"larının olduğunu belirtir. Bu tanrısal yasaların yedi tane olduğu anlatılır. Yasalar: Eanna (Uruk), Emuşkalamma (Badtibira), Giguna (Zabalam), Eşarra (Adab) Baratşugarra (Nippur), Hursagkalamma (Kiş) Eulmaş (Agade) olarak anlatılır. Uruk kentinde yapılan kazılar sonucu Asurlar, Persler ve Babillerin yaşamış olduğu ve buradaki mimaride yenilikler yapmış

oldukları belirtiliyor. Asurların inancında İştar'ın tapınağı olarak belirtiliyor.

Eannatum: İ.Ö. 2450 civarında egemenlik sürdüren Lagaş kentinin kralıdır. Lagaş kent kralı Akurgal'ın oğludur. Enannatum'un kardeşi ve Ur-naşe'nin de torunudur. Kral olur olmaz ilk işi Ummalılar tarafından yıkılan yerleri onartıp elinde su kanallarının bulunduğu Umma kent devletine saldırması oldu. Bu kenti yenip, iki kent arasında bir "yazılı taş" diktirerek barış koşulları yazılan belki de ilk yazılı antlaşmayı sağlamıştı. Umma kent devletindeki zaferden sonra Ur, Uruk ve Kiş kent devletlerine de saldırarak ele geçirdi. Ancak daha sonra ele geçirdiği kent devletleri birleşerek Lagaş yönetimini lav ettiler. Bu kralın yönetiminin kısa olmasına rağmen çok iyi işler başarmış olduğu anlatılıyor. Kısa sürede bütün Sümerlerin efendisi olma unvanını elde etti. Daha sonra da "Kış Kralı" unvanını aldı. Arkeologlar tarafından yapılan kazılarda bulunan tabletlerdeki çeviri notlarına göre bu kral Umma görevlisi olan Enakalli döneminde Umma'yı tamamen kuşatmıştır. Kaynaklarda iki Eannatum'dan söz edilmektedir. Eannatum I ve Eannatum II şeklinde.

Eannatum'u belirten bir duvar kabartması

Eannatum II: Bak Eannatum.

Ebebu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "temiz olmak, temize çıkmak" şeklinde tanımlanmıştır.

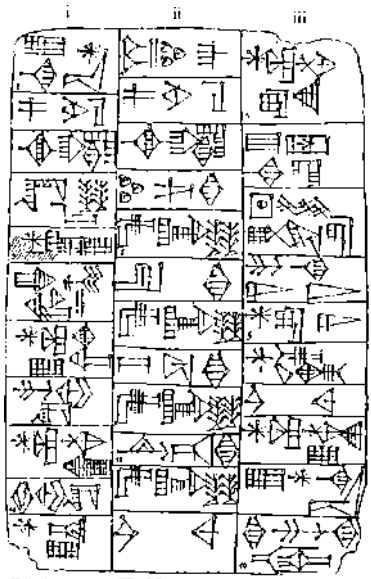
Eberu: Bak Abaru.

Ebebu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "tecavüz etmek, aşmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Ebüru: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "hasad zamanı" şeklinde tanımlanmıştır.

Edü: (Ya da idu) Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "bilmek, tanımak, anlamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Edubba: "Tabletevi" şeklinde tanımlanır. Sümerlerin okul ya da öğrenme akademisine verdikleri bir ad. Günümüzdeki üniversiteler ayarında bir eğitim kurumu olduğu tahmin ediliyor. Zaten Sümerlerin eğitim programlarına bakıldığı zaman o dönemde yazı teknikleri kil tabletler üzerinde yazıldığı için bununla ilgili eğitim dalı olarak ele alınmıştı. Dönem kağıt yerine kil topraktan yapılmış düz tabletler yer almıştı. Eğitilen öğrenci tabletlerin nasıl yapıldığını ve üzerinde yazının nasıl işlendiği ve daha sonra da kurutulma teknikleri öğretilirdi. Sümerlerin bu okulları araştırmacılar tarafından başlangıç dönemlerinde "mesleki" yönden bir eğitim vermek üzere kurulmuş yerler oldukları anlatır. Öncelikle devlet işlerinde görevlendirilecek yazmanları yetiştirmek için kurulan bu eğitim evleri daha sonraki tarihlerde kültür evleri konumuna getirildi. Bu okullarda "teoloji, bitkibilim, hayvanbilim, coğrafya, matematik, dilbilgisi, dilbilim" le ilgili akademisyenler ve bilim adamları yetiştirildi. Bu okullarda "okul başı" olarak adlandırılan "ummia" adlı kişiler görev yapardı. Ummia'lar uzman ve profesör konumundaydılar. Öğrencilere de "okul oğlu" okuldan mezun olup diploma alanlara da "eski günlerin okul oğlu" şekliyle hitap edilirdi. Öğretmen yardımcısı olan görevlilere de "ağabey" olarak hitap ederlerdi. Bu okullardaki eğitim ile ilgili teknik konular

Çivi yazısı-Tablet

hakkında belge eksikliği nedeniyle bilgi verilemiyor. Sabah okula gelen öğrenci olarak bilinen "okul oğul" bir gün önce verilmiş olan tablet ödevini sergilemek zorundaydı. Ezberlemek son derece önemliydi. Bir sonraki ders için yardımcı öğretmen konumunda olan "ağabey" lakaplı eğitici başka bir tablet çalışmasını verir, öğrenci de onu kopyalayarak evinde çalışmak üzere götürürdü. Okula yeni başlayan öğrenciler için ise basit hecelemeler öğretilirdi. Bu hecelemeler tabletlerde "na-tu, ta-ti, nu-na-ni, buba-bi, zu-za-vi" şeklinde ele alınmıştı. Okulu bitiren yani eski mezun olan bir öğrenciye öğretmen, "gençliğinde nereye gittin ?, şeklindeki soruya öğrenci "okul" cevabını verince öğretmen tekrar sorar; "Okul'da ne yaptın?" öğrenci buna da "... Tabletlerimi ezbere okudum. Öğle yemeğimi yedim, (yeni) tabletimi hazırladım, yazdım, bitirdim; sonra örnek tabletimi getirdiler; öğleden sonra da alıştırma tabletlerimi getirdiler. Okul bitince eve gittim, içeri girdim, babamı orada oturur buldum. Alıştırma tabletlerimi babama(?) anlattım(?) tabletimi ona ezbere okudum, (öyle) hoşuna gitti ki, ona (sevinçle) baktım..." şeklinde bir cevap verir.

Edin: Sümer dilinde sözcük, "ova, bozkır" şeklinde tanımlanmıştır.

E-edin: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "çadır, kır evi" olarak tanımlanmıştır.

Edward Chiera: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusuyla ilgili hangi dalda çalıştığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

E-engur-ra: Sümer dilinde sözcük, Enki'nin "deniz evi" anlamında kullanılmıştır. Enki'nin Eridu'daki tapınağının adıdır.

E'elu: (Ya da ehiltu, ihiltu, iltu) Akadça bir sözcüktür. Söz-

cüğün Türkçedeki karşılığı ise "borçlu, haciz yapılan" şeklinde tanımlanmıştır.

E-gal: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "saray" olarak tanımlanmıştır.

E-gal-mah: Doktorların koruyucu tanrıçası Gula'nın İsin kentindeki mezarının adıdır.

E-gi-a: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "gelin" olarak tanımlanmıştır.

Egizi: Sümer dilinde sözcük, "bir yetki alanı" şeklinde tanımlanmıştır.

Egir: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "sonra, sonraki" olarak tanımlanmıştır. Dam-egir'in anlamı ise "ikinci eş" olarak tanımlandı.

Egu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "ihmal etmek, ihmalkâr olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

E-hur-sag: Ur kentinde ay tanrısı Sin için yaptırıldığı tapınma zigguratında tapınaktaki dini amaçla kullanılan kraliyet sarayına verilen ad. Sözcük anlamı "kraliyet sarayı" olarak tanımlanmıştır.

E-i-dub: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "yığın" olarak tanımlanmıştır.

Ekallu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "saray" olarak tanımlanmıştır.

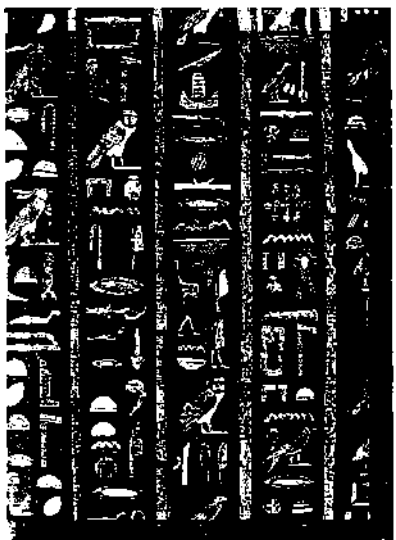
Ekişnugal: (Bazı kaynaklarda Ekşnugal olarak da yazıldığı görülür.) Sümer tanrılarından ay tanrısı olarak tapınılan Nanna-sin'in Ur kentindeki tapınağının adıdır. Genelde günümüzde nasıl ki dinsel yönden ayinlerin ya da tapınma törenlerinin yapılması için tapınak şeklinde binalar yapılıyorsa, Sümerlerde de bu tarzda bir moda vardı. Çünkü her kentin tanrısı için tapınakların yapılması zorunluydu. Krallar tapındıkları, ya da önemli gördükleri tanrıların kültlerinin özelliklerine bakmadan onlar adına tapınaklar yapar ve kendilerini övgülü yazılarla tanıtırlardı.

Ekur: (E-kur şeklinde yazıldığı görülür.) Nippur'da bulunan tanrı Enlil'in tapınağının adı. Sözcük anlamı "dağ evi" anlamına gelen bu tapınak, Sümerlerin en eski kutsal yeri olarak bilinir. Araştırmacılar bu tapınağın özellikle Enlil tarafından yapılmış olabileceğini öne sürerler. Bu tapınak daha sonraki yıllarda Sümerlerin en yüksek tapınağı olarak "kentler birliği" şeklinde tanımlanmıştır. Veriler toplandıkça Sümerlerin tarihsel hareketliliği de ortaya çıkmaktadır. Ancak resmi araştırmalar dışında yapılmış olan bilinçsiz kazılar nedeniyle çoğu belgeler imha edilmiştir. Mezar soyguncularının tarihe vurduğu en büyük darbe tarihsel değeri yüksek olan küçük buluntuların yok edilmesi olarak bilinmesi gerekir.

Elam: Bir kent. İnanna gökyüzünden yeryüzüne inerken bu kenti dolaşır. Daha sonra da Şukalletuda'nın bahçesinde yorgunluktan dinlenmek için uzanır ve Şukalletuda'nın ırzına uğrar. Mitolojide gökyüzünden yeryüzüne inen İnanna'nın yorgun olduğu ve indiği yerde bir bahçede dinlenmek üzere uyuduğu anlatılır. Bahçe sahibi Şukalletuda ise bahçesinde uyuyan güzel bir kadın görünce tereddüt etmeden onun ırzına geçer. Öykünün ele alındığı dönemlerdeki bu davranış biçimi çok ayıp olarak ifade edilmiş ve bahçıvanın yargılanması yoluna gidilmiştir. Ancak tanrıçayla insan arasındaki cinsel ilişkinin boyutlarının ortaya çıktığı öyküde İnanna, inanamamakta ve tecavüzcüyü yargılamak için köşe bucak aramaktadır.

Elamlılar: (Ya da Elamlar) Akadlar Elamlılara "Elamtu ya da Elam-tu" adını takmışlardı. Elamtu-'nun sözcük anlamı da "yüksek yayla" olarak tanımlanır. Kökü de Elam'dan gelmektedir. Sü-merlerin en tehlikeli ve büyük düşman krallığı olduğu ifade ediliyor. İ.Ö. 1400 yılından sonra Güneydoğu Mezopotam-ya bölgesinde varlıkları görülmeye başlar. Yaşadıkları yerler Zagros dağlarıyla Babil'in ku-zey kısımlarına kadar uzanan yerlerdir. Bu yerlerin deniz seviyesinden 1500 metre yüksek oluşu, Akadların

bu etnik guruba belki de haklı olarak yüksek yerlerde yaşayanlar şeklinde tanıyıp, Elamtu adını kullanılmış oldukları belirtiliyor. İç ayaklanmalar yüzünden Sümerlerin zayıflamasıyla bölgeyi egemenliği altına aldılar. Tarihte en çok çatışmış oldukları bir krallık olarak belirtilir.

Elamlıların kullandıkları yazı işaretleri

Kaynaklarda Elemlıların Güney Mezopotamya bölgesinde yaşayanlara verilen bir ad olarak gösterilir. Süsleme sanatıyla uğraşan bu etnik halkın başkentleri de Sus kentiydi. Süsleme sanatının paralelinde bilim ve teknikle de uğraştıkları belgeleniyor. Elamlılar Sümerler ve Akadlarla oldukça yoğun savaşlar yapmış ve zaman içinde birkaç defa bunların egemenliklerini de kabul etmek zorunda kalmışlardır. Tarımla ilgilendikleri ve çok tanrılı inancı benimsemiş oldukları belirtilir. (Hititler de çok tanrılı inancı benimseyen bir geleneğe sahiplerdi!) İran'da kazılar sırasında bulunan bazı buluntular Elamlıların bölgede daha eski bir etnik gurup olduğunu vurgular. Çekoslovakyalı araştırmacı ve bilim adamı B. Hrozny'nin yaptığı kazılarda Elamlılara ait bazı buluntular yaklaşık İ.Ö. 3000 yıllarına dayanmakta olduğunu ileri sürer. Onları Asya ile ilişkilerinin olabileceğini kanıtlamaya çalışır. Onun belgelerine göre Elamlıların Hint-Avrupa kökenli olmayan ve Asya halklarına dayanan bir etnik gurup olduğudur. Sami kökenli olarak da tanımlanmayan Elamlıların Asya ve Hazar kökenli bir aşiret olduğu şeklinde ifadeler yer alır.

Elelu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "temiz olmak, temizlemek" şeklinde tanımlandı.

Elenu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "yukarı" olarak tanımlanmıştır.

Eleppu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "gemi" olarak tanımlanmıştır.

Eliş Ammatum: Bak Enuma Eliş'te bölümler.

Elu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "yükselmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Ellu: Sümer dilinde bir sözcük, ancak anlamı henüz bilinmiyor.

Elulu: Erken dönem II Hanedanlığında Ur kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Elulu'nun 25 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Elul-dan: İ.Ö. 2334-2154 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Akad Hanedan kralıdır. Hüküm sürdüğü tarihler ve siyasi kişiliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

E-lugal: Sümer dilinde sözcük, "kralın evi" şeklinde tanımlanmıştır.

Eluti: ?...-Ea'nın oğludur. Sümer mahkemesinde görevli biridir. Kuş avcısı lakabıyla tanınır. Lu-İnanna'nın öldürülmesi davasında cinayeti işleyenlerin ölümle cezalandırılmalarını istedi. Bu karar daha sonra tabletlere işlenerek tarihsel yerini aldı. Tablet, yapılan arkeolojik kazılarda bulunarak koruma altına alınmıştır.

Elitu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "ilave ödeme, mirastan ödeme" şeklinde tanımlanmıştır.

Ema: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "nereye, kime" şeklinde tanımlanmıştır.

E-mah: Adab kentindeki tanrı Mah'ın tapınağının adıdır. Adab'ın bugünkü adi ise Bismaya olduğu belirtiliyor. Mah bu kentte tapınılan birinci tanrıydı.

Emedu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dayamak, bir kimseye bir görevi zorla yüklemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Emequ: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bilgili olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Eme: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "lisan, dil" olarak tanımlanmıştır.

Emegir: Sümer yazı dili içinde kullanılan bir lehçedir. Bu lehçenin prenslere özgü bir lehçe olduğu ifade edilir. Kadınlara özgü lehçe ise Emesal lehçesidir. Anlaşılacağı gibi saray içinde halktan ayrı bir dilin kullanıldığı ortaya çıkıyor.

Emesal: Sümer yazı dili içinde kullanılan bir lehçedir. Sadece tanrıçalar kültünde kullanılan bir konuşma şekli (Lehçe) olduğu belirtiliyor. Bu lehçenin kadınlara özgü bir lehçe olduğu ifade edilir. Prenslere özgü lehçe ise Emegir lehçesidir. Saray kadınları konuşur ve yazarken bu lehçeyi kullanırlardı.

Emeş: "yaz" olarak tanımlanmıştır. (Tanrı Emeş'in adı Sümerlerde "yaz" mevsimine verilen bir ad olarak kullanılmış.) Hava tanrısı Enlil tarafından kardeşi "kış" anlamında belirtilen Enten ile birlikte yaratılır. Bunlar Sümerlerin edebiyatında kültürel varlık olarak da söz edilir. Enlil bunların her birine ayrı ayrı görevler verir. Arkeologlar tarafından bulunan tabletlerde bu görevler belirtilmiştir. Tablette "...Enten dişi koyunlara kuzular, dişi keçilere oğlaklar doğurttu/ İnek ve buzağıyı çoğalttı, kaymağı ve sütü bollaştırdı/ Ovada, yaban keçisi, koyun ve eşeğin yüreğini sevinçle doldurdu/ Gökyüzünün kuşlarına-engin yeryüzünde yuva kurdurdu/ denizin balıklarına-sazlıklara yumurtalarını koydurttu/ Hurmalıkta ve bağda balı ve şarabı bollattı/ Yetiştikleri her yerde, ağaçlara meyve verdirtti/ Bahçeleri yeşilliklerle kaplattı, bitkilerini zenginleştirdi/ Evleklerde tahılı bollaştırdı/ İyi huylu bakire Aşnan (tahıl tanrıçası) gibi gürbüzleşmelerini sağladı/ Emeş ağaçları ve tarlaları var etti, ahırları ve ağılları genişletti/ Çiftliklerde ürünleri çoğalttı, toprağı donattı/ Evlere bol ürün girmesini, ambarlara tepeleme yağılması-

nı sağladı/ kentler ve yerleşim birimleri kurdurup ülkede evler inşa ettirdi/ Dağlar boyunca tapınaklar yükseldi..." Tabletin içeriğine bakıldığında Enlil'in bu iki kardeşe verdikleri görevler sıralanmaktadır. Görevlerini tamamlayan iki kardeş birlikte Enlil'in yanına gelirler ancak aralarında kıskançlık nedeniyle bir çekişme başlar. Kıskançlığın nedeni de Enten'in kendini "tanrıların çiftçisi" olarak tanıtmak istemesiydi.

Emeşmeş: Tanrıça İnanna'nın Ninıve (Ninova)'daki kült merkezi ve tapınma yeridir.

Emisum: Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. 2004-1977 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Emqu: (Ya da enqu) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "akıllı, bilge" olarak tanımlanmıştır.

Emu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kayınpeder" olarak tanımlanmıştır.

Emügu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kuvvet, kudret" olarak tanımlanmıştır.

Emuş: Dumuzi'nin Badtibira'da yer alan tapınağına verilen ad. Emuşkalamma olarak da tanımlanır. Bak Emuşkalamma.

Emuşkalamma: İnanna'nın yeraltı dünyasına indiği zaman Sümerli şairin onun Badtibira'da bıraktığı tanrısal yasaların olduğunu belirtir. Bu tanrısal yasaların yedi tane olduğu anlatılır. Yasalar: Eanna (Uruk), Emuşkalamma (Badtibira), Giguna (Zabalam), Eşarra (Adab) Baratşugarra (Nippur), Hursagkalamma (Kiş) Eulmaş (Agade) olarak sıralandığı belirtilmiştir.

En: Sözcük anlamı "lord, efendi" olarak tanımlanmıştır. Sümerlerde bir yetki unvanıdır. Tapınaklarda çalışan ruhani lider olarak tanımlanır. Başrahip ya da başrahibe konumundaydılar. Kutsal evlilik törenlerinin yapıldığı ve ayinlerin uygulandığı kutsal "gipar"da oturdukları söylenir.

Enanedu: Kudumabuk'un kızıdır. Başrahibe (Entu) olarak bilinir. Belge yetersizliği nedeniyle kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

En-ana-tuma. I: Lagaş kent kralıdır. İ.Ö. 2424-2405 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. . Bak Eannatum.

En-ana-tuma. II: Lagaş kent kralıdır. İ.Ö. 2374-2365 tarihlerin arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Bak Eannatum II.

En-enter-zi: (Ya da Enatarzi) Lagaş kent kralıdır. İ.Ö. 2364-2359 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

En-temena: Lagaş kent kralıdır. İ.Ö. 2404-2373 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Enakallı: Lagaşlı Eannatum ile bir anlaşma yapan Umman "Ensi"si adında biri. Bulunan tabletlerdeki çeviri notlarına göre Eannatum, Umma görevlisi olan Enakalli döneminde Umma'yı kuşatmıştır.

Enamgalanna: Sözcük anlamı belge yetersizliğinden dolayı bulunamadı.

En-hegal: Lagaş kent kralıdır. İ.Ö. yaklaşık 2570 civarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ekurragilla: Sözcük anlamı bulunamadı. Tummal yazıtında Enlil'in ambarı olarak ele alındığı belirtilmiştir. Ayrıca yine Tummal yazıtında İşbi-erra'nın kurmuş olduğu belirtilen bir yapı [(tapınak)(!?)] şeklinde ifadeler yer alıyor.

Enannatum. I: Eannatum'un erkek kardeşinin adıdır. Lagaş hanedanlığında egemenlik sürdürdü. Akurgal'ın da oğludur. Kardeşi Eannatum'un yerine Lagaş kent krallığına

geçti. Döneminde Enakelle'nin oğlu Ur-Lumma, Eannatum ile yapılmış anlaşmayı bozarak vergi ödemeyi ret etti. Mesilim ile Eannatum'un diktirdiği sınır taşların tümünü ve sınırda koruma amaçlı yaptırılmış binaları yıktırdı. Daha güçlü olabilmek için Sümerlerin kuzeyindeki bazı halklarla işbirliği yaparak destek aldı. Ur-Lumma ile Enannatum'un ordusu Guedinna'da Ganaugigga denilen yerde karşıkarşıya geldi. Ummalılar ve onların müttefiki olan kabileler Ur-Lumma'nın yönetimi altındaydı. Lagaşlıların başında ise Enannatum'un oğlu Entemena vardı. Zaferi Lagaşlılar kazanmıştı. Ur-Lumma kaçtı, ancak Entemena peşinden saldırarak askerleriyle birlikte öldürdü. Zaferi Entemena kazanmıştı ama, savaş kuzeyde "İl" adındaki birinin başkanlığında bir başka düşman yaratmıştı. İl, Savaşta yorgun düşen Lagaşlılara saldırarak bazı yerlere hakim oldu. Kendisini de Umma ensisi yapmayı başarmıştır.

Enannatum. II: Entemena'nın oğludur. Enannatum ile Eannatum'un da yeğenidir. Babası yerine Lagaş'ta kısa bir süre hükümdarlık yaptığı halde başarı elde edememiştir. Ancak bazı işleri de yapmıştır. Bir yazıtta Ningirsu'ya adanmış bira imalathanesinin yapımından söz edilir. Yerine zorla Lagaş ensisi olan Enterazi geçmiştir.

Enbilulu: Sümerlerde tapınılan bir tanrı. Sümer mitolojisinde kültü yüceltilmiş olarak gösterilen 50 tanrının katılımıyla belirlenen Annuna tanrılar gurubunda yer alan bir tanrıdır. Enki ile Damgalnuna'nın çocuğudur. Diğer kardeşleri ise Marduk, Asarluhi, Adapa ve Nanşe'dir. Enki Fırat ve Dicleyi bu tanrının sorumluluğuna verir. Nehirleri de balıklarla doldurup bunları da "Keş"in oğlu olarak tanımlanan bir tanrıya verir. Basra körfezinin korumasını da tanrıça Sirara'ya verir. "kanal müfettişi ya da kanal denetleyicisi" şeklinde tanımlandığı ifade ediliyor.

Endurbilhursag: Sümer tufanıyla ilgili olarak bulunan tabletin çevirisinde tanrılar tarafından yaratılmış beş kentten

biri olan Larak'ın kral-tanrısı olarak ifade edilmiştir. Endurbilhursag ile ilgili kaynak yetersizliğinden dolayı kimliği hakkında daha geniş açıklama verilemiyor.

Ene kurlutilaşe: Sözcük anlamı "bey yaşayanlar ülkesine doğru" şeklinde tanımlandı. "Gılgamış ve Yaşayanlar Ülkesi" öyküsünde ejderin anlatılması metnin giriş bölümüdür.

Ene nigdue: Sözcük anlamı "Efendi, Gerçek yaratıcı olan "olarak tanımlanmıştır. Bir tabletin içinde yer alan bir başlık. Evrenin yaratılışını konu alan "kazmanın yaratılış" miti bu dizelerle başlar.

En-e-nu-ru: Sümer dilinde sözcük, "büyülerin ustası" şeklinde tanımlandı.

Enesu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "zayıf olmak, yıkılmaya hazır olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

En-ga me bi-zu: Sümer dilinde kullanılan bir sözcük (Ya da deyim) ancak anlamı henüz bilinmiyor.

Engar: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "çiftçi" olarak tanımlanmıştır.

Enheduanna: Sargon'un kızıdır. Döneminde yazman şair olduğu anlatılır. Aşk tanrıçası İnanna için şiirler yazdı. Akad soyundan olmasına rağmen Sümer diliyle tabletlerini yazdı. Aynı zamanda Ur kentinin koruyucu tanrısı olan Ay tanrısı Nanna'nın "Ekişnugal" adlı tapınağında da baş rahibeydi. Araştırmacılar Enheduanna ile Ur kentinde başlayan rahibeliğin "ilk rahibelik" olduğunu ileri sürerler. Sargon'un kızını baş rahibe olarak ataması yerel rahiplerin tepkisini alır. Sonrakı yıllarda Enheduanna'nın sürgün edildiği belirtiliyor. (Mısır uygarlığında da Ramses II üvey oğlu Musa'yı Amon tapınağının baş rahipliğine getirdiği zaman diğer rahiplerin tepkisini almıştı.)

Eninmar: Basra körfezinde Sümerlere komşu olan bir kent. Sargon tarafından saldırıya uğramıştır. Hatta anlatımlarda Sargon zaferi kazandıktan sonra körfez sularıyla kılı-

cını temizlediği yazılır. (Bazı kaynaklarda İslam dini peygamberi Hz. Muhammed'in damadı olan Hz. Ali için de kılıcını düşman kanıyla temizlediği yazılmaktadır.)

Eninnu: Ningirsu'nun Lagaş'taki tapınağının adı. Bu tapınak Gudea krallığı tarafından yeniden restore edilmiş ve düzenlenmiştir.

Enki: (Akad dilinde Ea olarak anılmıştır.) Enki (ya da Ea) yaratılışın ilk günlerinde Anu adlı tanrının kendi benzerinden yarattığı Nudimmud olarak biliniyordu. Mezopotamya bölgesinde Sümer tanrısıdır. "Enkil" olarak da bilinir. "Suların tanrısı" şeklinde betimlenerek tapınıldı. Bazı kaynaklarda An/Anu'nun, bazı yerlerde de Nammu'nun oğlu olduğu ifade ediliyor. İşkur/Adad'ın da ikiz kardeşidir. Tanrıların yasalarını denizin dibindeki kutsal Apsu tapınağında sakladığı ifade edilir. Bilgelik, deniz ve ırmak tanrısı olarak tapınıldı. Tapınıldığı yere "deniz evi" anlamına gelen Apsu deniliyordu. Bu kutsal ev Eridu'daydı. Sümerlerin en önemli mitleri kurnaz tanrı olarak tanınan Enki üzerinde yoğunlaşmıştı. Enki Sümerlerde toprak ve su tanrısı olup, Erudu kökenlidir. Hatta bazı kaynaklarda Enki ile Ninhursag'ın Enşag adlı çocuklarından başka yedi tane çocuklarının daha olduğu anlatılmıştır. Bu çocuklar Abu, Nintula, Ninsutu; Ninkası, Nazi, Azimua ve Ninti olarak ele alınmışlardır. Ancak eşi Damgalnuna (Damkina) ile olan çocukları ise; Marduk, Asarluhi, Enbilulu, bilge Adapa, tanrıça Nanşe'dir. En eski edebiyat çevirisi olan "Enki" Sümerlerde yaratıcı bir tanrı olarak biliniyordu. Hikayelerde ana tanrıçayla birlikte evrenin büyük bölümüne biçim verdiği söyleniyor. Ana tanrıçayla birlikte hem bereket ve hem de kozmoloji düzenin işleyişini sağlardı. Alim-nun-ra, Am-an-ki-ga, Apkal ilanı (Akad), Apkal Nemegi (Akad), Atsuşunamir (Akad), Bel pirişti (Akad), Bul uzni (Akad) geştuğ, memuti, mudu, prtu uzni ", Mudu, Nin-igi-ku, Pitu-Uzni, U-ku-ku (Sümer dili), U-mu-un-ku-ga (Sümer dili), U-mu-

un-abzu (Sümer dili) adlı sıfatlarla da anılıyordu. Tabi ki bu isimler araştırıldıkça daha da çoğalıyor. Enuma-Eliş destanında da Ansar olarak anılıyor. Doğada yaratılan her şeyin isimlerini belirtir, kaderlerini çizerdi. Kendi ülkesinin yanısıra diğer ülkelerin efendisi oldu. Babiller ona " Ea" diyorlardı. Onlara göre o yalnız dünyayı değil insanları da yarattı. Hatta dünyayı ve her şeyi yaratan tanrının kendisine hizmetçi aramasını Enki'nin bilgeliğinden ister. Deniz tanrısı da " Ey benim oğlum. Yatağından kalk bilgece olanı yap. Tanrıların hizmetçilerine şekil ver. " gibi ilahilerle Enki'nin bilge kişiliğini kullanmasını istemişti. Diğer tanrıların düşüncelerinde Enki, en akıllı tanrıydı ve diğer tanrılara hükmederdi. Ancak mitolojik anlatımlarda Inanna, hile yaparak bu gücünü elinden aldı. İ.Ö. 3'ncü bin yılda Sümerler Enki'nin " nam-subü " denilen Babil öykülerinde çeşitli uyarlamalar yaptı. Mezopotamya'da (Irak'ın Güneyi) kurulan Sümerlerde en yüksek dereceyi oluşturan dört tanrı ve tanrıçadan bilge biri olarak gösterilen Enki, diğer tanrılarla da sürekli dalaşmıştır. Ancak kavga etmemiştir. Kurnazlık ve büyülere başvurduğu söyleniyor. Metinler ve silindir biçimli mühürlerde "su ve bilgelik" üzerine kabul edilen bir tanrıdır. Mircea Eliade'nin su simgeciliği üzerine olan iddiası "... Şekilsiz ve gizli olan her şeyin özü, her kozmik tedavinin kaynağı, tüm tohumların kabı olan su, tüm cisimlerin geldiği veya kendi icatları ya da bir afetle geri dönecekleri aslı özü simgeler. Başlangıçta vardı ve her kozmik ya da tarihi dönüşümün sonunda geri döner. Asla tek başına olmasa da her zaman var olacaktır. Çünkü su parçalanmamış birimler halinde bütün biçimlerin gizil olanağını içine alan tohum üreticisidir. " Suyla ilgili her bağlantıyı kozmogonide, mitolojide, dinsel, töre ve ikonografisi biçimlerinden önce gelir. Ve yaratılış sürecinde su vardı. Enki her zaman yüce tanrılar dörtlüsünün dördüncüsü olup bilge olarak anıldı. Rüzgarların efendisi Enlil, gök tanrısı Anu (an),

yeryüzü tanrıçası ve Anu'nun karısı "Ki", her şeyin yaratıcısı ve kutsallığını yapan bilge tanrı Enki (Ea) destanda yaratıcılığın en ince ayrıntılarına değinirler. Enki kendisini Fırat (Eughrates) ve Dicle (Tigris) nehirleriyle özdeşleştirerek suyun yaratılışa aydınlık verdiğini anlatır. Tanrıça Ninmah "Ninhursag" insanın yaratılışıyla ilgilendi. Enki'yle kişisel diyalogların olduğu söyleniyordu. Çünkü Enki, kadın düşkünü ve zampara bir tanrıydı. Öz kızı Ninmu ile ilişkiye girip ondan ana tanrıça Nintu'yu dünyaya getirdi. Torunu Ninkura'dan ise Uttu'yu dünyaya getirdi. Torunu Uttu'nun kızıyla ilişki kurduğuna daha fazla dayanamayan Nıntu, Enki'nin spermlerini sekiz bitkiye dönüştürmüş. Ve Enki'yi kovar. Ancak daha sonra tekrar barışarak bir araya gelip sekiz bitkiye dönüştürülen spermlerinden sekiz soy yaratır. Döneminde insanların çeşitli günahlar işlemesine içerlenen Enki, tanrıların büyük bir felaket getireceğini söyler. Çok sevdiği Utanpıschti'ye (Sümerlerde Ziusudra Babil dilinde Utnapıştim [(yeni dinlerde de Nuh)] bir gemi yaptırıp, kendisinin ve soyunu kurtarmasını sağlar. Başlangıçta tatlı su okyanusu "Apus "tuzlu su okyanusu " Tiamat " ve ikisinden gökyüzüne yükselen gri sis olan "Nummnu"dan başka isim yoktu. Yaratılıştaki diğer nesneler isimsizdi. Daha sonraları Apsu ve Tiamat birleşerek "lahmu-lahamu" çiftini dünyaya getirdi. Ansar ve Kisar çifti de dünyaya gelir. Onların bir oğulları olur. Ona Anu adını verirler. Anu'da kendi benzeri olan Nudimmud'u doğurur. Nudimmud Enki'nin bir başka adıdır. Böylece ilk yaratılıştaki isimsiz nesnelere Enki bilge kişiliğini kullanarak yeniden isimlendirir. Ayrıca araştırmacılar Enki'nin sekiz bitkiyi yeme hatası yüzünden diğer tanrılar tarafından lanetlenmiş olması Adem ile havva'nın yaşamına bir benzerlik olarak gösterilmektedir. Bilindiği gibi Adem de yasak olan elmayı yemişti. Araştırmacılar Enki'nin "Nam-şub" adında kendine ait büyü kitabının olduğunu anlatırlar. Adı geçen ki-

tabın içinde yer aldığı ileri sürülen büyülerle "bir büyü kitabı" olduğu belirtilir.

Enki'nin sıfatları: Sümerlerin akıllı, zeki ve panteonun bilge tanrısı olarak tapınılan Enki'nin sıfatları; Alim-nun-ra, Am-an-ki-ga, Apkal ilanı (Akad), Apkal Nemegi (Akad), Atsuşunamir (Akad), Bel pirişti (Akad), Bul uzni (Akad) geştuğ, memuti, mudu, prtu uzni ", Mudu, Nin-igi-ku, Pitu-Uzni, U-ku-ku (Sümer dili), U-mu-un-ku-ga (Sümer dili), U-mu-un-abzu (Sümer dili) şeklindedir. Kaynaklar genişledikçe, arkeolojik araştırmalarda bulunan tabletler çözüldükçe bu sıfatların artacağını ifade etmek isterim.

Enki ile Ninhursag: Sümerlerin önemli mitolojilerinden biridir. Araştırmacılar bu mitin Sümerlerin "cennet miti" olabileceğini ele aldılar. Nippur kazılarında bu mitolojiyle ilgili tabletler bulundu. Bu tabletler "altı sütunlu" tabletler olarak son derece iyi korunmuştur. Tabletler, Stephen Lang-don tarafından kopyalanmıştır. Daha sonraları Henri de Genouillac tarafından bilinmeyen bir kaynaktan elde ettiği bir parçanın kopyalanarak yayımlandığı söylenir. Ancak tablet içeriğinin en iyi yapısı Edward Chiera tarafından yapılmıştır. Diğer taraftan parçanın özenli karşılaştırılması J. Durand tarafından Kramer'e verilmiştir. Ve bu çeviri metin 1945 yılında yayımlanmıştır. 1950 yılında Kramer tarafından da bir çeviri yayınlanmıştır. 1963 yılında ise Gadd ile Kramer Ur kentinde yaptıkları kazılarda mitolojiyi tamamlayacak tablet parçalarını elde ederek yayımladılar. Mitolojinin girişinde cennet olarak adlandırılan Dilmun'dan açıklamalar verilerek başladığı ifade edilmiştir. Dilmun, bir zamanlar ticaret merkezi konumunda bulunan bir kentti. Bu kentin tapınılan tanrısı ise önemsiz olarak tarihsel kayıtlara geçen Enşag adında biriydi. Enşag'ın büyük bir ihti-

Enki

malle Enki'nin oğlu olduğu belirtiliyor. Babası Enki tarafından Dilmun'un efendiliği verilmişti. Araştırmacılar tabletlerin kırık ve okunamaz durumda olduğu için karmaşık bir biçimde Enşag'ın Dilmun'a babası tarafından nasıl atandığı kısmen de olsa bazı bilgileri ifade ettiklerini anlatırlar. Öyküde Enşag'ın Enki ile Ninhursag'ın çocukları olduğu açıkça belirtilmiştir. Hatta bazı kaynaklarda Enki ile Ninhursag'ın yedi tane çocuklarının daha olduğu anlatılmıştır. Bu çocuklar Abu, Nintula, Ninsutu; Ninkası, Nazi, Azimua, ve Ninti olarak ele alınmışlardır. Tanrılar listesinde Enki ile Ninhursag sürekli çekişmeler içinde bulunmuşlardır. Bu mitolojide Enki, tanrılar tarafından yasaklandığı sekiz çeşit bitkiyi yedikten sonra Ninhursag'ın lanetini alır. (Bitki yeme hikayesi ilginçtir ki Adem ile Hava öyküsünde de ele alınmıştır. Adem de cennet bahçesindeyken yasaklı olan elmayı yiyerek tanrıların kurallarını bozan biri olarak dinlerde ele alınmaktadır.) Ve sekiz organından hastalanır. Daha sonra araya giren diğer tanrılar Ninhursag'ı, Enki'yi af etmesi için ikna etmeye çalışırlar. Ninhursag onunla barışır ve her hasta organı için bir tanrı ve tanrıça yaratarak onun yaralarını iyileştirir. Tabletlerdeki kısmı anlatımlar Ninhursag bölümünde verilmiştir. Arkeologlar tarafından Nippur kazılarında elde edilen bu mitolojik öykü bir tabletten oluşmaktadır. Tablet Stephen Langdon tarafından kopyalanmış ve 1915 yılında "The Sumer-ian Epic of Paradise, The flood, and the fall of man" başlığıyla yayınlamıştır. Daha sonraları Samuel Noah Kramer tarafından "Basor no 1" de yayımlandı. Araştırmacılar bu tableti yeniden gözden geçirip, zamanla yayınlayacaklarını ifade ederler.

...ler tanrısı Enki'nin tapınak kalıntıları.

Enki'nin mitleri: Sümerlerin bilge ve kurnaz tanrısı olarak araştırmacılar arasında ün yapan tanrılar panteonunun bilge ve da baş tanrısı konumunda olan Enki ile ilgili beş mitolojinin olduğunu öne sürerler. Bu mitolojilerde Enki'nin yaptığı işleri son derece yaratıcı imgeler kullanarak hazırlayan o dönem yazarının edebiyat türü hala tartışmalara neden oluyor. Bu mitolojiler; Sümerlerin cennet miti ile ilgili olan "Enki ve Ninhursag", İnsanın yaratılışı ile ilgili miti " Enki ve Ninmah"; yeryüzünün şekillenmesi ve kültür süreçlerinin düzenlenmesi miti; "Enki ve İnanna", Uygarlık sanatı ve gelişmeleriyle ilgili kurallarının Eridu'dan Uruk (Erek) kentine taşınması miti "İnanna ve Enki" ve su tanrısın Nippura yapılan yolculuğunu belirten "Enki ve Eridu" mitolojisi olarak ifade edilmiştir. Bu mitolojilerle ilgili kısa bilgiler kitap içinde ilgili bölümlerde açıklanmıştır.

Enki ve Ninmah: Enki ile ilgili mitolojilerden "Enki ve Ninmah (Ya da Ninhursag)" ölümcül bir rekabetin oluşmasıyla insanın yaratılışı anlatılır. Öyküde yaratılıp, kötü durumda kalan "umul"un yeniden biçimlenmesi ve insanın yeniden yaratılış fikri ifade ediliyor. Enki'nin yarattığı "umul" ile ilgili yaratılışı alay konusu yapan Ninmah altı tane sakat insan yaratır ve onlara uygun görevler verir. Enki yarattığı "umul" için de Ninmah'ın bir görev vermesini ister ancak inatçı Ninmah bunu reddeder. İnsan yaratma önerisini Nammu Enki'ye yapar ve Enki de tanrıların işlerini yapabilecek "insanın yaratılması" fikri doğar. Böylece Enki ile Ninmah arasında kızışan ve devam eden bir sü:tüşme başlar.

Enki ve Ninhursag bahçede gösterilmiştir.

Enki'nin bir betimlemesi

Enki ve Eridu miti: Sümer mitolojisinde Enki ile ilgili "Su tanrısının Nippura yolculuğu" adıyla tanımlanan bir mitolojik öykü yazmanlar tarafından tabletlere işlenmişti. Kısa bir öykü olan bu mitolojinin 129 dizeden oluştuğu belirtilir. Kramer 1944 yılında Sümerlerin bu mitolojisini incelemek üzere ele aldı. Daha sonraki yıllarda öğrencisi olan A. A. -Fouadı, adı geçen mitolojiyi dikkatle inceleyerek yeni bir şeklini yayımladı. Bu mitolojik eser Sümer edebiyatının en canlı öyküsü olarak yerini korumuştur. Yazman mitolojiyi hazırlarken, Enki'nin tapınağı "Eridu'daki "deniz evi", ünlü "Abzu"'nun büyüklüğünü anlatmak ve tanıtmak amacıyla yola çıkmıştı. Mitolojide Enki dört baş tanrıdan biri olmasına rağmen "deniz evi" tapınağını Enlil'in kutsamasını isterdi. Enki yiyecek, içecek doldurduğu ve müzik aletlerini de yerleştirdiği kayığıyla Nippur kentine gelir ve orada Giguna adlı tanrısal yemek salonunda Enlil yararına bir yemek verir. Öykünün sonunda Enlil onun deniz evini överken son bulur.

Enki ve İnanna: Sümer mitolojisinde Enki ile ilgili yazılan bu mitoloji "...Yeryüzünün şekillenmesi ve kültürel süreçlerin düzeltilmesi..." ile ilgili olarak ifade edilmiştir. Sümerlerin koruma altına aldıkları en uzun destanlardan biridir. 1959 yılında Inez Bernhardı ve Samuel Noah Kramer mitin bir bölümünü yayınladılar. Daha sonraki yıllarda yani 1969 yılında biriken 14 parça falksenstein, Sjoberg ve Civil tarafından saptanmış Carlos Benito tarafından Pensilvania Üniversitesi Doğu Araştırmaları Bölümünde geniş açıklamalı bir tez olarak yayımlanmıştır.

Yaratılış sırasında İnanna; Ninhursag-Ninmah gibi inatçı bir tanrıça değildi. Bu tanrıça bulunan belgeler doğrultusunda Enki'nin rakibi olan biri değildi. Ve Enki de bu tanrıçaya hiç kızmazdı. Mitolojik öyküde yeryüzünün şekillenmesi ve kültürel süreçlerin düzeltilmesiyle ilgili bir olayın geçtiği belirtilir. Her ne kadar öyküde İnanna'nın Enki'ye yakarması gösterilip dramatize edilmişse de Enki İnanna'nın isteklerini sonunda kabul eden biriydi. Ancak İnanna, Enki'nin ona güç vermediğinden dolayı yakınıyordu. Samuel Noah Kramer bu öyküyle ilgili tablet çevirisinden yararlanarak "Sümer Mitolojisi" adlı eserinde geniş olarak açıklamıştır.

Enki'nin Kurla mücadelesi: Bak Kur.

Enkidu: Mezopotamya bölgesi tanrısı olarak Sümerler ve Akadlar tarafından tapınıldı. "Endiku ya da Engidu" adlarıyla da yazıldığı görülür. Sümer tarihinde kahraman olarak anılan Gılgamış'ın en yakın dostunun adı. Araştırmacılar kimi zaman Enkidu'yu "İnsan-aslan" karışımı bir yaratık şeklinde tanımlarlar. Vücudunun kıllarla kaplı, bilge bir yaratık olduğundan söz edilir. Zaten aslan Sümerlerde kutsal bir varlık olarak önemli bir konumda tanıtılmıştır. (Aslan tanımlaması çoğu uygarlıklarda güç enerjisi görüldüğü gibi, İslam dini kurucusu Hz. Muhammed'in damadı Hz. Ali de aslana benzetilerek betimlenmiştir.) Bunun önceleri mitolojik yönleriyle bir hayvanı çağrıştırdığı ve vahşi hayvanlarla çok daha iyi anlaşan bir varlık olarak biçimlendiği anlatılır. Ancak Uruklu kibar bir fahişe Enkidu ile cinsel yönden ilgilenip onunla birleşir, ona yemek yemeyi, giyinmeyi öğretir. (Günümüzde "eğreti gelin" deyimini hatırlatacak bir davranış göze çarpmaktadır. Fahişe

Kabartmalarda Enkidu

olarak anlatılan kadının Enkidu'ya cinsel birleşmeyi öğretmesi "eğreti gelin" konumunda olan kadınla eş değerde görülmesini ortaya sürer.) Bu durumu hisseden vahşi hayvanlar Enkidu'dan uzaklaşır. Öyküde Enkidu, Gılgamış'ın huzuruna çıktıktan sonra ona zihinsel yönden önder olduğu anlatılır. Kibirli ve zalim ruhlu Gılgamış, Enkidu'nun onunla karşılaşacağını rüyasında görür. Karşılaşacakları gün Gılgamış tören düzenler, törende Gılgamış'ın yaptığı cinsel gösteriler nedeniyle Enkidu kızar bu davranışları kabullenmez, ve Gılgamış'la kavgaya girer, kavgadan sonra da ölümsüz dost olarak bugün kahraman olarak anılırlar. Bazı öykülerde de kral Gılgamış, ülkeyi güçlü hale getirmek için kadınlar dahil herkesi çalıştırmaya başlar. Kadınlar ağır yükten bunalınca, işlerden dolayı kocalarını ve nişanlı kızlar da nişanlı oldukları gençleri yoğun işlerden dolayı göremeyince Gılgamış'ı tanrı Aruru'ya şikayet ederler. Aruru şikayetleri haklı bulduktan sonra Enkidu adlı bir yaratık yaratır ve Gılgamış'ın işlerini kolaylaştırarak onu başka bir yöne yöneltir.

Enkimansi: Sümerlerde bir erkek adı. Edubbalarda eğitim görmüş bir kişi olduğu belirtilir. Onunla beraber bilgelik sınırına ulaşan bir de Girnişag adında birinden daha söz edilir. Bunlar birbirlerini sert bir dille eleştirirlermiş. Ayrıca birbirlerini aşağılayıcı sözlere de küçük duruma düşürmek için çaba göstermişlerdir. Bunların tartışmalarıyla ilgili tablet çevirileri kaynak kitaplarda daha açıklamalı olarak belirtilmiştir. Bu tabletlerdeki edebi eserlerin Edduba okullarında öğrenciler tarafından değerlendirilmek için hazırlanmış diyalog metinleri olduğu şeklinde ifadelerin bulunduğu kaynaklar var. Tabletlerde adı geçen isimlerin büyük bir ihtimalle öykünün temelini canlandırmak için kullanılan adlar olduğu belirtilir.

Endiku: Bak Enkidu.

Enkimdu: Tanrıça İnana için çoban kral Dumuzi'ye rakip olduğu söylenen bir çoban-çiftçi tanrı. "Çiftçi tanrı" olarak betimlendi. Hendek ve kanalların tanrısı olduğu şeklinde ifadeler de var. İnana yüzünden çoban-kral tanrı Dumuzi ile aralarında geçenler tabletlere işlenerek günümüze kadar ulaşmıştır. Tabletlerde yer alan öykünün küçük bir bölümü ise "...Neşelendi, neşelendi ırmak kıyısındaki balçıkların üzerinde, neşelendi/ Kıyıda, çoban kıyıda neşelendi/ Üstelik, çoban koyunlarını da kıyıya sürdü/ Irmak kıyısında gidip gelen çobana/ Çobana yaklaşır çiftçi/ Çiftçi Enkimdu yanaşır/ Dumuzi... çiftçiyle, hendeğin ve arkın kralıyla/ Çayırında, çoban onun çayırında kavgaya tutuşur onunla/ Çoban Dumuzi onun çayırında kavgaya tutuşur onunla..." şeklinde devam eder. Ancak bu durumda Enkimdu'nun Dumuzi ile kavgaya girişmediğini ve sürüsünün kendi topraklarında otlatmasına izin verdiği belirtiliyor.

Enkum: Sümer dilinde sözcük, "muhafız tanrılar" şeklinde tanımlandı. Ancak araştırmacılar bunların tapınak görevlileri olmaktan başka bir görevleri olmadığını açıklarlar. Sümerlerde Enki şiirinde adı geçen bir mitolojik yaratık. Babasının sarhoşluğundan yararlanan tanrıça İnanna kutsal "Me"leri alınca, Baba vezirine Enkum, Uru, Lahama ve Kugalgal adlı cinleri alarak İnanna'dan kutsal" Me"lerin geri getirilmesi emrini verir. Enkum bu cinlerden biridir.

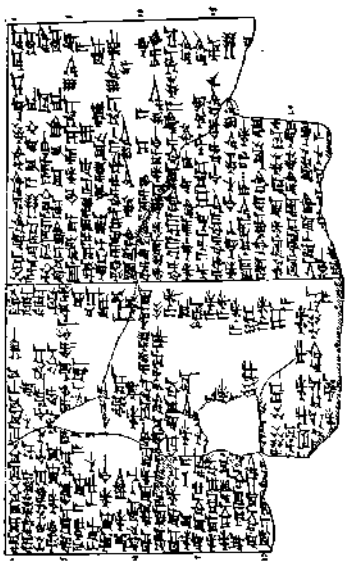
Enlil: (Nunamnir olarak da yazıldığı görülür.) Mezopotamya tanrılar panteonunun en önemli tanrılarından biridir. (Akad dilindeki adı ise Ellil olarak bilinir.) Sümerlerde hava/fırtına tanrısıdır. Önce Akad halkı tarafından tapınılmıştı. Rüzgar tanrısı olarak da tapınıldı. Daha sonra Asurlular tarafından da tapınılan bu tanrının kültü yayıldı. Mezopotamya bölgesindeki Nippur'un merkez tanrısıdır. O bölgedeki en büyük tanrı olarak tapınıldı. Karısının adı Ninlil'di. Çocuklarının adları ise; İnanna, Adad

Enlil ve Ninlil'in bir betimlemesi

(İşkur), Nanna-suen (Nannasin), Nergal, Ninurta (Ningirsu), Pabilsag, Nusku, Utu (Şamaş), Uraş, Zababa, Ennugi'dir. Enlil tanrılar panteonunda "Rüzgarın efendisi" şeklinde tanımlanmıştı. "Dağ evi" şeklinde tanımlanan tapınağına da Ekur adı verilmişti. Enlil için "koca dağ" şeklinde bir betimleme görülür. Sümer tanrılar panteonunda baş tanrıdır. "havanın egemeni" anlamını taşıyan bir Sümer sözcüğü şeklinde ifade ediliyor. Gök tanrısı An ve yer tanrısı Ki'nin oğludur. Sözcük anlamı gök baba ile toprak ana arasındaki ayrıntıyı belirtir. Enlil'e çocuk doğuran bir anlam da taşır. Bundan dolayı Enlil için "Tanrıların babası, evrenin hükümdarı, bütün ülkelerin hakimi" anlamında tanımlamalar yer aldı. Betimleme şekli "hava efendidir" biçiminde tanımlandı. Daha sonra Asurlular tarafından da tapınıldı. Ana tapınma yeri Mezopotamya bölgesindeki Nippur'un merkeziydi. Buradaki Ekur tapınağında kendisine tapınılır ve törenler yapılırdı. O bölgedeki en büyük tanrı olarak saygı gördü. Sümer inançlarında her şeyin bağlandığı "Me"nin evreni düzenleyen gücü olarak gösterildi. Enlil Sumer inançlarında olduğu gibi Asur'da da "tanrıların babası, Evrenin hükümdarı, bütün ülkelerin hakimi" şeklinde tanımlanıyordu. Topraktaki tohumları bulup, gerekeni yaparak ve toprağın sürülmesi için sabanı bularak refah ve zenginlik sağlayan şeklinde saygı gördü. Hammurabi döneminden sonra Babil tanrısı Marduk, Enlil'in yerini almıştı. Sümerlerde olduğu gibi Asur ve Babillerde de İ.Ö. 2500 yıllarında baş tanrı olarak panteonda yer aldı. Şairler, Enlil'i övecek dizeler de yazdılar.

Bu dizeler "...Her sözü kutsal olan, buyrukları uzaklara erişen/andını bozmaz, sözü bütün gelecek için geçerli/gözleriyle bütün ülkeleri gören/saçtığı ışınlarla ülkenin yüreğini ısıtan Enlil/Eğer Enlil baba görkemi kutsal tacını gösterirse/gök tanrılarının hepsi de baş eğerler onun önünde..." şeklindeydi. Babacan bir tanrı olarak belirtilen Enlil ile ilgili 1953 yılında Samuel Noah Kramer tarafından yapılan incelemelerde (Özellikle İstanbul Eski Şark Esreleri Müzesindeki tabletlerin incelenmesinde) ilahiler saptanmıştır. Bu ilahilerden kısa bir bölüm "…. Emirleri uzaklara erişen, sözü kutsal olan Enlil/ Bildirileri değiştirilmeyen, yazgıları sonsuza dek belirleyen efendi/ Yükselttiği bakışları ülkeyi baştanbaşa tarayan/ yükselttiği ışığı bütün ülkenin yüreğini okuyan/ Ak kürsüde, yüce kürsüde sınırsızca oturan Enlil/ Gücün, efendiliğin, prensliğin hükümlerini yerine getirir/ Yer-tanrıları onun önünde korkuyla eğilir/ Gök tanrıları onun önünde saygıyla eğilir..." şeklinde devam eden bir ilahi olarak yayımlandı. Araştırmacılar Enlil'in Mezopotamya da "Bel" ya da "Belum" adlarıyla da tanımlandığını ileri sürerler. Baal dahil diğer isimler Mezopotamya'da büyük tanrının karşılığı olarak kullanılan lakaplardır.

Enlil'e İlahi-adlı tabletin kopyası İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesinde koruma altındadır.

Ellil: Bak Enlil.

Enlil-bani: Birinci İsin Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1860-1837 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 1818-1794 tarihleri olarak ele alınmıştır). Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliğiyle ilgili daha fazla bilgi verilemiyor.

Enlil-nadin-şumi: Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1224 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Enlil-nadin-ahi: Kassit hanedanı kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Enlil-şumu-usur: Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1157-1155 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor. Bazı kaynaklarda "Enlil-nadin-ahi "olduğu şeklinde ifadeler var.

Enliltarzi: Lagaş I hanedan kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Enheduanna: Tapınak baş rahibesi olarak anlatılır. Tapınak ilahilerinin derlemesini yazdığı ileri sürülen bir rahibedir. Ancak hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Enamza: Kral Lugalannemundu tarafından tanrı Nintu için yaptırılan bir tapınak. Araştırmacılar eski tabletleri çözdüğünde bu tapınakla ilgili ilginç bilgiler de ortaya çıkmaktadır. Tapınak özel isimler taşıyan yedi girişi ve yedi kapısıyla anlatılır. Bu girişlerin tanımlamaları da "Yüce giriş, Ulu giriş, Tanrısal buyruklar girişi, yüce kapı, ferahlatıcı gölge kapısı" şeklinde gösterilmişti. Tapınağın inşası bittiğinde Lugalannemundu "yedi kere yedi" adet semirtilmiş boğa ve yedi tane koyun kurban ederek civardaki kentlerin de tapınağın ziyaretinde kurbanların verilmesini istemişti. Bu kentler; "sedir dağı ülkesi, Elam, Marhaşi, Guti ülkesi, Subir, Martu, Suti ülkesi ve Eanna ülkeleri" olarak gösterilmiştir.

Enlil-ennam: Bak Lu-İnanna.

Enlil Suduşe: Sözcük anlamı "uzaklara erişen Enlil" şeklinde

tanımlanmıştır. Enlil için yazılmış olan ilahisinin giriş kısmı olarak ifadeler arasında yer alıyor.

En-lil-ki: Sözcük anlamı "Enlil'in yeri" şeklinde tanımlanmıştır.

Enmebaraggası: (Sümer dilinde "En-me-barage-si" olarak yazılır.) Enmebaraggesi ya da En-baraggesi şeklinde yazıldığı da görülür. İlk Kış hanedanlığının kralıdır. 900 yıl krallık yaptığı belirtiliyor. Kış kıralı Agga'nın babasıdır. İ.Ö. 2630-2600 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Sargon öncesi Kiş hanedan kralıdır. Kanun koyucu bir kral olarak Gilgamış'ın çağdaşları arasında yer alır. Bu kral ile ilgli az da olsa hakkında bilgi verecek tabletler bulundu. Kral Etana'dan sonra sekizinci kral olduğu ifade edilir. Bulunan toabletlerdeki metinler destansı olduğu için kral ile ilgili ancak destansı bilgilerin olduğu belirtilir. Bağdat'ta yapılan arkeolojik kazılarda Bağdatlı bir arkeolog tarafından bulunan bir vazonun üzerinde bu kral ile ilgili ifadeler olunca kralın artık efsane bir kral olmadığı kesinlik kazanmıştır. En-me-barage-si, Kış kentinde kral olduğu dönemde kentin oldukça uzağında bulunan bir başka kentin kralı ona kafa tutmuş ve savaşmak istemiştir. Ancak belge eksikliği nedeniyle bu savaşın nasıl olduğu şeklinde bilgi verilemiyor. 900 yıl hükümdarlık yaptığı belirtiliyor.

En-Men-Ana: Sümer kralıdır. (Kichu-Ana adıyla da tanınmaktadır.) Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

En-me-en-lu-an-na: Sümer kralıdır. Tufandan önceki dönemlere ait egemenlik yaptığı hala tartışılıyor. Bu kralın Hüküm sürdüğü Kent "Bad-tariba ya da Bad-tibira" adında bir kentti. Kralın tabletlerdeki belirlemelere göre 43. 200 yıl gibi bir zaman süreci içinde hüküm sürdüğü belirtiliyor. Yetersiz kaynak nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

En-me-en-gal-an-na: Sümer kralıdır. Tufandan önceki dönemlere ait egemenlik yaptığı hala tartışılıyor. Bu kralın Hüküm sürdüğü Kent "NUNki" adında bir kentti. Kralın tabletlerdeki belirlemelere göre 28. 800 yıl gibi bir zaman süreci içinde hüküm sürdüğü belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallık dönemi ve siyasal kimliği hakkında ayrıntılı bilgi verilemiyor.

En-Me-Nuna: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. En-Me-Nuna'nın 660 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Enmerkar: (Bazı kaynaklarda "En-me-kar" şeklinde gösterilmiştir.) Kış hanedanının krallarından biridir. 420 yıl krallık yaptığı belirtiliyor. Yaptığı işlerden ve kazandığı savaşlardan dolayı halk tarafından kahraman ilan edildi. Bu kahramanlığın ilan edilişi özellikle Aratta'yı ele geçirmesinden dolayı verildi. Bunun kahramanlığıyla ilgili yazılan metine "Enmerkar" ya da "Arata şiiri" adı verildi. Şiirin yazarı, Enmerkar adlı kralın kahramanlıklarını destansı bir şekilde inceleyerek yazmış olduğu belirtiliyor. Kral ile ilgili Samuel Noah Kramer"...Dicle ve Fırat ırmaklarının arasında güney Mezopotamya'daki Uruk-kent devletinde hüküm sürmüş. Uruk'un oldukça doğusunda Aratta adlı bir diğer kent-devleti vardı. Uruk'tan yedi sıra dağ ile ayrılmıştı ve öyle yüksek bir dağın tepesine kurulmuştu ki, yaklaşmak zordu. Aratta Mezopotamya'nın düz ovasında kurulmuş Enmerkar'ın kenti Uruk'da hiç bulunmayan maden ve taş yönünden zengin, gönençli bir kentti. Dolaysıyle Enmerkar'ın özlem ve hırs dolu bakışlarını Aratta'ya ve onun zenginliklerine dikmesi şaşırtıcı değildi. Bölge halkını ve yöneticisini kendi tebaası yapmayı aklına koyan Enmerkar, Aratta beyine ve sakinlerine karşı bir "sinir harbi" başlattı. Morallerini bozmakta o kadar başarılı oldu ki, bağımsızlıklarından vazgeçip Uruk'a

tabii oldular..." şeklinde bir açıklama veriyor. Yanı destansı şiirde kral Enmerkar ile yazılanlar onun kahramanlıklarını övmüştü. Destansı şiirde Enmerkar güneş tanrısı Utu'nun oğlu olarak ifade ediliyor. Sümerli şairler Gılgamış ve Lugalbanda'ya yazdıkları bir destanı Enmerkar için de yazdılar. Enmer-kar'ın 420 yıl egemenlik yaptığı anlatılır.

Enmerkar şiiri: (Aratta şiiri olarak da ifade ediliyor) Uruk kent devletinde hüküm sürmüş olan kral Enmerkar'ın Aratta kentini "Sinir harbi" uygulayarak nasıl elde ettiğinin kahramanlığını belirten tablettir. Bu tabletin uzun bölümleri İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesinde orijinalleri 1946 yılında Samuel Noah Kramer tarafından kopyalanmış ve 1952 yılında da bulunduğu Üniversite'nin monografisi şeklinde yayınlanmıştır. Destansı bir şekilde yazılan bu tabletlerde Enmerkar'ın Aratta beyine karşı uyguladığı psikolojik baskıyla beraber korkuyu ele almıştır. Tanrılar ve tanrıçalara yapılan dualarla Arata kentine zenginliği nedeniyle sahip olmayı göze almıştı. Destanda Enmerkar'ın tanrıça İnnana'ya nasıl yalvardığını ve ondan nasıl bir öğüt aldığını da ele alır. Bu destansı şiirin bir bölümünde "...Bir zamanlar İnnana'nın kutsal yüreğinde seçilmiş olan efendi/ İnana tarafından kutsal yüreğinde Şuba ülkesinde seçilen/ Utu'nun oğlu Enmerkar/ Kız kardeşi iyi...kraliçesine/ Kutsal İnanna'ya yakarır: / "ey kardeşim İnana; Uruk için/ Aratta halkına altın ve gümüşü ustaca işlet/ Kayadan çıkan saf lapisi getirsinler/ Değerli taşlarla saf lapisleri getirsinler/ Uruk'un kutsal ülke.../ Oturduğun anşan evinin /.... kursunlar/ yerleştiğin kutsal gipar'ın içini/ Aratta halkı ustalıkla işlesin/ Ben ...ortasında dua edeceğim/ Aratta Uruk'a boyun eğsin/ Aratta halkı/ Dağlık memleketlerinin tepelerinden kayalar indirsin..." şeklinde devam eder. Metinde bazı yerlerde gösterilen noktalar metinin henüz çevirisinin ta-

mamlanmadığı anlamını içerir. Ya da kırık ve yıprandığı için okunamamış olduğu şeklinde ifade edilir.

Enmeserra: (Ya da Enmeşarra) Mezopotamya tanrısıdır. Kesin tapınıldığı yer bilinmiyor. (Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı bir tanrı olarak tanımlanmaktadır.) Ancak Sümerler, Asurlar ve Hititler tarafından tapınıldığı şeklinde ifadeler var. Tembbelik ile ilişkisinin olduğu belirtilen bir tanrı olarak anlatılır. Bazı belgelerde bu tanrının yeraltı dünyasıyla bağlantısının olduğu açıklanmıştır. Şuşşuru adlı bir güvercin ile betimlendiği söylenir. 7 ya da 8 küçük ilahın onun çocukları olduğu söylenir. Büyük bir ihtimalle Ninmeşarra adında bir karısının olduğu belirtiliyor. Tanrı Enlil'in de ataları olduğu ifade edilmiştir

Enanedu: Kudur-mabuk'un kızıdır. Babası tarafından Ur kentindeki ay tapınağına baş rahibe olarak getirildi. Genelde tüm uygarlıklarda krallar kendi yönetiminin içine akrabalarını ya da güvendikleri soydaşlarından birilerini alırlardı. Mısır'da olduğu gibi Sümerlerde de bu modanın olduğu net bir şekilde görülmektedir.

En-Nun-tarah-ana: Erken dönem II Hanedanlığında Uruk kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. En-Nun-tarah-ana'nın 8 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ennugı: Mezopotamya bölgesinde Sümer tanrısıdır. (Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı bir tanrı olarak tanımlanmaktadır.) Kurak bölgelere suyu kanallarla getiren bir tanrı olarak tapınıldı. "Hendeğin ve kanalın denetleyicisi" şeklinde tanımlandı. Ennugi'nin Bazen Enlil'in bazen de Enmeşarra'nın oğlu olduğu söylenir. Karısının adı ise Nanibgal'dır. Ennugi'nin yeraltı tanrısı olabileceği de tahmin ediliyor. Tanrılar panteonuna özellikle mitolojik olarak ele alınan tanrısal kişilerin de katılmış olduğu halkın bilgili ve yetenekli insanlara karşı olan güvenlerinden kaynaklanıyor. Toplumsal yönden çaba gösterenler yap-

tıkları işle de betimlenerek tapınmışlardır. Mısır'da mimar İmhotep bu tür tanrılaşmaya örnek kişilerden biri olarak gösteriliyor. Günümüzde de bu yakıştırmalara yakın sözcükler kullanılmaktadır. Tanrılaşmaya yakın olan bu sözcükler "ulu, büyük, yüce, ermiş, "vs'dir. Doğal olarak bu tür sözcükleri çoğaltmak hiç de zor değildir.

En-me-en-dur-an-na : Sümer kralıdır. Tufandan önceki dönemlere ait egemenlik yaptığı hala tartışılıyor. Bu kralın Hüküm sürdüğü Kent "Sippar" adında bir kentti. Kralın tabletlerdeki belirlemelere göre 21. 000 yıl gibi bir zaman süreci içinde hüküm sürdüğü belirtiliyor. Ancak belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Ennamıbaraga-Utu: Tam karşılığını kaynaklarda bulamadım, ama Bütün Sümerlerin kralı olduğu şeklinde bilgiler gördüm. Büyük ihtimalle Utu'nun adlarından biridir. Bu kralın Ansiggaria adında bir veziri vardı. Eğer veziri Ansiggaria'nın yaşam tabletleri bulunursa kral hakkında da bilgilerin ortaya çıkacağı kesindir. Burada ince bir ayrıntı daha var. Bulunan tabletler arkeologlar tarafından kodlanmış olmalarına rağmen hala çoğunlukla çözülememişlerdir. Çözülenler de başka yazıtbilimciler tarafından yeniden ele alınıyor ve anlam farklarını ortaya atıyorlar.

E-nun: Sümerlerde tapınma için yaptırılan tapınağın bir bölümüne verilen ad. Bu tür özel bölümler yeni dinlerdeki tapınma yerlerinde de görülmektedir. Örneğin Müslüman dininde camilerde "mimber" özel bir bölümdür.

Enunna: (Ya da Enun) Uruk (Erek)'te Enki için yapılan kutsal bir alan adı. Dinsel alanlar Sümer uygarlığı dışında bütün uygarlıklarda kullanılmış, bu alanlarda tanrılara törenler eşliğinde tapınılmış ve kurbanlar sunulmuştur.

En-sib-zi-an-na : (Ya da En-Sipad-Zid-Ana) Sümer kralıdır. Tufandan önceki dönemlere ait egemenlik yaptığı hala tartışılıyor. Bu kralın Hüküm sürdüğü Kent "Larak"

adında bir kentti. Kralın tabletlerdeki belirlemelere göre 28. 800 yıl gibi bir zaman süreci içinde hüküm sürdüğü belirtiliyor. Araştırmacılar Larak kentiyle ilgili çeşitli tabletler bulup, kopyalamışlardır. Ancak anlaşılmayan bir nokta görüyorum; tarihçiler larak kent kralı olduğunu ifade etmelerine rağmen siyasal kişiliğini anlatamamışlar. Acaba ulaşılmayan bir başka dildeki kaynaklarda bu kral ile ilgili bilgiler sağlanmış mı ?

Enşag : (Bazı kaynaklarda Enzag olarak yazıldığı görülür.) Babası Enki tarafından Dilmun'un efendiliği verilmişti. Dilmun'un koruyucu tanrısı olarak tapınıldı. Enki'nin ağrıyan bir organının (Tablette hangi organ olduğu anlaşılamamıştır.) iyileştirilmesi için Ninhursag tarafından yaratılan bir tanrı. Anlaşılacağı gibi araştırmacıların da öne sürdüğü bilgilere göre Enki ile Ninhursag'ın çocukları olduğu şeklinde bir belirti görülüyor. Zaten Enşag'ın başarısız bir tanrı olduğu ve babası tarafından Dilmun'a koruyucu tanrı olarak atandığı anlatılır. Dilmun'un en önemli tanrısıdır. Sümerce adının Enzag olduğu ifade ediliyor. (Agaru denilen bir tanrının "doğu Arabistan"'da da İnzak olarak tapınılması Enzag'ın orada tapınılması fikrini ortaya koyuyor.) Bak Dilmun tanrıları.

Enşagag: Enki'nin (Tabletin kırık olması nedeniyle bilinmeyen organı) ağrıyan bir organının iyileştirilmesi için Tanrıça Ninhursag tarafından yaratılan bir tanrıdır. Enşag ile aynı kişi olduğu belirtiliyor. Büyük bir ihtimalle yazım hatalarından gelen bir isim yanlışlığıdır. Bak Enşag.

En-Şakkuşa: Mezopotamya bölgesinde egemenlik yapan Uruk II hanedanın kurucu kralı olarak belirtiliyor. Lugal Kinişhedudu'nun babası ve Kisalsi'nin de dedesidir. Bak Uruk II Hanedanı.

Ensuhkeşdanna: (Ya da Ensukuşsiranna,) Arata beyidir. İnanna'yı en çok kendisinin sevdiğini ilan ederek Enmerkar'a karşı saldırıya geçti. Ancak başaramadı ve yenildi. Bununla ilgili Enmerkar şiirinde olayları bütün

incelikleriyle anlatılmıştır. Sümerler hakkında henüz çözülmemiş binlerce tabletin olduğu belirtiliyor. Bu tabletlerin neden çözülmek istenmediği de bilinmiyor. Oysa çivi yazısı uzmanları dünyanın diğer ülkelerinde var olduğu gibi Türkiye'de de vardır. Bunların en önemlileri Muazzez İlmiye Çiğ olarak tanınmaktadır.

En-Shakansha-Ana: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Uruk II kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. En-Shakansha-Ana'nın 60 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ensukuşsiranna: Bak Ensuhkeşdanna.

En-şakuş-ana: Sümer kralıdır. İ.Ö. 2432-2403 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Entemena: İ.Ö. 2404-2375 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtiliyor. lagaş kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 2700 civarında hüküm sürdüğü tahmin ediliyor.) Enanatum'un oğludur. Eannatum'un da yeğeni. Lagaş Hanedanlığında hüküm sürdü. Lagaş Hanedanlığının beşinci kralıdır. Döneminde Dicle kanalını derinleştirerek Larsa kentine suyu taşıdı. Babil üzerinde başarıyla sonuçlanan savaşlar yaptı. Arkeologlar tarafından kendisine ait olduğu ileri sürülen gümüş bir vazo bulunmuştur.

Enten: "Kış" anlamında betimlendi. Hava tanrısı Enlil tarafından kardeşi "yaz" anlamında belirtilen Eneş ile birlikte yaratılır. Sümerlerin edebiyatında iki kardeşten kültürel varlık olarak söz edilir. Enlil bunların her birine ayrı ayrı görevler verir. Arkeologlar tarafından bulunan tabletlerin çevirilerinde bu görevler belirtilmiştir. Tablette "...Enten dişi koyunlara kuzular, dişi keçilere oğlaklar doğurttu/ İnek ve buzağıyı çoğalttı, kaymağı ve sütü bollaştırdı/ Ovada, yaban keçisi, koyun ve eşeğin yüreğini sevinçle doldurdu/ Gökyüzünün kuşlarına-engin yeryüzünde

yuva kurdurdu/denizin balıklarına-sazlıklara yumurtalarını koydurttu/ Hurmalıkta ve bağda balı ve şarabı bollaştırdı/Yetiştikleri her yerde, ağaçlara meyve verdirtti/ Bahçeleri yeşilliklerle kaplattı, bitkilerini zenginleştirdi/ Evleklerde tahılı bollaştırdı/ İyi huylu bakire Aşnan (tahıl tanrıçası) gibi gürbüzleşmelerini sağladı/ Emeş ağaçları ve tarlaları var etti, ahırları ve ağılları genişletti/ Çiftliklerde ürünleri çoğalttı, toprağı donattı/ Evlere bol ürün girmesini, ambarlara tepeleme yağılmasını sağladı/ kentler ve yerleşim birimleri kurdurup ülkede evler inşa ettirdi/ Dağlar boyunca tapınaklar yükseldi..." Tabletin içeriğine bakıldığında Enlil'in bu iki kardeşe verdikleri görevler sıralanmaktadır. Görevlerini tamamlayan iki kardeş birlikte Enlil'in yanına gelirler ancak aralarında kıskançlık nedeniyle bir çekişme başlar. Kıskançlığın nedeni de Enten'in kendini "tanrıların çiftçisi" olarak tanıtmak istemesiydi.

Enetarzi: Entemena'nın oğlu Enannatum II'nin yerine zorla tahta geçen biridir. Kendini Lagaş'ın ensisi olarak ilan eder. Yapılan arkeolojik kazılarda Enetarzi ile ilgili çok sayıda tablet ele geçmiştir. Bunlardan bir tanesinde, Ninmar sangası (tapınak başkanı) Luenna tarafından Enetrazi'ye gönderilen mektuptur. Mektupta, Elemlıların Lagaş'takı yağmalamayı anlatmaktadır. Elamlıların oluşturduğu bu çetenin de yenilgiye uğratıldığı yazılmıştır.

Ensi: Sözcük anlamı "yetki unvanı" olarak tanımlandı. Sumerlerin kent yöneticilerine verdikleri bir unvan. Akad dilindeki sözcük karşılığı "İşakku"dur. Bunlar zaman zaman krallar kadar güçlü olmuş ve aynı konumda görülmüşlerdir. Zaten genelde çoğu Ensi konumundaki yöneticiler zamanla kral olmuşlardır. Babil'de Kassitlerde bu tür örnek kralların başa geçtiği anlatılır. Özellikle de ayaklanarak başa geçenlerin sayısı da çoğunluktadır. Ensiler için tarihçiler, tarihte ilk vali konumunda olanlara verilen bir ad olarak açıklamaktadırlar. Ensi, yaptığı çıkış-

larla kendine has yönetimiyle döneminde günün adamı olur. Toprakların tümünün tanrıların malı olduğunu ve kendisinin de bu topraklar için tayın edilmiş bir vezir olduğunu halka kabul ettirir. Ensiler genellikle valiler, kaymakamlar konumunda olan kişilerdi. Bunların arasında krallığa karşı ayaklanıp, büyük kral olanların öyküleri anlatılır. Ensi'lerle ilgili Sümer ve Babilli yazmanlar bol miktarda tarihsel belge günümüze ulaştırmayı başarmışlardır.

Ensukuşsiranna: Arratta kentinin Ensi'i olduğu ifade edilmiştir. Bu kralın Erek kent kralı Enmerkar'a meydan okuduğu belirtiliyor. Enmerkar'dan kendisi için "efendi" sözünü kullanmasını ve tanrıça İnanna'yı Aratta'ya getirmesini ister. Her ne kadar mitolojik öyküde Ensukuşsiranna ile ilgili açıklamalar gösterilmişse de kişiliği hakkında detaylı bir açıklama verilememiştir.

En-tarah-Ana: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. En-tarah-Ana'nın 420 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Enu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "değiştirmek" şeklinde tanımlanmıştır

Ennugi: Enlil ile Ninlil'in oğludur. Diğer kardeşleri ise İnanna, Nanna-suen (Nanna-sin), Adad (İşkur), Pabilsag, Nusku, Utu (Şamaş), Uraş, Zababa, Ninnurta (Ningirsu)'dur. (Bazı kaynaklarda Ninlil ile Nanna'nın üç çocuğundan biri olduğu anlatılır. Üç çocuklarının adları da Meslamtae, Ninazu ve Ennugi şeklindedir.) Ninlil ay tanrıçası olan eşi Nanna'nın hamile olduğunu anlayınca, onun yeraltı dünyasındaki karanlıklarda kalmasına gönlü elvermemiş. Kayıkçı kılığına girerek karısından üç çocuk daha doğurmasını sağlamıştır.

Enuma-Eliş: " Gökyüzünde İken" anlamını taşıyan Babil'in kozmogoni destandır. 1845 yılında İngiliz arkeologlar,

Irak topraklarında bulunan Ninova'daki Akad uygarlığına ait harabeleri incelerken İ.Ö. 2 bin yılına ait olduğu saptanan ve Akad (Ya da Akat) dilindeki çivi yazısı ile yazılmış yedi adet kil tablet buldular. Destan şeklinde yazılan bu metinler yedi tablet üzerine yazıldığı için " Yaratılışın yedi tableti " olarak isimlendirildi. Bu tabletleri İngiliz dilbilimci, Sir Leonard W. King, İngilizce'ye çevirdi. Destanda evrenin ve güneş sisteminin yaratılışı hakkında antik hipotez örneğini oluşturup, uzayın uzak bir yerinden "Karduk" adlı yabancı bir nesnenin dünya insanına gelip düzeni kurtaracağından söz edilir. Hatta bazı araştırmacılar tabletlerin çevirilerini inceleyerek genç tanrılarla büyük tanrılar arasındaki bir olası savaştan söz ederler. Her ne kadar mitolojik bir öykü gibi işlendiği anlaşılmışsa da o dönemde kendilerine tanrı süsü verenler; halkın zayıf yönünü iyi kullanarak inandırıcı gibi bu tür konuları nesnel hale getirmeyi başarıyorlardı. Kazılarda bulunan bu tabletlerin Kral Asurbanıbal'ın kütüphanesine ait olduğu da tahmin ediliyor. Ninova'dan pek uzakta olmayan Ashur'da Alman arkeologlar tarafından yapılan kazılar 1902 yılında başlamıştı. Kazılar sırasında bulunan kaynaklarda Babillerin ulusal tanrısı "Marduk" adı yerine Asurluların ulusal tanrısı "Ashur"un dışında aynı değerde olan " Enuma - Eliş "in bir başka türküsü bulundu. Bu türkü Babil'ler ve Asur'lar için çok önemliydi. Bu destanda Marduk'un " Tiamat" adlı göksel bir ejderha ile yaptığı savaşın özelliğinden söz edilir. Bulunan tabletler İ.Ö. 1000 - 1900 arasındaki yıllara aitti. Babil'i İ.Ö. 1728 yılında 1686 yılına kadar yöneten Hammurabi ünlü yasaların giriş bölümünde "Enuma - Eliş" ile "Marduk"tan söz eder. Babil'de her yıl yapılan festivalde "Enuma - Eliş" destanı ezbere okunurdu. Ve dramatize edilirdi. Destanda evrenin yeniden yaratılması, kurulması, hayatın yenilenmesi ve geleceğin, insan kaderinin belirleyici olmasını ister. Bu destan daha sonra yıldırımlar tanrısı "Marduk"un yüce

iktidara ulaşması ve Babil'in övülmesi hikayesine dönüşür. Marduk Enki ile Domnika'nın oğludur. Kaynaklarda Enuma-Eliş destanı için "... Evrensel boşlukta ilkin erkek dev Absu'yla dişi dev Tiamat varmış, bunların birleşmesinden erkek yılan Lakamu meydana gelmiş, yılanların birleşmesinden de gökyüzü tanrısı Anşar'la yeryüzü tanrısı Kişar doğmuş, yeryüzüyle gökyüzü birleşerek Anum, Enlil ve Ea'yı doğurmuşlar. Böylelikle sessizlik bozulmuş ve evrende gürültü başlamış. Sessizliğe alışık olan Absu'yla Tiamat bu gürültüden tedirgin olmuşlar. Absu, bütün yarattıklarını yok etmeye karar vermiş, çocuklarının yok olmasını istemeyen Tiamat her ne kadar ona karşı koymuşsa da dinletememiş. Ne var ki büyükbabasının bu kararını sezgileyen Ea, bir büyüyle onu yok etmiş. Kocasının yok oluşuna çok üzülen ve o oranda da çok kızan Tiamat bir canavarlar ordusu kurarak öç almak ve bütün tanrıları yok etmek istemiş. Tiamat dehşet verici yaratıklardan -akrep adamlar, "kentaurlar" (Kentaur: Yarı insan yarı hayvan olan mitolojik bir yaratığa verilen ad. Bazı kaynaklarda da yarı insan yarı at şeklinde tanımlanmaktadır.) ve başka korkunç yaratıklar- oluşan bir demon ordusunun başına komutan olarak korkunç dev Kingu'yu getirmiş ve kader ipleri'ni de onun eline vermiş. Tanrılar önce korkudan titremişler, sonra çaresizlik içinde kendilerini savunmaya karar vermişler. Önce Anum ve sonra Ea savaşı yönetmeyi denemişlerse de beceremeyişler ve korkup kaçmışlar. Tiamat'la başa çıkamayacaklarını anlayan tanrılar sonunda Marduk'a başvurmak zorunda kalmışlar. Marduk, kendisini bütün tanrıların başkanı yapmaları ve kaderin iplerini de kendisine vermeleri şartıyla başkomutanlığı kabul etmiş. Anum'un diploması yolunu denemesine karşın Marduk güç kullanmayı seçer ve kadın ceddine alevler, fırtınalar ve şimşeklerle saldırır. Tiamat onu yutmak üzere ağzını açar (kaos, her şeyi silip süpüren dişi, düzen ilkesini yutarak, yeniden soğurarak,

onu ilk çıktığı yer olan ana rahmine geri göndererek yok etmeye çalışmaktadır), ancak Marduk, fırtınanın rüzgarını onun ağzından içeri sokarak midesine gönderir ve bedeninin acılar içinde şişmesine neden olur. Tiamat gücünü kaybettiği bir anda Marduk okunu çeker ve onu öldürür. Kozmosu meydana getiren, hayat veren su aynı zamanda yok edilmesi gereken kaos, yani Tiamat'tır. Kingu ve ordularını fazla zorlanmadan alt eden Marduk, Tiamat'ı ikiye böler (Yani Kozmos'u ayırır.), bir yarısını gökyüzüne yerleştirir ve kendisi ve diğer tanrılar için bir saray inşa eder. Marduk şimdi evrenin örgütlenmesini, kozmosun yaratılışını tamamlar ve fiziksel dünyayı meydana getirdikten sonra, insanı yaratmaya koyulur. İnsanı tek bir amaç, kendisine ve diğer tanrılara hizmet etmesi için yaratmıştır: Bu nedenle, insanın başlıca görevi, tanrılara kurban sunmak ve tapınaklarda çalışmaktır. Tuhaf olan şudur ki, Marduk insanları Kingu'nun kanından yapmıştır. Bu konuyla ilgili insanın düşmüş doğasının, atalarından, Tiamat'ın oğlu olan bu kötü prensten kaynaklandığı söylenebilir. Babil'in yeraltı tanrıları, en iyi durumda "müphem" sayılabilecek özellikler sergiler. "Karanlıkların kraliçesi" Ereşkigal'dir. Önceden bir gökyüzü tanrıçasıyken, canavar Kur tarafından zorla kaçırılarak ölüler diyarına indirilmiştir ve orda Kur'un eşi olarak tahta çıkmıştır. Tahtını, Enlil'in oğlu ve aslında bir güneş tanrısı olan Nergal ile paylaşır. Nergal, silah olarak sıcağı ve yıldırımları kullanarak ölüler diyarına (yeraltı dünyasına) iner ve Ereşkigal'i yok etmekle tehdit eder. Ereşkigal yok olmaktan kurtulabilmek için onunla evlenmeye razı olur. Bu karanlık ilahlar yıkım, salgın hastalık, savaş ve ölüm tanrılarıdır; bununla birlikte, her ikisi de ikircikli özelliklerini gerek işlerinde (Nergal aynı zamanda iyileştirici tanrıdır.) gerekse ölüler diyarına düşen gök tanrılar olarak kökenlerinde göstermektedirler. Yıldızların tanrıçası İştar (Sümer-İnanna) kız kardeşi olan Ereşkigal, onun kökdeşidir ve

İştar'ın ölüler alemine inişiyle ilgili ünlü mit bu ilişkiyi doğrulamaktadır. İştar tam olarak bilinmeyen nedenlerden dolayı ölüler alemine iner –olası ki yeraltı dünyasını yönetmeyi arzulamıştır. Ancak, anlaşılabilir nedenlerden dolayı kız kardeşi Ereşkigal'in, bu cesareti yüzünden ona kızacağından ve onu yok edeceğinden korkar. Yedi kapıdan geçmesi gerekir ve geçtiği her kapıda onu bir demon karşılayarak giysilerinden bir parça soyar. En sonunda "Çırılçıplak ve dizlerinin üzerinde, Ereşkigal'le, Alt Dünya'nın en korkulan yedi yargıcı Annunaki'nin huzuruna getirilir. Ölüm dolu bakışlarını onun üzerinde toparlar ve o an bedeni bir cesete dönüşür; cesedi bir direğe asılır. İştar öldüğünde, yukarıda tüm yeryüzünün dölü kesilir. Enki'nin yardımıyla İştar yeniden canlanır, ancak ölüler aleminin kuralı odur ki, kendi yerine bir kurban bırakmadan hiç kimse yaşama geri dönmeyecektir. İştar yukarıya geri döndüğünde, kocası çoban Tammuz'un yaşadığı Kullab'a gider. Temmuz (Sümerlilerde Dumuzi), onun yokluğuna yaz tutmak bir yana, hükümdar olmanın zevkini çıkarmaktadır. İştar ona "ölümün gözü"yle bakar ve onu hiç bir zaman dönmeyeceği ölüler aleminin demonlarına teslim eder. Cehennem burada yanlızca ölümün hüküm sürdüğü bir bölge değil, aşk ve doğurganlık tanrıçasını tutsak ettiğinde, dünyada kuraklık ve kısırlığa da yol açabilen bir güçtür. Mezapotamya demonları genellikle tanrılardan daha az saygınlığa ve güce sahip ikincil derece düşman ruhlardı. Zaman zaman Tiamat'ın zürriyetinden oldukları kabul edilse de, daha sık olarak üst-tanrı Anum'un çocukları olarak düşünülürlerdi. Dehşet verici Anunnaki'ler ise cehennemdeki ölülerin gardiyanlarıydı. Etimmu, mutsuz ölenlerin hayaletleriydi. Utukku çöllerde ya da mezarlarda yaşardı. Diğer kötü ruhlar, salgın hastalıkların demonları, karabasanların demonları, baş ağrılarının demonları, fırtınaların demonları (Pazuzu) gibi ve çeşitli hastalıkların demon-

larıydı. Bu demonların en korkunçlarından biri de Lilitu'dur. Lilitu geceleri dolaşıp "succubus" olarak erkeklere saldıran ya da onların kanını içen frijit, kara kuru, kocasız "umutsuzluk bakiresi"ydi. Labartu, iki elinde birer yılan taşırdı ve genellikle bir köpek ya da bir domuz eşliğinde dolaşarak, çocuklara, annelere ve dadılara saldırırdı. İnsanlar bunlardan korunmak amacıyla muskalardan, efsunlardan, demon kovma dualarından ve diğer büyülerden yararlanırlar, ancak özellikle de kendi koruyucu tanrılarına özenle ibadet ibadet edip, onların sevgisini kazanmaya çalışırlardı..." şeklinde ifade edilmiştir.

Enuma Eliş Tabletleri: Uygarlıklarla ilgili yeni araştırmalar, kazılar sonucunda bulunan buluntular günümüz insanlarını bilgi ve düşünce yönünden şaşırtmaktadır. Sümerlerin ilginç metinleri yanında Sami yazıtları arasında yer alan ve çivi yazısıyla yazılmış olan "Enuma Eliş" destanı göze çarpmaktadır. Araştırmacılar destanın yer aldığı tablet sayısının 7 adet olduğunu belirttiler. Yedi tabletin toplam 1000 satırdan oluştuğu da belirtiliyor. Destan ile ilgili tabletlerin günümüze kazandırılması, bulunması arkeolojik kazılar sonucunda gerçekleşmiştir. Bu kazıları yapanlar ise 1848-1876 yılları arasında Austen H. Layard, Hormuzd Rassam ve George Smith tarafından Asur kralı Asurbanipal'ın Ninova'daki kütüphanesinin bulunduğu harabeler arasında bulunmuş ve koruma altına alınmışlardır. Ayrıca Asurluların eski başkentleri olan Asur'da (Ya da Aşur) 1902-1914 tarihleri arasında kazı yapan Alman ekibi kazılar sırasında Enuma Eliş'in Babilce yazılmış kısmıyla ilgili bazı tabletleri buldular. Bulunan tabletlerin kodları da (I, VI ve VII) olarak belirtildi. Alman ekibinin kazıları sırasında bulunan tabletlerde Babil tanrılar kralı olarak bilinen Marduk yerine Asur tanrılar kralı Aşur'un gösterilmesi ve Aşur'un anne ve babasının da "Lahmu ve Lahamu" olarak belirtilmesi destanın anafikrinden ayrılmış tabletler olarak gösterildiler. 1924-1925 tarihleri ara-

sında Oxford Üniversitesiyle Chicago Field Museum ortaklaşa yürüttükleri kazılarda, Alman heyetinin bulduğu I ve VI nolu tabletlerin benzerlerini ortaya çıkardılar. Son olarak yine Alman kazı ekipleri 1928-1929 yılları arasında yaptıkları kazılarda Uruk kentinde VII nolu olarak daha önce buldukları tabletin biraz daha büyüğünü buldular. Bu tabletin Tevrat'taki "Erech" tableti olduğunu belirttiler. Destanın eksik olan tableti de "V" kod nolu tablet olarak belirtilmektedir. Bulunan tabletlerdeki kopyalamayı ilk defa Britişh Museum'da görevli olan George Smith 1875 yılında "Daily telegraph"ta yayımladı. Destandaki yaratılış fikrini yaklaşık 20 sayfayla açıklayarak yayınlamasına ön ayak oldu. Sonraki yılda yani 1876 da ise "The Chaldean Account of Genesis" adlı ve "Tekvin'in Kaldelilere göre Anlatımı" adlı bir eser yayımladı. Başlangıçın açıklamasını yerinde yapan George Smith 1890 yılında Peter Jenson'un yeni bir kitap yayınlamasına neden olur. Bu kitap "Die Kosmologie der Babylonier" adlı ve Türkçe çevirisinin "İlk ve Son Çağlarda yaratılış ve Kaos" olan kitabıydı. Strassburg'da yayınlamıştır. 1895 yılında da Heinrich Zimmern ve Hermann Gunkel'in yayımladığı "Schopfung und Cbaos in Urzeit und Endzeit" adlı kitaplarıyla destanın çok daha açıklayıcı kopyalarını kitap halinde yayımladılar. Kitap Lepzig'de yayımlanmıştır. Yüzyılımızda yanı 1902 yılında Londra'da bir başka kitap yayınlanır. Bu kitabın yazarı da L. W. King'dir. İki cilt halinde yayımlanan kitabın adı da "The Seven Tablets of Creation" şeklindeydi. Daha sonraki yıllarda da A. Ungnad, Bruno Meissneri, Hugo Gressmann, S. Langdon, E. A. Wallis Budge, G. Furlanı adlı araştırmacılar Enuma Eliş destanıyla ilgili ilginç açıklamalar yaparak kitaplar yayınladılar. Enuma Eliş destanını kitaplaştıran Alexander Heidel'in destanla ilgili tabletlerden yapılan çevirileriyle ilgili bazı açıklamalarına yer verilmiştir. Arkeologlar tarafından bulunan tabletlerin çevirileri beyitler şeklinde

hazırlandığı için buraya tüm alıntılar değil de kısmı bölümler eklenmiştir. Tablet I, bu tablet 161 dizeden oluşan bir tablettir. Bu dizelerden "...(1) üstte değirmi gök daha adsızken, (2) altta da yağız yer ad almamışken, (3) onları doğurtan ilk öncel Apsu, (4) Mumu ve Ti'amat, hepsini doğuran, (5) hala sularını ayırmamışken, (6) otlaklar da yoktu, bir sazlık bile görünmüyordu, (7) (öteki) tanrıların hiçbiri var edilmemişti henüz, (8) daha adlarıyla çağrılmamış, yazgıları yazılmamıştı. (9) (işte o zamanlarda) yaratıldı tanrılar onların bağrından, (10) Lahmu'yla Lahamu geldiler dünyaya (ve) aldılar adlarını, (11) büyüyüp boy atmışlardı ki daha, (12) Anşar'la Kişar yaratıldılar; geçtiler boyca onları, (14) Anu'ydu atanmış ardılları, atalarına rakip, (15) Evet, Anşar'a eşitti ilk-doğan (oğlu) Anu, (16) Anu da kendi benzeri Nudimmud'u doğurttu, (17) Üstünüydü Nudimmud kendi atalarının..." şeklinde ifadeler vardı. Tablet II; Bu tablette 129 satır yer almaktadır. Çeviride (1) Tiamat [bu] güç [lü] hazırlıkları yaptıktan sonra, (2) kendi dölü tanrılarla vuruşmaya soyundu. (3) Apsu'nun [öcünü almak] için yaptı Ti'amat (bu) kötülüğü, (4) Ea'nın kulağına gitti saldırıya nasıl hazır olduğu, (5) Ea bunu duyunca, (6) kafası karıştı kor [ku] dan, sessizce oturdu kara kara düşünerek, (7) (bu konu) üstüne düşün [dükten] ve öfkesi yatıştıktan sonra, (8) (büyük) atası Anşar'a gitti, (9) dedesi Anşar'ın huzuruna çıktığı zaman, (10) anlattı ona tüm tasarladıklarını Ti'amat'ın. Tablet III; bu tablette de 138 dize yer almaktadır. Tablette bazı dizeler ise; (1) Anşar açtı ağzını, (2) ve şu sözleri söyledi veziri Kaka'ya, (3) ey vezirim Kaka, gönlümü göyündüren, (4) Lahmu'(yla) Lahammu'ya yolluyorum seni, (5) bilirsin seçip ayırtmayı, becerirsin anlatmayı, (6) Atalarım tanrıların getirilmesini sağla huzuruma, (7) Getirsinler önüme tüm tanrıları (8) konuşsunlar oturup (sofraya), şölen etsinler, (9) ekmek yesinler, şarap karsınlar, (10) Öcalıcıları [Marduk] için yazsınlar yazgıyı. Tablet IV; bu

tablette 146 dize yer almaktadır. Tabletin çevirisinde; (1) Diktiler onun için bir şekilli taht, hanlara layik, (2) yerini aldı atalarının önünde (onlardan almak) için egemenliği, (3) sen en büyüğüsün yüce tanrıların, (4) yazgın eşsizdir, buyruğun Anu' (nunki gibi), (5) Marduk, (en) büyüğüsün sen büyük tanrıların, (6) eşsizdir yazgın, buyruğun Anu'nun (buyruğu) gibi, (7) bugünden sonra hiç değiştirilmeyecek buyruğun, (8) Yükseltmek ve alçaltmak: senin yetkinde olacak bunlar, (9) güvenilir olacak ağzından çıkan söz, boşa gitmeyecek buyruğun, (10) Tanrıların hiç biri el atmayacak senin yetkine, (11) bakım ister tanrıların kutsal yerleri, (12) bunun için ziyaret yerlerinin her birinde bir köşe ayrılacak sana. Tablet V; bu tablette 26 dize yer almaktadır. Araştırmalarda V tabletin orijinal parçalarının bulunmadığı belirtilir. Bu tabletin de kopya tabletlerden biri olduğu şeklinde ifadeler var. Tablette: (1) Konaklar yarattı büyük tanrılara, (2) onların suret (ler)i yıldızları, burçları yerleştirdi yukarıya, (3) Yılı belirledi, bölümlerini tamamladı, (4) üç takımyıldız koydu on iki ayın her biri için, (5) Ta [nımladık] tan sonra yılın günlerini burçlar [yoluyla], (6) Nibiru konağını kurdu, görevleri(?) bilinsin diye, (7) hiçbiri yanlış gitmesin ve şaşmasın diye, (8) Enlil ve Ea konaklarını da kurdu onunla birlikte, (9) Kapılar açtı her iki tarafa, (10) ve sağlam kilitler yaptı sola ve sağa, (11) Tam ortasına bunların, çıktı başucu (zenit) noktasını, (12) Işık saçtırdı Ay'a ve geceyi emanet etti, (13) Günleri bildirme görevi verdi gecenin süsü (Ay'a), Tablet VI; bu tablet 166 dizeden oluşmuştur. tablet çevirisinde; (1) [Mar]duk duyunca sözlerini tanrıların, (2) yüreği dürter (onu) ilginç şeyler yaratmaya, (3) Anlatır bu fikri Ea'ya da, (4) Açarak gönlünde kurduğu planını, (5) kan yaratacağım ve kemik olduracağım, (6) sonra lullu'yu çıkaracağım ortaya, insan olacak adı!, (7) Evet yaratacağım Lullu'yu: insan!, (8) (onun üstüne) yıkılacak tanrıların hizmeti, dinlenebilsinler diye, (9) sonra akıllıca düzenle-

yeceğim tanrıların yol ve yöntemlerini de, (10) Eş düzeyde onurlandırılacak, ama iki (grubu) ayrılacaklar. (11) Ea yanıt verdi bir söz söyleyerek ona. Tablet VII; bu tablette 157 dize yer almaktadır. Tabletin çevirisinde; (1) Asaru, sürülür toprağı bağışlayan, [anbarları kuran], (2) tahılı ve sebzeleri yaratan [yeşil otları fışkır]tan (topraktan), (3) Asaralim, danışma evinde ağır basan, [danışta yetkin olan], (4) tanrıların hizmetine (koştuğu), (zira) korku [sarmıştı onları], (5) Asaralimnunna, ulu erk sahibi, ışığı[kendini doğurtanın atasının], (6) Anu, Enlil [ve Ea]'nın buyruklarını yöneten, (7) odur yalnız rızklarını veren onların, [konak yerlerini] belirleyip dağıtan, (8) kargısı bolluk getiren, (9) Tutu'[dur o] onları tekrar yerlerine oturtan, (10) kutsal yerlerini arıtsın onların, ki [rahatlasın gönülleri], (11) büyü yırları yaratsın tanrılara, ki [huzur içre olsunlar]..." şeklinde açıklamalarla yaratılışın temellerinin atıldığı Enuma Eliş artık kısmen de olsa biliniyordu. Bu tabletlerin tümünün buraya alınmasına olanak olmadığı için kısa alıntılar gösterilerek bilgilendirme yapılmıştır.

Enuma Eliş'in yazılışı: Araştırmacı arkeologların ortaya koyduğu veriler kapsamında Enuma Eliş'in ne zaman yazıldığı hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak kazılar sırasında Ninova'daki Asurbanipal kütüphanesinin harabeleri arasında bulunan tabletlerin İ.Ö. yedinciyüzyıla ait tabletler olduğu belirtiliyor. Araştırmalarda Aşur ve Uruk kentinde destan ile ilgili bulunan tabletlerin farklı tarihlerde yazılmış olduğu görüldü. Bu tabletlerin tümünün çok daha eski tabletlerin birer kopyası olduğu şeklinde ifadelerin yer aldığı kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynaklarda Aşur kentinde bulunan destan ile ilgili tabletlerde Marduk yerine Aşur kent tanrısının adının geçmesi tabletin kopyalanmış olduğunu belirler. Kazı raporlarına göre eski metinlerin yaklaşık İ.Ö. 1000 yılına dayandığı açıklanmıştır. Araştırmacılar Kassit ha-

nedan kralı Agum II'nin yazdıklarını da inceleyerek Enuma Elişin bu kralın egemenlik sürdürdüğü tarihten daha eskilere dayanmış olduğunu belirtirler. Agum II, yazıtlarında Marduk ile eşi Şarpanitu'nun kaçırılan heykellerinin tekrar yerlerine konulduğunu belirtirken belki de bugünkü araştırmacılara Enuma Eliş destanıyla ilgili tarihsel bir ölçüyü de belirtiyordu. Alexsander Heidel'in yazdığı "Enuma Eliş "adlı eserinde ["...Marduk'un yükselişinin gerçek başlangıcı Hammurabi'nin saltanatına rastlar . Hammurabi yasasının öndeyişinin başlangıç satırları: "...Annunakilerinn kralı Anu, (ve) göğün ve yerin efendisi, ülkenin yazgısını belirleyen Enlil tüm insanlar üstüne egemenliği Ea'nın ilk doğan oğlu Marduk'a devrettikleri (zaman); onu igigiler arasında ulu kıldıkları (zaman); yüce adını Babil'e ilan ettikleri (zaman); (bu adı) dünyanın bölgelerinde yarışılmaz kıldıkları (ve) (dünyanın) ortasında Marduk için temelleri gökle yer kadar sağlam ve sonsuza dek sürecek bir krallık kurdukları (zaman); işte o zaman Anu ve Enlil, ülkede adaletin üstünlüğünü sağlamak, kötülüğü ve kötüleri yok etmek, güçlünün zayıfı ezmesine engel olmak, insan soyu üzerinde güneş gibi ileri yürümek, ülkeyi aydınlatmak ve insanların gönencini arttırmak üzere, beni, tanrılara tapan saygılı hükümdar Hammurabi'yi adımla çağırdılar" (alıntı yazının kaynağı: R. F. Harper, The Code of Hammurabi, King of Bbylon-Chicaco ve Londra-1904)..."] adlı açıklamasıyla Enuma Eliş destanının yazılış şekli ve kullanılan dille Babil'de yazıldığını işaret etmektedir.

Enuma eliş'te bölümler: Destanı yazan katipler, nereden kopya ettiklerine dair şekilsel bazı göstergelere başvurmuşlardı. Yaratılış öyküsünde her satırın dörde bölünmüş olduğu ve yazıcının dikey çizgiler kullanmış olduğu görülür. Destanı kopya eden yazıcı ya da katipler "her satırın iki yarısı arasında boşluk bırakarak " adeta kopyayı göstermişlerdi. Dörde bölünen satırlar için "Enuma

Şapliş, Eliş Ammatum, La nabu şuma ve Şamamu la zakart" şeklindedir.

Enuma Şapliş: Bak Enuma Eliş'te bölümler.

Enzu: Ay tanrısı Sin'in bir diğer adıdır. Çoğu metinlerde Sin yerine Enzu adının kullanıldığı görülür.

E-nun-mah: Ur kentinde ay tanrısı için tapınma Ziguratında tapınak ambarına verilen ad. Sözcük anlamı "tapınak ambarı" olarak tanımlanmıştır.

Epesu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yapmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Epinnu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sabah" olarak tanımlanmıştır.

Erra: ["erra(god)" adıyla da yazıldığı görülür.] Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Erra-Imitti: İsin Hanedan kralıdır. 8 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Erebu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "girmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Erek: Bak Uruk.

Erek-kullab: Uruk (erek) kentinin bir bölümüne verilen ad.

Ereşkigal: (Ereshkigal şeklinde yazıldığı da görülür) Mezopotamya bölgesinde Sümer tanrıçasıdır. Allatu, Ereshkegal, Erishkegal ve Erishkıgal adlarıyla da tapınıldı. "büyük aşağı" dedikleri yerin kraliçesidir. "Büyük yeryüzü Kraliçesi" şeklinde betimlendi. Ölüler ülkesinin sorumlu tanrıçası olarak tapınıldı. Sümer inançlarında cehennem olarak tanımlanan Arallu'nun ilk tanrıçası olduğu şeklinde ifadeler var. Tek başına Arallu'yu yöneten Ereşkigal, Nergal'ın eşidir. Tanrıça Nungal ile Namtar'ın annesidir. Namtar aynı zamanda onun ulağı (habercisi)dir. Tanrıça İnanna'nın ablası olduğu gibi düşmanıydı

da... Mezopotamya tanrılar listesinde adı geçen Babil ve Asur tanrısıdır. Asurlularda tapınılan İştar'ın da kız kardeşidir. Bilindiği gibi İştar tanrıça İnanna'nın Asurlulardaki adıdır. Sinsi ve kuluçkaya yatan bir tavuk niteliğinde tanımlandı. Yeraltı dünyasının tanrısı olarak "büyük yerin hanımı" şeklinde korku saçan bir kimlikle tanımlandı. Bu tanrıçanın yeraltında yedi kapılı cehennemde yedi yargıçla korunduğu şeklinde ifadeler var. Bazı kaynaklarda Gugal-ana'nın karısı olduğu ifade ediliyor. Gugalana ile birleşmesinden oğlu Ninazu doğar. Bir başka kaynakta da Nergal ile evlendiği anlatılır. Yeraltı dünyasındaki cehennemin tanrıçası ve kayıt tutucusu olarak tanımlanıyor. İnanna'nın yeraltı dünyasına indiği ve kız kardeşi tarafından öldürülerek kazığa asıldığını belirten mitolojik bir öyküsü var. Ereşkigalın, Nergal ile öyküsü de ilginç olarak anlatılır. Bu öyküde: Bir gün tanrıların hazırladıkları dini bir törene Ereşkigal'de çağrılır. Ancak Ereşkigal'ın cehennemde çok işi olduğu için yerine bir temsilciyi törene gönderir. Temsilci tören salonuna girdiği zaman bütün tanrılar ayağa kalkar ve saygı gösterirler ancak, Nergal ayağa kalkmaz ve saygı da göstermez. Olayı duyan Ereşkigal Nergalı cehenneme getirtir. Daha sonra Nergal cehennemde de rahat durmamış her tarafa baskı uygulamış. Ereşkigal'ı tahtından indirerek kral olmuş. Sonra da Ereşkigal ile evlenmiş.

Ereshkegal: Bak Ereşkigal.

Erim-ha: (Ya da Erin) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ordu" olarak tanımlanmıştır.

Erim-ha-mes: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ordular" olarak tanımlanmıştır.

Erimmu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yara izi" olarak tanımlanmıştır.

Erin: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "asker" olarak tanımlanmıştır.

Eriqqu şumbu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "yük arabası" olarak tanımlanmıştır.

Erken Hanedan I: İ.Ö. 2850-2650 tarihleri arasındaki döneme verilen bir addır. Bu hanedanlıkta hüküm sürmüş olan kralların tufan öncesi dönemlerde hüküm sürmüş oldukları belirtiliyor. Samuel Noah kramer Erken Hanedan I dönemine "Sümer Kahramanlık çağı" şeklinde değerlendirirken, Fransızlar da "Mitik devirler" şeklinde tanımlamışlardır. Bu Hanedanlık hakkında yeterli belge olmadığından bilgilerin sınırlı olduğu belirtilir. Sümer kral listesi (WB. 444) belirtilen bazı kentlerden başka yapılan arkeolojik kazılarda listede adı geçmeyen kentler de bulunmuştur.

Erken Hanedan II: İ.Ö. 2650-2550 tarihleri arasındaki döneme verilen bir addır. Tarihçiler bu devrin bağlantısı olan Hafaca (Tutub) kentindeki 8 ve Nintu kentindeki 6 ve 5 numaralı tapınaklarla Mari kentindeki E, C, D İştar tapınaklarının bu hanedanı temsil etmiş olacağını ileri sürerler. Bu dönemde görünen en iyi özelliklerden biri de din ve devlet işlerinin birbirlerinden ayrılması olarak görülmektedir. Burada krallar tamamen din işlerini rahiplere yüklemişlerdi. Tufandan sonraki II ve III Hanedanlar arasındaki krallık çekişmesi de görülür. Buna göre Prof. Dr. Ekrem Memiş "...I kış sülalesinden 23 kral 24510 sene idare ettiler. I Uruk Sülalesinden 12 kral 2310 sene idare ettiler. I. Ur Sülalesinden 4 kral 177 sene idare ettiler. Avan Sülalesinden 3 kral 356 sene idare ettiler. II Kiş Sülalesinden 8 kral 3195 sene idare ettiler. Hamasi Sülalesinden 1 kral 360 sene idare ettiler. II Uruk Sülalesinden 3 kral 187 sene idare ettiler. II Ur Sülalesinden 4 kral 116 sene idare ettiler. Adab Sülalesinden 1 kral 90 sene idare eti. Mari Sülalesinden 6 kral 136 sene idare ettiler. III Kiş Sülalesinden 1 kral 100 sene idare etti. Akşak Sülalesinden 6 kral 99 sene idare etti. IV Kiş Sülalesinden 7 kral 491 sene idare ettiler. III Uruk Sülalesinden 1 kral 25 sene ida-

re etti..." şeklinde bilgiler vermektedir. Bu tür bilgiler çoğu yazarlar ya da araştırmacı arkeologlar tarafından farklı tablolarla ele alınıp işlenmektedir. Bunun da nedeni her yeni kazıda bulunan ve tercümesi yapılan belgelere dayanmaktadır.

Erken hanedan III: İ.Ö. 2550-2350 tarihleri arasındaki döneme verilen bir addır. Bu dönem Sümerlerin dünyaya bakış açılarının değiştiği bir dönem olarak bilinir. Bu dönemde kral olanlar Nippur kentindeki tanrı Enlili'in kült merkezi olan tapınakta rahipler tarafından yapılan törenlerle taç giyerlerdi. tacı aldıkları gibi rahiplerin ellerinden krallık asasını da alırlardı. Bu törenden sonra krallar "luhal ya da lugal-Kalama" ünvanlarını alırlardı.

Ernst de Sarzec: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusunda hangi dalda çalışmalar yaptığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

Erra: Akad dilinde Irra olarak da bilinir. Sümerlerin tapındıkları bir tanrı. Bu tanrının salgın hastalıkları yok ettiği, ayrıca savaş tanrısı olarak tapınıldığı anlatılır. Erra'nın toplu bir şekilde insanları yok edeceği ifade edilir. En uygun yok etme işi ise tufan şeklinde olduğu belirtiliyor.

Erra-imitti: Birinci İsin hanedan kralıdır. İ.Ö. 1868-1861 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Erıshkegal: Bak Ereşkigal.

Erıshkıgal: Bak Ereşkigal.

Eridu: (Bugünkü adi Abu Şahreyn'dir) Sümerlerin güneyinde bulunan bir kent. Bu kentin koruyucu tanrısı Enki'ydi. Enki'nin kült merkezi olarak bilinen bu kent henüz tam anlamıyla arkeologlar tarafından kazılmamıştır. Bu nedenle belki de binlerce tablet toprak altında tanınacağı günü bekliyor. Kent Sümer tufanıyla ilgili bulunan bir

tablette tanrılar tarafından yaratılmış olan beş kentten biri olduğu ifade edilmiştir. Bu kentler Eridu, Bad-tibira, Larak, Sippar ve Şuruppak'tı. Kentte yapılan arkeolojik kazılarda İ.Ö. 6000 yıllarına ait olan ve tanrıların varlığının anlaşıldığı dört metrekarelik kerpiçten yapılmış bir yapı bulundu. Burada yapılan kazılarda ayrıca çok miktarda balık kılçığının bulunması araştırmacılar tarafında tanrılara balık kurban etme geleneğinin olabileceği anlamında tartışmalar açılmıştı. Ancak İ.Ö. birinci bin yılda kral Sennacherib'in tanrılara "saf kurbanlar" sunduğu kanıtlandı. İncelemelerde bir gemi dolusu altın ile birlikte altından yapılmış bir balık ve bir kaplumbağayı denize attığı ifade ediliyor. Kentin Sümerlerden önceki geçmişinde tanrılara kurban olarak sunaklara balıkların verildiği ifade edilmişti. Bilindiği gibi Mısır inancında Osiris'in cinsel organını yuttuğu gerekçesiyle balıklara da tapınılmıştı. Hatta balık mumyaları bile arkeologlar tarafından bulundu.

Erua: Mezopotamya bölgesinin bir tanrıçası olarak tapınıldı. Bu tanrıça Babil kentinde doğum ve hamileliğin tanrıçası şeklinde saydı gördü. Erua doğum yapan ya da hamile olan kadınları koruyan bir tanrıçaydı. Mezopotamya dinsel geleneği bugün Anadolu'nun çoğu bölgelerinde hala etkisini göstermektedir. Çünkü halk hamile kadınları koruyacak bir tanrıdan söz etmektedir.

Esepu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "toplamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Eseru: (Bak Asaru) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "gelişmek yolunda olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Eirtu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kutsal yer" şeklinde tanımlanmıştır.

Esikil: Eşnunna'da bir tapınak. Bu tapınakta hekimler tanrısı Ninazu için törenler düzenlenirdi.

Esiskur: Enuma eliş destanında adı geçen bir varlık. Destan ile ilgili Tablet VII'de "...Esiskur-yüksek kürsüde otursun

yakarı evinde; getirsin armağanlarını tanrılar onun önüne..." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Esu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "karıştırmak, dolaşmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Etana: Sümer kent devletini hakimiyeti altına alan Kiş kent devletinin kralıdır. Adının anlamı "gökyüzüne yükselmiş çoban" şeklinde tanımlanmıştır. Göklere doğru çıkarken aşağıda koyunlar ve ona bakan köpekler resmedilmiştir. Kış kent devletinin onüçüncü kralı olarak bilinir. Bu kral için araştırmacılar bulunan bir eski mühürde onu göklere çıkan bir çoban şeklinde tanıttılar. Bulunan mühürde bir kartalın sırtında gösterilmiştir. Asur kent devletini İ.Ö. 3000 yıllarında ele geçirdiği ifade ediliyor. Bu tarih aynı zamanda onun Sümerlerdeki egemenlik tarihi olarak tahmin ediliyor. Bu kral ile ilgili "Etana ve Kartal adlı" bir mitolojinin de varlığı ispatlandı. Çok iyi kalplı olduğu ifade edilen bu kralın Munin adında bir karısı vardı. Lanetlendiği için kısır bir kadın olarak anlatılır. Ancak kısırlık bitkisini bulmuş olan Etana'nın kayıtlarda Balih adında bir çocuğunun olduğu anlatılır. Genellikle Sümerlerde silindir şeklindeki mühürlerde Etana bir kuşun sırtında betimlenir. 1500 yıl hükümdarlık yapmış olduğu belirtiliyor.

Etana ve kartal miti: Mezopotamya bölgesine ait silindir mühürlerin çoğunun Gılgamış'e ait olduğu belirtilmişti. Ancak bulunan bir başka silindir mühürde Sümerlerin ilk kent devleti olan Kiş kent devletinin onüçüncü kralı Etana'ya aitti. Etana bir kartal sırtında göklere doğru çıkarken aşağıda koyunlar ve onun göklere çıkışına şaşırarak bakan köpekler resmedilmişti. Araştırmacılar "Etena ve Kartal" mitolojisinde diğer mitolojilerden farklı olarak tufandan sonra kral ve çobandan yoksun bir halkın içinde bulunduğu yaşamı belirtir. Krallık alameti olarak belirtilen bazı objeler (Asa, taç, tiara (Külah) ve çengelli çoban sopası) gök tanrısı Anu'nun önüne getirilmiş olarak gös-

terilir. Daha sonra Anunakilerin toplantısıyla gökten yere Etana'nın kral olarak indirildiği ifade edilir. Etana krallığında çok yorulur ve krallığın varisi olarak bir erkek çocuğa ihtiyaç duyduğunu her gün tanrı Şamaş'a kurbanlar vererek dilekte bulunur. Şamaşa "...Ey tanrı, ağızdan olurun çıksın, bana doğum otunu bağışla, bana doğum otunu göster, üzerimdeki yükü kaldır, benim için bir ad (ün) yap" şeklinde yalvarmalarına karşılık tanrı Şamaş bu yalvarmalara karşılık kralın dağı aşmasını ve orada bir çukur göreceğini söyler. Çukurda tutsak olan bir kartal olacak, o kartalın kurtarılmasını ve kartalın onu doğum otuna götüreceğini anlatır. Tabletin diğer bölümünde bu defa kartalın kuyuda nasıl hapsedildiğini belirten "kartal ile yılan"ın dostluğu ve birbirlerinin yavrularına yiyecek taşıyıp, bakımlarını üstlendikleri anlatır. Ancak kartal yılana ihanet eder ve yavrusunu yılan olmadığı bir anda yutar. Yavrusunun kartal tarafından yendiğini gören yılan tanrı Şamaş'a şikayet eder. Tanrı Şamaş'ın fikriyle yılan kartalı çukura hapseder. Ancak Etana o kartalı çukurdan kurtarır. Kartal kendisini kurtaran Etana'ya hayat borcunu ödemek için sırtına alır ve Şamaş'a götürür. İşte silindirdeki objelerin mitolojisi böyle.

Kral Etana kartala binmiş gök tanrısı Anu(An) huzuruna uçarken

Etemenanki: (Babil kulesi-Ziggurat) Tanrı Marduk adına yapılan bir tapınak olduğu ifade ediliyor. Eski Ahit Kitabı (Tevrat)nın Tekvin bölümünde Babillerin büyük bir kent ve ucu göklere doğru uzayan bir kuleyi inşa ettikleri anlatılır. Bazı araştırmacılar da İncil'deki şiirsel ilahilerin Babil kulelerinden etkilenilerek yazıldığını ifade ederler. Bu tapınak şeklindeki kule 85 milyon fırınlanmış tuğladan yapılmıştır. 90 metrelik bir alanda kare ve yüksekliği de 90

metre olan bir yapıdır. Yedi katlı basamaklardan oluşmuştur. (Tevrat'ın Tekvin bölümünde bu kuleyle ilgili "...Ve bütün dünyanın dili bir ve sözü birdi. Ve vaki oldu ki, Doğuya göçtükleri zaman Şinar Diyarı'nda (Sümer'in Tevrat'taki adı) bir ova buldular. Ve birbirlerine dediler: Gelin, kerpiç yapalım ve onları iyice pişirelim ve onların taş yerine kerpiçleri ve harç yerine ziftleri vardı. Ve dediler: Bütün yeryüzü üzerine dağıtmayalım diye gelin kendimize bir şehir ve başı göklere erişecek bir kule inşa edelim ve kendimize nam yapalım" şeklinde bir ifade yer almıştır. Etemenanki'nin sözcük anlamı "yerin ve göğün temeli" olarak tanımlanmıştır. Araştırmacı tarihçiler, arkeologların yaptıkları kazılarla uygarlığın izlerini bulmaya çalışarak ilk büyük uygarlığın Irak'ın doğu bölgesiyle İran sınırlarına yakın Mezopotamya bölgesinde ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Mezopotamya bölgesi doğası gereği yeşilliğiyle zengin bir yerdi. Uygarlığın ilk insanları tanrılara karşı kendilerini sempatik göstermek için irili ufaklı çeşitli süs eşyalarıyla beraber yükselen kuleler, tapınak ve tuğlalardan yapılmış Ziguratlar ile görülmeye değer anıt tapınaklar yaptılar. Bunların çoğu Mezopotamya bölgesinde gerçekleştirildi. İ.Ö. 3000 bin ile 5000 bin yılları arasında bu bölgede yüzlerce Zigurat yapıldı. Dini kuleler ve anıtlar Babil dilinde "Zigurat" olarak isimlendirildi. Tevrat'ta "karışıklık" anlamına gelen "Babel" kelimesi kente isim olarak verildiği söyleniyor. Babil ülkesinin adı "Babylonia" olarak eski ahit kitabında (Tevrat) söylenir. Ur'da bulunduğu söylenen Babil ülkesi yerli dilde ise "Bab - ili " şeklindeydi. Tarihçi Heredot'un "her kat Babil'lerin bildiği beş gezegeni simgeleyen ayrı renklere boyanmıştı. Kulelerin tepesinde neredeyse göğe değecek bir tapınak yükseliyordu... " açıklamaları kuleler karşısında doğruluk derecesini yükselti. Bu kuleler Mısır piramitleri gibi görkemliydi. Aralarında en tanınmış Zigurat, İncil'de adı sıkça Babylonia olarak raporlara geçen "Ete-

menanki" ziguratıdır. Ancak çeşitli uygarlıklara bağlı bazı insanların oralarda yaptığı yağma sonucu bugün bu Zigurattan hiç bir iz yoktur. Babylonia'da geriye kalan tapınakların bir kısmı II Nebukadnazar'ın başkentinde dikdörtgen biçimli Zigurat Fırat kıyısına İ.Ö. 612 yılında gelen Kalderen'ler tarafından yağmalandı. Bugün Romanya'nın Timişoara, Arad, Oradea, Bistrita, Galatı ve diğer küçük yerleşim alanlarında yaşayan "kalderan"ların fırat kıyısında yağma yapan kalderenlerle aynı soyda oldukları tartışılıyor. Sümerler ve Kaldani'lerin başkenti olan Ur'da Babil'e (Babylonia) yakın Borsıppa (Birs Nemrut) Bağdat'a uzak olmayan Akarkuf'ta ayakta duran Ziguratlar vardır. İngiliz arkeolog Sir Leonard Wodlen (1922 - 1934)'te yaptığı kazılar sonucu Asurlular kuleye zarar vermiş ancak, Napopolasar (Nabonid) (İ.Ö. 625 - 605) başlayan Babil hanedanlığı döneminde kuleyi yeniden restore ettirdi. Kulede özellikle kendisinin çalıştığını ve oğlu Nebukadnazar'ı bile çalıştırdığını belgeledi. Arekeolog, araştırmacı ve Sümerolog olan Benjamen de Tudala, Babil kulasinin eski adı Borsippa olan Hilal yakınındaki Birs nemrut harabelerinin bulunduğu yerde olduğunu iddia eder. Araştırmacı Niccolo de Conti ise kulenin Bağdat yakınlarındaki Akuarkuf'ta olduğunu öne sürer. Kule ile ilgili ilk bilgiler Tevrat'ın "Tekvin" bölümünde, Heredotos, Strabon ve Sicilyalı Diadoros'un yazdıkları eserlerde görülmüştür. XIII yüzyılda Fransiskan tarikatına mensup olan rahip Giacomino de Verona kuleyle ilgili olumsuz yönden düşünülmüş büyülenme ile ilgili önemli açıklamaları kaleme almıştır. Eserin adı ise "Tanrısal Kudüs ve şeytani Babil" şeklinde belirtilen De Jerusalem celesti de Babilonia civitate infernali" şeklindeydi.

Etequ: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede " geçmek, aşmak, ilerlemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Eteru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kurtarmak, bir şeyden korumak" şeklinde tanımlanmıştır.

Etimmu: (Ya da Etemmu) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ölülerin ruhu"" şeklinde tanımlanmıştır.

Etir-Bel: Enuma Eliş destanında bir rahibin oğlu olduğu şeklinde açıklamalar var.

Eshtar-Muti: Erken dönem III Hanedanlığında Kiş kent IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Eshtar-Muti'nin 11 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Esnunna kanunu: Hammurabi'den sonra yazılmış ve reform niteliğinde olan bir kanun metnidir. Metnin ana maddeleri" Fiyat ve kira bedellerinin ayarlanması, hırsızlık, alışveriş hukuku, borç verme, haksız haciz, mal depozitosu, yaralama, mahkemelerin sorumlulukları, köle hukuku, hayvan zararları, boşanma, ev bekçiliği..." şeklinde yer almıştır. Günümüze buna benzer kanun maddeleri var ama nedense kiralayandan yana değil de kiraya verenden yana tasarlanmıştır. Ortak nokta yok gibi...! Tel Harmal (Şadupan) kazılarında arkeologların yaptıkları kazılarda iki tablet bulunur. Bu tabletlerin Eşnunna krallığında bir kral tarafından yazılmış olduğu görülür. Ancak tablette ne yazık ki kralın adı belirtilmemektedir. Eşnunna kanunlarının tarihsel olarak Lipit-İştar kanunlarından sonra yazıldığı belirtilmektedir. Tablette yazılan cezaların çoğu parasal cezalar olarak belirtilmektedir. Kanunun 61 madden oluştuğu ve Gıda, nakil vasıtaları, işçiler, tarla ve köleler, aile hukuku, borçlar kanunu, taşınmaz mal ve kira, yaralama cezaları şeklindeki konuları içermekteydi.

Eşarra: İnanna'nın yeraltı dünyasına indiği zaman Sümerli şairin onun Adab'da bıraktığı tanrısal yasa olduğunu belirtir. Bu tanrısal yasaların yedi tane olduğu anlatılır. Yasalar: Eanna (Uruk), Emuşkalamma (Badtibira), Giguna (Zabalam), Eşarra (Adab) Baratşugarra (Nippur), Hursagkalamma (Kiş) Eulmaş (Agade) olarak anlatılır. Bilindiği gibi Enki'nin de elinde yaratılış yasaları vardı. Bu

yasaları ilgili bölümde kaynakların öne sürdüğü şekilde açıklanmıştır. İnanna'nın Adab'da bıraktığı şiirlere konu olan bu tanrısal yasalarla Enki'nin bir ilişkisi var mı ? Bu konuda kaynakların kısıtlı olması Enki'nin yasalarla ilişkisinin olup olmadığını açıklayamıyor.

Eşe: Sümer dilinde sözcük, "eve" şeklinde tanımlanmıştır.

Eşedu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "mahsul toplamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Eşemtu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kemik" olarak tanımlanmıştır.

Eşeru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kilitlemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Eşeşe: Sümerlerde kutlanan bir dini bayram. Ancak az uygulanan bir bayram olduğu için hakkında yeterli belge yazılmamıştır. Genelde Sümerlerde kutlanan bayramların tümü dinsel amaçlı kullanılmıştır. Tabletlerde bu bayram ile ilgili bilgilerin olmaması büyük bir olasılıkla henüz çözülmemiş olan tabletlerdeki konumlara bağlı olduğu tartışılıyor.

Eşirtu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "cariye" olarak tanımlanmıştır.

Eşmah: Sözcük anlamı "yüce kutsal alan" olarak tanımlandı. Nippur kentinin dışında yer alan bir tören alanıdır. Arkeologlar tören alanıyla ilgili çeşitli açıklamalar ve varsayımlar öne sürüyorlar.

Eşnunna : (Bugün adı Tell Asmar'dır) Babil'in kuzeyinde bir yerleşim kenti. Sümerler dönemindeki önemli kentlerden biridir. Bu kentleri daha sonra Babil krallığına egemen olan Hammurabi elde etmek için çok uğraştı. Sümerler, Babiller ve daha sonraki tarihlerde ise Asurlar bu kentte egemenlik sürdürdüler. Burada yapılan arkeolojik kazılarda mezarların içinde kireç taşından yapılmış heykelcikler bulunarak koruma altına alınmışlardır. Bu heykelciklerin tapınma için yapılmış olduğu tahmin ediliyor. Çün-

kü heykelcikler gözleri açık bir şekilde gökyüzüne bakarken ibadet etme durumunu belirtiyorlar.

Eştub: Bir balık türü.

Ete: Sümer dilinde sözcük, "eve" anlamında kullanılmıştır.

Etemmu: Akad dilinde bir ruh ya da bir hayalet türü olarak tanımlanmış.

Etwu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "değiştirmek" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "hata yapmak" anlamında da kullanılmıştır.

Eulmaş: Tanrıça İştar'ın Akad kentindeki kült merkezi ve töreri yeridir. Ayrıca, İnanna'nın yeraltı dünyasına indiği zaman Sümerli şairin onun Agade'de bıraktığı tanrısal yasa olduğunu belirtir. Bu tanrısal yasaların yedi tane olduğu belirtiliyor. Yasalar: Eanna (Uruk), Emuşkalamma (Badtibira), Giguna (Zabalam), Eşarra (Adab) Baratşugarra (Nippur), Hursagkalamma (Kiş) Eulmaş (Agade) olarak gösterilmiştir.

Evrenin kökeni: Samuel Noah Kramer, çeviri yaptığı bir tablette tanrıların listesini görür. Bu listede adının "deniz" için kullanıldığı tanrıça Nammu'nun gök ve yeri yaratan ana olduğunun betimlendiği görülür. Bu tablette gök: tanrı An; yer ise tanrıça Ki olarak kişileştirilmiştir. Bu iki tanrı ve tanrıçanın birleşmesinden de hava tanrısı Enlil doğmuştur. Enlil ise gök ve yeri birbirinden ayırmış, hava olarak kişileştirilmiştir. Diğer mitolojilerde olduğu gibi Sümer mitolojisinde "ilksel" denizin kökeniyle ilgili bilgiler yer almamaktadır.

Evrenin düzenlenmesi: Bu mitte evrenin yaratılışındaki objelerin ve Sümerlerdeki çeşitli öğelerin nasıl yaratıldıkları hakkında geniş açıklamalar yer alır. Düzenlemeyle ilgili birçok mitolojik öyküye yer verilmiştir. Mitlerden ilki, Ay-tanrı Nanna'nın (Sami adıyla Sin)in doğuş öyküsüyle ilgilidir. Ayrıca Enlil'in Ninbirdu ırmağında yıkanan Ninlil'e tecavüz mitolojisi izler. Sümer mitolojisinde ay tanrısı Nanna (Sin) en büyük tanrı olarak göze çarpar.

Enlil'in öyküsünde yaratıcılığın bazı kısımlarının ele alındığı detaylarıyla belirtilir. Enlil yiyecek ve giyecek sağlaması için iki tanrı yaratır. Bunlar Sığır tanrı Lahar ve tahıl tanrıça Aşnan'dı. Bu iki tanrı yeryüzüne bolluk ve bereket getirdiler. Ancak bu iki tanrı işi eğlenceye, şarap içip sarhoş olmaya bırakınca tanrıların istediği yaratılışın eksik olduğu anlaşılır ve insan yaratma fikri ortaya atılır. Samuel Noah Kramer bu iki küçük tanrı ile ilgili bulunan tableti çevirerek gerçeği ortaya çıkarmıştır. Tablette "...O günlerde tanrıların yaratılış odasında/ Onların Dulkug evinde Lahar'a ve Aşnan'a biçimleri verildi/ Lahar ve Aşnan'ın yapılışında/ Dulkug Anunnakisi yediler ama doymadılar/ Katkısız koyun sütlerini...ve iyi şeyleri/ Dulkug Anunnakisi içtiler, ama kanmadılar/ Katışıksız koyun sürülerinin sağlayacağı iyi şeyler hatırına/insana nefes verildi. Yiyecekler ve giyeceklerin sağlanmasıyla ilgili öyküler dışında evrenin düzene sokulmasıyla ilgili öykülerde yer aldı. Enlil'in "kazma"yı yaratması, Sümerlilere "karabaşlı halk" denmesi de öyküde yer alır. Enlil'in çeşitli kentlere olan gezisi de anlatılır. Kerpiç tanrı Kabta'yı yaratır. Onu kerpiç kalıplarının başına getirir. Evler yapar ve onları "Enlil'in büyük yapıcısı" anlamında betimlendiği Muşdamma'nın yetkisine verir. Ovayı hayvanlarla donatır ve başına da "dağın kralı" olarak betimlenen Şumugan'ı getirir. Daha sonra da koyunlar ve büyük baş hayvanlar için ahır ve ağıllar yapar çoban tanrı Dumuzi'nin yetkisine bırakır. Evrenin düzenlenmesinde son mit olarak tanrıça İnanna (İştar)ın mitolojisi gelir.

Ezebü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bırakmak, terk etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Ezezu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hiddetlenmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Ezoterik: İçsel, ruhsal gerçekliğin üst bilgisi şeklinde tanımlanır. Yakın anlamı "gizli bilgiler" anlamında tanımlanan ve kökü yabancı dillere dayanarak dilimize geçmiş bir

sözcüktür. Osmanlı dilindeki karşılığı ise "Batınılık" olarak belirtilmiştir. İslam dinindeki tasavvuf bilgiler ezoterik bilgiler olarak belirtilir. Çoğu eski uygarlıkların temelini oluşturan gizli bilgilerin anlamını kolaylaştıracak bir sözcük olarak karşımıza çıkar. Araştırmacılar bu sözcüğü dinsel metinlerde yer alan gizli bilgilerin karşılığında kullanırlar. Bu özellik "Mısır'ın Ölüler Kitabındaki" bilgilerle daha net bir şekilde karşımıza çıkar.

F

Fara okulu: Sümerlerde eğitim veren bir okulun adıdır. Bu okul odalarında tabletlerin yapılışı, nasıl yazıldığı ve nasıl korunacağı şeklinde bilgiler yer almaktadır. Bak Sümerlerin varlığı.

Fırat: (Euphrates adıyla da bilinir.) Fırat nehri tarihsel ünüyle dünyanın bütün ülkelerinde adından en çok söz ettiren bir nehirdir. Aynı konumda Dicle nehri de tarihsel yönüyle tanınmaktadır. Bu iki nehir çoğu mitolojilere konu olduğu gibi dinsel yönden de adlarından söz edilmektedir. Fırat nehri, Türkiye ve Suriye'nin doğu bölgesinden Irak üzerinden Basra Körfezine dökülür. Toplam uzunluğu 2780 kilometredir. Türkiye topraklarındaki uzunluğu ise 1263 kilometredir. Karasu ve Murat nehri olmak üzere iki büyük kol ile beslenir. Daha sonra da Dicle nehriyle birleşerek "Şattülarap"ı meydana getirir. Mezopotamya ve özellikle Kalde tarihinde önemli bir konumu bulunmaktadır. Yaklaşık İ.Ö. üçbin yıl önce bu nehrin kıyılarında Sümer kentleri olan Ur, Eridu, Uruk, Kiş ve Babil kentleri kurulmuştu. Mısır kralı Tutmosis. III, Hititler ve Kassitler bu nehiri aşarak bölgedeki krallıklarla savaşmışlardır. Salmanasar bu nehirden sekiz deva savaşlar nedeniyle geçmiştir. Nabukadnezar başa geçerken daha önceki kral-

lar döneminde yapılan ayaklanmalar nedeniyle bölgenin zayıflanması toparlanmış ve aşağı Fırat, İmparatorluğun merkezi konumuna getirilmiştir. Çoğu uygarlıkların mitolojilerinde bu nehir ile ilgili çeşitli öyküler bulunmaktadır. Akad (Agade) kralı ve Hanedanın kurucusu olan Sargon'un da yaşamı anlatılırken tıpkı Mısır'da Ramses II'nin üvey oğlu Musa'nın öyküsüyle örtüşen bir öykü anlatılmaktadır. Nasıl ki Musa'nın annesi onu Nil nehrinin bataklıklarına bir sepet içinde bırakmışsa; Musa'dan yaklaşık 1000 yıl önce Sargon'un annesi de onu bir sepet içinde Fırat nehri kıyısına bırakmıştır. Öykülerin örtüşmesi akla Musa'nın öyküsünün Sargon'un öyküsünden esinlenerek yazıldığı görülüyor. O çağdaki tablet yazıcıları, katipler günümüzdeki teknolojiden haberdar olmadıkları için bu esinlenen öykülerin hiçbir zaman başka uluslar tarafından bilinmeyeceğini tahmin etmiş olabilirler. Ancak ne yazık ki araştırmacılar öykülerin benzer taraflarının tabletlerini bularak karşılaştırmayı da ihmal etmemişlerdir. Fırat nehriyle ilgili geniş açıklamalar kaynak kitaplarda çok daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Francoi Thureru-Dangin: (1872-1944) Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusuyla ilgili ne tür bir çalışma yapmış olduğu hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var. Bir başka kaynakta Eski Mezopotamya'da Sami dilindeki Akadça'nın yanında, günümüze kadar taşınabilecek ve Sümerce olarak anılacak bir dilin varlığını kanıtladığı belirtiliyor. Dilbilimci olarak da kaynaklarda yer alır.

Friederich Delitzch: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusuyla ilgiline tür bir çalışma yaptığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

Fish: Çivi yazısı uzmanıdır. Özellikle Gılgamış destanındaki

çevirisiyle tanındı. Kaynaklardaki bilgi yetersizliği nedeniyle doğru kimlikleri açıklanamamıştır. Ancak 1913-1935 tarihleri arasında Sümer ve Asur tabletlerini çözdüğü şeklinde tarihsel ifadeler var.

G

Gabarahhu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dövünmek, ümitsizliğe düşmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Gaba-ra: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "göğüs vurmak, dövünmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Gaba-ri: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "uzuvlar anlamında çift olan şey" şeklinde tanımlanmıştır.

Gada: (Ya da Lü-gada) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "kendir dokuyucu, kendirci" olarak tanımlanmıştır. "gada" sözcüğüne bağlantılı olduğu düşünülen "Lüus-bar-gada" ise "kendir dokuyucu" olarak tanımlanmıştır.

Gadd : Çivi yazısı uzmanıdır. Özellikle Gılgamış destanındaki çevirisiyle tanındı. Kaynaklardaki bilgi yetersizliği nedeniyle doğru kimlikleri açıklanamamıştır. Ancak 1913-1935 tarihleri arasında Sümer ve Asur tabletlerini çözdüğü şeklinde tarihsel ifadeler var.

Gadamu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "onur kırıcı düşünülerek saçını kesmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Gaffeh: Fırat nehri üzerinde kullanılan bir kayığın adı.

Gagu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "manastır, çevrilmiş ev" olarak tanımlanmıştır.

Ga-li-bu-um: Sümer kralıdır. Tufandan sonraki dönemde egemenlik yaptığı tartışılıyor. 360 yıl egemenlik yaptığı ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Gal: Sümer dilinde sözcük, "büyük "olarak tanımlanmıştır.

Gala: Sümerlerde bir şarkı türü. Ancak bu şarkıyla ilgili açıklamalı anlatımlar olmadığı için, ayrıntılı bir açıklaması yapılamıyor. bazı kaynaklarda da **Gala,** (Akadca gallu.) Sümerlerde bir tür kötü cin adı olarak belirtiliyor. .

Gal-la: Ölüler ülkesinin acımasız cinidir. Cinler listesinde ikinci sırayı alan bir cin olarak tanıtılır.

Galam: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kıymetli, akıllı" olarak tanımlanmıştır.

Galla: Sümerlerde bir tür görevli. Bunların polis konumunda oldukları belirtiliyor. Eğer bu konum polislik konumuyla eş değerde ise demek ki Polis'liğin mesleği de Sümerlere dayanmaktadır.

Gal-ni: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede " bahçivan başı " olarak tanımlanmıştır.

Galatu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "rahatsız etmek, ürkütmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Galubu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tıraş etmek, kırkmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Gamaru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tamamlamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Gamgam: Bir kuş türdür. Ancak ne tür bir kuş türü olduğu hakkında herhangi bir tanımlama yoktur.

Ga-am-si–ib-la: Sümer dilinde sözcük karşılığı "karşı koyacağım" şeklinde tanımlanmıştır.

Gan: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tarla, göllenmiş tarla" şeklinde tanımlanmıştır.

Gandaş: Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1730 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Gandaş adlı kişi Zagros dağlarının eteklerinde yaşayan halkların Mezopotamya'ya göç etmeleri sırasında, Mezopotamya'daki iç karışıklıklar nedeniyle aşireti üzerinde kendini kral ilan etmişti. Daha sonra da Babillilere saldırarak bölgeyi kuşatır ve Kassitlerin egemenliğini başlatır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Ganam: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "koyun" olarak tanımlanmıştır.

Gana-ugıgga: Ur-Lumma ile Enannatum arasında yapılan savaşın bulunduğu yerin adı. Bu yer Guenada kentinde yer alır.

Ganun: Sumer tanrısı olan Utu'nun uyuduğu odanın adı. Utu güneş tanrısıydı.

Gan-ür: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dişli tırmık" olarak tanımlanmıştır.

Ganzir: Ölüler ülkesinin bir diğer adı. Bazı tabletlerde ölüler diyarının sarayı olarak işlenmiş. Buraya giden ölülere de "gıdım" adı verilir.

Gar: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kölelerin kullandığı bir traş şekli" olarak tanımlanmıştır.

Garas: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ticaret, nakliye" olarak tanımlanmıştır.

Gata wabalu: Bak Wabalu.

Gasisu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kazık" olarak tanımlanmıştır.

Ga-ur: Sümer kralıdır. Tufandan sonraki dönemde egemenlik yaptığı tartışılıyor. Kralın tabletlerdeki belirlemelere göre 1. 200 yıl gibi bir zaman süreci içinde hüküm sürdüğü belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Gatumdug: Lagaş kent devletinin tanrıçası olarak tapınıldı. Tapınanlar tarafından çok sonraları tanrıça Bau ile eş değerde tutularak tanrı An'ın kızı şeklinde değerlendirildi. Tanrıça Gatumdug, "lagaş'ın annesi ya da Lagaş'ı kuran anne " şeklinde tanımlandı. Lagaş prensi Gude bu tanrıça için "anna-baba" şeklinde yücelterek onun ilahları olan "udug" ve "lama"'yı korumasını ister. Adına Lagaş kentinde bir tapınak yapılmıştır.

Geme: (Ya da Sag-geme) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kadın köle" olarak tanımlanmıştır.

Geme-Tummal: Sümer diliyle yazılmış bir tabletteki öyküde tilki'nin karısının adı olduğu ifade ediliyor. Öyküde tilki ve karısının bulundukları yerden kaçtıkları anlatılır.

Gerra: ["(Gerra (god)" şeklinde yazıldığı da görülür.] Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Geshtu-E: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Geştinanna: (Bazı kaynaklarda Geshtınanna şeklinde yazıldığı da görülür.) Mezopotamya bölgesinde Sümerler tarafından tapınılan bir tanrıça. Ur kentinde tapınılan ve şarap tanrıçası olan Geştinanna (Geshtınanna) tanrıça İştar'ın da kız kardeşidir. Hiç kimsenin onun kadar güzel bira yapamadığı anlatılır. Dumuzi'nin iyi niyetli ve fedakar olduğu anlatılan kız kardeşidir. Çoban Duttur'un kızıdır. Kültü eski Babil'den başlayıp, Sümerlerde de yükseltilmiştir. Halk onu rüya yorumcusu olarak görüp "Anne Geştinana" şeklinde tanımlardı. Kardeşi Dumuzi yerine yeraltı şeytanlarının barındıkları yeraltı dünyasında 1 yıl kalmaya hazır olduğunu söyler. Kardeşi Dumuzi'yı Gala devinden korumak için çok çaba sar feder. Bazı kaynaklarda sık sık Ninhursag, Ninisinna ve Lisin gibi adlarla betimlenen ve kaybolan çocuğunu arayan ana tanrıça olarak da betimlenir. Akad tanrıçası Beletşeri'yle özdeşleştirildiği ifade ediliyor.

Geşpu-ta: Sümerlerin Sami dilinde sözcük, "geşpu" şeklinde yazılarak "aletle" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

Geştuğ: Sözcük anlamı "kulak"(anlayış) şeklinde tanımlanmıştır. Sümer dilinde Enki'nin sıfatlarından biridir.

Giguna: İnanna'nın yeraltı dünyasına indiği zaman Sümerli şairin onun Zabalam'da bıraktığı tanrısal yasa olduğunu belirtir. Bu tanrısal yasaların yedi tane olduğu belirtiliyor. Yasalar: Eanna (Uruk), Emuşkalamma (Badtibira), Giguna (Zabalam), Eşarra (Adab) Baratşugarra (Nippur), Hursagkalamma (Kiş) Eulmaş (Agade) olarak anlatılır.

Gılgamış: (Erken Sümer dilindeki karşılığı ise "Bilgamiş" olarak yazıldığı görülür) İ.Ö. 2700 civarında hüküm sürmüş ilk Uruk kralıdır. Uruk, Suriye sınırları içinde yer alan Karkamış'ın adı olarak da belirtiliyor. Sümer diliyle adı "Her şeyi görmüş olan" anlamında tanımlanmış "Sha Nagba İmuru" adı kullanılmıştır. Uruk kralları arasında en ünlü kral olarak tarihte yerini aldı. Gılgamış, Ur, Uruk ve Kiş kent krallığının anlaşmazlıklar içinde olduğu bir dönemde iktidara sahip oldu. Sürdürdüğü kanlı savaşlar sonrasında bölgenin tek hakimi oldu. Ancak iç savaşlar yüzünden Sümer ülkesi zayıflamış ve Elamlıların egemenliği altına girmişti. Daha sonra halk Gılgamış üzerine destanlar yazmakla yetindi. Araştırmacılar Sümer kökenli biri olduğunu ileri sürerler. 100 yıl hüküm sürmüştür. "Kullab'ın efendisi" olarak betimlendi. Gılgamış'ın anne ve babasının adları da Lugalbanda ve Ninsun dur. Bu adlar Sümercedir. Borçlandırma ile ilgili ilk şeklin Sümerlerle başladığını iddia eden araştırmacılar, Asurbanıpal'ın toprak altıda kalmış kütüphanesindeki tabletlerin 3. 12. 1862 yılında İngiliz George Smith'in, tabletlerin çevirisini yapmasıyla gerçeğe dönüşür. Tevrat'taki yaratılış bölümünde yer alan tufan miti ile ilgili önemli bir tableti bulduğunu açıklayıp,

Gılgamış ile ilgili bir duvar kabartması

tercüme edince bilim dünyasında derin bir sessizliğe neden oldu. . İngiltere'de yayımlanan "Daily Telegraph" Gazetesi konuyla ilgili Ninova'da kazı yapılması için George Smith'in kazıları üstlendiğini duyurdu. Hasta olmasına rağmen bu görevi üstlendi. Ancak 36 yaşındayken öldü. Ninova'da bulunan tabletlere "Gılgamış devri" adını vermişlerdi. Yaklaşık 300 dizenin yer aldığı tabletler Gılgamış'ın devriyle şiirsel olarak yazıldığı ve tabletler arasında bulunan ve Hint-Avrupa ile Hurice dilinde yazılanların da bulunduğu belgelenmişti. Bu yabancı tabletler de Gılgamış'ın destanının bir kopyası gibi ele alınmıştı. Destanın yaklaşık 3500 dizesi ortaya çıkarılmış ve tercümesi kısmen de olsa yayımlanarak dünya kültürünün dikkatleri bölgeye yönelmişti. Destanın en iyi çalışması 1930 yılında İngiliz arkeolog R. Cambell Thompson tarafından yapılmış ve daha sonra da yayınlanmıştır. Diğer destanların yanı sıra Gılgamış destanında, Gılgamış, seven ve sevilen, nefret eden, ağlayan ve neşelenen, çırpınan ve yorgun düşen umut eden ve umutsuzluğa düşen bir insan olarak kendini tanımlar. Destan yaşadığı kent olan Uruk'u öven paragraflarla başlar. Ayrıca 1913-1935 yılları arasında Radau, Zimmern, Poebel, Langdon, Chiera, de Genouillac, Gadd ve Fish adlarındaki çivi yazısı uzmanları tarafından parçalar halinde çevrilerek kopyalanmıştır. Öldükten sonra tanrılaşmış olan Gılgamış'ın ölüler dünyasında her türlü kural ve düzenlemeyi sağladığı söylenir. Araştırmacı dil ve yazıtbilimciler Gılgamış destanını bazı bölümlere ayırarak incelemeyi daha uygun gördüler. Bu bölümler "...Gılgamış ve yaşayanlar ülkesi, Gılgamış ve gök boğası, Tufan, Gılgamış'ın ölümü, Gılgamış ve kişli Agga, Gılgamış, Enkidu ve ölüler diyarı..." şeklinde karşımıza çıkıyor. Bu bölümler kitabın içinde alfabetik sıralamalarda açıklanmıştır. Gılgamış'ın bir başka kaynakta da Lugalbanda ile koyun tanrıçası

Sirtur'un oğlu olduğu şeklinde ifadelerin yer aldığı görülür.

Gılgamış destanı: Yapılan kazılar sonucunda elde edilen belgeler, Babil'de Gılgamış tarafından tabletlere yazdırılmış bir destanın olduğunu belirler. Ancak kaynaklarda Gılgamış destanı, Gılgamış'ın ölümünden yaklaşık bin yıl sonra yazılmış olduğunu belirtilir. Mezopotamya bölgesinde hüküm süren Sümerler ve daha sonra Sargon I tarafından kurulan Akad (Agade) Hanedanlığında da bu destandan söz edilir. Destan ile ilgili yaklaşık 11 tabletin günümüze ulaşmış olduğu da belirtiliyor. Bu destan Babil halkının ulusal destanı şeklinde değerlendirilir. Nedeni de destanın Babil ulusunun her bireyine seslenmesini başarmasından kaynaklanıyor. Babiller bu destanı, İlyada (Yunan) destanından çok daha önceleri yazılmış bir destan olarak niteliğini ve konumunu korumasını sağladılar. Mısır, Eti, İsrail'de bile böyle etkili destanların yazıldığı görülmemiştir. Fenikeliler bu destana yakın bir destan hazırladılar ama, Babil destanı gibi görsel, içerik bakımından ve sanatsal anlamında önemli bir yapıt izlenimini sağlamaz. Sümerlerin kullandıkları ilginç ve müthiş imgeler, Babiller tarafından Babil destanının yaratılmasına alt yapı olmuştur. Gılgamış destanı ne yazık ki tüm bölümleriyle müzeleri süsleyememiştir. Bulunan tabletlerin bazılarında sonuç kısımları kırılmış, bazılarında da metinlerin giriş bölümleri tahrip edilmiştir. Bu nedenle destanın tamamının olmaması tabletlerin eksikliğinden ve yazıların

Şamaş'ın bir görünümü

silinmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Ord. Prof. Landsberger, Gılgamış destanını; a) Sümer yazması, b) Babil yazması ve c) destanın son bölümünde tarihin olmaması şeklinde üç aşamadan incelenmesi gerektiğini öne sürer. Sümer yazmasının tarihlendirilmesi İ.Ö. yaklaşık 2000 yılına dayanır. Destanın anlaşılmasının son derece zor olduğu belirtiliyor. Bütünlük içeren bir destan şeklinde yazılmadığından günümüz dillerine çevrilmesi için dilbilimcilerin zor durumda kalmasına neden olmuştur. Sümer yazmalarında Gılgamış'ın başından geçen bir dizi olay anlatılmaktadır. Gökyüzü boğasıyla yapılan savaşı, Huvava ile olan savaşı yaparken Enkidu'nun hep onun yanında olduğu belirtilmiştir. Babil yazması ise İ.Ö. 1800 yılını göstermektedir. Babil yazmalarında sadece üç tabletin eksik olduğu söylenir. Babil'li yazman Sümerlerin öykülerinden de yararlanarak yeni bir üslupla destanı yazarken tarihlendirmesini de yakın bir dille anlatmayı başarmıştır. Lansberger, Destanın bitişini ise 1250 civarında bir tarihlendirmeyle kabullendiğini belirtir. Lansberger bir yazısında "...Destan insan yaşamının bütün yorgunluk ve güçlüklerinden doğan sorunlarını yanıtlamak için yazılmıştır. Yanıt, son derece kötümserdir; bütün emekler boşunadır. İnsan yaşamının bütün karışıklığı içinde parlayan tek şey, dostluktur. Bu değer, kadın aşkına karşı derin bir nefretin tersi oluyor. Ne yazık ki bu değer de ölümlüdür. Çünkü tanrıların yönettiği, ama sonsuz düzene bağlı olan alın yazısının gücü, en parlak dostluğu bile yıkar, bitirir. Ölümün de ortadan kaldıramadığı dostluk, hep insanı boş yere uğraştıran alın yazısına olan inanç, bu bulanık destan havasında tek olumlu noktayı oluşturmaktadır..." şeklinde ifadelere yer veriyor. Destanda yer alan kişilikler ise Tanrılarla insanlar arasında yer almış kahramanlıklar olarak gösterilir. Gılgamış destanıyla ilgili bazı başıklar kısa bir anlatımla ilgili bölümlerde belirtilmiştir.

Gılgamış ve yaşayanlar ülkesi: Bu destan 22 bölüm olarak ele alınmıştır. Bölümün karşılığı Sümerlerde başka, Babil, "Gılgamış destanında" sedir ormanı olayının karşılığı olarak ele alınmıştır. Ancak içerik olarak ayrı anlamlar taşıdığı görülür. İkisinde de Gılgamış sedir ormanlarına girmeyi aklına koymuştur. Enkidu da ona yardımcı olur. Canavar Huvava öldürülür. Sümer destanında Gılgamış'e 50 Uruklunun yardım ettiği ifade ediliyor, ancak Babil destanında yalnız olduğu belirtilir.

Gılgamış ve gök boğası: Sümer şiiri olarak tanımlanmıştır. Hasarlı bir tablet olduğu için henüz tam olarak yayımlanmadığı söyleniyor. Ancak konusu biraz açıklığa kavuşmuştur. Tanrıça İnanna (Babil ve Asur inançlarında İştar olarak geçer) Gılgamış'e söylemek istedikleriyle oluşan paragraflar var. Ona aşkını ilan etmesini, gönderdiği armağanlarla belirtir. Ancak tahribatlara uğramış tabletin diğer bölümlerinde Gılgamış'ın İnana'nın aşk teklifini kabul etmediği görülür. Gök boğasıyla ilgili Enkidu'nun konuşmaları ve Gılgamış'ın başarıları tabletin hasarlı oluşu nedeniyle açıklanamıyor. Sümerlerin bu şiirini Babil destanıyla karşılaştırdığınızda ortak benzerlikler göze çarpmaktadır.

Gılgamış'ın tufanı: Arkeologların buldukları tabletlerin çözülmelerinde Sümer şiirinde Tufan ile ilgili belirtilerin ortaya çıktığı görülür. Sümer şiirinde tufan adıyla başlayan kısım yirmi bölümden oluşmuştur. Sümerlerin tufan öyküsü Babil'deki "Gılgamış destanında" da tabletin onbirincisinde büyük bir bölüm olarak ele alınmış. Sümer tufanında Utnapiştim'in ölümsüzleştirilmek istenilen mitinin bir parçasıdır. Babil destanında bu ustaca işlenmiş ve Utnapiştim (Sümerlerde Ziusudra)'nin huzuruna gelen Gılgamış ölümsüzlüğü öğrenmek istemiş. Sümer tufanının süresi yedi gün yedi gece Babil destanındaki tufanın süresi ise 6 gün ve 6 gece olarak işlenmiştir. Tufanın bitişi

ise sadece Babil destanında ele alınmıştır. O da bir kuşun gemiden salıverilip karanın olup olmadığı fikridir.

Gılgamış'ın ölümü: Sümerlerde Gılgamış'ın ölümü olarak adlandırılan tabletin parçalı oluşu çözülmesini zora sokmuştur. Çözülebilen tabletlerde de Gılgamış'ın durmadan ölümsüzlüğü arayışı olarak anlaşılıyor. Babil destanında Gılgamış'ın ölümüyle ilgili anlatımların olmadığı ifade ediliyor. Bu nedenle Gılgamış'ın sadece ölümsüzlük arayışını belirten Sümer şiirinde görmek mümkündür.

Gılgamış ve Agga: Sümer şiirinde Gılgamış ve Agga ile ilgili öykünün benzer noktaları Babil destanında yer almıyor. Gılgamış ve Agga'nın öyküsü Sümerlerin en eski öyküsü olduğu söyleniyor. Bu öyküde tanrıların mitolojik anlatımlarına yer verilmemiştir. Şiirde demokratik bazı gelişmelerin yer aldığı da belirtiliyor.

Gılgamış Enkidu ve ölüler diyarı: Enkidu'nun ölümü ve gömülmesi için yapılan tören öyküsü Sümerlerin anlatımları dışında sanki Babil kökenli bir anlatımmış gibi tahmin ediliyor. Genelde çoğu araştırmacılar aynı düşünceyi savunuyorlar gibi. Öyküde Enkidu'nun ölmediği ve ölüler diyarının cini tarafından yakalandığı anlatılır. Bunun ölümü Babil destanında Gılgamış'ın ölümsüzlük arayışını daha da dramatizeli hale getirmek için farklı bir biçimde ele alınmıştır. Gılgamış, Enkidu ve ölüler diyarı adlı şiirsel destan henüz çözülemediği için açıklığa kavuşamamış olduğu belirtiliyor. Tabletlerin çözülmesiyle öykünün bir başka boyutta değerlendirileceği de tartışmalar arasında yer alır.

Gılgamış ve Enkidu canavar Humambu'yu(Huvava) öldürürken.

Gi: Sümer ölçü biriminde "kamış" olarak tanımlanmıştır. (Ölçümlerde 6 küs'ün bir gi olduğu belirtiliyor).

Gibila: Sümerlerde tapınılan bir tanrıdır. Ateş ve ısının tanrısı olarak tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Gidim: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ölünün ruhu" olarak tanımlanmıştır.

Gi-na: (Ya da gin) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sağlam olmak, tespit etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Gis-pa: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "asa, sopa" olarak tanımlanmıştır.

Giş...-ta. . -a-ni: Sümerlerin Sami dilinde sözcük, "bir aletle onun" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

10-gin-ku-babbar: Sümerlerde Sami dilinde sözcük, "10 gümüş şekel" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

Gibil: Sümerlerin ateş tanrısıdır.

Gig: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hasta olmak, hastalık" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "siyah gece" olarak da tanımlandı.

Giguna: Sümer dilinde "tanrısal yemek salonu" şeklinde tanımlanan tören alanı olarak belirtildi. Bazı kaynaklarda da tapınağın bir bölümü şeklinde ele alınan ifadeler var. Ayrıca Zabalam'da tanrıça İnanna'nın tapınağına verilen addır.

Gimru: Akad dilinde sözcük, "bütün, bütünlük" olarak tanımlanmıştır.

Gin: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yürümek" şeklinde tanımlanmıştır.

Gipar: (Akad dilinde giparu şeklinde belirtilmiştir.) Rahip ve rahibelerin oturdukları bir yer. İdari merkez olarak da kullanılmıştır. Ur kentinde bulunan Gipar, Eski Babil kralı Nabonidus tarafından kızı En-nigaldi-Nanna'yı (İ.Ö. 26. 09. 554) "Nanna Entusu" olarak atadığı zaman yaptırdığı

anlatılır. İdari merkez olarak kullanılan bu bina Arkeolojik kazılar yapan Sir Leonard Wooley tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bu idari merkez konumundaki yapılarla ilgili kaynaklar uzunca bir anlatıma yer verirler.

Gipar-ku: ([" kutsal Gipar"]) olarak da ifade ediliyor. Ur kentinde ay tanrısı için tapınma Ziguratında tapınak başrahibesinin resmi konutuna verilen ad. Sözcük anlamı "tapınak baş rahibesinin resmi konutu" olarak tanımlanmıştır.

Gir: (Gir-si-ga'nın Sözcük anlamı "ulak" ya da saray uşağı olarak tanımlandı.) Gir'in ölümü üzerine tabletlere şiirleri dramatize edilerek yazılır. Mersiye olarak yazılan şiir'den bir bölüm"...1) senin Gir'in gelmek üzere, hazırlan/ Senin Gir'in gelmek üzere, genç kız, hazırlan/ senin sevgili Gir'in gelmek üzere, hazırlan/ Ah. Gir, Ah Gir/ senin çok uzaklarda olan Gir'in/ Senin uzak tarlalarda, yaban ellerde olan Gir'in/ Senin uzak günlere ermeyecek kırlangıcın/ Senin Irmağın yükselen sularında sürüklenen Yusuf'cuğun/ senin sıradağların üzerinde kümelenen sisin..." şeklinde özlem dolu bir anlatım görülüyor. Aynı adla sözcük anlamı kaynaklarda karışık ve ayrı ayrı anlamlar verilerek tanımlanmıştır. Bu anlamlar, "hançer, bıçak, (Gir-gag-du zabar: ameliyat bıçağı), neşter, (Gir-paddu: kemik), ayak, adım," şeklinde görülür.

Girra: Mezopotamya bölgesi tanrısı olarak Babil kentinde tapınıldı. Tanrı Girra, Ateş ve ısının bir tanrısı şeklide tapınılmıştır, ancak belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü ve kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Gir-in-kud: Sümerlerde Sami dilinde sözcük, "ayağını keserse" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

Gir-ma-an: Sümer dilinde sözcük karşılığı "sarnıç" olarak tanımlanmıştır.

Girru: Enuma eliş destanında adı geçen bir kişi. Silahların koruyucusu olarak adından söz edilmektedir. Destan ile ilgili Tablet VII'de "...Girru, koyucusu silahın...sının; Ti'amat'la çatışmasında ilginç şeyler yaratan; geniş anlayışlı, keskin zekalı..." şeklinde açıklamalar yer alır.

Girru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yol, sefer" şeklinde tanımlanmıştır.

Gişnumunab: Enuma Eliş adlı yaratılış destanını belirleyen Tablet VII'de adı geçen bir tanrı-kral. Tüm insanları, yeryüzünün bütün yönlerini kuran şeklinde tanıtılıyor. Destan ile ilgili Tablet VII de "Gişnumunab'(dır) yaradanı tüm insanların, yeryüzünün dört bucağını kuran, Ti'amat'çı tanrıları yok edip insan soyunu yaratan gövdelerinden..." şeklinde ifadeler yer alır.

Girsiqu: Akadça bir sözcüktür. Saraya ait bir görevliye verilen ad şeklinde belirtilmektedir.

Giş-tug: (Gis-pi-tug) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "his, akıl, anlayış" şeklinde tanımlanmıştır.

Giş-tukul-ta: Sümerlerde Sami dilinde sözcük, "bir silahla" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

Gişzida: Bak Ningişzida.

Gis-sar: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük anlamı "bahçe" olarak tanımlanmıştır.

Gir-pad-du: Sümerlerde Sami dilinde sözcük, "kemiklerini" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

Gi-hal-hal-la: Sümer dilinde bir sözcük ya da deyim. Ancak anlamı bilinmemektedir.

Gipar: Tapınakların içinde En'in (Başrahip) oturduğu odaya verilen ad.

Girbadara: Sümer dilinde kadım anlamında kullanılmış. Bu sözcük Sümerli bir yazarın "me"'lerin sıfatlarını belirtir-

ken listenin içine kadım anlamına gelen bu sözcüğü de koymuş ancak açıklık getirmemiştir.

Girniişak: (Ya da Girnişak) Sümer dilinde bir erkek adı. Girnişak'ın Edubba'larda eğitim görmüş bir kişi olduğu belirtilir. Onunla beraber bilgelik sınırına ulaşan bir de "Enkimansi" adında birinden daha söz edilir. Bunlar birbirlerini sert bir dille eleştirirlermiş. Birbirlerini aşağılayıcı sözlerle de küçük duruma düşürmek için çaba göstermişlerdir. Bunların tartışmalarıyla ilgili tablet çevirileri kaynak kitaplarda daha açıklamalı olarak belirtilmiştir.

Girsu: Lagaş kent devletinin bölgelerinden biridir.

Gi-sag: Sözcük anlamı "ilk kamışlar" şeklinde tanımlanmıştır.

Gis-san: Bir ağaç türü olduğu anlatılır. Margaret Whitney Gren bunun "kiskanu" ağacı olduğunu ifade etmiştir.

Gis-a-nı bar-tug-mah dug-ta ba-ra-an-zi-zi: Sümer dilinde bu cümlenin anlamı "kucaktan yukarıdaki soylu giysiyi yırtıp atmak için penisini harekete geçirir" şeklinde tanımlanmıştır. Burada anlatılmak istenen kişi ise Enki'dir. Çoğu kaynaklarda Sümer tanrısı Enki'nin kadın düşkünü olduğunu anlatılır.

Gişban: (Ya da gişban-sikin) Sümerlerde kullanılan bir tür giysi.

Gişgigal: Sümer dilinde "karşılıkları okunan ilahi, dua" şeklinde tanımlanır.

Giş-he-en-du: Sümer dilinde sözcük, tahmini olarak "keresteyle yüklü olsun" şeklinde tanımlanmıştır.

Giş-hur: Sümer dilinde sözcük, "örüntü" şeklinde tanımlanmıştır

Gişzida: Sümerlerde tapınılan bir tanrı. Belge eksikliği nedeniyle dinsel kültü ve kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Girtaplulu: Bak Tiamat.

Gizi: Sümer dilinde bir kamış türü.

Godintepe: İran'nın batısındaki Kirmanşah'ın yakınlarında bulunan arkeolojik alandır. Godintepe'de yapılan arkeolojik kazılarda Sümer uygarlığıyla ilgili çanak çömlekler bulunmuştur.

Gu-an-ne-si-a: Sümer dilinde sözcük karşılığı "Yüreğin arzuları" şeklinde tanımlanmıştır.

Gub: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ağaç dikmek" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda ise "ayakta durmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Gud: Bir balık türü. Bazı kaynaklarda "dana" ya da "öküz, boğa" olarak tanımlanmıştırğı görülür.

Gud-ab-murub-sag: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük anlamı "sabanda yük taşıyan öküz" olarak tanımlanmıştır.

Gudu: Sümer dilinde "bir yetki unvanı" olarak tanımlanmıştır.

Gunu: Bir tahıl türü.

Gudanna: Mitolojide sözcük karşılığı "gök boğası" şeklinde tanımlandı. Kiş halkı, destanda Gudannalara benzetilir ve tümü öldürülür.

Gudea: İ.Ö. 2420 civarında hüküm sürdüğü tahmin ediliyor. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 2141-2122 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.) Lagaş-'taki Eninnu tapınağını yeniden inşa ettiği söylenilen Lagaş'ın dindar yöneticisi (Ensi)sidir. Ur-bu'nun da damadıdır. Eninnu tapınağına da tanrıça Ningirsu'yu getirir. Arkeologlar tarafından bu kral ile ilgili bulunan silindir mühürlere de Gueda silindiri adı verildi. Gudea silindiri, İ.Ö. 2250 yılında üzerinde ilahilerin yazıldığı silindir şeklindeki taşlardır. Silindirde Ennuna tapınağının yapılışıyla ilgili 1400 satırlık bir metin olduğu belirtiliyor. Metinde kral Gudea tapınağı yaptırmadan

Lagaş Ensisi-Gudea'nın baş heykelciği

önce rüya görür. Rüyasında kişisel tanrısı olan Ningişzida'yı uzaklardan beliren bir güneşe benzetiyor. Okulların koruyucusu ve aynı zamanda yazının da koruyucusu olan Tanrıça Nidabe'yi ise elinde göklerde yazılanları belirten bir tablet ("Levhi Mahfuz"), Mimarların tanrısı olan Nindub'u ise yapılacak olan tapınağın planını gösteren bir mavi taşı tutmuş gibi görüyor. Bu rüyadan sonra En-nuna tapınağını yaptırır. Silindir şeklindeki taşların üzerinde çiviyazısıyla yazılmış metinler yer alırdı. Gudea silindirleri Fransızlar tarafından Lagaş kentindeki kazılarda elde edilmiş ve Louvre müzesinde koruma altına alınmışlardır. İki silindirden biri Tanrı Ningirsu (Ninurta) ya ait edebi metinlerden oluştuğu ifade edilmiştir. Bu silindirlerin ikisi de Fransız Asurolog Thureau-Dangin tarafından kopyalanmış ve yayımlanmıştır. Gudea, dönemi sırasında Mısır ve Anadolu'nun bazı kentlerinde altın, Amanos'tan sedir ağacı, Toroslardan gümüş, Zag-ros dağlarından bakır, Mısır'dan yeşiltaş, Dilmun'dan kereste ve Et-yopya'dan da akik alı-yordu. Yaptırdığı tapınağı süslemek için Susa ve Elamdan ustalar getirmişti. Gudea'dan sonra oğlu Ur-Ningirsu ve torunu Ugme krallık koltuğunda egemenlik sürdürdüler.

Gudmah: Sözcük karşılığı "Dev boğa" şeklinde tanımlandı. Uruk'un evi Gudmah'a benzetilir ve yerle bir edilir.

Gud-ur-ra: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük anlamı "sabana koşulan öküz" olarak tanımlanmıştır.

Guedinna: Lagaş kent devletinin güney yakasında kurulan bir yer. Burayı Ummalılar ele geçirmek istemişlerdi. Umma görevlisi Uş, Lagaş kralı Mesilim'in sınırlar için öne sürdüğü koşulları kabullenmeyerek kente saldırmıştı. Kent daha sonra Ur-nanşe'nin torunu Eannatum zamanına kadar Umma kentinin elinde kaldı.

Gug: Sümer dilinde bir hayvanın adıdır. Ancak henüz tanımlanamamıştır.

Gugallu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "suları düzenleyen kimse" olarak tanımlanmıştır.

Gurunnu: (Ya da garanu) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yığın, yığmak"şeklinde tanımlanmıştır.

Gugun: Sümer dilinde bir inşaat aletinin adıdır. Ev yapımında kullanılan bu aletle beraber "Enlil'in büyük inşaatçısı" anlamında betimlenen Muşadamma adlı tanrının sorumluluğuna verilir.

Gugalanna: "göğün koca boğası" şeklinde tanımlanan yeraltı diyarının tanrıçası Ereşkigal'ın kocasıdır.

Gu-im-ma-de-e: Tam çevirisi "sesi ileriye akıtır" anlamında tanımlanarak "gu-im-ma-sum-mu" ile eş değerde görüldüğü ifade edilmiştir.

Gula: (Guna olarak yazıldığı da görülür.) Mezopotamya bölgesi tanrıçası olarak Sümerler tarafından tapınıldı. Bu tanrıçanın iyeleştirme tanrıçası olarak tapınıldığı ifade edilir. Av köpeği cinsi olan "Tazı" türü bir köpekle dolaştığı ve yaraları yalayarak iyileştirdiği anlatılır. Ayrıca, Sümer inançlarında hekimlikte adı geçen üç cin. "Karakafa"ların yüce hekimi" diye adlandırılan bir tıp sanatının baş tanrıçasıyla ilgili bir ilahide bu cinin adı geçer. Çoğu kaynaklarda şifa tanrıçası olarak açıklandı. Adının sözcük karşılığı "büyük" anlamında tanımlanmaktadır. Hastalıktan anlayan "iyileştirici" bir tanrıça olarak tapınıldı. Ninurta'nın da eşidir. Doktorların da koruyucu tanrıçası olarak ifade edilir. Başka tanrıçalar olan Nintinuga, Ninkarrak, Meme ve İsin'in koruyucu tanrıçası olan Ninisina ile özdeşleştirilerek de tapınıldığı anlatılır. "E-gal-mah" adlı mezarı İsin kentindedir. Nippur, Borsippa ve Aşşur kentlerinde de tapınakları bulunur. Tanrıça çoğunlukla Ninurta, Pabilsag ve bitki tanrısı Abu'nun karsı şeklinde de görüldü. Damu ile tanrı Ninanzu'nun annesi olan tanrıça köpek sembolüyle betimlenirdi. Ona tapanlar küçük köpek heykelcikleri adarlardı. Gula için İsin kentinde Kassitler tarafından bir tapınak yaptırılmıştır.

Gul-la-nidaba-an-na: Sümer kralıdır. Tufandan sonraki dönemde egemenlik yaptığı tartışılıyor. Kralın, tabletlerdeki belirlemelere göre 960 yıl gibi bir zaman süreci içinde hüküm sürdüğü belirtiliyor. Kaynak yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Gula: Nippur kentinin etrafına düşman saldırılarından korunmak için yapılan surların yedi kapısından biri. Gula aynı zamanda Sümerlerin tapındıkları bir tanrıçadır. Bu kapıya onun adı verilmiştir.

Gülkişar: Deniz Hanedanı kralıdır. Babil kentini kontrolü altına almıştır. Bu kral ile ilgili bir tablette "cam" yapımıyla ilgili bir metnin yer aldığı görülmüştür. Bu tabletin dışında kral ile ilgili kesin olarak krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Gunara: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Gun I: (Ya da I Gun) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "vergi, mahsül" olarak tanımlanmıştır.

Gun II: (Ya da II Gun) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ağırlık ölçüsü; yaklaşık 30 kg" olarak tanımlanmıştır.

Gungunum: İsin'in güney doğusunda yer alan Larsa kentinde egemenlik sürdürdü. Lipit-İştar döneminde Larsa'da egemenliğe başlayan bu kralın genç ve dinamik olduğu anlatılır ve kısa bir süre sonra da Ur'un denetimini eline aldığı belirtilir. İ.Ö. 1932-1906 tarihleri arasında egemenlik yapmış olabileceği tahmin ediliyor. Gungunum hem "Sümer ve Akad Kralı" ünvanını ve hem de "Ur kralı" ünvanını almıştır. Kendisiyle beraber ardılları da Larsa kentinin ekonomisinin yükseltilmesi için çalışmalarını hızlandırmıştır. Gungunumun krallığı döneminde Lipit-

İştar (Eştar) ve İşma-dagan'ın kızları başrahibelik görevlerini üstlenmişler.

Gur: Haçim ölçüsü birimidir. 144 sila'ya eşit olduğu söylenir.

Gur I: (Ya da I Gur) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hacim ölçüsü; 300 L. " olarak tanımlanmıştır.

Gur II: (Ya da II Gur) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dönmek, döndürmek, ödemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Gur-gub-ba: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hapiste bulunma" olarak tanımlanmıştır.

Gur-nigin: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük anlamı "çevirmek, etrafını çevirmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Gurus: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "erkek, delikanlı erkek" şeklinde tanımlanmıştır.

Gushkin-banda: Sümerlerde tapınılan bir tanrıdır. Kuyumcular ve altın üretenlerin koruyucu tanrısı olarak tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve dinsel kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Gusilim: Sümer dilinde bir müzik aletinin adı.

Gü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ip" olarak tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "boyun-Lipit-İştar/ ya da söylemek, çağırmak, " olarak tanımlandığı da görülür.

Gü-gal: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "suları düzenleyen kimse" olarak tanımlanmıştır.

Gü-sub: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dikkate almamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Guşkinbanda: Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "(30) Dağları ve denizleri yarattı her ne [....] diye; (31) Guşkinbanda'yı, Ninagal'ı, Ninzadim'i ve

Ninkurra'yı yarattı, [onların]işleri için..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Guşkinbanda'nın Kuyumcuların koruyucu tanrısı olduğu belirtiliyor.

Guti: (Gutiler, Guteler ya da Gutium olarak da yazıldığı görülür.) Krallık listesindeki dizinde de "Guti güruhu" şeklinde adlandırılmış olduğu belirtilir. İ.Ö. ikinci binyılın sonuna doğru Sümerlere egemen olduğu anlatılan bir doğulu kavim. İ.Ö. 2150-2100 tarihleri arasında hüküm sürdüler. (Bazı kaynaklarda bu tarih İ.Ö. 2426-2302 olarak ele alınmıştır.) En popüler kralının adı da Gudea'dır. (Bak Gudea). Bunların Sümer kentlerine saldırması ve işgal etmesi büyük bir kaosa neden olmuştu. İ.Ö. 2200 yıllarında Agade kentinin kuzeydoğusunda kalabalık bir şekilde girerek kenti yağmaladılar. Yaklaşık 70 yıl Sümerleri Guti kralları yönettiler. Naram-sin döneminde doğu bölgesindeki dağlık yerlerden gelerek büyük bir tehlike saçtılar. Sümer'i işgal ettiler. Hatta bu işgal Sümerli şairlere de konu olunca "Agade'nin laneti: öcü alınan Ekur" adlı şiirin yazılmasına neden oldular. (Şiirin olaydan yaklaşık yüz yıl sonra yazılmış olabileceği tahmin ediliyor.) Samiler o dönem güçsüzlerdi. Bunlar uzun yıllar bölgede işgalcı olarak yaşadılar. Daha sonraları Uruk kent kralı Utekengal'ın güçlenmesiyle Guteler yenilip, kovuldular. Kesin olmamakla beraber Guti (Gutian) kralları ise; Inkishush (6 yıl) Zarlagab (6 yıl) Shulme (Ya da Yarlagas 6 yıl) Silulumesh (Ya da Silulu 6 yıl) Inimabakesh (Ya da Duga 5 yıl) Igeshaush (Ya da Ilu-An 6 yıl) Yarlagab (3 yıl) Ibate (3 yıl) Yarla (3 yıl) Kurum (1 yıl) Apil-Kin (3 yıl) La-Erabum (2 yıl) Irarum (2 1 yıl) Hablum (2 yıl) Puzur-Sin (7 yıl) Yarlaganda (7 yıl)(?) 7 yıl) Tiriga (40 gün) şeklindedir.

H

Habalu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "zarar vermek" şeklinde tanımlanmıştır.

Hablum: Guti kent devletinin kralıdır. 2 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Habasu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ufalamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Habatu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "soymak" şeklinde tanımlanmıştır.

Hadad: Bak Adad.

Hadaniş: Hamasi Hanedanının kralı olduğu şeklinde ifadeler var. 360 yıl egemenlik yaptığı anlatılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Hafaca: Mezopotamya bölgesinde bir kent. Sümer halkının yaşadıkları bir kent olarak biliniyor. Bugünkü adı ise "Tutup"dur.

Hadü: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sevinmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Ha-la: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hisse" olarak tanımlanmıştır.

Hahanu: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Halalu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "asmak, gizlice sürünmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Halagu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yok olmak, kaybolmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Halhal: Sümer dilinde bir kamış türü.

Hale: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Apiashal'ın oğludur. Muhtemelen çadır-

larda yaşamını sürdürdü. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Halalu: Bak alalu.

Halasu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kazımak, sıvayı kazımak" şeklinde tanımlanmıştır.

Ham: Sümerlerde Tufan kahramanı Ziusudra'nın (Nuh) ikinci oğludur. Nuh'un Sümerlerdeki adı Ziusudra, Asurlardaki adı Utnapiştim ve Akadlardaki adı da Atrakhasis olarak kaynaklarda yer alır. Nuh'un Ham, Sam ve Yasef adında üç erkek çocuğunun olduğu söylenir. Ham ile ilgili Tevrat'ta bir öykü yer alır. Öyküde, tufandan sonra Nuh dinlenmek için üzüm şarabından içmeye başlar. O kadar çok içer ki sarhoş olur. Sonra uyuyakalır. Çocukları Sam ve Yasef babalarının üzerini örterek uyumasını sağlarlar. Ancak diğer oğlu Ham, babasının sarhoşluğuyla alay eder. Daha sonra ayılan Nuh, oğlu Ham'ın kendisine alay ettiğini anlayınca beddua eder. "yüzün kara olsun, sen de evladından bulasın" diye söylenir. Bu bedduasıyla torunu ve aynı zaman da Ham'ın oğlu olan Kenan'ı da lanetlemiş olur. Tanrı, Nuh'un bu dileğini yerine getirir. Ham'ın yüzü kara olur. (Böylece kara derili ve zencilerin soyunun Ham'dan geldiği anlatılır.) Ham, Nuh'un gözünde nankör ve saygısız bir evlat konumunda düşünülür. Ham'ın oğlu da son derece ası ve babasına karşı itaatkarsız olarak büyür. Kaynak kitaplarda yer alan anlatımlara göre; İslam geleneklerinde babasına zülüm eden evladın yaptıklarını çekeceği inancı bu öyküden kaynaklanır.

Hamazi: Bak Şubur hamazı.

Hammurabi: İ.Ö. 1728-1686 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. (Bazı kaynaklarda ise

İ.Ö. 1792-1750 tarihleri arasında hüküm sürmüş olacağı ele alınmış) Amorit soyunun Babil'de büyümesini sağlayan Sumu-abum'dan sonra gelen kralların arasında en reformcu ve yasa koyucu bir kral olarak Babil kentinde hükümdarlık yaptı. Hükümdar olduğu zamanlarda Babil küçük bir kentti. 43 yıl hükümdarlık yaptığı anlatılıyor. Egemenliğini Anadolu ve İran'a kadar yaydı. Marduk'un oğlu olarak kendini yüceltir. Onun döneminde Amoritler çoğu kentlere sahip olmuştu. Civarda oturan diğer kent devletleri de birbirlerini işgal etmek için planlar hazırlıyorlardı. Bu kentler Mari, Larsa, Eşnuna ve Dicle kıyısındaki Asur kentleriydi. Hammurabi bile bu kentlere sahip olmak için güçlenmek istiyordu. Tarihte ilk yasaları koyan bir kral olarak bilindi. Yapılan incelemelerde tabletlerin çözülmesiyle onun diğer kralların ötesinde bir kimliğinin olduğu saptanmıştı. Bir tablette Hammurabi "...Gücü kendini diğerlerinin önüne çıkaran hiçbir kral yoktur. Babilli Hammurabi'nin ardından on veya yirmi kral geliyor; bir o kadar Larsalı Rim-Sin'in ardından, bir o kadar da Eşnnunalı İbalpiel'in ardından.... ve Çamşadlı (Halep civarında bir beylik) Carimlin'in ardından yirmi kral geliyor..." şeklinde ifadelere yer verince araştırmacılar bu kralın çağındaki kralların önünde yer alan bir kral olduğunu tahmin yürütmeye başladılar. Kendi adına hazırlattığı ve yasalarını belirttiği "yazılıtaşı" Paris Louvre Müzesinde koruma altındadır. Bu yazılı taşta kendini dünyanın en büyük kralı olarak görüyor ve tanrıların zayıfları ezenlere karşı onu görevlendirdiği şeklinde yazdırarak, güneş tanrısıyla eş tutardı. İ.Ö. 1708 yılında öldü. Adı geçen yazıt Tunç bir heykeldir. Adak niteliğinde bir duruşunun olduğu belirtilir. Lu-nannu tarafından Hammurabi'ye uzun yaşaması için tanrı Ammuru'ya adanmıştır. Larsa kentinde bulunduğu ifade ediliyor. Genellikle yazmanlar yazıtları yazarken mutlaka tanrısal ifadeler koyuyorlardı. Bu ifadelerin konmasının nedeni de tamamen krala bağlıydı.

Hammurabi kanunları: Sümerlerin insanlık tarihine örnek olabilecek ilk kanun metni olduğu şeklinde ifadeler var. 1901-1902 yılları arasında Fransız arkeologlar ve bilim gurubuna başkanlık eden V. Scheil tarafından yapılan kazılarda Hammurabi kanunlarıyla ilgili tabletler bulunmuştur. Tabletlerdeki metinler kralın adıyla anılmaktadır. Bu kanunlar çivi yazısıyla "diyorit" bir taş üzerinde kazılmıştı. Yapılan kazılarda kanun metninin yazılı olduğu üç diyorit taş parçası bulunmuştu. Bu taşların birleştirilmesiyle koni biçimli, çapı 1. 65 m. yüksekliği ise 2. 25 m. bir dikili taş ortaya çıkar. Taşlarda yer alan hukuk metinleri 282 maddeden oluşmuştu. Arkeologlar tarafından Hammurabi kanunları olarak adlandırılan tabletler, Susa tapınağının yıkıntıları arasında bulunarak koruma altına alınmışlardı. Daha sonra da Laouvre Müzesine götürülerek inceleme altına alınır. Kanunda özellikle ön plana alınan maddeler ise "...Adaletin yerine getirilmesi için işlenen suçlar (1-5), Mülke karşı işlenen suçlar (6-25), Arazi ve ev (26-60-4), Ticaret ve alış veriş (107-126), Evlilik-aile mülkiyeti (127-194), Taaruz ve kısas (195-214), Meslek adamlarına ait suçlar (215-240), Fiatlar ve ücretler (241-277), Köle hakları (278-282)..." şeklindedir. Araştırmacılar Hammurabi kanunlarını "Codex Hammurabi" adıyla anmışlardı. Hammurabi yasaları Babil dilinde üç temel sınıfta gösterilmiştir. Bu temel sınıflar Avilum, Muşkenum ve Vardum şeklindedir. Sözcük anlamlarından sadace köle anlamına gelen "vardum"un karşılığı bulunmuştur. Avilum'un da karşılığının "adam" olduğu ifade edilmiş olmasına karşılık bu anlamın yerinde olmadığını belirten kaynaklar var. Hammurabi Kanunları bazalttan

Hammurabi, adalet tanrısı Şamaş'ın önünde dua eder gibi duruyor. Bu kabartma 65 cm yüksekliğindedir. Ünlü yasa bu "dikmetaşta" yer

yapılmış bir dikmetaşta tanrı Şamaş!'ın önünde bulunurken gösterilmiştir. Şamaş'ın önünde dua eder gibi durmaktadır. Yasa şiirsel bir giriş yapılarak başlar. Metinde krallıktan ve kendisinin tahta nasıl çıktığı anlatılır. Araştırmacılar dikilitaştaki kabartmalarla yazının güzelliğine sanatsal bir şaheser gözüyle bakmaktadırlar. Beatrice Andre-Salvını, "Babil" adlı eserinde Hammurabi Kanunlarıyla ilgili "...Ele alınan tüm konular hayatın bütün alanlarını kapsayan bölümler halinde ayrılmıştır: Yalancı şahitlik, hırsızlık, krallık mülklerinin yönetimi, tarımsal hayatın düzenlenmesi, yerleşim birimlerinin konumu ve bakımı ya da ticaret. Aileye uzun bir bölüm ayrılmıştır. Meslek icraatlarını, maaşları ve çalışanların çalışma koşullarını denetleme yöntemleriyle borca karşılık sayılan ya da savaş esiri olan köleleri ele alan bölümlerden önce darp ve yaralamalarla ilgili cezalar geliyor. Üç sınıfa ayrılmış olan Babil halkını anlamak için bu kannuname eşi bulunmaz bir kaynaktır. Özgür insanlar (Awilu), aşağı tabaka (Muskenu) ve köleler (wardu) statüleri farklıydı ama hükümdar "güçlünün zayıfı ezmesi"ne temelinde bir endişe taşıyordu. Bir metnin giriş bölümünde, kral, herkesin bu dikmetaşı okuma ve okutturma olanağının olmasını ve böylece aydınlanabilmesini arzulayan adil hükümdar rolünde yüceltiliyor. Hammurabi haleflerine kendisinin aldığı kararlara uyarak ülkede düzeni sağlamalarını tesviye ediyor...." şeklinde önemli bir açıklamada bulunur.

Hana: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Hana adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Hanbi: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Hani: [("Hani(god)" adıyla da yazıldığı görülmektedir.] Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Hapadu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "görüşü bozmak, kör etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Harhar: Bir müzik aleti. Ne tür bir müzik aleti olduğu hakkında belge eksikliğinden dolayı açıklama yapılamıyor.

Harharu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Harharu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Harmal: Bağdat'ın doğusunda bulunan arkeolojik bir alandır. Bölgede arkeologlar tarafından yapılan arkeolojik kazılarda "Eşnunna" adlı yasa kitabıyla beraber çok miktarda kil tabletler de bulunmuştur.

Harp: Nitelikleri tanımlanamayan bir müzik aleti olduğu ifade ediliyor.

Har-ra: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük anlamı "borç, faizli borç" şeklinde tanımlanmıştır.

Harali: Sümerce bir sözcük. Ancak kaynak yetersizliğinden anlamı henüz bilinemedi.

Harimtu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "fahişe" olarak tanımlanmıştır.

Harbu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tohum ekme sabanı" olarak tanımlanmıştır.

Harranu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yol, sefer" olarak tanımlanmıştır.

Haraşu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çıkarmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Har-su: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Har-su adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Haru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "seçmek, serbest bırakmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Hasahu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yoksul olmak, öç almak" şeklinde tanımlanmıştır.

Hasasu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "düşünmek" şeklinde tanımlanmıştır

Hasu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "acele gelmek, koşmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Haşur: Sedir ağacının özelliklerini taşıyan bir ağaç türü olduğu söylenir.

Hatice Kızılay: Türk Sümerolog. İstanbul'da Eski Şark Eserleri Müzesinde Sümerlere ait çivi yazılı tabletlerin kopyalamasını yapıp tercüme eden Samuel Noah Kramer'e Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ ile beraber destek oldu. Müzenin bir bölümünü "çivi yazısı tabletleri" arşivi haline getirdi.

Hatu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "araştırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Hattu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "asa, sopa" olarak tanımlanmıştır.

Haya: (Bazı kaynaklarda Hayasum adıyla da tanımlandığı görülmektedir.)
Tanrıça Nidaba'nın kocasının adıdır. Sümer tanrılar panteonunda "soylu yazman" olarak tanımlanan tanrıça Nıdaba'nın eşidir. "tabletlerin adamı" şeklinde betimlendi. Haya, aynı zamanda bir kuş türü olarak da ifade ediliyor.

Hayani: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Samanı'nin oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Hayasum: Baka Haya.

Hazannu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "Vali, Belediye başkanı" olarak tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda da Hazannu, Muhtar konumunda bulunanlara verilen bir ad şeklinde ifade edilmiştir.

Hendursag: (ya da Hendursaga) Tanrıça Nanşe'nin veziridir. Bu vezir Sümerlerde toplumsal suç işleyenleri yakalar ve hemen cezalandırırdı. Hendursag görevli bulunduğu tapınaktaki tanrıların öne sürdüğü yasaları organize eden biriydi. Suçluları cezalandırmak için keyif çeken biri şeklinde tanıtılıyor. Hendursaga daha sonraki dönemlerde Akadlar tarafından tanrılaştırılarak tapınıldı.

Hegal: Sümer dilinde sözcük, "bolluk" şeklinde tanımlanmıştır.

Hegallu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bolluk" olarak tanımlanmıştır.

Helmut Uhlig: 1922 yılında Chemntz'de doğan, Viyana'da felsefe ve Sanat tarihi eğitimini gören araştırma ve ince-

leme yapan bir yazardır. Alman dilinin günümüzdeki en iyi yorumcusu olduğu belirtiliyor. Ancak ilgi alanı Eski uygarlıklardır. Budunbilim ve Asya'daki dinleri araştırdı. Sümerler üzerinde araştırmalar yaparak kitaplaştırdı. Yayımlanmış kitapları ise; Tibet 1986, Die Seidenstrasse 1986, Himalya 1987, Geheimnisvolle Sudsse 1989, Avrupa'nın Anası Anadolu (Telos yayınevinde yayımlandı) 2001 ve Sümerler (Telos yayınevinde yayımlandı) 2006 şeklindedir.

Henry de Genouillac: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusuyla ilgili ne tür bir çalışma yaptığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

Hiritum: Sözcük anlamı "hendek" olarak tanımlandı. Nıppur kentinin Kuzeybatı duvarıyla Güneybatı duvarı arasında iki hendek vardır. Bu hendeklere verilen addır.

Hita: Awam (Avam) Hanedan kralıdır. Belge eksikliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Hubişag: Sümerlerde bir kral. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Hubsu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "işçi" olarak tanımlanmıştır.

Hubullu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "borç, faizli borç" şeklinde tanımlanmıştır.

Humut-tabal: Yeraltı dünyasına ulaşmak için bir nehirden geçilmesinin zorunlu olduğu belirtiliyor. Bu nehirden geçmek için ise bir kayık kullanılırdı. Kayığın adı "Humut-Tabal" olarak ifade edilmiştir. Mısır tarihinde buna benzer bir kayıklı seyahat ölünün yargılanmasından sonra temize çıkması halinde gökyüzünde dolaştırılırdı. Mısır'da yargılama Osiris'in huzurunda, Sümerlerde de Ereşkigal'in önünde yapılırdı.

Hul: Sümer dilinde bu sözcük "kötü" olarak tanımlandı.

Hul: Ölüler ülkesinin acımasız cinidir. Cinler listesinde sekizinci sırayı alan bir cin olarak tanıtılır.

Hul-gig: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kin duymak, nefret etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Hullupu: Tanımlanması yapılmamış bir ağaç türüdür. Aynı adla ilgili Sümerlerde söylenceler var. Bu söylencede evren ve insanın yaratılışı konu edilmektedir. Söylencenin bir bölümünde "...O ilk günlerde o anda tüm gerekler oldu. O ilk günlerde o anda gerekler buldu yerini. Ekmek yapılınca ülke tapınaklarında, ve ekmekler yenildi ülkenin evinde. Gök yerden uzaklaşınca ve yer gökten ayrılınca ve insan adına karar verildi. Gök tanrı An gökleri ayırınca, ve hava tanrısı Enlil yeri ayırınca, Büyük aşağının tanrıçası Ereşkigal, alınca yeraltını kendi ülkesi olarak, Bilgelik tanrısı Enki, yelken açtı yeraltına, Taşladılar onu..." şeklinde açıklamalar yer almıştı.

Humbaba: (Huwawa'nın Akad dilindeki adıdır.) Enlil tarafından görevlendirilen sedir ormanının koruyucu korkunç canavarı olduğu anlatılır. Gılgamış ve Enkidu tarafından öldürülür. Mitolojide Gılgamış'e bu canavarın öldürülmesi görevi verilir. O da Enkidu'yla birlikte Humbaba'yı kahramanca öldürür. Humbaba, insan vücutlu, el yerine aslan pençeleri bulunan, canavar yüzlü, uzun saçlı ve sakallı, sakalları bir birine karışmış biri şeklinde tanımlanır. Mitolojide "yedi korkutucu parlaklık" tarafından korunduğu öne sürülen bir dev olarak anlatılır. Bu devin insana benzediği ancak yüzünün canavar elleri yerine aslan pençeleri olan bir varlık şeklinde tanımlanır. Humbaba'nın yüzü Babil döneminde maketler şeklinde yapılmıştır.

Humbaba

Hun: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kiralamak" şeklinde tanımlanmıştır. Lü-hun-ga: kiralık adam şeklinde tanımlandı.

Hursag: Sümerlerde dağlık bölge. "dağ sırası" şeklinde de bilinir. Sümer dilinde dağ anlamına gelen "kur" sözcüğüyle de eş anlamlıdır.

Hursagkalamma: İnanna'nın yeraltı dünyasına indiği zaman Sümerli şairin onun Kiş'te bıraktığı tanrısal yasa olduğunu belirtir. Bu tanrısal yasaların yedi tane olduğu belirtiliyor. Yasalar: Eanna (Uruk), Emuşkalamma (Bad-tibira), Giguna (Zabalam), Eşarra (Adab) Baratşugarra (Nippur), Hursagkalamma (Kiş) Eulmaş (Agade) olarak anlatılır.

Hurum dağı: Lugalbanda'nın ikinci öyküsünün geçtiği bir yer olarak tanımlandı. Yandaşlarıyla beraber Aratta'dan Uruk'a yaptıkları yolculukta Hurum dağına varırlar. Konakladıkları dağda Lugalbanda hastalanır, yola devam edemez duruma gelir. Yandaşları onun öleceğini tahmin ederek tek başlarına yola devam edeceklerini açıklarlar. Onu dağda bırakıp, yollarına devam ederler. Lugalbanda güneş tanrısı Utu'ya yalvararak yardımda bulunur. Derin hasta olan Lugalbanda rüyasında güneş tanrısı Utu'yu görür. Utu, ona yabanı bir öküz öldürmesini ve yağını Utu'ya sunmasını emreder. Ayrıca bir oğlak öldürüp kanını bir çukura ve yağını da ovaya dağıtmasını ister. Lugalbanda bu istenilenleri eksiksiz yapar. Ayrıca Sümer tanrıları olan An, Enlil, Enki ve Ninhursag içinde yiyecekler hazırlar. Bu istekleri yapan Lugalbanda kurtulur ve daha sonraki yıllarda da tanrılaşır.

Huruppu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "madenden yapılmış bir tabak" olarak tanımlanmıştır.

Hursag: Tanrı Ninnurta tarafından "Dağlık ülke" olarak adlandırılan bir yer.

Hursag ankibida: Sözcük anlamı "gök ile yer" şeklinde tanımlanmıştır. Yaratılış mitinde "sığır ve tahıl" destanının

baş kısmını oluşturmuştur. Hursag ankibida'nın öyküsü Laouvre adı verilen tablette yer almıştır.

Huvava: (Huwawa yazıldığı da görülür.) Sümer dilindeki Humbaba'nın Akad dilindeki adıdır. Gılgamış ve Enkidu tarafından öldürülen bir canavar. Bu canavar "yaşayanlar ülkesinin" sedir ağaçlarını koruyan şeklinde biliniyor. Kimsenin karşı koyamayacağı kadar güçlü bir canavar olduğu anlatılıyor. Mitolojide "yedi korkutucu parlaklık" tarafından korunduğu öne sürülen bir dev olarak anlatılır. Bu devin insana benzediği ancak yüzünün canavar, elleri yerine aslan pençeleri olan bir varlık şeklinde tanımlandığı ifade ediliyor. Bak Humbaba.

H. V. Hilprecht: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusuyla ilgili tür bir çalışma yaptığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

I

Ibate: Guti kent devletinin kralıdır. 6 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ibranum: Guti kent devletinin kralıdır. 1 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi: verilemiyor.

Igeshaush: (Ya da Ilu-An) Guti kent devletinin kralıdır. 6 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ilabrat: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmekte-

dir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Ilku: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Ilku'nun Aga'nın 900 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ilgın: Bir bitki türü. Enki, oğlu Asarluhi'ye bu bitkiyi büyüde kullanmak üzere önerir. Asarluhi de söylenileni yapar ve büyülerinde bu bitkiyi kullanır.

Ilulamma: Doğal ses anlamında kullanıldı. Sümer dilinde yayığın çalkalanması sırasında çıkan sesin doğal şekli gibi söylenen bir şarkıdır. Bu doğal sesin bir çoban tarafından söylenen şarkı türü olarak ifade edildiği belirtilir.

Ilulu: Erken dönem III Hanedanlığında Akad İmparatorluğu kralı olarak belirtiliyor. Ilulu'nun 3 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Illtasadum: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Iltasadum'un 1200 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Inimbakesh: Guti kent devletinin kralıdır. 5 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Irarum: Guti kent devletinin kralıdır. 2 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi: verilemiyor.

Iter-mer: Mezopotamya bölgesinin bir tanrısı olarak Babil kentide tapınıldı. Iter-Mer, dinsel mitolojide yağmur tanrısı olarak tapınıldığı gibi Mari kentinin de koruyucu tanrısı olarak ilgi gördü.

Ishu I1: Erken dönem III Hanedanlığında Akshak kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Ishu I1'in 24 yıl egemenlik

yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ishme-Shamash: Erken dönem III Hanedanlığında Kiş kent IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Ishme-Shamash 11 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

İ

İadu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir insan kiralamak" şeklinde tanımlanmıştır.

İa-nun: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sultani yağ" şeklinde tanımlanmıştır.

İ-ba: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yağ tayını" olarak tanımlanmıştır.

İbal-pi-el: Eşnnuna kentinin kralı olduğu belirtiliyor. İbal-piel kral olduğu dönemde Hammurabi'nin çağdaşıydı. Kral olmadan önce Mari krallarından Zimri-Lim'in Babil'deki elçisiydi. yetenekli ve çalışkan kimliğiyle tanınmaktadır.

İbbi-sin: Elamlılar tarafından tutsak alınan üçüncü Ur kentinin kralıdır. İ.Ö. 2028-2004 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 2217-2187 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor) Döneminde Babil, "İsin ve Larsa" olarak iki bölüm halinde yönetiliyordu. Elamlılar Üçüncü Ur kent kralı Ur-Nammu soyunun altıncı ve sonuncu kralı olarak bilinir. Onun tahta çıkışı sırasında Sümerlerin etrafı düşmanlarla adeta çevrilmiş durumdaydı. Doğudan Elamlılar, Batıdan Kenanlılar saldırmaya başlamışlardı. Bu saldırılar Sümer devletini zayıflatınca valiler krallığa karşı isyan yapmaya başladılar. Ayaklanan valilerden İşbi-Erra bulunduğu İsin kentinde isyan yaparak krallığını ilan etti. Bu kent Ur ken-

tine 100 kilometre uzaklıktaydı. Daha sonra Sümer topraklarının yarısına hakim oldu. Böylece Sümerler aynı sınır içinde iki düşman krallıkla uzun süre yönetildi. İ.Ö. 2000 yılında Elamlılar Ur kentine saldırarak kral İbbi-sin'i esir alıp ülkelerine götürerek orada astılar. Esir düşüşü Sümer şiirlerine de konu olmuştur. Bir Sümer şiirinde "...Kırık çömlekler değil, cansız bedenler. . Saçılmış oraya buraya. Yıkılmış yüksek kapılar, yarılmış duvarlar. . Serpilmiş yollara can verenler. Bir zamanlar bayram yapanların toplandığı ara sokaklarda, serilmiş yatıyor şimdi ölüler. Bir zamanlar dans edenlerin doldurduğu açık alanlarda; şimdi küme küme cesetler. Ülke kanıyla doldu çukurlar, kalıba akıtılan metal gibi; bedenler eridi güneşe bırakılan yağ gibi..." şeklinde savaşın dramatizeli tablosu işlenmişti. Kaynaklar, İbbi-Sin'in pasif bir kral olduğunu ifade ederler. Araştırmacıların ifadelerine göre onun döneminde tanrılar, kentin üzerine tufan gönderdiler.

İbbum: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "zarar, eksik" olarak tanımlanmıştır.

İbila: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "varis, varis evlat" olarak tanımlanmıştır.

İ-bi-ni: Kiş'in II Hanedan kralıdır. 360 yıl hüküm sürdüğü belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

İblu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ip" olarak tanımlanmıştır.

İbru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dost, arkadaş" olarak tanımlanmıştır.

İd: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "nehir, kanal" olarak tanımlanmıştır.

İdal: Bu sözcüğün telaffuzu da anlamı da bilinmemektedir.

İddin-dagan: İsin hanedanlığının üçüncü kralıdır. İ.Ö. 1984-1975 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. 20 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Isin hanedanlığı üçüncü Ur hanedanından sonra gelirdi. Bu

kralın döneminden kalma bir belge "evlilik ayini" için önem taşımak-tadır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliğiyle ilgili daha detaylı bilgi verilemiyor.

İdsalla: Sözcük anlamı bilinmiyor. Ancak Enlil ve Ninlil'in mitolojisinde Nippur kentinde bir ırmağın adı olarak geçtiği görülür.

İdu: Akadça bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçe-deki karşılığı "kol, yan, taraf" olarak tanımlanmıştır.

İdnun: (Ya da İdnunbirdu.) Sümerlerin güney tarafında bulunan bir kanal. Sözcük anlamı bilinmiyor. Ancak Enlil ve Ninlil'in mitolojisinde Nippur kentinde adı geçen İdsalla ırmağında bir kanal olduğu ifade ediliyor.

İg-alima: Sümer tanrısıdır. Tanrıça Bau (Baba) ile Ningirsu'nun oğludur. Tanrı Şul-Şagana'nın da kardeşidir. Ayrıca yedi küçük kız kardeşinin olduğu belirtiliyor. Bu tanrı ile ilgili tapınma şekilleri ayrıntılı olarak anlatılamıyor. Nedeni de kaynak yetersizliği. Bak Bau.

İgi: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "göz, panu, ön, yüz" olarak tanımlanmıştır.

İgi-gi: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yüz çevirmek" şeklinde tanımlanmıştır.

İgigi: (Ya da İgigu) Anunna gibi bir tanrılar gurubu. Yukarı dünyanın tanrıları olarak tapınıldı. Sümer mitolojisinde tanrılar panteonun dışında bir de tanrılar gurubu vardır. Bunlar sayılı kişilerden oluşur ve yaratılışın üst düzey tanrıları olarak tapınılır. On büyük tanrıyı ifade eder.

İgigi: Akad Hanedan krallarından biridir. 3 yıl hüküm sürdüğü belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

İgirru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "şan, şöhret, gösteriş" olarak tanımlanmıştır.

İ-gis: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bitkisel yağ" olarak tanımlanmıştır.

İgi-nu-du: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük anlamı "kör, gözü açılmamış" olarak tanımlanmıştır.

İkkaru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çiftçi" olarak tanımlanmıştır.

İku: (1 İku) Yüzey ölçüsü birimidir. 3600 m2.

İl: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "taşımak" şeklinde tanımlanmıştır. Lu-il: "tellal" anlamında ifade edildi.

İl: Umman'da bir yönetici (Ensi). Günümüzde Türkçe dilinde de "kent" olarak tanımlanmıştır. Bu kişi Zabalam adlı bir kentte tapınak yöneticisiydi. Entemena ile Ur-Lumma'nın savaş sonuçlarını bekleyen fırsatçı biri olduğu şeklinde ifadeler yer alıyor. Savaş biterken galip gelen Entemena'ya saldırdı. Başarı sağlayarak Lagaş'ı topraklarına katmayı başardı. Daha sonra başarı elde edememiş olsa bile kendini Umma'nın yöneticisi olarak ilan etmeyi başarır.

İlaba: Akadlar döneminde tapınıldığı öne sürülen bir tanrıdır. Ancak tanrı yerine gösterilen bir ilah şeklinde dönemin kralları tarafından kısa süreli bir şekilde tapınılmıştır. İlaba adı, döneminde silindir mühürlere de işlenmiştir.

Ila-kabkaba: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Yazkur_el'in oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

İlk diriliş: Araştırmacılar Şeol'un (İbranilerin) karşılığı Sümerlerde "Kur" olduğunu ifade ederler. Kur, Sümerlerin kozmik inançlarında yeryüzü kabuğuyla ilksel deniz arasında kalan boş alan olarak değerlendirilmiş. Ölülerin gölgelerinin gittiği yer olarak düşünülmüş. Buraya ulaşmak için "insan yutan ırmağı" kayıkla geçtikten sonra ulaşılabildiği ifade edilir. Sümerlerde ırmağın adı "styks" kayığın adı ise "Kharon"dur. Burası ölüler diyarı olması-

na rağmen canlı bir yaşamın olduğu da belirtilmektedir. Bir Sümer kralının ölüler diyarında başından geçenler tabletlere de işlenmiştir. Bu kral Ur-Nammu'dur. Kur, ölümlüler dışında tanrılara ayrılmış bir yer olarak da belirtilmiştir. Çeşitli tanrıların Kur denilen ölüler diyarında yaşadığını belirten mitolojiler var. Ur-Nammu'nun ölüler diyarında başından geçenler orada canlı bir yaşamın olabileceği ihtimalini doğurur. Kral ölümünden sonra Kur'a varır. İlk işi yedi tane olduğu belirtilen yeraltı tanrısını saraylarında ziyaret etmek olur. Onlara yerinin iyi olması için çeşitli hediyeler verir. Kur'da tanıdık bazı ölümlülerle karşılaşınca kendisini evindeymiş gibi his eder. Ondan önce ölen Gılgamış ölüler diyarında yargıç olunca Ur-Nammu'ya cehennemde geçerli olan kuralları hatırlatır. Ancak Ur-Nammu, yedi günlük süre içinde ülkesini ve ailesini düşünmeye başlar ve huzursuz olur. Sümer tanrılar panteonunun baş tanrısı Enlil de tanrıça Ninlil'e tecavüz edince diğer tanrılar tarafından yeraltı dünyasına sürülür. Dumuzi de ölüler dünyasına yolu düşenlerdendir.

İlk ninni: Araştırmacılar Sümerlerle ilgili kazı yapan arkeologların buldukları tabletleri inceleyip çözdükleri için bebeklerin anneleri tarafından uyumaları için "ilk ninni"nin Sümerlerde başlamış olduğuna karar verdiler. Bu ilk ninninin oluşması Şulgi'nin karsının hasta çocuğunu uyutması için söylediği bir şarkıdan esinlediği ifade ediliyor. Diğer annelerin yaptıkları ninniler gibi Şulgi'nin karısı da çocuğunu uyutmak için uykuyla diyaloga geçer. Ninniyi de doğrudan çocuğa söyler. Çocuğun büyüyüp güçlü olacağını "Ururu" şarkısıyla güç vereceğini düşünen annenin çocuğun uyuması için söylediği şarkı "...U-a a-u-a/ Ururu şarkımda-büyüsün/ Ururu şarkımda-kocaman olsun/ İrina ağacı gibi sağlam kök salsın/ Şakir bitkisi gibi boy atsın/..." şeklindeydi. Çocuğun uyumasından yana şarkılarına deva eden anne "...Gel, uyku, gel uyku/ Oğlumun olduğu yere gel/ Çabuk(?) oğlumun olduğu yere

gel uyku/ Uykusuz gözlerine uyku ver/ Sürmeli gözlerine elini koy/ Dışarıdaki diline gelince/ Durmayan dilinin uykusunu engellemesine izin verme..." şeklindeki şarkılarla ilk ninninin yaratıcısı olduklarını belki de bilmiyorlardı. Aslında belki de ilk şarkıların da yaratıcısı annelerdir. Genelde bebeklerin uyuması için bazen anlamsız sözlerle donatılmış ezgilerle çocuklarını uyuturlar.

İlk altın çağ: Sümerlerin kozmogonik düşüncesinde insanların ilk altın çağıyla ilgili düşünceleri bile tabletlere işlendi. Bu konuyla ilgili açıklamalar Enmerkar ve Arata ile ilgili destanda gösterilmiştir. 21 dizeden oluşan tablette insanın ilk altın çağ olarak düşünülen çağda güven içinde yaşayışını, neşeli ve mutlu dönemden çıkışı belirtiyor. Tablette "...Bir varmış, bir yokmuş, yılan yokmuş, akrep yokmuş/ Sırtlan yokmuş, aslan yokmuş/ ne yabanı köpek varmış, ne de kurt/ Ne korku varmış, ne de dehşet/ İnsanın rakibi yokmuş/ Bir zamanlar Şubur ve Hamazi ülkelerinde/ Çok(?)-dilli Sümer, prensliğin kutsal yasalarının yüce ülkesi/ Uri, gerekli her şeyin sağlandığı ülke/ Güvenlik içinde dinlenen Martu ülkesi/ Bütün evren, birlik(?) içindeki halklar/ Enlil'e tek bir dilde şükrederlermiş/ (Ama) sonra, efendi baba, prens baba, kral baba/ Enki, efendi baba, prens baba, kral baba/ Öfkeli(?) efendi baba, öfkeli(?) prens baba, öfkeli(?) kral baba/.... bolluk.... /...5 dize kırık.../. . insan.../..." şeklinde anlaşılır bir şekilde altın çağın konumunu kısa dizelerde görmek mümkündür. Tablette tek bir dil ve tek bir inançla (Enlil'e tapınma) özgür ve mutlu bir yaşamın olduğu ve insan denilen varlığın rakiplerinin olmadığı belirtiliyor. Tabletin dağınık ve kırık parçalarında çıkarılan anlam Enki'nin tanrı Enlil'in koyduğu demokratik yaşamı kıskandığı ve savaş ilan ederek özgür yaşamı sona erdirdiği şeklinde paragraflar yer alıyor.

İldag: Bir ağaç cinsi olduğu söylenir. Henüz cinsi tanımlanmamıştır.

İ-la-e: Sümerlerin Sami dilinde bu sözcük "ödeye" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

İlku: Sümer dilinde takım yıldızlardan birinin adı olarak ele alınmıştır.

İlten: (Ya da İsten) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir, tek" olarak tanımlanmıştır.

İlulamma: Sümer mitolojisinde bir çoban şarkısının adıdır.

İlumen: Ya da İluma, İlum. Deniz Eli Hanedanında "Babil II hanedanın" kurucu kralı olarak tanımlanmaktadır. Nippur kazılarında elde edilen belgeler üzerinde bu kralın adı yazılmaktadır. İlumen, kaynaklarda "İluma-ilum" adıyla daha fazla tanınmaktadır. Şamşu-İluna'nın oğlu Abi-Eruş bu kralla oldukça mücadele etmiştir. Onu yakalayabilmek için çaba göstermiş, Dicle'nin neredeyse coğrafik yapısını değiştirmiştir. Daha sonra da İlumailum'nın yerine oğlu Damiq-iluşu geçmişti. Kaynaklar bu kralın Asur krallar listesinde "Adasi" ile çağdaş olarak gösterirler.

Ilu-Mer: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Hayani'nin oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

İmi: Akad Hanedan kralıdır. İ.Ö. 2192-2190 tarihleri arasında hüküm sürdüğü tahmin ediliyor. 3 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Bu kralın çalışmaları ve siyasal kişiliğiyle ilgili belge eksikliği nedeniyle bilgi verilemiyor.

İmdubba: Enili'in oğlu Ningirsu için Kış kralı Mesilim'in sınır noktasında yaptırdığı kutsal tapınma yeri.

İmdugud: (Ya da imdigud) Bir kuş türü olduğu belirtiliyor. Bak Anzu.

İm-mi-ib-dub-e-ne: Sümer dilinde bu sözcük tahmini olarak "bağlamak" şeklinde tanımlanmıştır.

İmeru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "eşek, eşek yükü" olarak tanımlanmıştır.

İmmeru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "koyun" olarak tanımlanmıştır.

İmman: Sümer dilinde bir taş türüdür.

Imsu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Imsu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

İna gat: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir kimseden bir şey almak" şeklinde tanımlanmıştır.

İna: (Ya da Ana pani) Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "önce" olarak tanımlanmıştır.

İnanna: (Ninsianna ya da İnnin.) Tablet-lerdeki çevirilerden onun Enki'n'nin kızı olduğunu anlatan ifadeler var. Venüs yıldızını simgeleyen ve hakkında erotik söylencelerin olduğu belirtilen bir tanrıçadır. Gök tanrıçası olarak da bereketi, aşkı, savaşı ve ölümü simgelemektedir. Akad, Babil ve Asur inancında İştar, Musevi toplumunda Astarte, Yunanlılarda Afrodit ve Roma inançlarında Venüs adlarını taşıyarak uzun süre uygarlıkların mitolojilerinde yer aldı. (Mezopotamya mitolojisinde Enlil ile Ninlil'in kızı olduğu anlatılır. Diğer kardeşleri ise Adad (İşkur) Nan-na-suen (Nanna-sin), Nergal, Ninurta (Ya da Ningirsu) Pabilsag, Nusku, Utu (Şamaş) Uraş, Zababa, Ennugi'dir.) Venüs tanrıçası olarak adı değiştirilerek ta-

pınıldı. (Bazı kaynaklarda Ay tanrısı Nanna'nın kızı ve güneş tanrısı Utu'nun da kız kardeşi olarak belirtiliyor.) Sözcük anlamı "göğün kraliçesi" şeklinde tanımlanmıştır. Sümerlerin tapındığı aşk, bereket ve doğruluk tanrıçasıdır. Bütün Mezopotamya bölgesinde böyle bilindi. Uruk kentinin de koruyucu tanrıçası olarak bilinir. Kutsal evlilik ayının baş kahramanı şeklinde ifade ediliyor. Asur halkı tarafından Sami dilindeki adı "İştar" olarak tapınıldı. Bu tanrıça Enki'nin elinde bulunan tanrısal yasaları almak için danışmanı ile birlikte deniz altındaki Enki'nin tapınağı olan Apsu'ya gider. Tabletlerde yer alan ifadelere göre Enki, onun gelişine tören hazırlamıştı ve sevinçliydi. Çünkü İnanna'nın onu ziyaret etmesi yücelik olarak kabul edilmişti. Oysa İnanna Sümerli şairlerin anlatımlarından sadece "Me"leri (Tanrısal düzenlemeler) Enki'nin elinden almak için böyle bir ziyareti düzenlemiş olduğu belirtilir. Biralar, şaraplar içilip, Eğlendikçe Enki, İnanna'ya sembolik "Me"'lerin yontularını armağan olarak veriyordu. Bu me'ler "...en-lık, lagal-lık, tanrılık, soylu, ebedi taç ve krallık tahtı, soylu asa, değnek ve pruva halatı, çobanlık, krallık, egizi-lik, nindingir-lik, işib-lik, lumah-lık, gudu-luk, doğruluk (...?), (...?), ölüler diyarına iniş, ölüler diyarından çıkış, Kurgarra, hançer ve bıçak, Sagursag," adlarıyla sıralanmıştı. "Me"lerin 94 adet olduğu ifade edilir. Daha sonra Enki şaraptan etkilenip, sızınca İnanna tekrar geldiği Kayıkla armağanlarıyla birlikte Uruk'a geri döner. Bir başka mitolojide de İnanna, yeraltı dünyasına girince veziri Ninşubur'a bu yeraltı dünyasına girdiğinde üç gün içinde dönemezse gök tanrılarına gidip İnana için ağıt yakıl-

Tanrıça İnanna'nın bir betimlemesi.

masını emreder. İnanna, Ninşubur'a eğer Enlil yardımcı olmazsa Ur'a giderek ay tanrısı Nanna'dan yardım alacak, o da kabul etmezse Eridu'ya gidip Enki'den yardım isteyecekti. İnanna kesinlikle Enki'nin ona yardımcı olacağını söyler. Artık yeraltı dünyasına iner, Ereşkigal'ın lapis taşından yapılmış tapınağına gelir. Tapınak kapıcısı tarafından yedi kapıdan geçirilir . Her kapı geçişlerinde üzerinden bir eşyası alınır. Son kapıya vardığında İnanna, çırılçıplaktır. Ereşkigal ile Anunnakiler'in huzurunda diz çöktürülür, cesede döner ve bir kazığa asılır. Veziri Ninşubur, İnanna'nın üçüncü günün sonunda gelmediğini anlayınca sırasıyla tanrılara danışır ve en sonunda Enki ona yardımcı olmayı kabullenir. Kurgarru ve Kalaturru adındaki cinleri göndererek kazığa asılmış olan İnanna'yı diriltir. İnanna'nın bu öyküsü tabletlere işlenmişti. Arkeologlar tarafından bulunan tabletin tercümesinde "... İnanna ölüler diyarına doğru yola çıktı/ Veziri Ninşubur yanında yürürken/ Saf İnanna Ninşubur'a şöyle dedi/ - ey benim sadık dayanağım olan/ Güzel sözlü vezirim/ Doğru sözlü şövalyem/ ben şimdi ölüler diyarına iniyorum/ ölüler diyarına vardığım zama / Felaketlerde (yapıldığı gibi) bir ağıt yak benim için/ kutsal toplantı yerinde davul çal benim için/ Tanrıların evinde beni arayarak dolaş..." şeklinde öykü devam eder. Gılgamış destanında adı İştar olarak geçen İnanna, Gılgamışe sevdalanır ve onunla birleşmek ister. Ancak Gılgamış onunla tutarsız ilişkiler sergilediği için alay eder. İştar da göktanrısı Anu'dan Gılgamışı, insanlarını ve kentini yok etmesi için "gök boğasını" göndermesini ister. Ancak Gılgamış ile Enkidu bu boğayı öldürürler. İnanna, fahişe ve içki evlerinin koruyucusu konumunda tapınıldığı zaman çoğu kadınlar kendini İnanna'ya adayarak tapınaklarda erkeklerle cinsel ilişkide bulunurlar. Muazzez İlmiye Çığ'ın "Bereket Kültü ve Mabet fahişeliği" adlı eserinde İnanna'nın dilinden "...Erkeklerin cinsel organını bilen

tam bir fahişeyim ben..." şeklindeki tablet çevirisini belirtmiştir. Hatta Asurlarda tanrıça İştar (İnanna) kendisine " ben sevilen bir fahişeyim" şeklinde bir tanımlama getirmiş. Bu nedenle İnanna Sümerlerin yazar ve şairlerine tarifi olanaksız bir ilham vermiştir. Bir Sümerli şair "... Ben inanayım. Babam bana göğü verdi. Babam bana yeri verdi. Krallığı verdi bana. Savaşta ilerlemeyi verdi bana. Sel fırtınasını verdi bana. Seli, tayfunu verdi bana. Göğü taç yaptı başıma. Yeri sandal yaptı ayağıma. Kutsal elbiseyi sardı vücuduma. Kutsal asayı verdi elime. Tanrılar serçe, ben şahinim. Enlil babanın görkemli ineğiyim. Göğe ayak bastım, yağmur düştü aşağıya. Yere ayak bastım, bitkiler fışkırdı yukarı..." şeklinde şiirler yazmışlardı. "tarihin başlangıcında olan bir Halk-Sümerler" adlı kitabın yazarı Helmut Uhlig, çıplak tanrıça olarak tapınılan İnanna için "... Kuzey Mezopotamya'da rastladığımız kilden yapılmış çıplak tanrıça figürü, kuşkusuz ki aşk, bereket ve savaş tanrıçası olarak Sümer panteonun dişil merkez figürüne dönüşen, gökyüzünün hanımefendisi İnanna ya da İnnin'in prototipidir. O, Venüs yıldızının tanrıçası olarak, Ninsianna ismini de taşımaktadır ve Enlil ile Enki'nin etrafındaki sayısız bereket tanrıçası onun şekliyle ortaya çıkar. Eski Sümer bölgesindeki Babil ve Asur'da da İştar ve Astarte adıyla en üst tanrıça olarak hüküm süren oydu. Kral Süleyman ona tapıyordu ve Kudüs'ün doğusunda onun için bir tapınma yeri yaptırmıştı. Finike mitlerinde de rastladığımız İnanna, Helenistik dönemde Yunanlı Afrodit'le özdeşleşmiş olarak tekrar karşımıza çıkar..." şeklinde açıklamalarda bulunur. İnanna Sümerlerde olduğu gibi Mezopotamya'nın bütün bölgelerinde güçlü aşk tanrıçası olarak tapınılmış ve çoğu tapınaklara adı verilmişti. Kazılar sırasında İnanna'nın kendisi tarafından söylenmiş bir şarkısının tableti çözüldüğünde de "...bana göğü verdi babam, yeri verdi; Göklerin hükümdarıyım ben. Birisi ya da bir tanrı beni kendisiyle

kıyaslayabilir mi ? Bana göğü verdi Mullil, yeri verdi: Gök hükümdarıyım ben. Bana erkek hükümdarlığı verdi, kadın hükümdarlığını bana verdi. Savaş verdi bana, savaşın kargaşasını verdi, bora verdi bana, kasırgayı bana verdi, göğü taç olarak başıma geçirdi, yeri sandalet olarak ayağıma giydirdi, parlak tanrı mantosunu üzerime geçirdi, ışıldayan asayı elime verdi. Tanrılar korkak kuşlar gibidir-ancak benim hükümdar olan..." şeklindeki dizelerde görüldüğü gibi sevmeyi ve sevilmeyi bildiği halde cezalandırıcı ve hükümdar kimlikli olduğu öne çıkar. Araştırmacılar İnanna'nın şarkısı olarak tanımladıkları tabletin ikinci bölümünde İnananın kendini yaban ineği olarak tanıtmasını da en "eski eril boğayla bereket tanrıçasının tarih öncesindeki ilişkisini" belirttiğini ileri sürerler.

İnanna ve Enki miti: Bu mitolojinin uygarlık ile ilgili çalışan araştırmacı tarihçiler için önem taşıdığı belirtilir. Özellikle antropoloji yönünden öneminin de yüksek olduğu şeklinde ifadeler var. Tanrısal bir öykü şeklinde de anlatımlara rastlandı. Bu mitolojide yaklaşık İ.Ö. 2000 dolaylarında adı bilinmeyen Sümerli yazman tarafından Sümer kentinin yaratılışıyla ilgili (Me'lerden söz edilebilir.) 94 niteliği tek tek ele alınarak incelenmiştir. İlk defa 1944 yılında Samuel Noah Kramer tarafından içerik olarak ele alınan Sümer mitolojisinde Enki ile ilgili tabletlerin çevirilerinde "İnanna ve Enki" öyküsünün varlığı üst düzeyde belirlenmişti. Öyküde Uygarlık sanatının Eridu'dan Uruka nasıl aktarıldığı ele alınmıştı. Mitolojide her ne kadar ana karakterler olarak Enki ve İnanna görülmişse de tanrıça İnana'nın rolünün çok daha fazla olduğu belirtilmiştir. Tableti hazırlayan yazmanın Uruk kentinde tapınılan İnana'nın, Enki'nin elindeki "Me"leri nasıl (Bak ilgili bölüm) Enki'den alıp Uruk kentine getirlişi anlatılır. "Me"ler Enki'nin koruması altında Eridu kentindeki Abzu tapınağındaydı. Öyküde İnana'nın Eridu'ya gelişini törenlerle kutlayan Enki sevinçten sarhoş olur ve

Abzu'daki "Me"leri karşılıksız İnanna'ya verir. İnanna da "me"leri Enki'den alıp, gök kayığıyla Eridu'dan ayrılır. Şarabın etkisinden ayılan Enki "me"lerin İnanna tarafından alındığını anlayınca, "Sukkal" adlı bir canavarı yaratarak veziri İsimud'un emrine verir. İsimud Enki'nin yarattığı Sukkal adlı canavarla belirlediği yedi noktada da İnanna'nın önünü keser ve saldırır. Ancak, İnanna'ya saldırmasına rağmen başaramaz. Buna rağmen İnanna Uruk'a son derece neşeli bir biçimde girer ve "Me"leri birer birer gök gemisinden boşaltır. Daha sonra Enki'yle tekrar barışır. İnanna burada kurnazlığını göstererek bilgelik tanrısı Enki'yi aldatmıştır.

İna halagı: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir şeyden kaçmak" şeklinde tanımlanmıştır.

İna kanu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir şeyi tespit etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

İngar: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "duvar" olarak tanımlanmıştır.

İna pi matim: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "memleketin diline" şeklinde tanımlanmıştır.

İnim-kesda: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sözleşme yapmak" şeklinde tanımlanmıştır.

İnim-inim-ma: Akad dilinde Kainimakku. Sümer dilinde bir büyü adı olarak ifade edilmiştir.

İnim: Sümer dilinde sözcük karşılığı "söz" olarak tanımlanmıştır.

İnnin: Sümer dilinde bu sözcük" hanım" şeklinde tanımlanan bir sıfattır. Bazı kaynaklarda da "ustanın dişisi" şeklinde tanımlandığı görülür. Kassitlerin tapındıkları bir tanrıça. İnanna'nın Kassitlerde değiştirilmiş adıdır. Kassit kralı Kara-indaş tanrıça İnnin için Uruk kentinde bir tapınak yaptırmıştır. Bilindiği gibi İnanna'nın adı Asurlarda "İştar" olarak bilinirdi. Sümer tanrıçası İnanna/ İştar'ın büyük bir ihtimalle Hititler tarafından İnin olarak tapınılmıştır. Bak İnanna.

İnu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "göz" olarak tanımlanmıştır.

İnnuha: Anlamı henüz bilinmeyen bir Sümer sözcüğüdür.

İnnuş: Sümer dilinde bir bitki türü.

İnsanın yaratılışı: Evrenin düzene sokulması için yaratılan Lahar ile Aşnan'ın görevlerini unutup eğlenceye dalması ve şarap içerek sarhoş olmaları nedeniyle tanrılar insan yapma fikrini yeniden ortaya atarlar. Sümerlerdeki insan yaratma mitolojisiyle Babil insan yaratma mitolojisinde benzer yönler göze çarpmaktadır. İnsanın yaratılması bir nevi tanrıların ellerinden işlerin alınması ve onlara hizmet edilmesi şekli olarak karşımıza çıkar. Sümerlerde insan yaratılış tabletleri kırık ve parçalı olduğu için istenilen sonuç henüz elde edilememiştir. Kısmı çözümlemede bir tablette "iyi ve soylu yaratıcılar" biçiminde betimlenen tanrıların desteğiyle tanrıların anası Nammu ile doğum tanrıçası Ninmah sulardaki balçıktan insanı yaratırlar. Enki insanın yaratılması karşısında büyük bir ziyafeti törenle verir. Nammu ve Ninmah altı değişik insan yaratır. Enki daha sonra akılıca bedensel yönden çelimsiz bir varlık yaratır. Ninmah ise bu güçsüz çelimsiz yaratığa biçim vermesini ister ancak tanrıça bunu yapamaz. İnsan denilen bu yaratık daha sonra Enki'yi lanetler.

Kudurdu örneği.

İnşuşinak: Bak Dilmun Tanrıları.

İnzak): Bak Dilmun tanrıları.

İn-zi-ir: Sümerlerde Sami dilinde bu sözcük "kırarsa" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamlarıdır.

İpal-pi-el: Eşnunnalı bir kraldır. Hammurabi döneminde onun yanında yer aldı. Belge yetersizliği nedeniyle krallı-

ğı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

İr: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ağlama" olarak tanımlanmıştır. İr-sag-ir: erkek köle, esir" olarak tanımlanmıştır.

İrra-limiti: Lipit-Enlil'in oğludur. Döneminde İsin'in hakimiyetini sağladığı belirtilir. Ancak krallığının 7'nci yılında İsin hanedanlığında değişik kralların adları görülür. Akitu adlı yeni yıl bayramında yerine vekil olarak Enlil-Bani'yi seçer.

İrina: Cinsi tanımlanmamış bir ağaç türü.

İrkingu: Enuma Eliş destanında adı geçen bir varlık. Destan ile ilgili Tablet VII'de "...İrkingu, sürükleyen Kingu'yu.....sına vuruşmanın; herkese (giden) yönergeleri denetiminde tutan, saltanatı kuran..." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

İrninna: Babiller İştar'ı anarken bu tanrıçanın adını da kullanmışlar. İştar ile aynı özelliklerde betimlediler. Babillerin Venüs ile ilgili İştar'a yönelik tapınmada bir tablette "...Sen en güçlüsün, İgigilerin (yeryüzü tanrılarının) en büyüğü, sen kraliçesin. Kükreyen aslan, kızgın vahşi boğanın...(Sin'in tanrısı) güçlü kızı, sana karşı duracak kimse yoktur..." şeklindedir. Bu duanın açılımında Schott İrninna'nın gezegenlerin tanrısı Venüs olduğunu ifade eder.

İrnittu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "gaye, zafer, samimi arzu"olarak tanımlanmıştır.

İsatu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ateş" olarak tanımlanmıştır.

İsdu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "temel" olarak tanımlanmıştır.

İshkur: Sümer dilinde Adad'ın karşılığıdır. Bak Adad.

İshbi-Erra: İsin kent devletinin kralıdır. 33 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemi-

yor.

İsitu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kargaşalık, kaos" olarak tanımlanmıştır.

İstanbul Arkeoloji Müzesi: İstanbul ili Eminönü ilçesi sınırlarında, Gülhane Parkının ana giriş kapısının sağında yer alır. Topkapı saray Müzesine giden Osman Hamdi bey yokuşunda bulunur. Bu müze içinde üç bölümlü müzeler dikkat çeker. Bunlar Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi ve Çinili Köşk'ten oluşmuştur. Bu üç addan dolayı "İstanbul Arkeoloji Müzesi" olarak isim alır. 1801-1858 yılları arasında yaşamış Tophane Müşiri Ahmet fethi Paşa önderliğinde müzecilik başlamıştır. Böylece bütün valilere genelgeler gönderilerek eserlerin İstanbul'da toplanmasına karar verilir. Yabancı arkeologların yaptıkları kazılardan elde edilmiş eserlerin yurt dışına kaçırılmasını önlemek için bir dizi çalışma yapılmıştır. Anadolu'da toplanan eserler ise müzenin bünyesinde koruma altına alınır. Müze müdürlüğünün İnternet sitesindeki anlatımları da "... Aya İrini Kilisesi'nde toplanan bu eserler ilk defa müze ismi ile Ali Paşa'nın (1815–1871) sadrazamlığı, Saffet Paşa'nın (1814–1883) Maarif Nazırlığı sırasında Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) ismi altında açılmıştır. Bundan kısa bir süre sonra müze kapatılmış, Ahmet Vefik Paşa'nın 1872'de Maarif Nazırı olmasından sonra da Müze-i Hümayun yeniden kurulmuş ve yönetimi Dr. Philipp Anton Dethier'e bırakılmıştır. Dethier'in müdürlüğü sırasında H. Scliemann Troia'da bulduğu eserler Yunanis-

İstanbul arkeoloji müzesi.

tan'a kaçırılmış, Dethier bu eserlerin geri alınması için çaba sarf etmiştir. Atina'da açılan dava kazanılmış olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nun maddi yönden sıkıntı içerisinde olmasından ötürü belirli bir ücret karşılığı davadan vaz geçilmiştir. İlk Asar-ı Atika Nizamnamesi 1874 yılında yayınlanmış, bu yönetmeliğe göre bulunan eski eserlerin yalnızca üçte birinin yurt dışına götürülmesi öngörülmüştür. Bu arada Dethier'in Kıbrıs'tan 88 sandıklık eski eserleri yurda getirmesi ve Anadolu'dan gelen eserlerin artması sonucunda yeni bir binaya gereksinim duyulmuştur. Ancak maddi imkânsızlıklardan ötürü, yeni bir müze yapımı yerine Çinili Köşk'ün müzeye dönüştürülmesi uygun görülmüştür. Çinili Köşk'te yapılan düzenlemeler, eserlerin taşınması uzun zaman almış ve müzenin açılışı 1880 yılında yapılmıştır. Müzedeki eserlerin katalogu da bu sırada hazırlanmıştır. Dethier'in ölümünden sonra 1881'de Sadrazam Ethem Paşa'nın oğlu Ressam Osman Hamdi Bey, Müze-i Hümayun müdürlüğüne atanmıştır. Onun atanması ile de Türk Müzeciliği yeni bir boyut kazanmıştır. Osman Hamdi Bey eski eserlerin koleksiyonlarını bilimsel yönden yaptırmış, teşhir ve tanzimi yenilemiştir. G. Mendel'e müze katalogunu hazırlatmış, müzedeki eserlerin daha da zenginleşmesi için 1883–1895 yıllarında Nemrut Dağı'nda, Myrna'da, Kyme'de, Aiolia Nekro-pollerinde, Lagina Hekate mabedinde kazılar yaptırmış, burada ortaya çıkan eserleri müzeye getirmiştir. Bunun ardından Sayda'da 1887–1888 yıllarında Krallar Nekropolünde yaptığı kazılarda dünyaca ünlü İskender Lahdi denilen lahit başta olmak üzere, Ağlayan Kadınlar, Satrap, Likya ve Sayda Kralı Tabnit'in lahitlerini bularak gemi ile müzeye getirmiştir. Çinili Köşk bu kadar çok eserin sergilenmesi için yetersiz kalmıştır. Bu nedenle yeni bir müze binasına gereksinim duyulmuştur. Osman Hamdi Bey saraydan aldığı izinle Çinili Köşk'ün karşısına o dönemin ünlü mimarlarından Sanayi-i Nefise Mekteb-i

Âlisi hocalarından Mimar Aleixandre Vallaury'e yeni bir müze binası yaptırmıştır. Yeni müze Lahitler Müzesi veya Asar-ı Atika Müzesi olarak 13 Haziran 1891'de açılmıştır. Aynı zamanda yeni yapılan bu müze XIX yüzyılın sonunda dünyada müze binası olarak tasarlanan ilk on müze arasında olup, Türkiye'nin ilk arkeoloji müzesidir. Bundan sonra yeni yapılan müzede başta Sayda Lahitleri olmak üzere diğer eserlerin teşhir ve tanzimi yapılmıştır. Müze koleksiyonlarını Balkanlardan Afrika'ya, Anadolu ve Mezopotamya'dan Arabistan Yarımadası'na ve Afganistan'a kadar uzanan Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeki çeşitli kültürlere ait eserler oluşturmaktadır. Cumhuriyet döneminde İstanbul Arkeoloji Müzeleri ismini alan müzenin yapımından yüz yıla yakın bir süre geçmesinden ötürü teşhir ve tanzim eskimiş, eserler sayıca artmış ve bir depo niteliğine bürünmüştür. Bunun üzerine eskiyen bina restore edilmiş, yeni bir sergileme yapılmış ve müzenin Topkapı Sarayı avlusuna bakan arka cephesine, ona bitişik olarak dört katlı yeni bir ek bina yapılmıştır. Bunun için çalışmalara 1988 yılında başlanmış ve yeni düzenleme 1991'de tamamlanmıştır. Müzenin kuruluşunun 100. yılı olan 13 Haziran 1991'de ek binalarla birlikte yeniden ziyarete açılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde eserler Arkeoloji, Eski Şark Eserleri ve Çinili Köşk'te ayrı ayrı sergilenmiştir. Müzenin arkeoloji bölümündeki en önemli eserler arasında Sayda Kral Nekropolünden getirilen İskender Lahti, Ağlayan Kadınlar Lahti ve Satrap Lahti başta olmak üzere Arkaik Dönem'den başlayarak Roma dönemi sonuna kadar gelen çeşitli heykeller, Kyme, Milet ve Ilgın'da bulunmuş Ana Tanrıça Kybele heykelleri, adak stelleri bulunmaktadır. Ayrıca Halikarnasos Maoseleum'una ait kabartmalar, Bergama Zeus Sunağı'na ait heykel parçaları, Kuvvet Tanrısı Bes, İskender başı, Aphrodisias, Ephesos ve Miletos'ta bulunan heykeller; küçük ölçüdeki çanak çöm-

lekler, pişmiş toprak figürler; hazine bölümünde değerli süs eşyaları, takılar ve sikkeler bulunmaktadır. Ayrıca yeni yapılan müze ek binasında da Anadolu'nun Çevre Kültürleri Bölümü'nde Kıbrıs, Filistin, Suriye, Beyrut, Sayda, Sebasteia, Magito gibi önemli kültür merkezlerinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan eserler sergilenmektedir. Müzenin Anadolu ve Truva Kültürleri Bölümü'nde Trakya'dan Troia'ya, Frigya'ya ve Gordion'a kadar uzanan alanda ortaya çıkan eserler sergilenmiştir. Eski Şark Eserleri Müzesi: İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin girişinin sol tarafında bulunan yapı, 1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi (Güzel Sanatlar Akademisi) olarak Osman Hamdi Bey tarafından Mimar Alexandre Vallaury'e yaptırılmıştır. Uzun süre okul olarak kullanılmış, Sanayi-i Nefise'nin 1917'de Cağaloğlu'ndaki yapısına taşınması ile bina Müze-i Hümayun'a verilmiştir. O zamanki müze müdürü Halil Ethem Bey Eski Önasya eserlerini, Klasik, Helenistik, Yunan, Roma ve Bizans eserlerinden ayırarak bu müzenin temelini atmıştır. Alman uzman Eckhard Unger 1917–1919 ve 1932–1935 yıllarında Eski Şark Eserleri Müzesini düzenlemiş ve bu konuda da yayınlar yapmıştır. Eski Şark Eserleri Müzesi 1963–1973 yıllarında restore edilerek yeniden düzenlenmiştir. Bundan sonra yeniden onarılan ve yeniden düzenlenen müze 8 Eylül 2000 tarihinde ziyarete açılmıştır. Müzede Mezopotamya, Mısır ve Anadolu kültürleri ile İslam öncesi Arap Yarımadası'na ait eserler sergilenmektedir. Bunların başında eski ve yeni Sümer çağlarına ait eserler, Mısır firavun mezarlarına ait buluntular, Asur, Babil, Hatti, Hitit ve Urartu eserleri sergilenmektedir. Ayrıca bu bölümde 70. 000 levhadan oluşan çivi yazılı tablet koleksiyonları bulunmaktadır. Bu eserlerin büyük bir kısmı da XIX. yüzyıldan başlayarak I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içerisinde yapılan arkeoloji kazılarından ortaya çıkarılmıştır. Eserlerin bir bölümü de Osmanlı İmparatorluğu'nun valileri ve pa-

şaları tarafından toplanarak gönderilmiştir. Müze 1974 yılında yeniden ziyarete açılmıştır. İki katlı bir yapı olan müzenin üst kat sergi salonlarında Mezopotamya, Mısır ve Arap eserleri sergilenmektedir. Müzenin alt katı tablet arşivi, büro ve müze depolarına ayrılmıştır. Müzenin 1 no. lu salonunda İslam öncesi Arap eserleri bulunmaktadır. Bunların çoğunluğunu Güney Arabistan'dan gelen eserler meydana getirmiştir. Burada çeşitli kitabeler, kabartma levhalar, mezar taşları ve adak heykelleri sergilenmektedir. Müzenin 2 no. lu salonunda Mısır koleksiyonları bulunmaktadır. Bunların başında özel koleksiyonlardan gelenler ile kazı buluntuları yer almaktadır. Sfenksler, steller, sunaklar, lahitler, mezar ve mabet buluntuları bunların arasındadır. Mısır XII. -XIII. sülaleye ait lahitler, cenaze alayını gösteren renkli papirüs, Tanrı Horus heykeli, Ölüler Diyarı Tanrısı Osiris'in heykeli, Teb şehri Nekropolünde bulunmuş mezar steli, arslan başlı Ateş Tanrıçası, Sekhmet'in heykeli bu bölümdeki önemli eserler arasındadır. Müzenin 3–6 no. lu salonlarında Mezopotamya eserleri bulunmaktadır. Bunların büyük bölümünü Dicle ve Fırat nehirleri arasında, I. Dünya Savaşı'ndan önce yapılan kazılarda ortaya çıkarılan eserler oluşturmaktadır. Bunların başında Halaf, Nineve, Eski Sümer Çağı, Yeni Sümer Çağı, Akad, Eski ve Orta Babil Çağı eserleri, Orta Asur Çağı, Yeni Asur Çağı eserleri ile Babil Çağı eserleri gelmektedir. Ayrıca bu bölümde Mezopotamya mühürleri de sergilenmektedir. Bu bölümde Yeni Asur Devletinde vezirlik etmiş olan Bel-Harran-Beli-Ussur'un steli, Asur Banipal'in kabartması, İştar kapısına giden merasim yolu üzerindeki çini kabartmalar, Eski Akad Kralı Naramsin'in steli, Sümerlerin boğa başı, Lagaş Kralı Ur-Nanşe'nin adak kabartması bulunmaktadır. Müzenin 4 no. lu salonu tamamen Urartu eserlerine ayrılmıştır. Bunlardan küçük bir grup Toprakkale kazılarında ortaya çıkarılmış, çoğunluğu da satın alma yolu ile müzeye ka-

zandırılmıştır. Büyük çoğunluğunu keramikler, çanak-çömlek parçaları, kemerler, takılar, adak levhaları ve mühürler oluşturmaktadır. Müzenin 7–9 no. lu salonlarında Anadolu'dan ele geçen tarih öncesi çağlara ait eserler bulunmaktadır. Zincirli ile Hattuşaş (Boğazköy) kazılarında ele geçen eserler bu bölümün başta gelen kültür varlıklarıdır. Zincirli şehir kapısı Ortostatı, Yerkapı sfenksi, Teşup steli, Zincirli bazalt kapı arslanı, Maraş sfenksi, Zincirli sfenksli sütun altı da diğer eserler arasındadır. İlk Tunç Çağı'na, Hatti kültürüne, Orta Tunç Çağı'na, Koloni Devri yerleşmelerine, Eski Hitit, Hitit ve Geç Hitit kralları dönemine ait eserler çoğunluktadır. Bunların arasında Kadeş Antlaşması bu bölümün en önemli eseridir. Müzenin Çivi Yazılı Belgeler Arşivinde Mezopotamya'nın on, Anadolu'nun da iki eski yerleşme yerinden gelmiş tabletler, 12'si büyük, 8'i küçük olmak üzere dünyanın en zengin koleksiyonlarından birini oluşturmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu Osman Hamdi Bey'in eski eserleri koruma amacı ile çıkarttığı Nizamname uyarınca yapılan kazılarda ele geçmiş, diğerleri de çeşitli tarihlerde satın alınmıştır. Bu tabletler tarih, hukuk, tıp, edebiyat, ekonomi ve dini konuları içermektedir. Ayrıca matematik, astronomi, sihir gibi konuların yanı sıra çeşitli mektuplar da bu arşivde yer almaktadır. Yaklaşık olarak 74. 000 adet olan bu tabletler depolarda ve teşhirde bulunmaktadır. Müzede bu tabletlerin pek az bir bölümü sergilenebilmektedir. Çinili Köşk Müzesi: İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin avlusunda bulunan Çinili Köşk, Topkapı Sarayı yapı topluluğunun bir bölümü olarak Fatih Sultan Mehmet tarafından 1472'de sur içerisinde, Sarayburnu'ndaki koruluk içerisinde yaptırılmıştır. Çinili Köşk Osmanlı sivil mimarisinin Selçuklu etkisinde yapılmış İstanbul'daki tek örneğidir. Kaynaklarda yeterince isminden söz edilmeyen bu köşkün mimarı bilinmemektedir. Fatih Sultan Mehmet (1451–1481) dönemi tarihçilerinden Tursun Bey, Çinili

Köşk'ü sırçadan yapılmış bir yer olarak nitelendirmiştir. Sultan IV. Murad (1623–1640) zamanında köşk içerisinde yeni düzenlemeler yapılmış ve bu arada ayna taşından bir tavus kuşu kabartmasının bulunduğu bir çeşme de buraya eklenmiştir. Çeşmenin iki tarafındaki kitabelerde de buradan Sırça Saray olarak söz edilmiştir. Köşk 1737 yılında kısmen yanmış ve bu nedenle de onarım sonrasında, özellikle cephe mimarisi değişmiştir. XIX. yüzyılda Aya İrini'deki müzenin yetersiz kalmasından ötürü eserler buraya taşınmıştır. 1910 yılında restore edilmiş, II. Dünya Savaşı sırasında kapatılmış, 1942'de de yeniden onarılırken 1880 yılında ön kısmına eklenen merdivenler kaldırılmıştır. Daha sonra bu onarımlar 1948–1953 yıllarında da devam etmiştir. Çinili Köşk iki katlı taş bir yapıdır. Yapımında beyaz köfeki taşlar kullanılmış, yan ve arka cephelerinde de kırmızı tuğladan dolgulara yer verilmiştir. Köşkün Haliç'e bakan çıkmalı arka cephesinde tuğla dolguların alt katında kilim deseni biçiminde bezemeler olduğu biliniyorsa da bu kısım özelliğini yitirmiştir. Köşkün ön cephesinin ortasında bulunan çinilerle kaplı büyük bir eyvandan içeriye girilmektedir. Bu girişin yanlarında derinliği fazla olmayan kemerli nişler bulunmaktadır. Köşkün asıl katında orta mekâna açılan dört eyvanlı bir şema görülmektedir. Üzerleri kubbe ve tonozlarla örtülmüştür. Çinili Köşk'ün en başta gelen özelliği dış cephesi ile büyük eyvanının iç yüzeyini ve içerdeki odaların bir bölümünü kaplayan çinilerdir. Mozaik tekniğinde yapılmış olan bu çiniler firuze renkli zemin üzerine kufi yazılar ve geometrik desenlerden meydana gelmiştir. Çinili Köşk 1737 yangınından sonra bir süre saray ağalarına tahsis edilmiş, 1953 yılında İstanbul'un 500. Fetih yılı dolayısı ile Fatih Sultan Mehmet'e ait giysiler, silahlar ve fermanlar burada sergilenmiştir. Başlangıçta Fatih Müzesi olan köşk, daha sonra Türk-İslam ve Osmanlı çini keramiklerinin sergilendiği bir bölüme dönüşmüştür. Bu

müze 1981 yılında Topkapı Sarayı'ndan alınarak İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne bağlanmış, 1990 yılında yenilenen sergileme ile İstanbul'un fethinin 539. yılında, 28 Mayıs 1992'de ziyarete açılmıştır. Müzede Türk çağına ait çini ve keramiklerin ilk örnekleri, Selçuklu çini ve keramikleri, XIV. yüzyıla tarihlenen ve İznik çini atölyelerinde yapılan XIV. -XVI. yüzyıl çinileri, XIV. -XVI. yüzyıl Milet keramikleri, Milet işi mavi-beyaz kandiller, İznik'te yapılan Haliç işi keramikler burada sergilenmektedir. Ayrıca XVI. yüzyıl ortalarına doğru İznikli çini ustalarının kobalt mavisi ve firuzenin yanı sıra adaçayı yeşilinden zeytin yeşiline kadar değişen yeşilin çeşitli tonlarından oluşmuş mor ve eflatun ile birlikte kullanılan sert hamurlu Şam işi keramikler de burada bulunmaktadır. Bunların yanı sıra XVI. -XIX. yüzyıla kadar üretilmiş çeşitli keramikler, çiniler, Kütahya çinileri ve Çanakkale keramikleri de müzede bulunmaktadır. Müzedeki eserlerin başında figürlü çini parçaları, yıldız çiniler, haç şeklinde çiniler, tabaklar, kâseler, mavi-beyaz tabaklar, mavi-beyaz bordür çinileri, firuzeli mavi-beyaz tabaklar, tepelikler, çok renkli kâseler, bardaklar, sürahiler, XIII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Anadolu Selçuklu mihrabı, Haseki Hürrem Sultan Medresesi'ne ait pencere alınlığı, Kütahya işi gülaptanlar, ibrikler, kapaklı kâseler gelmektedir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri yeniden düzenlenerek açılmasından sonra 17 Avrupa Ülkesinden 46 müze arasında Avrupa'da Yılın Müzesi Ödülünü kazanmıştır..." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Ishum: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

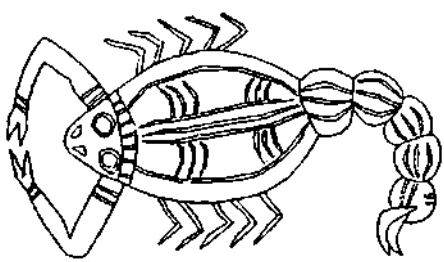
İsu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "var olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

İşakka: Bak Ensi.

İşbar: Sümer dilinde bu sözcük "dokumacı" olarak tanımlanmıştır.

İşbi-Erra: İsin kent kralıdır. Kaynaklarda Marili olduğu söylenir. İ.Ö. 2012-1985 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Ur kralı İbbi-sin yönetiminde Sümerlerin etrafı düşmanlarla adeta çevrilmiş durumdaydı. Doğudan Elamlılar Batıdan Kenanlılar saldırmaya başladılar. Bu saldırılar Sümer devletini zayıflatınca valiler krallığa karşı isyan yapmaya başladılar. Vali İşbi-Erra bulunduğu İsin kentinde isyan yaparak krallığını ilan etti. Bu kent Ur kentine 100 kilometre uzaklıktaydı. Daha sonra Sümer topraklarının yarısına hakim oldu. Böylece Sümerler aynı sınır içinde iki düşman krallıkla uzun süre yönetildi. Ekuragigalla'yı kurduğu belirtilir.

İşhara: Sümerlerde tapınılan bir aşk tanrıçadır. Ancak bu tanrıçanın Sami geleneklerine sahip olan bir tanrıça olduğu anlatılıyor. Tapınma yeri olarak Mezopotamya bölgesinde Fırat nehrinin kuzeyi olarak belirtilmiştir. Dagan'ın eşi olduğu şeklinde ifadeler var. Aşk tanrıçası olan İnanna (İştar) ile eş eğerde görülmüştür. İşhara aşk tanrıçası oluşuyla İnanna ile bir tutulmuştur. Savaş tanrıçası olduğu gibi bazen bir ana tanrıça şeklinde de tapınılmıştır. Dinsel bir ayinde İşhara'nın Sebittu (Ya da yediler) tanrıların annesi şeklinde belirtilmiştir. Tanrıça önceleri "başmu" olarak bilinen yılanla betimlenmiş daha sonraları Kassitler döneminde de akrep şeklinde sembolize edilmiştir.

Tanrıça İşhara'nın simgesi olan bir akrep

İşib: Sözcük anlamı "yetki" şeklinde tanımlanmıştır. Sümer inancında arıtma rahibi olarak bilinir. Tapınaklarda bir rahiplik görevi.

İşkur: (Ya da Adad) Sümer tanrılar mitolojisinde "yağmurdan sorumlu" bir tanrı şeklinde tapınıldı. Yağmur ve fırtına tanrısıdır. Akadlarda Adad adıyla tapınıldı. (Addu ve Adda olarak da yazıldığı görülür.) Sami bölgesinde bu tanrıya benzer Wer (Mer) adında bir ilahın bulunduğu söylenir. İşkur, genellikle tanrı An'ın oğlu olarak tanımlanıyor. Eski Sümer geleneğinde ise Enlil'in oğlu olduğu şeklinde ifadeler görülür. Dagan'ın karısı olarak da anlatılan Şala'nın İşkur'un da karısı olduğu belirtilmiştir. Eski tanrılar listesinde yer alan İşkur adının anlamı ise "rüzgarla aynı "biçimde tanımlanır. Babil'deki kült merkezinin adı ise Karkara Adad'dı. İşkur ejderha ile betimlenirken Adad aslan-ejderha şeklinde betimlenmiştir. İşkur Hititlerde tapınılan Tarhut ya da Teşup ile aynı özelliklerde tanımlanır. Bak Adad.

İşkur(Adad) Aslanın üzerinde gösterilen bir tasviri

İşme-dagan: (ya da Ishme-Dagan) Birinci İsin Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1953-1935 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. 20 yıl hükümdarlık yaptığı belirtiliyor. Nippur kentinin kurtarıcısı olduğu şeklinde ifadeler var. İddin-dagan'ın da oğludur. Barışı ve özgürlüğü getirdiği anlatılan İşme Dagan için dindar bir kral olduğu şeklinde ifadeler var. Bu kral düşmanlarından kurtuluşunu bir tablete yazdırarak günümüze kadar ulaştırmıştır. Tablette "...İnsanın insana kötülük etmediği, oğlun babasından korktuğu gün/ Alçak gönüllülüğün ülkeyi kapladığı, soyluların alt tabakalardan saygı gördüğü gün/ Küçük kardeşin ağabeyinin sözünden çıkmadığı gün/ Küçüklerin oturup bilgelerin sözlerini (dikkatle) dinledikleri gün/ Zayıfla güçlü arasındaki çekişme(?) olmadığı, şefkatin kazandığı gün/ Seçilen(?) (her) gidilebildiği, yabanı otların ayıklandığı gün/ İnsanın dilediği yere

yolculuk yapabildiği, bozkırda(?) bile...'sina zarar gelmediği gün/ Bütün üzüntülerin ülkeden kalktığı gün, ışığa boğulacak (ülke) / Zifiri karanlık ülkeden def edildiği gün, bütün canlılar sevinecek/..." şeklinde ifadeler yer almıştı.

İsimud: (Hitit dilinde Izzummı ya da Usmu şeklinde tanımlanır.) Sümer tanrısı Enki'nin veziri. İnanna tarafından alınan Me'lerin yontularının geri alınması için deniz cana-varlarıyla birlikte Eridu ile Uruk arasındaki "posta durağına" hareket etti. Bu emri Enki vermişti. Çünkü Enki İnanna'ya yaptığı tören sırasında şarap iç-miş ve sızmıştı. Bunu fırsat bilen İnana Me'lerin yontularını alıp Uruk'a gitmişti. İsimud İnan-na'ya karşı uygula-dığı bu planından ba-şarılı olamamıştı. En-ki tanrıça İnanna-'nın cazibesi karşısında vezirine şöyle sesle-nir: "...Gel, ulağım, İsimud. Emirlerime kulak ver/ Sana bir söz söyleyeceğim, dinle/ Genç kız, tek başına, adımlarını Abzu'ya yöneltti/ Genç kızı Eridu'nun Abzu'suna buyur et/ İnanna'yı Eridu'nun Abzu'suna buyur et/ yemesi için tereyağlı arpa çöreği ver/ Yüreği serinleten soğuk sudan ikram et/' Aslan yüzü' içinde bira sun ona/ Kutsal sofrada, gök sofrasında/ İnanna'yı hoş sözlerle karşıla..." Enki'nin Dilmun'da yasaklandığı halde yemek istediği meyveler için veziri İsimud'a sorular sorduğu ve meyvelerin özelliklerinin sorduğu tabletlerde yer aldı. Bu tablette "...Enki bataklıklarda çevresine bakınır, çevresine bakınır/ Ulağı İsimud'a şöyle der: / Bu bitkilerin yazgısını belirlemek isterim, yüreklerini bilmek isterim/ Bu (bitki) nedir, rica ederim) bu (bitki) nedir, rica ederim?/ Ulağı İsimud yanıt verir;/ kra-

Enlil, Ninmah, Enki ve İsimud'u betimleyen bir çizim

lım, bu ağaç bitkisidir, der ona: / onu Enki için keser, o da yer/ Kralım bu bal bitkisidir der ona/ Onu Enki için koparır, o da yer/Kralım bu yabanı yol(?) otudur, der ona/ Onu Enki için keser, o da yer/ Kralım bu su bitkisidir, der ona/ Onu Enki için koparır, o da yer/ Kralım bu diken bitkisidir der ona/ Onu Enki için keser o da yer/ Kralım bu keberre otudur der ona/ Onu Enki için keser, o da yer/ Kralım bu...bitkisidir der ona/ Onu Enki için keser, o da yer/ Kralım bu hiyarşember (Bu bitkinin karşılığını bulamadım) otudur der ona/ Onu Enki için koparır o da yer/ Bitkilerin yazgılarını Enki belirledi, yüreklerini öğrendi/ Bunun üzerine Ninhursak, Enki adını lanetledi/ O ölene değin, yaşam gözüyle bakmayacağım ona..." şeklinde belirtilmişti. Bu olaydan sonra Ninhursag daha sonraları Enki'nin kurnazlığıyla geri döndüğü anlatılır.

Isın-larsa: Sümerlerde İ.Ö. 1960-1830 tarihleri arasında "Isınlarsa" dönemi olarak ele alındığı gibi darbe yapıp bu hanedanlığı kuran kralın da adıdır. Bazı kaynaklarda İ.Ö. 1960-1750 tarihleri arasında egemenlik sürdüren bir hanedanlık olduğu belirtiliyor. Üçüncü Ur hanedanlığının çökmesiyle İ.Ö. 1960 ile İ.Ö. 1750 yılına kadar geçen zaman süresi içindeki aki asırlık döneme İsin-Larsa dönemi denir. Bu dönemde Babilli Hammurabi Mezopotamya'da siyasi birliği yeniden kurar.

İsin: Üçüncü Ur Hanedanlığının çöküşünden sonra Sümerlerin başkentiydi. İşme-dagan döneminde başkent olarak konumu yükseldi. Bu kent Enlil ve Ninmah'ın uzun bir süre tapınıldıkları bir yer olarak ifade edildi. Bugünkü adı Nippur kentinin yaklaşık 30 kilometre kuzeyindeki İşan Bahriyat'tır. İsin krallığının İ.Ö. 1975 yılında bağımsız bir krallık olduğu belirtilir. Kesin olmamakla beraber İsin kralları ise; İshbi-Erra (33 yıl) Shu-İlishu (20 yıl) Iddin-Dagan (20 yıl) Ishme-dagan (20 yıl) Lipit-İştar (11 yıl) Ur-Niniurta (İshkur'un oğlu) 28 yıl) Bur-Sin (5 yıl)Lipit-Enlil

(5 yıl) Erra-Imitti (8 yıl) Zambiya (3 yıl) Iter-Pisha (4 yıl) Ur-Dul-Kuga (11 yıl) Damiq-ilicu (23 yıl) şeklindedir.

İşcalı: ("Neriptum") Mezopotamya bölgesinde bir yer. Sümer halkının yaşadığı bir kent olarak bilinir.

İştar: Bak İnana.

İştar-Kititum: Bir tapınaktır. Eşnunna krallığının bir parçası olan Neribatum'da (İşcali) İştar adına yaptırılmıştır. Genelde tapınılan tanrılar yerel ya da merkez tanrısı olsun krallar onların adına tapınaklar, tören alanları ve sunaklar yaparlardı. Tarihin sayfalarında bütün uygarlıklarda bu geleneğin devam etmiş olduğu görülür.

İştaran: Mezopotamya tanrısı olarak bilinir. Sümerler tarafından tapınıldı. Kültü Orta Babil dönemine doğru yayılmıştır. Daha sonraları ise adı tanrılar listesinde görülmez. Bu tanrının Mezopotamya ile Elam kenti arasında bulunan der kentinin yerel tanrısı olduğu belirtiliyor. Karısı ise "Der kentinin kraliçesi" olarak betimlenen Şarrat-Deri'ydi. Bu tanrının elçisi yılan tanrı olarak bilinen Nirah'tır.

İşqippu: Sedirdağı kralıdır. Sargon tarafından kuşatılır ve Akad krallığına bağlanır. Bu kral hakkında belge eksikliği nedeniyle daha detaylı açıklama yapılamıyor.

İşum: Sümer tanrısıdır. Şamaş (Utu) ve Ninlil'in ailesi olduğunu belirten kaynaklar var. Yardımsever biri olduğu ve gece-muhafızlığıyla habercilik yaptığı anlatılır. Bu tanrının adı Sami dilinde çoğu yerlerde "ateş" anlamında kullanılmıştır. Onu belirleyen bir simgesinin olmadığı ifadeler arasında yer alır. Aslında kaynaklar bulundukça kralların siyasal yaşamlarının belirlenmesi gibi tanrıların da tapınma kronolojisi ortaya çıkıyor. Çabalar yeni tabletlerin bulunması ve çevirilerinin yapılmasına bağlanıyor.

İter-pişa: (Ya da Iter-Pisha) Birinci İsin Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1833-1831 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. 4 yıl hükümdarlık yapmış olduğu

belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

İtinnu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yapı ustası, mimar" olarak tanımlanmıştır.

İtirda: Bir süt çeşidi.

İtu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hudut, komşu" olarak tanımlanmıştır.

İtu: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ay" olarak tanımlanmıştır.

İtulu: (Ya da Utülü) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "beraber yatmak" şeklinde tanımlanmıştır.

İzuzzu: (Ya da Uzuzzu, Nazazu) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ayakta durmak" şeklinde tanımlanmıştır.

İttu: Akad dilinde bir sözcük. Sözcük Türkçede "işaret, damga" olarak tanımlanmıştır.

J

Jushur: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Jushur'un 1200 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

K

Ka: Sümer dilinde sözcük karşılığı "ağız" olarak tanımlanmıştır.

Ka: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kapı" olarak tanımlanmıştır.

Ka-al-bu: Kiş'in II Hanedan kralıdır. 195 yıl hüküm sürdüğü anlatılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Kab: Sümer dilinde sözcük karşılığı "gövdenin bir kısmı" şeklinde tanımlanmıştır.

Kabasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "basmak, çiğnemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Kabatu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ağır olmak, kuvvetli olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Kabta: "Tuğla kalıbından" sorumlu bir tanrıdır. Bu görevi ona tanrı Enki vermiştir. Sümerlerde ikinci derecede tapınılan bir tanrı olduğu belirtiliyor. Buna benzer tanrılar Mısır'da da vardı. Onlar yerel tanrı sıfatıyla tapınılmışlardı. Kaynakların yetersiz olması Kabta adlı tanrının tapınma geleneğinin anlatılmasına olanak sağlayamıyor. Tabletler bulundukça ve çevirileri yapıldıkça tarihte değişikliklerin olacağı da kaçınılmaz olacak.

Kadaşman-harbe. I: Kassit Hanedan kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Kadaşman-Harbe. II: Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1223 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Kadaşman-Enlil. I: Kassit Hanedanı kralıdır. Kadaşman-Turgu'nun oğludur. İ.Ö. Yaklaşık 1370 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Kadaşman-Turgu'nun veliaht oğlu küçük yaşta öldükten sonra Babil kentinin denetimi Hititlere düşmanlık besleyen İtti-Marduk-Balatu'nun eline geçer. Kadaşman-Enlil. I genç yaşta kral olurken; Hitit kralı Hattuşili. III yardımcı olmak için çaba göstermiştir. Çünkü Kadaşman-Enlil. I'e kardeşinin oğlu gözüyle bakmıştı. Yazıtlarda Hattuşili. III "...Kardeşimin oğlunu kral olarak tutmazsanız, size düşman olur ve gelip Karduniaş'ı istila ederim; ama eğer

krallığı devam ederse, bir düşmanınız size karşı ayaklandığında veya herhangi bir tehlikeyle karşılaştığınızda bana haber verin, gelip size yardım ederim..." şeklinde mektuplar göndererek Kadaşman-Enlil. I'in krallığında büyük bir pay çıkarmıştı. Hattuşili. III aynı mektubunun devamında ise; "...Kardeşime daha söyleyeceklerim var: Duyduğuma göre kardeşim artık bir erkek olmuş ve sıkça ava gidiyormuş. Tanrı Adad, kardeşim Kadaşman-Turgu'nun oğlunun adını böyle ünlü ettiği için çok mutluyum. Derim ki –git ve düşman [Asur] üzerine bir saldırı düzenle ve ben de kardeşimin kaç düşman öldürdüğünü öğreneyim: Kardeşime derim ki, baban için, savaşa hazırlık yapan sonra da evde oturan kral derlerdi: Düşman topraklarına gir ve düşmanı yen!..." şeklinde onu Asurlara karşı kışkırtacak yazılar da yazmıştı. Anadolu uygarlıkların çoğunda bu tür kral yardımlaşmaları vardı.

Kadaşman-Enlil. II: Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1263-1255 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Kadaşman-Turgu: Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1281-1264 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Kabtu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ağır, kuvvetli" olarak tanımlanmıştır.

Ka...in-kud: Sümerlerde Sami dilinde bu sözcük "burnunu(?) keserse" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamlarıdır.

Ka-ga-gi-ib: Sümer kralıdır. Tufandan sonraki dönemde egemenlik yaptığı tartışılıyor. 900 yıl egemenlik yaptığı ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ka-gal: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "şehir kapısı" olarak tanımlanmıştır.

Kagal Musukkatim: Sözcük anlamı "iffetsizlik kapısı" olarak tanımlanmıştır. Bu sözcüğün anlamı ve okunuş tarzı Adam Falkenstein tarafından verilmiştir.

Kagal Mah: Sözcük anlamı kaynak yetersizliğinden bulunamadı. Ancak Nippur kentinin etrafına savunma amaçlı olarak yaptırılmış duvarlardaki kapılardan biri olduğu şeklinde ifadeler var.

Kagal Gula: Sözcük anlamı kaynak yetersizliğinden bulunamadı. Ancak Nippur kentinin etrafına savunma amaçlı olarak yaptırılmış duvarlardaki kapılardan biri olduğu şeklinde ifadeler var.

Kagal Nanna: Nippur kentinin etrafına savunma amaçlı yaptırılan duvarın üç kapısından biri. Sözcük anlamı "Nanna kapısı" olarak tanımlanmıştır. Diğer kapılar ise Kagal Uruk ve Kagal Igibiurişe'dir.

Kagal Nergal: Nippur kentinin etrafındaki savunma amaçlı duvarın kuzey batısındaki kapısının adıdır. Nergal aynı zamanda Ölüler diyarı tanrıçası Ereşkigal'ın kocasının adıdır.

Kagal Uruk: Nippur kentinin etrafına savunma amaçlı yaptırılan duvarın üç kapısından biri. Sözcük anlamı "Uruk kapısı" olarak tanımlanmıştır. Diğer kapılar ise Kagal Nanna ve Kagal Igibiurişe'dir.

Kagal Igibiurişe: Nippur kentinin etrafına savunma amaçlı yaptırılan duvarın üç kapısından biri. Sözcük anlamı "Ur'a bakan kapı" olarak tanımlanmıştır. Diğer kapılar ise Kagal nanna ve Kagal Uruk'dur.

Ka-gub-ba: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tanrılara sunulan yiyecek" olarak tanımlanmıştır. Ninda-ka-gub-ba ise "takdim ekmeği" olarak tanımlanmıştır.

Kaka: (ya da Kaka) Anşar'ın veziridir. Enuma Eliş destanında Anşar, Kaka adlı vezirini uzaklarda bulunan ve tanrıların kavgalarından haberleri olmayan Lahmu ve

Lahamu'ya göndererek haber verir. Kaka'yı kavgadan haberleri olmayan diğer tanrılara da gönderir. Kakka daha sonraki dönemlerde tanrılaştırılarak Akadlar tarafından tapınılmıştır.

Kalbum: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Kalbum'uns 195 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Kalalu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tamamlamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Kalamu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "açıklamak, bilgi vermek" şeklinde tanımlanmıştır.

Kallatu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "gelin" olarak tanımlanmıştır.

Kalaturru: (Kalatur olarak da bilinir.) Sümer tanrısı Enki tarafından yaratıldığı öne sürülen mitolojik bir tanrı. Bu tanrı Ölüler Ülkesinde tanrça İnanna'ya yardım etmek için yaratılmıştı. Cinsiyeti belli olmayan bu tanrı hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor. Enki Kurgarru ve Kalaturru adlarında iki varlık yaratarak Ölüler dünyasındaki İnanna'ya "yaşam yiyeceği "[hayat ekmeği] ve "yaşam içeceği" [hayat suyu, abu hayat] gönderir. Kurgarra ile Kalaturru'nun "iki cinsiyetsiz yaratık" olduğu şeklinde anlatımlar var.

Kalibum: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Kalibum'un 960 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Kalumum: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Kalumum'un 840 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Kalu: Akad dilinde bir sözcüktür. Anlamı ise "temin etmek, tutmak, taşımak" şeklinde tanımlanmıştır.

Kalu: Bir hacim ölçüsü birimi. 360 sila'ya eşit bir ölçü birimidir. Bazı kaynaklarda Akad dilinde bu sözcük "tüm, bütün" şeklinde tanımlanmıştır.

Kalum: Akadlarda bir rahip adı.

Ka-lu-mu-mu: Sümer kralıdır. Tufandan sonraki dönemde egemenlik yaptığı tartışılıyor. 840 yıl egemenlik yaptığı ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Kammalu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "itiraz eden, mızmız" şeklinde tanımlanmıştır.

Kamu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bağlamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Kanu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sağlam olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Kananu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bükmek, kıvırmak, eğilmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Kannu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bağlı" olarak tanımlanmıştır.

Kanasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "eğmek, eğilmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Kandingirra: Babil kentinin Sümer dilindeki adıdır. Bak Babil.

Kankal: (Ya da ki-kal) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "işlenmemiş toprak, sert yer" olarak tanımlanmıştır.

Kapa ana kappa: Akad dilindeki bu deyimin anlamı "kanat kanada" şeklinde tanımlanmıştır.

Kapalu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ağzını tutmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Kappu: Akad dilinde bu sözcük" kanat" şeklinde tanımlanmıştır.

Karabu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "takdis etmek, dua etmek, saygı ile anmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Kara-Hardaş : Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1333 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Karasarra: Sözcük anlamı bilinmiyor. Ancak Enlil ve Ninlil'in mitolojisinde Nippur kentinde adı geçen İdsalla ırmağının kıyısındaki "karkurunna" rıhtımında kayıkların durduğu bir yer şeklinde ifade ediliyor.

Karasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kötülemek, iftira etmek" şeklinde tanımlanmıştır. "Karargah, sıkıntı, felaket" olarak da ifade edilmiştir.

Kar-kid: (Kar-lil) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "fahişe" olarak tanımlanmıştır.

Karakafalar: Sümerler döneminde yaşamış bir halk. Bunlara "karakafalı halk" da denirdi. Bu halkın kökeni belli değil. Ancak daha sonraları Sümerlerin oluşturduğu insanlara diğer komşu kentlerin verdikleri bir lakap olarak tarihçiler tarafından ele alınır. Tarihçiler genelde bütün Sümerlere "karakafalı halk" yakıştırmasını ele almışlardı. Oysa sadece bir kabilenin (aşiret) adı olarak ele alınması bazı çelişkileri de ortaya koymaktadır. Acaba "Karakafalı" olarak tanımlanan halk Sümer uygarlığının başlamasını sağlayan halk olabilir mi?

Kara-indaş: Kassit Hanedan kralıdır. İ.Ö. yaklaşık 1415 tarihinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Babil krallığı döneminde adından söz edilen bir krallık dönemidir. Bu krallığa kendi adını veren Kara-indaş adında biri tarafından yönetiliyordu. Kassit kralı olarak ifade edilmektedir. Bu dönemin varlığını belirten bazı tabletler halk tarafından bulunmuştur. Bunların arasında Akhenaton tarafından yazılmış Amarna mektupları son derece önemli bulunup koruma altına alınmıştır. Urukta tapındıkları tanrıça İnnin (İnanna) için yaptırılan tapınak Kassitlerin mimari özelliğini taşımaktadır. Mimarı süslemelerin çoğu Irak müzesinde koruma altına alınmıştır.

Kara-indaş döneminin başarılı bir yerel politika çizdiği de gözlenmiştir. Mektupların dışında Kara-indaş dönemini belirten herhangi bir kaynak bulunamamıştır. Ancak bazı kaynaklarda Amarna dönemi olarak bilgilerin yer aldığı görülür. Kara-indaş'ın ardılı da Kurigalzu'ydu. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Karas: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "karargah" olarak tanımlanmıştır.

Karkurunna: Sözcük anlamı bilinmiyor. Ancak Enlil ve Ninlil'in mitolojisinde Nippur kentinde adı geçen İdsalla ırmağında bir rıhtım olduğu ifade ediliyor.

Karru: Akad dilinde "matem giysisi" şeklinde tanımlanır.

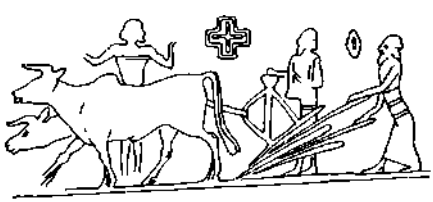
Karzillu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "neşter, ameliyat bıçağı" olarak tanımlanmıştır.

Kasadu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yakalamak, zaptetmek, erişmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Kasapu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "büyü yapmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Kasasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sahip olmak, hükmetmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Kassitler: (Ya da Kas'alar) İ.Ö. 1680-1160 tarihleri arasında Mezopotamya'da hüküm sürmüş bir hanedanlıktır. Hanedanlığı oluşturan halklar Zagros dağlarından inerek bölgeye yerleşenlerdi. Bu halk önceleri Üçüncü Ur hanedanlığı döneminde asker, işçi ve hayvan satıcıları olarak bölgeye yerleşir. Kerkük (Bu günkü Süleymaniye) bölgesine yerleştiler. Bir dönem Babiller tarafından batıya doğru sürüldüler. İç ayaklanmalar nedeniyle Mezopotamya'daki dağınıklıktan yararlanarak Gandaş adlı birinin etrafında

Kassit mühür baskısı. Hörgüçlü öküzlerle çekilen Babil sabanını betimliyor. Nippur kazılarında bulundu. Nazı-Marutaş dönemine ait bir kil tablette yer almıştır

toplanarak birleştiler. Fırat kıyılarına yayılıp, Babil kentini de kuşatarak bölgeyi yaklaşık 600 yıl egemenlikleri altında tuttular. Babil'deki egemenlikleri sırasında Akad kültürünü benimseyerek kendilerini Mezopotamyalı olarak tanıtmaya çalıştılar. Kassitlerin yönetim şekli Hitit ve Mitanniler gibi feodal bir sistemdi. Yazıtlarında Mezopotamya çivi yazısını ve Sami dilini kullanmışlardı. Dinsel yönden her ne kadar Marduk baş tanrı olarak tapınılmışsa da yerel tanrılara da önem vermiş ve tapınmışlardı. Ancak yerel tanrıların kültü zaman içinde unutulmuştur. Babil dilinde Kasitlere "Kaşşu" adı verilmişti. Başkent olarak da Dur-Kurugalzu'yu kullanmışlardı. Kaynaklarda Kasitlerin Sami ırkından olmadığı şeklinde ifadelere yer verildi. İnanılmaz ama, Türkiye'deki müzeler dahil çoğu dünya müzelerinde arkeologlar tarafından bulunan tabletlerin çoğu tercüme edileceği günü bekliyor. Bu denli önemli bir uygarlık ile ilgili bulunan tabletlerin neden seri bir şekilde çözülemediğine anlam vermek güç. Erken Kassit krallarının sıralamalarıyla beraber tarihsel yönden ve sayısal yönden kesin olarak bilgi verilemiyor. İlk kralların adi ise Agum. II olarak kayıtlarda yer almıştır. Mezopotamya'nın kuzey kısımlarına yerleştikleri zaman Babil diğer kent kralları tarafından yağmalanmıştı. Bunlar çalışkan bir ırk olduğu için tarlalarda bir nevi misafir işçi konumunda çalışmaya başladılar. Daha sonraki yıllarda paralı asker ve devlet memurluğunda bile çalıştılar. Hittitlerin Zagros dağlarına çekilmesinden sonra bölgeye inen Kassit savaşçı birlikleri Babil'deki Kassitlerden de destek alarak kenti kuşatırlar. Kenti işgal eden Kassitler Babil halkının yaşam tarzlarını devam ettirdiler ve Babil onların döneminde yeniden gücünü elde etmeye başlar. Babil halkının dinsel inançlarına saygı göstererek Hititler tarafından götürülen Marduk'un heykeli kral Agum. II tarafından geri alındı. İ.Ö. 1170 civarında İran'dan gelen Elamlılar Babil kentine saldırarak yağmaladılar. Babil kra-

lı olan Enlil-nadi-ahi'yi ise savaş esiri olarak Elam kent devletine götürüldü. Kassitli krallar Agade ve Eski Babil krallarından daha iyi bir şekilde halkı yönetmişlerdir. Babil kitabının yazarı Joan Oates ".... mezopotamya bilginleri Kassit egemenliği dönemini çok ihmal etmişlerdir: Müzelerde incelenmeden ve ilgi görmeden yatan binlerce tablet varken, şimdiye kadar sadece 900 tanesi yayımlanmıştır. Bu dönem genelde Babil tarhinin (pek de haksız olmayarak) en az esin verici dönemi olarak düşünülür. Yine de Kassitler yerel veya değil, tüm sülalelerden daha uzun bir süre, dörtyüz yıl başta kalmışlardır..." şeklinde Kassitlerle ilgili bir ifade kullanmıştır. Kassit Hanedanlığının kralları ise; Agum (22 yıl hüküm sürdü), Kastiliaş I (84 yıl hüküm sürdü), Kastiliaş II (22 yıl hüküm sürdü), Agum II, Burnaburiaş I, Kastiliaş III, Ulam Buriyaş, Agum III, (Amenofis III'ün çağdaşı) Kaddaşman Harbe I (İ.Ö. 1410-1396), Kurigalzu I, Kadaşman enlil I, Burnaburiaş II (İ.Ö. 1367-1346), Kadaşman harbe II, Kurigalzu II (İ.Ö. 1343-1321), Nazi muruttaş (İ.Ö. 1320-1295), Kadaşman Turgu (İ.Ö. 1294-1278), Kadaşman enlil II (İ.Ö. 1277-1271), Kudur enlil (İ.Ö. 1270-1263), Sagarkti enlil (İ.Ö. 1263-1250), Kastiliaş IV (İ.Ö. 1243-1242), Enlil nadir şumi, Kadaşman harbe II (İ.Ö. 1241-1238), Adad sum iddina (İ.Ö. 1241-1238), Adad sum nasır (İ.Ö. XIII yy) şeklindeydi. Yaklaşık 600 yıl egemenlik sürdüren Kassitler son kralları Kastiliaş IV'un Asur kralı Tukulti Ninurtaya İ.Ö. 1160 yılında yenildiği zaman hanedanlık da sona ermişti.

Kas: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bira" olarak tanımlanmıştır.

Kaskal: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yol, sefer" olarak tanımlanmıştır.

Kasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bağlamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Kas-ü-sa-ka-du: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir bira çeşidi" şeklinde tanımlanmıştır.

Kaspu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "gümüş" olarak tanımlanmıştır.

Kastilaş: Ya da Kastiliyaş. Kassit Hanedan krallarından dört krala verilen ortak bir ad.

Kastilaş. I: (Ya da Kastiliyaş) Kassit Hanedan kralıdır. İ.Ö. XVII yüzyılın sonlarına doğru egemenlik yaptığı belirtiliyor. Araştırmacılar bu kralın 84 yıl hüküm sürmüş olabileceğini tahmin ediyorlar. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Kastilaş. II: (Ya da Kastiliyaş) İ.Ö. XVII yüzyıl ortalarına doğru egemenlik yaptığı tahmin ediliyor. Kassit Hanedan kralıdır. 22 Yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Kaştılaş. III: (Ya da Kastiliyaş) Ulamburiaş adıyla da bilinir. İ.Ö. 1243-1242 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin ediliyor. Kassit Hanedanı kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. Yaklaşık 1490 tarihlerinde hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Kaştılaş. IV: (Ya da Kastiliyaş) Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1232-1225 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Katatu: Akad dilinde bir sözcüktür. Anlamı ise "çabalanmak, heyecanlanmak, hükmetmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Kazmanın yaratılış miti: Bu mitolojiyle ilgili tabletlerin çoğu birleştirilmiş ve büyük çoğunluğu tamamlanmış duruma getirilmiştir. 108 dizeden oluşan bir metin olarak incelendi. Mitolojinin girişinde yaratılışla ilgili oldukça uzun bir anlatım yer alır. Araştırmacılar çeviri metinlerindeki karmaşıklığı Sümer dilindeki çoğu sözcüklerin karşılığının bulunmamasına bağladığını ifade ediyorlar.

Keli: Babilli yazmanların yazdığı Gılgamış destanında adı geçen bir yer. Bu dağın varlığı tufan sırasında Nuh'un (Ziusudra/Utnapiştim) bir kargayı görevlendirerek karganın suların ortasındaki kurak bir yerden bir çöp parçasıyla geri döndüğü şeklinde anlaşılır. Keli doğal olarak etrafı sularla çevrili bataklığın kuruyan bölümü şeklinde de tanımlanmıştır. Tufan ile ilgili destanda "Dışarı bir karga çıkarıp uçurdum. Karga gidip bir keliyi gagaladı." şeklinde bir tanımlama sözcüğün anlamını daha da kuvvetlendirir.

Kes: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bağlamak, anlaşma yapmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Keş: Adab'ın kardeş kentidir.

Kıssatu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "borç karşılığı hizmetkarlık" şeklinde tanımlanmıştır.

Ki: "Toprak ana" anlamında betimlenerek tapınıldı. Sözcük Türkçede "yer" anlamında tanımlanıyor. Gök tanrısı An'ın eşi ve Enlil'in de annesidir. (Bazı kaynaklarda Urash şeklinde yazıldığı görülür.) Sözcük anlamı da "yeryüzü, yer" olarak tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "toprak" olarak belirtilmiştir. Nammu'nun çocuğu olduğu ifade edilir. Kaynaklarda yer tanrıçası olarak bilinen Ki, daha sonraki tarihlerde Ninhursag adıyla tapınılmış olduğu belirtiliyor. Ki daha sonraki dönemlerde Nintu ve Uras adıyla da tapınmaya başlar.

Kibsu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "değişiklik, tavır, hareket" olarak tanımlanmıştır.

Kidu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tarla ya da dışarıda bir yer" şeklinde tanımlanmıştır.

Ki-gal: Sümer dilinde bu sözcük "büyük yer (ya da aşağıdaki büyük)" şeklinde tanımlanmıştır. Bazen de "boş yer, ihmal edilmiş toprak" şeklinde de tanımlandığı görülür.

Ki-gub: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kaide, heykel kaidesi" olarak tanımlanmıştır.

Kikika: "Epominleri" yok edilmiş olarak anlatılan krallar listesinde yer alan biridir. İ.Ö. 2000-1985 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Ki ilani naşima: Akad dilinde bu sözcük "dönüşmüş" şeklinde tanımlandı. Ki-ilani-naşima, Tanrılar gibi güçlü olan varlıklar şeklinde de tanımlanır.

Kilalla: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "her ikisi" şeklinde tanımlanmıştır.

K-mah: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "mezar" olarak tanımlanmıştır.

Kinma: Tüm tanrıların önderi olarak Enuma Eliş destanında gösterilmiştir. Diğer bütün tanrılar bu tanrının sesini duyduklarında korkmuşlardı. Destan ile ilgili Tablet VII'de "...Kinma, önderi tüm tanrıların, (doğru) öğüt verici; adı duyulunca korkudan titrer tanrılar, fırtına (ya tutulmuş) gibi..." şeklinde bilgiler yer alır.

Kinu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "doğru, sağlam" şeklinde tanımlanmıştır.

Kinişhedudu: Uruk II Hanedan dönemi kralıdır. Hanedanın kurucu kralı olan En_Şakkuşa'nın oğlu ve Kisalsi'nin de babasıdır. babasından sonra krallık koltuğuna geçerek, Lugal olarak "Ur ve Uruk"un kral ünvanını alır. Arkeologlar tarafından bulunan bir kapta Kinişhedudu adı yazılmaktadır. Bu kap'ın dönemin bir tüccarı tarafından Ur tanrısı Nanna'ya sunulmuş olduğu belirtiliyor. Kapta kralın Umma kralı olduğu belirtilmektedir. Belgelerde ayrıca Kinishedudu'nun Lagaş ensisi Entemena ile bir sınır anlaşması yaptığı belirtilir. Bu anlaşmadan sonra Kinishedudu'nun Kiş krallık ünvanını aldığı da görülür.

Kingu: Sümer mitolojisinde devler ve canavarlar ordusunun komutanı olarak anlatılır. Kingü, Akadlar tarafından tan-

rılaştırılarak tapınıldı. Torunlarının davranışlarına kızan Tıamat (Tı'amat) bir canavar ordusu kurar. Tanrı olan torunlarına karşı saldırıya geçer. Kingu, Tiamat tarafından bu ordunun başına getirilir. Tanrılar da kendilerini savunmak için Marduk'u görevlendirirler. Marduk kaderin iplerini Kingu'dan geri alarak devleri de cehenneme gönderir.

Kittu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "doğruluk, hak" şeklinde tanımlanmıştır.

Kirikiri: Eşnunna valisidir. Belge yetersizliğinden dolayı kimliği hakkında detaylı açıklama yapılamıyor.

Kisalsi: Ur II hanedan kralıdır. Hanedan kurucusu En-Şakkuşa'nın torunu ve Kinişhedudu'nun da oğludur.

Kirugu: Sümer dilinde bu sözcük "bir yapıtın bölümü" şeklinde tanımlanmıştır.

Kiri: (Kiri/sar) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bahçe" olarak tanımlanmıştır.

Kirişauru: Nippur kentinin "ana parkı" olarak betimlendi. Sözcük anlamı ise "Kentin Ortasındaki park" olarak tanımlanmıştır.

Kiru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bahçe" olarak tanımlanmıştır.

Kisi: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yarım" olarak tanımlanmıştır.

Kisib-la: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bilek, mühür taşıyan" şeklinde tanımlanmıştır.

Ki-sur-ra: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hudut, hudut bölgesi" şeklinde tanımlanmıştır.

Kiş: (Bugünkü adı Tel Ohaymin'dir) Sümerlerde bir kent. Sümerlerin tufandan önceki başkentleri olduğu söylenir. Sümer dilinin yaygın olduğu kentlerden bir tanesidir. Leonard Woolley bu kentte kazılar yaptı. Sümer inançlarında Kiş kenti, tufandan sonra göklerdeki krallığın adıydı. Daha sonraki tarihlerde bu kentin güneyinde kurulan Uruk ile aralarında uzun sürtüşmeler ve tarihsel olaylar

yaşanır. Hatta Kiş'in son kralı olan Agga ile Uruk kralı ve "kullab"ın efendisi olan Gılgamış bir Sümer destanında ele alınmışlardır. Destanda Kiş krallığının egemenliğini kabul etmeyen Urukluların Gılgamış'ın önerileriyle direndikleri anlatılır. Ancak üstün gelen Kiş kralı nedense metnin sonunda Gılgamış'ın önerileriyle barışa doğru hareket ettiği şeklinde ele alınmıştır. Arkeologlar bunun nedenini henüz bulamadılar. Kiş kent devletinin tahmini ilk kralları ise; Jushur (1200 yıl) Kullassına-be (960 yıl) Nangishlishma (670 yıl) En-Tarah-Ana (420 yıl) Babum(300 yıl) Puannum (840 yıl) Kalibum (960 yıl) Kalumum (840 yıl) Zuqaqip (900 yıl) Atab (600 yıl) Mashda (840 yıl) Arwium (720 yıl) Etena (1500 yıl) Balih (400 yıl) En-Me-Nuna (660 yıl) Melem-Kish (900 yıl) Barsal-Nuna (1200 yıl) Zamug (140 yıl) Tizqar (305 yıl) Ilku (900 yıl) Iltasadum (1200 yıl) En-Men-Barage-si (900 yıl) Aga (25 yıl) şeklindedir. İkinci dönem kralları ise; Susuda (201 yıl) Dadasig (81 yıl) Mamagal, kayıkçı (360 yıl) Kalbum (195 yıl) Tuge (360 yıl) Men-Nuna (180 yıl) [(?)(290 yıl)] Lugalngu (360 yıl) şeklindedir. Üçüncü dönem kralları ise; Kug-baba, kadın kral "Meyhane koruyucu) (100 yıl), Dördüncü dönem kralları ise; Puzur-Sin (25 yıl) Ur-Zababa (400(6?) yıl) Zimudar (30 yıl) Ussi-Water (7 yıl) Eshtar-Muti(11 yıl)Ishme-Shamash(11 yıl)Shu-Ilishu(15 yıl)Nanniya, kuyumcu(7 yıl)

Kış ile yaz arasındaki tartışma: Bilge yazmanlar tarafından yazılan bu deneme, tanrı Enlil'in bütün ağaç ve tahıl türlerini yaratmayı ve ülkeye zenginlik getirecek mitolojik bir girişle başladığı ifade edilir. Enlil tarafından yarı tanrısal özellikli iki kardeş olan Emeş (Yaz) ve Enten (Kış) yaratılır ve bunlara yapılması gereken görevler verilir. Tablette bu görevler uzunca anlatılmıştır. Bu tabletin kısa bir bölümü ise "...Enten dişi koyunlarla kuzular, dişi keçilerle oğlaklar doğurttu. İnek ve buzağıyı çoğalttı, kaymağı ve sütü bollaştırdı. Ovada, yaban keçisi, koyun ve

eşeğin yüreğini sevinçle doldurdu. Gökyüzünün kuşlarına, engin yeryüzünde yuva kurdurdu. Denizin balıklarına, sazlıklara yumurtalarını koydurdu. Hurmalıkta ve bağda balı ve şarabı bollaştırdı. Yetiştikleri her yerde, ağaçlara meyve verdirtti. Bahçeleri yeşilliklerle kapladı, bitkilerini zenginleştirdi. Evleklerde tahılı bollaştırdı. İyi huylu bakire Aşnan (tahıl tanrıçası) gibi gürbüzleşmelerini sağladı. Emeş ağaçlarını ve tarlaları var etti. Ahırları ve ağılları genişletti. Çiftliklerde ürünleri çoğaltti. Toprağı donattı...Evlere bol ürün girmesini, ambarlara tepeleme yığılmasını sağladı. Kentler ve yerleşim birimleri kurdurup ülkede evler inşa ettirdi. Dağlar boyunca tapınaklar yükseldi..." şeklinde devam eder. Bu iki kardeş babaları Enlil'in verdiği görevleri tamamladıktan sonra Nippur'daki "yaşam evi"ne giderek ona armağanlar sunarlar.

Kişar: Sümer tanrısıdır. Yeryüzü tanrısı olduğu belirtilir. Sümer tanrılar panteonunun ünlü tanrıları olan Anum, Enlil ve Ea, Kişar'ın gökyüzü tanrısı Anşar ile birleşmesinden oluşmuştur. Anşar erkek, Kişar ise dişidir.

Ki-sikil-lil-la: Bak Lilith.

Ki-Sikil: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "genç kız" şeklinde tanımlanmıştır.

Kisim: Bir süt çeşidi. Ancak hangi hayvansal varlığa ait olduğu bilinmiyor.

Kitu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kendir dokuyucusu" olarak tanımlanmıştır.

Ki-tus: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "makam, oturulan yer" şeklinde tanımlanmıştır.

Kiur: Ekur tapınağına komşu bir tapınak (Bazı kaynaklarda Ekur tapınağının bir bölümüne verilen ad olarak geçer) Epur tapınağı Nippur kentindeydi.

Kral guru: Şulgi tarafından çıkarılan bir hacim ölçüsü birimi. 1 Gur 250 litre karşılığında kullanılmıştır.

Kutir-Nahhute: Elam valisidir.

Ku: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yemek" olarak tanımlanmıştır. Fiil olarak kullanılmaktadır.

Kuda: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Uruk IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Kuda'nın 6 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Kudurru: (Dikilitaş ya da sınırtaşı olarak da bilinir.) Parlatılmış ve geniş olan taşlardır. Bunlar, üzerine genellikle kralların hazırlattığı ve toprak bağışlarının yazıldığı taşlar olarak tarihteki yerini aldılar. Genellikle siyah bazalt kayalardan yapılmışlardır. Bu taşların sembolik olarak küçük boyutları kilden yapılarak pişirilirdi. Taşlar en çok tapınaklarda bulunur. Kudduru taşının yaygın olarak sözcük anlamı da "sınır taşı" niteliğinde tanımlandığı ifade edilir.

Samal'de bir dikilitaş (Kudurru)

Ku: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kesmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Ku-baba: Sümer kralıdır. Hükümdarlık tarihleri ve kişiliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Ku-babbar: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "gümüş" olarak tanımlanmıştır.

Kun: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kuyruk" olarak tanımlanmıştır.

Ku-aya: Sümer edebiyatında adı geçen küçük bir yazman. (Nur [ZALGI]-aya) olarak da bilinir. Bu yazmanın Atrahasis'in bir çeşitlemesini yazdığı ileri sürülür. Belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Kubatum: Şu-Sin'in eşlerinden biri olduğu söylenir. Uruk'ta yapılan arkeolojik kazılarda kralın ona hediye olarak verdiği "gerdanlık" bir mezarda bulunmuştur.

Ku-bau: Kiş kraliçesi olmadan önce bir hancı olduğu söylenir. Bu kraliçenin Kiş kentini yüz yıl yönetmiş olduğu ifa-

de edildi. Bir erkek gibi kenti yönettiği için halk tarafından öykülere ve falcılara konu olmuştur. Kubau'nun oğlu kenti 25 yıl torunu Urzababa ise 400 yıl yönettiği şeklinde ifadeler var. (Ancak araştırmacılar bir insanın ömrünün dörtyüz yıl olamayacağını büyük bir ihtimalle Sümerli yazmanların yanlış yazdıklarını tahmin ediyorlar)

Kudur-Enlil: Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1254-1246 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Kudur-Mabuk: Rim-Sin ile Warad-Sin'in babasıdır. Akıllı ve yetenekli bir aşiret şeyhi olduğu ifade ediliyor. Kudurmabuk, Kazallu kent devletinin vasalı, Sili-Adad'ı tahtından indirtmişti. Ailesinin adlarının Elamca olmasına rağmen onu "Ammurum ve yamutbal" şeyhi olarak tanıdılar. Bu da onun unvanıydı. Oğlu Warad-Sin'i ise Larsa krallığına getirmeyi başardı. Kudur-mabuk'un Amorili olduğu belirtilmesine rağmen çocuklarının adları ise Akadcaydı. Hatta kızı Enanedu, Sümer adını taşırdı. Enanedu'yu da Ur kentindeki ay tapınağına baş rahibe olarak atamıştı.

Ku-Enlil: Bak Lu-İnanna.

Kugagal: Sümerlerde Enki şiirinde adı geçen bir mitolojik yaratık. Babasının sarhoşluğundan yararlanan tanrıça İnanna kutsal "Me"leri alınca, baba vezirine Enkum, Uru, Lahama ve Kugalgal adlı cinleri alarak İnanna'dan kutsal" Me"lerin geri getirilmesi emrini verir. Kugagal bu cinlerden biridir.

Kug-baba: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Kiş III hanedan kralı olarak belirtiliyor. Kug-baba'nin 100 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Sümerlerin tarihçilerin anlatımına göre ilk kadın kralıdır. Mısır'daki Hacepsut ve Hititlerdeki Tuduhepa gibi. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ku-e: Kiş'in II Hanedan kralıdır. 300 yıl hüküm sürdüğü anlatılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Kullassına-bel: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Kullassına-bel, 960 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Kuli-Enlil: Sözcük anlamı "Enlil'in dostu" şeklinde tanımlanmıştır. Dumuzi'inin sıfatlarından biri olduğu söylenir.

Kullizum: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "sığır çobanı, sığırtmaç" şeklinde tanımlanmıştır.

Kulla: Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "...(26) Ea (bir tutam) balçık kopardı (yerden) Apsu'da, (27) Kulla'yı yarattı, [tapınakların] onarımı için..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Kulla'nın kerpiç tanrısı olduğu belirtiliyor.

Kullab: Uruk'un kardeş kenti. Enmerkar'ın şiirinde bu kentin adı geçmektedir. Araştırmacılar kent adının ilk Sümer kentlerinden olmasına rağmen Sümer sözcüğü olduğunu kabul etmiyorlar. Bu kentin kralı ise "çoban – tanrı" olarak daha sonra da tanrılaştırılan Dumuzi'ydi.

Kulmaştiu: Tapınak hizmetleri arasına erkeklerle aşk yapan kadınların alındığı İnanna dönemine rastlanır. Hatta bazı yardımcı tanrıçalara fahişelik görevi önerildi. Bunlarla ilgili ilginç öyküler yazıldı ve öykülerde tapınak fahişeleri olarak işlendi. Tapınak fahişelerine de Sümerler Kulmaştiu adını taktılar.

Kunnu: Akad dilinde bir sözcüktür. Anlamı ise "doğru tespit edilmiş" şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca "ip, kuşak, bağ" olarak tanımlanmıştır.

Ku-Nanna: Bak Lu-İnanna.

Kür: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "değiştirmek, tekrar etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Kur: Sümer mitolojisinde "dağ" olarak belirtilmiş. Mezopotamya bölgesindeki dağlık bölge olan Zagros dağları olarak ifade edilir. Yeraltında kozmik bir dünyanın adının olduğu gibi ölüler ülkesinin de adı olarak temsil etmektedir. (Bak İlk diriliş.) İnanca göre ölenler "kur" adında oldukça karanlık ve dönüşü hiçbir zaman olmayan "yeraltı" dünyasına giderler. Yeraltı dünyası olarak bilinen Kur: Tevratta "Şeol", Yunan inancında" Hades", İncil'de "cehennem" ve İslam dininde ise "ahiret" olarak adlandırılmıştır. Yeraltı dünyasında yeniden dirilişin olmadığı orasının hareketli ve kalabalık olduğu bazen de ruhların yeryüzüne dolaşmaya çıkmış olabilecekleri inancı vardı. "Enki'nin Kur ile mücadelesi" öyküsünde "aşağıdaki büyük" ile özdeşleşmiş kozmik bir kavram olarak ortaya çıktığı ifadeler arasında yer alıyor. Enki ile Kur mücadelesi bir anlamda da Enki'nin savaşçılığını kanıtlar nitelikte tanımlandı. Öyküde tanrıça Ereşkigal'ın zorla kaçırılmasından dolayı onun öcünü almak için Kur'a karşı çıkar. (Büyük bir ihtimalle yeraltı dünyası olarak öyküde yer alıyor) Kur'a saldırısı sırasında Kur her türlü karşılığı vermeye çalışır. Taşlarla saldırıyı yaptığı gibi Enki'nin kayığına ilksel suları da kullanarak önden ve arkadan saldırır. Bu saldırıyla ilgili mitolojide "...O günlerde/ o çok uzak günlerde/ o gecelerde/ o çok uzak gecelerde/ o yıllarda/ o çok uzak yıllarda/ şu ırak günler/ tüm gerekli şeylerin ortaya çıkarıldığı zamanlarda/ şu ırak günler/ tüm gerekli şeylere değer biçildiği zamanlarda/ ülkenin fırınlarında ekmek pişirildiği zamanlarda/ göğün yerden uzaklaştığı zamanlarda/ yerin gökten ayrıldığı zaman-

larda/ insanın adının konduğu zamanlarda/ An'ın göğü ele geçirdiği zamanlarda/ Enlil'in yeri ele geçirdiği zamanlarda/ Ereşkigal'ın onlardan bir armağan olarak/ Kur'a feda edildiği zamanlarda/ O yelken açtı/ o yelken açtı/ baba Kur'a yelken açtı/ Krala küçük taşlar atıldı/ Enki'ye koca kayalar atıldı/ Onun küçük taşları el büyüklüğünde taşlar/ Onun koca taşları sıçrayan kamışların kayaları/ Enki'nin gemisinin omurgası/ Saldıran kaplumbağalar gibi çaresiz kaldı/ Krala karşı geminin serenindeki sular/ kurt gibi yutuyordu/ Enki'ye karşı, geminin ardındaki sular/ aslan gibi vuruyordu..." şeklinde ifadeler yer alır.

Kura: Sümer tapınaklarının yer aldığı topraklar üç bölüme ayrılmıştı. Bunlar Urulal, Nigenna ve Kura olarak tanımlanmışlardır. Genelde dinsel inançlarda toprağın asıl sahibinin yeryüzünü yaratmış olabileceği tasarlanan tanrısal güce ya da tanrısal kişiye aitti. Tapınaklara ayrılan topraklar hiçbir zaman başkalarına satılamazdı. Kura, tapınaklarda çalışan çiftçilerle sanatkarlara emeklerinin karşılığında verilen topraklardır. Bu topraklar miras olarak bırakılmaz ve tapınak yetkilileri tarafından istenildiği zaman geri alınır ya da başka topraklarla değiştirilirdi.

Kurban törenleri: Sümerlerde bazı tapınma durumlarında hayvan kurban etme ve yeni yıl için dinsel törenler, kişiyi tanrısal inanma yolunda arındırıcı bir hareket içinde olduğunu tanımlar. Yapılan törenlerin beşinci gününde büyücülerden biri Tanrı Nabü'nün "Esagil" içindeki tapınağına girer ve orarun temizliğini yapar. Bu işlem yapılırken Nabü'nün kült merkezi olan Borsippa'dan heykeli henüz gelmemiştir. Büyücü bu ara cesedin tapınağı arındıracağına inanarak bir koyun keser. Kesim işlemini bir kasaba yaptırırdı. Süresi dolduğunda koyunun cesedi büyücü tarafından tapınağın yanındaki nehire atılır, kafası da kasap tarafından aynı şekilde nehire atılırdı. Buna benzer büyü niteliğindeki ayinler tanrıların niteliklerine göre yapılırdı.

Kurigalzu. I : (Bazı kaynaklarda Karugalzu olarak yazıldığı da görülür.) Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1390 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Kassit kralı ve aynı zamanda "kara-İndaş dönemi" kralı Kara-İndaş'tan sonra krallık koltuğuna oturdu. Döneminde inşaat çalışmaları hız kazandı. Mısır'dan bol miktarda altının geldiği belirtiliyor. Ur, Eridu ve Uruk kentinde başlattığı inşaatların maliyetleri Mısır firavunları tarafından karşılanmıştı. Bağdat yakınlarında bir zamanlar kurulmuş olan Dar-Kurigalzu'nun masrafları için Mısır'dan bol miktarda altın getirilmişti. Anlaşılan Mısırlılar Kassit krallarına çok yardım etmişlerdi. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Kurigalzu. II: (Bazı kaynaklarda Karugalzu olarak yazıldığı da görülür) Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1332-1308 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Bu kral zamanında yazılan bir yazıda Kassitlerin yaratıcı tanrıları Şukamuna ve Şimaliya için Babil kentindeki tapınma alanının süsleri Kurugalzu krallığı tarafından donatıldığı belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Kurlil: Sümerlerde Ur I Hanedanında bir komutan adıdır. A-Anni-padda'nın yaptırdığı tapınakta bu komutanın heykeli yer almıştı.

Kurgarra: (Akad dilinde Kurgarru olarak ele alınmıştır.) Rahip olduğu söylenir. Kalatur'a eşlik eden bir varlık. Bu varlık Tanrıça İnanna'nın cinsiyeti belli olmayan bir yandaşıdır. İnanna'yı ölüler diyarında kurtarmak için Enki tarafından görevlendirilmiştir. Sümer dilinde kadim anlamında kullanılmış. Bu sözcük Sümerli bir yazarın "me"lerin sıfatlarını belirtirken listenin içine kadim anlamına gelen bu sözcüğü de koymuş ancak açıklık getirmemiştir. Enki Kurgarra ve Kalaturru adlarında iki varlık

yaratarak Ölüler dünyasındaki İnanna'ya "yaşam yiyeceği" [hayat ekmeği] ve "yaşam içeceği" [hayat suyu, abu hayat] gönderir. Kurgarra ile Kalaturru'nun "iki cinsiyetsiz yaratık" olduğu şeklinde anlatımlar var.

Kurum: Guti kent devletinin kralıdır. 1 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Kurun: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "şarap" olarak tanımlanmıştır. Büyük ihtimalle "Kuru" sözcüğünün deformasyona uğramış karşılığıdır. Çünkü kaynaklarda göze çarpan en önemli şeyler, yazarların adları ya da sözcüğün orijinal yazılmasına dikkat etmemesi olarak görülür.

Kurunnu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "şarap" olarak tanımlanmıştır.

Kurullu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "ekin destesi" olarak tanımlanmıştır.

Kusarikku: Bak Tiamat (Ti'amat).

Kusu: Sözcük anlamı bilinmiyor. Tanrıça Aşnan'ın sıfatlarından biridir.

Kus-usan: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "kamçı" olarak tanımlanmıştır.

Kutallu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "başın arka tarafı" olarak tanımlanmıştır.

Kutsal evlenme: Sümerlerde Aşk ve bereket tanrıçası İnanna ile Çoban tanrı Dumizi'nin evlenmesiyle ilgili bir söylencedir. Araştırmacılar bu evlilikte diğer tanrıların da İnanna'yla evlenmeleri için tekliflerde bulunmuş olabileceğini anlatırlar. İnanna ise bu tanrılar arasında çiftçi tanrı olarak bilinen Enkidmu ile evlenmek ister. Kardeşi güneş tanrısı olan Utu, İnanna'yı Dumuzi ile evlenmeye razı eder. Bununla ilgili söylencede İnanna evlendikten sonra yeraltı tanrıçası olan kız kardeşi Ereşkigal'ı ziyarete gider. Bazı kaynaklarda Yeraltına girdikten sonra yeniden geriye dönmesi mümkün olamaz. Ancak yerine birisi yeraltı-

na inerse İnanna kurtulmuş olacaktı. Kendi yerine birini bulmak için yeraltı cinleriyle birlikte yeryüzüne çıkar. Bütün tanrı ve tanrıçaların onun yokluğunda üzüldüklerini görünce hiç kimseye yeraltına gitmesi için teklif edemez. İnanna kocasının yanına gelir ve iyi giysiler içinde görerek yokluğunda üzülmemiş olacağını düşünerek cinlere kocasının yeraltı dünyasına götürülmesini ister. Cinler Dumuzi'yi sürükleyerek götürürler. Utu'dan yardım ister. Utu (Güneş tanrısı) Dumuzi'nin ayaklarını ve ellerini yılan şekline sokarak oradan kaçmasını sağlar. Konuyla ilgili rüyalar görmesine rağmen Dumuzi yeniden yeraltı dünyasına götürülür. Ancak kız kardeşi onun yeraltı dünyasında kalmasını istemez. Gönüllü olarak onun yerine yeraltı dünyasına iner. Dumuziyle kız kardeşi yeryüzüne çıktıktan sonra Dumuzi yeniden İnannayla birleşir, o yıl bereket olur. Bu bereketten sonra büyük evlenme töreniyle kutlamalar yapılır. Bu kutsal evlenmede Dumuzi tanrısal damat olarak anlatılır. Sümerologlar da İnanna Dumuzi'yle evlendikten sonra yeraltı dünyasının tanrıçası olan kız kardeşi Ereşkigal'ı ziyaret etmeye gittiğini söylerler. Yolculuğu çeşitli aşamalardan geçen İnanna kız kardeşine ulaşır. Ereşkigal İnanna'nın yeraltındaki düzenini elinden alacak korkusuyla onu cesede dönüştürür. İnanna'nın geri dönmediğini gören veziri Ninşubur yardım almak için tanrılara koşar. Hiç bir tanrı İnanna'ya yardımcı olmak istemez. Ancak bilgelik tanrısı Enki yol gösterir. Enki'nin önerileriyle dirilen İnanna yeraltından çıkmak ister. Ancak kural gereği onun yerine birini bulması söylenir ve o da yeraltı dünyasının cinleriyle beraber yerine başkasını bulması için yeryüzüne çıkar. Yerine kocası Dumuzi'yi yeraltına gönderir. Araştırmacılar kutsal evlenmenin "...1-Tanrıça'nın Dumuzi'yi koca olarak seçmesi, 2-Evlenmeleri, 3- Tanrıça'nın yeraltına gitmesi, 4-Tanrıça'nın yeraltından kurtulup yerine kocası Dumuzi'yi göndermesi, 5- Kocasını baştan çıkaran kızın öldürülmesi,

6- Dumuzi'nin yeraltından kaçması, 7- Dumuzi'nin rüyası, 8- Dumuzi'nin tekrar yeraltına götürülmesi, 9- Dumuzi'nin kız kardeşi Tanrıça Geştinanna'nın kardeşi yerine yarım yıl yeraltında kalmayı kabul ederek, Dumuzi'yi yarım yıl kurtarması, 10- Her ilkbaharda yeraltından çıkan Dumuzi ile İnanna'nın birleşmesi, 11- Bu birleşmenin, ülkenin kralı ile yüksek düzeyde bir rahibin evlenmesiyle sembolize edilmesi ve bununla başlayan yeni yıl şenlikleri..." şeklinde ele alarak yorumlamışlardır.

Kus: ["Kus(god)" şeklinde yazıldığı da görülür.] Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Küs: Sümer ölçü biriminde "arşın" olarak tanımlanmıştır. (Ölçümlerde bir arşın'ın 30 su-si olduğu belirtiliyor.)

L

La: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tartmak" şeklinde tanımlanmıştır.

La'abu: (Ya da "le'bu", "Lahbu") Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ağır bir hastalık" şeklinde tanımlanmıştır.

Labianu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "boyun kasları" şeklinde tanımlanmıştır.

Labasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "elbise giymek" şeklinde tanımlanmıştır.

La-Ba'shum: Erken dönem II Hanedanlığında Uruk kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. La-Ba'shum'un 9 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Lagaş: (Tellah) Sümerlerde bir kent. İlk Sümer kenti olarak ifade edildi. Bu kentte İ.Ö. 2400 yılında ilk yazılı toplumsal anlaşma yapılmıştır. Lagaşlılar Ur-Nanşe hanedanının kötü vergilendirme sistemine karşı ayaklanmış ve Ur-Nanşe hanedanlığını devirerek Lagaşlı kralların egemenliği altına girmişlerdi. Urukagina'yı kral yapmışlardı. Bu kent Ur-Nanşe tarafından kurulan bir hanedanın kralları tarafından yönetilmiştir. Sümer dilinin yaygın olduğu kentlerden bir tanesidir. Leonard Woolley bu kentte kazılar yaptı. Uruk kentinin 60 kilometre kuzeydoğusunda yer alır. Bir dönem askeri yönden çok güçlendi. İ.Ö. 2450 civarında güçlenmesinin nedeni egemenlik sürdüren kral Eannatum'un olumlu çalışmalarına bağlandı. Kral olur olmaz ilk işi elinde su kanallarının bulunduğu Umma kent devletine saldırması oldu. Bu kenti yenip, iki kent arasında bir yazılıtaş diktirerek barış koşullarını duyuran belki de ilk yazılı antlaşmayı sağlamıştı. Bu kentte daha sonraları Asurlular da yaşadılar. Kentte Fransızlar tarafından yapılan arkeolojik kazılarda "toplumsal reform" içeren "özgürlük" işleri ile ilgili dönemin tarihçileri tarafından hazırlanmış kil tabletler bulundu. Lagaş kent devleti adının Girsu kentinin güneydoğusundaki tepe olan El-Hibe höyüğü [tell Al-Hiba]'dan daha eski olduğu anlatılan "birincil merkezden" almış olduğu belirtiliyor.

Lagaş I hanedanı: Lagaş I hanedanı İ.Ö. 2530-2350 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde hüküm sürmüştür. Lagaş (Tellah olarak da bilinmektedir) sitesinin iki tepe üzeride kurulduğu söylenir. Tepelerden birisi lagaş mahallesi diğeri de Girsu mahallesi şeklinde açıklanmıştır. Bu tepede yapılan kazılarda yüzlerce tablet ve arkeolojik buluntu elde edilmiştir. Kral Messilim zamanında komşu kent devleti olan Umma ile bazı sıkıntılar yaşanır. Sonraki krallar Hegal, Ur-nanşe, Akurgal, Eannatum I, Entemena, Eannatum II, Enatarzi, Enliltarzı'dir.

Lagaş II hanedanı: Akad'lara bağlı bir hanedanlık olduğu

söyleniyor. Akadların son kralı Sudurul döneminde Urbaba tarafından kurulan bir hanedanlıktır. Urbaba'nın kızı Enana-Padala, Ur kentinde Ay tanrısı olarak tapınılan Nannar'ın baş rahibesiydi. Hanedanlıkta Gueda, Ur-Ningirsu (Gudea'nın oğlu) Pirigme/ya da Ugme (Gudea'nın torunu), Unger (Gudea'nın damadı) ve Namnahanı (Gudea'nın damadı) egemenlik sürdürürler.

Lagal: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir yetki ünvanı" olarak tanımlanmıştır.

Lah: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yıkamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Lahha: Enuma Eliş destanında geçen bir ad. Bu adın Lahmu'nun bir diğer adı olduğu belirtiliyor. Bak Lahmu.

Lahama: (Akad dilinde "sakallı" şeklinde tanımlanmıştır.) Sümer mitolojisinde bir deniz canavarı. Okyanusların derinliklerinde yaşadıkları anlatılır. Bazı yerlerde bu mitolojik canavarların heykellerinin yapıldığı anlatılır. Sümerlerde Enki şiirinde adı geçen bir mitolojik yaratık. Babasının sarhoşluğundan yararlanan tanrıça İnanna kutsal "Me"leri alınca, baba vezirine; Enkum, Uru, Lahama ve Kugalgal adlı cinleri alarak İnanna'dan kutsal" Me"lerin geri getirilmesi emrini verir. Lahama bu cinlerden biridir. Enki'nin 50 lahaması olduğu belirtilir. Mezopotamya kültür ve geleneklerine özel olarak bilinen cinlerle ilgili mitolojiler o dönemlerde iletişim kopukluğunun olmasına rağmen başka kültürlerde ve geleneklerde de yer alması kanımca düşündürücü olmalıdır. Kütle ağırlığı ve kapladığı alana bakıldığında gezegenimizin daralmış gibi olduğu da düşünülüyor.

Lahar: Sumerlerde bir tanrıça olarak tapınıldı. Sığır tanrıçası olarak bilinir. Tanrıça Aşnan'ın da kardeşidir. Bu tanrıça Enlil'in evreni düzene sokması için yaratılmıştır. Ancak kardeşiyle birlikte eğlenceye ve şarap içip sarhoşluğa girince yapılması gereken düzenleme gerçekleştirilemez. Bunun üzerine Enlil tanrıların yaratma odasında yeniden

insanı yaratır. Çivi yazısı uzmanları Tanrıça Lahar'ın, arkeologlar tarafından bulunan tabletin çevirisinde "sığır ve tahıl" adıyla adlandırılan bölümünde önemli bir konumda olduğunu açıkladılar. Lahar mitin baş kahramanı olur. Aynı zamanda kız kardeşi Aşna da baş kahraman olarak rol alır. Yaratılma nedenleri Gök tanrısı An'ın çocukları olan Anunakilere yiyecek ve giyecekler konusunda hizmet etmeleri şeklinde ifade edilmişti. Bununla ilgili insan yaratma mitinde bazı açıklamalarla bunların kahramanlıklarından söz edilir. Tablette "...Gök ile yer dağından sonra/ An (gök tanrısı) Anunnaki'lerin (ardılları) doğumuna neden oldu/ Aşnan (tahıl tanrıçası) adı henüz doğmadığından, henüz biçimlenmediğinden/ Uttu (giysi tanrıçası) henüz biçimlenmediğinden / Uttu için hiç bir kutsal alan kurulmadığından/ hiç koyun yoktu, hiç kuzu inmemişti/ Hiç keçi yoktu, hiç oğlak inmemişti/ Koyun iki yavrusunu yavrulamıyordu/ Keçi üç oğlanı yavrulamıyordu/ Çünkü bilge Aşnan'ın ve Lahar'ın (sığır tanrısı) adını/ Anunnakiler, büyük tanrılar, bilmiyordu/ Otuz günlük şeş tohumu henüz yoktu/ Kırk günlük şeş tohumu henüz yoktu/ Küçük tohumlar, dağ tohumu, saf canlı yaratıkların tohumu henüz yoktu/ Uttu henüz doğmadığından (bitkilerin ?) tacı henüz yetişmediğinden/.... efendi henüz doğmadığından/ ova tanrısı Sumugan henüz ortaya çıkmadığından/ İnsanoğlunun ilk yaratıldığı zaman gibi/ Onlar (Anunnakiler) ekmek yemeyi bilmiyorlardı/ Giysi giymeyi bilmiyorlardı/ Koyunlar gibi ağızlarıyla ot yiyorlar/ Arklardan su içiyorlardı/ O günlerde, tanrıların yaratma odasında/ duku evlerinde, lahar ve Aşnan biçimlendi/ lahar ve Aşnan'ın ürünlerini/ Duku'nun Anunnakileri yiyiyor, ama doymuyorlardı/ Has ağıllarındaki şum-sütünü ve iyi şeyleri/ Duku'nun Anunnakileri içiyor ama kanmıyorlardı/ has ağıllarındaki iyi şeylerin hatırına/ İnsana soluk verildi..." şeklinde ifadelerin yer alması bu tanrıçanın tanrılara hizmet etmesi

için yaratıldığı şeklinde de ifade edilir. Lahar, Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "(32) ve onların zengin ürünlerini, sunular (sunmak)...için [...] yarattı, (33) Aşnan, Lahar, Siris, Ningizzida (ve) Ninezen'i [.....] yarattı..." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Lahamu: (Ya da Lahamun) Enki'nin atasıdır. Bak Dilmun Tanrıları ve lahmu.

Lahmu: (lakmu ya da Lakamu/ Lahha adıyla da bilinir.) Lahamu ile ikiz olduğu anlatılan bir kahraman. Mezopotamya bölgesinde tapınıldı. Lahmu'nun kıllı ve görüntüsünün çirkin olduğu ifade edilir. Koruyucu ve yararlı bir tanrı olduğu anlatılır. Babil yaratılış destanından bundan söz edilir. Enuma Eliş destanında Apsu İle Tiamat'ın ikiz çocuklarından biri olduğu belirtiliyor. Bu ikizlerden sonra Anşar ve Kişar adlı iki ikiz kardeş daha dünyaya gelir. Sümer yaratılış öyküsünde adı geçen erkek yılan. Dişi yılan olan Lakamu ile birlikte dünyaya gelir. Sümer yaratılışını anlatan Enuma-Eliş destanında iki yılanın Apsu ile Tiamat'ın birleşmesinden yaratılmış olduğu ifade edilir. Lakmu ile lakamu'nun birleşmesinden de Anşar ile Kişar'ın yaratıldığı belirtilir. Mitolojide Anşar ile Kişar'ın boyca Lahmu ve Lahamu'yu geçtikleri belirtiliyor.

Laipu: Bak Akki.

Lakmu: Bak Lahmu.

Lakamu: Bak Lahmu.

Lalhar: Sümer dilinde "ilk örnek" şeklinde tanımlanmıştır.

Lal-hi-a: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bakiye" şeklinde tanımlanmıştır.

Lama: (Ya da lamu), (Akad dilinde ise Lamassu) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "koruyucu tanrıça" olarak tanımlanmıştır. Akad dilinde ise "daha önce" şeklinde tanımlandığı görülür. Bu tür tanrıçaların tapınıldığı yerler anonimdir. Tanrılaştırılmış tanrıçaların erkek karşılıkları da Akad dilinde "Şedu" olarak tanımlanır.

Lama: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "daha önce" şeklinde tanımlanmıştır.

Lamadu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "öğrenmek, tecrübe etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

La-Erabum: Guti kent devletinin kralıdır. 2 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

La mahar: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "benzeri olmayan, eşsiz" şeklinde tanımlanmıştır.

Lamasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "koruyucu tanrıça" olarak tanımlanmıştır.

La nabu şuma: Bak Enuma Eliş'te bölümler.

Langdon: Çivi yazısı uzmanıdır. Özellikle Gılgamış destanındaki çevirisiyle tanındı. Kaynaklardaki bilgi yetersizliği nedeniyle kimliği hakkında yeterli bilgi bulunamamaktadır. Ancak 1913-1935 tarihleri arasında tabletleri çözdüğü şeklinde tarihsel ifadeler var.

Lapatu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dokunmak, mahvetmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Laputtu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çavuş" olarak tanımlanmıştır.

Lapis: (Değerli bir taş!) Sözcük anlamını bulamadım. Ancak Enmerkar'ın şiirinde bu sözcüğün adı taşlarla ilgili bir değerli maden olduğu şeklinde ele alınmış.

Larak: Arkeologlar ve araştırmacılar tarafından İsin kentinin yakınlarında yer almış olabileceği tahmin edilen Sümerlerin ilk başkentlerinden biri. Kent Sümer tufanıyla ilgili bulunan bir tablette tanrılar tarafından yaratılmış olan

beş kentten biri olduğu ifade edilmiştir. Bu kentler Eridu, Bad-tibira, Larak, Sippar ve Şuruppak'tı.

Larsa: (Sen Kreh) Sümerler dönemindeki önemli kentlerden biridir. Güneş tanrısı Utu'nun merkez tapınma yeridir. Kent aynı zamanda İ.Ö. ikinci bin yılın başlarında Sümerlerin başkenti olarak tanımlanıyor. Bu kentleri daha sonra Babil krallığına egemen olan Hammurabi elde etmek için çok uğraştı. Sümerler, Babiller ve daha sonraki tarihlerde ise Asurlar bu kentte egemenlik sürdürdüler. İlk Larsa kent hanedanlığı İ.Ö. 2025-1763 yılları arasında kurulur. Kurucu kralın ise Naplamun adında biri olduğu belirtiliyor. Bu hanedanlık Rimsin'in Babil kralı Hammu-rabi'ye İ.Ö. 1759 yılında Mari'de yenilmesine kadar önemli konumlarda tanındı. Ur-Ninurta sülale-sinden Gungunum'un İ.Ö. 1879 yı-lında İsin'i kuşatmış olabileceği anlatılır. Gungunum 27 yıllık egemenliğini İ.Ö. 1902-1875 arası tamamlamıştır.

Larsa'da arkeologlar tarafından bulunan Eski Babil silindir mühürünün bir çizimi

Lassu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yok" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Latarak: Umma ve Badtibira kentlerinin koruyucu tanrısı olarak tapınıldı. (Sümerce adı Ya-lulal olarak belirtiliyor.) Sümer tanrısıdır. La-tarak ile Ya -lulal'ın birbirlerinden özgür iki ayrı tanrı şeklinde olduğunu ileri sürenler var. Nedeni de Latarak'ın küçük bir yerel tanrısı olmasına bağlanmasındandır. Çünkü bazı belgelerde mushkalamma tapınağında tanrı Lulal'a hizmet eden küçük bir tanrı olarak belirtilmektedir. İ.Ö. ikinci bin yılda iki tanrı-

nın çift olarak özdeşleştiği görülür. Eski Asur döneminde iki tanrının heykelcikleri evlerin kapılarına kötülüklerden korunmak için konurdu. İki tanrının aslan postuna bürünmüş, elinde kırbacıyla insan vücutlu bir varlık olarak tanımlandığı ifade edilir. Bazı kaynaklarda bu iki tanrı cadılığa karşı koruyucu birer tanrı olarak tapınılmışlardır. Lulal adıyla da tapınıldığı anlatılır. Bu tanrı Badtibira kentinin tanrısıydı. İnanna'nın yeraltı dünyasından kurtulması için Enki'nin yarattığı Kurgarru ve Kalaturru adlı cinler tarafından İnanna'ya götürülüp, onula değiştirilmek istenir. Ancak İnanna tarafından bu da kurtarılır. Latarak ile ilgili belgelerde kendisine ait hiç bir tapınağının olmadığı görülür.

Lemnuti: Akad dilinde kötülük yaptığı tanımlanan bir cin türü.

Le'üm: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "muktedir olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Lemenu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kötü yapmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Leon Legrain: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusuyla ilgili ne tür çalışmalar yaptığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var. Nippur kenti kazı heyetinde Arno Poebel ile birlikte yer aldığı ifade edilir.

Leonard Woolley: İngiliz arkeolog ve araştırmacı. Mezopotamya bölgesinde kazılara başlamadan önce Britiş Museum ile Transilvania Müzelerinde görev yapıyordu. 1922 yılında bölgede Ur kazılarına başladı. Birkaç yıl içinde Asurlar için önemli sayılan bazı buluntular elde etti. Kazıları sırasında Sümerlere ait çok çeşitli eşyalar elde etti. Bu eşyalar arasında Sümer kraliçesine ait olduğu belirlenen bir de peruk buldu. Ur'da bulduğu mezar-ların içinde kral eşleri, kraliçeler ve hizmetçilere ait iskeletler de buluntular arasındaydı. Mezarların içinde bulduğu

toplu iskeletler için Sümerlerin toplu katliam yapmış oldukları fikri ortaya atılır. Kazıları sırasında kraliçe Şubad'ın odasında ikişerli sırayla dizilmiş ve daha sonra da öldürülmüş nedimelerin iskeletleriyle karşılaştı. Araştırmacıların öne sürdüğü bilgiler doğrultusunda Asur kazılarının yapıldığı yerde Sümer krallarına ait mezarların bulunması ve ölenlerin öldükten sonra yeniden kralla birlikte dirileceği inancı olarak belirtildi. "Ur of the Chaldees. A record of Seven Years of Excavation, Pelikan boks-London-1952 adlı önemli bir eseri bulunmaktadır.

Leonard Wolley

Letu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "yanak" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Lequ: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "almak" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Li-ba-am-ma: Sümerce bir sözcük, anlamı bilinmemektedir.

Libbi: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı Anlamı ise "tahtın devamlılığı" şeklinde tanımlanmıştır.

Libbu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "kalp, öz, vücudun içi" şeklinde tanımlanmıştır.

Lil: Sümer kozmogonisinde Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "rüzgar" (hava, soluk, ruh) şeklinde tanımlanmıştır.

Lilia: Sümer tabletlerinde adı geçen bir tanrı olduğu ifade ediliyor. Bu tanrının adı "Enki yemek salonuna çıktı" başlıklı yapıtta geçmektedir. Yapıt arkeologlar tarafından bir kuyuda bulunmuştur. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Lilis: Bir müzik aleti türü. Alt bölümü bakır ya da tunçtan yapıldığı anlatılan bir davul türüdür.

Lilit: Bak Lilith.

Lilith: (Bazı kaynaklarda da Lilit şeklinde yazıldığı görülür.) Sümer mitolojisinde adından söz edilen bir cin. Dişi olduğu belirtiliyor. Rüzgarla gelen felaketlerin habercisi olarak hastalıklar, veba ve ölümlerden sorumlu tutulan bir varlık olarak tanımlanmıştır. Bulunan tabletlerde Huluppu adlı ağacın tepesinde evini yaptığı anlatılıyor. İlginç bir öykü tabletlerde yer alır. Öyküde Lilith adlı cinin yine mitolojide Huluppu adı verilen bir ağacın tepesinde yuvasını kurmasının amacı henüz belirtilmemiş. Lilith adlı cinin Sümer dilindeki adı ise "ki-sikil-lil-la" şeklindedir. Ki-sikil'in sözcük karşılığı " genç kız" olarak tanımlanmış. Lil ise hava ve su anlamında gösterilmiştir. Lilith ile ilgili Sümer söylencelerindeki kabartmalarda ayakları kartal ayağına benzeyen, iki tarafında birer keçi resmi bulunan ve ayrıca kanatları olan bir varlık şeklinde betimlendiği görülür.

Limer-gudu: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Mari kent devletinin rahip-kralı olarak belirtiliyor. Limer-gudu'nun 30 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Lipit-Enlil: Birinci İsin hanedan kralıdır. İ.Ö. 1873-1869 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliğiyle ilgili bilgi verilemiyor.

Lipit-İştar: Sümerlerde birinci İsin hanedanlığında hüküm sürmüş olan bir kraldır. İşma-Dagan'ın oğludur. İ.Ö. 1934-1924 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Bu kralın adı "yasa kitabı"nda belirtilmiştir. Yapılan arkeolojik araştırmalarda kralın kendi adıyla hazırlattığı yasanın yer aldığı kil tabletler bulunarak koruma altına alındılar. Bu kazı 1947 yılında yapılmıştı. Bulunan tabletler yazıtbilimci Albercht Goetze tarafından kopyalandılar. Lipit-İştar, döneminde yeni bir yasa

kitabı hazırlayarak tanrıları olan "An ile Enlil" tarafından desteklendiğini belirtir. Yasa kitabında yüksek ahlaksal tavırlar görülmektedir. Yaptığı çalışmalarla "Sümer ve Akad" krallığı ünvanını aldı. Hükümdarlık döneminde İsin kentinin güneydoğu tarafında Gungunum adında asi bir adamın ortaya çıktığı belirtiliyor. Daha sonra da Ur'un denetiminin onun eline geçtiği ifade edilir.

Lipit-iştar reformu: Hammurabi yasalarından sonra yazılmış bir reformdur. Bu reformda dinsel güc ile beraber barış ve huzurun sağlanması açısından bazı konular ön sırada yer alır. Hammurabi'den çok sonraları egemenlik yapan İsin Hanedan krallarından (5'nci Kral) Lipit-İştar, İsin kentinde bir dizi reformlar yapar. Tarih yaklaşık İ.Ö. 1900 olarak belirtilmektedir. Lipit-İştar kanunları 7 tablet üzerinde yazılmıştır. Kendisi Sami kökenli olduğu halde Sümer diliyle tabletleri yazdırması düşündürücü olarak değerlendirilmektedir. Bu tavrına dinsel yönden yaklaşan araştırmacılar var. Kanunlar 1947 yılında R. Steel tarafından yapılan kazılarda bulunmuştur. Tabletler bulunduğu zaman bunların Lipit-İştar'ın yazmış olabileceği şiirsel metin şeklinde değerlendirilmek istendi, ancak daha sonra yazılar çözüldükçe tabletteki metinlerin bir reform metinleri olduğunu göstermekteydi. Tablette yer alan anlatımlarda "...Nippur'un, Ur'un, İsin'in ve Sümer ve Akkad'ın kızlarının, oğullarının hürriyetlerini sağladım. Onları, esirliğin boyunlarına yüklediği boyunduruktan kurtardım... uyarak babayı çocuklarının sahibi yaptım. Babanın evine ve biraderin evine.... tım. Ben Lipit-İştar, Enlil'in oğlu, babanın evine ve biraderin evine.....getirdim..." şeklinde ifadeler yer almıştı. Kanun maddesini içeren tabletler kırık olduğu için yasa maddelerinin kaç tane olduğu bilinmiyor. Çözülen tabletlerde 37 madde belirtilmiş ve bunlar şu şekilde sıralanmıştır: 4-5 maddeler; Gemi kiralama. 7-11 maddeler; Gayrımenkul (tarla) mülkiyeti ve kiralama.

12-14 maddeler; Köle mülkiyeti. 15-17 maddeler; Amme hukuku. 18-19 maddeler; Vergi ihmali suçu. 20-33 maddeler; Aile Hukuku. 34-37 maddeler; Hayvan kiralama şeklindedir.

Lipis: (Likir) Sümerce bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "yüreğin serinlemesi, yüreğe su serpme" şeklinde tanımlanmıştır.

Lir-algar: Kaynaklarda sözcük anlamını bulamadım. Ancak Sümerli şairlerin tabletlere yazdığı şiirlerde bu ad geçmektedir. Tablette de belirtildiği gibi törenlerde şarkı söyleyen biri olduğu da tahmin ediliyor. Evlilik ayını tabletinde "...ses Güney Rüzgarını bastıran davulla(?)/ Sarayın süsü, tatlı sesli Lir-algar'la(?) İnsanın ruhunu dinlendiren harpla/ şarkıcılar insanın yüreğini coşturan şarkılarla söylüyorlardı..." dizelerde anlaşıldığı gibi Lir –algar sesi güzel bir müzisyen olarak gösterilmiştir.

Lisin: Tanrıça Gestinanna'nın adlarından biri olduğu söyleniyor. Ancak bazı kaynaklarda kardeşi Aşgı ile birlikte Sümer kentleri olan Adab ve Kiş'ta tapınıldığı anlatılır. Lisin'i erkek tanrı olarak anlatan belgeler de var. Sümerlerde "ana Lisin" olarak tapınılarak Ninhursag ile eşleştirildi. Bazen de onun kızı olarak gösterildi.

Lisanu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "dil, lisan" kelimeleriyle tanımlanmıştır.

Lotan: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir yaratıktır. Mezopotamya'da bunun efsanesi dilden dile dolaştı. Yedi başlı, nefesinden ateş çıkan bir deniz ejderhası olduğu belirtiliyor. Mitolojik anlatımlarda en korkunç canavarların yerini aldı. "Anath" tarafından yakalanıp zincire vuruldu.

Lu: Sümer dilinde sözcük karşılığı" insan, adam" şeklinde tanımlanmıştır.

Lu-am-si: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "fildişi" olarak tanımlanmıştır. Hititlerde fildişi" lahpa" sözcüğüyle gösterilmiştir.

Lubustu: (Ya da lubultu) Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "elbise" olarak tanımlanmıştır.

Lubusu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "yün elbise" olarak tanımlanmıştır.

Ludingirra: Nanna'nın oğludur. Sözcük anlamı "ideal anne" olarak tanımlanmıştır. "İdeal anne" Ludingirra'nın annesi için yazdığı şiirin adıyla eş değerde görüldüğü için araştırmacılar tarafından sözcük anlamı olarak değerlendirilmiştir. Şair olduğu tahmin edilen bir kişi. İdeal-anne şiirinin yazarıdır. Kaynaklar "ideal anne" olarak bilinen "Şat-İştar'ın" oğlunun adı olarak ortak paydada birleşirler. Karısının adı da Navirtum'dur. Onun ölümüne de şiirler yazıp, üzüldüğünü belirtir. Kaynaklar genç olan Ludingirra'nın ulağıyla annesine bir mektup yolladığını belirtiyorlar. Tabletlere işlenen mektupta "...Her zaman yolda olan, kıraliyet ulağı/ Bu mesajı götürmen için seni Nippur'a göndereceğim/ Uzun bir yolculuk yaptım/ Anam kaygılanır(?) uyuyamaz/ Asla kızgın bir söz söylenmeyen odasında/ Bütün yolculara benim sağlık haberlerimi sorar/ benim selam mektubumu eline koy/ senin için süslenecek olan, sevinen annemin (ellerinin arasına)..." şeklinde açıklamalara yer verilmişti. Metindeki sosyal yaşamı ve aile yaşamını konu olarak işlemenin yanında yöneticilik yapanların yaşamını da siyasal olarak ele almıştır. Kaynaklar Ludingirra'nın Sümerlerin en iyi şairlerinden biri olduğunu gösteriyor. Bu şair Türkiye'de Sümerolog olarak ün yapan Muazzez İlmiye Çığ "ideal anne" şiiriyle betimlenen Ludingirra'nın öyküsünü uzun araştırmalar sonucunda Sümer kaynaklı öyküleri değerlendirerek Türk edebiyatına kazandırdı. "Sümerli Ludingirra" adlı eserde Muazzez İlmiye Çığ 23 tabletin çevirilerini yaparak Sümerli şair Ludingirra'nın kendi ülkesine bakış açısını günümüze kazandırdı. Bu tabletlerin başlıkları da "...Bu öyküleri neden yazıyorum, Yaşadığım şehir Nippur, Yeni yıl bayramına ilk gidişim, İlk akşam,

Sevgili babam, Öğrencilik Yıllarım, Öğretmenlik Yıllarım, Musakkatim Kapısına Gidiş, Ulusumuzun öyküleri (1. 2. 3. 4), Arkadaşım Şeşdada'nın erkekliğini yitirmesi, Bizim mahalle, İçinde doğup büyüdüğümüz evimiz, Sevgili Annem, Acılarım, tapınakta İlk Kez Bir Kadınla Birlikte Olmuştum, Kutsal Ninbirdu Kanalında Tören, Fırat nehri Kıyısında Bir Gezinti, Kız Kaçırma ve Bir Cinayet davası, Belediye Başkanımızın Başına Gelenler, Siyasal iki Mektup ve Anımsattıkları..." şeklinde kitaba alınmıştır. Şair olarak belirtilmesine rağmen günümüz tarzına yakın şiirlerinin Muazzez İlmiye Çığ'ın "Sümerli Şair Ludingirra"nın kitabında yer almaması biraz kaygı verici olarak görülür.

Luenna: Ninmar tapınağının başkanı olduğu söylenir. Lagaş kralı Enetrazi'ye bir mektup göndererek Lagaş'a baskın yapıp yağmalamak isteyen Elamlı çetelerin yenilgiye uğratıldığını ifade etmiştir. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

…. . -lugal: (Araştırmacı yazıt çözücüler tabletin kırık olması nedeniyle ancak okunan kısmını kralın adı olarak belgelediler.) Mari hanedanının kralı olduğu şeklinde ifadeler var. Bu kralın adı tabletlerin hasarlı olması nedeniyle tam olarak bilinmiyor. 30 yıl egemenlik yaptığı anlatılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Lugal: Asur dilinde "kral, büyük insan" şeklinde tanımlanmıştır. Bir yetki ünvanı şeklinde tanımlandı.

Lugaldimmerankia: Enuma Eliş destanında tanrılar derneğine verilen bir ad olarak belirtilmiştir. Destan ile ilgili tablet VI'da "…. Lugaldimmerankia'dır adı, derneğimize verdiğimiz, saydı yayın adlarını (şöylece)..." şeklinde bir açıklama yer alır.

Lugaldurmab: Enume Eliş destanında adı geçen bir kral. Durmab (Bir kent olması gerekiyor) Kentinin efendisi şeklinde tanıtılıyor. Destan ile ilgili Tablet VII'de

"...Lugaldurmab, kral, tanrıların bağı, durmab'ın efendisi, krallık eğleğinde (göklere) yükseltilen, en öne çıkan tanrılar arasında..." şeklinde dizeler görülür.

Lugalabdubur: Enuma Eliş destanında Ti'amat'ın elinden silahlarını alan ve ona ait olan her şeyi yıkıp yıkan bir varlık olarak belirtiliyor. Tablet VII'de "...Lugalabdubur'(dur), Ti'amat'ın yapıtlarını kırıp döken, silahlarını (elinden)alan..." şeklinde ifadeler görülür.

Lugallanna: Enuma eliş destanında adı geçen bir kahraman, hakan. Bu hakanın gücü tanrılar arasında övülmüştür. Destan ile ilgili Tablet VII'de "...Lugallanna, gücü erki tanrılar arasında övülen hakan; (büyük) han, Anu'nun gücü, Anşar'ın adını(?) bile geçen..." şeklinde açıklamalar bulunur.

Lugalugga: Enuma Eliş destanında adı geçen bir varlık. Destan ile ilgili tablet VII'de "...Lugalugga, hepsini çekip sürükleyen denizin ortasına; tüm bilgeliğin ısısı, anlama yetisi geniş..." şeklinde açıklamalar bulunur.

Lugalanda: Lagaş Ensi'si Enetrazi'den sonra gelen biri olduğu söylenir. O da Enetrazi gibi sadece yönetimiyle ilgili yazıtlar bırakmıştır. Tehdit eden ya da ithaf eden yazıtlar yazdırmamıştır. Bundan dolayı yönetimiyle ilgili bilgi verilemiyor.

.... . -lugal-gal: .... . -lugal: (Araştırmacı yazıt çözücüler tabletin kırık olması nedeniyle ancak okunan kısmını kralın adı olarak belgelediler.... -lugal adıyla başlayan bir Mari kralından daha söz ederler.) Mari hanedanının kralı olduğu şeklinde ifadeler var. Bu kralın adı tabletlerin hasarlı olması nedeniyle tam olarak bilinmiyor. 20 yıl egemenlik yaptığı anlatılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Lugal-irra: Sümerlerde tapınılan küçük bir tanrı olduğu söylenir. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. "Kudretli efendi" anlamında betimlendi. İkizi ise Meslamta-ea'ydı. Bu iki tanrıya Babil'in kuzeyinde yer

alan Kisiga kentinde tapınılmıştır. İki tanrının yeraltı dünyasının kapılarında bekleyen ve ölüleri parçalayan tanrılar oldukları anlatılır. Lugal-irra kapıların sol tarafını Meslamta-ea ise kapıların sağ tarafını korurlardı. İlginçtir ki Sümerlerin tanrısal tapınmada kullandıkları metinler ve içindeki anlatımlarla dualar yakın çağımızdaki dinlerin çatısını oluşturmuş gibi görülmektedir. Yeraltı dünyasının (cehennemin) özellikleri değişik anlatımlarla diğer dinler tarafından dav kullanılmış olduğu görülmektedir.

Lugaliz: Sümerlerde yerel dilde yazıcılara verilen bir ad.

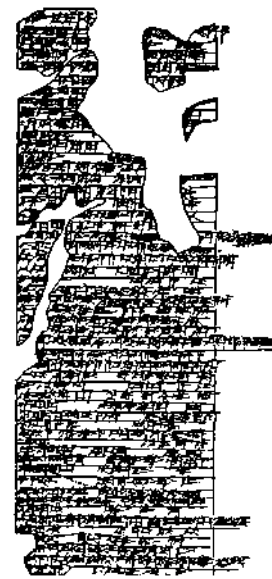
Lu-gub-ra: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir rahip sınıfı, ermiş" şeklinde tanımlanmıştır.

Lugal: Sözcük anlamı Eski ahit kitabında "yargıç" olarak tanımlanmıştır. Bu sözcük bereket ve bol hasatla da değerlendirilerek krallık ünvanı şeklinde de kullanılmıştır. Krallık ünvanı olarak kullanılan Lugal'ın yanı sıra "En" de bir ünvan olarak ulanılmıştır. (Bak En). Diğer bir ünvan ise "Ensi" olarak bilinir.

Lugulbanda: (Lugalbanda'nın adının araştırmacılar tarafından deformasyona uğratılmış biçimidir. Bak Lugalbanda) Erech (Uruk) I hanedanlığının krallarından biridir. Çoban olarak betimlendi. 1200 yıl Hüküm süren Lugulbanda için tanrı yakıştırması da var. Karısının adı ise Ninsun'du. Üçüncü Ur hanedanlığının krallarının tümü Nippur kentinde Lugalbanda için kurbanlar vermişlerdir. Kuara ve Umma kentlerinde yaşayanlar da bir kahraman olarak Lugalbanda'ya inanmışlardır. Tabletlerde belirtilen bir öyküde Lugalbanda, Aratta kenti üzerine saldırıya geçtiği sıralarda Hurum dağında fenalaşır, ölümcül derecede hastalanır. Onun hastalandığını görenler yardım etmek isterler. Ancak tüm çabalara rağmen iyileşmeyince Lugulbanda'yı dağda bırakıp yoluna devam ederler. Ancak Aratta'dan döndükten sonra cesedini alıp Erek kentine götürmek için yemin ederler. Hasta ve yalnız kalan

Lugalbanda, tanrıların yardımıyla dağda kurtulur. Bak Lugalbanda.

Lugalbanda: Birinci Uruk kralıdır. Kahramanlıklarından dolayı daha sonraki yıllarda halk tarafından tanrılaştırılmıştır. Aynı moda çağımızda da devam etmektedir. İran'da Ayetullah Hümeyni, Türkiye'de Atatürk, Rusya'da Lenin, Çin'de Mao Zedung gibi. Sümerli şairler Enmerkar, Gılgamş gibi bunun da destanını yazdılar. Öyküde Zabu ülkesine düşen Lugalbanda Uruk kentine dönmek için çok sabırsızlanmıştır. İlk işi Imdugud kuşunun dostluğunu kazanmak oldu. Kuşun yuvasına gider yavrularına en değerli yiyecekleri verir, tüylerini boyar ve başlarına da şugurra tacını takar. Imdugud kuşu yuvasına geri döndüğünde yavrularına bir tanrı gibi bakıldığını görünce kim olursa olsun onunla hemen dostluk kurar. Lugalbanda buna karşılık bir ödül bekler. Kuş Lugalbanda'nın başı dik Uruk'a geri döne-bileceğini söyler.

Lugalbanda ve hurum dağı destanının tableti

Uruk'a geri döndüğünde Kral Enmerkar'ın sıkıntı içinde olduğunu görür. Enmerkar'ın Aratta'daki kız kardeşi İnanna'dan yardım istemek için mesajı gö-türecek kimseyi bulamaz. İşte Lugalbanda tereddütsüz kralının bu mesajını Aratta'ya götürmeyi gönüllü olarak kabul eder. Aratta'ya varması için yedi dağı tek başına aşıp İnanna'ya varır. Tanrıça inana onu son derece sıcak karşılar. Araştırmacılar Lugal-banda için bir diğer destanı da "Lugalban-da ve Hurum dağı" olarak isimlendirirler. Bu destansı şiirin dörtyüzden fazla dizeden oluştuğu ifade ediliyor. Tabletlerde belir-tilen bir başka öyküde ise Lugalbanda, Aratta kenti üzerine saldırıya geçtiği sıralar-

da Hurum dağında fenalaşır, ölüm-cül derecede hastalanır. Onun hasta-landığını görenler yardım etmek isterler. Ancak tüm çabalara rağmen iyileşmeyince Lugulbanda'yı dağda bırakıp yoluna devam ederler. Ancak Aratta'dan döndükten sonra cesedini alıp Erek kentine götürmek için yemin ederler. Hasta ve yalnız kalan Lugalbanda, tanrıların yardımıyla dağda kurtulur. Bak Lugulbanda.

Lugal-Melam: Bak Ur-Utu.

Lugale u melambi nirgal: Ejder öldürme mitinde "Tanrı Ninurta'nın başarıları ve Yiğitlikleri"Lugale-u-melambı-nirgal sözcükleriyle başladığı ifade ediliyor.

Lugal-Kan: Bahçıvan (ya da hamal) lakaplı olarak bilinir. Sümer mahkemesinde görevlidir. Kuş avcısı lakabıyla tanınır. Lu-İnanna'nın öldürülmesi davasında cinayeti işleyenlerin ölümle cezalandırılmalarını istedi. Bu karar daha sonra tabletlere işlenerek tarihsel yerini aldı. Tablet yapılan arkeolojik kazılarda bulunarak koruma altına alınmıştır.

Lugal-Kitun: Erken dönem II Hanedanlığında Uruk kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Lugal-Kitun'un 36 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Lugal-azida: Sin-andul'un oğludur. Sümer mahkeme salonunda görevlidir. Kuş avcısı lakabıyla tanınır. . Lu-İnanna'nın öldürülmesi davasında cinayeti işleyenlerin ölümle cezalandırılmalarını istedi. Bu karar daha sonra tabletlere işlenerek tarihsel yerini aldı. Tablet yapılan arkeolojik kazılarda bulunarak koruma altına alınmıştır.

Lugalannemundu: (Ya da Lugal-Anne-Mundu) Sümerlerin kurtarıcısı olan bir kral olarak anlatılır. Adab krallarından biri olarak 90 yıl hükümdarlık yaptığı söylenir. Sümerleri Elamlıların elinden kurtaran bir kral olarak tarihe geçer. Sümerleri kendi devletiyle birleştirdi. Daha sonra da civardaki zayıf göçmen beyliklerini de krallığın egemenliği

altına alarak vergilendirdi. Ölümünden sonra Sümerler yeniden dağıldı.... Kral Akdeniz'den Zagros dağlarına kadar bir bölgeyi askeri seferlerle ele geçirerek denetimi altına almıştır. Bu başarılar yazıtlarda gösterilmiştir. Yazıtlardaki açıklamalara göre Samuel Noah Kramer kral ile ilgili "...Lugalannemundu ["(evrenin) dört bucağının kralı"], ["bütün yabancı ülkelerin sürekli saygı gösterdiği, bütün ülkelerin halklarına barış getiren, bütün büyük tanrılar için tapınaklar inşa eden, Sümer'i (eski gücüne) yeniden kavuşturan, bütün dünya üzerinde krallık yapan "] bir hükümdardı..." şeklinde bilgi vermektedir. Krala karşı on üç kent ensisinin ayaklandığı belgelerde gösterilir. Kral denetimi altında tuttuğu " Sedir ülkesi, Elam, Marhaşi, Guti ülkesi, Subir, Martu, Suti ülkesi ve Eanna" ülkelerinden sık sık söz eder ve tabletlere egemenliği altında olduğunu belirtir.

Lugal-an-ni-mu-un-du: Adab hanedanının kralı olduğu şeklinde ifadeler var. 90 yıl egemenlik yaptığı anlatılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Lugal-mu: Kiş'in II Hanedan kralıdır. 290 yıl hükümdarlık yaptığı anlatılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Lugalngu: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Lugalngu'nun 360 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Lugalzaggası: (Bazı kaynaklarda lugalzaggesi ya da Lugalzaggisi şeklinde yazıldığı görülür) Umma kralı. İ.Ö. 2300 tarihlerinde egemenliğe başladığı anlatılır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 2650 tarihi ya da İ.Ö. 2340-2316 tarihleri ele alınmıştır) Kral olur olmaz Doğu, Batı, Kuzey ve Güney yönlerdeki bütün ülkelerin barış ve güvenlik içinde olmalarını sağlar. Ve tanrı Enlil'e ona yardımcı olması için

dua eder. Bu kral güçlenerek Lagaş kent kralı Urukagina'nın uyguladığı reformlar, Umma'ya sıçramasın diye saldırarak lagaş kentini yerle bir eder. Zigguratları yıktırdıktan sonraki tarihlerde ise Din merkezi olarak bilinen Nippur'u sırasıyla Uruk ve Ur gibi kentleri de ele geçirerek başkentini de Uruk'a taşır. Akdenizden Basra körfezine kadar olan geniş bir alanı egemenliği altına aldı. Tarihçiler bu kralın Nippur kentinde asıldığını anlatıyorlar. Lagaş kent kralı, Akad kralı Sargon'a yenilen Umma kralı Lugalzaggesi'yi bozguna uğrattı. Sargon onu Nippur kapısında boyunduruğa vurdu. (Ancak bazı kaynaklarda Urukagina, aynı kandan olan Lugalzaggesi'ye karşı savaşmadığı onun yaptığı davranışları tanrılara havale ettiği şeklinde tabletlerin bulunup kopyalandığı ifade ediliyor.) Daha sonraki dönemlerde kariyerini koruyan Lugalzaggasi döneminde çeşitli izler belirtmişti. Döneminde bulunan kırık vazo parçalarının üzerindeki yazıları tercüme eden Hermann Hilprecht onun hakkında önemli bilgilerin gün yüzüne çıkmasında yardımcı olmuştur.

Lugal-Zage: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Uruk kent III hanedan kralı olarak belirtiliyor. Lugal-Zage'nin 25 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Lugal-şa-engur: Lagaş kent kralıdır. İ.Ö. yaklaşık 2550 civarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle bu kralın aktif hayatı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Lugal-anda: Lagaş kent kralıdır. İ.Ö. 2358-2352 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle bu kralın aktif hayatı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Lü-hun-ga: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kiralık adam" şeklinde tanımlanmıştır.

Lugal-Ure: (ya da Lugal-Kinishe-Dudu) Erken dönem dö-

nem III Hanedanlığında Uruk II kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Lugal-Ure'nin 120 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Lulu: Sümerlerde bir doktor adı. Bu doktorun varlığı Leonard Wooley'in Ur'da yaptığı kazılar sırasında bulunan bir tablette bilindi. İlk hekim olduğu belirtiliyor. Bulunan tabletin İ.Ö. 2700 tarihine ait olduğu için doktorun ilk doktor olma özelliği ortaya çıkıyor.

Lullu: Sami dilinde "amelu" şeklinde belirtiliyor. Lullu, Sümerlerin "insan"a verdikleri bir ad olarak tanımlanıyor.

Lulu nammah dingire: Sözcük anlamı "tanrıların yüceliği, insan" şeklinde tanımlanmıştır. Sümer destanında insanın acı çekmesi ve boyun eğmesi bu dizelerle başlar.

Lu-lu-ra: Sümerlerin Sami dilinde bu sözcük "biri, birinin" kelimeleriyle tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisiide elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

Lu-İnanna: Sümerlerde yaşadığı öne sürülen bir tapınak görevlisi. Lugal-Apindu'nun oğludur. Bu görevli İ.Ö. 1850 dolaylarında üç kişi tarafından öldürülür. Cinayeti işleyenlerden biri Adda-kalla'nın kölesi bahçivan Enlil-ennam, biri Ku-Nanna oğlu berber Ku-Enlil ve mesleği bilinmeyen Lu-Sin oğlu Nanna-Sig adlarındaydı. . Tapınakta işlenen bu cinayet kısa süre içinde Lu-İnanna'nın karısı olan Lu-Ninurta'nın kızı Nin-Dada'ya haber verildi. Ancak nedeni bilinmeyen bir şekilde karısı cinayetleri işleyenleri örtbas etmek istedi. Sümerlerin katı yasalarının olduğu için haber kısa sürede Kral Ur-Ninurta'ya ulaştırılınca o da durumu hemen Nippur'daki mahkemeye bildirdi. Mahkemede görevli olan 9 yargıç ölenin karısı Nin-Dada'yı da olayı örtbas etmekle suçlandığı için suçlu buldu. Daha sonra kocasının hayatayken karısını ihmal ettiği düşünülerek onun affına ve diğer üç kişinin ölümüne karar verilir. Mahkemede " Lugal...-oğlu Ur-gula, kuş avcısı

Dudu, tabi-Ali-elattı, Lıı-Sin oğlu Buzu, ...-Ea oğlu Eluti, hamal(?) bahçivan Lugal-Kan, Sin-andul oğlu Lugal-azida, (ve) Şara...oğlu Şeş-Kalla..." adlı kişiler katillerin ölüm ile cezalandırılmalarını istediler. Görüleceği gibi eski uygarlıklarda da cinayet işleyenlere ölüm cezaları veriliyordu. Günümüzde ölüm cezalarını uygulayan yasaların olduğu bilinmektedir.

Lukingia Ag: Sözcük anlamı ("Ag (ga) nın elçileri") şeklinde tanımlandı. Politik olarak belirtilen "Gılgamış ve Agga" metnin giriş bölümüdür. Sümer dilinde Agga sözcüğün sadece kök kısmı olan (Ag) alınmıştır.

Lumah: Sümerlerin dinsel tapınaklarda görev yaptığı belirtilen önemli bir rahiptir. Ancak tapınaklardaki görevi bilinmiyor. Sözcük anlamı "bir yetki ünvanı" şeklinde tanımlandı.

Lummagimdug: Eannatum'un yaptırdığı kanalın adıdır. Kanal için kullanılan sözcükteki "Lumma" sözcüğü Sami kökenli Martu halkı tarafından ona verdikleri bir ad olarak ifadeler arasında yer alıyor. Kral bu kanalı beslemek için yakınında bir de gölet yaptırdı. Kanal fikri Urartularda da önemli bir mimarı yapı olarak anlatılır. Büyük bir ihtimalle kanal fikrini Urartular, Sümerlerin kültürlerinden almışlardır. Urartu kralı Menua'nın yaptırdığı kanal örnek olarak gösterilebilir.

Lumma-girnunta: Sümerler döneminde bir kanal. Bu kanal Kış kralı Mesilim'in sınır noktasını belirlediği zaman yapılmış olabileceği tahmin ediliyor.

Lu-nanna: Bir yönetici. Hammurabi'ye Tanrı Ammuru'ya adanmış küçük bir heykel gönderir. Heykel diz çökmüş tanrıya yakarır biçimde hazırlanmıştır. 19, 5 Cm yükseklikteki heykel Laouvre Müzesinde koruma altındadır.

Lu-Ninurta: Bak Lu-İnanna.

Lu-Sin: Bak Lu-İnanna.

Lu-zadim: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kuyumcu" olarak tanımlanmıştır.

M

Ma: (Ya da Gis-ma) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "gemi" olarak tanımlanmıştır.

Ma-lah: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "gemici" olarak tanımlanmıştır. Gis-mar-gid-da ise "yük arabası" olarak tanımlanmıştır.

Mada: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kara" olarak tanımlanmıştır.

Madadu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sayarak ölçmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Magan: Sümer tarihinde adından söz edilen ancak yeri bilinmeyen bir ülke. Araştırmacılar bu ülkenin Mısır olması yolunda birleşiyorlar. Bazı kaynaklarda da "magan" sözcüğü bir kayık türüne verilen ad olarak ele alınmış.

Magaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "fikren anlaşmak, uyuşmak, itaat etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Magur: Bir kayık türü. Ancak gerçek sözcük anlamı henüz bulunamamıştır.

Magilum: Sümer dilinde adı geçen bir sözcük. Anlamı bilinmiyor. Ancak, bazı kaynaklarda bir kayık türünün adı olarak anlatılıyor.

Mah: Nippur kentinin etrafına düşman saldırılarından korunmak için yapılan surların yedi kapısından biri. Tarihte kentlerin etrafına güvenlik açısından dolayı örülen duvarların içinde İstanbul kentinin etrafına Bizanslılar tarafından çekilen duvarın da kente giriş kapıları süslemelerle donatılmıştı. Sümerler, Asurlular, Babiller, Akadlar, Hititler kentlerin etrafına savunma amaçlı duvarlar yaptırdığı gibi Mısır'da da yapılmıştı. Nabukadnezar'ın Babil etrafına yaptığı surların muhteşem mimarisi bugünkü mimarları düşündürmektedir.

Maharu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "almak, kabul etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Mahaşu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "vurmak" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Maharu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "birine hoş görünmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Mahirat: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "fiyat" olarak tanımlanmıştır.

Mahiranu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "alan, kabul eden" şeklinde tanımlanmıştır.

Mahirtu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "akıntıya karşı giden" şeklinde tanımlanmıştır.

Mahiru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "satın alınan fiyat" şeklinde tanımlanmıştır.

Mahru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "önce, önceki zaman" şeklinde tanımlanmıştır.

Mairau: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "toprağı ekmek için ilk defa sürme" şeklinde tanımlanmıştır.

Makasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "mahsulden hisse almak" şeklinde tanımlanmıştır.

Makküru: (Ya da namkürü) Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "mal, mülk" olarak tanımlanmıştır.

Malahu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "gemici" olarak tanımlanmıştır.

Malu: Sümer dilinde bu sözcük" taranmamış saç" anlamında kullanılmıştır. Bazı kaynaklarda ise "dolmak, dolu olmak" anlamında kullanıldığı da görülmüştür.

Ma-ma-gal-la: (Ya da Mamagal) Kiş'in II Hanedan kralıdır. 360 yıl hüküm sürdüğü anlatılıyor. Kaynaklarda "kayıkçı" olarak betimlenmiştir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Mami: Akadlarda ana tanrıçanın adıdır. Sümer mitolojisinde "ana" şeklinde betimlendi. Mezopotamya tanrıçalar panteonunda da "ana tanrıça"ların arasında yer alır. Diğer

ana tanrıçalar ise; "ana" olarak betimlenen Mami, "yüce ilah".olarak betimlenen Dingirmah, "yüce peri" olarak betimlenen Ninmah, "doğum perisi" olarak betimlenen Nintu, "taç perisi" olarak betimlenen Aruru, Ninmena, "tanrıların perisi" olarak betimlenen Belet-ili ve tanrıça Nammu olarak belirtilmiştir. Mami, Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıçadır. Doğum tanrıçası olarak tapınılan Ninhursag'ın adı olduğu söylenir. Mitolojide bu tanrıçanın Enki (ya da Ea) ve diğer tanrıların isteğiyle öldürülen bir tanrının kanını balçıkla karıştırarak insanı şekillendirdiği belirtiliyor. Yazılanlar Babil Hanedan dönemine ait olan ve kazılar sırasında bulunan oldukça yıpranmış bir tablet üzerinde okunmuştur. Destanın yer aldığı tabletin insanın ilk yaratılışını mı yoksa tufandan sonraki ikinci yaratılışını mı anlattığı şeklinde bilgiler içermemektedir. Tabletteki sekizinci satırın tanrıça Mami için "insan soyunun yaratıcısı" şeklinde açıklamanın bulunması tufandan sonraki ikinci yaratılıştan söz etmiş olacağı olarak değerlendiriliyor. Tablette ".... (1-2) bozuk...okunmuyor, (3) küçük olanı bolluğa yükseltecek, (4)" insan yaratılışın(?) [...] ını taşıyacak..." (5) tanrıçayı çağırdılar, [....], (6) tanrıların yardımcısı(?), bilge Mami; (7)" Sen ana-karınsın, (8) insan soyunun yaratıcısı; (9) yarat insanı, ki taşısın boyunduruğu, (10) ki taşısın boyunduruğu [....], (11) yaratılışın(?) [....] ını taşıyacaktır insan, (12) Nintu açtı ağzını, (13) ve (şöyle) dedi büyük tanrılara, (14) Sadece benimle (bunu) yapmak olanaksız; (15) onun yardımıyla [insan] olacak, (16) O, tüm[tanrılar] dan [korkan] (kişi) olacak (17) balçık [....], " (18) Enki açtı ağzını, (19) ve (şöyle) dedi büyük tanrılara: (20) ikame(?) ve yardım ayında (21) toprağı arıtma (ve) çobanını yargılama ayında, (22) bir tanrı öldürsünler, (23) ve tanrılar.... sınlar, (24) onun eti ve kanıyla, (25) balçığı karıştırsın Ninhursag (26) tanrı ve İnsan (27).... birleşmiş(?) balçıkta..." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Mamitu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yemin, büyü" kelimeleriyle tanımlanmıştır.

Mam-itu: (Ya da nan-erim) Sümer dilinde bu sözcük "yemin" olarak tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda bu sözcüğün anlamının "yemin" olmadığı görüşü ifade ediliyor.

Ma-na-ku-babbar: Sümerlerin Sami dilinde bu sözcük "2/3 gümüş mana" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

Mamitu: Mezopotamya bölgesinde Akadlar tarafından tapınılan bir tanrıçadır. Mammıtu ve Mammetu adlarıyla da tapınıldı. Kader, kehanet ve yeminler tanrıçasıdır. Kişinin kısmetini önceden belirler. Yeraltı dünyasının bir tanrıçası olduğu şeklinde ifadeler var.

Mamu: Sözcük anlamı Sümer dilinde "rüya" demektir. Rüyalarla ilişkisi olduğu öne sürülen bir tanrı olarak tapınıldı. Bazı kaynaklarda Utu'nun kızı bazı kaynaklarda ise "rüyaların tanrısı" şeklinde belirtilmiştir.

1-ma-na-ku-babbar: Sümerlerin Sami dilinde bu sözcük "1 gümüş mana" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamıdır.

Manahtu: Akad dilinde bir sözcüktür. Anlamı ise "emek karşılığı" şeklinde tanımlanmıştır.

Mandanu: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Mandaru: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Mandaru adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak

saygı göstermektedirler. Mezopotamya bölgesinde "mandanu" adında bir tanrıya tapınıldığı görülür. Sözcüğün benzer oluşu kralın kimliği ile tanrı olarak tapınılan Mandanu'nun kimliği arasındaki ayrıntılarla ilgili sorular oluşabiliyor. (Bak Mandanu.) Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Maniştusu: (Ya da Man-Ishtushu) Sözcük "yanındaki kim" anlamında kullanılmıştır. Aynı zamanda Sümerlerde hüküm sürmüş bir kraldır. Akad kralı olarak tarihte yer aldı. Sargon'un oğludur. Rimuş'un da kardeşidir. İ.Ö. 2572-2558 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtiliyor. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 2269-2255 tarihleri olarak ele alınmıştır.) 15 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Sınırlarını genişlemek için birçok askeri sefer düzenlediği anlatılıyor. Kardeşi Rimuş'tan sonra krallık tahtına geçti. Babası Sargon (Sargon I) gibi en uzak ülkelere saldırarak zaferler kazandı. Bu zaferler yazmanlar tarafından tabletlere yazılırdı. Bir tablette "... O (Maniştuşu) Aşağı Deniz'i (Yani Basra Körfezini) teknelerle geçtiği zaman, ona karşı otuziki kral toplandı, ama o onları yendi ve kendilerini yerle bir ederek efendilerine boyun eğdirdi ve gümüş madenlerine kadar [bütün(?) kırsal kesimi(?)] yakıp yıktı..." şeklinde ifadelerle onun Basra körfezinde zaferler kazanmış olduğu belirtiliyor. Onbeş yıl tahtta kaldıktan sonra yerine oğlu Naram-sin geçti. Ancak kaynaklar Maniştusu'nun da bir iç ayaklanma nedeniyle öldürülmüş olduğunu gösteriyor.

Mantiklak: Dilmun'un önemli tanrıçasıdır. Kaynak yetersizliğinden Mantiklak ile ilgili dinsel kült bilinmiyor. Bak Dilmun tanrıları.

Manzaltu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "menzil" olarak tanımlanmıştır.

Manzazanu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hizmetkar" olarak tanımlanmıştır.

Manzazu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yer" olarak tanımlanmıştır.

Mah: Bir rahip ancak görevleri bilinmiyor.

Manu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "saymak, adetmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Manzü: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "cinsi fiil" olarak tanımlanmıştır.

Maqatu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "düşmek, yıkılmak" kelimeleriyle tanımlanmıştır.

Mar ali: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "şehirli" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Mar awelim: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "insanoğlu" olarak tanımlanmıştır.

Mar babili: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "Babilli" olarak tanımlanmıştır.

Marduk: Önceleri tarım tanrısı olarak tapınıldı. Mezopotamya'da bir bütünlük içinde yaşayan Sümerler, Enki adındaki tanrılarına tapınmış ve onun soyundan gelen çocuklarını da tanrılaştırmışlardır. Sümerlerin inançlarının önde gelen tanrısı Enki'nin oğlu olduğu öne sürülen Marduk, Babil kentinde Hammurabi tarafından en yüce tanrı konumuna getirildi. Babil mitolojisinde Ea'nın (Sümer dilinde Enki) oğludur. Zarpan kentinin kadını olarak tanımlanan Zarpanit (Ya da Zarbanit) ile evlidir. (Bazı kaynaklarda Zeus olduğu şeklinde ifadeler görülür.) Marduk "Zeos" olarak Mezopotamya bölgesinde Babil tanrısı olarak tanrılar panteonunun en yüksek ve "verimlilik" tanrısı olarak tapınıldı. Babil mitolojisinde "kader tabletlerinin" sorumlusu şeklinde ifadeler var. Marduk için Tek, Güneşin oğlu, Kosmos'un kralı, Kurtarıcı, Hayat ve ayrıca kral ölüm, Bolluk (hegal), yaratıcı söz (Mummu), Fırtına

Marduk ve yılan ejderha

ve dünyanın efendisi şeklinde adlar vardır. Enlil ve Anu ona Babil krallığını vererek yücelttiler. Enuma-Eliş destanında tanrıların başında gösterildi. Tiamat adlı canavarı yenerek insanlığı yarattığı anlatılır. Jupiter ile özdeşleştirilen Marduk, Asur ve Persler tarafından da tapınıldı. Enuma-Eliş destanında kaos olarak gördüğü gücü yendikten sonra diğer tanrılar tarafından "tanrı-kral" olarak seçiliyor. Daha sonra da dünyayı yeniden düzenlediği şeklinde ifadeler var. Marduk sözcüğünün Akad dilindeki karşılığı "yukarıda" anlamında gösterilmiş. Ancak Asurlular nedense Marduk adı yerine Asur adını kullanmışlar. Bu tanrı için "Etemenanki" adında kule şeklinde bir tapınak yapılmıştı. Tapınak tanrı Marduk adına yapılması gereken dinsel törenler için kullanılıyordu. Marduk ile ilgili mitolojik öykü Enuma Eliş destanında uzunca anlatılmıştır. Ansar tarafından görevin kendisine verilmesi önerilir ve babası Ea (Enki) tarafından da bu görevi kabul edilmesi öğütlenir. Marduk'un ikinci tabletteki önemli çıkışı tanrıları inandırmak için görünmez bir gömlek yaratmasıdır. Bu görünmez gömleği gören tanrılar onun gücüne inanarak "marduk kraldır" şeklinde bir onaylama yaparlar. Marduk'u sembolize eden Jupiter yıldızıdır. Hayvanlardan da at, köpek ve çatal dişli yaratıklardı. Elinde üçgen şekilli kürek biçiminde bir çapayla betimlenir. Çapanın dinsel açıdan bereketi temsil ettiği belirtilir. Marduk, kabartmalarda yürürken ya da arabalara binerken de gösterilmiştir. Elinde devamlı bir asa taşır. Bazen de mızrak, yay, ağ ve yıldırım taşır. Asurlar Marduk ve eşi Zarpanit'i saygıyla karşılamış ve tapınmışlardı. Hatta ikisine yeni tapınaklar yaptırmışlar. Marduk'un heykeli savaşlar nedeniyle bir defa Hitit kralı Murşili I tarafından Babil kuşatıldığı zaman rehin olarak alınmış ve daha sonra da Kassit hanedanlığı tarafından geri alınmıştı. İkinci saldırı Asur kralı Tukulti-Ninurta I tarafından yapılmış ve Marduk'un heykeli Asur'a götü-

rülmüştür. XII'nci yüzyılda Kassitler yeniden Babil'de yönetimi ele geçirmiş ve Marduk'un heykeli geri getirilmişti. Ancak Elam İmparatoru Sutruk-Nahhunte güçlenerek Babil'e saldırır Marduk'un heykeliyle beraber Hammurabi kanunlarının da bulunduğu anıtları İran kenti olan Süz'e götürür. Marduk'un tapınağına sahiplenen Nebukadnezar II, tapınağı onarır ve kendisini de "Esagil ve Ezida'nin gereksinimlerini karşılayan kişi" olarak bütün tabletlere işler. Marduk için 15/23/32/14/1 ve 13 kodlarla numaralanmış tabletlerde "...Ben Nabukadnezar, Babil kralı, güçlü prens, Marduk'un gözdesi, asil hükümdar, Nabu'nun çok sevdiği, bilgeliği arayan (...) her gün Esagil ve Ezida'nın doğru işleyişine ön ayak olan (...) Babil kralı Nabopolassar'ın en büyük oğlu. Benim kutsal koruyucum tanrı beni yarattığında, Marduk bana annemin karnında şekil verdiğinde, doğduğumda ve yaratıldığımda (...) tanrının yolunu izledim. Büyük tanrı Marduk krallığımı yücelttiği zaman ve tüm halklar üzerinde hükümdarlığı bana emanet ettiğinde ve göklerle dünyanın bütünlüğünün koruyucusu Nabu halkları yönetmek için bana hakkaniyetli bir asa verdiği vakit, onlara özen gösterdim. Kalbimdeki sıkıntılarla o ilgilendi. Ona (şöyle)diyordum: ['Sen olmadan tanrım, ne var ki ? Sevdiğin ve ismini telaffuz ettiğin kral için (...) adalet adını verdin ve ona doğru yolda ilerletiyorsun! Ben sana itaat eden, senin ellerince yaratılmış olanım. Beni dünyaya getirdin ve bana tüm halkların hükümdarlığını emanet ettin. Herkesi gören sen, ulu tanrım, merhametinle hepsinin senin hükümdarlığını sevmesini sağla... Seni memnun edenin günlerini uzat, çünkü gerçekte beni yaşatan sensin!.']...O, tanrılar arasında saygı duyulan, tanrı Marduk, duamı duydu ve yakarışıma karşılık verdi. Kudretli yardımıyla, uzak ülkeleri, ırak dağları, yüksek denizle alçak denizi (Akdeniz ve körfez), zor yolları, geçişi kapanmış ve hiç kimsenin geçemediği aşılmaz yerleri, ıssız çölleri

(Lübna'nın ve Amanos'un dağlık engellerini) aştım, isyan edeni fethettim. Düşmanlarıma boyun eğdirdim ve ülkeyi adaletle yönettim. Halka refah getirdim ve ondan kötülükle art niyeti söküp attım. Onun (Marduk'un) karşısında, Babil şehrime bol miktarda gümüş ve altın, değerli mücevher, tunç ve değerli ağaç, kıymeti olan her şey, dağ ürünleri ve deniz hazineleri hediye ettim..." şeklinde açıklamalar vardı. Marduk, Nabukadnezar I döneminde An (Anu), Enlil, Enki (Ea) ile beraber kültü zirveye taşındı.

Marduk'un yaratılış öyküsü: Babil yazmanlarının Enuma Eliş destanından sonra Marduk'la ilgili "Dünyanın yaratılış öyküsünü" de yazmış oldukları yapılan araştırmalar sonucu bulunur. Enuma Eliş öyküsüden sonra çoğu mitolojik öykülerde yaratılış ile ilgili değişik yollar anlatılmaktadır. Enuma Eliş öyküsünden sonra yaratılış ile ilgili Marduk'un öyküsü de ilgi çekici olarak bulunur. 1882 yılında Hormuzd Rassam tarafından Sippar kentinde (Bugünkü Abu Habba) yapılan kazılarda harabeler arasında bulunan Marduk öyküleri büyük bir titizlikle çözülmüşlerdi. Tabletlerin İ.Ö. altıncı yüzyılda iki dille yazılmış oldukları belirtilir. Yaratılış öyküsünün Eridu kentinde ortaya çıkmış olacağı belirtilmektedir. Eridu kenti Basra körfezinde yer almaktadır. Basra körfezine Fırat nehri yoluyla gelen çamurları örnek göstererek Marduk öyküsünde dünyanın ilk konumunun çamurlu olmasını öne sürer. Bu metni Britiş Museum'da görevli I. W. King; "Cuneiform texts from Babylonion Tablets" adı altında yayımlar. Levhaların çevirisi de P. Jensen tarafından yapılır. tabletteki dillerin Sümerce ve Babilce olduğu belirtilmektedir. Öykü, Borsippa da Nabu tapınağı Ezida'nın arıtılması amacı da düşünülmüş, girişi ayrıntılı bir sihiri belirtircesine düzenlenmiştir. Yaratılış öyküsündeki ana düşünce ise Marduk'un diğer tanrı ve krallara karşı otoritesinin sağlanması şeklindedir. Bu öykünün çevirisi yapılan

tabletinde "...(1) kutsal bir ev, kutsal yerde bir tanrılar evi, yapılmamıştı; (2) Bir kamış bitmemiş, bir ağaç yaratılmamıştı, (3) Bir kerpiç konmamış, bir kerpiç kalıbı yapılmamıştı, (4) Bir ev yapılmamış, bir kent kurulmamıştı, (5) Bir kent yapılmamış, (içine) bir canlı yaratık konmamıştı, (6) Nippur var edilmemiş, Ekur inşa edilmemişti, (7) Uruk var edilmemiş, Eanna inşa edilmemişti, (8) Apsu yaratılmamış, Eridu inşa edilmemişti, (9) Kutsal bir ev, bir tanrılar evi, onun konağı kurulmamıştı, (10) Bütün topraklar denizdi, (11) denizdeki pınar bir su borusuydu, (12) Sonra Eridu kuruldu, Esegila inşa edildi..." şeklinde ifadeler içerir ve öykü devam eder.

Mar matim: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yerli halk" şeklinde tanımlanmıştır.

Mararu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kırmak, ufalamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Maraşu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hasta olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Marşis: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hastalıklı" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Marşu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hasta" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Marsu: (Ya da Marustu) Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "temiz olmayan, kirli" şeklinde tanımlanmıştır.

Martu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kız çocuk" olarak tanımlanmıştır.

Martu: Mezopotamya'da göçer bir aşiret olan Samilerin tanrısıydı. Bu tanrı adı öykülerde geçmesine rağmen hala Mezopotamya'nın neresinde yer aldığı hakkında belgelerin bulunmadığı Ninab kentinin tanrısıydı.

Maru: Akad dilinde bir sözcüktür. Anlamı ise "oğul, evlat" olarak tanımlanmıştır.

Marü: Akad dilinde bir sözcüktür. Anlamı ise "çocuklar, varisler" şeklinde tanımlanmıştır.

Mardu: Sümerlerin yaşadıkları bir kent. Bu kent tatlı su ve tahıl ürününün bol olması için kutsanmıştı.

Marduk/Ea: Sümerlerde dinsel tören sırasında rahipler tarafından yapılan bir ayin adıdır. Ayının neden, nasıl ve ne tür bir ayın olduğu hakkında kaynak yetersizliğinden açıklama yapılamıyor. Büyük bir ihtimalle "baba-oğul" özdeşleştirilerek tapınılmış ve bu tapınma sonucu bir tören düzenlenmiştir.

Marduk-apla-iddina. I : Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1171-1159 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Marduk-apla-iddin. II: Kassit Hanedan kralıdır. Egemenlik tarihleri bilinmiyor. Döneminde imarla ilgili Ur kentinde yaptırdığı bir tapınak Akad kralı Sargon ve Nabonid tarafından restore edilerek genişletilmiştir.

Marhaş: (Bazı kaynaklarda Mahrası şeklinde yazıldığı görülür.) Sümerlerde bir kent adı olarak tanımlanıyor. Batı İran'da yer alır. Enki; Sümer, Ur, Melluha, Dilmun ve Martu (Amurru) kentlerini kutsarken Elam ile Marhaş kentlerini lanetlemişti.

Marhitu: Akad dilinde bu sözcük "karı ve koca" olarak tanımlanmıştır.

Martu: Fırat ile Akdeniz arasındaki çöl bölgesi. (Bak Amurru.) Aynı adla tapınılan bir de tanrı vardı. Bu tanrının Akad dilindeki adı ise Ammuru olarak bilinmektedir. An'ın oğullarından biri olarak kabul edilir. Bazen de Ninhursag'ın oğlu olduğu şeklinde ifadelerin olduğu söylenir. Martu denilen bir aşiretten de söz edilir. Bu aşiretin Akad metinlerine göre Babil ülkesinde yaşamış ve devamlı barış istemiş bir aşiret olduğu belirtiliyor.

Mari: (Bugünkü adı Tel Hariri'dir) Babil kentinin kuzeybatısında ve Nipur kentinin de kuzeyinde yer alır. Sümerler dönemindeki önemli kentlerden biridir. Bu kentleri daha sonra Babil krallığına egemen olan Hammurabi elde et-

mek için çok uğraştı. Sümerler, Babiller ve daha sonraki tarihlerde ise Asurlar bu kentte egemenlik sürdürdüler. Fransız arkeologlar Mari'de 1934-1935 yıllarında yaptıkları kazılarda öğrencilerin eğitim gördüğü sınıflara benzer odalar bulmuşlardı. Bu odalar yanmış tuğlalardan yapılmıştı.

Maru-alim: Mezopotamya'da kentiler "kentin oğulları" anlamında tanımlanan Maru-alim adıyla da çağrılırlardı.

Mas: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "besili, yağlı" olarak tanımlanmıştır. Aynı sözcüğün başka tanımlamaları ise; "bir şeyin yarısı, faiz, "Mas-tab-ba ise : "çift, ikiz" olarak tanımlanmıştır.

Masahu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "zorla kaçırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Masaku: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "silmek, kötü muamele etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Maskim: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çavuş, bölükbaşı" olarak tanımlanmıştır.

Masalu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yarılamak, yarım olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Masaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Uç ayrı anlamda tanımlandı. " 1-harman yeri, 2-yer, mesken; 3-zencir "

Mashda: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Mashda'nın 840 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Maskakatum: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dişli tırmık" şeklinde tanımlanmıştır.

Maskattum: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "eşyaların saklandığı yer, depo" olarak tanımlanmıştır.

Maskanu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "vurmak" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Maşu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "istediğini özgürce yapmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Maş-şu-gid-gid: Sümer inançlarında kehanetle ilgili çalışan ve bu işlerle sorumlu tutulan rahiplere verilen bir addır. Maş-şu-gid-gid'ler tapınak olarak kullanılan Zigguratları bir anlamda rasathane gibi kullanarak yıldızlar ve gök hareketleriyle ilgili kehanetlerde bulunurlardı.

Maşarütum: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "korumak, saklamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Maş: Sümer dilinde bu sözcük "oğlak" şeklinde tanımlanmıştır.

Maşgur: Tanımlanmamış bir ağaç türü.

Maşgula: Nidaba'nın bir çobanı. Aynı anadan olan Uredinna'nın kardeşi olduğu şeklinde ifadeler var. Uruk'un ahırları harap olduğu zaman tanrıça Nidaba'ya yardım ederler. Bulunan tabletlerde bunlarla ilgili "...İkisi (Maşgula ve Uredinna) prensi attılar ırmağa/ Maşmaş sudan koca "suhur" balığını çıkardı/ Sagburru ana sudan...kuşunu çıkardı/...kuşu suhur balığını kapıp dağa götürdü/ Prensi ikinci kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan bir koyunla kuzu çıkardı/ Sagburu ana sudan kurdu çıkardı/ Kurt koyunla kuzusunu kapıp geniş ovaya götürdü/ Prensi üçüncü kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan bir inekle buzağısını çıkardı/ Sagburu ana sudan aslanı çıkardı/ Aslan inekle buzağısını kapıp sazlığa götürdü/ Prensi dördüncü kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan yabanı koyun çıkardı/ Sagburu ana sudan dağ panterini çıkardı/ Dağ panteri yabanı koyunu kapıp dağa götürdü/ Prensi beşinci kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan yavru ceylan çıkardı/ Sagburru ana sudan Gug hayvanını çıkardı/ Gug hayvanı yavru ceylanı kapıp ormanlara götürdü..." şekline bir öykünün yer aldığı bu tabletteki açıklamalara göre Maşmaş'ın devamlı yenilgiye uğradığı belirtilmiştir.

Maşmaş: Cin çıkarıcı. Sümer mitolojisinde bedene girip tahribatlara neden olan cinleri tanrı inancını ön sıraya alarak cinin bedenden çıkarılması için bir dizi muska yapan kişi. Bulunan tabletlerde bunlarla ilgili "...İkisi (Maşgula ve

Uredinna) prensi attılar ırmağa/ Maşmaş sudan koca "suhur" balığını çıkardı/ Sagburru ana sudan...kuşunu çıkardı/...kuşu suhur balığını kapıp dağa götürdü/ Prensi ikinci kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan bir koyunla kuzu çıkardı/ Sagburu ana sudan kurdu çıkardı/ Kurt koyunla kuzusunu kapıp geniş ovaya götürdü/ Prensi üçüncü kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan bir inekle buzağısını çıkardı/ Sagburu ana sudan aslanı çıkardı/ Aslan inekle buzağısını kapıp sazlığa götürdü/ Prensi dördüncü kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan yabanı koyun çıkardı/ Sagburu ana sudan dağ panterini çıkardı/ Dağ panteri yabanı koyunu kapıp dağa götürdü/ Prensi beşinci kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan yavru ceylan çıkardı/ Sagburru ana sudan Gug hayvanını çıkardı/ Gug hayvanı yavru ceylanı kapıp ormanlara götürdü..." açıklamaların yer aldığı bu tabletteki ifadelere göre Maşmaş'ın devamlı yenilgiye uğradığı belirtilmiştir. Tabletlerde Maşmaş'ın anlamı tam olarak verilmemiş ama araştırmacılar bir tapınağın adının olduğunu ifade ediyorlar. Maşmaş tapınağının rahibi ise Urgirnunna adında biridir. Bazı kaynaklarda "bir bey" olarak anılıyor. Tabletlerdeki açıklamalarda Maşmaş ile ilgili şu bilgiler yer alıyor "...O (Maşmaş) inekle konuştu, onunla bir insanla konuşur gibi sohbet etti. / kaymağını yiyen kim, sütünü içen kim, inek ?/...".

Maştakal: Bir ağaç türü. Enki oğlu Asarluhi'ye bu bitkiyi büyüde kullanmak üzere önerir. Bitkinin Akadça adı ise "uinnuş"tur.

Matima: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "her hangi bir zamanda" şeklinde tanımlanmıştır.

Mat nukurti : Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "düşman memleketi, yabancı memleket" şeklinde tanımlanmıştır.

Matu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ölmek" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Me: (Sümerce "Mey" olarak da telafuz edilir. Akad dilinde ise "Parsu" olarak yazıldığı görülür.) Sümer mitolojisinde temel bir kavramı ifade ettiği belirtiliyor. Sümerlerde bu sözcüğün benzeri olan "giş-hur" ise "plan ve tasarım" şeklinde tanımlanmıştır. Me'ler "tanrısal düzenlemeler" şeklinde tanımlamışlardır. Me'ler de insan yaşamının kültürel yükselmesinde uygulanacak tasarımları ifade etmektedir. Me'lerin amacı giş-hur'ları gerçekleştirmektir. Enki'nin kader tabletleri olarak mitolojide anlatılır. Mısır mitolojisinde evrenin tasarlanan şekil de Enki'nin kuralları gibi ele alınmıştı. Bunlar kutsal kurallardır. Bu kuralların Enlil tarafından yaratıldığı inancı vardı. Enlil yaşayan her şeyin gücü olarak bilindi. Me, evrende her şeyi yönetendi. Her şeyin tanrıların yasalarına bağlı olduğu bilinen ger-çeklerdendi. Me, dünyanın her tara-fında vardı. Meler içinde yüzden faz-la konu arkeologlar tarafından açık-lanmıştır. İnsanlar, Ülkeler, Kentler, saray ve tapınaklar, aşk ve yasa gibi konularla Enlil, diğer tanrıları yönetmek için yaratmıştı. Diğer tanrıların yürüteceği yasalar Me'lerin kurallarına bağlı olarak yapılırdı. Bir Sümerli yazarın Me'ler hakkında belirttiği sıralama da şöyleydi. "...Efendilik, Tanrılık, Yüce ve sonsuz tac, krallık tahtı, yüce krallık asası, kraliyet alametleri, yüce kutsal alan, çobanlık, krallık, sürekli hanımlık, "tanrısal hatun" (rahiplik görevi), işib (rahiplik görevi), doğruluk, ölüler diyarına iniş, ölüler diyarından çıkış, Kurgarru (kadim), girbadara (kadim, Sagursag (kadim), savaş sancağı, tufan, silahlar, cinsel ilişki, fahişelik, yasa, iftira, sanat, kült odaları, "göğün hizmetkarları", Gusilim (müzik aleti), müzik, yaşlılık, kahramanlık, kud-

Me'leri belirten bir sembol

ret, düşmanlık, dürüstlük, kentlerin yok edilişi, ağıt, yüreğin sevinci, yalan, asi ülkesi, iyilik, adalet, ahşap işleme sanatı, metal işleme sanatı, duvarcılık sanatı, set örücülüğü sanatı, bilgelik, dikkat, kutsal anılma, korku, dehşet, didişme, barış, bezginlik, zafer, öğüt, sıkıntılı yürek, yargı, karar, lilis (müzik aleti), ub (müzik aleti), mesi (müzik aleti), ala (müzik aleti)..."

Mebaragesi: Mezopotamya bölgesinde "Kiş hanedan" kralıdır. İ.Ö. 2630-2600 yılları arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Me-da am-tuku-am: Sümer dilinde anlamı "o nerede söylendi?" şeklinde tanımlandı.

Megutu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "vurmak" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Mashda: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Mashda'nın 840 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Melam: (Akad dilinde Melammu) Sümer mitolojisinde dehşet saçan tanrısal bir ışın. Sözcük anlamı ise "dehşet veren bakış, parlaklık" şeklinde tanımlanmıştır.

Melammu: Bak Melam.

Melem-Ana: Erken dönem II Hanedanlığında Uruk kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Melem-Ana'nın 6 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor

Melgetu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "borçlanma, faizli borçlanma"" şeklinde tanımlanmıştır.

Melik-Şipak : Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1186-1172 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Meluhha: Sümer tarihinde adı geçen ancak yeri bilinmeyen bir ülke. Araştırmacı arkeologlar bu ülkenin Habeşistan da olduğunu tahmin ediyorlar. Çünkü açıklaması yapılan tabletlerde panteonun baş tanrılarından Enki'nin bu kent ve insanlarını kutsadığı şeklinde bilgiler verir. Enki'nin bu kentten sonra Dicle ve Fırat'a doğru gittiği belirtilir. (Samuel Noah Kramer'in tablet çevirisinde bu yerin büyük bir ihtimalle Mısır olacağını ifade ediliyor)

Meme: Bir tanrıçadır. Doktorların koruyucu tanrıçası Gula'nın bu tanrıçayla özdeşleştirildiği söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Me-muti: Akad dilinde anlamı" ölümün suları" şeklinde tanımlandı. Sümer mitolojisinde Tanrı Ea, Adapa'ya "ölüm ekmeği " ve ölüm suyu"nu içmemesini söyler. Ancak Anu, Adapa'ya hayat ekmeği ve hayat suyunu ikram etmiştir.

Men-Nuna: Erken dönem III Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Men-Nuna'nın 180 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Mes: Sümerlerde tanımlanmamış bir ağaç türü.

Mes-anni-panda: (Mesannepadda şeklinde yazıldığı da görülür.) Erken Dönem II Hanedan'dan Ur'un I Hanedan kralıdır. A-anni-padda'nın oğludur. 80 yıl hüküm sürdüğü anlatılmaktadır. Araştırmacılar bu kralın Gılgamış'ın çağdaşı olduğu şeklinde ele aldığını belirtirler. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Mesh-he: Erken dönem II Hanedanlığında Uruk kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Mesh-He'nin 36 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Mesi: Sümer dilinde bir müzik aletinin adı.

Mesilim: (Ya da Mesalim) İ.Ö. 2550 civarı hüküm sürdüğü belirtiliyor. Bir Kiş Hanedan kralıdır. Kiş hanedanın kurucu kralı olduğu şeklinde ifadeler var. Lagaş ile Umma arasında meydana gelen bir ihtilafın giderilmesi için arabulucu oldu. Bu kral tanrı Sataran'ın bir kehanetini öne sürerek sınırlar arasındaki noktayı belirlemek için arabuluculuk yaptı. Kralın asasının yazılı topuzu arkeologlar tarafından yapılan kazılar sonucunda Lagaş kent kazılarında bulunmuştur.

Meskalamdug: Ur karalıdır. Ur'daki kraliyet mezarlığında yapılan arkeolojik kazılarda bu kral ile ilgili silindir mühürler bulunarak koruma altına alınmıştır. Mühürde "kral Meskalamdug" şeklinde bir ifadenin olduğu belirtiliyor. Kazıları yöneten de Sir Leonard Wooley'di.

Meskiaggaşer: (Mes-ki-ag-ga-şe-ir şeklinde de yazılır.) Uruk (Erek) kralıdır. 324 yıl krallık yaptığı belirtiliyor. "Güneş Tanrısının oğlu" Utu'nun oğlu" şeklinde tanımlandı. Urukların birinci Hanedan kralı olduğu anlatılır. Kiş kent kralı Etana'ya karşı rakip olup onları tehdit etmeye başlar. Sümer kayıtlarında bu kral için "denizlere açılan, dağlara tırmanan" şeklinde notlar yer alır. Araştırmacılar Sümerlerin kayıtlarında Meskiaggaşer'ın Körfez ile Zagros dağları arasındaki yerleşim yerlerine askeri seferler yapmış olabileceğini ileri sürerler. Bölgedeki egemenlikleri ondan sonra gelen krallar tarafından da yürütüldü. Bu krallar arasında bazıları daha sonra yaptıkları işlerle tanrılaştırıldılar. Meskiaggaşer'in 325 yıl hüküm sürdüğü anlatılır.

Mes-ki-ag-Nannar: Ur'un I Hanedan kralıdır. 36 yıl hüküm sürdüğü anlatılır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Meskiagnunna: (Ya da Mesh-Ki-Ang-Nana) Uruk (Erek) kent devleti kralı olan Mesannepadda'nın oğludur. İ.Ö. 2483-2448 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtiliyor. 36 yıl (Bazı kaynaklarda da 48 yıl) hüküm sürdüğü belirti-

liyor. Bu kralın karısıyla ilgili bir adak tableti ("kraliyet yazıtı") Ur kentindeki kazılarda bulunmuştur. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Meslamtea: Meslamta-ea şeklinde yazıldığı da görülür. (Bazı kaynaklarda Nergal'ın bir başka adı. Bak Nergal.) Ninlil ile Nanna'nın üç çocuğundan biridir. Üç çocuklarının adları da Meslamtae, Ninazu ve Ennugi şeklindedir. Enlil, Ninlil'in Nanna'ya hamile olduğunu anlayınca, onun yeraltı dünyasındaki karanlıklarda kalmasına gönlü elvermemiş. Kayıkçı kılığına girerek karısından üç çocuk daha doğurmasını sağlamıştır. Meslamt-ea (Meslamtea) erkek tanrı olarak saygı duyulan bir yeraltı tanrısıydı.

Meslamta-ea: Bak Lugal-irra.

Meşeam iduden: Sözcük anlamı "nereye gittin" olarak tanımlanmıştır. "okul-günleri"ni anlatan tabletin son sözcükleri olduğu anlatılıyor. Hatta bununla ilgili bir örnek de verilmiştir ("Dumu edubba ulam meşe iduden- Öğrenci, ilk çocukluğundan beri nereye gittin.) şeklindedir.

Meskiag-nanna: Nanna'nın oğludur. Belge yetersizliğinden dolayı hakkında yeterli derecede bilgi verilemiyor.

Meskilak: Bak Dilmun Tanrıları.

Mesu: Akad dilinde bir sözcüktür. Anlamı ise "dinlememek" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Meşannapadda: (Ya da Mesannepadda) Sümerlerde bir kral. Bütün kent devletlerini birleştirerek Ur kentini başkent yapan bir kral olarak anlatılır. Bu kralın seksen yıl hüküm sürdüğü belirtiliyor. Ailesinde çocukları ve torunlarından dört kral 177 yıl hüküm sürdü. Araştırmacılar Mesannepadda'nın Gılgamış'ten sonra beşinci Erek kent kralı olduğunu ifade ederler. Meskiagnunna'nın da babasıdır. Birinci Ur hanedanının kurucu kralı olan Mesannepadda, Nippur'un yönetimini Kiş hanedanının son kralı Agga'dan zorla almış olduğu ifade ediliyor.

Me-te: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "uygun" olarak tanımlanmıştır.

Mezopotamya: Sözcük anlamı "iki ırmağın arasındaki ülke" şeklinde tanımlandı. Tevrat'ta Mezopotamya adı "Aram-Nakharaim"(Bazı kaynaklarda da Sincar şeklinde yazıldığı görülür.) şeklinde geçer. Araştırmacılar Mezopotamya sözcüğünün Yunanca dilinden geldiğini ileri sürerler. Örnek olarak Yunanca" mesos" orta anlamında, "potamos" ise ırmak kelimesiyle tanımlanmıştır. İki sözcüğün birleşmesiyle Mezopotamya adının oluştuğu gibi iki ırmak arasında kalan yer olarak da belirtilir. Araplar ise Mezopotamya bölgesine "Beynnennehr" adını verdiler. Mısırlılarda yine iki nehir arasındaki anlamı içeren "Naharina" adını verdiler. Toros ve Zagros dağlarıyla Suriye çölü ekseninde Dicle ile Fırat (şattularap'ta birleşirler) nehirlerinin arasındaki alivuyonlarla kaplı yeri olarak anlatılır. Bugünkü Irak'ın bulunduğu yerdir. Kuzeyde Türkiye, batıda Suriye ve Ürdün, Güneyde Suudi Arabistan, doğuda ise İran bulunur. Bu bölge yaklaşık İ.Ö. IV yüzyılda oldukça kurak bir bölge olarak bilinirdi. Daha sonra Orta taş döneminde bölge kalabalıklaşmaya başlar. Yaşayanlar önce tarım ile uğraşmaya başladılar. (İ.Ö. VII) Yukarı Mezopotamya'da başlayan bu tarım serüveni yavaş yavaş aşağı Mezopotamya'ya yayıldı. Çeşitli uygarlıklar bölgede hakimiyetlik sürdürdüler. Bölgeye Sümerler, Asurlar, Hititler, Babiller, Akadalar ve sayıları tahmin edilmeyen yüze yakın beylikler ve krallıklar hüküm sürdüler. Bu bölgede hüküm süren uygarlıklar günümüz insanına unutulmaz eserler bıraktılar. Mezopotamya uygarlığı yaklaşık İ.Ö. XXIV-XXVI tarihleri arasında olduğu anlatılıyor. Tarihçiler Akadlı Sargon tarafından kuzey Suriye'de yıkılan Ebla İmparatorluğundan sonra Mezopotamya'nın hangi tarihlerde genişlediği kesin olarak bilinmiyor. Sargon'un kurduğu İmparatorluk yaklaşık İ.Ö. 2300-2160 tarihleri arasında olduğu anlatılıyor. Sargon'un kurduğu

imparatorluk tüm Mezopotamya ile Susiana'yı kaplayacak şekildeydi. Sargon, kuzeye doğru açıldıkça Asurlular gibi Akadca konuşan Sami kökenli Hurilerin olduğu ortaya çıkmıştı. Amuru ve Zagros halklarının ayaklanmalarıyla Sargon krallığı yok olmuştu. Krallığın yıkılmasıyla Mezopotamya parçalanmıştı. İ.Ö. 2130 tarihlerindeki Gudealar döneminde en önemli imparatorluk Lagaş'tı. Daha sonraları Uruk kralı Utuhegal (İ.Ö. 2118-2111) Gudeaların saltanatına son vererek halkı tarafından kahraman ilan edildi. Utuhegalın imparatorluğu da 3'ncü Ur kralı Ur-Nammu tarafından yıkıldı. Urnammu döneminde Mezopotamya'nın sınırları Elam ve Suriye devletlerinin sınırlarına kadar yayıldı. Ayaklanmayı başlatan Amurular ve Zagros halkları tarafından Ur-nammu hanedanlığına son verildi ve Amurru krallıkları başladı. İsin ve Larsa'daki Ur hanedanlığının varisleri olduğunu ileri süren prensler ayaklanma başlattılar. Tarihçilerin maceracı olarak tanımladıkları Şemsi-Adad. I ise Asur ve Mari tahtını ele geçirerek yeni bir krallık kurduğunu anlatırlar. Sonraki yıllarda Hammurabi (İ.Ö. 1793-1750) Mezopotamya devletlerinin çoğunu yıkarak yeni bir yapılanma başlattı. Krallığı oğlu döneminde gerileyince Hitit kralı Mursilis. I tarafından İ.Ö. 1595 yılında egemenliğine son verildi. Mezopotamya'nın bilgilerini içeren bazı kaynaklar ise şöyledir. Black, J. - Green, A., Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü, Tanrılar İfritler Semboller, İstanbul 2003. Bottero, J. - Stève, M - J., Evvel Zaman İçinde Mezopotamya (Çev. A. Tatlıer), İstanbul 2002. Bottero, J., Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar (Çev. M. E. Özcan, A. Er), Ankara 2003. Bottero, J., Eski Yakındoğu, Sümerlerden Kutsal Kitap'a (Çev. L. Arslan), Ankara 2005. Bottero, J., Gılgamış Destanı, Ölmek İstemeyen Büyük İnsan (Çev. O. Suda), İstanbul 2005. Chiera, E., Kilden Kitaplar Çivi Yazılı Belgelerin Anlattıkları (Çev. Ali M. Dinçol), İstanbul 1997. Çevik, Ö., Arkeolojik Kanıtlar Işığında Tarihte ilk

Kentler ve Kentleşme Süreci, Kuramsal Bir Değerlendirme, İstanbul 2005. Dinçol, B., Eski Önasya ve Mısır'da Müzik, İstanbul 1999. Dinçol, B., Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza, İstanbul 2003. Erkanal, H., "Mezopotamya", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II (1998): 1216-1229. Frangipane, M., Yakındoğu'da Devletin Doğuşu (Çev. Z. Z. İlkgelen), İstanbul 2002. Frankfort, H., The Art and Architecture of Ancient Orient, Harmondsworth 1954. Gates, C., Ancient Cities, London 2003. Hırçın, S., Çivi Yazısı: Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü, İstanbul 1998. Kınal, F., Eski Mezopotamya Tarihi, Ankara 1983. Kirschbaum, E. C., Asurlular (Tarih, Toplum, Kültür), (Çev. A. Yarbaş), İzmir 2004. Klengel, H., Kral Hammurabi ve Babil Günlüğü (Çev. N. Oral), İstanbul 2001. Köroğlu, K., Üçtepe I: Yeni Kazı ve Yüzey Bulguları Işığında Diyarbakır/ Üçtepe ve Çevresinin Yeni Assur Dönemi Tarihi Coğrafyası, Ankara 1998. Köroğlu, K., Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar, İstanbul 2006. Kramer, S. N., Sümer Mitolojisi (Çev. H. Koyukan), İstanbul 1999. Kramer, S. N., Sümerler (Çev. Ö. Buze), İstanbul 2002. Kramer, S. N., Tarih Sümer'de Başlar (Çev. H. Koyukan), İstanbul 1999. Maisels, C. K., Uygarlığın Doğuşu, Yakındoğu'da Avcılık ve Toplayıcılıktan Tarıma, Kentlere ve Devlete Geçiş (Çev. A. Şenel), İstanbul 2000. Nissen, H. J., Ana Hatlarıyla Mezopotamya. Yakın Doğu Arkeolojisinin İlk Dönemleri (Çev. Z. İlkgelen), İstanbul 2004. Oates, J., Babil (Çev. F. Çizmeli), Ankara, 2004. Özgüç, T., Kültepe Kaniş/Neşa, İstanbul 2005. Roaf, M., Mezopotamya ve Eski Yakındoğu (Çev. Z. Kılıç), İstanbul 1996. Sevin, V., Yeni Assur Sanatı I. Mimarlık, Ankara 1991. Tosun, M. -Yalvaç, K., Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı, Ankara 1989.

Mezopotamya sanatı: Belge olarak koruma altına alınmış tarihsel nitelikteki kaynaklarda, Fırat ile Dicle nehiri arasında yaşamış olan göçer aşiretlerin bulunduğu bölgeye

Mezopotamya adı verilmiştir. İki büyük nehir arasındaki topraklarda yaşayanlar günümüze inanılması zor olan bilgiler bırakmışlardır. Yaşayanlar Nil deltasına yerleşenler kadar sanatsal bağlamda ilerleme almış ve hatta yazıyı bile bulmuşlardır. Coğrafi konumu ve iklimi gereği gökyüzünün çoğu zaman açık olması bu halkı nedense göklerdeki güce doğru yönlendirmiş ve o nedenle tapınak sanatı da başlamıştır. Güneşe ve aya bu bölgede de tapınılmıştır. Hatta Güneş ve ay için tanrıların varlığını da tapınaklardaki törensel ayinlerine isimlendirerek taşımış bir toplum olarak iz bırakmışlar. Nuh tufanından önce yapılan sanatsal yükseliş tufanla birlikte yok olunca bölgeye gelen Anadolu halkları Mezopotamya'yı adeta cennete çevirdiler. Sümerler, Akadlar, Babiller, Ur, Uruk, Elamlılar, Lagaş ve Ninovalılar bu bölgede inanılmaz eserler bıraktılar. Yani Mezopotamya'nın tufandaki buruşuk yüzünü çalışarak değiştirdiler. İlk sanatsal çalışmanın temelini ise Sümerler attı. Bunlar Orta Asya'dan gelerek Aşağı Mezopotamya'ya yerleşen halklardı. Sümerler bölgede taş eksikliğini tuğlalar yaparak gidermiş, bulundukları kentlerin etrafını surlarla çevirmiş ve içine de Zigguratlar yapmışlardır. Bu ziguratlar tapınma alanı olarak değerlendirilmişti. Sanatsal gelişmenin ayrıntılarını burada almak mümkün olmadı. Konuyla ilgili kaynaklarda ayrıntılı açıklamalar yer almıştır.

Mi: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dişi" olarak tanımlanmıştır.

Michaux taşı: Avrupalı araştırmacılar arasında tanınan ilk "çivi yazısı" anıtı olarak biliniyor. 1782 yılında botanikçi A. Micheux tarafından Bağdat'ta satın alınmış 1786 yılında da Paris'e getirilmiştir. Paris'te Milli Kütüphaneye bağışlanarak koruma altına alınmıştır. Anıttaki yazıların çözülmesi için 1802 yılından itibaren rasgele çeviriler yapıldı. Bu taşın Babil'den fazla uzaklarda olmayan bir "kudurru" olduğu anlatılır. Taştaki yazılarda toprak bağı-

şını gösteren tanrısal bir manzara görülmektedir. Genelde Sümerlerde krallar toprak bağışı yaparken dikilitaşlara satışını tanrıların adlarını da kullanarak belirtiyorlardı.

Mihru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "akran, eş değerde" şeklinde tanımlanmıştır.

Mikku: Ölüler ülkesine gelmesiyle Gılgamış'ı hayretler içinde bıraktığı öne sürülen bir varlık. Sözcük anlamı Sümerlerde "tokmak" şeklinde tanımlandığı tahmin ediliyor. Gılgamış, Pukku ve Mikku adlı yaratıkların ölüler diyarına düşmesiyle üzülür, ölüler diyarının kapısında oturur ve onlar için yas tutar. Gılgamış destanında yer alan metinlerle ilgili bulunan tablette "...Ey pukkum, ey mikkum/ Gücüne karşı konulmaz Pukkum/ Dansının ritmi eşsiz Mikkum/ Eskiden marangozun evinde benimle olan Pukkum/ marangozun karısı beni doğuran ana gibi benimleydi o zaman / Marangozun kızı küçük kardeşim gibi benimleydi o zaman/ Pukkum, seni ölüler diyarında kim çıkaracak/ Mikkum seni ölüler diyarının "yüzü"nden kim çıkaracak..." şeklinde ifadelerden de anlaşıldığı gibi Gılgamış onların ölüler diyarına gitmelerine son derece üzülmüştü. Yazıtın çevirisindeki Marangozun karısı hakkında kaynaklarda açıklamalar yer almadığı için ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Milu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "taşkın" olarak tanımlanmıştır.

Mil-ku: Mil-ku sözcüğünün anlamı "fikir veren, danışman" şeklinde tanımlanır. Bu sözcüğün örtüştüğü bir diğer sözcük ise "Tam-la-ku" sözcüğüdür. Tam-la-ku sözcüğünün anlamı da "danışman, fikir veren" olarak tanımlanmıştır.

Mimmü: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "mal" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Mina: Bir ağırlık ölçü birimidir. 500 grama eşit olduğu belirtilir.

Mi-ni-in-dug: Sümer dilinde araştırmacıların sözcük anlamına "yöneltti" şeklinde bir ifadenin olduğu tahmini olarak belirtiyorlar.

Miritum: Sümerlerde bir müzik aletinin adı.

Mislu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yarım" şeklinde tanımlanmıştır.

Mişarum fermanları: Babil'de kanun kuvveti taşıyan yasalara verilen ad. Mişarum, anıtların üzerinde kazılıp yazılmayan, sözel olarak açıklanıp, ifade edilen halkın daha düzeyli yaşaması için toplumsal ve ekonomik sorunlara çözüm arayan kanunlar olarak bilinir. Bu kanunların hazırlanması yetkili krallar tarafından uygulanırken, tapınak rahiplerinden de tanrısal destek alırlardı. Uygulanan bu yasalar Urukagina kanunlarından faydalanılan yasalardı. İsin ve Larsa kralları döneminde de Mişarum kanunlarına gönderme şeklinde fermanlar olduğu anlatılır ama bütün bunların Hammurabi yasalarıyla kurumlaşmış olduğu belirtilir. Araştırmacılar Mişarum yasalarına en iyi kanıtın "Ammi-Saduka" fermanındaki bilgileri öne sürerler.

Mitharis: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "eşit olarak, birlikte" şeklinde tanımlanmıştır.

Moummou: (Muma ya da Mummu şeklinde yazıldığı da görülür.) Sonsuzluk tanrısı olarak tapınıldı. Apsu ile Tiamant'ın oğludur. Bazı yerlerde Tiamat'ın veziri olarak ele alınan ifadeler görüldü. Belge eksikliği nedeniyle kültü hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Mu: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yıl" olarak tanımlanmıştır. Bazı yerlerde de "isim, ad" olarak tanımlanmıştır.

Mudu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bilgin, tanınmış kişi" şeklinde tanımlanmıştır.

Mudu: Enki'nin sıfatlarından biri.

Muazzez İlmiye Çığ: Türk Sümereolog . Sümerlerin çivi yazısını okuyan dünyada ender kişilerden biridir. 1914 yılında Bursa'da doğdu. 1931 yılında ilkokul öğretmeni olarak Eskişehir ilinde 4. 5 yıl görev yaptı. 1936 yılında Ankara'da yeni açılan Dil ve Tarih Coğrafya fakültesine girdi. Sümeroloji-Hititoloji ve Arkeoloji dalında 1940 yılında mezun oldu. İstanbul arkeoloji müzelerine çivi yazısı uzmanı olarak atandı. 33 yıl aralıksız çalıştı. Sümerlerle ilgili kitaplar yayımladı. Kral Şu-Sin'in şiirinin kopyasını yaparak Samuel Noah Kramerle bir çalışma yapmıştır. Yapılan çalışmayı Türk Tarih Kurumu yayını olan Belleten dergisinde yayımlanmıştır. Sümerli yazman, öğretmen Ludin-girra'nın tabletlerdeki öykülerden bir derleme yaparak "Sümerli Ludingirra" adlı bir eser yayınladı. Daha sonraları Asur ve Hititler üzerinde de bazı eserler yayımlamıştır. Bir eserinden dolayı 2006 yılında yargılanmak istenmişse de dosyayı inceleyen hakimler tarafından beraat edilmiştir. Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'ın Aralık/2006 yılında Bakırköy Sanatçılar Derneğindeki (BASAD) söyleşi şeklindeki konuşmasına dinleyici olarak katılmıştım. Orada yaptığı konuşmada hayatında ilk mahkemeye verilişi olduğunu ve bu mahkeme vasıtasıyla ününün dünya ülkelerine yayıldığını şakayla karışık belirtmişti. Araştırmalarımda Muazzez İlmiye Çığ'ın eserlerini Müzede görevliyken yayımlamadığı ve 1972 yılında emekli olduktan sonra yayımladığı görülmüştür. 1972 yılına kadar bu kültürden neden yararlanmadığı ise bilinmiyor. Türk Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'ın yayımlanmış eserleri ise; Zaman Tüneliyle Sümer'e Yolculuk (1993), Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni (1995), Sümerli Ludingirra

Türk Sümerolog
Muazzez İlmiye Çığ

(1996), İbrahim Peygamber (1997), İnanna'nın Aşkı (1998), Gilgameş (2000), Hititler, Hattuşa-İştar'ın kaleminden (2000), Ortadoğu Uygarlık Mirası-1 (2002), Ortadoğu Uygarlık Mirası-2 (2003), Sümer Hayvan Masalları (2003) adlı kitaplardır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kurulunun Üniversite Senatosuna yaptığı 13. 04. 2000 tarihli Başvurusuyla Senatonun 4. 05. 2000 tarihli oturumunda Fahri Doktora ünvanı verilmiştir.

Mug: Sümerlerde kullanılan bir tür giysi.

Mummu: Sümerler, Akadlar ve Babiller tarafından tapınıldı. Apsu'nun hizmetçisi şeklinde ifade edilen tatlı suyun tanrısıdır. Enuma Eliş destanında İlk tanrısal ana baba olan Apsu ile Tiamat (Ti'amat)ın çocuğudur. Sözcük anlamı da "yaratıcı söz" şeklinde tanımlandı. Yaratılış destanında Apsu'nun ilk çağın tatlı su okyanusu, Tiamat da tuzlu su okyanusu olarak bilinir. Çocukları olan Mummu'nun da suların üzerinde uçuşan buhar ya da sisi temsil etmiş olabileceği düşünülüyor. Arkeologlar tarafından bulunan ve VII olarak kodlanan Enuma Eliş destanının tabletinde adı geçen bulutlarla ilişkili olduğu düşünülür. Destanda Anne, baba ve oğlun bütünleşmesiyle uçsuz bucaksız olarak belirlenen bir kütleyi oluşturmuş oldukları ifade edilir.

Mu-lu: Sümerlerde Emesal dilinde anlamı "insan" olarak tanımlandı.

Munin: Kral Etana'nın eşidir. Çok iyi kalplı olduğu ifade edildi. Lanetlendiği için kısır bir kadın olarak anlatılır. Ancak kısırlık bitkisini bulmuş olan Etana'nın kayıtlarda Balih adında bir çocuğunun olduğu belirtiliyor. Genellikle Sümerlerde silindir şeklindeki mühürlerde Etana bir kuşun sırtında betimlenir. Bak Etana.

Munus: Sümer dilinde bu sözcük "kadın" olarak tanımlandı.

Munus-Nı-Dım: Araştırmacıların öne sürdüğü bilgilere göre tahmini sözcük anlamı "şehvetli kadın"dır.

Mu-sara: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kitabe, yazıt" olarak tanımlanmıştır.

Mussa: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "damat" olarak tanımlanmıştır.

Mu-pad-da: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "seçme, tayın edilme, adın anılması" şeklinde tanımlanmıştır.

Mu-ra-ab-tum: Sümer dilinde anlamı" sana onu kim verdi" şeklinde tanımlanmıştır. Ya da tersi bir anlam olan "senden onu kim kaçırdı" şeklinde de ifade edildiği görülür.

Musmahhu: Bak Tiamat.

Muşhuşşu: Bak Tiamat.

Murşu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hastalık" olarak tanımlanmıştır.

Musadınnu: Bak Nadanu.

Musakkatim: Sümerlerde "barış kapısına" verilen adıdır. Nippur kentinin ilk hükümdarları kente düşmanlar girmesin diye etrafını surlarla çevirir ve girişindeki kapısına da barış kapısı adını verirler. Daha sonraki yıllarda nedeni bilinmeyen bir şekilde Akad kralı Naram-sin bu kapıyı yıktırmıştır. Nippur kentinin etrafındaki korumalı duvarda ayrıca yedi adet kapı daha var. Musakkatim bu kapılardan birinin adıdır. Naram-sin'in kapıyı yıktırmasından yıllar sonra başa geçen bir başka Akad kralı barış kapısını onartmış ve adına da Musakkatım koymuştur. Siyasal çekişmeler günümüzde de eski rüzgarlarının hızını devam ettirmektedirler. Naram-sin'in adı geçen surlardaki önemli kapıları yıktırmasının nedeni siyasal bir kine dayandırıldığı tahmin ediliyor.

Musargaba: Sümerlerde Enki şiirinde adı geçen (tanrı ya da tanrıça). Sözcük anlamı da "tanrı" şeklinde tanımlandı. Belge eksikliği nedeniyle kültü hakkında açıklama yapılamıyor.

Musaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kitabe, yazıt" şeklinde tanımlanmıştır.

Museniqtu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sütanne" olarak tanımlanmıştır.

Muşdamma: Mezopotamya bölgesinde Sümerler tarafından tapınılan bir tanrıdır. Tuğlalar ve mimarinin tanrısı olarak saygı gördü. Ziguratları tasarlayan bir tanrı şeklinde Babil'de de tapınıldı. Sümer inançlarında "inşaat ve yapımından" sorumlu ikinci derecede tapınılan bir tanrı. Bazı kaynaklarda "Enili'in büyük inşaatçısı" şeklinde betimleniyor. Sümer mitolojisinde Muşdamma ile ilgili Enki'nin İnanna ile olan mitolojisinde Enki "...Kazmanın üstüne bir ip koydu yüce prens/tuğla kalıbına yol gösterdi/sanki değerli bir yağmış gibi toprak ananın içine işletti onu/Sivri uçlu kazması ceset-yutan bir yılan olana/ki.../sağlamca kurulmuş tuğla kalıbı gibi...olana/ki.... 'yi düzeltir/ Kulla'ya, ülkenin kudretli [?] tuğlacısına/ Enki bunların sorumluluğunu verdi/ O ipleri yerleştirdi. Kazıkları çaktı/meclisin yanına bir ev inşa etti/ yıkayıp temizleme ayinlerine yol gösterdi/ Yüce prens kazıkları yerleştirdi/ tuğla işlerini onların üzerine koydu/ Kazıkları bir kez konunca bel vermeyene/ Sonsuz evi bir kez inşa edilince çökmeyene/ Çatı kemeri gökyüzünün ortasına bir gökkuşağı gibi uzanana/ Enlil'in yüce inşaatçısı Muşdamma'ya/ Enki bunların sorumluluğunu verdi..." şeklinde bir açıklama yer almıştır.

Mu-şir: Muşşir olarak da yazıldığı görülür. Sözcük anlamı "önder" şeklinde tanımlanmıştır. Enuma Eliş destanında geçen bir sözcüktür. "doğuştan önder" şeklinde de tanımlanmıştır.

Muşgir: Bir taş adı. Enki bu taşı büyülerinde kullanırdı.

Muşhuş: Sümer mitolojisinde adı geçen bir yaratık, canavar. "Öfkeli yılan" şeklinde tanımlandı.

Muskenu: Sözcük anlamı "aşağı tabaka" şeklinde tanımlanmıştır.

Muşlalu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "öğle vakti" şeklinde tanımlanmıştır.

Muazzaz ekalli: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "saray mensubu" şeklinde tanımlanmıştır.

Mü: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "su" olarak tanımlanmıştır.

Mutattu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yarım" olarak tanımlanmıştır.

Mutu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "eş, koca" olarak tanımlanmıştır.

Mylıtta: Mezopotamya bölgesinde Sümerler tarafından tapınılan bir tanrıça. Ay ve verimliliğin tanrıçası olarak tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

N

Na: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "taş" olarak tanımlanmıştır.

Na'aku: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "beraber yatmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nabu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çağırmak, adlandırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nabu: Mezopotamya tanrısıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı belirtilmektedir. Eski dönemlerde " Nabium" İncil'de ise "Nebo" adlarıyla da tanındı. Kaderlerin ilahi yazıcısı olan bir tanrı olduğu ifade ediliyor. Yazıcıların tanrısı ve koruyucu görevi üstelenen bir tanrıdır. Onunla ilgili mitolojik öykü yoktur. Bilgelik tanrısı sıfatıyla da anılan bu tanrı daha sonra Enki ve Marduk'a katılmış ola-

rak tapınılmıştır. Dinsel bazı geleneklerde Ninurta ile de benzer yönlerde ele alınmış ve sulamayla tarımda da koruyucu nitelikleri olduğu belirtilmiştir. Nabu'nun kültü göçebe bir aşiret olan Amoriler vasıtasıyla Babil'den Suriye'ye kadar yayılmıştır. Babil yakınlarındaki Borsippa kenti onun kültü haline gelmişti. Nisaba'nın Nabu'nun karısı olduğu anlatılır. Yeni yıl törenlerinde Babil'e babası Marduk'u ziyarete getirildiği ifadeler arasında yer alıyor. Geçen süreler içinde Babil'de Marduk'la beraber yüksek bir tanrı olarak tapınıldığı belirtiliyor. Bu tanrının simgesel olarak kama kullandığı da belirtilmiştir. Bazen de "yılan-ejdere" binmiş olarak gösterilir. Nabu'nun kültü uzun sürmüş daha sonra Aramlılar tarafından da benimsenerek Suriye'ye kadar yayılmıştır.

Nabu, elinde kama şeklindeki yazı simgesiyle

Nabalkutu: (Ya da Nabalkattum) Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "aşma (isyan anlamında)" şeklinde tanımlanmıştır.

Nadanu: (Ya da Musadinnu) Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "vermek, satmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nadinanu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "veren, satan" şeklinde tanımlanmıştır.

Na-du : (Ya da su-a) Sümerce bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "dağ kristali" olarak tanımlanmıştır. Hitit dilinde dağ kristali "Parashi (Parashia)" şeklinde gösterilmiştir.

Nadu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "getirmek, sürüklemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Na-gada: (Na-kad) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çoban, koyun çobanı" olarak tanımlanmıştır. Lu-nagar ise "marangoz" olarak tanımlanmıştır.

Nagaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "inkar etmek, reddetmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Naggaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "marangoz" olarak tanımlanmıştır.

Nagiru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tellal" olarak tanımlanmıştır.

Nagmu: Sözcük anlamı "yeraltı suyu ya da derinlik" şeklinde tanımlanmıştır. Bir şeyin dolaylı olarak derinliğine inmek ya da niteliklerini bilmek gibi.

Nahasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yetişmek, büyümek" şeklinde tanımlanmıştır.

Nakapu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "süsmek, toslamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nakaptu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "alın ya da göz hizasında bir yer"dir. "Kör etmek" anlamında da kullanılmıştır.

Nakaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "inkar etmek, ortadan kaldırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nakru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede ise "düşman" olarak tanımlanmıştır.

Nakasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kesmek, yaralamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Namburdu: Akad dilinde bu sözcük "dua ayinleri" şeklinde tanımlandı.

Nam-im-zuh: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük anlamı bilinmiyor.

Namhanı: Sümerlerde yasa koyucu olarak bilinen Kral Ur-Nammu tarafından yenilgiye uğratılmış olan Lagaş kralarından biri. Savaşta yenilir ve Ur-Nammu tarafından öldürülür. Namhanı, Gudea'dan sonra Lagaş'ı yöneten son vali olarak biliniyor. Bu vali Gutilerle birleşerek Sümerleri (Daha doğrusu dayatma getirerek Sümerli olma-

yı) yok etmek için uğraşmıştır. Kaynaklarda onun Sümerlere ihanet ettiği şeklinde ifadeler verir.

Nam-ku-zu: Akadça "nemequ" şeklinde yazılır. Kurnazlıkla ilgili bir sözcük olduğu ifade ediliyor.

Namkürü: Bak Makküru.

Namennaduma: Kral Enmerkar'ın veziridir. Kaynak yetersizliğinden yaptığı görevlerle, siyasal kişiliği yeterince bilinmiyor.

Nammu: Sümerlerin bilge tanrısı Enki'nin annesidir. Sümer mitolojisinde "ana" şeklinde betimlendi. Mezopotamya tanrıçalar panteonunda da "ana tanrıça"ların arasında yer alır. Diğer ana tanrıçalar ise; "ana" olarak betimlenen Mami, "yüce ilah" olarak betimlenen Dingirmah, "yüce peri" olarak betimlenen Ninmah, "doğum perisi" olarak betimlenen Nintu, "taç perisi" olarak betimlenen Aruru, Ninmena, "tanrıların perisi" olarak betimlenen Belet-ili ve tanrıça Nammu olarak belirtilmiştir. Nammu yaratılışın ilk dönemlerinde denizlerden sorumlu bir tanrıça olarak tapınıldı. İlksel dönemlerde "gök ile yere yaşam veren ana" şeklinde tapınıldı. Su tanrısı Enki bilge olmasına rağmen Sümer halkına yardım edeceğine derin uykudan uyanmadığı için halkın seslenişini duyamaz. Bu nedenle ilk ana olarak bilinen Enki'nin annesi tanrıların gözyaşlarını ona getirir. Onunla ilgili tablette bu ifadelere yer verir. "...Ey oğul, kalk yatağından, ...dan bilgeliğini göster/ tanrılara hizmetkarlar biçimle, kendi eşlerini(?) kendileri üretsin..." Bunun üzerine Enki uyanır ve annesi olan Nammu'ya şöyle seslenir; "...Ey ana, sözünü ettiğin yaratık var edildi/ Onun üstüne tanrıların suretini(?) yerleştir/ Dipsiz derinliğin yüzeyindeki kilden yüreğini yoğur/ İyi ve soylu şekilleyiciler kili berkitecekler/ Sen, sen onun uzuvlarını ortaya çıkar/ Ninmah (toprak ana tanrıça) senin üstünde çalışacak/ (doğum) tanrıçaları sen biçimlerken yanında olacaklar/ Ey ana, (yeni doğanın) yazgısını

belirle/ Ninmah onun üstüne tanrıların suretini(?) yerleştirecek/ Bu insandır.... ?..." şeklinde bir cevabı görülür.

Namtar: (Yazılış biçimi "Nam-tar" şeklindedir.) Namtara olarak da kutsal sayıldı. Sümer dilinde bu sözcük "kader ya da yazgı" şeklinde tanımlanmıştır. Tanrısal düzen anlamında da belirtilir. Ayrıca Namtar, Akad dilinde bir cin türüdür. Bu cinin neden olduğu hastalığa da Asig adı verilmiş. Ölüler ülkesinin bir cinidir. Bu cin "kader ve ölüm" tasarlayan bir cindi. Namtar, ısıran bir köpek ve paçavra gibi dolanan bir varlık olarak betimleniyor. Enki'nin çoğu zaman büyülerinde bu cinin adını kullandığı belirtilir. Kötü niyetli bir çin olduğu şeklinde ifadeler var. Bazı kaynaklarda Enlil ile Ninlil'in çocukları olduğu ifade edilmiştir.

Namtar: Mezopotamya bölgesinde Sümerler tarafından tapınılan bir tanrıdır. Bulaşıcı hastalıkların koruyucusu şeklinde tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü hakkında yeterli bilgi bulunamamaktadır. Enki'nin büyülerinde kullandığı "Nam-tar" adlı cinle bir ilişkisinin olup olmadığı bilinmiyor. Akad inancında namtar olarak belirtilen bir cin olduğu söyleniyor. ak Namtar.

Namnunda-kiggara: Kış kralı Mesilim'in belirttiği sınır noktasında kurulan bir kutsal yapı.

Nam-shub: Mezopotamya bölgesinde Sümerler tarafından tapınılan ve kimliği hakkında bilgi bulunmayan tanrısal bir güçtür.

Nam-şub: Bir büyü türü olarak ifade edilir. Bu büyünün Enki ile ilgili olduğu anlatılır. Büyünün özelliği ve şekli öykü şeklinde tabletlere de işlenmiştir. İlk altın çağda insanlar tek bir tanrı olan Enlil'e tapınırlardı ve tek dil konuşurlardı. Ancak Enki o dönemdeki insanın diline "çekişme" koyarak Enlil'in en büyük rakibi olarak ortaya çıkar. Nam-şub büyüsüyle ilgili öykü Sümerlerin biraz da dünya görüşünden bilgiler verdiği tartışılır. Bu öykü

"Enmerkar ve Aratta beyi" öyküsünün içinde anlatılan bir öyküdür. Destanda Uruk kent devletinin kralı Enmerkar İran'daki zengin maden yataklarına sahip olmak için Arata krallığını kendisine bağlamak ister. Bu planı da Enki verir. Tabletin hasarlı oluşu nedeniyle ayrıntılı açıklama getirilemiyor. Ancak Enmerkar'ın bu madenlere sahip olduğu ifade ediliyor. Enki'nin Enmerkar'a verdiği büyü ise "Nam-şub" adıyla bilinir. Bu büyüde "...Bir zamanlar ne yılan/ ne de akrep varmış/ ne sırtlan/ ne de aslan varmış/ ne yabanı köpek/ ne de kurt varmış/ ne korku/ ne de dehşet varmış/ İnsanın rakibi yokmuş/ Bir zamanlar Şubur-hamazı ülkelerinde/ çok dilli Sümer/ efendilik me'siyle yücelmiş ülkede/ Uri/ her şeyin bulunduğu ülkede/ güvenle dinlenen/ Martu ülkesinde/ bütün dünya/ halklar tek vücut gibi/ Enlil'e tek bir dilde seslenirlermiş/ Sonra çekişmeci ne yaptı/ en çekişmeci efendi/ çekişmeci kral/ çekişmeci-en/ çekişmeci-efendi/ çekişmeci-kral/ Enki, hegal'ın en'i/ sözlerinde yanılmayan/ Kurnazlığın en'ı/ ülkenin açıkgözü/ tanrıların bilgesi/ düşünmede yetenekli/ Eridu'nun en'ı/ onların ağızlarındaki sözü değiştirdi/ çekişme koydu/ bir olan insanın konuşmasına..." şeklinde bir açıklama vardı.

Namnahanı: Lagaş II Hanedan kralıdır. Gudea'nın da damadıdır. Belge yetersizliğinden krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Namtillaku: Asarluhi'ye verilen bir ad olarak ifade ediliyor. Destan ile ilgili Tablet VI da "...Asarluhi'ye Namtillaku dediler ikincileyin: yaşama döndüren tanrı..." şeklinde ifadeler yer alır.

Nan-erim: (Ya da Mam-itu) Sümer dilinde bu sözcük "yemin" olarak tanımlanır. Bazı kaynaklarda bu sözcüğün anlamının "yemin" olmadığı görüşü ifade ediliyor.

Nangar: Sümer dilinde bu sözcüktür. "Marangoz" olarak tanımlanmıştır.

Nangishlishma: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Nangishlishma'nın 670 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Nanibgal: Sözcük anlamı bilinmiyor. (Nidaba'nın bir başka sıfatı olduğu anlatılıyor.) "hendeğin ya da kanalın denetleyicisi" şeklinde betimlenen tanrı Ennugi'nin karısıdır. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Nani: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Ur kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Nani'nin 120 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Nanium: (Ya da nanum) İ.Ö. 2334-2154 tarihleri arasında hüküm sürmüş Akad hanedan kralıdır. Bu kralın hüküm sürdüğü tarihlerle kişiliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle bilgi verilemiyor.

Naniya: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Kiş kent IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Naniya 7 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Nanna: (Sin-Nanna) (Sin ve Aşgirbabbar olarak da tanınmıştır. Nana şeklinde yazıldığı da görülür.) Sin adıyla Samiler tarafından tapınıldığı anlatılıyor. Mezopotamya bölgesinde Sümerler tarafından tapınılan ay tanrısıdır. Sin, Nanna olarak da tapınıldı. Sümerlerin ay tanrısıdır. Bu tanrının cehennemde doğduğu ifade ediliyor. Bu nedenle karanlığı benimser ve yardımlardan uzaklaşan biri şeklinde anlatılır. Cehennemde doğduğu için ona erotik bir ad verildiği belirtiliyor. Ur kentinin koruyucu tanrısıdır. Enlil'in çocuğu olduğu şeklinde ifadeler var. (Kaynaklarda Enlil'in erkek çocuğu olduğu belirtiliyor) Ur valisi ve daha sonra da devrim yaparak kral olan Ur-nammu döneminde tapınılan bir tanrıydı. Ur kentinin koruyucu tan-

rısı olarak tapınılan Nanna, İnanna'nın babası ve Ludingirra'nın da babasıdır. Sümerlerdeki adı Nanna'dır. Nanna, bulunan belgelerdeki öykülerden de anlaşıldığı gibi Sümerlerin baş tanrıları olan An ile Enlil tarafından Ur kentinin başına getirilir. Nanna kendisinin dünyadaki temsilcisi olarak Sümeri ve Ur'u yönetsin diye Ur-Nammu adında birini seçer ve kral yapar. Nanna'nın ölüler dünyasında ölüleri yargıladığı da söylenir. "Nanna-sin" Sümer dilinde ay tanrısına verilen ad olan Nanna ile Samilerin de kullandığı "Sin" adının daha sonraları birleştirilmiş şeklidir. Nanna da ay tanrısıdır, Sin de. İkisinin birleşim adı olan "Nanna-sin" de ay tanrısıdır. Bazı kaynaklarda Nanna adı Nina ve İnnina olarak yazılır. Kimi metinlerde tanrı An'ın kızı olarak gösterilmiştir. Babil'de ise Annumitu adıyla anılmıştır.

Nana : Bak Nanna.

Nanna'nın döllenme miti: Sümer edebiyatında yer alan bu mitolojinin tamamlanmış olduğu ve 152 dizeden oluştuğu belirtiliyor. Mitolojide Ay tanrısı Nanna ile birlikte üç yeraltı tanrısının döllenmelerini 152 dizeden oluşan tabletler açıklar. Üç yeraltı tanrılarından birinin adı bilinmiyor, diğer ikisinin adı da Nergal ve Ninanzu'dur. Enlil bu mitolojide karısı olan Ninlil'i üç yeraltı tanrısıyla dölleyerek üç değişik karekterin yaratıcısı olur. Mitolojik şiir Nippur kentinin tanıtımıyla başlar. Bu kentin insanların ilk kenti olduğu açıklanır. Mitolojinin girişi "...İşte-göğün ve yerin kemiği-kent, .../ İşte Nippur, kent, .../ İşte-gönülden duvar, kent.../ İşte idsalla, onun duru ırmağı/ İşte karkurunna, onun rıhtımı/ İşte karasarra, kayıkların durduğu rıhtımı/ İşte pulal, onun güzel suyunun kaynağı/ İşte İdnunbirdu, onun arı kanalı/ İşte Enlil, onun delikanlısı/ İşte Ninlil onun genç kızı/ İşte Nunbarşegunu, onun ihtiyar kadını..." şeklinde kentin tanımı yapılarak başladığı ifade edilmiştir. Ninlil'in annesi Nunbarşegunu onun Enlil ile döllenmesini ister. O da döllenip ay tanrısı

Nanna'ya hamile kalır. Mitolojide daha sonra ölüler diyarında Ninlil'in Nergal olarak bilinen ölüler diyarının kralı Meslamteaea'ya hamile kaldığı belirtiliyor. Bununla ilgili tabletlerde metinler uzun dizelerle anlatılmıştır. tabletlerde ölüler diyarının tanrısı Ninanzu'nun nasıl yaratıldığı anlatılmaktadır.

Nanna-Sig: Bak Lu-İnanna.

Nanna-Sin: (Ya da Nanna-suen) Enlil ile Ninlil'in oğludur. Diğer kardeşleri ise (Nanna-sin), Adad (İşkur) Nergal, Ninurta (Ya da Ningirsu) Pabilsag, Nusku, Utu (Şamaş) Uraş, Zababa, Ennugi'dir. Ay tanrısı olarak tapınıldı. Hava tanrısı Enlil, yerden göğü ayırdıktan sonra bu tanrıya yaşam verdiği şeklinde ifadeler var. Bu anlatım mitolojik olarak yapılmıştır. Yer ve göğü birbirinden ayıran Enlil, gece karanlıkta kaldığı için ay tanrısına yaşam verdiği şeklinde açıklayıcı bilgilerin olduğu söyleniyor. Nanna-sin ise önce güneş tanrısı Utu ve diğer yıldız ve gezegenlerle Venüs gezegeni olarak anlatılan İnanna'ya yaşam verdi. Bu tanrının gökyüzünde "magur" adında bir kayıkla dolaştığı söyleniyor. Bak Sin ve Nanna.

Nanshe: Mezopotamya bölgesinde Sümerler tarafından tapınılan bir tanrıçadır. Nina'nın bir tanrıçası olduğu şeklinde ifadeler var. Belge yetersizliği nedeniyle kültü hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Nanşe: Ya da Nazi. Enki ile Damgalnuna'nın kızıdır. Marduk, Adapa, Asarluhi ve Eniblulu'nun kız kardeşidir. Lagaş kentinin tanrıçasıdır. Ahlak tanrıçası olarak tapınıldı. Doğruluk, adalet ve merhameti temsil etmektedir. Nippur kentindeki kazılarda bulunan tabletlerden bazıları tanrıça Nanşe için şöyle ifadeler koymuştu; "...Yetimi bilen, dulu bilen/ İnsanın insana zulmünü bilen, öksüzlerin anası Nanşe/ Dulları kayıran/ En yoksullara(?) adalet(?) getiren(?)/ Sığınana kucak açan kraliçe/ Güçsüze barınak bulunur..."Ayrıca toplumsal ahlakı, toplumsal vicdanı da belirten anlatım tabletlerde yer almıştır. Bu be-

lirtiler; "...Yetimi avutmak, dul kadın bırakmamak için/ Kudretlilerin yok edileceği bir yer kurmak için/ Güçsüzlerin kudretlileri devirmesi için/ Nanşe insanların yüreğini yoklar..." Nanşe'nin beğenmediği şeyler ise tabletlerde "...Kanunsuz yolda gezen, geçerli olan gelenekleri aşan, anlaşmaları bozan, fena yerlere beğenerek bakan, büyük ağırlık ölçüsü yerine küçüğünü koyan, uzun ölçü yerine kısasını kullanan, kendine ait olmayanı yiyip de "yedim" demeyen, içip de "içtim" demeyen, insanlar fena kimseler Tanrıça Nanşe için..." şeklinde belirtilmişti.

Napahu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "üflemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Nappahu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "demirci" olarak tanımlanmıştır.

Naplanum: (Naplamun şeklinde yazıldığı da görülür.) Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. 2025-2005 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Napalu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "oymak, tahrib etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Napasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ferahlatmak, nefes aldırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Naplaınun: Bak Naplanum .

Naptaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "emanetçi" olarak tanımlanmıştır.

Naqabu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "delmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Naqaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sökmek, bozmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Naqidu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çoban" olarak tanımlanmıştır.

Naram-sin: (Ya da Naram-suen) İ.Ö. 2557-2520 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtiliyor. (Bazı kaynaklarda egemenlik tarihi İ.Ö. 2254-2218 olarak ele alınmıştır.) (Son incelemelerde Naram-sin'in Agade hanedanlığının dördüncü kralı olarak tanımlanmıştır.) Maniştuş'un (Man-Ishtishu) oğludur. 56 yıl krallık yaptığı belirtiliyor. Babasının yerine krallık tahtına geçti. Sami İmparatorluğun kurucusu Sargon'un yeğenidir. Sargon'dan sonra bir süre onun yarım bıraktığı askeri savaşları devam ettirdi. Zagros dağlarına inen göçebe Lulubeleri geri püskürtmeyi başardı. Hatta Akdeniz ve Toros'a kadar çoğu yerleri kuşattığı ifade edilir. Bazı kaynaklarda Ekur'u kirleten kişi olarak biliniyor. Suç işlediği belirtilerek, Agade'nin lanetlenmesi eserinde adında sıkça söz edilir. Kaynaklar, Naram-sin'in "barış kapısı" olarak ne zaman yapıldığı bilinmeyen bir yapıyı baltasıyla yıktığı şeklinde ifadelere yer vermiştir. Barış kapısı Nippur'un barış kapısı olarak biliniyor. Kral ile ilgili bir zafer steli (dikilitaş) Susa kentinde bulunmaktadır. Egemenliğini Ermenistan sınırına kadar genişlettiği anlatılır. Diyarbakır kentinin bulunduğu yerde ise heykelini diktirmiştir. Mısırlı Menes'in ülkesi olduğu öne sürülen Manium'u istila ederek ganimetlerle Sümer'e dönmüş olduğu şeklinde açıklamalar var. Kendisini Agade tanrısı olarak gösterip "Dört bucağın kralı" şeklinde de en büyük kral olduğunu belirtmiştir. Ancak doğudaki dağlardan Sümer topraklarına giren istilaci Gutiler tarafından yenilmekten kurtulamamıştır. Naram-sin Anadolu'da etkin olan kent krallıklarına karşı çeşitli savaşlar yapar. Bir ya-

Ninova'da arkeologlar tarafından bulunan Naram-Sin'in tunçtan yapılmış başı. Akad sanatına özgü olarak yapıldığı belirtildiği için Sargon'a da ait bir tunç baş olduğu ifade ediliyor.

zıtında ".... Bana karşı bütün memleketler isyan ettiler. Guşua kralı Anmarailu, Pakki kralı Bumanailu. Ulluwi (Ulamla) kralı Lupanailu, sonra.... . kralı..... İnmipailu II. Hatti Kralı Pampa, Kaniş kralı Zipanı.....kralı Nurdagan. Ammuru kralı Huwaruwaş, Paraşı kralı Tişenki. Armanu kralı Mudakkina, Sedirdağları kralı İşqippu. Larak kralı Ur-Larak, Nikku kralı Ur-banda. Türki kralı İlşu-nail, Kurşaura kralıTişkinki. Toplam 17 kral, ki onlar savaşa girdiler ve ben onları vurdum. Hurrilere karşı bütün orduyu seferber ettim ve sonra (tanrılara) şarap takdim ettim..." şeklinde ifadelere yer verir.

Naram-Uram: Mari kralı Apil-Kin'in kızıdır. Sözcük karşılığı "Ur'un sevgilisi" şeklinde tanımlanmıştır. "Naram" sevgili anlamındadır. Naram-uram ise "Ur'un sevgilisi" anlamında belirtilmiştir. Araştırmacılar bu adın betimlemesine karşılık, Ur-nammu'nun Mari kent devleti üzerinde egemenlik yaptığına işaret ederler.

Na-ri-ga: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "talimat verilmiş olan" şeklinde tanımlanmıştır.

Narilugaldimmerankia: Enuma eliş destanında adı geçen bir kral. Bu kralın tanrıları koruyan bir kral olduğu belirtilmiş. Destan ile ilgili Tablet VI da "...yönergesi (ni duyunca) yukarı ve aşağı tanrıların korkacağı kral, Narilugaldimmerankia'dır ona verdiğimiz ad; tüm tanrılara göz kulak olan, gökte ve yerde kuruveren bize konutumuzu, kara (günde)..." şeklinde ifadeler yer alır. Mitolojide nasıl ki gökyüzündeki nesneleri ve yeryüzündeki nesneleri koruyan tanrı ve tanrıçalara tapınılmışsa; "tanrıları koruyan" tanrılara da tapınılmıştır.

Naru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dikili taş, kitabe" şeklinde tanımlanmıştır.

Naru: Naram-Sin döneminde yazılmış olan metinlere verilen bir ad. Bu metinler Sultantepe ve Boğazköy kazılarında elde edilmiştir.

Na-ru-a: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dikili taş" olarak tanımlanmıştır.

Nasahu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "koparmak, sökmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Nasaku: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yere devirmek, kenara atmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nasaqu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "seçmek" şeklinde tanımlanmıştır. bazı kaynaklarda "öpmek" anlamında da kullanılmıştır.

Nasqu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "seçkin" olarak tanımlanmıştır.

Nasi biti: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "vergi mükellefi" olarak tanımlanmıştır.

Nasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "taşımak, kaldırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Naşaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "korumak" şeklinde tanımlanmıştır.

Natalu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bakmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nata: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dövmek, kamçılamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nawaru: (Ya da Namaru) Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "parlamak, parlak olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Navirtum: (Bazı kaynaklarda Ludingirra'nın annesi şeklinde ifade edilmiştir.) araştırmalarda (Ancak Muazzez Hilmiye Çığ'ın kitabında ise karısı olarak işlenmektedir.) Ludingirra'nın öğrencisi ve karısı olduğu saptanmıştır. Kakua'nın da kızıdır. Soylu bir Sümerli ailenin kızı olduğu kesinleşmiştir. Ludingirra'ya babası tarafından ders almak üzere gönderilir. Birbirlerine aşık olur ve evlenirler.

Nazamu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "niyet, istek" şeklinde tanımlanmıştır.

Nazaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "lanetlemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Nazi: Enki'nin ağrıyan bir organının (Tablette hangi organın yazıldığı anlaşılamamıştır.) iyileştirilmesi için tanrıça Ninhursag tarafından yaratılan bir tanrı. Buradan da anlaşılacağı gibi araştırmacıların da öne sürdüğü şekilde Enki ile Ninhursag'ın çocukları olduğu ifade ediliyor.

Nazi-bugaş : Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1333 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Nazi-Marutaş : Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 11307-1282 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Nemequ: Bak nam-ku-zu.

Nemelu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kar, kazanç" olarak tanımlanmıştır.

Nepu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "haciz koymak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nergal: (Erra olarak da bilinir.) Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı belirtilmektedir. Ancak, bazı kaynaklar Nergal ile Erra'nın ayrı tanrılar olduğunu belirtiyorlar. İkisi de aynı özellikleri taşıdığı için birbirleriyle özdeşleşmişlerdir. Ölüm tanrısıdır. Sümer mitolojisinde ölüler diyarının kralı. Ereşkigalın da kocasının adıdır. Enlil ile Ninlil'in oğludur. Diğer kardeşleri ise İnanna, Nannasuen (Nanna-sin), Adad (İşkur), Ninurta (Ya da Ningirsu) Pabil-sag, Nusku, Utu (Şamaş) Uraş, Zababa, Ennugi'dir. Nergal Mezopotamya

Nergal bir günahkarı cezalandırırken

bölgesinde Sümer tanrısı olarak tapınıldı. Boğa şeklinde böğüren biri olarak betimlendi. Yeraltı dünyasının bir tanrısıdır. Bu tanrı için tecavüzcü yakıştırması yapılmıştır. Yaptığı zorbalıklarla yeraltı dünyası tanrıçası Ereşkigal ile sürtüşmelere girdi. Nanna'nın döllenmesi sırasında Enlil yeraltı diyarında "kapının adamı" biçimine girerek Ninlil'i döller ve o da Nergal (Meslamtaea)'ya hamile kalır.

Negelpu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "aşağı kaymak, akıntıya doğru kaymak" şeklinde tanımlanmıştır.

Neribatum: (Iscali) Eşnunna krallığının bir parçası olarak bilinir. İştar adına yaptırılan muhteşem tapınak "İştar-Kititum" bu yörede bulunur. Arkeolojik bir sit alanıdır.

Neti: Ölüler ülkesinin baş kapıcısı. Bu tür görevlilerin Mısır'ın ölüler kitabında da bulunması bölgede dinsel anlayışın biribirlerinden kaynaklandığı ifadesini ortaya koyuyor. İnanna ölüler diyarına gittiğinde Neti orada ona kapıları açar.

Nibru-dur-an-ki: Enlil'in kült merkezi olan Nippur'a verilen bir başka ad. Gök ve yerin bağı olarak tanımlanıyor.

Nicolaus Schneider: Alman dilbilimcidir. Sümerlerin eğitim amacıyla kullandıkları tabletleri 1946 yılında çözerek önemli bilgilerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur.

Nibiru: Enuma eliş destanında gökleri ve yerdeki bütün geçitleri denetimi altında tutan biri olarak belirtiliyor. Destan ile ilgili Tablet VII'de "...Nibiru denetleyecektir gökte ve yerdeki tüm geçitleri, zira üstte ve altta her kim geçidi bulamazsa ondan sorar, onun yıldızıdır Nibiru, gökte parlattıkları, gündönümü noktasında(?) yer almıştır, baksınlar ona..." şeklinde ifadeler yer alır.

Nidaba: "Soylu yazman" olarak tanımlandı. Sümerlerde yazı ve edebiyattan sorumlu bir tanrıçadır. Tanrılar panteonunda "bilgelik" tanrıçası olarak tapınıldı. Enmerkar'ın şiirinde kral Enmerkar'ın Arata kentini alması için duala-

ra başlarken önce bu tanrıçaya yalvardığı şeklinde bazı belgelerin ele geçirildiği anlatılır. "Tabletlerin adamı" şeklinde betimlenen Haya'nın karısıdır.

Nidutu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "işlenmemiş toprak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nig-nu-si-ki-he-mu-e-si: Sümer dilinde bu cümlenin karşılığı tahmini olarak araştırmacılar tarafından "sen akıl sır ermeyeni kavradın" şeklinde tanımlanmıştır.

Nig-a-zi: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "isyan" olarak tanımlanmıştır.

Nig-dim-ma: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "eser" olarak tanımlanmıştır.

Nig-gi-na: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "doğruluk" olarak tanımlanmıştır.

Nig-gig: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tabu, yasak" olarak tanımlanmıştır.

Nigin: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çevirmek, etrafını çevirmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Nig-gü-na: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "eşya ev eşyası" olarak tanımlanmıştır.

Nig-erim: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "düşmanlık" olarak tanımlanmıştır.

Nigenna: Sümer tapınaklarının yer aldığı topraklar üç bölüme ayrılmıştı. Bunlar Urulal, Nigenna ve Kura olarak tanımlanmışlardır. Genelde dinsel inançlarda toprağın asıl sahibinin yeryüzünü yaratmış olabileceği tasarlanan tanrısal güce ya da tanrısal kişiye aitti. Tapınaklara ayrılan topraklar hiçbir zaman başkalarına satılamazdı. Nigenna, tapınak için gerekli olan topraklara verilen addır. Günümüz dinlerinde de aynı kural açıkça görülmektedir. Kilise ve camilere ya da ibadet için ayrılan yerlerin toprakları devletin denetimi altındadır. Satılamazlar.

Nig-kud: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kesmek, ayırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Nig-su: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "mal, eşya" olarak tanımlanmıştır.

Nig-tuku: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "zengin, varlıklı" olarak tanımlanmıştır.

Nig-zuh: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hırsız" olarak tanımlanmıştır.

Nimbar: Sümer dilinde bu sözcük "Palmiye" olarak tanımlanmıştır. Palmiye ağaçlarına bu adı verdikleri tahmin ediliyor.

Ninda: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ekmek" olarak tanımlanmıştır.

Ninab: Mezopotamya'da bir kent. Bu kentin adı tabletlerdeki metinlerde geçmesine rağmen hala nerede olduğu şeklinde açıklamalar yoktur. Ancak "kentlerin kenti", "prensliğin ülkesi" şeklinde tanımların yer aldığı öyküler var. Kentin koruyucu tanrısı ise göçebe kabile olan Samilerin tanrısı Martu'ydu.

Ninanzu: Mezopotamya bölgesinde Akadlar tarafından büyü sihirlerinin tanrısı olarak tapınıldı. Doktorların koruyucu tanrıçası Gula'nın çocuğudur. İyileştirmeyle bağlantılı olabileceği öne sürülen bir tanrı. Ölüler diyarının tanrısıdır. Eşnunna kentinde tapınıldı. Ninlil'e tecavüz eden Enlil, sürgüne geldiği ölüler diyarında Ninlil'i bu tanrının tohumuyla döller. (Enlil bu mitolojide İnsan yutan ırmak" ya da " ölüler diyarı ırmağının adamı" kılığında Ninlil ile birleşerek Ninanzu'ya hamile kalır. Ninlil ile Nanna'nın üç çocuğundan biridir. Üç çocuklarının adları da Meslamtae, Ninazu ve Ennugi şeklindedir. Enlil ay tanrıçası olan eşi Nanna'nın hamile olduğunu anlayınca, onun yeraltı dünyasındaki karanlıklarda kalmasına gönlü el vermemiş. Kayıkçı kılığına girerek karısından üç çocuk daha doğurmasını sağlamıştır. Bu tanrı için Eşnunna'daki Esagil tapınağında törenler yapılırdı. Ninazu, yeraltı dünyasının tanrıçası Ereşkigal'ın oğlu olarak kayıtlara geçti. Ningişzida'nın da babasıdır.

Nınagırsu: Mezopotamya bölgesinde Akadlar tarafından tapınılan bir tanrı. Lagaş'ta tapınıldığı anlatılan Nınagirsu Enlil'in oğludur. Araştırmacılar onun genellikle Ninurta ile karıştığını anlatırlar. Belge yetersizliği nedeniyle kültü hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Ninazimua: Bak Azimua.

Ninburdu: Nippur kentinin kuzeyinde bulunan bir kanal adı. Kentin kuzeybatısı bu kanal ile sınırlandırıldı. Sümer mitolojisine göre tanrı Enlil eşini bu kanalda ilk defa yıkanırken gördüğü zaman aşık olmuştur. Sümerce adı Kentin ortasındaki kanal anlamına gelen "Şat-en-Nil"dir.

Nin-Dada: Tapınak görevlisi olan Lu-İnanna'nın eşidir. Kocasının öldürülmesini örtbas etmek istemişti. Bak Lu-İnanna.

Nindinnuga: Enki mitolojisinde elleri soğuk olan kutsal ana şeklinde tanımlanmıştır. Bir tanrıçadır. "ölüyü dirilten hatun" şeklinde de tanımlanmıştır.

Nindup: Üzerinde imar planı çizilmiş bir tableti elinde tutan ve mimarlıkta kahraman olarak yüceltilen mimarlık tanrısı.

Ninegal: Sözcüğün anlamı "sarayın Kraliçesi" olarak tanımlanmıştır. Genellikle halk arasında İnanna'ya yakıştırılan bir sözcük olarak ifade edilmiştir.

Ningal: (Ya da Ninegal)Sümer tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrıçadır. İnanna ile güneş tanrısı Utu'nun da annesidir. Ay tanrısı Nanna'nın da karısıdır. Gılgamış ile ilgili destansı şiirde Utu'nun annesi olarak da belirtilmiş. Ningal, Ur kenti ve Suriye'deki Harran'da tapınılmıştır. Bu bölgede Babil tanrısı olan Nikkal şeklinde tapınıldığı söylenir.

Ningişzida: (Bazı kaynaklarda Gişzida olarak adı geçer.) Kardeşi Ninazimua ile ilgili bir mitolojik öykü son zamanlarda tabletin çözümlemesi sonucu ortaya çıktığı anlatılır. Öyküde Enlil'in arpayı sakladığı dağdan nasıl getirdiği ele alınmıştır. Bazı kaynaklarda adının sadece

Ningişzida Lagaş prensi Gudea'yı Enki'yle tanıştırırken

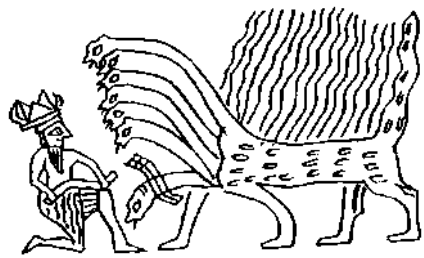
Gişzida olarak geçtiği ve "Adapa" da göksel dünyanın koruyucu bir tanrısı olduğu şeklinde ifadeler de var. Enki, Adapa tabletinde "....Böylece Adapa, kral Anu'nun huzuruna çık/ göğe doğru yola çık/ göğe çıktığın zaman/ Anu'nun kapısına yaklaştığında/ Anu'nun kapısında Dumuzi ve Gişzida tanrılar dikiliyor olacak/ seni görünce soracaklar/..." Ninazu'nun oğludur. Yeraltı tanrılarından biri olduğu şeklinde ifadeler var. Adının anlamı ise "iyi ağacın efendisi" şeklinde tanımlanmıştır. Lagaş kralı Gudea bu tanrıyı kendi koruyucu tanrısı olarak görmüştür. Ningişzida aynı zamanda Lagaş kent prensi (Daha sonra da kralı) Gudea'nın da kişisel tanrısıydı.

Nıngıshzıda: Mezopotamya bölgesinde Sümerler tarafından kapı görevlisi olarak önemsiz bir konumu olan tanrı şeklinde tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Nıngızzıda: Mezopotamya bölgesinde Akadlar tarafından tapınılan bir tanrıça. Yılan şeklinde betimlenen bu tanrıça büyü yoluyla iyileştirme tanrıçası olarak tapınıldı.

Ningirin: (Ya da Ningilin) Sümerlerde tapınılan sexi bir tanrıça olarak tanımlanıyor. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ningirsu: (Ninurta olarak da tapınıldı. Bazı kaynaklarda adı Urningirsu olarak anılmış olduğu da görülür.) Enli'in oğlu ve Lagaş kentinin de koruyucu tanrısıdır. Sümerlerde savaş tanrısı olarak tapınıldı. Bu tanrı Lagaş hanedanının baş tanrısıdır. Enlil'in de baş savcısı olduğu ifade ediliyor. Kaynaklarda Anu'nın kızı olduğu söylenen Bo ile evli olduğu belirtilir. Tanrıça Bo, İştar (İnanna) dan önce Lagaş kentinin "toprak ana"sı olduğu belirtilir. Ningirsu, "Girsu'nun efendisi" şeklinde tanımlandı. Ninurta gibi kültü erken hanedanlık dönemiyle eski Babil döneminde bile yüceliğini korumuştur. Nanşe ve Nisaba adlı tanrıçaların kardeşi olduğu ileri sürülüyor. Lagaç kralı Gudea " elli'nin evi" adlı tapınağını yeniden onarttı. Sümer ilahilerinde Gudea'nın bu davranışı övülerek yazılmıştır. Muşmahhu adlı yedi başlı canavarı öldürerek kahramanlık ünvanı elde eder. Bu nedenle lagaş kentinin kralı Gudea ona duyduğu saygıdan dolayı tapınağını yeniden onarır ve kültünün yayılması için de çaba gösterir. Savaş tanrısı olarak da bilinen Ningirsu'nun 24 çeşit silahının olduğu belirtilir. Bu silahların her birinin bir devi temsil ettiği anlatılır. (Bak Ninurta.)

Ningirsu yedi başlı ejderha olan Muşmahhu'yu öldürürken

Ningirama: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Ningunna: Sümerlerde Enki şiirinde adı geçen (tanrı ya da tanrıça). Hakkında belge eksikliği nedeniyle açıklama yapılamıyor.

Ninhursag: Ninmah ya da Nintu olarak da bilinir. (Yer tanrıçası Ki'nin adıdır.) Ninmah "yüce kraliçe" şeklinde betimlendi. Bu tanrıça Ninmah adıyla "ulu hatun" ve Nintu adıyla da "doğuran hatun" şeklinde betimlendi. Bazı kaynaklarda Nirsikil ve Nintu adlarıyla da tapınıldığı belirtilmiştir. Sümer tanrılar panteonunda ana tanrıça olarak bilinir. Bu tanrıça "Dağlık-ülkenin Kraliçesi" anlamında tapınılan Nintu, "Doğurgan Kraliçe" ve " dağın kraliçesi" anlamında betimlenen Ninmah ve "soylu kraliçe" şeklinde tanımlanarak da tapınıldığı anlatılıyor. Hatta bazı kaynaklarda Enki ile Ninhursag'ın Enşag adlı çocuklarından başka yedi tane çocuklarının daha olduğu anlatılmıştır. Bu çocuklar Abu, Nintula, Ninsutu; Ninkası, Nazi, Azimua, ve Ninti olarak ele alınmışlardır.

Ninhursag tapınağına götürmek üzere kurban taşıyan bir Sümerli

Eski çağlarda bu tanrıça tanrılar panteonunun üst sıralarında yer aldı. Dahası Enki'den önce onun adı geçerdi. Adının kökeni Ki'den (yer) geldiği söyleniyor. Ninlil ile kardeş çocukları olduğu belirtilir. Ninhursag Sümerlerin "büyük toprak ana" olarak tapındıkları bir tanrıçasıdır. Bu tanrıça daha sonra Asur ve Babil'de de tapınıldı. Ninmah'ın (Nin-hursag) doğurganlığı ve cinsiyeti olmayan bir tanrıça olduğu şeklinde net ifadelerin yer aldığı şeklinde açıklanıyor. Sümerlerin insan yaratılış tabletlerinde "...(Ninmah) doğurganlığı olmayan bir kadın yaptı/ Doğurganlığı olmayan bu kadını gören Enki/ Onun yazgısını belirledi/ 'kadın evi'nde kalmasını yazgıladı/ (Ninmah) erkeklik organından yoksun, kadınlık organından yoksun bir varlık yaptı/ Erkeklik organından yoksun, kadınlık organından yoksun bu varlığı gören Enki/ Onun yazgısını kralın önünde durmak ola-

rak belirledi..." şeklinde bir açıklamayla tanrıça hakkında cinsiyeti konusunda net ve açık bilgiler veriyor. Bu tanrıça kardeşi Enki'nin Dilmun cennetinde yasaklı olan sekiz meyveyi yiyerek bazı organlarından hasta olduğunu öğrenince onun iyileşmesi için bazı tanrılar yarattığı tabletlerde ifade ediliyor. Bununla ilgili olan tablette "...Ninhursag Enki'yi vulvasının önüne oturtur/ kardeşim neren ağrıyor? 'başım ağrıyor'/ Tanrı Abu'ya yaşam verdim senin için/ 'kardeşim neren ağrıyor'/ Çenem ağrıyor/ tanrı Nıntulla'ya yaşam verdim senin için/ Kardeşim, neren ağrıyor ?/ Dişim ağrıyor/ Tanrıça Ninsutu'ya yaşam verdim senin için/ Kardeşim, neren ağrıyor?/ Ağzım ağrıyor/ tanrıça Ninkasi'ye yaşam verdim senin için/ Kardeşim, neren ağrıyor?/ '...m'ağırıyor/ tanrı nazi'ye yaşam verdim senin için/ Kardeşim neren ağrıyor?/ Kolum ağırıyor/ tanrıça Azimua'yaşam verdim senin için/ Kardeşim, neren ağırıyor?/ Kaburgam ağırıyor/ Tanrıça ninti'ye ("kaburga kemiğinin hanımı " ya da yaşatan hanım") yaşam verdim senin için/ Kardeşim, neren ağırıyor/'...m'ağrıyor/ Ninhursag: Tanrı Enşag'a yaşam verdim senin için..." şeklinde ifadeler yer almıştır. Bu tanrıçanın adı daha sonraki yıllarda oğlu Ninurta tarafından Ninmah olan adı "dağların perisi" şeklinde tanımlanarak Ninhursag olarak anılmıştır. Bak Ninmah.

Ninhursaga: Akadlar tarafından tapınılan bir tanrıça. Bayan Enki olarak tanımladılar. Ninhursag'ın Sümer dilindeki adıdır.

Nin-igi-ku: Sözcük anlamı "saf gözün en'i" şeklinde tanımlanan Enki'nin sıfatlarından biridir.

Ninildu: (Ya da Nin-İldu)Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin

çevirisinde "...(28) Kamışlık bataklığı ve ormanı yarattı, [onların] işleri için, (29) Ninildu'yu, Ninsimig'u ve Arazu'yu yarattı, [onların] in [şaat] işlerini tamamlamak için..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Ninildu'nun Dülgerlerle ağaç ustalarının koruyucu tanrısı olduğu belirtiliyor.

Ninsimug: Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "(28) Kamışlık bataklığı ve ormanı yarattı, [onların] işleri için, (29) Ninildu'yu, Ninsimig'u ve Arazu'yu yarattı, [onların] in [şaat] işlerini tamamlamak için..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Ninsimug'un demircilerle metal ustalarının koruyucu tanrısı olduğu belirtiliyor.

Ninigiku: Ea'nın sıfatlarından biridir.

Ningizzida: Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "(32) ve onların zengin ürünlerini, sunular (sunmak)...için [...] yarattı, (33) Aşnan, Lahar, Siris, Ningizzida (ve) Ninezen'i [.....] yarattı..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Ningizzida, Ninezen ile birlikte bitki ve yeşillik tanrısı olarak tapınıldı.

Ninezen: Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "(32)

ve onların zengin ürünlerini, sunular (sunmak)...için [...] yarattı, (33) Aşnan, Lahar, Siris, Ningizzida (ve) Ninezen'i [.....] yarattı..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Ninezen, Ningizzida ile birlikte bitki ve yeşillik tanrısı olarak tapınıldı.

Ninagal: Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "(30) Dağları ve denizleri yarattı her ne [....] diye; (31) Guşkinbanda'yı, Ninagal'ı, Ninzadim'i ve Ninkurra'yı yarattı, [onların]işleri için..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Ninagal'ın demircilerin bir başka tanrısı olduğu belirtiliyor.

Ninzadim: Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "(30) Dağları ve denizleri yarattı her ne [....] diye; (31) Guşkinbanda'yı, Ningal'ı, Ninzadim'i ve Ninkurra'yı yarattı, [onların] işleri için..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Ninzadim'in Guşkinbanda'nın oymacılar, taşa yazı ve resim kazıyanların koruyucu tanrısı olduğu belirtiliyor.

Ninkurra: (Ya da Ninkarnunna)Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. Bu tanrının Akadlar tarafından da tapınıldığı belirtilmektedir. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tablette Ea'nın adı da "Ninigiku" olarak yazıldığı belir-

tilmektedir. Tabletin çevirisinde "(30) Dağları ve denizleri yarattı her ne [....] diye; (31) Guşkinbanda'yı, Ningal'ı, Ninzadim'i ve Ninkurra'yı yarattı, [onların] işleri için..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Ninkurra'nın taş yontucuların bir başka koruyucu tanrısı olduğu belirtiliyor.

Ninkarnunna: Bak Ninkurra.

Ninisinna: (Ninsianna şeklinde yazıldığı da görülür.) Sümer mitolojisinde "Ağlayan tanrıça" olarak betimlenen İsin'nin koruyucu tanrısıdır. An'ın yüce kızı olarak "ülkenin rüya yorumcusu" şeklinde betimlendi. Sümer kentinin koruyucu tanrıçası olarak tapınılmıştır. Tanrıça Uraş'ın kızlarından biridir. Pabilsag ile evli olan bu tanrıçanın Damu adında bir oğlu vardı. (Ninisina olarak yazıldığı da görülür) Sümer inançlarında hekimlikte adı geçen üç cinden biri. "Karakafaların yüce hekimi" diye adlandırılan bir tıp sanatının baş tanrıçasıyla ilgili bir ilahide bu cinin adı geçer. Doktorların koruyucu tanrıçası Gula'nın bu tanrıçayla özdeşleştirildiği söylenir. Araştırmacılar Ninsiana (Ya da Ninisinna'nın İnanna'nın bir başka adı olduğunu ileri sürer ve onunla özdeşleştirirler. Tıpki İnnin adı gibi. Bilindiği gibi İnnin adı da Akadlarda olduğu gibi Hititlerde de İnananın bir başka adı olarak tapınılmıştı. Bak İnanna.

Ninkasi: Sümer tanrıçasıdır. Sert içki tanrıçası olarak tanımlanıyor. Tanrı Enki'nin ağrıyan ağzının iyileştirilmesi için tanrıça Ninhursag tarafından yaratılan bir tanrıdır. Buradan da anlaşılacağı gibi araştırmacıların da öne sürdüğü ifadelerle Enki ile Ninhursag'ın çocukları olduğu şeklinde bir açıklama görülüyor.

Ninkilim: Tarla fareleri ve haşarattan sorumlu bir tanrı olduğu söylenir. Enki bazı büyülerinde bu tanrıçayı kullanarak insan içine girmiş olabileceği öne sürülen cinleri tarla farelerine dönüştüreceği emrini verir.

Ninkarrak: Bir tanrıçadır. Doktorların koruyucu tanrıçası Gula'nın bu tanrıçayla özdeşleştirildiği söylenir.

Ninkası: Sümerlerde alkol tanrıçası olarak tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ninkum: Sümerlerde muhafız tanrılar olarak tanımlanıyor.

Ninkurra: Sümer tanrılar panteonunda yüce yeri olan Enki'nin yaratmış olduğu Dilmun tanrısıdır. Enki, kızı bitkiler tanrıçası Ninmu (Ninsar) ile birleşerek Ninkurra dünyaya gelir. Araştırmacılar Enki ile Ninhursag mitolojisinde yazmanın teknik bir şekilde bu tanrıçayı farklı bir şekilde öykünün içine koyduklarını tahmin ediyorlar. Ancak tanrıça ile ilgili önemli derecede ifadeler verilmemiştir.

Ninlil: Mezopotaya bölgeside Akadlar tarafından tapınılan bir tanrıça. Enlil tarafından tecavüze uğradı ve Nanna adında bir çocuk dünyaya getirdi. Enlil'e sadık olan karısı. Sümerlerde tecavüz durumları açık bir şekilde anlaşıldığından erkek ve kadın taşlanarak öldürülürdü. Bu nedenle Enlil suda yıkanan Ninlil'e kayıkta tecavüz eder. (Bak Nunbirdu.) Mitolojide ona Enlil'in nasıl sahip olduğu belirtilmiştir. "...Enlil, genç bir tanrıçaya, güzeller güzeli Ninlil'e rastgelir. Hava sıcaktır ve Ninlil bir çağlayanın serin sularında yıkanmaktadır. Enlil karşı konulmaz bir istek duyar genç tanrıçaya karşı ve onu hemen, oracıkta elde etmek ister. Ama Ninlil direnir ve henüz daha pek genç olduğunu söyler. Enlil ise güzel Ninlil'i bir sandalın içine atarak zorla sahip olur. " Şeklinde anlatımlar devam eder. Onun yaptığı bu davranış tanrısal törelere ters düştüğü için özellikle Me'nin yasalarını incittiği için Ninlil ile birlikte yeraltına sürülür. Daha sonra Enlil'e hamile kalır. Bir yolunu bulup yeraltı dünyasından çıkarlar.

Ninmada: Sümerlerde tapınılan bir tanrı adı. Kaynak yetersizliği nedeniyle kültü ve kişiliği hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Ninmah: (Bak Ninhursag.) "yüce peri" anlamında betimlendi. Mezopotamya tanrıçalar panteonunda da "ana tanrıça"ların arasında yer alır. Diğer ana tanrıçalar ise; "ana" olarak betimlenen Mami, "yüce ilah" olarak betimlenen Dingirmah, "yüce peri" olarak betimlenen Ninmah, "doğum perisi" olarak betimlenen Nintu, "taç perisi" olarak betimlenen Aruru, Ninmena, "tanrıların perisi" olarak betimlenen Belet-ili ve tanrıça Nammu olarak belirtilmiştir. Bu tanrıçanın adı daha sonraki yıllarda oğlu Ninurta tarafından "dağların perisi" şeklinde tanımlanarak Ninhursag olarak anılmıştır. Bak Ninhursag.

Ninmena: (Bak Ninhursag.) Ninhursag'ın isimlerinden biri. "taç perisi" anlamında betimlendi. Mezopotamya tanrıçalar panteonunda da "ana tanrıça"ların arasında yer alır. Mitolojide tanrı Namu, insan soyunu yarattığı zaman bu tanrıçanın hemşire görevi yaptığı ifade ediliyor. Diğer ana tanrıçalar ise; "ana" olarak betimlenen Mami, "yüce ilah" olarak betimlenen Dingirmah, "yüce peri" olarak betimlenen Ninmah, "doğum perisi" olarak betimlenen Nintu, "taç perisi" olarak betimlenen Aruru, Ninmena, "tanrıların perisi" olarak betimlenen Belet-ili ve tanrıça Nammu olarak belirtilmiştir.

Ninmu: (Nin-mu) Ninsar"Nin-sar" adıyla da tapınıldı. Enki tarafından yaratılmıştır. Bitkiler tanrıçasıdır. Sümer tanrılar panteonunda yüce yeri olan Enki'nin yaratmış olduğu Dilmun tanrıçasıdır. Enki ile Ninhursag'ın birleşmesinden doğmuştur. Araştırmacılar Enki ile Ninhursag mitolojisinde yazmanın teknik bir şekilde bu tanrıçayı farklı bir şekilde öykünün içine koyduklarını tahmin ediyorlar. Ancak tanrıça ile ilgili önemli derecede ifadeler verilmemiştir.

Ninmug: Sümer tanrılar panteonunda yüce yeri olan Enki'nin yaratmış olduğu Dilmun tanrıçasıdır. Bazı kaynaklarda maden işçiliği tanrıçası olduğu anlatılır.

Nin-Dilman: Bak Dilmun Tanrıları.

Ninsaba: Sümerlerin dinsel mitolojilerinde tanrıların yazıcısı şeklinde tapınıldığı belirtilen bir tanrıçadır. Bu tanrıça aynı zamanda da yazıcılarla yazının tanrıçası olarak tapınılmıştır. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü ve kişiliği hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Ninsikilla: Dilmun'un koruyucu tanrıçası şeklinde tapınıldı. Enki ve Ninhursag mitolojisinin tablet çevirilerinde çoğu yerlerde Enki'nin kızı olarak yazılmasına rağmen bir dizede Sümerli Enki'nin karısı olan Damgalnunna yerine Enki'nin karısı olarak belirtmiştir. Araştırmacılar bu dizelere bir türlü anlam veremiyorlar. Nedeni de metinde de bir açıklama getirilmemiştir. Tabletteki dizelerde şöyle "...O yalnız birisiyle Dilmun'da yattıktan sonra/ - Enki karısıyla yattıktan sonra-yer/ o yer sıfattır, o yer aydınlıktır/ O yalnız birisiyle Dilmun'da yattıktan sonra/ - Enki Ninsikilayla yattıktan sonra-yer/ o yer saftır, o yer aydınlıktır/ Dilmun'da kuzgun gaklama sesleri çıkarmaz/ dar-kuşu, dar kuşunun feryadını çıkarmaz..." Bak Dilmun Tanrıları.

Ninsun: Bu adın sözcük anlamının "vahşi-dişi inek" şeklinde tanımlandığı görülür. Bazı kaynaklarda Lugalbanda'nın eşi olduğu şeklinde ifadeler var. Mezopotamya bölgesinde Akadlar ve Sümerler tarafından tapınıldı. Ninsuna adıyla da saygı gördü. Gılgamış'ın annesi olarak bilinen ve "akıllı inek tanrıça" olarak betimlenen bir tanrıçadır. Kehanetleri yüksek olan ve Sümerler tarafından yüksek saygıyla tapınılan bir tanrıçadır.

Ninsuna: Bak Ninsun.

Tanrıların elçisi Ninşubur'un heykeli

Ninşubur: İnanna'nın veziri. Babasının emriyle elinden kayığını alan deniz canavarlarından İnanan'ın emriyle kayığı geri alır. Öyküde yedi noktada deniz canavarlarının saldırılarına uğramış olsa bile kayıkla İnanna'yı Uruk kentine sağlam olarak getirir. İnanna yeraltı dünyasına girince Ninşubur'a ölüler diyarına gidip

üç gün içinde dönemezse gök tanrılarına gidip İnana için ağıt yakılmasını emreder. Sonra Enlil'in tapınıldığı Nippur'a gidip İnanna'yı kurtarması ve ölüler diyarında ölmemesi için yardım ister. İnanna, Ninşubur'a eğer Enlil yardımcı olmazsa Ur'a giderek ay tanrısı Nanna'dan yardım alacak, o da kabul etmezse Eridu'ya gidip, Enki'den yardım isteyecekti. İnanna kesinlikle Enki'nin ona yardımcı olacağını söyler. Babil'de Papsukkal adıyla tapınıldığı belirtilir.

Ninsar: Bak Ninmu.

Ninsikil: Sümerlerde tapınılan bir tanrı.

Ninsun: Sümer inançlarında üçüncü Ur Hanedanlarının başarılı olmuş krallarının kutsal annesi olarak tapınılan bir tanrıçaydı. Halk tarafından tanrılaştırılmış olan Lugalbanda'nın da karısıdır.

Ninsutu: Enki'nin ağrıyan dişinin iyileştirilmesi için Ninhursag tarafından yaratılan bir tanrıça. Buradan da anlaşılacağı, araştırmacıların da öne sürdüğü gibi Enki ile Ninhursag'ın çocukları olduğu şeklinde bir belirti görülüyor.

Ninsurta: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıça. "İneklerin hanımı" şeklinde betimlendi. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve kişiliği hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Ninti: Bu tanrıça için "Kaburga kemiğinin hanımı" ve "Yaşatan hanım" anlamlarında betimlendiği görülür. Tanrı Enki'nin ağrıyan kaburgasının iyileştirilmesi için Ninhursag tarafından yaratılmıştır. Buradan da anlaşılacağı ve araştırmacıların da öne sürdüğü gibi Enki ile Ninhursag'ın çocukları olduğu şeklinde bir belirti görülüyor.

Nintinuga: Bir tanrıçadır. Doktorların koruyucu tanrıçası Gula'nın bu tanrıçayla özdeşleştirildiği söylenir. (Ninti olma ihtimali yüksektir.)

Ninmah: Bak Ninhursag.

Nintu: (Mami adıyla da tapınıldığı anlatılır.) Bazı kaynaklarda Ninhursag (ya da Ninhursaga) nın bir başka adı olduğu belirtiliyor. Sümerlerde "doğum perisi" olarak betimlenen ana tanrıça olarak tapınıldı. Mezopotamya tanrıçalar panteonunda da "ana tanrıça"ların arasında yer alır. Diğer ana tanrıçalar ise; "ana" olarak betimlenen Mami, "yüce ilah" olarak betimlenen Dingirmah, "yüce peri" olarak betimlenen Ninmah, "doğum perisi" olarak betimlenen Nintu, "taç perisi" olarak betimlenen Aruru, Ninmena, "tanrıların perisi" olarak betimlenen Belet-ili ve tanrıça Nammu olarak belirtilmiştir.

Nintul: Enki'nin ağrıyan çenesinin iyileştirilmesi için Ninhursag tarafından yaratılan bir tanrıça. Buradan da anlaşılacağı ve araştırmacıların da öne sürdüğü gibi Enki ile Ninhursag'ın çocukları olduğu şeklinde bir belirti görülüyor.

Ninurta: (Sümerce adı Ningirsu olarak bilinir.) Enlil ile Ninlil'in oğludur. Diğer kardeşleri ise İnanna, Nanna-suen (Ya da Nanna-sin), Adad (Ya da İşkur), Pabilsag, Nusku, Utu (Ya da Şamaş) Uraş, Zababa, Ennugi'dir. Mezopotamya bölgesinde Akadlar tarafından tapınılan bir tanrıdır. Enlil'in "güney rüzgarından" sorumlu oğlu. Bir diğer taraftan Enlil'in "En-lil'in çiftçisi" şeklinde betim-lenen "fırtına ve savaş" tanrısı olarak da tapınıldı. Hatta "Sa-ban" Ninurta'nın bir simgesi olarak Kasıt dikili taşların (Kudurru) tepesine yerleştiril-miştir. Enlil daha sonra bu oğ-lunu Nippur kentinin koru-yucu tanrısı yapar. Doktorların koruyucu tanrıçası Gula-'nın kocası olduğu tahmin

Ninurta "aslan-kuş"İmduguad adlı canavarla savaşırken

ediliyor. Bazı kaynaklarda Sümerlerde bu tanrıyla ilgili hiçbir belgenin olmadığı şeklinde ifadeler var. Kült merkezi Nippur'daki "Eşu-me-şa tapınağıdır. Gula ve Ningirsu'yla yakından ilişkilendirilen Ninurta'nın Bau ile evli olduğu söylenir. Kaynaklar Ninurta ve Ningirsu'nun kişiliklerinin birbirlerine karıştığını belgelerler. Ningirsu, Ninurta'nın yerel biçimi olarak ele alındı. Ninurta (Ningirsu) Enlil'den kader tabletlerini çalan Anzu (Imduguad) kuşuna karşı tanrıları savunan bir kahraman olarak anıldı. Sümer şiiri olan "Lugale" de Ninurta'nın canavar Asag'ın kayalardan yapılmış askerlerinin hepsini yendiği belirtiliyor. Asur krallarının çoğu onun savaşçı yönünü kendilerine örnek almışlardır. Kanatlı bir diskin Ninurta'yı temsil ettiği belirtilir. Bu kanatlı disk daha sonra tanrı Aşşur ve Şamaş'a (Utu) devredildiği anlatılır. Bak Ningirsu.

Nippur: (Bazı kaynaklarda "Nipur" ya da "Nibru-dur-an-ki" olarak yazıldığı görüldü.) Bir yerleşim yeridir. Sümerlerin en kutsal kentidir. Enlil'in oturduğu kent olarak biliniyor. Bu kent araştırmacılar tarafından Sümerlerin en büyük akademilerinden birinin vatanı olarak da tanımlandı. Bugün Nuppar'ın bulunduğu yerdir. Uruk ve Ur kentlerinin yanıbaşında "iki nehirli ülke" dedikleri Mezopotamya'nın güneyinde din merkezi olarak kullanılan bir yer. Arkeologlar burada yaptıkları kazılarda Sümer-lere ait olacağı tartışılan evler buldular. Kalıntıları bulunan evler-de binlerce yazılı tabletler ele geçti. Bu nedenle Nippur kazılarında bulunan ev kalıntıları için arkeo-loglar haklı olarak her evi bir kütüphaneye benzettiler. Adına da "Bilginler Mahallesi" adı verildi.

Nippur kentinin Hititlerdeki çizimi

Şamsi-Adad. I Asur kentini ele geçirdiği zaman bu kentteki din teolojisini Asur'a taşımıştır. Bu kentin baş tanrısı Enlil'di. Enlil "rüzgarın efendisi" şeklinde tanımlanmıştı. Mezopotamya bölgesinin en yüce tanrısıydı. İşte Nippur inancına damgasını vuran Enlil'in dini Asur'a taşınmış ve orada da tapınılmıştır. Bunun daha açıklamalı anlatımını bilim adamları "Asur-Enlil Senkretizmi" olarak ele alırlar. Enlil'in tanrısal eşinin adı da Ninlil'di. Tapınağına da "dağ evi" anlamına gelen Ekur adı verilmişti. Bu kentte Amerikalı V. Hilperch, kazılar sırasında bulduğu kil tabletleri tam olarak çözemedi. Kentin bu günkü adı ise "Niffer"dir.

Nirah: Sümerlerde bir tanrı. Yılan-tanrı şeklinde betimlenmiştir. İştaran'ın da veziri olduğu söylenir. Der kentinde kültü yaygın ve uzun süreli olduğu anlatılıyor. Özellikle kudurrular üzerinde gösterilen yılan motiflerinin tanrı Nirah'a it olduğu ifade ediliyor.

Nirsikil: Bak Ninhursag.

Nitalam: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "zevce, eş" olarak tanımlanmıştır.

Ni-te: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kendi" şeklinde tanımlanmıştır.

Nisaba: Umma kentinin tanrıçasıdır. (Nisaba olarak yazıldığı da görülür.) Umma beyi (Kralı) Lugalzaggesi'nin kişisel bir tanrıçası olarak ifade ediliyor. İlk dönemlerde "tahıl" tanrıçası şeklinde tapınıldı. An ile Uraş'ın kızıdır. Sümer inançlarında Nisaba, yazının, dikilitaşlara yazılmış bilginin koruyucu tanrıçasıdır. Lagaş'ta yerel tanrılar arasında yer almış, Enlil'in kızı ve Ningirsu'nun da kız kardeşi olarak tapınılmıştır. Tanrıça Nanigbal ile özdeşleştirildiği ifade ediliyor.

Nishu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "koparılmış" şeklinde tanımlanmıştır.

Nisu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dua'da el kaldırma" şeklinde tanımlanmıştır.

Nisroch: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Ni-zuh: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hırsız" olarak tanımlanmıştır.

Nitlu: (Ya da Nitil ini) Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bakış, görüş" şeklinde tanımlanmıştır.

Nu-banda: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "işçi başı, çavuş" olarak tanımlanmıştır.

Nuabu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Nuabu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Nu-bar: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir din sınıfı kadını" olarak tanımlanmıştır.

Nudimmud: Sümer tanrısı Enki'nin bir diğer adı. Eridu kentinin önderi olarak tufan tabletinde adı geçer. Anu tarafından kendi benzeri olarak dünyaya getirilen çocuğudur. Güç ve bilge bir kişi olan Nidumud, Enki ya da Ea olarak tapınılmıştır. Bak Enki.

Nu-gig: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir rahibe sınıfı" olarak tanımlanmıştır.

Nuh: Sümer tufan kahramanı. Eski Ahit Kitabında (Tevrat) Ham, Sam ve Yasef adında çocuklarının olduğu belirtiliyor. Bak Utnapiştim/Ziusudra.

Nuhammitu: Sümerlerde tapınaklarda törenler sırasında yemek pişiren rahiplere verilen bir ad.

Nuhsu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bolluk" olarak tanımlanmıştır.

Nukaribu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bahçivan" olarak tanımlanmıştır.

Nukurtu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "düşmanlık" olarak tanımlanmıştır.

Nullanu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bunalım" olarak tanımlanmıştır.

Numun: (Ya da şumun) Ağlayan ananın taşıdığı kamışlara verilen ad. Bu ana kayıp olan oğlunu arayan bir anne olarak Sümerlerde öykülenir.

Numunburra: Sözcük anlamı kaynak yetersizliğinden dolayı bulunamadı.

Nu: Sümer dilinde bir sözcük adı. Cinsel organlardan birinin adı olduğu şeklinde ifadeler var. Ancak hangi cinsel organ olduğu şeklinde herhangi bir tanımlama yoktur.

Nu-mu-su: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dul kadın" olarak tanımlanmıştır.

Numuşda: Bazı kaynaklarda Numushda şeklinde yazıldığı da görülür. Kazallu kentinin koruyucu tanrısı olarak bilinir. Kızı Adnigkişar'a Bedevilerin koruyucu tanrısı Martu'nun tecavüz ettiği anlatılır. (Bazı kaynaklarda da ırzına geçmesine gerek duyulmaması anlatılır.) Martu, Aktab kentindeki bir törende bu kızın karısı olması için teklif eder. Çoğu kaynaklarda Numushda (Numuşda) kızı Martu (Bazı kaynaklarda Adnigkişar) ile zorla evlenen Nanna'nın oğludur.

Nu-sig: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yetim" olarak tanımlanmıştır.

Nun: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "prens, hükümdar" olarak tanımlanmıştır. Bir yetki ünvanı anlamında kullanılmıştır.

.... . nun-na: Kiş'in II Hanedan kralıdır. 180 yıl hüküm sürdüğü anlatılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

"nun-na" sözcüğü tabletin kırık olması nedeniyle tam olarak okunamadığı için kralın adının bir bölümü olarak kayıtlara geçmiştir.

Nunnammir: Enlil'in bir diğer adıdır.

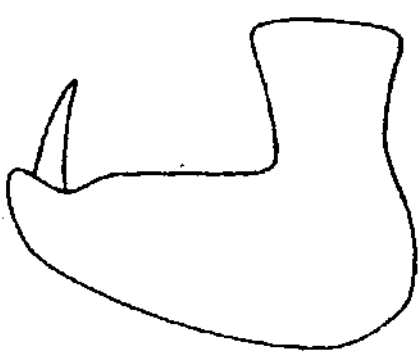
Nunbarşegunu: Ninlil'in annesidir. Enlil'in de kayınvalidesidir. Ninlil'in Enlil ile evlenmesini yüreğine koyup kızının onunla evlenmesi için bazı öğütler verir. Bu öğütlerle ilgili tabletler bulunup tercüme edilmiştir.

Nunbirdu: Bir kanal adı. Nippur kentinin kuzey batısında bulunur. Burada Enlil Ninlil'e tecavüz etmiştir.

Nungal: Ereşkigal'ın kızıdır. (Manungal olarak da yazıldığı görülür.) Yeraltı dünyasının tanrıçalarından birdir. Enlil'in küçük oğlu Birtum'la evli olduğu ifade ediliyor. Lagaş kentinin yerel tanrılar listesinde yer aldı. Bu tanrıçanın Nippur kentindeki "E-kur" tapınağıyla ilişkili olduğu belirtilir. Nintinuga ile özdeşleştirilmiştir.

Nunuz: Nunuz taşları olarak ifade ediliyor. Araştırmacılar bu taşların yumurta biçimli taşlar olduğunu anlatırlar.

Nur-adad: Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1865-1850 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Bir darbe sonucu Larsa kentinin denetimini eline geçirerek, halkın isteğini yerine getiren bir şeklinde belirtiliyor. Ona halk çocuğu adı da verilmişti. İsin kentiyle sorun yaşadığı tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Nusku'nun simgesi

Nurdada: Sümerlerde bir ad.

Nusku: (Nuska olarak bir telaffuzunun olduğu belirtiliyor.) Enlil ile Ninlil'in oğludur. Diğer kardeşleri ise İnanna, Nanna-suen (Nanna-sin), Adad (İşkur), Pabilsag, Utu (Şamaş) Uraş,

Zababa, Ennu-gi, Ninnurta (Ningirsu)'dur. Enlil'in aynı zamanda sadık veziridir. Enlil'in Ninlil'e tecavüz edeceğini anlayınca ona bir kayık getirir ve Enilil de bu kayıkta Ninlil'e tecavüz eder. Nusku'nun araştırmacılar tarafından bulunan soy kütüğünde adı geçen Enul ve Ninul'un oğlu olduğu söylenir. Enlil'e yaptığı vezirlik dışında bağımsız, ateş ve ışıkla ilgili bir tanrı olduğu da belirtiliyor. Gibil'in babası olduğu şeklinde bilgiler var.

O

Oannes: Hayvan görünümlü bir bilge. Adapa ile özdeşleştirilmiş olduğu ifade edilir. Kaynaklarda neden hayvan görünümlü olduğu şeklinde açıklayıcı bilgilere rastlanmadı. Büyük bir ihtimalle bir hayvanla betimlenmiş olacağı için "hayvan görünümlü bir bilge" olarak tanımlanmıştır.

Obeyt dönemi: (El Obeyt olarak da yazıldığı görülür) Araştırmacılar Aşağı Mezopotamya'nın en eski kültür dönemlerini iki aşamada incelemişlerdir. Bunlar; a) Obeyt dönemi, b) Uruk dönemi olarak incelenmiştir. Obeyt dönemiyle ilgili kalıntılar el değmemiş çoğu topraklarda bulundu. Bu kültürle ilgili halkın, Sümer kökenli olduğu anlatılmışsa da bazı kaynaklarda Babil kökenli bir halkın olduğu şeklinde ifadeler görüldü. Arkeologlar en eski Sümer çiftçilerinin "el obeyt" kültürüyle yakın ilişkiler içinde olduğunu belirterek Ur'daki kazılar sonucu onların bu kültürün yaratıcıları olduğunu belirtirler. Bilindiği gibi Sümer kökenli olmadığını yazan araştırmacıların arkeologların ileri sürdükleri belgeli açıklamalarıyla ters düştükleri de ortadadır. Çünkü Arkeologlar "el obeyt" kültürünün öncüleri olarak Sümerleri göstermektedirler. Ur'da yapılan kazılarda bulunan çanak çömleklerin tarihsel saptanması bu kültürün Sümerlere dayandığı ortaya çıkıyor.

Hatta Akadlardaki bir kavimin de Obeyt kültürüyle yakın ilişkisi olduğu şeklinde kaynaklarda ifadeler yer alır.

Orta Asur Kanunları: Hammurabi kanunlarından sonra yazılan kanunlar olduğu belirtilmektedir. İ.Ö. 1700-1050 tarihleri arasında yürürlükte olan Asur yasalarıdır. Kanunlarda ana maddeler kadınlar ve onların suçları işlenmektedir.

Ö

Ölüm ve törenler: Mezopotamya bölgesindeki inançlara göre ölümsüzlüğün sadece tanrılara mahsus olduğu diğer insanların da ölümlü olduğu fikri vardı. Hatta bununla ilgili ölümsüzlüğü elde etmek için mitolojik öykülerin bulunduğu bu gerçeği kanıtlamaktadır. Halk, öldükten sonra yaşamın olabileceği bölgenin iyi olmadığı ve canavarların elinde olduğu şeklinde bir inanca sahiplerdi. Yapılan araştırmalarda Sümerlerin inançlarındaki yeraltı tanrılarının toza dönüşmesine karşılık Babil ve Asurlarda ise yeraltı dünyasının canavarlarla dolu olması fikri vardı. Genellikle ölü gömme fikri önceleri yaşayanların rahatsız olmaması fikriyle yapılırdı. Nedeni de ölen özgür bırakıldığında ruhları yaşayanlar arasında dolaşacak ve onları rahatsız edeceklerdi. Bu nedenle gömme işlemi uygulanmıştır. Ayrıca gömmeden sonra toprağa sıvı bir maddenin dökülmesi ölüye su ihtiyacının giderilmesi şeklinde yapıldığı öne sürülür. Uruk kentinde mezarların bulunmaması ölünün dışarıda çürümeye terk edilmesi olarak ifade edildi. En eski mezarlar Zagros dağı eteklerinde bulunmuştur. Büyüklerin mezarına bazen küçük çocuklar da konurdu. Ancak bebekler için daha farklı bir gömme töreni yapılırdı. Bunlar genellikle evlerdeki (Özellikle yemek yapılan odanın kapı eşiği altına) döşemenin altına

ya da yemek yapılan odanın kapı eşiğinin altına gömülürdü. Ölülerin mezarlarına eşyaları da gömülürdü. Mezara konulan eşyaların ise çeşitli amaçlara hizmet ettiği belirtilir.

Ölüm sonrası: Sümerlerde dinsel anlayıştaki yeraltı dünyası genellikle büyük ve kutsal kozmik bir boşluk olarak değerlendiriliyordu. Ölüler gömüldüğünde ruhları mezarlardan yeraltı dünyasına giderdi. Büyük kentlerde yapılan mezarlarda ruhlar için çıkış kapıları vardı. Yeraltı dünyasına giderken bir ırmaktan geçmek zorundaydılar. Yönetilen yer ise Nergal ile Erişkigal'ın sarayıydı. Bu ikisinin arasında yargıçlık görevini üstlenen Anunaki adında bir tanrı gurubu vardı. Ayrıca bunlara yeryüzündeki ölü tanrılardan bir gurup hizmet ederdi. Bu sarayda güvenlik göreviyle ilgili Galla adlı şeytanlar vardı. Yeraltı dünyasına gitmek için sert kuralların uygulandığı ifade edilir. En iyi bölümler krallar ve önemli kariyeri olan rütbeli görevlilere verilirdi. Bunlar büyük kahraman Gılgamış tarafından destekleniyordu. Çünkü Gılgamış öldükten sonra tanrıların arasına katılmıştı. Yeraltı karanlıktı. Ancak gece güneş orayı aydınlatır, ay ise her ayın sonunda yeraltı dünyasına inerdi. Yeraltı dünyasına inenler güneş tanrısı Utu'nun başkanlığını yaptığı bir mahkemede yargılanırdı. Eğer ruhun yargılanması sırasında karar olumlu çıkarsa ruh, ebediyen rahat ederdi.

P

Pabilsag: Enlil ile Ninlil'in oğludur. Diğer kardeşleri ise İnanna, Nanna-suen (Nanna-sin), Adad (İşkur), Nusku, Utu (Şamaş) Uraş, Zababa, Ennugi, Ninnurta (Ningirsu)'dur. Ninisina'nın kocası olduğu belirtiliyor. Sümer inancında takımyıldızları temsil ederek Larak kentinde

tapınılmıştır. Pabilsag, (Bazı kaynaklarda Doktorların koruyucu tanrıçası Gula'nın kocası olduğu tahmin ediliyor). İsin kentinin koruyucu tanrısı Ninisina'nın kocası ve Enlilin'de oğludur. İsin kentinde olduğu gibi Nippur kentinde de kültü vardı. Kişiliği hakkında belge eksikliği nedeniyle yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak eski Babil inancında Ninurta/Ningirsu'yla özdeşleştirildiği belirtiliyor. Tufandan önceki Sümer kenti olan Larak'da da tapınılmış olduğu ifade ediliyor.

Pad: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "anmak, adlandırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Pagalguenna: Enuma Eliş destanında tüm ülkeler üzerinde hakimiyeti olan biri şeklinde ifade ediliyor. Destan ile ilgili Tablet VII'de "...Pagalguenna'(dır), birinci (kişi) si bütün ülkelerin, kuvveti sonsuz olan, kardaşları tanrılar arasında (adı) yüceltilen, hepsine hakan olan..." şeklinde açıklamalar var.

Pagu: (Ya da puagu) Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "birinin bir şeyini almak" şeklinde tanımlanmıştır.

Pahu: (Ya da pawahu) Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "takas, karşılığında bir şey alarak değiştirmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Pahar: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çömlekçi" olarak tanımlanmıştır.

Paharu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "toplanmak, yığın olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Pala: İnanna'nın giydiği kraliçelik elbisesinin adı.

Palasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "birine bakmak" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "delmek, delik açmak" anlamında tanımlanmış.

Panu: Akad dilinde bir sözcüktür. Anlamı ise "ön, çehre" şeklinde tanımlanmıştır.

Panu sakanu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir şey yapmaya karar vermek" şeklinde tanımlanmıştır.

Panu wabalu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "affetmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Pap-nigin-gara: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Par-şi-ia: Sözcük anlamı "benim Me'lerim " şeklinde tanımlanmıştır.

Papsukkal: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Paqadu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "himayeye almak" şeklinde tanımlanmıştır.

Parasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kesmek, bölmek, karar vermek" şeklinde tanımlanmıştır.

Parsiktu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ölçü birimi" olarak tanımlanmıştır.

Pasasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "silmek, bozmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Pissatu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sığır hastalığı" şeklinde tanımlanmıştır.

Paşanu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "örtmek, peçelemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Paşşunu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "örtü" olarak tanımlanmıştır.

Paşişu: Sümer inançlarında dini törenleri düzenleyen rahiplere verilen bir addır. Bunlar cinsel hastalıklara yakalananların tapınağa gelmesiyle hasta olan organın bir benzerinin maketini yaparak tanrılara sunarlardı. Hastalığın bu şekilde geçeceğine inanılırdı.

Pasahu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "teskin etmek, moral vermek" şeklinde tanımlanmıştır.

Pasaqu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çok zor olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Pasaru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çözmek, satmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Pasatu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sildirmek, bir adı sildirmek(yazıtlardan)" şeklinde tanımlanmıştır.

Patesi: Sümerlerde tanrıların yeryüzündeki temsilcileri olarak bilinen rahip krallara verilen bir addır. Bunlar tanrılar adına halkı yönettiklerini söylerlerdi.

Pazuzu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "kötü ruhların kralı" şeklinde tanımlandı. Pazuzu aynı zamanda bir tanrı adıdır. Bu tanrının "ateş-peri" olduğu belirtilirken; kuş ayaklı, kuş kanatlı bir insan şeklinde betimlenmiştir. Hastalıkları iyileştirdiğine inanılır. Hasta olanlar iyileşmek için boyunlarında onun resmini taşırlar. Ayrıca veba hastalığını getirdiğine de inanılırdı.

Pazaru: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yığın yapmak" şeklinde tanımlandı.

Pehu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "gemi zivtlemek" şeklinde tanımlandı.

Petu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "açmak, açık olmak, sırları çözmek" şeklinde tanımlandı.

Petu kakku: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "silah çekmek, savaşa hazır olmak" şeklinde tanımlandı.

Pihu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "bir bira çeşidi" şeklinde tanımlandı.

Pi-lul-da: Akad dilinde "Billudu" olarak yazılır. Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "töre, örf, gelenek" olarak tanımlanmıştır.

Pirigme: (Ya da Ugme). Lagaş II Hanedan kralıdır. Gudea'nın da torunudur. Belge yetersizliğinden krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Pitu-uzni: Enki'nin sıfatlarından biri.

Pu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "ağız" şeklinde tanımlandı.

Pu-abia: Sümerlerde bir kraliçe. Mezarı arkeolojik kazılarda Ur kentinde bulundu. Pu-abi'nin Sami dilinde bir ad olduğu belirtilmiştir. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha detaylı açıklama yapılamıyor.

Pulal: Sözcük anlamı bilinmiyor. Ancak Enlil ve Ninlil'in mitolojisinde Nippur kentinde adı geçen İdsalla ırmağında bir su kaynağı olduğu ifade ediliyor.

Puru: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "kura çekmek, zar atmak" şeklinde tanımlandı.

Purgullu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük "mühür kazıcı" şeklinde tanımlanmıştır.

Purhum: Sözcük anlamı "meclis" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımla özgür halklar ya da kentlilerden oluştuğu ileri sürülen bir meclis olarak da söz ediliyor. Meclisin içinde de yaşlılar tarafından kurulmuş olan özel bir danışma vardı. Buna da "yaşlılar" anlamında kullanılan Şibutum adı verilmişti. Meclisin dar bir görevde kalmadığını bir Babil atasözü şu şekilde açıklar. "...Gidip mecliste durma: Didişmenin ortasında olma. Didişme sırasında kader seni bulur: Belki de kendinin olmayan bir davada, Seni tanık yaparlar..."

Poebel: Çivi yazısı uzmanıdır. Özellikle Gılgamış destanındaki çevirisiyle tanındı. Kaynaklardaki bilgi yetersizliği nedeniyle doğru kimliği açıklanamamıştır. Ancak 1913-1935 tarihleri arasında tabletleri çözdüğü şeklinde tarihsel ifadeler var.

Puannum: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Puannum'un 840 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Puhu: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bedel" şeklinde tanımlanmıştır.

Puhru: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "topluluk, ihtiyar meclisi" olarak tanımlanmıştır.

Pukku: Özelliği tanımlanmamış bir nesne olduğu anlatılır. Niku'nun ölüler ülkesine düşen bir varlık şeklinde belirtilmiş olduğuna dair kaynaklarda ifadeler var. Gılgamış Pukku ve Mikku adlı yaratıkların ölüler diyarına düşmesiyle üzüntüyle ölüler diyarının kapısında oturur ve onlar için yas tutar. Gılgamış destanında yer alan metinlerle ilgili bulunan tablette "...Ey pukkum, ey mikkum/ Gücüne karşı konulmaz pukkum/ Dansının ritmi eşsiz mikkum/ Eskiden marangozun evinde benimle olan Pukkum/ marangozun karısı beni doğuran ana gibi benimleydi o zaman / Marangozun kızı küçük kardeşim gibi benimleydi o zaman/ Pukkum, seni ölüler diyarında kim çıkaracak/ Mikkum seni ölüler diyarının "yüzü"nden kim çıkaracak..." şeklinde ifadelerden de anlaşıldığı gibi Gılgamış onların ölüler diyarına gitmelerine son derece üzülmüştü. Ancak bazı kaynaklarda bir davul olduğu şeklinde ifadeler görülüyor.

Puruşhanda: (Anadolu uygarlıklarında adı geçen Puruşattum kentiyle aynı kent olduğu tahmin edilmektedir).

Tuzgölü'nün güneyinde yer alan bir Anadolu kentiydi. Acemköy (Acemhöyük) olarak bilinen bir yerde olduğu anlatılır. Bu kentte yaşayan bazı Akadlı tüccarlar Sargon'a (Sargon II) başvurarak yerel bir anlaşmazlıktan dolayı destek isterler. Kentte Hititlerin yaşadığı anlatılmaktadır. Kral Sargon, Puruşhanda halkına yardım etmek için İ.Ö. 2300 dolaylarında sefere çıkmıştı.

Purussu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hüküm" olarak tanımlanmıştır.

Purussu parasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hüküm kesmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Pusqu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "zorluk, güçlük" şeklinde tanımlanmıştır.

Puzriş-Dagan: (Ya da Selluş-Dagan.) Bugünkü Drehem'ın eski adıdır. Nippur kentinin yakınlarında yer alan arkeolojik bir sit alanıdır. Burada yapılan kazılarda Üçüncü Ur hanedan dönemine ait ekonomiyle ilgili tabletler bulunarak koruma altına alınmışlardır.

Puzur-Ili: Erken dönem III Hanedanlığında Uruk IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Puzur-Ili'nin 5 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Puzur-Sin: Erken dönem III Hanedanlığında Kiş kent IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Puzur-Sin'in 25 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Puzur-Sin: Guti kent devletinin kralıdır. 7 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Puzurnumuşta: (Puzur-numuşta şeklinde yazıldığı da görülür) Kazallu kentinin valisidir. Arkeolojik bir araştırmada

ortaya çıkan bir mektup bu valinin önemini ortaya çıkardı. Vali İşbi-Erra'ya gönderdiği ve cevabını aldığı şekilde tanınır.

Puzur-Nirah : Erken dönem III Hanedanlığında Akshak kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Puzur-Nirah'ın 20 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Q

Qabala: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "kavga, mücadele" şeklinde tanımlandı.

Qabu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "söylemek, konuşmak" şeklinde tanımlandı.

Qadadu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "eğilmek" şeklinde betimlenerek tapınıldı.

Qadistu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "ekler" şeklinde tanımlandı.

Qalu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "nazari dikkate almak" şeklinde tanımlandı.

Qapu: (Ya da qıapu) Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yıkılmış, yıkılmağa yüz tutmuş" şeklinde tanımlandı.

Qaqqadu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "baş" şeklinde tanımlandı.

Qalu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yakmak" şeklinde tanımlandı.

Qaritu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. s Sözcük Türkçede "ambar" şeklinde tanımlandı.

Qasu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "hediye etmek" şeklinde tanımlandı.

Qata nasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dua etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Qata wabalu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sarkıntılık etmek, el kaldırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Qatu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "bitirmek, sonunu getirmek" şeklinde tanımlandı.

Qarnu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "boynuz" şeklinde tanımlandı.

Qerebu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yaklaşmak, dokunmak" şeklinde tanımlandı.

Qepu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "itimat etmek, güvenmek" şeklinde tanımlandı.

Qibtu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "veresiye, borç" şeklinde tanımlandı.

Qinazzu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "kamçı" şeklinde tanımlandı.

Qü: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "litre, (hacim ölçüsü)" şeklinde tanımlandı.

R

Ra: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "vurmak" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Rabianum: Mezopotamya'da küçük kentlerin başındaki yöneticilere verilen bir addır.

Rabianum: Belediye meclisi olarak ifade ediliyor. Belediye başkanına verilen ad olarak da ele alınmış bir sözcüktür.

Rabü: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "büyük olmak" şeklinde tanımlandı. Bazı kaynaklarda da "ödemek, yerine koymak" şeklinde ifade edilmiştir.

Rabaşu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yayılmak, (hayvanlar için)" şeklinde tanımlandı.

Raggu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. "kötü, çirkin" şeklinde tanımlandı.

Ragamu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "itiraz etmek, şikayette bulunmak" şeklinde tanımlandı.

Rahaşu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "taşmak" şeklinde tanımlandı.

Rahip sınıflar: Sümerlerde özellikle tanrı An'ın altında onun kültünü temsil eden rahipler sınıfı vardı. Bu rahipler sınıfı Guda, Mah, İşib ve Nindingir adlarıyla panteonda An'ı temsil ettiler. Rahiple sınıfı hakkında belge yetersizliği nedeniyle çalışanların görevleri konusunda ne yazık ki aşıklama verilemiyor. Ancak İşib'in arındırma törenleri ve Gala'nın (Kaynaklarda Gala'nın rahip sınıflara dahil edilip edilmediği belirtilmemiş) da bir nevi tapınak şarkıcısı olduğu belirtiliyor.

Rakabu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "ata binmek" şeklinde tanımlandı.

Rakasu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "bağlamak, sağlam bağlamak, sarmak" şeklinde tanımlandı.

Ramu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "sevmek" şeklinde tanımlandı.

Ramanu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "kendi, bizzat" şeklinde tanımlandı.

Rasadu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "sağlamlaştırmak" şeklinde tanımlandı.

Rasu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "almak, elde etmek" şeklinde tanımlandı.

Rapasu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "geniş olmak" şeklinde tanımlandı.

Raşu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yardımcı" şeklinde tanımlandı.

Radau: Çivi yazısı uzmanıdır. Özellikle Gılgamış destanındaki çevirisiyle tanındı. Kaynaklardaki bilgi yetersizliği nedeniyle doğru kimliği açıklanamamıştır. Ancak 1913-1935 tarihleri arasında tabletleri çözdüğü şeklinde tarihsel ifadeler var.

Raqu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. "boş olmak" şeklinde tanımlandı.

Raqü: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "korumak" şeklinde tanımlandı.

Ragaba: (Ya da Ulak) Sözcük Türkçede "Haberci" olarak tanımlanmıştır.

Rasabu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yumruklamak" şeklinde tanımlandı.

Re'um: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "çoban" şeklinde tanımlandı.

Redu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "sürmek, sevk etmek" şeklinde tanımlandı.

Resa kullu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "bir kimsenin emrinde olmak" şeklinde tanımlandı.

Ribitu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "meydan, cadde" şeklinde tanımlandı.

Rittu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "bilek, mühür taşıyan" şeklinde tanımlandı.

Rig: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hediye etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Rigmu: Akad dilinde Sözcük Türkçede "gürültü" olarak tanımlanmıştır.

Rim-sin: İsin hanedanlığının sona ermesini sağlayan Larsa kralının adıdır. İ.Ö. 1822-1763 tarihleri arasında egemenlik yapmış olabileceği tahmin ediliyor. Prenslere yakışır bir fiziği(?) uzuvlarının büyük olduğu şeklinde ifadelere yer veriliyor. Samuel Noah Kramer'in tablet çevirilerinde Rim-sin ile ilgili uzuvlarının iyi olduğunu belirten paragraflarla karşılaşır. Bu kral döneminde Lipit-İştar'a saldırarak onun egemenliğine son verdi. Lipit-İştar karşısında aldığı bu galibiyet daha sonra kısa sürdü. Sümerlerin önemsiz gördükleri Babil kentinde Hammurabi adında biri egemenlik için tahta geçti. Daha sonra da Larsa kral-

lığı dahil Elam, Mari ve Eşnunna krallıklarına saldırarak tarihte Sümerlerin bitişini sağladı.

Rimuş: (Ya da Rimush) Akad kralıdır. Sargon'un oğludur. İ.Ö. 2581-2573 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtiliyor. (Bazı kaynaklarda hüküm tarihleri İ.Ö. 2278-2270 şeklinde ele alınmıştır) İmparatorluğu genişletmek için birçok askeri sefer yapar. Krallığa geçtiği zaman iç isyanlar ve ayaklanmalar oldukça çoğalmıştı. Onbinlerce askerle birlikte Ur, Adab, Umma, Lagaş, Der, Kazallu kentlerini kuşattı. Ardından Elam ile Barahşi ülkelerini fethetti. Ancak krallık tahtında dokuz yıl kaldığı belirtilir. Ondan sonra aynı şekilde askeri politikayı takip eden kardeşi (Bazı kaynaklarda ağabeyi olarak ele alınmıştır) Maniştuşu başa geçti. Rimuş babasının ölümünden sonra kral olduğu zaman ülke içinde büyük sorunlar vardı. Ülke içi ve dışında babası Sargon'un da baş edemediği isyanlar vardı. Rimuş talihsiz bir şekilde krallığı devralırken bu isyanlar onun karşısında büyük bir sorun olarak görünüyordu. Tarihler Rimuş'un ateşlenen isyanları bastırmak için son derece kanlı baskınlar yapmış olduğunu belirtir. Onun krallığına karşı gelen Elamlılara da ağır kayıplar verdirdi. Ve kendi adına da Rimuş kentini kurdu.

Riqütu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından bu sözcük "boşluk" şeklinde tanımlandı.

Riqüssu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "boş olarak" şeklinde tanımlandı.

Risibtu: (Ya da risbatu) Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "kavga, döğüş" şeklinde tanımlandı.

Rugummu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "şikayet" şeklinde tanımlandı.

Rugummanu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "belli bir şikayet isteği" şeklinde tanımlandı.

S

Sa: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "adlandırmak" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı yerlerde "satın almak" anlamında da kullanıldığı görülür. Bu sözcüğün "iç, kalp" anlamında da tanımlandığı belirtiliyor.

Sa'alu: (Ya da Salu) Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "sormak, soru sormak" şeklinde tanımlandı.

Sabahu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "birikmek" şeklinde tanımlandı.

Sabitum: Sümer dilinde bir müzik aletinin adı.

Sabium: İ.Ö. 1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil hanedan kralıdır. İ.Ö. 1844-1831 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sadaru: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "sıralamak, kaydetmek" şeklinde tanımlandı.

Sa-dug: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "zamanında verilen vergi ve takdime" şeklinde tanımlanmıştır.

Saf-en-lik: Enmerkar'ın şiirsel destanında belirtilen bir sözcük. Anlamına ulaşamadım. Şiirde "...Ben, Abzu'dan çıkıp ilahiler söylediğim zaman/ Eridu'dan kutsal yasaları getirdiğim zaman/ Saf-en-lik'i.... . gibi geliştirdiğim zaman..." şeklinde dizeler arasında geçmiştir.

Sag-ga: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "baş koyacak, baş koyma" şeklinde tanımlanmıştır. "Sag" şeklinde yazıldığı da görülür.

Sagarkti enlil: Kassit Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1263-1250 tarihleri arasında hüküm yapmış olduğu tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Sagarra: Sümerce bir sözcüktür. Ancak anlamı belge yetersizliğinden bulunamadı.

Sa-gis-ra: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "katil, öldürme" olarak tanımlanmıştır.

Sag-bi-se-e-a: Sümer dilinde bu sözcük "ölümsüz" olarak tanımlandı.

Sagburru: Maşmaş'ı yenilgiye uğrattığı söylenen yaşlı kadın. Bak Maşmaş.

Sagidda: Sümerce bir sözcüktür. Ancak anlamı belge yetersizliğinden bulunamadı.

Sag-ku-gal: Sümerce bir sözcüktür. Ancak anlamı belge yetersizliğinden henüz saptanamamıştır.

Sag-rig: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çeyiz" olarak tanımlanmıştır.

Sag-du-a: Sümer dilinde bu sözcük "önde gelen" şeklinde tanımlanmıştır.

Sagu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "hareket etmek" şeklinde tanımlandı.

Sa-gu: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sığırtmaç" olarak tanımlanmıştır.

Sagursag: (Bir yetki ünvanı şeklinde tanımlandı) İnanna'nın bir yandaşı olduğu belirtiliyor. Sümer dilinde kadım anlamında kullanılmış. Bu sözcük Sümerli bir yazarın "me"lerin sıfatlarını belirtirken listenin içine "kadım" anlamına gelen bu sözcüğü de koymuş ancak açıklık getirmemiştir.

Sahar: Sümer dilinde bir testi türü. Zaten araştırmacılar yaptıkları arkeolojik kazılarda bol miktarda çanak çömlek bulmuşlardır. Sahar adı verilen testi de bu buluntular arasında yer alır.

Sahamu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "zorlamak, ziyet etmek" şeklinde tanımlandı.

Sahmastu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "isyan, başkaldırma" şeklinde tanımlandı.

Sakallu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "elde edip sahip olmak" şeklinde tanımlandı.

Sakapu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "darbe, hükümeti devirmek" şeklinde tanımlandı.

Sal: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kadın" olarak tanımlanmıştır.

Sal-lü-din-ya: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "meyhaneci kadın" olarak tanımlanmıştır.

Sal-ku: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sırt eti" olarak tanımlanmıştır.

Şalu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "dalmak" şeklinde tanımlandı.

Sam: Bak Ham.

Samahu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "birleştirmek, katmak" şeklinde betimlendi.

Samana: Sümerlerde adı geçen bir mitolojik yaratık. Canavar. Samana adı tahıla zarar veren bir böcek adı olarak da belirtilmiştir. Büyükler çocuklarına ve yetişkin gençlere bu canavardan korunmaları için talimatlar verirlerdi. Mitolojik yaratık olan Samana'nın adı kayıtlarda değişik ad-

larla da anılır. Ancak genelde "Saman" biçiminde yazılmıştır.

Samani: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Hale'nin oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Saman-la: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "seyyar satıcı, torba taşıyan" olarak tanımlanmıştır.

Samium: Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1976-1942 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Samsi-ditana: İ.Ö. 1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil hanedan kralıdır. İ.Ö. 1625-1595 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Samuel Noah Kramer: Amerikalı bilgin, araştırmacı ve dilbilimcidir. Sümer dilinde yazılmış kil tabletleri günümüze kazandırmakla tanınır. Çevirilerini yaptığı tabletlerden Sümerlerin İç Asya'dan göç eden kabilelerden oluştuğunu anlatır. Kramer yaklaşık 60 yıl Sümer edebiyatı üzerine çalıştı. Gezmedik, araştırmadık müze ve kent bırakmadı. İstanbul'daki Eski Şark Eserleri Müzesinde Sümerlere ait çivi yazılı tabletleri Muazzez İlmiye Çığ ve Hatice Kızılay ile beraber kopyalayarak çevirisini yaptı. Müzenin bir bölümünü "Çivi Yazısı Tabletleri" adı altında arşiv haline getirdi.

Samsu-iluna: Sümerlerde bir kral. Hammurabi'nin oğludur. İ.Ö. 1685-1645 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade edilmiştir. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 1894-1881 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtilmektedir.) Oğlu Abi-Eşuh

(İ.Ö. 1711-1684) döneminde Orta Fırat bölgesi krallığın güçsüzlüğünden dolayı Babil kentinin yönetiminin dışında kalmıştır. Yerine oğlu Abi-Eşuh geçti.

Sanga: Tapınaklarda görev alan üst düzey görevlilerden. Bunlar politikada belirleyici bir rol üstlenirlerdi.

Sangu: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "rahip" olarak tanımlanmıştır.

Sanaqu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "göz kulak olmak" şeklinde tanımlandı.

Sapahu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "dağıtmak, evi bakımsız bırakmak" şeklinde tanımlandı.

Saparu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "ağ" şeklinde tanımlandı.

Sar: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "büyük" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca hacim ölçü biriminde "bahçe büyüklüğü" olarak da tanımlanmıştır.

Sargon'a ait olduğu ileri sürülen bir başlık

Sararu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından bu sözcük "yalan söylemek, ihanet etmek" şeklinde tanımlandı.

Sarbatu: Cinsi bilinmeyen bir ağaç türü. Geniş yapraklı olduğu belirtilmiştir. Şukalletuda adlı bahçivan bu ağacı bahçesine eker ve ürününü zararlı olaylardan korur.

Sargon: (Bazı kaynaklarda "Şarrukenu" adıyla da tanımlanmaktadır.) İ.Ö. 2637-2582 tarihleri arasında hüküm sürmüş Akad hanedanın kurucu kralıdır. (Asur kralı Sargon, Akad kralı Sargon ile karıştırılmasın diye Asur kralı için tarihçiler Sargon II adını kullanırlar.) Sami İmparatorluğunu kuran ilk kral. (Şarrum-kin olarak da bilinir.) Akad kökenli olduğu belirtilir. İ.Ö. 2276-2220 tarihleri arasında hüküm sürdü. Agade kenti (Akad) hanedanlığı-

nın kurucusu. Bu imparatorluk İ.Ö. 2340-2198 tarihleri arasında hüküm sürdü. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 2334-2154 tarihleri olarak da ele alınmış) Kiş kent devletinin kralı Ur-Zababa. daha sonraki yıllarda Sami İmparatorluğunu kuran Sargon'u Fırat nehri üzerinde bir sepet içinde bulduğu ve daha sonra adının Sargon olarak anıldığı Sargon'u büyüttüğü hikaye edilir. Ur-zababa bir savaşta döndüğünde Sargon göçmen olan Samilerin başına geçer ve babalığını tahttan indirip bir nevi devrim yaparak işe başlar. (Bir öyküde de Asur tanrıçası İştar olarak bilinen İnanna'nın Sargon'u korumuş ve şans verdiği anlatılır.) İlk askeri seferini Uruk kent kralı Lugalzaggasi'ye karşı yaptı. Kralı yakalayıp Nippur'a getirdi ve orada astı. Daha sonraki yıllarda Agade kentini kurarak başkent olarak kullandı. Kentin kurulmasından sonra Akadlar olarak tarihe geçerek büyümeye başladılar. Sargon, Mezopotamya bölgesindeki kent devletlerini uzun bir zaman bir merkez içinde tutmayı başaran kral olarak tarihe geçti. Orta Anadolu'da bulunan Puruşhanda krallığına kadar ilerlediği anlatılır. Sargon kral olduktan sonra çocukluğunu anlatan tabletler yazdırır. Bu tabletler Asurbanipal'ın kütüphanesinin harabeleri arasında bulunur. Sargon'un çocukluğunu anlatan tablette "...Güçlü kral, Akad'ın kralı Sargon benim. Annem bir tanrıça idi. Babamı tanımadım. Babamın erkek kardeşi dağlarda oturur. Şehrim Fırat kıyısındaki Azupiranu'dur. Annem, tanrıça, bana gebe kaldı. Gizlice beni doğurdu, sazdan bir kutuya koyup kapısını karasakız ile kapattı ve beni ırmağa emanet etti. Üstümden geçmeden, ırmak beni kaldırdı ve Akki'ye, sulayana götürdü. Sulayan Akki beni kabul etti. Akki beni oğul olarak kabul etti ve büyüttü. Akki, sulayan, beni çoban yaptı. Ben çoban iken İştar beni sevdi ve dört yıl boyunca hükümdarlık yaptım. Kara başlı insanlara hükmettim ve onları yönettim. Güçlü duvarları bronz baltalar ile yıktım. Yukarılardaki dağlara çıktım ve aşağı dağları geçtim. De-

niz kenarındaki ülkeyi üç kere kuşattım. Tilmun'u kendi ellerimle fethettim..." şeklinde ifadeler yer alır.

Sargon'un öyküsü: Akadlı (Ya da Agade) Sargon kral olduktan sonra yazmanlara kendisi için bir tabletin yazılmasını emreder. Hazırlanan tablette Sargon kendisinin çocukluğunu ve gençliğini anlatır. Öyküye göre Sargon yoksul bir kadının oğludur. Amcası dağlarda yaşayan biriymiş. Annesi onu Fırat nehri kıyısındaki bir kentte gizlice doğurmuş ve daha sonra etrafını zivtle izole ettiği bir kamış sepete koyarak nehrin sularına bırakmış. Nehirde Akki adında bir bahçıvan bulur ve büyütür. (Hz. Musa'nın öyküsüyle eksiksiz örtüşmektedir. Burada akla ilk gelen şey, Sümer öykülerinin Mısır'da çok ilgiyle izlenmiş olduğu ortaya çıkıyor. Çünkü Sargon'un öyküsü ilginç olduğu için Musa'nın da dikkatini çekmiş ve notları arasında yaşamını Sargon'un yaşamına benzer bir şekilde işlenmesini sağlamıştır. Çünkü dramatizeli bir öyküsü vardı Sargon'un.) Büyüdükten sonra halk onu tanrıça İnanna'nın sevgisini taşıyor olabilir düşüncesiyle Karabaşlıların başına kral yaparlar. Görüleceği gibi Sargon, Agade kentinin kralı olur ve Agade (Akad) Hanedanın kurucu kralı olarak tarihte yer alır. Sargon ile Musa'nın yaşam tarihleri de ilginçtir. Musa, Ramses II'nın hüküm sürmüş olduğu dönem olan İ.Ö. 1279-1213 (yani İ.Ö. XII'nci yüzyıl) tarihlerinde Mısır'da yüceltilirken, Akad (Agade) kralı Sargon ise İ.Ö. 2637-2582 tarihleri arasında hüküm sürmüş bir kral olarak karşımıza çıkar. İkisinin yaşamı arasında yaklaşık 1350 yıl bulunmaktadır. Yani Sargon Musa'dan 1350 yıl önce yaşamış ve çocukluğu Sümerli yazmanlar tarafından kil tabletlere işlenerek anlatılmıştı. Bu anlatımlar yapıldığında Musa denilen bir ad yoktu. Daha sonra yani 1350 yıl sonra Mısır'da tıpkı Sargon'un yaşamına benzer dramatizeli bir öyküyle Musa görünür. Nasıl olurda Musa kendini Sargon'un yaşam alanı içine koyar. Sargon'un

kurtuluşu Fırat nehrinde Musa'nın da kurtuluşu Nil nehride olur. Belli ki bir çelişki vardır. Bu çelişkinin de bir başka yönünde "kral, tanrı kral ya da öğretici" geleneğinin saptırılarak ele alınması olarak görülmesidir. Sargon'un öyküsünün son derece dokunaklı ve dramatizeli olarak yazıldığı belirtilmektedir. Helmut Uhlig Sargon'un öyküsünü "....Sargon'un annesi-tarihçiler böyle anlatmaktadır- İnanna'nın çocuk yapması yasak olan rahibelerinden biridir. Sümer tapınaklarında sadece gebeliği önleyici otlar değil, aynı zamanda çocuk düşürmenin belli yolları da bilinmesine rağmen, zaman zaman istenmeyen doğumlar gerçekleşmiş olabilir. Küçük Sargon olayında ise; kaderin bir oyunu söz konusuydu. Annesi onu Azupiranu şehrinde dünyaya getirmiş ve bir sepetin içine koyarak Fırat'a emanet etmişti. Bahçivanlık yapan Laipu bu sepeti sazların arasında bularak oğlanı büyütmüş..." şeklinde açıklamada bulunur. Sargon'un hikayesini belirten tablet ise Asurbanipal'ın kütüphanesinin kalıntıları arasında bulunur.

Sarpanitum: (Zarpanitum şeklinde yazıldığı da görülür). Mezopotamya tanrıçası olarak tapınıldı. Marduk'un hanımı şeklinde ifadelerin olduğu görülür.

Sassuratu: Akad dilinde bu sözcük "döl yatağı" şeklinde tanımlandı. Bu sözcük çoğu zaman ana tanrıçaya atıfta bulunmak için kullanılmış olduğu şeklinde ifadelerin yer aldığı görülür. Yaratılış mitinde "Atra-hasis" destanında "Zizudra" olarak isimlendirilen yaratılıştaki ilk yedi erkek ve yedi kadının karmaşıklığında ana tanrıçaya 14 Sassuratu'nun eşlik yaptığı belirtilir. Bunlar da ay takvimine göre on aylık sürelerle kilden hazırlanıp, şekillendirilmişlerdir.

Sataran: Davacı olanlara hakemlik görevini yapan bir tanrı. Lagaş hanedanlığı döneminde de tapınılmıştır, onun kehanetleriyle bazı işler sonuçlandırılmak istenmiştir. Kral

Mesilim bu tanrının bazı kehanetlerini öne sürerek Lagaş ve Umma krallıkları arasındaki bir sınır anlaşmazlığında arabuluculuk yapmıştı.

Sayıların büyüsü: Mezopotamya'da temeli matematiğe dayanan özel ve dinsel alanda kullanılan sayılar sisteminin olduğu belirtilir. Örnek olarak üç sayısının büyüsel olarak dinsel amaçlı kullanıldığı ifade edilir. Buna paralel olarak Babillerin düşüncesinde dünyanın ortada olması düşünülerek evreni üst üste belirtilen üç katlı bir yapıya benzettiği ortaya çıkıyor. Gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı dünyası şeklinde düşünmüşlerdir. Sümerlerde erken dönemde de dört rakamına denk gelen dört köşeli bir kozmogoni sembol genellikle dört yönle dört yönden gelen rüzgarları tanımlamak için kullanılmıştı. Asurlarda da beş köpek maketi bina temellerine yerleştirilerek sayıların büyüsel gücünden faydalanılırdı. En önemli sayı da yedi rakamı olarak söylenir. Ancak neden önem verdikleri hakkında somut veriler yoktur. Yedi tanrı gurubuyla eşleştirilmiştir. Ayinsel törenler de yedi defa yapılırdı. Yedi silindir mühür hasta olan kişinin boynuna asılarak iyileştirilmesi düşünülürdü. Yeraltı dünyasının da kapıları yedi olarak bilinir. Elli rakamı büyük bir sayı için gösterilirdi. Marduk'un da 50 rakamını belirten bir açıklamayla Babil'in yaratılış destanı son bulur. Sayılar bazen en önemli tanrıların adlarını belirtmek için de kullanılırdı.

Se: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tane, tahıl, arpa" şeklinde tanımlanmıştır. Ölçü biriminde tahıl tanesi olarak ele alınmıştır.

Se-ba: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tahıl tayını" olarak tanımlanmıştır.

Sebitti: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Se-estub: Sümer dilinde "arpa" tahılı olarak tanımlanmıştır.

Seg: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "suda kaynatmak (mecazı olarak) şeklinde tanımlanmıştır.

Se-innuha: Sümer dilinde "arpa" tahılı şeklinde tanımlanmıştır.

Sentor: Tapınak hayvanı olarak betimlenir. İnsan başlı, at gövdeli bir yaratık. Sentorlarla ilgili inceleme ve araştırmalarda, mitolojilerde insan-hayvan melezi varlıkların olma olasılıklarının yüzdelere vurulduğu zaman gerçek paylarının ortaya çıktığı görülür. Sümerler eğlence olsun diye bu tür varlıkların peşine düşer yakalar ve öldürürler. Sentorların varlığı için Erich Von Daniken, çeşitli araştırmalar yaparak bunların çalıştırılmak üzere çeşitli görevlerde kullanıldıklarını açıklar. Ancak bu tür yaratıkların anavatanı ise bilinmemektedir. Genellikle araştırmacılar özellikle mitolojik bilgilerle donanımlı olanlar Sentorların gerçek olmadığını ve imgesel yaratıkların olduğunu ifade ederler.

Se-sig-a: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "döğülmüş tahıl, bulgur" olarak tanımlanmıştır.

Sha Nagba İmuru: Bak Gılgamış.

Shara: Sümerlerin dinsel mitolojisinde tapınılan bir tanrıdır. Bu tanrı savaş tanrısı ve Umma'nın koruyucu tanrısı şeklinde tapınıldı.

Sherıda: Işığın ve üretkenliğin tanrıçası olarak tapınılan Utu'nun karısıdır. Bak Anshar.

Shakka: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Shamash: Mezopotamya bölgesinde Babil ve Akadlar tarafından tapınılan bir tanrıdır. Akadlar tarafından tapınalan bir tanrı olarak da ifade edilmektedir. Shamash, Sümerlerde savaş tanrısı olarak tapınıldı. Karısı ise Aya'ydi. "Adaleti sunan" şeklinde betimlenen Kittu ve "Kanun koyucu" olarak betimlenen Misharu adında iki çocukları

vardı. Öyküde doğu dağlarındaki akrep adam Shamash'ın gelmesi için dağlardaki geçidi açar, ancak Shamash "Bunene" adındaki öküz arabası tarafından çekilir. Batı dağlarına geldiği zaman yeraltı dünyasına seyahate başlar. Shmash'ı Babil'de içinde dört yıldız bulunan bir disk şeklinde betimlemeye çalışmışlardır. Bak Anshar.

Sharrum-Iter: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Mari kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Sharrum-Iter'in 9 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Shulme: Guti kent devletinin kralıdır. 6 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Shullat: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Shulpe: Jupiteri temsil ettiği söylenen bir tanrıdır. Ninhursag'ın da kocasıdır.

Sığır ile tahıl arasındaki tartışma: Sümerli yazmanlar ve bilgelerin tabletlere işledikleri öykülerden bir tanesi de "Sığır ile tahıl arasındaki tartışma"öyküsüdür. Bu öykü Sığır tanrısı Lahar ile Tahıl tanrıçası olarak bilinen kız kardeşi Aşnan arasında geçer. Bu iki tanrı ve tanrıçalar Gök tanrısı An'ın çocukları olarak bilinen Anunna tanrıları tarafından yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamaları için yaratılmıştı. Ancak bunlar verilen işlerden ve tahıllardan verimlilik alamadılar. Öykünün bir bölümünde "...Gök ile yer dağından sonra, An (gök tanrısı) Anunna tanrılarının (yandaşları) doğumuna neden oldu. Aşnan (tahıl tanrıçası) adı henüz doğmadığından, henüz oluşturulmadığından, Uttu (giysi tanrıçası) henüz oluşturulmadığından, hiç koyun yoktu, hiç kuzu inmemişti. Hiç keçi

yoktu, hiç oğlak inmemişti. Koyun iki kuzusunu yavrulamıyordu. Keçi üç oğlağını yavrulamıyordu. Çünkü bilge Aşnan'ın ve Lahar'ın (sığır tanrısı) adını, Anunna-tanrılar, büyük tanrılar bilmiyordu. Otuz günlük şeş tahılı henüz yoktu. Kırk günlük şeş tahılı henüz yoktu. Küçük tahıllar, dağ tahılı, saf canlı yaratıkların tohumu henüz yoktu..." şeklinde devam eder. Öyküde Lahar ile Aşnan'ın şarap içerek verileni yerine getiremedikleri anlatılır.

Shu-Sin: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Akshak kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Shu-Sin'in 7 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor. Shu-Sin adlı bir kralın Uruk III hanedan döneminde 9 yıl hükümdarlık yaptığını belirten ifadeler var.

Shu-Ilishu: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Kiş kent IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Shu-Ilishu'nun 15 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor. İsin hanedanında aynı adla bir kralın 20 yıl egemenlik yaptığı belirtiliyor.

Shu-turul: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Akad İmparatorluğu kralı olarak belirtiliyor. Dudu'nun oğludur. Shu-turul'un 15 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Si: (Sum) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "boynuz" olarak tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda" "vermek" anlamında da tanımlandığı görülür.

Siba sipad: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çoban" olarak tanımlanmıştır.

Si-sa: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "doğru olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Sibultu: Akad dilinde "Göndertmek" şeklinde tanımlanmıştır. Bak Wabalu.

Sig: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yün" olarak tanımlanmıştır.

Sig-ba: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yün tayını" şeklinde tanımlanmıştır.

Sigensigdu: Sümer inançlarında mitolojik bir yaratık adı. Belge yetersizliğinden ne tür bir varlık olduğu şeklinde açıklama yapılamıyor.

Sikaru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bira" olarak tanımlanmıştır.

Sila: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kuzu" olarak tanımlanmıştır. O. 8 civarında hesaplanan bir hacim ölçüsü birimi. Bazı yerlerde de = ca 300 olarak belirtilmiştir.

Sila-gab: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "karınlı, göğüslü kuzu" olarak tanımlanmıştır.

Silagarra: Sümer dilinde bir "kamp" türüdür. Genelde uzun yolculuklar sırasında mola verilen yer olarak tanımlandığı da görülür. Ancak kesin anlamı bilinmiyor.

Sillatu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "küfür" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Sili-adad: Kazallu kent devletinin kralıdır. Kudur-mabuk tarafından tahtından edildi. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Silulumesh: (Ya da Yarlagash) Guti kent devletinin kralıdır. 6 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Silindir mühürler: Sümerlerin başlattığı resimli ve yazılı silindir mühürler bölgedeki çoğu uygarlıkların vazgeçemediği sanatsal bir dal olmuştu. Bugün Tevrat, İncil ve Kuran arasındaki üçlü bağlantıya benzer açıklamalı metinler ve resimler silindir mühürler arasında aranmaktadır. Silindir mühürlerden başka dinsel rölyefler ve takdis tabletleri üzerinde de bu tür benzer (ya da ortak) ilişkiler

aranmıştır. Konuyla ilgili Türk Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'ın yayınlattığı "Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni-Muazzez İlmiye Çığ-Kaynak yay-2006" kitabı örnek olarak gösterilebilir. Mitolojilerindeki tanrısal ilişkileri, tanrısal kavgaları ve toplantılarını, tanrıların evlenmelerini, yaratılış öykülerini belirten belgeler yapılan arkeolojik kazılarla elde edilerek koruma altına alınmışlardır. Mühürlerin içinde çoğunlukla kral ve tanrı betimlemeleri, büyüler yer almaktaydı. Samuel Noah Kramer'in çevirisiyle bir tablette "...Çok uzun zaman önce yılan yoktu, Akrep yoktu, Sırtlan yoktu, aslan yoktu, Vahşi köpek yoktu, kurt yoktu. Korku yoktu, dehşet yoktu. İnsanın rakibi yoktu" şeklinde şiirsel dizeler mühürlerde yer almıştı. Bu dizelerin bugüne uyarlanmasında Sümerlerde Sosyalizm'in var olduğu gözlenmektedir.

Simmu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yara" şeklinde tanımlandı.

Simug: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "demirci" olarak tanımlanmıştır.

Sin: Bak Nana.

Sin: Ay tanrısı Nanna'nın Sami dilindeki adı. (Nanna-Sin olarak da anlatımlara yer veriliyor. (Nanna-Sin; "Nanna" ile "Sin" isimlerinin ayrı uygarlıklarda ele alınarak birleştirilmiş bir adı olarak karşımıza çıkar.) Enlil'in oğlu olduğu ifade ediliyor. Ayrıca Güneş tanrısı Şamaş ile yıldız tanrı İştar'ın babası olduğu şeklinde ifadeler var. Enlil ile Ninlil'in oğludur. Bunun doğuşuyla ilgili bulunan tabletler birleştirilerek "Sümer Mitolojisi" adlı Samuel Noah Kramer tarafından hazırlanan bir eserde açıklandı. Bu eser 1944 yılında yayımlandı. Bulunan tabletlerdeki bir öyküde. İnsanların yaratılmadan önce Nippur kentinde tanrıların oturduğu anlatılır. Bu tanrılardan genç olan Enlil'di. Bir de "genç kızı" olarak tanımlanan Ninlil vardi. Ninlil'in "ihtiyar kadın" olarak tanımlanan annesi Nun-

barşegunu, onun Enlil ile evlenmesini istiyordu. Kızına bu evlilikle ilgili tablette şu önerilerde bulundu. "...Duru ırmakta, ey kız, duru ırmakta yıkan/ Ey Ninlil, Ninbirdu ırmağının kıyısı boyunca yürü, Işıltılı gözlü, efendi, ışıltılı gözlü/ 'yüce dağ' Enlil baba, ışıltılı gözlü, görecek seni/ Çoban.... yazgıları belirleyen, ışıltılı gözlü görecek seni/ Derhal kucaklayacak(?) öpecek seni..." Kız büyük sevinçler içinde annesinin öğütlerini yerine getirir. Nunbirdu ırmağında yıkanmaya gider. Enlil onu orada görür ve onunla birleşmek isteyince de Ninlil: "...Benim dölyatağım çok ufak, birleşmeyi bilmez/ Dudaklarım çok küçük, öpmeyi bilmez..." şeklinde karşılık verince Enlil, veziri konumunda olan Nusku'yu çağırıp, ona kıza duyduğu ilgiyi anlattıktan sonra Nusku bir kayık getirir ve Enlil kıza kayıkta tecavüz eder. Kız da Sin'e gebe kalır. Diğer tanrılar Enlil'in bu davranışını çağdışı bularak onu ölüler diyarına sürgün ederler. Ölüler diyarına giderken Ninlil de onun arkasından gider. Orada Enlil "ölüler diyarı ırmağının adamı" kişiliğine girer Ninlil'i ölüler diyarının tanrısı Ninazu'nun tohumuyla döller. Bundan sonra tablette adı silinmiş olan bir başka kişi olarak bilinen bir tanrının tohumuyla yeniden döller.

Sin-iddinam: Larsa Hanedan kralıdır. Nur-Adad'ın oğludur. İ.Ö. 1849-1843 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Kral kendini "Adaletin çobanı" şeklinde tanımlandığı ifade edilmiş. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Sin-eribam: Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1842-1841 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Sin-ikişam: Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1840-1836 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Bel-

ge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Sin-Kaşid: Amori kralıdır. Babilli Sumulael'in kızıyla evlenerek muhteşem bir saray yaptırmıştır. Uruk'taki bu saray arkeologlar tarafından incelemeye alınarak çeşitli kazılar yapılmıştır.

Sili-adad: Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. yaklaşık 1835 civarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Sin-Eribam: Larsa Hanedan kralı olarak belirtilir. Sin-İddinam'ın halefidir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Sin-İqişam: Larsa Hanedan kralı olarak belirtilir. Sin-İddinam'ın halefidir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Sin-legi-unninni: Cin çıkaran anlamında tanımlanan biridir. Gılgamış destanının çeşitlemesini yazdığı ileri sürülür. Hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor. Çeviriler sırasında adının yanlış yazılmış olacağı nedeniyle "Sin leke Unnini "olduğunu belirtmek isterim. Bak Sin Leke Unnini.

Sin leke Unnini: Gılgamış destanının yazarı olduğu belirtiliyor. Tarihsel yönden kaynak yetersizliğinden destanı hangi tarihte yazmış olduğu belirtilmeyen bu yazarın Kassitlerin soyundan biri olduğu şeklinde ifadeler görülür. Yazılan destanın kahramanı da tanrısal enerjiye sahip olan kral Gılgamış'ti. Sin Leke Unnini İ.Ö. 1800 civarında Hammurabi'nin krallığı döneminde destanı yeniden yazdığı belirtilir.

Sin-muballit: İ.Ö. 1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil hanedan kralıdır. İ.Ö. 1812-1793 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sin-magir: Birinci İsin hanedan kralıdır. İ.Ö. 1827-1817 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sinnuştu: Akad dilinde bu sözcük "kadın" şeklinde tanımlandı.

Simug: Sümer dilinde bu sözcük "demirci" olarak tanımlanmıştır.

Sin-şamuh: (Bazı kaynaklarda Sin-Şamuş olarak yazılmıştır.) Ur-nin adında birinin oğlu olduğu ifade ediliyor. Enki'nin bir yazmanıdır. Enki için hazırladığı yapıtında Enki/Nudimmud'a dua ederek hizmetkârı olduğunu ve istediği gibi bir eserin hazırlandığını belirtir. Namtar tarafından uzaktaki bir yere götürülür ve kimse yardım edemez. Yazmanın suçladığı bütün günahları işleyen bir tanrı tarafından ortaya atıldığı anlatılır. Onun korkunç bir şekilde yaşamının sona ermesini belirten tablet, günümüz dillerine çevrilmiştir. Suçlanan yazman Enki'den yardım niteliğinde bir mektup yazarak içinde bulunduğu ortamı anlatır ve yardımcı olmasını ister.

Sir: Sümerlerde "şarkı" şeklinde tanımlandı.

Sir-hamun: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "Armoni ilahileri" şeklinde tanımlanmıştır.

Sir-namnar: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "Müzikli ilahiler" şeklinde tanımlanmıştır.

Sir-namgala: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "gala'lık ilahileri" şeklinde tanımlanmıştır.

Sir-namursagga: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "Çobanlık ilahileri" şeklinde tanımlanmıştır.

Sirara: Sümerlerde tapınılan bir tanrıça. Bu tanrıçaya Enki Basra körfezi denizinin koruyuculuğunu verir.

Siris: (Sirsir adıyla da yazıldığı görülmektedir.) Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. George Smith tarafından Ninova'da yapılan kazılarda bulunan

bir tabletin çevirisinde bu tanrının adından söz edilmektedir. Tabletin Asurbanipal'ın Kütüphanesine ait olduğu söyleniyor. Tabletta Ea'nın adı da " Ninigiku" olarak yazıldığı belirtilmektedir. Tabletin çevirisinde "...(32) ve onların zengin ürünlerini, sunular (sunmak)...için [...] yarattı, (33) Aşnan, Lahar, Siris, Ningizzida (ve) Ninezen'i [.....] yarattı..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. Siris, şarap tanrıçası olarak tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Sirsir: Bak Siris.

Siru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "et" olarak tanımlanmıştır.

Sippar: (Bugünkü adı Tel Uqair'dir.) Sümerlerin kuzeyinde bir kent. Sümer mitolojisinde anlatılan tufan öncesi kentlerinden biri olduğu anlatılıyor. Kent Sümer tufanıyla ilgili bulunan bir tablette tanrılar tarafından yaratılmış olan beş kentten biri olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Bu kentler Eridu, Bad-tibira, Larak, Sippar ve Şuruppak'tı.

Sirtur: Sümerlerde koyun tanrıçası olarak tapınıldı. Enki'nin karısı ve Dumuzi'nin de annesi olarak bilinir. (Gılgamış'ın annesi olduğu da belirtiliyor!.)

Sitim: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yapı ustası, mimar" manastır" olarak tanımlanmıştır.

Stephen Langdon: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusunda ne tür bir çalışma yaptığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

Su: Sümer dilinde "diş" anlamında kullanıldı. "El" şeklinde tanımlandığı da görülür.

Sub: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dua etme" şeklinde tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "düşmek, düşük, devrik" anlamında da kullanıldığı görüldü.

Subarlar: (Ya da Subariler) Şubur ülkesinde yaşayan halklara verilen bir ad. Bunlar Sümerlerin düşmanlarıydılar.

Naram-sin döneminde Elamlılar gibi Sümer pazarlarına gelip alışveriş de yapmışlardır.

Subultu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hediye" olarak tanımlanmıştır.

Sud: Sümer tufanıyla ilgili olarak bulunan tabletin çevirisinde tanrılar tarafından yaratılmış beş kentten biri olan Şuruppak'ın kral-tanrısı olarak ifade edilmiştir.

Suduri: Kaynaklarda (Özellikle Hurri belgelerinde Şiduri olarak ele alınır) Gılgamış destanında dünyanın ucunda olduğu belirtilen bir meyhanenin sahibidir. Gılgamış ölümsüzlük için çıktığı dünya turunda Suduri'yle karşılaşır. O da Gılgamış'ı Utnapiştim'e gitmesinden caydırmak için çaba gösterir. Bununla ilgili bir tablette "...Gılgamış nereye koşuyorsun? Sen aradığın yaşamı bulamayacaksın. Tanrılar insanları yarattığı zaman, onlara insanlara ölümü verip, yaşamı kendi ellerinde tuttular. Ey Gılgamış! karnın dolu olsun, gece gündüz kendini eğlendir. Hergün bir şenlik yap! gece gündüz hora tepip oyna! Üstün temiz ve yeni olsun. Başın yıkansın, suyla yıkanmış ol! Elindeki küçüğe bak. Karın kucağında gününü görsün! Bu, insanın yapması gerekendir!..." şeklinde bir ifade yer almıştı.

Su-gal-du-du: Sümerlerde karşılığı "Bol bol...sağladı" şeklinde tanımlanmıştır.

Sug-mus: Sümer dilinde bir sözcük adı. Anlamı henüz bilinmemektedir.

Sugullum: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "sığır" şeklinde tanımlandı.

Suguru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çok kıymetli" şeklinde tanımlanmıştır.

Suhlamu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Suhlamu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynak-

larında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Su-il-la: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dua, el kaldırma" olarak tanımlanmıştır.

Suluili: "Epominleri" yok edilmiş olarak anlatılan krallar listesinde yer alan biridir. Aminu'nun oğludur. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Sumu-abum: İ.Ö. 1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil hanedan kralıdır. İ.Ö. 1894-1881 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sumulael: İ.Ö. 1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1880-1845 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sabuntaşından yapılmış bir vazo. Girsu'lu bir rahip tarafından Larsalı Sumulael'in yaşamına adandığı belirtiliyor.

Su-nigin: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hepsi" olarak tanımlanmıştır.

Su-su: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ödemek, tazmin etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Sünu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "kucak, sine" şeklinde tanımlandı.

Suhur: Sümer dilinde bir balık cinsi olduğu ifade edilmiştir.

Suhur-maş: (Suhur olarak yazıldığı da görülür) Enki ve İnanna mitolojisinde geçen bir sözcüktür. "keçi-balığı" olarak tanımlandığı ifade ediliyor.

Su-halkı: Tanımlanmamış bir halk. Bu halk Elamlılarla ittifak içine girerek Üçüncü Ur Hanedanlığına son verirler.

Sulumb: Sümer dilinde hurmaya verilen bir ad.

Suluppu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "hurma" şeklinde tanımlandı.

Sukkal: (Ya da Sukallu) Sümer dilinde "vezir" olarak tanımlanmıştır.

Suklulu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "mükemmel" olarak tanımlanmıştır.

Sumu-abum: Sümerlerin bir kralı. Babil'de Birinci hanedan'ın kurucu kralı olarak bilinir. İ.Ö. 1894-1881 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilmektedir. Krallığa kentin etrafına büyük bir kent duvarı yaptırarak başladığı anlatılır. Döneminde Marduk'tan söz edildiğini belirten kaynaklar var. Ondan sonra başa geçenler de Marduk ile ilgili kayıtlar bıraktılar. Hatta ataları olarak saygı duydukları Sumula-el'in zamanında Marduk'a adaklar yapıldığı şeklinde buluntular elde edildi. Bak Sumula-el.

Sumula-el: Babil'de kurulan Birinci hanedanın kurucu kralı olan Sumu-Abum'un atası olduğu şeklinde bilgiler var. Sumula-el zamanında Marduk'a tapınıldığı ve adaklar sunulduğu belirtiliyor. Yıl adlarına göre adakların yapıldığı belgelenmiştir. Marduk için altın ve gümüş kaplamalı taht, Marduk'un karısı için de bir heykel yaptırmıştır.

Sumugan: Bozkırlar ve hayvanlardan sorumlu olan bir tanrı. "Dağ kralı" anlamında betimlendi. Kral Şulgi kendisini bu tanrının koşan bir eşeği olduğunu hikaye eder. Yani Sumugan'ın eşeği olduğunu ifade etmek istiyor. Sürülerin tanrısı şeklinde tapınıldı.

Sümer kanunları: Günümüzde hala etkileri anlatılan Sümer kanunları döneminde bir devrim niteliği taşımaktaydı. Bu kanunlar; Sümerce diliyle yazılan Urukagina, Ur-nammu, Ana-İttuşu ve Lipit İştar kanunlarıydı. Akad dilinde yazılan kanunlar ise; Eşnunna, Hammurabi ve Orta Asur kanunları olarak bilinmektedir.

Sümer: Araştırmacılar, arkeologların kazı yapmak suretiyle buldukları belgelerin açıklamalarına göre Aşağı Mezopotamya bölgesine verdikleri bir ad. Bu ad eski coğrafik bölge olarak nitelendirilmektedir. .

Sümerler: (Sümerlerin mitolojide "Karakafalı" halk şeklinde bir tanımlama görülür. Arkeologlar ise Sümerlere "Ubaid ya da Obeid " adını taktılar.) Yerel dilde ise Sum-Er olarak kullanıldığı görülür. Sum Er'in sözcük anlamı ise "su adamı" ya da "suyu denetleyen adam" şeklinde tanımlanmıştır. Araştırmacılar yaklaşık beşbin yıl önce Mezopotamya bölgesine bazı göçer kabilelerin gelip yerleştiklerini ve orada zor koşullar altında bir yaşam sürdüklerini tahmin etmektedirler. Ancak kesin bir sonuç olmamakla beraber bazı araştırmacılar Sümerlerin İ.Ö. 3500-2000 yılları arasında yaşamış olduklarını ifade ederler. Çünkü Mezopotamya ikliminin konumları bölgenin yeni sahiplerine sıkıntılı günler geçirecekti. Yazlar oldukça kuraktı. Kışın Zagros dağlarının yaza doğru eriyen buzları da Dicle İle Fırat nehrinin taşmasına ve sellerin olmasına neden oluyordu. Bu göçmenler kendileriyle birlikte yaşamaları için gerekli olan eşyalarını da birlikte getirerek bölgeye yerleşmeye karar verdiler. Güney Mezopotamya'ya yerleşen Anadolu göçmenleri Ur kentine yakın olan "Obeid" höyüğüne yerleşirler. Anadolu'dan buraya Asya üzerin-

den gelen bazı aşiretlerin Türk soyundan oldukları da ifade ediliyor. Eski Önasya Tarihi uzmanı Hemmel, orta Asya'dan yaklaşık İ.Ö. 4500-5000 civarında Mezopotamya'ya gelmiş olan Türk aşiretlerinin Sümerleri oluşturduğunu öne sürerek, Türklerin gerçek Sümerli olduklarını ifadeleri arasına almıştır. Rus kökenli arkeolog (arkeolojinin babası olarak tanımlanıyor.) Nikolsky, Sümerlerin anavatanının Aşkaabad olduğunu ileri sürer. Zaten tarihte "Obeid" kültürü olarak tarımın ön plana çıktığı yerde yaşayanların Sümerler olduğu ifade ediliyor. Obeid kültüründe evler çamurdan yapılmış ve güneşte kurutulmuş kerpiçlerle tamamlanırdı. Obeid bölgesinde yaşayanların Sümerlerden önce yazılı kaynaklar bıraktıklarını anlatan araştırmacılar var. Sümerler kolektif bir durumda oluşan bağımsız kent devletleri halinde yaşadılar. Bu kentlerin ilkleri ve en önemlileri Ur, Uruk, Kiş, Lagaş ve Nippur'dur. Kent devletleri daha önceleri Ensi ya da Patesi adlı rahip-krallar tarafından yönetilidi. Patesiler kendilerini tanrıların yeryüzündeki temsilcileri olarak tanıtır ve halkı yönetirlerdi. Sümerler kendi ülkelerini üç temel bölge olarak ayırmışlar. Kuzey bölgesine Asur, Güney bölgesine Sinear ve iç bölgelere de Kalde adını vermişlerdi. Kendi dillerinde Mezopotamya'ya hükmeden krala ise "Lugal-kalma" adı verilmişti. Bu halkın yaşam koşulları daha sonra Sümerlerin tabletlerine geçmiştir. Hatta dil olarak da Sümerler bunların kullandığı çoğu sözcükleri kullanma ihtiyacı duymuşlardır. Amerika asıllı dilbilimci Samuel Noah Kramer, Çevirileri sırasında Sümerlerin İç Asya'dan göç eden kabilelerden oluştuğunu anlatır. Bölgeye yerleşmiş olan Sami kökenli oldukları anlatılan göçebe kentler yerine Sümerler Ur, Uruk, Eridu gibi kentler inşa etmeye başladılar. Her bir kentte koruyucu tanrı kim ise onun adına tapınak şeklindeki Zigguratlar yaptırıldı. Krallıkların kurulmasıyla rekabet ve yazışmalar da beraberinde başladı. Yakın tarihteki dinsel metinler ve önemli

bazı mitolojilerin kaynaklarının Sümerlere ait olduğu kesin belgelerle kanıtlanmıştır. Gılgamış Destanı ve ("gökyüzünde") anlamında tanımlanan "Enuma-Eliş" destanındaki bilgilerin çoğu uygarlıkların öykülerine geçtiği artık biliniyor. Tevratta ele alınan tufan öyküsü kesinlikle Sümerlere ait bir öyküdür. Suriyeliler Adonis'e dönüştürdükleri Dumuzi (Tammuz), An'ın Yunanlılarda Uranus'a dönüşmesi, Samiler ise An'ı "Anu" ya dönüştürmüşlerdi. Bunlara benzer örnekler çoğaltılabilir. Sümer ülkesine ilk hakim krallık Kiş krallığı tarafından gerçekleştirildi. Bu krallığın yaklaşık İ.Ö. 3000 yıllarında Bağdat'ın güney kısmında olduğu bulunan belgelerle kanıtlandı. Sümer kent devletine hakim olan Kiş devletinin kralı ise Etana'ydı. Bu krala da aradan kısa bir süre geçmeden 160 kilometre kadar uzaklıktaki Uruk kralı Meskiaggaşer rakip kral olarak ortaya çıktı. Sümerler matematik ve astronomide de ilk buluşlara adını yazdıran bir topluluk oldu. Bir ayın 30 gün bir yılın 360 gün ve dünya uygarlık tarihinde ilk defa güneş saatini bulan bir topluluktu. Ancak Akadlar tarafından tarihten silindiler.

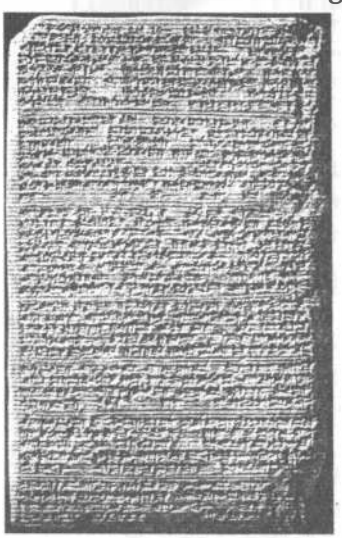

Hammurabi kanunlarının yer aldığı yazıt. Yazıtta Hammurabi şamaş ile birlikte görülmektedir.

Sümerologlar: Oldukça karmaşık ve o kadar da zor koşullar altında arkeologların Sümerlerle ilgili gerçekleştirdikleri çalışmalar bugünkü insanın düşünsel dünyasında kutsal bir çalışma olarak değerlendirilmelidir. Çünkü onların severek, bıkmadan yapmış oldukları kazılar sonucunda adı tarihte geçmeyen uygarlıkların ortaya çıkmasına neden oluyor. Sümerlerin de ortaya çıkmasının nedeni böyle özverili bir çalışmanın sonucuna bağlandı. Sümer uygarlığıyla ilgili olan bazı Sümerolog ve yazıtbilimcilerle dil bilimcilerin adları da şöyle: Ernst de Sarzec, de leon Heuzey, Francois Theora-Dangin, Henry de Genouillac,

H. V. Hilprecht, Arno Peobel, A. H. Says, Friederich Delitzch, C. J. gadd, Anton Deimel, Benno Landsberger, Stephen Langdon, Adam Falkenstein, Edward Chiera, Thorkild Jocobsen son kuşakları da Samuel Noah Kramer'dir. Tabii ki Sümerologların bu sayılarla sınırlı olması yanlıştır. Çünkü dünyanın çoğu kültüründe Sümerlerin tarihiyle yakından ilgilenenler var. Yani adı bilinmeyen Sümerologlar her ülkede mevcuttur. Türkiye'de de Samuel Noah Kramer ile uzun zamanlar çivi yazısı üzerinde çalışmalar yapan Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ konusunda oldukça etkin araştırmalarla tanınmaktadır. Bir anlamda da Muazzez İlmiye Çığ'ın çabaları sonucunda Samuel Noah Kramer dünya arkeolojisindeki konumuna ulaşmıştır.

Sümerlerin varlığı: Heredots Sümerlerden söz edildiğini duymamış gibi eserini hazırlamıştır. Ayrıca Helmat Heipzing yayınladığu 9 ciltlik Dünya tarihi kitabında "Sümerlerin tarihini hiç bilmiyoruz. " Şeklinde bir ifade kullanmıştı. Sümerlerle ilgili İ. S 250 civarında yaşadığı tahmin edilen Babilli bilgin Beroz ancak Sümerlerle ilgili bazı bilinen efsaneleri anlatmakla yetinir. Çivi yazısını ilk defa bulan Alman Georg Friediich Groteend araştırmacılara önemli bir koridor açar. Engelbert Kampfer ise çivi yazsıyla yazılmış bazı deyimleri buldu. Fransız bilgini J. Oppert çözülen çivi yazısıyla "Sümerlerin" adını bulur. Bölgede yapılan kazılarla ilgili Camdet nasr kültüründen daha eski bir kültür izlerinin Ur, Kiş ve Uyruk kentlerinde görünce; daha düzeyli bir uygarlığın bölgede etkin olduğunu açıklayarak kazılara başladılar. 1849 yılında İngi-

Mitanni kralının Mısır firavunu Amenhotep III'e gönderdiği mektup

liz araştırmacı Loftus Uruk (Warka) kentiyle Ur (tell Mugheir) kentinde kazılara başladı. Bölgenin Sümerlere ait olduğunu 1854 yılında İngilizlerin Basra Konsolosu olan Taylor'un çabaları ortaya çıkardı. İlk defa disiplinli kazı ise 1877 yılında Fransa'nın Basra konsolosu E. de Sarzec yürüttü. Lagaş (Tello) kazılarında birçok eserin gün yüzüne çıkmasına yardım etti. Sarzec'in ölümünden sonra 1903-1909 da C. Coros, 1929-1932 yılında rahip Geneouillac ve ardında Parrot bölgede incelemeler yaptı. 1889 yılında Pensilvaniya Üniversitesi Nippur (Niffer) kentine kazı yapılmak üzere bir heyet gönderir. 1902-1903 yılında ise Alman kazı heyetinin başında Kaldewey Shuruppak (fara) kazı yapmaya gider. Yine Pensilvanya Üniversitesi adına E. Schmidt 1931 de yaptığı kazılarda "Cemdet Nasr" kültür döneme ait birçok eser ortaya çıkardı. "fara okulu" olarak adlandırılan bir eğitim okuluna ait tabletler buldu. III Ur Hanedan döneminden kalma yuvarlak mühürlere eğitim ile ilgili yazılar çözükldü. Daha sonraki yıllarda ABD'lı araştırmacılar Abad (Bismaya) 1903-1904, Fransız kazı ekipleri 1933 yılında Larsa (Abusaharain) kentinde, Aynı tarihte Iraklıların kazi ekipleri, 1922-1934 yıllarında ise Ur kenti (tel Mugheir) de R. Campbell Thompson, R. hall ve sir L. Wolley kazılar yaparak birçok eser ve yapıların kalıntılarını buldular.

Sümerlerde dil ve yazısı : Sümerlerin kil toprağını kağıt olarak kullanıp, yazdıkları bir yazı çeşidi vardı. Kullanılan bu yazı çeşidinin şekli çiviye benzediği için arkeologlar tarafından adına "çivi yazısı" denildi. Gerçek yazının adı ne yazık ki belge yetersizliğinden bilinmiyor. Mezopotamya'nın güneyinde ilk Sümerler "agglütine" sözcüğüne eklemeler getirerek bazı sözcükler türettiler. Bu sözcüklerden bazıları Türk dillerine benzemişse de akrabalık derecelerinin olmadığı ifade edliyor. Sümerler yaklaşık İ.Ö. 3100 yıllarında işaretlerle ideogramların bir araya gelmesiyle çok değişik bir yazı çeşidi buldular. Resimler çizgile-

re dönüştürülerek yazı yazılmaya başlandı. İ.Ö. 2100 tarihlerinde Sargon. II'nin Sümer kent devletinin büyük bölümünü işgal edince Sami kökenli Akadlar Sümercenin yerine Akad dilini ön planda tutular. Üçüncü Ur soyundan kral olan Ur-nammu Akad diliyle dünyanın ilk yazılı antlaşmasını yazdırdı. Akad dilinin krallar tarafından da benimsemesi Sümer yazısının unutulmasına neden oldu. Sümerce araştırmacılar tarafından kendi başına özgür olan bir dil olarak kullanılmaktadır. Türklerle olan ilişkilerini ön plana alan araştırmacılar çoğu Sümer sözcüklerinin Türklerin kullandıkları sözcüklerle aynı olduğunu açıkladılar. Bu sözcüklerden bazılarını bu kitapta ilgili bölümlerde görebileceksiniz. Sümer dilinin Hint-Avrupa ve Sami kökenli bir dil ile yakın ilişkisinin ya da akraba olduklarının olmadığı ortadadır. Ural-Altay dil gurubuna benzerlikleri olmuş olsa bile kendi başına bir yazı dili olduğu kanıtlanmıştır. Sümerce denilen özgür bir dil vardı. Çivi yazısının kesinlikle Sümerlere ait olduğu şeklinde bir tanımlama yoktur. Ancak ihtimal olarak bu yazının Sümerlere ait olabileceği ifade ediliyor. Yakın tarihte Uruk'taki kazılarda binden fazla çivi yazısıyla yazılmış tabletler bulundu. Bu tabletlerin yaklaşık İ.Ö. 4000 yıllarına ait olduğu söyleniyor. Sümer diliyle başka diller arasında bir iletişim sağlanamamıştır. Sümer dilini çözmeye çalışan bazı bilim adamları ve Sümerologlar da şöyle; Erns de sarzec, de Leon heuzey, Francois Theora-dangin, Henry de genouillac, H. V. Hilprecht, Arno Peobel, A. H. says, Friederich Delitsch, C. J. Gadd, Anton deimel, Benno

Erken Ur hanedanlığı dönemine ait bir müzik aleti

landsberger, Stephen Langdon, Adam falkenstein, Edward Chiera, Thorkild Jocobsen, Samuel Noah Kramer, Türk çevirmenler ise Muazzez İlmiye Çığ ve Hatice Kızılyay'dır. Telos yayınevi tarafından yayımlanan Sümerler adlı kitabın yazarı Helmut Uhlig'in Sümer yazı işaretleriyle ilgili belirlediği sekiz basamak: "... I-İ.Ö. 3000 yılında oluşan erken Sümer resim yazısı, II-Erken Sümer resim yazısının 90 derece döndürülmüş halı, III-Kama ile kile yazılan ve İ.Ö. 2500 civarında kullanılan arkaik yazı, IV-Taş ve ya metale çizilerek yazılan aynı dönemin arkaik yazısı, V–İ.Ö. 2350-2000 arasında yazılan çivi yazısı evreleri, VI-(Aynı) İ.Ö. 2350-2000 arasında yazılan çivi yazısı evreleri, VII-Çoğu İ.Ö. 2 bin yılının ilk yarısına ait kil tabletlere yazılmış çivi yazısı, VIII-Asurlular tarafından İ.Ö. bin yılda kullanılan çivi yazısının son şekli..." şeklinde belirtmiştir.

Sumer inançları ve din: Sümer halkı tanrıların Güneş, ay ve yıldızlarda oturduklarını ve dünyayı oradan yönettiklerine inanırlardı. Onlara göre krallar tanrıların yeryüzündeki temsilcileriydi. En önemli sekiz tanrıları ise Sin, Enki, İnanna, Ninurta, İşkur, Utu, Nusku ve Nidaba-enlil olarak ele alınmış. Bu nedenle krallar ne kadar zalim olursa olsun halk onlara tanrılardan korktukları için karşı gelmezlerdi. Sümerlerin içindeki bu dinsel inanç kuzey bölgelerinden gelen göçerlerin gelenekleri olduğu ifade ediliyor. İnançlarında ilk denizin yaratılmasıyla ortaya çıkan insan benzeri ancak üstün yetenekli canlılar olduklarına inanıyorlardı. Bu tanrılar panteonunda yer alan tanrıların her birinin ayrı ayrı görevlerinin olduğu düşünülmüştü. Onların "yazgılarını belirleyen" yedi tanrı ve "büyük tanrılar" olarak tapınılan elli tanrı en önemli tanrılar olarak tapınılmıştı. Bazı kaynaklarda da en önemli tanrıların Sin, Enki, İnanna, Ninurta, İşkur, Utu, Nusku ve Nidaba olduğunu ifade eden açıklamalar var. Bu tanrılar Naramsin'in Enlil'in koyduğu kuralları çiğnediği için ortak bir

karar alıp Naramsin'i lanetlediler. Mezopotamya Tanrılar panteonunda yer alan toplam 76 tanrı saptanmıştır. Bu tanrılara eş değerde olan alternatif adlar ise 41 adet olarak açıklandı. Panteonda yer alan ilk on tanrının adları: Ishtar, Tıamat, Marduk, Inanna, Anunnakı, Apsu, Me, Ereshkıgal, Enki, Gılgamesh. Panteondaki diğer tanrılar; Abgal, Absu, Abzu, Adad, Adapa, Adrammelech, Aja, Alalus, Aleyin, Allatu, Amurru, An, Anammelech, Anammelekh, Anath, Ansar, Anshar, Anshur, Anu, Anu Malik, Anunaki, Anunnaki, Anunnaku, Anzu, Apsu, Ashur, Asshur, Aya, Babbar, Belet Seri, Beletseri, Beret sheri, Damu, Dilmun, Dumuzi, Dumuzi Abzu, Dumuzi Amaushumgalana, Ea, Ellil, Endiku, Enki, Enkidu, Enkil, Enlil, Enmessara, Ennugi, Era, Ereshkegal, Ereshkigal, Erishkegal, Erishkigal, Etana, Geshtinanna, Gibil, Gilgamesh, Gula, Humbaba, Huwawa, Kingu, Kishar, Kulla, Kumarbi, Lahmu, Lotan, Mamitu, Mammetu, Mammitu, Marduk, Martu, Me, Mummu, Mushdama, Mylitta, Nabu, Nam Shub, Namtar, Nana, Nanna, Nanshe, Nebo, Nergal, Ninagirsu, Ninazu, Ningishzida, Ningizzida, Ninhursaga, Ninkasi, Ninlil, Ninsun, Ninsuna, Ninsurta, Ninurta, Nusku, Pazuzu, Qingu, Shamash, Sherida, Shutu, Sin, Tablets of Destiny, Tammuz, Tiamat, Tiamay, Tiamet, Tilmun, Utu, Zakar, Zu, adlarını taşırlar. Bu tanrılardan bazıları Babil'de de tapınıldı. Bu listenin kesin tanrılar ile ilgi bir liste olmadığını açıklamakta yarar görüyorum. Evrenin yönetimini aralarında bölüşen Sümer tanrılarının 1500 civarında olduğu belirtiliyor. Sümerler dinsel düşünceleriyle yakın tarihli dinler üzerinde oldukça etkili açık-

Dört eşek tarafından çekilen bir savaş arabası-Şara tapınağında bulunmuştur

lamalar bırakmıştır. Hatta bıraktıkları çoğu dinsel kavramlar bugün özellikle Yahudi dini üzerinde etkiler bırakmıştır. Hıristiyanlar ve Müslümanlar da bunların dinsel fantezilerinden yararlanmışlardır. Her kentin ve doğada hissedilip görülen her nesnenin tanrısı vardı. Kent tanrıları kentin yaşamının daha iyi olması için merkez tanrıların da gücünü alarak iyi olmasını sağlamaya çalışırdı. Tapınak duvarlarında uygarlığın kültürel izleriyle dinsel kültün izleri görüldüğü gibi bugüne ilham olacak eserlerin de yer almış olduğu görülmektedir. Şara tapınağında yer alan ve dört eşek tarafından çekilen arabanın Mısır, Roma, Bizans, Osmanlı savaş arabalarının ilk kaynağı olduğu düşünülür. Yani tarihe kültürel bir damga vuran Mısır, Roma, Bizans, Osmanlı savaş arabaları Sümerlerden kopya edilmiştir.

Küçük bir tunç heykel. 22. 5 cm yüksekliktedir. Laouvre Müzesi. Heykelde iki tanrı küçük bir kase tutuyor. Keçilerin baş ve sakalları altın

Sümer Kültürü: Araştırmacılar bulunan belgeler doğrultusunda Sümerlerin kültürel yaşamlarının İ.Ö. IV-III yılları arasında gelişme gösterdiğini belirtiyorlar. Kültürün beşiği olarak aşağı Mezopotamya gösteriliyor. Kültürün ilk adı da "Sümer"di. Sümer kültürünün "Ul-Ubeyd" kültüründen bir geçiş kültürü olarak değerlendiriliyor. Daha sonraları Doğu Sami halkları Sümerlerin bu kültürünü benimseyerek katılmışlardı. Kültür, araştırmacılar tarafından iki bölümde ele alınmıştır. Bu bölümler Uruk ve Cemdet-nasr şeklinde incelenmiştir. Tarihsel boyutu ise İ.Ö. 3700-3000 yılları arasında gösteriliyor. İ.Ö. 3000-2300 arasındaki ilk hanedan döneminde kültür ilk yapıların yapılmasıyla ortaya çıkar. İlk kentin adı da Uruk'tur. Uruk kent kralının ilahi güçte biri olduğu ifade ediliyor. Yazı

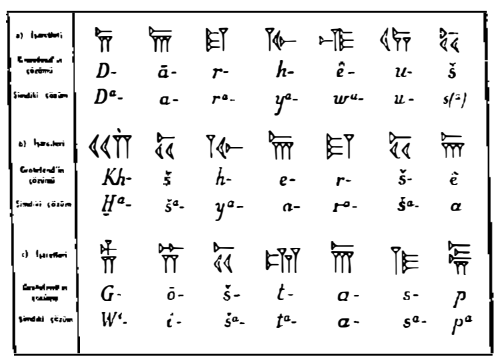
olarak kullandıkları çivi yazısının tanrıları tarafından yaratılmış olduğuna inanırlar. Uruk dışında kentlerin oluşması çoğaldıkça sınır savaşları da baş gösterir. Bu kentler Kiş, Lagaş, Uruk, Ur ve Mari kentleriydi. Kent krallıkları yerel tanrıların kültlerini yücelterek yaşadılar.

Sümer Mitolojisi: Önceleri mitolojisinden hiç iz olmayan Sümer uygarlığıyla ilgili Arkeologlar bir dizi kazılar yaparak onbinlerce tableti günümüz araştırmacılarına kazandırdılar. Bu tabletlerin kopyalanıp, çözülmesiyle ortaya Sümer mitolojisinin Dicle ile Fırat nehirleri arasında İ.Ö. 3500-2000 yılları arasında gelişmiş olduğu bilincine varıldı. Daha sonra çivi yazısı uzmanları bu tabletleri tek tek inceleyerek Sümerlerle ilgili çok geniş çaplı bir mitolojiyi ortaya çıkardılar. Bu mitolojinin ortaya çıkmasında elbetteki Sümerologların emeği çok yüksektir. Sümerologlar "temel mitoslar" olarak düşündükleri öyküleri üç değişik guruba ayırdılar. Sami kökenli olan mitolojilerde Sümer mitolojisi olarak inceleme altına alındılar. Bu mitolojiler; Dumuzi ile İnanna, Sümer yaratılış mitolojisi, Sümer Tufanı, Enki ile Ninhursag, Dumuzi ile Enkimdu ve Sümer-akad Gılgamış mitolojileri olarak ön sıralarda incelendiler. Kazılar sonucu bulunan tabletlerin çevirilerinde elde edilen mitolojiler ise, "...Emeş ile enten: Enlil çiftçi-Tanrıyı seçer; Kazmanın yaratılışı; Sığır ve tahıl; Enki ve Ninhursag: Su-tanrısının işleri; Enki ve Sümer: Yeryüzünün düzenlenmesi ve kültürel süreçleri; Enki ve Eridu: Su tanrısının Nippur'a yolculuğu; İnanna ve Enki; Eridu'dan Uruk'a uygarlık sanatlarının geçişi..." şeklinde olduğu ifade ediliyor.

Sumerlerde şiir: Sümerlerin son derece talihsiz dönemlerinde savaşlar hiçbir zaman bitmiyordu. Her yeni kralın başa geçmesi demek yeni savaşların da başlaması demekti. Bu savaşlar halkı bezdirince sanatla uğraşanları da etkilemişti. O dönemde kağıt kalem olmayınca insanlar kilden yapılıp, kurutulan tabletlere düşüncelerini yazarlardı. Sü-

merli şair olduğu anlatılan Ludingirra'nın yaklaşık 23 tabletini yorumlayan Muazzez İlmiye Çığ, "Sümerli şair Ludingirra" adlı bir eserde toplamıştır. Bir Sümer ozanı yazdığı ağıtında "...Düzen ve yasa ortadan kalktığında/ Kentler düşüp, evler yıkıldığında/ Sümer ırmaklarının suları acıdı/ Ağudan otları sayrılık bürüdü/ Ve analar bebelerini sallayamaz oldu beşiklerde/ Yaban ülkelere taşındı kralın tahtı/ Ve korkudan sokaklara çıkmaz oldu insanlar/ Güçlü kentler örenleşti/ Ve kara, kıvırcık saçlı yaman Sümer halkı yenik düştü/ Tanrılar meclisinin kararlaştırdığı kara yazgıyı/ Kimsecikler değiştiremez, kimsecikler döndüremez ki!..." şeklinde ifadelere yer vermişti.

Sümerlerde okul: Araştırmacılar Sümerlerin yaptıkları en iyi işin çivi yazısının bulunmasına bağlarlar. Arkeolojik araştırmalarla ilk yazılı buluntular, Sümerlerin yaşadıkları Uruk kentinde bulundu. Belgesel nitelik taşıyan buluntuların çoğu ekonomiyle ilgili yönetimsel notların yer aldığı resim-yazı karışımı tabletlerden oluşmuştu. Bu tabletlerin içinde Sümer okullarında öğrencilere gösterilen sözcüklerin bulunduğu da ifadeler arasında yer almaktadır. Eğitim ile ilgili tabletlerin yaklaşık İ.Ö. 3000 yıllarına ait olan tabletlerden oluştuğu tahminler arasında yer alıyor. Üçüncü bin yılda Sümer okullarında yazıyla ilgili eğitimlerin verildiği bilinen bir gerçektir. Arkeologlar tarafından bu dönemlere ait onbinlece kil tabletler bulunmuştur. Öğretim konusuyla ilgili Arkeologlar tarafından Nuh'un kenti olduğu söyle-

Grotofed tarafından çözülen ilk çivi yazısı

nen Şuruppak'ta İ.Ö. 2500 dönemine ait onbinlerce tabletin bulunduğu notlar arasında yer alır. Bu tabletler ders kitaplarıydı. Tabletlerde acemi ve baş yazmanların olduğu da ele alınmıştır. Tabletler arasında öğrencilerin ödevlerini belirtenlerin çoğunlukta olduğu Sümerlerin eğitime önem verdiklerinin bir kanıtı olarak bilinmişti. Bulunan yazı defterleri Sümerlerin eğitim ile ilgili programları da açıklayabilmiştir. Çevirisi yapılan tabletlerde Sümerlerde eğitimin zorunlu olmadığını ve özellikle zengin aile çocuklarının eğitime gönderildiği yazılmıştı. Yoksullar ekonomik nedenlerden dolayı eğitime devam edemezdi. Bunun doğruluğunu 1946 yılında Alman kökenli çiviyazısı uzmanı olan Nicolaus Schneider'in çevirisini yaptığı tabletlerde işlenmişti. Bu tabletlerde eğitim gören yazmanların babalarının adlarını ve bulundukları konumlarını belirten bilgiler elde edildi. Yazmanların yazdıklarıyla babalarının "yönetici, kent babası" ya da elçi, subay, kaptan, yüksek dereceli devlet memuru, rahip, idareci, arşiv memurları gibi mesleklerin içerdiği ortaya çıkmıştır. Bulunan tabletlerde Sümerli bilim adamlarının matematiksel tablolarla problemler hazırladıkları ve dilbilimcilerin de dilbilgisini tabletlere yazdıkları tespit edilmiştir. Mezopotamya bölgesinde yapılan kazılarda okul binalarına benzer yapılar görülmüştür. Bu binaların bulunduğu kentler ise Nipur, Sippar ve Ur kentindeydi.

Sümer Edebiyatı: Sümerlerin edebi biçimleri ve temaları çok daha sonraları "Kitabi Mukaddes"teki (Tevrat) temalarla eş değerde olduğu görülmüştür. Bunlar genellikle destanlar, mitler, ilahiler, ağıtlar, atasözleri ve bilgelik ile ilgili yapıtlardan oluşurlar. Kahramanlık destanlarında adı geçen Enmerkar, Lugalbanda ve Gılgamış ile ilgili olanlar tamamlanmış bir durumdadırlar. Destanların içinden yaklaşık dokuz tanesi orijinal şekline dönüşmüştür. Araştırmacılar Sümerlere ait tabletleri çözdükçe yeni ve genç olan dinlerin çoğunun bu edebi motiflerden yararlanmış

olabilecekleri düşüncesini iddia etmişlerdir. Bulunan tabletlerden bu güne kadar yirminin üzerinde mitolojik öyküleri kopyalamayı başarmışlardır. Onların edebiyatlarında yer alan bu öykülerde, çoğunlukla ilahiler, ağıt, tarih, denemeler, atışmalar, talimatlar ve atasözleri gibi bilgelik üzeride açıklamalar veren eserler yer almıştır. Bu mitolojik öykülerin Tevrat'taki öykülerle paralellik oluşturduğu tereddütsüz açıklanıyor. Göze çarpan en iyi mitolojiler evrenin yaratılışı, insanın yaratılışı ve diğer yaratma yöntemleri olarak değer buldu. Tevrat'taki öykülere en yakın olan mitoloji Sümerlerin tufan mitolojisidir. Araştırmacılar nedense Sümerlerdeki Uruk ve Nippur kentinin yıkılışı için yazılan ağıtların Tevrat'taki "Kudüs'un yıkımında" ki ağıtlarla aynı olduğuna karar vermişler. Tevrat'taki Mezmurların da Sümer edebi metinleriyle benzerlikleri dikkat çekicidir. İlahiler ile ilgili başlıklar da "...1/kral Şulgi'nin ilahisi (İ.Ö. 2100), 2/Kral Lipitiştar'ın ilahisi (İ.Ö. 1950), 3/Kazmanın yaratılış miti, 4/Gök Kraliçesi İnanna'ya ilahi, 5/Hava tanrısı Enlil'e ilahi, 6/Kış kentindeki Ninhursag tapınağına ilahi, 7/Destansı masal-Gılgamış Enkidu ve Ölüler diyarı, 8/Destansı masal-İnanna ve Ebih, 9/destansı masal-Gılgamış ve Huvava, 10/Destansı masal-Gılgamış ve Agga, 11/Sığır ve Tahıl miti, 12/Naram-sin döneminde Agade'nin düşüşü ile ilgili mersiye (İ.Ö. 2400), 13/Ur'un yakılışına mersiye, 14/ Nippur'un yok edilmesine mersiye, 15/ Sümer'in yok edilişine mersiye, 16/ Destansı masal-Lugalbanda ve Enmerkar, 17/ İnanna'nın ölüler diyarına inişi, 18/ İnanna'ya bir ilahi, 19/ Katip olarak eğitilen bir çocuğun bilgelik yapıtları, 20/ Sümer'in bütün önemli tapınakları için ilahi, 21/ Bilgelik yapıtları- Bir köylünün oğluna öğütleri..." şeklindedir.

Sümerlerde suç: Genelde nasıl ki günümüz teknolojik çağda gençlik suçları işlenmişse Sümerlerde de gençlik suçları işlenmişti. Bazı öğrenciler okullardaki eğitimin zorlukla-

rından şikayetçi olup babalarına zor anlar yaşatırlardı. Bu yakınmalarla ilgili İ.Ö. 3700 yıllarına tarihlenen onyedi adet tablet suçlarla ilgili bazı açıklamalar getirir. Bulunan bu tabletlerde bir yazmanın oğluyla olan arkadaşça konuşması yer alır. Baba oğlunun bütün anlattıklarını dinledikten sonra ona arkadaşça sorular yöneltir. Arkeologlar bu tablete deneme gözüyle bakmışlardır. Tablette babanın oğluna verdiği nasihatler dikkatle çevrilmiştir. Bu deneme tablette babanın oğluna "...Ömrümde sana sazlıktan kamış getirtmedim. Yeni yetmelerin ve küçüklerin taşıdığı sazları sen hayatında taşımadın. Sana aslakervanlarımla git, demedim. Seni asla çalışmaya, tarlamda saban sürmeye göndermedim. Seni asla tarlamı bellemeye göndermedim. Seni asla, işçi olarak çalışmaya göndermedim. Ömrümde sana-git, çalış, beni geçindir, demedim..." ayrıca; "...bana bak, adam ol. Meydanlarda başıboş dolaşma, caddelerde sürtme. Sokakta yürürken çevrene bakınıp durma. Alçakgönüllü ol, gözetmenine ondan çekindiğini göster. Korktuğunu belli edersen senden hoşnut kalır..." gibi tavsiyelerde bulunur.

Sümer kozmogonısi: Sümerler "yer ve gök" anlamına gelen An-ki sözcüğünü kullanırlardı. Yeri yassı, düz bir disk şeklinde tanımlarlarken göğü de altta ve üstten kubbe biçiminde çukur bir yer olarak düşünürlerdi. Gök ile yer arasında en yakın anlamı taşıyan "rüzgar" (hava, soluk, ruh) sözcüğü yerine "lil" sözcüğünü kullanırlardı. Göğün nasıl yapıldığına dair bilgi verememişler. Gökkubbenin kalay cinsinden bir madenden yapıldığını ele almış olabilirler düşüncesini savunanlar var. Hatta gezegenler ve yıldızları da aynı madden yapılmış şeyler olduğuna inanmışlar. Yıldızların gökkubbeden farklı olması onların ışık saçmış olmalarıydı. "Gök-yer" her taraftan sonsuzluk deniziyle kuşatılmış, evren bu denizin içinde sabit ve hareket etmeden duruyor inancı vardı. Sümer bilginleri bu bağlamdan yola çıkarak başlangıçta ilkel bir denizin

olabileceği sonucuna varırlar. Sümerler evreni yaratanların ölümsüz canlı varlıklardan oluştuğuna inanırlardı. İnsan biçimli, insanüstü ve ölümsüz her canlıya "dingir" adı verilirdi. Dingir dilimizde "tanrı" anlamında kullanılmaktadır. Sümer filozofları yücelttikleri tanrıları için "tanrıların sözlü öğretisi" adı altında bir öğreti geliştirmişlerdi. O dönemde yazman ve şair olanlar tanrıların yaptığı her şeyi başarılarını övüp onları yaşayanların önünde yüceltmekti. Çünkü tanrılar insanüstü gücü elinde bulunduran varlıklardı. Hatta krallığın bile göklerden gelmiş olabileceğine inanılırdı. İsa'nın kitabından da kendini gökten gönderilen biri şeklinde belirten paragraflar var. Yaratılış ile ilgili Gılgamış, Enkidu ve Ölüler Diyarı adlı şiirsel (Ya da destan) metinlerde karşılaşmak mümkündür. Bu üç şiirin ortak giriş bölümleri birbirinin benzeri cümlelerle başladığını araştırmacılar kanıtlamıştır. Bu dizeler "...Gök yerden uzaklaştıktan sonra/ yer gökten ayıldıktan sonra/ İnsanın adı konduktan sonra/ An (gök tanrısı) göğü ele geçirdikten sonra/ Enlil (hava tanrısı) yeri ele geçirdikten sonra..." şeklindeydi. Buradan çıkan sonuçla yer ile göğün ayrılmadan önce bir bütün oluşturduğu ve aynı anda tanrıların bulunduğu şeklinde kozmogonik bir düşünceyle sonuç elde edilir. Samuel Noah Kramer'in çevirilerini yaptığı tabletlerden sonra Sümer kozmogonisiyle ilgili "...a) Başlangıçta ilksel deniz vardı: kökeni ve ya doğuşu konusunda bir şey söylenmemektedir. Sümerler onu her

Nippur'da dini törenlere katıldığı belirtilen bir kadın heykeli

zaman varmış gibi düşünmüş olabilirler. b) İlksel deniz gök ile yerin birliğinden oluşan kozmik dağı vücuda getirdi. c) Tanrılar insan biçiminde kişileştirildiğinde, An (gök) Eril, Ki (yer) dişildi. Onların birleşmelerinden hava tanrısı Enlil doğdu. d) Hava tanrısı Enlil yerden göğü ayırdı ve babası an göğü ele geçirirken, Enlil'in annesi Ki'yi yeri ele geçirdi. Enlil ile annesi Yer'in birleşmesi evrenin düzenlenmesini, insanın, hayvanların, bitkilerin yaratılışı ve uygarlığın kuruluşunu başlattı..." şeklinde bir düşünceyi ifade eder.

Sümerlerde bilim: Mezopotamya bölgesine dağınık birkaç aşiretin yerleştiğinde "çanak-çömlek" yapımıyla uğraştıkları saptanan Sümerler, madenlerin nasıl işletilmesi gerektiğini biliyorlardı. Yaşadıkları kentlerde ya da kurdukları yeni kentlerde inanılmaz derecede sulama kanalları, barajlar ve selleri önleyen bentleri yaptıkları belgeler doğrultusunda açıklandı. Araba tekerleğini bulan ilk uygarlık olarak tarihe geçen Sümerler, sabanlarına tekerlek takarak öküzlerle çektirirlerdi. 60 rakamlı "seksajismal" sayı sistemi, Sümerlerde "sos" dedikleri 60'lık birimle zaman ve mekan hesaplarında kullanmışlardı. Bir yılı 360 gün olarak hesaplarken bir ayın da 30 gün olduğunu biliyorlardı. Gece ve gündüzü 12 şer saat olarak ayırarak bir günün 24 saat olduğunu bildiler. Ayrıca bir yılda on iki ayın olduğunu da açıkladılar. Ay ve Güneş tutulmalarını, matematik ve geometride bir temel oluşturdular. Daire çapının 360 derece olduğunu ileri sürerek çarpma ve bölme tekniğini de ortaya çıkardılar.

Sümerlerde yaratılış : İngilizcesi " The Myth of Creation" şeklindedir. Diğer bazı uygarlıklardaki yaratılış mitolojisi bölgenin adıyla anılır. Örneğin Mısır Mitolojisi, Babil tufan mitolojisi, İbrani tufan mitolojisi gibi. Sümerlerin yaratılış ile ilgili arkeologların "Enuma eliş" adıyla adlandırdıkları mitolojik destanla karşımıza çıkar. Sümerlerin yaratılış miti ile Asur ve Babillerin yaratılış mitleri arasın-

da benzer anlatımlar görülmez. Samuel Noah Kramer yaratılış miti ile ilgili kırık tabletlerin belirsizliğine rağmen oldukça çaba göstererek çevirisini yapabilmiştir. Ancak kırık ve parçaları olmayan tabletlerdeki anlatımlara ne yazık ki ulaşamamıştır. Kramer'in çevirilerden elde ettiği tema üç şekilde işlenmiştir. Bu temalar "Evrenin kökeni ", Evrenin düzene konması" ve "insanın yaratılışı" şeklindedir. Bu temalar alfabetik sıralamada detaylı açıklanmıştır. (Bakınız ilgili bölümler.)

Sümer tufanı: Her ne kadar çağımızdaki Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar tufan olayının Tevrat'ta geçen gerçek tufan olduğunu savunsalar da arkeologlar aynı görüşte birleşmiyorlar. Yapılan arkeolojik kazılarda Sümerlere ait olan bir tablette bir tufandan söz ediliyor. Tek parça olarak bilinen tabletin bazı parçaları okunmadığından metnin nasıl başladığı bilinmiyor. Bu tablet yazıtbilimci Arno Poebel tarafından kopyalanarak dilimize kazandırılmıştır. Tabletteki metinde tufanın olacağını haber veren bir tanrının yakınmaları var. Bu tabletin bir bölümü ise "…. İnsanlarım, onların yok oluşunda ben…. 'ceğim/ yaratıklarımın…. 'sini Nintu'ya geri göndereceğim/ İnsanları yerlerine geri göndereceğim/ Kentlerde, tanrısal yasalara göre yerlerini kuracaklar/ Gölgelerine dinginlik getireceğim/ Evlerimize, kutsal yerlerdeki tuğlalarını koyacaklar/ Karar verme yerlerimizi kutsanmış alanlarda kuracaklar/ O ateş-söndüren kutsal suya yön verdi/ Ayinler ve yüce tanrısal yasalar koydu/ yeryüzünde o…. . oraya…. yerleştirdi/ An, Enlil, Enki ve Ninhursag/ karakafalı halkı biçimlendirdikten sonra/ yeryüzünde bol bitki yeşerdi/ Ovanın dört ayaklıları (yaratıklar) hayvanlar, sanatkarca var edildi. /…" şeklinde devam eder. İlginç olan metnin ilerleyen satırları arasında Nuh'un adının geçmesi hiç de sürpriz olarak düşünülmedi. Arkeologların her zaman öne sürmüş oldukları Sümerlerdeki tufanın gerçek boyutları da ortaya çıkıyordu. . Metinde

"…. Kutsal İnana halkı için bir ağıt tutturdu/ Enki kendi kendine karar aldı/ An, Enlil, Enki ve Ninhursag…, / Göğün ve yerin tanrıları An ile Enlil'in adını söylediler/ O zaman kral Ziusudra, …. 'nın paşisu'su/ Dev bir…. . inşa etti/ Alçak gönüllükle, itaatle, saygıyla, o…. / her gün uğraşarak, durmadan…. . / her türlü düşü görerek…., / Göğün ve yerin adlarını anarak…/…. tanrılar bir duvar…/ Ziusudra, duvarın yanında durarak dinledi…. "Mevlana'da "Divan-i Kebir adlı eserinde tufanla ilgili "…Adem neden çırılçıplak kaldı, dünya neden viran oldu, nasıl oldu, neden oldu da alemi tufan bastı? Küçüğün büyükle çekişmesinden, aşağılık kışının yüce kişiyle inada girişmesinden oldu bu işler…"CL-176 (cilt: II) şeklinde bir beyit yazar. Sümerlerde meydana geldiği anlatılan Tufan mitolojisinde gelişen olayları öyküleştiren yazmanlara bugünkü araştırmacılar aralıksız olarak teşekkür etmektedirler. Kaynaklarda Tufan mitolojisiyle ilgili [("…. Tufan Mitolojisi dünyanın çoğu mitolojilerine konu olan bir doğal afet olarak tanımlanıyor. Tufanın oluş nedeni tanrıların insanları yok etmesine bağlanıyor. Tevrat'taki Tufan olayını araştırmacılar Babil tufanına dayandırıyorlardı. Ancak Sümerlerdeki tufan olayının tabletleri çözüldükten sonra Babıl tufan mitolojisi bu kez Sümer mitolojisine dayandırıldı. Bu olay 1914 yılına kadar bilinmiyordu. Ancak Amerikalı bilgin Adorno Poebel'in Sümer tabletlerini çözümleyerek 1914 yılında yayımlamasından sonra olayın önemi tartışılmaya başlandı. Bulunan tabletlerde Tufan olayı tanrıların insanları yok etme girişimi ve bir tanrının da insanları kurtarma girişimi ele alınıyor. Bu tanrı Enki'dir. Sippar kentinin sözü geçen sofu olarak tanımlanan Ziusudra'ya tanrıların nasıl bir afet yaratacağını ve onların nasıl kurtulacaklarını anlatır. Ziusudra, Enki'nin söylediklerini harfiyen yerine getirerek tufandan kaçmayı başarmıştır. Bu kaçışı anlatan tabletin çevirisi ise ["…Tüm fırtınalar, son derece güçlü, tek bir fırtına gibi

saldırıya geçti/ Aynı zamanda, sel kült merkezlerinin altını üstüne getirir/ Yedigün ve yedi gece sürdükten sonra/ Tufan ülkenin altını üstüne getirdi/ (ve)büyük suların üzerindeki/ Fırtınalar koca kayığı bir o yana bir bu yana salladı durdu/ Göklere (ve) yere ışık saçan [güneş-tanrı] Utu göründü/ Ziusudra koca kayığının bir penceresini açtı/ Kahraman Utu ışınlarını dev kayığın içine getirdi/ Kral Ziusudra/ Utu'nun önünde yerlere kapandı/ Kral bir öküz öldürür ve bir koyun boğazlar/ Kral Ziusudra/ Anu'nun ve Enlil'in önünde yerlere kapandı/ Anu (ve) Enlil hoş davrandılar. Ziusudra'ya/ Ona bir tanrı (nınki) gibi [sonsuz] yaşam verdiler/ Bir tanrı (nınkı) gibi soluk indirdiler onun için/ Sonra Kral Ziusudra'nın/ Bitkiler dünyasının (ve) insanlığın soyunun adını sürdüren kişinin/ karşı taraftaki ülkede, Dilmun ülkesinde, güneşin/ doğduğu ülkede oturmasını sağladılar..."] şeklindedir. Wikipedia da da "...Tufan (deluge), çeşitli tradisyonlara göre yeryüzünde bir veya birkaç kez meydana gelmiş olan büyük doğal felaketi ya da büyük doğal felaket dönemlerini ifade eden bir terimdir. Tufan yalnızca kutsal metinlere özgü bir kavram değildir; kutsal metinlerden önce de mevcut bulunan, pek çok mitoloji, masal, inanışlarda yer etmiş bir kavramdır ve Tevrat'ta anlatıldığı gibi suların her yeri kaplamasından ibaret olarak belirtilmez; daha doğrusu, Tevrat'ta anlatılan afet, yeryüzünde meydana gelmiş afetlerden ya da afet dönemlerinden yalnızca birini oluşturmaktadır. Birçok tradisyona göre, dünyada çağımıza dek birçok büyük doğal afet dönemi olmuştur. Bunu Heraklitus, Empedokles, Platon, Aristoteles geçmişte insanlığın uğradığı su ve ateş felaketleri olarak ifade etmişlerdir. Pisagor'a göre insanlık, böyle 6 "doğal afet dönemi" geçirmiştir, 7'nci devrede bulunmaktayız. Aynı şekilde Maya tradisyonunda da insanlığın geçirdiği çağları birbirinden ayıran birçok büyük felaket dönemi yaşanmış olduğu belirtilir. Yine, geçmişte birçok doğal afet dö-

neminin yaşanmış olduğunu bildiren Hint tradisyonlarına göre, içinde bulunduğumuz devre (Manvantara) Manu Vaivasvata devresidir; bu devrenin son çağı olan Kali-Yuga çağını yaşamaktayız. Tufandan söz eden tradisyonlardan bazıları ve değindikleri tufanlar şunlardır: Sümerler'in Gılgamış efsanesindeki tufan. Berossus'un aktardığı Sisithrus dönemindeki tufan. Eski Mısır tradisyonlarındaki tufan. Platon'dan aktaran Strabon'un sözünü ettiği, kiklopların yaşadığı "devre"deki tufan. Hint tradisyonlarındaki son Manu tufanı. Hint tradisyonlarındaki İsi ve İswara tufanı. Sabiî tradisyonundaki tufan. (Sabiî tradisyonuna göre Dünya bugüne dek üç büyük felaket dönemi geçirmiştir.) Kuzey ve Güney Amerika mitolojilerindeki tufan (Maya ve İnka tradisyonları, Hopi, Algonkin ve Tupinamba kızılderilileri tradisyonları) İrlanda'nın Kelt tradisyonlarında ve Kuzey Avrupa efsanelerinde belirtilen tufan. Grek mitolojisindeki Deukalion tufanı. Tevrat ve Kuran'da sözü edilen Nuh tufanı. Endonezya ve Melanezya tradisyonlarındaki tufan. Afrika tradisyonlarındaki tufan. Kuzey Asya ve Orta Asya tradisyonlarındaki tufan. (Altay Türkleri'nin yaratılış efsanesinde Dünya'nın ekseninin sabitliği Tanrı Ülgen'ce başı zincirle bir kazığa bağlanan balık sembolizmiyle belirtilir ve balığın başının yönünün, yani eksenin yönünün değişmesi halinde tufanın tekrar meydana geleceği söylenir...")] şeklinde bilgiler yer almaktadır. Tufan olayı "Well Blundell 444" koduyla arşivlenen kral listesindeki açıklamalarda tufan olmadan önce bölgedeki Eridu, Badtibira, Larak, Sippar ve Şuruppak kentleri arasında büyük çekişmelerin olduğu belirtiliyor. Kent krallıkları arasındaki bu çekişmelerden dolayı tanrıların bölgeyi cezalandırdığı şeklinde bilgiler var.

Sümerlerde evlilik: Bütün uygarlıklarda ön sıralarda yer alan cinsel ilişkiler Sümerlerde de etkinliğini devam ettirmişti. Genellikle aşk sevgi gibi duygusal ilişkiler cinsel

birleşme yoluyla evlilikle tamamlanırdı. Karı-koca, anne ve baba, arkadaşlar, kardeşler, akrabalar ve yakın dostlar arasında bir sevgi bağı oluşmuştu. Halk arasındaki sevgi gelişmelerinin çok daha ötesinde tanrıların aşk ve sevgi ilişkilerinin şairler ve yazmanlar tarafından ele alınmasıydı. Onlar tanrıların cinsel birleşmelerini merak ederlerdi. Sümer halkının dinsel inançlarında refah, huzur ve mutluluk tanrıların cinsel birleşmelerine bağlanmıştı. Yanı tanrılar mutlu göründüklerinde halkın da mutlu olacağı düşüncesi yaygındı. Yazmanlar ve şairler çok açık bir dille penis için "penis", vulva için de "vulva" kullanmaktan çekinmemişlerdi. Buna örnek olarak otların, ağaçların ve kamışların doğuşunu anlatan mitolojide ".... Düzgün, büyük yer kendini parlattı, gövdesini neşeyle güzelleştirdi/ Engin yer gövdesini değerli madenler ve lapis taşıyla bezedi/ Kendini yeşil taş, kadiköytaşı ve parlak akikle süsledi/ Gök kendini yapraklardan takma saçla donattı, prens gibi dikildi/ Kutsal yer, bakire, kutsal gök için güzelleştirdi kendini/ Gök, yüce tanrı, dizelerini engin yerin üzerine koydu/ Kahramanların, ağaç ve kamışın tohumunu dölyatağına akıttı/ tatlı yer, doğurgan inek, göğün bol tohumuyla gebe kaldı/ Sevinçle yaşam bitkilerini doğurmaya koyuldu Yer/ Bol bol saçtı zengin ürünü yer, şarabı ve balı akıttı..." şeklinde anlatımlara yer verilmiş. Tanrılar ve tanrıçalarla ilgili cinsel ayinler, mitolojiler Eski Ahit kitabında da yer almaktadır. Dumuzi (Tevratta Temmuz) ile İnanna arasındaki Çinsel ilişki gibi.

Sümerlerde mevsimler: Araştırmacılar ve yazıtbilimciler Sümerlerin yılı iki mevsim ile tamamladıklarını belirtiyorlar. Bu mevsimler Yaz anlamına gelen "Emeş" ve kış anlamına gelen "Enten"di. Emeş mevsimi Şubat-Mart aylarında başlar. Enten mevsimi ise Eylül-ekim aylarında başlar. Enten ile Emeş'in tanrı Enlil tarafından yaratılmış olduğu ifade edilen tanrıların adları olarak da bilinir. Aylar

genellikle aya dayalı olarak hesaplanmış, akşam ayı olarak başlayarak 30 günde tamamlandığı belirtilir. Takvimde ay yılı ile güneş yılı arasındaki fark artık bir ay (ilave) eklenerek giderilirdi. Takvime göre gün, güneş batarken başlar ve bu süre 12 adet 2 saatten oluşurdu. Gece ise üçe bölünmüştü, her bölümün dört saatten oluştuğu belirtilir.

Sümerlerde sayılar: Sümerler uzun süre altmışlık bir sayı sistemi kullandılar. Ancak belgelerden alınan bilgilere göre daha sonra 6 rakamsal faktör yanında 10 rakamsal faktörü de kullanarak farklı bir sistem oluşturdular. (Örnek olarak : 1, 10, 60, 3600, 36000 gibi) Sayı sistemi iki ayrı şekilde kullanılmıştır. Normal yollarla kullanılan sistemde rakam hanelerinin her biri için bir işaret kullanılmış. Matematiksel metinlerde ise kullanılan sistem, altmışlık ve ondalık sistemlerle belirtilmiştir.

Sümer ilahileri: Sümerlerde ilahilerin son derece itinalı ve özenle yazıldığı görülür. Yaklaşık uzunlukları elli dizeyle dörtyüz dize arasında değişen ilahilerin yer aldığı tabletler günümüze kadar ulaşmıştır. İçeriklerine göre günümüze ulaşan ilahileri araştırmacılar dört kategoriye ayırmışlardır. Bunlar, "...1) Tanrıları öven ilahiler. 2-) Kralları öven ilahiler. 3-) Tanrıları öven ilahilerin, kralların kutsanması ve onlar için edilen dualarla çeşitlendirildiği ilahi niteliğindeki dualar. 4-) Sümer tapınaklarını yücelten ilahiler..." Kaynaklarda bu kategoride yer alan ilahiler geniş bir şekilde incelenmiştir.

Sümer kralları: Sümer inancında kral olmanın erdemi tanrılar tarafından verilen bir görevdi. Savaşlar, askeri zaferlerle kentlerden kentlere kuşatmalar yapılır ve güçlü olan krallıklar egemenliklerine devam ederlerdi. Sümer kralları yla beraber yakın kent devletlerinin kralları arasında Mısır Kraliçesi Hacşepsut gibi bir kadın kralın bulunmadığına dikkat çekiliyor. Ancak krallar listesinde "meyhane koruyucusu "olarak betimlenen Kiş kent devletinin "Kug-baba" adında bir kadın kralının adı geçmektedir.

Kralların listeleri genellikle uzun süre egemenlik yapmış oldukları tufandan önceki dönemler ele alınarak değerlendirilmiş. Krallar listesinde adı geçen Enmebaragesi adlı kralın ilk Kiş kralı olduğu belirtildiği gibi Gılgamış'ın de Uruk kent kralı olduğu belirtilir. Kral listelerinde yer almadıkları belirtilen rahip krallar arasında sadece Lugal-Zage-Si'nin adı geçer; bu kralın da Akad imparatorluğunu kuran Sargon tarafından esir alındığı belirtilmektedir. Wikipedia'da yayımlanan krallık listesi de ".... **Erken Dönem Hanedanlar I:** Krallık cennetten indikten sonra; kraliyet Eridu'daydı. Eridu'da, Alulim kral oldu; 28800 yıl boyunca hükmetti. Eridu'da Alulim...8 sar (28800 yıl) Eridu'da Alalgar...10 sar (36000yıl) Bad-Tibira'da En-Men-lu-Ana...12 sar (43200 yıl) En-Men-Ana... (En-Men-Ana bazı kaynaklarda Kichu-Ana olarak da belirtilmiş), Bad-Tibira'da En-Men-Gal-Ana8 sar (28800 yıl) Bad-Tibira'da Tammuz (Dumuzi), çoban: 10 sar (36000 yıl) Larag'da En-Sipad-Zid-Ana: 8 sar (28800 yıl) Zimbir'de En-Men-Dur-Ana: 5 sar ve 5 ner (21000 yıl) Şhuruppak'da Ubara-Tutu: 5 sar ve 1 ner (18600 yıl) Utnapiştim...**Erken Dönem Hanedanlar II; Kiş'in İlk Hanedanları,** Jushur...1200 yıl, Kullassına-bel...960 yıl, Nangishlishma...670 yıl, En-Tarah-Ana...420 yıl, Babum...300 yıl, Puannum.... 840 yıl, Kalibum...960 yıl, Kalumum...840 yıl, Zuqaqip...900 yıl, Atab...600 yıl, Mashda...840 yıl, Arwium...720 yıl, Etena...1500 yıl, Balih...400 yıl, En-Me-Nuna...660 yıl, Melem-Kish...900 yıl, Barsal-Nuna...1200 yıl, Zamug.....140 yıl, Tizqar...305 yıl, Ilku...900 yıl, Iltasadum...1200 yıl, En-Men-Barage-si...900 yıl, Aga...625 yıl, **Uruk'un İlk hanedanları;** E-ana'dan Mesh-ki-ang-gasher, Utunun oğludur.... . 324 yıl, (denize yürüdü ve gözden kayboldu.) Enmerkar...Uruk'u inşa etti...420 yıl, Lugalbanda, çoban...1200 yıl, Dumuzid, balıkçı Kiş'den En-Me-Barage-Si'yı esir aldı.... 100 yıl, Gılgamesh. (Babası hayalet, ken-

disi de Kulaba lordu'dur.... 126 yıl, Ur-Nungal...30 yıl, Udul-Kalama...15 yıl, La-Ba'shum...9 yıl, En-Nun-tarah-Ana...8 yıl, Mesh-He...6 yıl, Lugal-Kitun...36 yıl, (Sonraki yıllarda Uruk Urim krallığı tarafından yenildi), **Ur'un İlk Hanedanları:** (Yaklaşık İ.Ö. 25'inci yüzyıl), Mesannepada...80 yıl, Mesh-Ki-Ang-Nanna...36 yıl, Elulu...25 yıl, Balulu...36 yıl, (Sonraki yıllarda Urim yenildi ve krallık Awan'ın eline geçti), **Erken Dönem Hanedanları III:** (yazıtlarda çok iyi bilinmesine karşı, Lagaş'ın!'nci dönem Hanedanlığı Kral listesinde bulunmamaktadır), **Awan hanedanlığı** (Toplam 3 kral 356 yıl hükümdarlık yapmışlardır. Sonraki Yıllarda Awam Kiş krallığı tarafından kuşatılır.), **Kiş'in II'nci Hanedanları:** Susuda...201 yıl, Dadasig...81 yıl, Mamagal, kayıkçı...360 yıl, Kalbum.....195 yıl, Tuge360 yıl, Men-Nuna...180 yıl, ?... 290 yıl, Lugalngu...360 yıl, (Sonraki yıllarda Kış kent krallığı Hamazı tarafından kuşatılır), **Hamazı,** Hadanish...360 yıl, (Sonraki Yıllarda Hamazı yenilir ve krallık Inug'un eline geçer), **Uruk'un II'nci Hanedanları:** En-Shakansha-Ana...60 yıl, Lugal-Ure (ya da Lugal-Kinishe-Dudu) 120 yıl, Argandea...7 yıl, (Sonraki yıllarda Unug, Urim tarafından işgal edilir), **Ur'un II'nci hanedanları:** Nani...120 yıl, Mesh-Ki-Ang-nanna...48 yıl, ?... 2 yıl, (Sonraki Yıllarda Urim, Adab tarafından yenilgiye uğradı.), **Adab,** Lugal-Anne-Mundu.....90 yıl, (Adab sonraki yıllarda Mari tarafından kuşatılır), **Mari,** Anbu.....30 yıl, Anba.... . 17 yıl, Bazi.....30 yıl, Zizi...20 yıl, Sharrum-Iter..... . 9 yıl, (sonraki yıllarda Mari, Kiş krallığı tarafından kuşatılır), **Kiş'in III'nci hanedanları:** Kugbaba, kadın kral "Meyhane koruyucu).... 100 yıl, (Sonraki yıllarda Kış, Akshak tarafından kuşatılır), **Akshak,** Unzi.... 30 yıl, Undalulu...6 yıl, Urur...6 yıl, Puzur-Nirah.... 20 yıl, Ishu-Il.....24 yıl, Shu-Sin...7 yıl, (Sonraki yıllarda Akshak, Kiş tarafından kuşatıldı), **Kiş'in IV'ncü Hanedanları;** Puzur-Sin.... 25 yıl, Ur-Zababa.... 400 (6?)

yıl, Zimudar.... 30 yıl, Ussi-Water..... 7 yıl, Eshtar-Muti11 yıl, Ishme-Shamash.... . 11 yıl, Shu-Ilishu...15 yıl, Nanniya, kuyumcu...7 yıl, (sonraki yıllarda Kiş, Unug tarafından kuşatılır.), **Uruk'un III'ncü Hanedanları;** Lugal-Zage...25 yıl, Krallık kronolojisinin bitimi ise İ.Ö. 2259-2235 arası, **Akad İmparatorluğu,** Sargon..., Agade...40 yıl, Rimush (Sargonun küçük oğlu)... 9 yıl, Man-Ishtushu (Sargon'un en büyük oğlu)... 15 yıl, Naram-Sin-Man-Ishtishu'nun oğlu-.... 56 yıl, Shar-Kali-Sharri-Naram-Sin'in oğlu...25 yıl, İgigi, İmi, Nanum ve Ilulu beraber .... 3 yıl, Dudu.... 21 yıl, Shu-turul, Dudu'nun oğlu.... 15 yıl, (sonraki yıllarda Agade, Unug tarafından kuşatıldı.), **Uruk'un IV'ncü Hamedanları:** Ur-Ningin...7 yıl, Ur-Gigir.... . 6 yıl, Kuda.... . 6 yıl, Puzur-Ili...5 yıl, Ur-Utu (Ya da Lugal-Melem)... ...25 yıl, (sonraki yıllarda Unug, Gutium tarafından kuşatıldı), **Gutian dönemi:** Inkishush.... . 6 yıl, Zarlagab...6 yıl, Shulme (Ya da Yarlagash).... . 6 yıl, Silulumesh (Ya da Silulu)... 6 yıl, Inimabakesh (Ya da Duga).... . 5 yıl, Igeshaush (Ya da Ilu-An)... 6 yıl, Yarlagab...3 yıl, Ibate.... 3 yıl, Yarla.... . 3 yıl, Kurum.... 1 yıl, Apil-Kin.... 3 yıl, La-Erabum..... 2 yıl, Irarum.... 2 yıl, Ibranum...1 yıl, Hablum.....2 yıl, Puzur-Sin...7 yıl, Yarlaganda...7 yıl, ?... 7 yıl, Tiriga.... 40 gün, **Ur'un III'ncü hanedanları;** "Sümer Rönesansı", Ur-Nammu...İ.Ö. 2065-2047 arası...18 yıl, Shulgi...İ.Ö. 2047-1999 arası...46 yıl, Amar-sin...9 yıl, Shu-Sin...9 yıl, İbbi-Sin...24 yıl, (sonraki dönemlerde Urim, İsin krallığının eline geçer), **İsin hanedanlığı;** İshbi-Erra...33 yıl, Shu-İlishu...20 yıl, Iddin-Dagan...20 yıl, Ishme-dagan.....20 yıl, Lipit-İştar.....11 yıl, Ur-Niniurta (İshkur'un oğlu).... 28 yıl, Bur-Sin...5 yıl, Lipit-Enlil...5 yıl, Erra-Imitti...8 yıl, Zambiya...3 yıl, Iter-Pisha...4 yıl, Ur-Dul-Kuga...11 yıl, Damiq-ilicu...23 yıl..." şeklindedir. Bu kral listelerinin hiçbir zaman birbirlerinin benzeri olabilecek bir şablomu oluşturmadıkları görülür. Kaynakların dağınık ve çeviri-

ler sonrası deformasyona uğramış adlar yüzünden araştırmacılar hangi kral adını görmüşseler listelerine dahil etmişlerdir. yeni bir araştırma yapılırken bu ince ayrıntıya dikkat edilmesi gerekmektedir.

Sumu-el: Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1894-1866 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Sunaklar: Mezopotamya bölgesinde sunak, kurban ve sunum yapılan dikey bir yapı olarak anlatılır. Sunaklarda ayinler yapılırdı. Bu da dinsel düşüncenin ve tanrısal inanmanın bir parçası olarak belirtilir. Açık havalarda sunaklar genellikle doğal bir taş ya da çakıl taşıyla toprak yığını olarak kullanılırdı. Bu eski dönemlerde uygulanırdı. Tapınakların yapılmaya başlanmasıyla sunaklar da kıl, taş ve tuğladan yapılmaya başlandılar.

Suquru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kıymetli" olarak tanımlanmıştır.

Sus: Pers-Elam krallığının başkentidir. Kente ait arkeologlar tarafından bulunan seramik kaplar Louvre müzesinde koruma altında bulunuyorlar. Sus kültürüne ait buluntuların İ.Ö. 4 bin yılına tarihlendiği belirtilir. Buluntular arasında kase, bardak, vazo ve kupalar görülmeğe değerdir.

Susa: Sümer halkının yaşadıkları bir kenttir.

Susuda: Erken dönem III Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Susuda'nın 201 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Sutug: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sepet" olarak tanımlanmıştır.

Su-ri: (Ya da su-ri-am) Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir şeyin yarısı" olarak tanımlanmıştır.

Süryani: Süryani sözcüğü, hala karşılığı bulunmayan" Süryoyo" sözcüğünün deformasyonundan elde edilmiş bir addır. Hatta Suriye'yi bir zamanlar işgal eden

Kilikos'un kardeşi Suros'tan kaynaklandığını belirten araştırmacılar da var. Mezopotamya bölgesinde yaşamış ve kökenleri yaklaşık İ.Ö. 3000-3500 yıllarına dayanan göçer bir halktır. Bazı kaynaklarda Arami soyundan geldikleri anlatılır. Ancak Süryani halkının Asur soyundan geldiği şeklinde ifadelerin yer aldığı kaynaklar da var. Büyük bir ihtimalle Sümerlerin yaşadıkları bölge olan Mezopotamya'nın kuzeyinden gelen halkların bir kolu olduğu söyleniyor. Tarih sayfalarını çevirdikçe Süryani topluluğunun Fenike/ Akad/ Keldali/ Babil/ Kenan/ Asur ve Aram bölgelerine dağılan bir halk olduğu ortaya çıkıyor. Bugün de öyle. .

Su-ür: Sümer dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "karıştırmak" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Su-si: Sümer ölçü biriminde "parmak" uzunluğuna eş değerde olan bir ölçü olduğu ifade edilir.

Ş

Şabaru: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yan yatmak" şeklinde tanımlandı.

Şabatu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yakalamak, zaptetmek" şeklinde tanımlandı.

Şabra: Tapınak yöneticisi. Üst düzey bir görevli olduğu şeklinde ifadeler var.

Sabu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "insanlar, askerler, kolektif olarak" şeklinde tanımlandı.

Şaddupum: (Bugünkü adı Tel Harmal'dır) Eski dönemlerde bir bölgenin idare merkezi olarak anlatılır. Eşnunna kentine 30 kilometre uzaklıktadır. Şaddupum'un sözcük an-

lamı "hazine, muhasebe ofisi" şeklinde tanımlanmıştır. Irak Eski eserler dairesi burada kazılar yaparak Babil yönetimiyle ilgili yaklaşık 4000 yıllık belge niteliğindeki kanıtlar elde ededer koruma altına almıştır.

Şagan: Bir nevi kab.

Şagarakti-Şuriaş: Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1245-1233 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Şaharu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "küçük olmak" şeklinde tanımlandı.

Şa-ilu: Sümerlerde rüyaları yorumlayan, açıklayan rahiplere verilen bir addır.

Şakkan: Sümerlerde tapınılan bir tanrı. (Akad dilinde Sumuqan) vahşi hayvanları koruyan bir tanrı niteliğinde tapınıldı. Gılgamış'ın ölümü adlı bir Sümer şiirinde Şakkan'dan söz edilir. Babil dönemindeki Gılgamış destanında da Şakkan'ı (Sumuqan) olarak belirten Etana ve Ereşkigal gösterilir. Güneş tanrısı Şamaş'ın (Utu) oğlu olarak ifede edilmiştir.

Şakkir: Tanımlanmadığı öne sürülen bir bitki adı.

Şala: Dagan ile İşkur'un karısı olduğu ifade ediliyor. Hititlerde Şalaş olarak tapınılmıştır. (Mezopotamya da Şala adıyla tapınıldığı belirtiliyor). Kültünün başlangıç yeri Hurrilerin yaşadıkları bölgeler olarak anlatılır. Bazı kaynaklarda Dagan'ın karısı olarak belirtilmiştir. Gira'nın da Şala'nın oğlu olduğu tahmin ediliyor. Simgesi arpa sapı olarak gösterilmiştir. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Şalalu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcüktür. Sözcük anlamı "çatı örtmek" şeklinde tanımlandı.

Şalmu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "heykel" şeklinde tanımlandı.

Şaltu: Akad dilinde Enki'nin yarattığı bir varlık olduğu söylenir.

Şalü: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "atmak, attırmak" şeklinde tanımlandı.

Şalu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "kavga etmek" şeklinde tanımlandı.

Şam: Bir taş adı. Tanımlanmamış olduğu anlatılır.

Şamadu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "bağlamak, boyunduruğa almak" şeklinde tanımlandı.

Sama: Bak Şamaş.

Şamamu la zakart: Bak Enuma Eliş'te bölümler.

Şamaş: Ya da Sama. Asur ve Babil'de tapınılmış güneş tanrısının Akad dilindeki adı. Sümer mitolojisindeki adı da Utu'dur. Şamaş ay tanrısı Sin (Nanna)nın oğludur. İştar'ın (İnanna) da ikiz kardeşidir. Arapça adı "Şems" olarak bilinir. Şemsin Arap dilindeki karşılığı da güneş anlamındadır. Arapçadaki "Abdulşems" adı, "güneşin kulu" anlamındaki güneşe tapanların bir adıdır. Bati dillerinde İngiliz dilinde Sun, Almanca dilinde de Sonne, Romen dilinde de Suare olarak yazılmaktadır. Çok ilginçtir ki Mevlana'nın eseri olan "Divan-i Kebir"de " Şems "adından birinden söz ettiği sıkça görülür. Beyitlerinde Şamaş'ın Arap dilindeki karşılığı "Şems"in güneşi belirlediğini görmekteyiz. Burada Mevlana'nın güneş tanrısının sembolü haline getirmek istediği Şems adlı kişinin kendi hocası olduğunu vurgulaması Şamanizmin felsefesine bir yolculuk olarak düşünülebilir görüşündeyim. Mevlana'nın Divan-i Kebir'de güneş ile ilgili birkaç beyiti "...Güneş doğunca, neden dedim, yüzün sapsarı ? Dedi

ki; Onun yüzünü gördüm, utandım da bu renge boyandım..."LXX-298"...Donmuş, buz tutmuş yer, güneşi ne bilir, ışığın da ne haberi olur? yaratılmış canın yaratıştan haberi olur mu ?... " XCVIII-330"...O ışığın bir parıltısı göğe vursaydı gökte yüzlerce ay belirirdi..." CXXXI-368"...a canım benim, güneş birisini kendi kılıcıyla öldürürse onun kefenini, çeyizini de kendi ışığından düzer, koşar..." LXXXIV-94 (Cilt: II) "...Güneş, senin güneşine sordu; ne vakit görebilirim seni dedi, güneşin cevap verdi, dedi ki; sen batarsan o vakit doğarım ben..." CXLIX-174(Cilt: II) "...Adem neden çırılçıplak kaldı, dünya neden viran oldu, nasıl oldu, neden oldu da alemi tufan bastı? Küçüğün büyükle çekişmesinden, aşağılık kışının yüce kişiyle inada girişmesinden oldu bu işler..."CL-176(Cilt: II)" şeklindedir.

Şamu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "susamış" şeklinde tanımlandı.

Şara: Umma kentinin koruyucu baş tanrısıdır. Işık ve aydınlığın simgesi konumunda tapınılan bir tanrı olarak bilinir. İnanna'nın da oğludur. Sümerlerde tapınılan bir tanrıdır. Umma kentinin yerel tanrısı olarak bilinir. Çoğu kaynaklarda da Umma ve Badtibira kentlerinin koruyucu tanrısı olarak tapınıldığı anlatılır. Umma'daki "Emah" tapınağında bu tanrıya tapınılırdı. Bu gün Tell Agrab'ın bulunduğu yerde adı belli olmayan bir antik kentin kalıntıları yer alır. Bu kalıntıların Şara'nın kült merkezinin kalıntıları olduğu tahmin ediliyor. "An kahramanı" sıfatıyla betimlenen Şara'nın, kaynaklarda savaşçı bir tanrı olarak tapınıldığı belirtiliyor. İmdugud mitolojisinde

Anzu'ya karşı savaşan bir tanrı konumunda belirtilir. İnanna mitolojisinde de İnanna'nın yeraltı dünyasından çıkıp kurtulmasına karşılık ona saygı gösteren üç tanrıdan biri olduğu ifade edilir. Lugalbanda efsanesinde ise İnanna ile ilişkili olduğundan onun oğlu olduğu şeklinde de ilgi gördü.

Şarahu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "bağırmak" şeklinde tanımlandı.

Şarrukenu: Sümerlerde bir kral. (Kaynaklar Akadlı Sargon'un bir başka tanımlaması olduğunu belirtirler.) Bu kralın Lugalzagesi'yi esir alıp, Enlil tapınağının önünde halka teşhir ettiği belirtilmektedir. Son derece akıllı bir kral olarak belirtilen Şarrukenu, dini, sanatı ve kültürü bilenlerin eline bırakır. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı açıklama yapılamıyor. Bak Sargon.

Şar apsi: Akad dilinde bir sözcük. Sözcük Türkçede "Abzu'nun kralı" şeklinde tanımlandı.

Şar-kali-şarri: (Akad kralı olduğunu belirten ifadeler de görüldü.) Kiş. III hanedan kralıdır. İ.Ö. 2519-2496 tarihleri arasında hüküm sürdüğü anlatılıyor. (Bazı kaynaklarda ise İ.Ö. 2217-2193 tarihleri ele alınmıştır.) Naram-Sin'in oğludur. Döneminde imparatorluğunda inişli çıkışlı gelişmeler görülür. Babasının yıktırdığı (Sümer yapılarına zarar verdiği) çoğu yapıları onararak kendisini "Enlil'in evi, Ekur'u inşa ettiren" anlamında betimleyerek tanıtı. Babası yüzünden gücünü kaybeden Sümerlerin değil de sadece Akadların (Agade) kralı olduğu belirtiliyor. Kuzey Suriye'deki "Basor dağında" yaşayan Amorilerle yaptığı savaşta galip gelerek zafer ile ilgili tabletlere yazılar yazdırdı. Son Akad kralı olarak anlatılan Şar-kali-şarri (Şarkalişarrı) Babil kentinde iki tanrı için tapınak yaptırır. Bu tanrılardan biri Akadların İştar adıyla tapındıkları Anunitum adlı tanrıçaydı.

Şartamhari: Sözcük karşılığı "Mücadelenin kralı" şeklinde tanımlanmıştır. Akad (Akkad) dönemine ait olduğu belirtilen en ünlü öykülere verilen bir addır.

Şarur: Ninnurta'nın silahı. Bu silahın kişileştirilmiş olduğu şeklinde ifadeler var.

Şarrum-kin: Bak Sargon.

Şaşur: Sümer dilinde bir sözcüktür. Anlamı henüz bilinmiyor.

Şat-el-Hai: Dicle ile Fırat birbirine kanalize eden bir ırmak adı. Irmağın doğu kısmında yapılan arkeolojik kazılarda seramik buluntular elde edilmiştir.

Şat-İştar: Ludingirra'nın annesidir. Onu yüceleştirdiği söylenir. "yüce anne" olarak tanımlandı. Oğlu Ludingirra, annesiyle ilgili inanılmaz özellikleri kaleme alarak şiirleştirir ve günümüze ulaştırır. Bu şiirsel tablet İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesinde koruma altındadır. Ludingirra seyahate çıkar, annesi üzülmesin diye ulağıyla beraber bir mektup gönderir. Mektupta sağlığının iyi olduğunu, üzülmemesini ister. Yani günümüzde kutlanan anneler gününe uyarlanan bir yakıştırma olarak da görülebilir. Ludingirra'nın bu mektubu araştırmacılar tarafından önemle incelenmiş, Muazzez İlmiye Çığ ise "Sümerli Şair Ludingirra" adlı eserde bu tabletin çevirisini vermiştir.

Şatam: Tapınak yöneticilerine verilen bir ad.

Şatammu: Ensi'nin çevresinde bulunan bir görevli. Bilindiği gibi Ensi kent yöneticisiydi.

Şat-en-Nil: Ninbirdu kanalının Sümer dilindeki adıdır. Sözcük anlamı "Kentin ortasındaki kanal" olarak tanımlanmıştır.

Şekel: Bir minanın altmışta biri olan bir ölçü. Bak mina.

Şem: Sümerlerde bir davul türü.

Şen-BU-na: Sümerce bir sözcüktür. Anlamı henüz bilinmiyor.

Şenu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcü. Sözcük Türkçede "gemiyi

yüklemek" şeklinde betimlenerek tapınıldı. Bazı kaynaklarda "koyun sürüsü" anlamında da tanımlanmıştır.

Şerretu: (Ya da Şirratu) Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yakalamak, zaptetmek" anlamında betimlenerek tapınıldı.

Şerida: Sümer tanrıçasıdır. (Akad dilindeki adı Aya olarak bilinir) Güneş tanrısı Utu (Şamaş)'ın eşi olarak anlatılmıştır. Eski Babil'de kültü popülerdi. Sippar ve Larsa kentlerinde güneş tanrısı Şamaş (Utu)'yla birlikte tapınılmıştır.

Şeru: Akad dilinde bu sözcük" arka" şeklinde tanımlanmıştır.

Şeş: Bir tahıl türüdür. Ancak ne tür bir tahıl olduğu hakkında kaynak yetersizliği nedeniyle bilgi verilemiyor.

Şeşgal: "Ağabey" olarak tanımlanmıştır. Edduba'da öğretmen yardımcısıdır.

Şeş-Kalla...: "...Şara.... ?... " Oğludur. Sümer mahkemesinde görevlidir. Kuş avcısı lakabıyla tanınır. Lu-İnanna'nın öldürülmesi davasında cinayeti işleyenlerin ölümle cezalandırılmalarını istedi. Bu karar daha sonra tabletlere işlenerek tarihsel yerini aldı. Tablet yapılan arkeolojik kazılarda bulunarak koruma altına alınmıştır.

Şibtu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "faiz" şeklinde tanımlandı.

Şidim: Sümer dilinde "duvarcı" olarak tanımlanmıştır.

Şimaliya: Kassitler tarafından tapınılan bir tanrıdır. Yaratıcı bir tanrı olduğu belirtiliyor. Bu tanrı için Babil'deki tapınma alanının süsleri Kassit kralı Kurugalziya II tarafından yapıldığını belirten bir tablet bulunarak koruma altına alınmıştır. Genelde krallar, dönemlerinde mutlaka tanrılara olan yakınlıklarını göstermek için onların unutulan kültlerini diriltmenin yanında tapınaklar da yaptırırlardı. Bu yakınlaşma Sümerlerde krallar arasında gelenek haline gelmişti.

Şimtu: Akad dilinde anlamı" kader" olarak tanımlandı.

Şirratu: Bak Şerretu.

Şuba: Değerli bir taş olduğu ifade ediliyor. İran'da bazı dağlık bölgelere de bu ad verilmiştir.

Şubur-Hamazi: (Şubur olarak da bilinir) Sümerlerin kuzey ve kuzeydoğusundaki ülkelere verdikleri ad. Bu bölge batı İran'ın büyük bir bölümünü kaplar. İnanna gökyüzünden yeryüzüne inerken bu kenti dolaşır. Daha sonra da Şukalletuda'nın bahçesinde yorgunluktan dinlenmek için uzanır ve Şukalletuda'nın ırzına uğrar.

Şub-at: (Şubat şeklinde de yazıldığı görülür.) Ur kenti kralarından birinin eşi olduğu tahmin ediliyor. Leonard Woolley'in Ur kentinde yaptığı kazılarla ortaya çıkarılan mezarlarda bir kraliçeye ait iskeletler bulundu. Mezar odasındaki buluntulardan bu kraliçenin Şub-ad olduğu belirlendi. Mezar odasında ikişerli sırayla yan yana dizilerek öldürülen nedimelerinin de iskeletleri vardı. Bu sahne büyük bir ihtimalle öldükten sonra yeniden dirilme geleneğine bağlanmıştı.

Şubbu: (Ya da Şumbu) Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından kullanılan bir sözcük. Sözcük Türkçede "yük arabası" şeklinde tanımlandı.

Şu-durul: (Şuduru olarak yazıldığı da görülür.) Akad (Agade) kralı olduğu söylenir. Diyale nehrine kadar olan bölgeyi denetimi altında tuttuğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Şudunşakuşe: Bak Baraşakaşu.

Şugurra: "Bozkır türbanı" şeklinde tanımlandı. Türban benzeri bir taç. Şugurra tacını İnanna kullanıyordu. İnanna ölüler diyarına girince başından alınmıştı. Sözcük anlamı da "ovanın tacı" şeklinde tanımlandı. Nasıl ki Mısır tarihinde önceleri iki Mısır'ı ayıran taçlar olduysa, Sümerlerde de böyle bir taç kullanılmıştı. İnanna'nın kullandığı Şugurra tacını hiç kimse kullanamazdı.

Şuhaddak: Sümer dilinde bu sözcük "Balıkçı" olarak tanımlanmıştır.

Şu-ilişu: Birinci İsin hanedan kralıdır. İ.Ö. 1984-1975 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. İşbi-Erra'nın oğludur. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Şukalletuda: İnanna'ya tecavüz eden bahçivan'ın adı. Onunla ilgili öykü de kısaca şöyle : bu bahçivanın bir bahçesi varmış. Ancak bahçeden hiç ürün alamazmış. Çok uğraştığı halde ekinleri hepsi solar ve rüzgarla yok olurdu. Bir gün gökyüzüne bakarak bazı kehanetleri de düşünerek tanrısal yasaları hatırlamaya çalıştı. Ürünlerin bozulmaması ve rüzgardan korunması için yaprakları çok büyük olan sarbatu (Bak sarbatu) adında bir ağaç diktirir. Bu ağacı diktikten sonra bahçesi yeşilliklerle dolar. Günlerden bir gün gökyüzü tanrıçası İnanna dinlenmek için Şukalletuda'nın bahçesine girer ve dinlenmek ister. Tanrıçanın yorgunluğundan yararlanan Şukalletuda, tanrıça İnanna'nın ırzına geçer. Sabah olunca İnanna kendisine yapılan tecavüzü anlar ve bu işi yapanı bulmaya karar verir. Bu nedenle ülkeye üç felaket getirir. Buna rağmen ona tecavüz edeni bulamaz. Şukalletuda, İnanna'ya yakalanmadan Enki'nin evine gider. Öyküyü anlatan tabletin son kısımları kırık olduğundan yazıtbilimciler çözemez ve öykünün sonu da bilinmez.

Şukamuna: Kassitler tarafından tapınılan bir tanrıdır. Yaratıcı bir tanrı olduğu belirtiliyor. Bu tanrı için Babil'deki tapınma alanının süsleri Kassit kralı Kurugalziya II tarafından yapıldığını belirten bir tablet bulunarak koruma altına alınmıştır.

Şukur kamışı: Mızrak başı büyüklüğünde olan kamışların adı.

Şulgi: Üçüncü Ur Hanedanın krallarından biridir. İ.Ö. 2094-2047 tarihleri arasında egemenlik yaptığı tahmin ediliyor. Ur kralıdır. Kraliçe Abisimti'nin de eşidir. Kral Ur-

Nammu'nun oğludur. Babasının Gudealerin saldırısı sırasında hayatını kaybetmesinden sonra yerine geçti. Döneminde Sümerler çoğu topraklarını geri almayı başardılar. Edebiyat ve müzik hayranı olan bir hükümdar olduğu ifade ediliyor. Kral Şulgi bir tablette "...Kitabelerimin yazıldığı o(?) günlerde/ Benim tarafımdan yok edilmiş bir kent/ benim tarafımdan yıkılmış bir duvar/ Kırılgan bir kamış gibi benim tarafımdan ezilmiş bir ülke/ Ozanların şarkılarında yer almayacak..." Şulgi ayrıca erdemlerini ve doğuştan olan yeteneklerini de tabletlere ".... ben, kral (anamın) karnından savaşçıyım/ ben, Şulgi, doğduğum (günden) beri kudretli bir adamım/ bir ejderhadan doğma vahşi-gözlü bir aslanım/ (evrenin) dört bucağının kralıyım/ Karakafaları güden çobanım ben/ Bütün ülkelerin güvene layık tanrısıyım/ Ninsun'dan doğmuş oğulum/ Kutsal An'ın yüreğiyle seslendiği benim/ Enlil'in kutsadığı kişiyim/ Ninli'lin sevgili Şulgi'siyim/ Nintu'nun en candan sevdiğiyim/ Enki'den bilgeliği armağan aldım/ Nanna'nın kudretlı kralıyım/ Utu'nun açık ağızlı aslanıyım/ İnanna'nın dölyatağı için seçilen Şulgi'yim ben/ Yol için yaratılmış, pranslere yaraşır bir eşeğim/ Uzun yolda kuyruğunu sallayan bir atım/ Sumugan'ın koşmaya can atan soylu eşeğiyim/ Nidaba'nın bilge yazmanıyım/ Kahramanlığım gibi, kudretim gibi/ Bilgeliğim de tamdır/..." şeklinde işlemişti. Şulgi Sümer kent devletini kırksekiz yıl yönetmiştir. Sınırlarını doğuda bulunan Elamlılar ve Anşan krallığı ile Zagros dağlarının eteklerinde yaşamlarını sürdüren göçebelerin bulunduğu yere kadar genişletmiştir. Kaynaklar, Sümerlerin kuzeyinde bulunan Aşur ve Erbil'in de denetimini elinde bulundurduğunu ifade etmektedir. Aşur ve Erbil, Suburi topraklarında yer alan krallıklardı.

Şul-Şagana: (Şulşagana şeklinde yazıldığı da görülür) Sümer tanrısıdır. Tanrıça Bau (baba) ile Ningirsu'nun oğludur. Tanrı İg-alima'nın da kardeşidir. Tanrı Şulşagana "efen-

di" olarak tanınan bir tanrı olmuştur. Ayrıca yedi küçük kız kardeşinin olduğu belirtiliyor. Bak Bau.

Şulhi: Sümerlerde bir kamış türünün adı.

Şulutul: Lagaşı yöneten hükümdarların kişisel tanrısı. Belge yetersizliği neniyle kültü hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Şul-pa-e: Sümer dilinde bu sözcük "parlak gençlik" kültü olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda Sümerlerde bir tanrıdır. Ninhursag'ın kocası olduğu anlatılır. Kişiliği hakkında kaynak yetersizliğinden daha fazla açıklama yapılamayan ancak, küçük bir tanrı olduğu şeklinde anlatımlar görülür.

Şullat: Sümer tanrıçasıdır. Kötü havayı önceden bildiren fırtına tanrıçası olarak tapınıldı. Kültü ve dinsel kişiliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Şumbu: Bak Şubbu.

Şumugan: Enki tarafından görevlendirilen ve "dağın kralı" olarak tanımlanan bir tanrı. Yaratılışta bitki ve hayvanları koruyan bir tanrı sıfatıyla tapınıldı.

Şumun: Bak Numun.

Şunumun: Nisan ve Mayısı karşılayan bir ay adı olduğu belirtiliyor.

Şurpu: Büyü metinlerinin "yakanlar" adlı bir derlemesi olduğu anlatılıyor.

Şuruppak: (Ya da Şuruppag) Fara adıyla da bilinir. Sümerli Nuh'un vatanı olduğu ifade ediliyor. Sümerlerin güney kısmında bulunur. Bu kentte arkeologlar tarafından yapılan kazılarda Sümer okullarında öğrencilere verilen ödevlerin bulunduğu onbinlerce tablet elde edilmiştir. Kent Sümer tufanıyla ilgili bulunan bir tablette tanrılar tarafından yaratılmış olan beş kentten biri olduğu ifade edilmiştir. Bu kentler Eridu, Bad-tibira, Larak, Sippar ve Şuruppak'tı.

Şuruppak: Sümerlerin tufan kahramanı olan Ziusudra (Utnapiştim), (Tevrat'taki anlatımıyla Nuh)'nın babasıdır. Aynı adla Şuruppak kenti vardı. (Bak Şuruppak) Tabletler arasında Şuruppak'ın oğluna olan öğütleri yer almıştır. Bunlar kısaca "...Şuruppak öğütler verdi oğluna, Ubartuttu oğlu Şuruppak, öğütler verdi oğlu Ziusudra'ya: Oğlum, sana öğüt vereceğim, tut öğütlerimi, Ziusudra, sana bir söz edeceğim, kulak ver ona; İhmal etme öğüdümü, Söylediğim sözü çiğneme, babanın değerli öğüdünü, yerine getir gayretle..." şeklinde devam eder. Bu metinde de anlaşıldığı gibi Şuruppak'ın babası da Ubartuttu adlı birinin oğlu olduğu şeklinde ifade edilmiştir.

Şuşima: Bir kamış cinsi.

Şuşua: Kayıp olan oğlunu arayan kadının taşıdığı bir cins kamış.

Şu-Sin: (Şu-Suen şeklinde de yazıldığı görülür.) Şulgi'nin oğludur. Üçüncü Ur Hanedan kralıdır. İ.Ö. 2037-2029 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Aşk şarkılarının kahramanı. Yaklaşık 4000 yıl önce Sümer ülkesinde hüküm süren bir kral olduğu anlatılır. Bir zamanlar Sümerlerde ekinlerin daha bereketli olması için yılda bir törenlerle bayram yapılırdı. Bu bayramın nedeni yılda bir kralın tanrıça İnanna'nın rahibelerinden biriyle evlenmesi olayıydı. Şu-sin'e o yıl gelini düşünce ona şiirler yazmaya başlar. Bununla ilgili bulunan tabletler arasında bir şiirin varlığını tespit eden Samuel Noah Kramer; şiirin aşk şiiri yerine "kutsal evlilik" için kralın gelinine hitaben yazdığı tahmin edildi. Bu şiir ile ilgili bir alıntı şöyle "...Güvey, canımın içi/ Gönül açar güzelliğin, bal gibi tatlı/ Aslan, canımın içi/ Hoştur güzelliğin, bal gibi tatlı/ beni esir ettin, titreyerek önünde durayım/ Güvey, yatak odasına götür beni/ Beni esir ettin, titreyerek önünde durayım/ Aslan, yatak odasına götür beni/ Güvey, seni okşayayım/ Sevdalı okşayışlarım baldan daha tatlıdır/ Balla dolu odada/ Gönül açan güzelliğinin tadını

çıkaralım/ Aslan, okşayayım seni/ Sevdalı okşayışlarım baldan daha tatlıdır..." şeklindedir. Bu şiirin çevirisini Türk Sümerolog Muazzez İlmiye Çiğ ile birlikte çeviren Samuel Noah Kramer, çevirinin geçici olduğunu ve tam orijinal çeviri olmadığı şeklinde bir açıklamada bulunur. Şu-sin ayrıca göçebe yaşam sürdüren Martu aşiretlerinin akınını önlemek için "Tidnum'u durduran" anlamında tanımlanan "Murik-Tidnum" adında bir duvar yaptırır. Ancak bu duvar diğer kralların yaptıkları yapılardan daha etkisiz bir yapı oldu. Tidnum Martu aşiretlerinden birinin adıdır. Şu-sin, kardeşi Amar-sin ve Şulgi gibi daha sonraları tanrılaştırılmıştır. Daha önce Muazzez ilmiye Çığ ile Samuel Noah Kramer'in çevirisini yapıp da orijinal olmadığını belirttikleri şiirin bir başka çevirisinde kral Şusin için İnanna tapınağının bir rahibesi "...Kalbimin değerli damadı, güzelliğin uludur, bal kadar tatlı, Kalbimin değerli aslanı, Beni büyüledin, bırak titreyerek önünde durayım. Yatak odana götürmelisin beni damat. Beni büyüledin, bırak titreyerek önünde durayım. Yatak odana götürmelisin beni aslan, benim tarafımdan sevilmene izin ver damat, Enfes sevişmelerin baldan ıtırlıdır. Balla dolu yatak odasında, ulu güzelliğini tatmamıza izin ver. Benim tarafımdan sevilmene izin ver aslan. Enfes sevişmelerim baldan ıtırlıdır. Beni beğendin damat. Bunu anneme söyle, o sana leziz lokmalar hediye edecektir. Babama söyle, o seni armağanlarla donatacaktır. Ruhun, biliyorum ruhunu nasıl teselli edeceğimi, Evimizde uyu damat, sabah ışıncaya kadar. Kalbin, biliyorum kalbini nasıl mutlu edeceğimi. Evimizde uyu aslan, sabah ışıncaya kadar. Sen beni sevdiğin için, bana lütfen sevişmelerini armağan et. Enlili sevindiren Şu-sin'im benim, Bana lütfen sevişmelerini armağan et..." şeklindedir. Bu şiir aşk, sevgi ve beğeni üzerinde yazıldığı için buraya aktarmayı uygun gördüm.

Şu-uki-ma ia-a-ti-ma: Akad dilinde "o benim gibi" olarak tanımlanmıştır.

Şu-Turul: İ.Ö. 2334-2154 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Akad hanedan kralıdır. İ.Ö. 2168-2154 tarihleri arasında hüküm sürmüş hanedanın son kralı olarak biliniyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Şuziana: Sümerlerde tapınılan bir tanrı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve kişiliği hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

T

Tab-ba: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ortaklık" olarak tanımlanmıştır.

Tabaku: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dökmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Tabalu: (Ya da Wabalu) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "alıkoymak, kendine almak" şeklinde tanımlanmıştır.

Tablet evi: Sümer okullarında gösterilen eğitimin oda şeklindeki yapılarına bu ad arkeologlar tarafından verilmiştir. Burada yazı yazma eğitiminin yanı sıra tabletlerin nasıl yazıldığı ve nasıl yapıldığı da öğretilirdi. Eğitim gören öğrenci öğretmeninden son derece korkardı. Bu nedenle okula geç gitmez ve verilen ödevini de yapardı. Öğretmenin öğrencisine sorduğu "okulda ne yaptın ?" sorusuna karşılık öğrenci "...Tabletlerimi ezbere okudum, öğle yemeğimi yedim, (yeni) tabletimi hazırladım, yazdım, bitirdim; sonra ezberimi verdiler, öğleden sonra da yazı ödevimi verdiler. Okul bitince eve gittim. İçeri girdim, babamı oturur buldum. Babama yazı ödevimi anlattım, sonra da tabletimi ezbere okudum, babamın çok hoşuna git-

ti...." şeklinde cevaplayarak anlatmaya çalışırdı. Tablet evinde öğretmenin hazırladığı "okul günleri" adı verilen tabletlerden onüç tanesi Philadelphia Üniversite Müzesin'de diğer yedi tanesi ise İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesinde koruma altına alınmışlardır. Bu metinlerden bazıları 1909 yılında çivi yazısı uzmanı Hugo Radau tarafından kopyalanmıştır. Daha sonraki yıllarda da bazı bütünleyici parçalar ise doğubilimciler olan Stephen Langdon, Edward Chiera ve Henri de Genouillac tarafından parçalar halinde yayımlandı. Bir dizi açıklama ve önerilerden sonra babanın oğluna yaptığı önerilerin sonucunda Şiisel bir anlam taşıyan sözcüklerle tamamlanır. Bu şiirsel dua "...Seninle kavga edenden, tanrın Nanna seni korusun/ Sana saldırandan, tanrın Nanna seni korusun/ Tanrının gözüne giresin/ İnsanlığın seni yüceltsin, boynunu, gönlünü/ Kentindeki bilgelerin başı olsun/ Kentin adını en güzel yerlerde ansın/ Tanrın sana seçkin bir adla seslensin/ Tanrın Nanna'nın gözüne giresin/ Tanrıça Ningal'ın kayrası yanında olsun..." şeklindeydi. Tablet evinde aynı zamanda verilen bilgiler doğrultusunda "...Anlaşmalar ve satış faturaları, bonolar ve makbuzlar, listeler ve hesaplar, vasiyetnameler, evlat edinmeler, mahkeme kararları ve diğer yasal ve idari dokümanların . . " saklandığı yer olarak da anlatılır.

Tabi-Ali-elattı: Sümer mahkemesinde bir görevli. Kuş avcısı lakabıyla tanınır. Lu-İnanna'nın öldürülmesi davasında cinayeti işleyenlerin ölümle cezalandırılmalarını istedi. Bu karar daha sonra tabletlere işlenerek tarihsel yerini aldı. Tablet yapılan arkeolojik kazılarda bulunarak koruma altına alınmıştır.

Tabu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede Sözcük anlamı "iyi, güzel, hoş olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Tag: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bırakmak, terk etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Tahazu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "savaş, mücadele" şeklinde tanımlanmıştır.

Tahhu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bir şeyin karşılığı" şeklinde tanımlanmıştır.

Tahhümu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hudut, bölge" şeklinde tanımlanmıştır.

Takalu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "güvenmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Takkakbu: Akad dilinde bu sözcük "delikten" olarak tanımlanmıştır. Mitolojide Enkidu'nun ruhu Takkabu'dan kaçabileceği ifade ediliyor. (Takkabu'nun niteliği hakkında belge eksikliği nedeniyle tam tanımlanması yapılamadı.)

Taksitu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "işletme, icar yoluyla işletme" olarak tanımlanmıştır.

Talamu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "emanet etmek, hediye etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Tammuz: Sümer tanrısı Dumuzi'nin Akadça adıdır. Mezopotamya bölgesinde Akadlar tarafından tapınılan bir tanrıdır. Ya da temmuz. Bak Dumuzi.

Tamu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yemin etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Tamkarum: Tüccar anlamında kullanılmıştır. Özel sermayedarlara da bu adın verildiği görülür. Bazı kaynaklarda bu sözcüğün yazılışı "tamkaru" şeklinde gösterilmiş, ve "satıcı, tüccar" şeklinde tanımlanmış olduğu da gösterilmiştir.

Tamkaru: Bak Tamkarum.

Tam-la-ku: Sözcük anlamı "danışman, bilgi veren "şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcüğün örtüştüğü bir diğer sözcük ise "Mil-ku" sözcüğüdür. Mil-ku sözcüğünün de anlamı "fikir veren" şeklinde tanımlanmıştır.

Tanrıça: Tanrı kökünden oluşmuş bir isimlendirme, lakab. Mitolojide dişi tanrılara verilen bir unvandır. Yüksek düzeydeki tanrılar arasında yer aldıkları zaman büyük tanrıça olarak saygın bir yer tutarlar. Ana tanrıça olarak be-

timlenenlerin doğurganlık ve verimlilik tanrıçası şeklinde tapınıldığı görülür. Bunlar arasında önemli yer tutanlar İnanna, İsis, Rea, Kybele ve demeter gibi tanrıçalar gösterilir.

Tappu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dost, arkadaş, komşu" olarak tanımlanmıştır.

Taru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "dönmek, geri dönmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Tarbitu: Mezopotamya bölgesinde Sümerler ve Akadlar tarafından "büyütme, evlatlık" şeklinde betimlenerek tapınılan bir tanrı olduğu belirtiliyor. Kaynak yetersizliğinden dolayı daha detaylı bilgi verilemiyor.

Tarbu: Sözcük anlamı "çırak, acemi" olarak tanımlanmıştır.

Targigu: Sözcük anlamı "aşağılık, kötü adam" olarak tanımlanmıştır.

Taraşu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yaymak, yayılmış olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Tarşu: (Ya da İna tarşi) Akadça bir sözcüktür. S Sözcük Türkçede "zamanında" olarak tanımlanmıştır.

Tartışma metinleri: Sümerli bilgelerin yazınsal metinleri arasında bilgelik içeren tartışmalı metinler de yer almıştır. Yazman ve şairler bu tartışmalı metinlerin girişlerini mitolojik olarak ele alarak farklı bir biçimde işlemeye çalışırlardı. Tartışmaların yer aldığı deneme metinleri uzun ya da kısa olarak ele alınmıştı. Bu tartışmalardan önemli olanları araştırmacılar tarafından "...Kiş ile yaz arasındaki tartışma, Sığır ile tahıl arasındaki tartışma, Kuş ile balık arasındaki tartışma, Gümüş ile güçlü bakır arasındaki tartışma, Balta ile saban arasındaki tartışma, değirmentaşı ile Gulgul taşı arasındaki tartışma..." şeklindeki başlıklarla ifade edilmiştir. Sümer okulları olan Edubba'larda da tartışma metinleri vardı. Bunlar : "Enkimansi ile Girnişag arasındaki tartışma", "Bir ugala ile bir yazıcı arasındaki tartışma", "Enkita ile Enkihegal arasındaki tartışma" ve "İki okul mezunu arasındaki tartışma" şeklindeydi.

Taşlişu: Sözcük anlamı "arabada üçüncü kişi" olarak tanımlanmıştır.

Te: Sümer dilinde dokumayla ilgili bir sözcüktür.

Tebu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "batmış olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Tehu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yakınlaşmak, yakın olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Temu: Akad dilinde "plan, öğüt" olarak tanımlanmıştır.

Temmuz: Bak Dumuzi.

Tenu: Sözcük anlamı "ardıl, halef" olarak tanımlanmıştır.

Teniqu: Sözcük anlamı "emzirme, süt emen yavru" şeklinde tanımlanmıştır.

Te-ri-e-ti-ia: Sözcük anlamı "benim kehanetlerim" şeklinde tanımlanmıştır.

Tepe gura: Sümer halkının yaşadıkları bir bölge. Burada yapılan kazılarda kerpiçten yapılmış evlerin kalıntıları bulunur.

Tertu: Akad dilinde bu sözcük "kahin" olarak tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "bir nevi fal" olarak da tanımlandığı görülür.

Tespih: Boncuk dizisi halinde yapılan bir süs eşyasıdır. Ancak daha sonra bu boncuk dizisi dinsel obje olarak kullanılmaya başlandı. İslam dini sembolleri arasında önemli bir yer tuttu. Tespih'in ilk defa İ.Ö. 883-859 yılları arasında Asur kralı Asurnasipal. II'nin hüküm sürdüğü dönemlerde bir saray oymasında tanrıçanın elinde gösterilmiştir. Asur mühürleri üstünde de yer alan bu tespih taşıyan tanrıçanın İştar (İnanna) olduğu yönünde anlatımlar var.

Teşmu: Akad dilinde "başarı" olarak tanımlanmıştır.

Thureau-Dangin: Fransız Asurolog. Sümerlere ait bazı buluntular da elde etti. Arkeolojik çalışmaları ve kişiliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla ayrıntı verilemiyor.

Ti: (Bu sözcük aynı zamanda Sümer dilinde yaşatmak anlamında da kullanılmıştır.) Sümerce kaburga kemiğine veri-

len ad. Sümer mitolojisinde Enki'nin hasta olan kaburga kemiğinin iyileştirilmesi için yaratılan tanrıçanın adı "kaburga kemiğinin hanımı" anlamında tanımlanan Ninti'dir.

Tiamat: Tiamet, Tiamay adlarıyla da tanınır. (Tiamat adı, Akad dilinde "deniz" anlamına gelen Tiamtumun'un değiştirilmiş bir versiyonudur.) Mezopoatmya bölgesinde Sümerler, Akadlar ve Babiller tarafından tapınıldı. Akadların tapınıldığı ve "ilksel ana" olarak betimlenen bir tanrıça. Bu tanrıçanın birçok mitolojik yaratıkların sahibi olduğu belirtiliyor. Akad dönemindeki silindir mühürlerde bu yaratıklarla ilgili motifler görülür. Tiamat'ın tuzlu suları kişileştirdiği belirtiliyor. Apsü ve Tiamat'ın suların birbirlerine karıştığı şeklinde ifadeler var. Tiamat Apsü'yü öldüren Ea'ya karşı savaş başlatır. Quingu adlı bir koruyucu varlık yaratıp, emrine de onbir canavar verir. Daha sonra tanrıların korumasını üstlenen Marduk tarafından öldürülür. Yarattığı canavarların adı da "boynuzlu yılan" olarak tanımlanan Musmahhu, Usumgallu vebasmu, "yılan-ejderha" olarak Muşhuşşu, "büyük fırtına" Ugallu, "aslan-canavar" Uridimmu, "homanoid-aslan" Girtaplulu, "sert fırtına" kulullu, " denizadam-deniz kızı" Kusarikku. "Draco" takımyıldızının kökeninin Kildanilerin mitolojisinde Tiamat'tan geldiği söyleniyor. Tiamat çoğu mitolojilerde karanlıkların ejderi olarak yer aldı. Tigris (Dicle) Euphrates (Fırat) nehri arasındaki bölge olan Mezopotamya'da yaşayan Sümerler günümüze astronomiyle ilgili

Tiamat'ı belirten bir sembol

önemli belgeler bıraktılar. Denizden ilk tanrıların ortaya çıkmasını ve şeytani ejderha olan Tiamat'la yaratılan tanrıların anlaşmaya girdiklerini anlatırlar. Tiamat'ın elinde kader tabletleri vardı. Ve onları saklıyordu. Kader tabletlerini ele geçirmek isteyen tanrılar Tiamat'ın yarattığı güçlü zehirlere sahip olan akrepler, balıklar ve canavar köpeklerin saldırısına uğrar ve cennete sığınırlar. Hiç biri Tiamat'la artık yüzleşmeye cesaret edemez. Ancak aralarında Marduk hariç. Marduk, bu canavarla savaşmaya karar verir. Cennete sığınan tanrıların her birini farklı özelliklerle donatarak Tiamat'ı yendi.

Tiamat-baştı: Eanna tapınağında rahibe olduğu şeklinde ifadelerin olduğu kaynaklar var. Bu rahibe ile ilgili yapılan arkeolojik kazılarda akik taşından işlemeli altın bir kolye bulunarak Irak müzesinde koruma altına alınmıştır.

Tiara: Sözcük anlamı çıkıntılı başlık şeklinde tanımlanıyor. Kaynaklarda "iki sivri çıkıntılı başlık" şeklinde belirtilmiştir.

Tibira: Sümer dilinde "metal ustası, demirci" şeklinde tanımlanmıştır. Yalnız başına demirci için ise "simug" adı kullanılırdı.

Tidnu: (Bazı yerlerde Tidnum olarak yazıldığı görülür.) Sümerlere saldıran barbar bir kabile olduğu söylenir. Umma, Sümer, Kiş kentleri bu kabile tarafından bir zamanlar işgal edilmişti. Burada yaşayanların Sami kökenli Martu halkı olduğu belirtiliyor.

Tidnum: Bir Sami ülkesidir. Sümerlerin batısında yer alır. Sözcük anlamı ise "kabile" anlamında tanımlanmış olduğu belirtiliyor.

Ti-dingir-gin: Sümer dilinde " bir tanrı gibi" şeklinde tanımlanmıştır.

Tigi: Lir eşliğinde söylenen neşeli şarkıların adı. Bir müzik aleti olduğu da ifade ediliyor.

Til: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yaşamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Tilla: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sokak, meydan" olarak tanımlanmıştır.

Tilimda: Sümer dilinde bir kap türü.

Tillu: Akad dilinde bir silah türü.

Tirannaummi: Sümerlerde bir görevli. Kaybolan kızı Nuduptum için dava açan biri şeklinde tabletlerde kimliği belirtiliyor. Kızını kaçıranların tanıklar eşliğinde listesini verir. Ve dava açar.

Tirhatu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "başlık hediyesi, zifaf hediyesi" şeklinde tanımlanmıştır.

Tılmun: Bak Dilmun.

Tişpak: (Ya da Tishpak) Eşnunna kentinin baş tanrısı olarak Sümerler tarafından tapınıldı. Özellikle Akadlar tarafından tapınılan bir tanrı olarak belirtilmektedir. Hurrilerin Fırtına tanrısı Teşup ile köken olarak aynı yerin tanrıları olduğu şeklinde ifadelerin yer aldığı kaynaklar var. Akad döneminde Eşnunna (Tell Asmar) kentinde tapınılan Ninazu'nun yerini alan bir tanrıdır. "Orduların efendisi" anlamında betimlendiği ifade ediliyor. Savaşçı bir tanrı olarak bilinen Tişpak, Babil öyküsünde labbu adlı bir canavarı öldürmesi için Nanna-sin tarafından eğitildiği anlatılır. Yay, ok ve topuz taşıyan biri olarak tasvir edilir.

Tizqar: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Tizqar'ın 305 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Thorkild Jocobsen: Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Yazar, arkeolog ve çivi yazısı konusuyla ilgili ne tür bir çalışma yaptığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle açıklama yapılamıyor. Ancak Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler var.

Trigan: (Ya da Tirigan) Gutilerin son kralıdır. Uruk kralı Utuhegal(Utuhengal) bu krala karşı ayaklanarak, Gutilerin Sümerler üzerindeki egemenliğine son verir. Bu kral kaçmaya kalkışırken yakalanır.

Tu: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yapmak, meydana getirmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Tud: (Ya da du-tu) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "doğurmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Tudiya: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. İ.Ö. 2500 civarında egemenlik yaptığı belirtilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Tudiya adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Tug: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "almak, elde etmek, sahip olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Tuge: Erken dönem III Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Tuge'nin 360 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Tukulti-ninurta: Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1225 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Tukultu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük anlamı "güven" olarak tanımlanmıştır.

Tukultienlil: Bir görevli. Belediye başkanın kapıcısı olduğu yönünde açıklamalar var.

Tukum bi: Sümerlerin Sami dilinde "eğer" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözcük yazıtbilimcilerin Ur-Nammu'nun yasa tabletinin çevirisinde elde ettikleri Sami dilindeki anlamlarıdır.

Tum: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "taşımak" şeklinde tanımlanmıştır.

Tummal yazıtı: Erek kentindeki kazılarda bulunan bir yazıttı. 35 dizelik bir yazıt olduğu belirtilir. 1955 yılında bu yazıtın ilk on satırı çözülerek oldukça önemli bilgiler içerdi. Yazıtı çözen Arno Poebel, 1914 yılına "Historical Texts" adlı eserinde tercüme olunan satırları yayımlandı. Özellikle Gılgamış ve onun çağına aydınlık getiren bir yazıt konumunda görülmeye başlandı. Yazıt, Sümer tarihinin erken dönemiyle ilgili önemli bilgiler içermiştir. Yazıttaki krallar listesine göre ilk üç sıradaki Sümer hanedanları Kiş, Erek ve Ur hanedanlarıydı. Ayrıca Tummal, bir bölgenin adıydı. Bu bölge tanrıça Ninlil'e adanmıştı. Ninlil'in önemli tapınağı da bu bölgede yer almıştır şeklinde ifadelere rastlanır. Bu yazıtın çözülen satırları "...11-İkinci kez yerle bir oldu Tummal. 12-Gılgamış kurdu Enlil evinin Numunburra'sını. 13-Gılgamış'ın oğlu Ur-nugal, 14-En üstün yaptı Tummal'ı, 15- getirdi Ninlil'i Tummal'a, 16-Üçüncü kez yerle bir oldu Tummal. 17- Nanna kurdu Enlil evinin 'yüca bahçesini', 18- Nanna'nın oğlu Meskiag-nanna, 19- En üstün yaptı Tummal'ı. 20- Getirdi Ninlil'i Tummal'a. 21- Dördüncü kez yerle bir oldu Tummal. 22- Ur-Nammu kurdu Ekur'u, 23- Ur-Nammu'nun oğlu Şulgi, 24- En üstün yaptı Tummal'ı, 25-Getirdi Ninlil'i Tummal'a, 26- beşinci kez yerle bir oldu Tummal. 27- Amar-sin yılından, 28- Kral İbbi-sin, 29-Enamgalanna'yı Erek'li İnanna'nın En'i olarak, 30- Seçince (o yıla) kadar, 31- Ninlil'i Tummal'a getirdi. 32- Enlil'in Aşgab-gal'ı Lu- İnanna'nın sözüne göre, 33- İşbi-erra kurdu Ekurragigalla'yı. 34- Enlil'in ambarını..." şeklindeydi. Ancak 1 den 10 satıra kadar olan metin 1961 yılına kadar çözülememiştir. Hilpercht Koleksiyonu yardımcı uzmanı 1961 yılında yazıtın geri kalanını kopyalayarak yayımlamıştı. Bune göre eksik yazıt "...1- Kral Emmebaraggesi. 2-İşte tam da bu kentte (Yani Nippurda) kurdu Enlil evini. 3- Emmebaraggesi'nin oğlu Agga, 4- En üstün yaptı Tummal'ı. 5- Getirdi Ninlil'i Tummal'a. 6- Birinci kez yer-

le bir oldu Tummal. 7- Mesannepadda kurdu Enlil evinin Burşuşua'sını. 8- Mesannepadda'nın oğlu Meskiagnunna, 9- En üstün yaptı Tummal'ı. 10- getirdi Ninlil'i Tummal'a. 11- İkinci kez yerle bir oldu Tummal..." şeklindeydi.

Tummal Kronikleri: Mezopotamya bölgesindeki Nippur kent devletinde bulunan Enlil tapınağının kutsal bölümü Tummal'ın onarımını yapan "baba-oğul" kral adlarını içeren listeler vardır. Bu listelere Tummal Kronikleri adı verilmektedir.

Tüm: Sümerce bir sözcüktür. S Sözcük Türkçede "taşımak, getirmek, götürmek" şeklyinde tanımlanmıştır.

Tun: Sümer dilinde bir sözcüktür. Cinsel organlardan birinin adı olduğu şeklinde ifadeler var. Ancak hangi cinsel organ olduğu şeklinde herhangi bir tanımlama yoktur.

Tur: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "küçük" olarak tanımlanmıştır.

Tu-ra: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hasta olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Tus: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "oturmak" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Tussu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "iftira" olarak tanımlanmıştır.

Tuppu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tablet, belge" olarak tanımlanmıştır.

Tutu: yaratmanın bir tanrısı olarak tanımlanıyor. Erkek olduğu halde kısa eteklerle dolaştığı ifade ediliyor. Bu tanrının Akadlar tarafından tapınıldığı belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma geleneği ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Tuz: Günümüzde bütün insanlar arasında yemeklerde kullanılan bir tatlandırıcıdır. Tuz ile ilgili söylencelerin çok olduğu belirtilir. Ancak Sümerlerdeki söylence çok farklıdır. Tuz'un Enlil tarafından yaratıldığı belirtilmektedir. Bu nedenle dinsel tapınmada Sümer halkı Tuz'a canlı bir

varlık gözüyle baktılar. Sümerlilerden biri eğer güç durumda kalmışsa herhangi bir tanrıya, cine, periye, tanrıçaya ve ruhsal varlıklara inandığı gibi Tuz'a da inanarak yardım isterdi. Bir tablette"...Ey, tanrı besini olarak Enlil tarafından tayın edilmiş, saf yerde yaratılmış tuz, Ekur'da hiçbir yemek sofraya sensiz girilmez. Hiç bir tütsü, tanrı ve kral, Efendi ve bey tarafından sensiz koklanmaz, Ben N. N'nin oğlu N. N. Büyüde tutsak, cadı işi ile ateş içerisinde kalmışım. Ey tuz, büyümü kır, sihiri çöz; büyüyü benden al! Yaratıcım olarak, seni kutsayacağım..." şeklindeydi.

U

U: Sümer dilinde bir kuş türü.

Ub: Küçük davullara verilen ad. Akad dilinde "uppu" şeklinde tanımlanır.

Ubaru: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "imtiyazlı vatandaş " olarak tanımlanmıştır.

Ubar-Turu: (ya da Ubara-Tutu) Babil halkının geleneklerine göre, halk arasında dilden dile dolaşan ve 18000 yıl hüküm sürmüş olduğu söylenen Tufan'dan sonraki son kraldır. Böyle bir kralın yaşayıp yaşamadığı bilinmiyor. Ancak Babil öykülerinde bir öykü kahramanı olarak anlatılmış olduğu ileri sürülüyor. Kralın Ziusudra'nın kenti olan Şuruppak'ta görev yapmış olduğu belirtiliyor.

Udu: (Ya da udu-nita) Sümer dilinde "koyun"a verilen ad.

Udug: Sümer dilinde mitolojik bir ruh adı. Akad dilinde "utukku" şeklinde yazılmıştır.

U-du-ha: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "koyun sürüsü" olarak tanımlanmıştır.

Udul: Sümer dilinde "çoban" olarak tanımlanmıştır.

Udul-Kalama: Erken dönem II Hanedanlığında Uruk kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Udul-Kalama'nın 15 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ug: (Uku) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "parlaklık" olarak tanımlanmıştır. Bazı kaynaklarda "ölmek" anlamında da kullanılmıştır.

Ugaru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tarla, ekime hazır tarla" şeklinde tanımlanmıştır.

Ugme: Gudea'nın torunudur. Gudea'nın oğlu Ur-Ningirsu'dan sonra kral oldu. (Büyük ihtimalle Ur-Ningirsu'nun oğludur). Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ugu-de: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kaçmak" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Ugallu: Bak Tiamat.

Ugarıt: Bir kent-devletidir. Akdeniz kıyılarında yer alır. Fransız arkeologlar bu bölgede alfabetik çivi yazısıyla yazılmış olan bir tablet bulmuştur.

Uinnuş: Bak Maştakal.

Ukullu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yem" olarak tanımlanmıştır.

U-ku-ku: Sözcük anlamı "bitki yiyici" olarak tanımlanmıştır. Enki'nin mitolojisinde Enki için kullanılan bir isim olduğu ifade edilmiştir.

Ukur: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Ulu engarra: Sözcük anlamı "bir zamanlar çiftçi" olarak tanımlanmıştır. Sümer

Ulumaş: İnanna'nın tapınağının adı olduğu ifade ediliyor.

Um-ma: (Ya da Um-mi-ma) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "Sanatkar" olarak tanımlanmıştır.

Umamu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "hayvan" olarak tanımlanmıştır.

Ummanu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "usta, sanatkar" olarak tanımlanmıştır.

Ummu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "anne, ana" olarak tanımlanmıştır.

Umma: Bir kent devletidir. Lagaş krallığıyla komşuydular. Bunlar sürekli lagaşlılarla savaş halindeydiler. Dostlukları az görülür. Bugün arkeolojik sit alanı olarak değerlendiriliyor. Burada yapılan arkeolojik kazılarda günlük yaşam yönetimini belirleyen metinler bulunmuştur. Araştırmacılar bulunan metinlerde günde kaç kişinin tarlalarda çalıştığını, hasat topladığı, kanal kazıdığı, kanal teknelerini yükledikleri çevirileriyle ifade etmişlerdir. . Tarihsel süreç içinde Umma, kenti Lagaş kent devletine yıllık vergileri artık vermeyi red eder. Buna karşılık Lagaş kent devleti Umma'ya saldırır ve Umma kenti savaşı kaybederek yağmalanır. Daha sonraki yıllarda Lagaş kent devletinde dikilen "Akbabalar" adlı dikilitaş bu zaferin anısına dikilmiş olarak belirtilir.

Ummeda: Sümer dilinde " dadı" olarak tanımlanmıştır.

Umma hubur: Akad dilinde "Hubur ana" olarak bilinir.

Ummia: Sümer okulu olan Edubba'larda okul başı olarak tanımlanan uzman, profesörlere verilen bir ünvandı. Sözcük anlamı bilinmiyor.

Umul: "Zayıf ya da sakat kişi" şeklinde tanımlanır. Sümerlerde bir yaratık adı olarak bilinir. Ayrıca "U-mu-ul" olarak da söylenen bu yaratık, Enki tarafından yaratılmış olduğu için Ninmah'ın tepkisini alır ve insanı lanetler.

U-mu-ul: Bak Umul.

U-mu-un: Sümerlerde "Emesel "dilinde "En" olarak bilinir.

Ummia: Sümerlerin Eddubası olanların en büyüğü. Bilgin, alim olanlara denir. Sümer tablet evinde (Edduba) eğitim için el kitabı hazırlayandı.

Ummumanu: Akad dilinde "hünerli işçi" şeklinde tanımlanmıştır.

U-mu-un-abzu: Sümer dilinde Enki'nin sıfatlarından biridir.

U-mu-un-ku-ga: Sümer dilinde Enki'nin sıfatlarından biridir.

Unzi: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Akshak kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Unzi'nin 30 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Undalulu: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Akshak kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Undalulu'nun 6 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Unger: Lagaş II Hanedan kralıdır. Gudea'nın da damadıdır. Belge yetersizliğinden krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Unun: Bir kanal adı. Uruk kentinin yakınlarında bulunur.

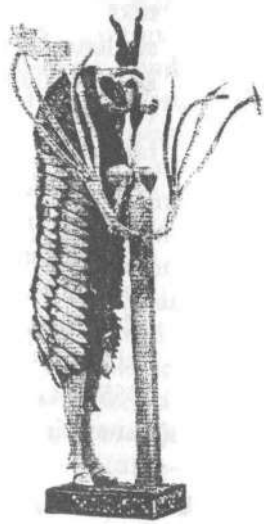
Unutu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "eşya, kapkacak" olarak tanımlanmıştır.

Uppu: Sümerlerde tapınma davulu olarak bilindi. Genellikle Sümerlerin tören anlayışındaki objelerle dinsel inanç alanındaki objeler ayrılarak uygulanırdı.

Ur: (Ya da Ura-si-ga) Sümerce bir sözcüktür. Sözcük anlamı "eşit olarak" şeklinde tanımlanmıştır. Ur yalnız başına "sine, kucak" olarak tanımlanmıştır. Başka bir anlamı da "insan" şeklinde tanımlanmıştır. Aynı kelimeyle şahıs adları dışında köpek, aslan adları da vardır.

Ur: (Bugünkü adı Tel el Mugayir) Sümerlerin yaşamış olduklar bir kent devletidir. (Sümer dilindeki adının Urim olduğu ifade ediliyor) Kent, sözcük karşılığı olarak bazı kaynaklarda "hendek harçı" olarak tanımlanmıştır. İmparatorluğun oluşmasında ilk kentler arasında yer aldı. Üç kez başkent olmuş bir kent olarak önem taşır. Sümer di-

linin yaygın olduğu kentlerden bir tanesidir. Burası Sümerlerden Önce Mezopotamya'da bir krallık olarak bilinmektedir. Asurlar döneminde bile bölge Ur krallığının valileri tarafından kontrol edilmekteydi. 1928 yılında Leonard Woolley'in yaptığı kazılar sonucu ortaya çıktı. Kentin yeri belirlenirken bol miktarda da tarihsel buluntular elde edildi. Önce bulunan buluntular kral mezarlarıydı. Mezarlar derin çukurlar şeklinde kazılmış ve üzerleri kubbe biçiminde kapalanmış diktörtgen yapılardan oluşuyordu. Mezar odalarına rampalarla inilirdi. Öteki dünyada yeniden yaşamın olacağına inanılarak ölenin kullanacağı eşyalar mezar odasının dışında bırakılmıştı. Bulunan eşyalar; cenazeyi getiren araba, arabayı çeken öküzler, cenaze görevlilerin iskeletleriydi. Mezarlara bırakılan eşyalardan İ.Ö. 2550 civarında sanatın Ur kentinde geliştiğine örnek olarak gösterilir. Wolley tarafından bulunan kral mezarların doğu kısmında Ur. III Hanedan kralları Şulgi ve Naram-Sin'in mezarı da yer almıştı. Ur-Nammu tarafından kurulmuş olan Ur III Hanedanı mezarlardaki buluntulardan zengin olduğu anlaşılmıştır. Babil kralı Kurı-Galzu tarafından yapılan bir tapınak yer alır. Tapınak kemerlerle çevriliydi. Tuğla çalışması bu dönemde ortaya çıktı. Naram-sin Ur'da ay tanrısı Nanna ve eşi Nergal (Nirgal) için bir tören alanı yaptırmıştı. Kent İ.Ö. 2000 yıllarında Babil saldırıları sonucu yakılmıştı. Tapınaklar büyük yara almıştı. Nabukadnezar ve Nabonid zamanında yıkılan yerler yeniden yaptırıldı. Tevrat'ta adı geçen İbrahim, Ur doğumludur. İslam dini

Ur kentinde kraliyet mezarında bulunan altından yapılmış bir hayvan. Hayvan, altın kaplamalı bir ağaçtan yaprak koparırken gösterilmiştir

kitabında Hz. Muhammet sık sık İbrahimin tek tanrıcılıktaki atılımından söz eder. Hatta Tevrat'ta onunla ilgili söylenceler var. Bu da gösteriyor ki Sümerlerdeki dinsel kültün söylenceleri dolaylı yollardan Tevrat, Zebur, İncil ve Kur-an'a yansımıştır. (Mısır kralı Akhenaton IV'ün tek tanrıcılık fikrini nedense savunmak istememişler! Kesin olmamakla beraber Ur Kent Devletinin İlk kralları ise; Mesannepada (80 yıl)Mesh-Ki-Ang-Nanna (36 yıl) Elulu (25 yıl) Balulu (36 yıl) şeklindedir. İkinci dönem kralları ise; Nani (120 yıl) Mesh-Ki-Ang-nanna (48 yıl) [(?)(2 yıl)] şeklindedir. Tarihçilerin "Sümer Rönesansı" olarak tanımladıkları Üçüncü dönem Ur kralları ise; Ur-Nammu İ.Ö. 2065-2047 arası (18 yıl) Shulgi, İ.Ö. 2047-1999 arası (46 yıl) Amar-sin (9 yıl) Shu-Sin (9 yıl) İbbi-Sin (24 yıl) şeklindedir.

Ur I Hanedanı: Ur I hanedanlığı: İ.Ö. 3'üncü bin yılda hüküm süren bir hanedanlık olduğu söyleniyor. (Padda olarak da tanımlanmaktadır.) Mezopotamya'da hüküm sürmüş bir hanedanlıktır. Hanedanın kralları da Meş-anni-padda, A-anni-padda, Meş-kiag-nanna, Elulu ve Balulu olarak belirtilmektedir. Ur I Hanedan krallarına ait buluntular "el-ubeyd" kazıları sırasında elde edilerek koruma altına alınmışlardır.

Ur II hanedanlığı: İ.Ö. 2500 civarında hüküm süren bir hanedanlık olduğu söyleniyor. Kaynak yetersizliğinden Hanedan ile ilgili ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ur III Hanedanlığı: İ.Ö. 2050-1950 tarihleri arasında hüküm süren bir hanedanlıktır. Hanedan Agade kent Hanedanı olarak da bilinir. Araştırmacılar bu hanedanlığın "Sümer Rönesansı"nı benimsediklerini ileri sürerler. Bu süreçte hüküm süren hanedanlığın tarihlendirmeleri yapıldığında yaklaşık 100 yıl gibi bir hanedan olduğu ortaya çıkıyor. Hanedanda Lagaş kenti başta olmak üzere birçok yer özerklik kazanmıştı. Lagaş ensilerinin siyasal metinleri

bunlara birer örnek olarak gösterilir. Hatta gözde kralları Gudea'nın (İ.Ö. 2141-2122) metinleri özerkliğin olduğunu kanıtlıyor. Gudea'nın heykellerinin bulunması da kanıt olarak belirtilmektedir. Ülkenin Gutilerin tehdidinden kurtuluşunu kral Utu-Hegal (İ.Ö. 2123-2113) yapmıştır. Hanedanlığın sıkıntılı döneminde Utu-Hegal'ın komutanı Ur-Nammu kralına karşı gelmiş ve "Ur kralı" ünvanını üstlenerek yeni bir hareket başlatır. Ur-Nammu'nun krallığa el koyması bir anlamda da Sümerce dilinin yeniden dönüşü olarak değerlendirildi. Bu nedenle Ur-Nammu döneminin Sümerlerin yeniden canlanması olarak ifade edilmesi tarihçiler arasında benimsenmiştir. Ur hanedan kralları sadece kullandıkları sıfatlarıyla değil, Mezopotamya'daki egemenliklerini de öncellerine borçlu olarak değerlendiriyorlardı. Hanedan döneminde Asur tehlikesinin kontrolü sağlanmış ve hatta "Mari, Tutul, Ebla, Hatta" kent devletleri dışında Babil ile diplomatik ilişkiler sağlanmıştı. Ur-nammu'dan sonra İ.Ö. 2094-2047 tarihlerinde yönetime geçen Şulgi, valilerin güçlenmemesi için askeri sorumluluğu onların elinden alarak kontrolü sağlamak istemişti. Askerler doğrudan krala hesap verecek duruma getirildiler. Bunların nedeni da yaklaşık 40 yerde valilerin olması ve bu valilerin güçlenerek krala karşı gelmesini önlemek için bu yola başvurulduğu belirtilmekte. Üçüncü Ur hanedanın en önemli ataklarından biri ekonomiydi. Onbinlerce tablet ekonominin nasıl işlendiğini belirtiyor. Bu tabletler Nippur yakınlarındaki Puzriş-Dagan (Selluş-dagan=bugünkü Drehem) kazılarında ele geçmişti. Tabletlerde ticari ilişkiler belgelenmiş, devlet tarafından kontrol edilmiş ve sorumlu kişinin de adı yazılmıştı. Belge niteliğindeki tabletler arasında toplumsal reformlar ve borç affını getiren Lagaşlı iki ensi olan Entemena, Urukagina'ya ait olan metinler de kopyalanmıştır. Üçüncü Ur hanedanın askeri atakları için çok fazla belge bulunmamaktadır. Ancak Ur-nammu'nun bir savaş

esnasında öldüğü anlatılır. Kralların askeri ve diplomatik ilişkilerle ilgili belgelerin az oluşu istenilen sonucu yazmaya engel oluyor. Şulgi'nin oğlu Amar-sin (Amar-suena İ.Ö. 2046-2038) ayağına batan bir dikenden dolayı mikrop kapmış ve o mikroptan dolayı yaşamını yitirmiştir. Halk Şulgi'yi tanrılaştırdığı gibi Amar-sin ve kardeşi Şu-Sin (Şu-suen)i de tanrılaştırmışlardır. Tarihçiler bu hanedanlık dönemini "Sümerlerin Rönesansı" olarak isimlendirdiler. Bu dönemde Sümerlerde inanılmaz gelişmeler görülür. Eğitim amaçlı tablet evleri ("E-dub-ba")lar kurulur. E-dub-ba'larda eğitim dışında matematik, faiz ve kredi, hesap işleri, astronomi bilimi ve hukuk eğitimi veriliyordu. Egemenlik yapan krallar ise Ur-nammu, Şulgi, İbbi-Suen, Puzuriş-dagan, Amar-Suen, Şu-Suen, İbbi-Suen (İbbi-Sin)'di.

Urash: Mezopotamya bölgesinin bir tanrısı olarak Babil kentide tapınılmıştır. Mitolojide Dilbat'ın(Dilmud olabilir.) koruyucu tanrısı şeklide belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü ve kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Urfa: Tarihte önemli bir konum sergileyen Urfa ilinde Ebla, Akkad, Sümer, Babil, Hurri, Mitanni, Asur ve Aramiler egemenlik sürdürdüler. Kazılarda bulunan belgeler bu krallıkların Urfa bölgesinde izlerinin olduğunu belirtiyor. Eski krallıklarla beraber yeni Babil (Keldaniler) Makedon, Med/Pers, Seleukos, Osrhone ve Romalılar bu kentte iz bırakan uygarlıklardı. Eski belgeler arasında yer alan yazıtlarda İ.Ö. XV yy Suriye merkezli Ebla krallığı tarafından kuşatılmış ve onların egemenliklerine girdiği belirtilir. Ebla krallığının merkezi olan Ebla (Tell-el-Marduk) arşivlerinde İ.Ö. 2500 civarında Harran ovasında Zugalum adlı bir kraliçenin hüküm sürmüş olduğu belgeleniyor. Kronolojik olarak Akad kurucusu Sargon I (İ.Ö. 2340-2284), Naram-sin (İ.Ö. 2260-2220) Sonraki dönemlerde Ur

III hanedanlığı (İ.Ö. 2060-1960) döneminde Urfa yöresinde bulunan insanlar onların kültürlerine boyun eğmek zorunda kalmışlar. Babil kralı Hammurabi (İ.Ö. 1792-1750), Huriler, (kentte bulunan Hitit çivi yazılarında bu krallıklardan söz edilmektedir.) bölgede savaşlar yaparak kenti yağmalamış ve egemenliklerine katmışlardır. Urfa bölgesi Asur krallığı döneminde Hanigalbat'tan sonraki yıllarda ise Hate ülkesi olarak anılmıştır. Asur kralı Adad-Nirari II (İ.Ö. 1307-1275), Salmanasar I (İ.Ö. 1274-1245) kentte saldırılar düzenleyen krallar olarak belgelenir. Anadolu'da hüküm süren Hitit İmparatorluğunun yıkılmasını fırsat bilen Asurlular yeniden kente göz koyarlar.

Uraş: Enlil ile Ninlil'in oğludur. Diğer kardeşleri ise İnanna, Nanna-suen (Nanna-sin), Adad (İşkur), Pabilsag, Nusku, Utu (Şamaş), Zababa, Ennugi, Ninnurta (Ningirsu)'dur.

Ur-bau: Lagaş Ensisi olarak bilinir. Gutiler döneminde kurulan Lagaş hanedanı buradan yönetilmişti. Urun denetimi de Ur-bau'nun elindeydi. Kızını da Ur kentinde tapınılan tanrıça Nanna'nın yüksek rahibesi yaptı. Ur-bau'nun Gudea, Urgar ve Namhani (Nammahni) adlı üç damadının olduğu belirtiliyor. Üçü de Lagaş'ın Ensileriydi.

Urdukuga: (Ya da Ur-Dul-Kuga) Birinci İsin Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1830-1828 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. 11 yıl krallık yaptığı belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Urgar: Ur-bau'nun damadıdır. Lagaş ensisi olarak kısa süreli bir iktidar sürdürdüğü belirtiliyor. Kendisinden sonra bacanağı Namhani'nin (Nammahni) kral olduğu ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Urhu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yol" olarak tanımlanmıştır.

Uridimmu: Bak Tiamat.

Uru: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kayınpeder" olarak tanımlanmıştır.

Uras: Sümer tanrısı An'ın karısının adıdır. Bazı kaynaklarda "yer "olarak da tanımlanmıştır. Ninnisina ve Nisaba adlı tanrıçaların da annesidir.

Urbau: Gutiler zamanında bir Hanedan kurucusu olduğu belirtiliyor. Bu kralın hiç erkek çocukları olmamış. Erkek çocukları olmadığı için ölümünden sonra krallık koltuğuna sırasıyla üç damadının geçtiği belirtiliyor.

Ur-Nugal: (Ya da Ur-Nungal) Gılgamış'ın oğlu olduğu şeklinde ifadeler var. Erken dönem II Hanedanlığında Uruk kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Ur-Nungal'ın 30 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Uri: Sümerlerde bir ülke adı. Kaynaklarda bu kentin kuzeyde yer aldığı belirtiliyor.

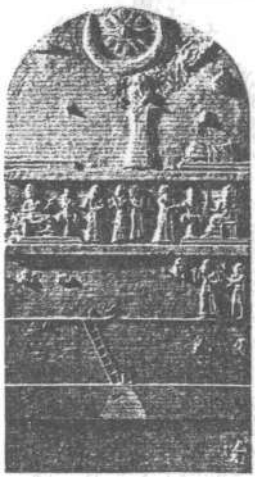
Uru nanam: Bir kent olarak ifade edilmiştir. Sümerlerin Nanşe ilahisinin baş tarafı olduğu anlatılıyor.

Ur-Nammu: Bazı kaynaklarda Üçüncü Ur Hanedanlığının kurucu kralı. İ.Ö. 2047 civarında Sümer egemenliğini oluşturduğu söyleniyor. Ur-nammu, Uruk kent kralı Utekengal (Utuhegal) döneminde Ur valisi olarak görev yaptı. Sümer kent devletinin üzerinde otoritesini iyi koruyamayan Utuhegal'dan krallık koltuğunu zorla aldığı şeklinde ifadeler var. Kral Utekengal'a karşı ayaklanarak Ur kentinin başına geçti ve ülkeyi toparlamaya çalıştı. Tarihçiler ve araştırmacılar bulunan belgelerden yola çıkarak kralın Üçüncü Ur kralı olduğunu ifade ederler. İ.Ö. 2100 yılında kendi adıyla bir hanedan başlattı. Zaten bulunan belgelerle bu kralın yaklaşık İ.Ö. 2050 dolaylarında Babil kralı Hamurabi'den üçyüz yıl kadar önce egemenlik yaptığı anlatılır. (Bazı kaynaklarda egemenlik tarihleri İ.Ö. 2112-2095 tarihleri olarak ele alınmıştır.) Tarihçiler bu Hanedanı bölgenin üçüncü Hanedanı olarak kayıtlarına

Bakırdan yapılmış Ur-nammu başının heykelciği

işlediler. Güçlü ve yetenekli bir kral olarak anlatılan Ur-nammu sanatsal işlere de düşkündü. Onun döneminde yasaların din adamları tarafından konulduğu biliniyordu. Ancak bu kral din adamlarının elinden bu işi alarak devlet tarafından yapılması için çeşitli reformlar yapar. Yasalar çıkarır. Onun çıkardığı yasalar Hammurabi'nin çıkardığı yasalardan yaklaşık 300 yıl daha eski olduğu belgelendi. Kendisinden sonra oğlu Şulgi kral oldu. Çıkardığı yasalarla ilgili tabletler İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesinde sergilenmektedir. On altı yıl hüküm sürdüğü söylenir. Hükümdarlığı, Lagaş ensisi Urbanu'nun damadı Namhani'ye saldırıp onu öldürmekle hareketlendi. Bu kralın hazırladığı yasaya arkeologlar aynı adı verdiler. 1889-1890 yıllarındaki kazılarda bulunan ve "Ur-Nammu" yasaları olarak adlandırılan tabletler 1952 yılında günümüz diline çevrilmiştir. Bulunan belgelerdeki öykülerden bu kralın Sümerlerin baş tanrıları olan An ile Enlil tarafından Ur kentine görevlendirilen tanrı Nanna tarafından temsilci olarak seçildiği belirtiliyor. Ur-Nammu'ya görev verildikten sonra Ur kentinin daha fazla genişlemesi için savaşlara başlar. Lagaş kent devletiyle savaşır. Kenti bozguna uğratır ve kralları olan Namhani'yi de öldürür. "Kentin kralı " anlamında betimlenen Ur-nammu, Nanna'nın gücüyle Ur sınırlarını eski haline getirir. Döneminde sınırlarını yabancı ülkelere kadar genişlettiği anlatılır. Daha sonra Sümerlerin başına bela olduğu söylenen Gutilerle yaptığı bir savaşta öldürülür. Onun ölümünden sonra oğlu Şulgi kral olmuştur.

Ur-nammu'nun dikili taşı (Kudurru)

Ur-Nammu yasası: Urukagina'dan yaklaşık 300 yıl sonra Ur kentinde yaşayan ve III Ur Handan kurucusu olarak bilinen kral Ur-Nammu'nun çıkardığı kanunlardır. Bu kanunları Ur kentinde yaşayanların daha özgür ve demokratik olması amacıyla çıkarmıştı. Kanunlarla İlgili tabletler İstanbul Arkeoloji Müzesinde Samuel Noah Kramer tarafından bulunarak günümüze kazandırılmıştır. Tabletlerin iyi korunmamasından dolayı tam okunmadığı ve başlangıçta uzun bir metnin yer aldığı belirtilmektedir. 1955 yılında Nippur kazılarında yapılan incelemelerde Ur-Nammu'nun kanunlarıyla ilgili üç sütunlu bir kanun tableti bulunduğu belirtilir. Bu kralın demokratik bir devrim yaptığı ve çıkardığı yasalarla sosyal adaleti en iyi şekilde ele alarak kişilik haklarına özgürlük getirmiş olduğu belirtiliyor. Sümer tanrılar panteonun baş tanrıları olan An ve Enlil tarafından Ur kentine gönderilen tanrı Nanna'nın kendisine temsilci olarak seçtiği ve Sümerlerin Ur'u koruması için görevlendirdiği Ur-Nammu tarafından hazırlanan bir yasadır. Bu yasanın Hammurabi yasalarından önce yazıldığı ifade ediliyor. Bu yasa ile ilgili arkeologlar tarafından bulunan tabletler İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesinde koruma altına alınmışlardır. Yasada "yalan suçlamalar, Kaçak köleler ve yaralamalar" öncelikli olarak yasaya işlenmişti. Yasanın giriş bölümündeki metin araştırmacıları oldukça düşündürmüştür. Metinde "...Dünya yaratıldıktan sonra Tanrı An ve Tanrı Enlil, Ur krallığını Ay tanrısı Nanna'ya verdi. Bir gün Ur-nammu, Ur'da tanrı temsilcisi olarak seçildi. O, sınır komşusu Lagaş ile savaş yaptı ve onun valisi Namani'yı tanrı Nanna'nın gücüyle öldürdü. Urun sınırını eski haline getirdi. Uzunluk ve ağırlık ölçülerini namuslu ve değişmez yaptı. Öküzü,

yetimi, zengine ezdirmedi. Dulu güçlünün eline bırakmadı.... Yoksulu zenginin eline düşürmedi..." Yasanın Sümerce dilinde oluşturduğu yeni ölçü birimleriyle ilgili kanunda "..... tukum-bı (lu-lu-ra giş...-ta)...-a-nı gir-un-kud 10-gin-ku-babbar i-la-e. / tukum-bi lu-lu-ra giş-tukul-ta gir-pad-du al-mu-ra-ni in-zi-ir 1-ma-na-ku-babbar i-la-e. / tukum bil u-lu-ra geşpa-ta ka-...in-kud 2/3-ma-na-ku-babbar i-la-e..." şeklinde çevrilerek "...Eğer (birbirinin .... bir aletle) onun...ayağını keserse 10 gümüş şekel ödeye. / Eğer biri birinin bir silahla kemiklerini ...'nin kırarsa 1 gümüş mana ödeye. / Eğer biri birinin geşpu aletle burnunu(?) keserse 2/3 gümüş mana ödeye..." anlamında bir tanımlamanın ortaya çıktığı görülür. Ur-Nammu'nun dünyada ilk yasa koyucu olduğu belirtilmişse de tarihçiler günün birinde arkeologların Ur-nammu yasasından çok daha eskilere dayanan tabletler bulacaklarına kuşkusuz bakmaktadırlar. Ayrıca tablettin içinde yer alan önemli dizelerden bir kaçı da "...Sonra, kudretlı savaşçı, Ur'un kralı, Sümer ve Akad'ın kralı Ur-nammu, kentin efendisi Nanna'nın kudretiyle ve Utu'nun doğru sözüne uygun olarak, ülkeye eşitliği getirdi. Zorbalığı, şiddeti ve çekişmeyi kovdu.... Tunçtan sila ölçüsünü ortaya çıkardı. bir minalık ağırlık ölçüsünü belirledi ve gümüş bir şekelin taş ağırlığını bir mina'ya uygun olarak(?) belirledi...Yetim varsıl adama bırakılmadı, dul güçlü adama bırakılmadı, bir şekeli olan bir mina'sı olana bırakmadı..." şeklindeydi.

Uredinna: Nidaba'nın bir çobanı şeklinde betimlenen kaynaklar var. Aynı anadan olan Maşgula'nın kardeşi olduğu şeklinde belirtiliyor. Uruk'un ahırları harap olduğu zaman tanrıça Nidaba'ya yardım ederler. Bulunan tabletlerde bunlarla ilgili "...İkisi (Maşgula ve Uredinna) prensi attılar ırmağa/ Maşmaş sudan koca "Suhur" balığını çıkardı/ Sagburru ana sudan...kuşunu çıkardı/...kuşu suhur balığını kapıp dağa götürdü/ Prensi ikinci kez attı-

lar ırmağa/ Maşmaş sudan bir koyunla kuzu çıkardı/ Sagburu ana sudan kurdu çıkardı/ Kurt koyunla kuzusunu kapıp geniş ovaya götürdü/ Prensi üçüncü kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan bir inekle buzağısını çıkardı/ Sagburu ana sudan aslanı çıkardı/ Aslan inekle buzağısını kapıp sazlığa götürdü/ Prensi dördüncü kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan yabanı koyun çıkardı/ Sagburu ana sudan dağ panterini çıkardı/ Dağ panteri yabanı koyunu kapıp dağa götürdü/ Prensi beşinci kez attılar ırmağa/ Maşmaş sudan yavru ceylan çıkardı/ Sagburru ana sudan gug hayvanını çıkardı/ Gug hayvanı yavru ceylanı kapıp ormanlara götürdü..." Bu tabletteki açıklamalara göre Maşmaş'ın devamlı yenilgiye uğradığı belirtilmiştir.

Ur-Gigir: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Uruk IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Ur-Gigir'in 6 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Uria: "yaratılış günleri" olarak tanımlanmıştır. Uria sözcüğüyle başlayan birkaç anlamın daha olduğu daha tahmin ediliyor.

Urgirninna: Maşmaş'ın rahibi olduğu söyleniyor. Tabletlerde Maşmaş'ın anlamı tam olarak verilmemiş ama araştırmacılar bir tapınağın da adının olduğunu ifade ediyorlar.

Ur-gula: Lugal'ın oğludur. Sümer mahkemelerinde görevliydi. Lu-İnanna'nın öldürülmesi davasında cinayeti işleyenlerin ölümle cezalandırılmalarını istedi. Bu karar daha sonra tabletlere işlenerek tarihsel yerini aldı. Tablet yapılan arkeolojik kazılarda bulunarak koruma altına alınmıştır.

Ur-Lumma: Umma'da Ensi olarak bilinenlerden biri. Umma görevlisi olan Enakalli'nin oğludur. Tarihçilerin "utanç verici" olarak belirttikleri Enannatum'un önerilerini kabul eden biri. Ur-Lumma, Enannatum'un oğlu ile Eannatum'un yeğeni olan Entemena arasında çıkan savaşı

anlatarak tarihte bir iz bırakmıştır. Bu savaştan sonra Ur-Lumma, Eannatum'un uygulamak istediği vergilendirmeyi kabul etmedi. Mesilim ve Eannatum'un belirledikleri sınır noktalarının hepsini yerle bir etti. Daha sonra da Guedinna'ya girdi. Mesilim'e ait sınır boyunca yaptırılmış kutsal yerlerin tümünü yıktı. Daha güçlü olmak için de Sümerlerin kuzey bölgelerinde yaşayan aşiretlerden yardım sağladı. Ummalılar ile Lagaşlılar Guedinna kentindeki Gana-ugigga bölgesinde karşılaşarak savaştılar. Savaşı lagaşlılar kazanmıştı. Bu savaşta Ur-Lumma ölünce ona yardımda bulunan İl adlı bir bey lagaşlılara karşı kin besledi.

Ur-Nanşe: (İ.Ö. 2800 yılına doğru) (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 2494-2465 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor) Hırslı bir Kiş III hanedanlığında Lagaş krallığının kurucusudur. Bu kralın torunları da başarıdan başarıya koştular. Lagaş hanedanlığında torunu Eannatum, onun kardeşi Enannatum ve oğlu Entemena hanedanlıkta hüküm sürenlerdendi. Rahip-kral olan biriydi. Çoğu binaların duvarlarına kendisine ve ailesine ait kabartma resimler yaptırmıştır. Ur-Nanşe ile ilgili belgelerin bulunamamasından dolay kimliği ve krallığı hakkında kesin olarak bilgiler henüz yeterli değildir. Bu kralın nereden geldiği ve krallığı nasıl ele geçirdiği hakkında hiçbir belge yoktur. Ur-nanşe'nin Sümer kökenli biri olmadığı şeklinde ifadeler var. Onun Sümerlerin batısındaki Tidum kentinden gelmiş olabileceği ve Sami kökenli bir aileden biri olabileceği tahmin ediliyor. Kral döneminde tapınaklar, kutsal alanlar, korunma amaçlı kaleler ve su kanalları yapmıştır. Arkeologlar onun yaptığı işlerle ilgili elliye yakın tablet buldular. Bu tabletler çözülemediği için hakkında yeterli bilgi bulunamıyor. Ancak kesin olmamakla beraber çözülen bir tablette "...Dilmun tekneleri ona (Ur-nanşe) yabancı ülkelerden haraç olarak kereste getirdi..." şeklinde bir cümlenin çevirisine göre araştır-

macılar onun Sümerler dışında yabancı ülkelerde de egemenliğini kabul ettirdiği anlamında tanımlarlar. Kendisinden sonra oğlu Akurgal krallık tahtına geçti.

Ur-Ningin: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Uruk IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Ur-Ningin'in 7 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ur-Ninurta: İsin Hanedanlığının beşinci kralıdır. İ.Ö. 1923-1896 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Tanrıça İnanna'nın da kocasıdır. Bununla ilgili Sümerli şairler tarafından hazırlanan ağıtta İnanna kocasını bütün halkların çobanı olarak seçer. İnanna güçlü olmasına rağmen An ile Enlil'e saygısını gösterir ve kral kocasının kolundan tutup onu kutsaması için An ile Enlilin huzuruna getirir. Hoşa giden boyu, tanrıların özenerek yarattıkları bir erkek olarak betimlenir.

Ur-Ningirsu: Gudea'nın oğludur. Babasından sonra krallık koltuğunda egemenlik yaptı. Ur-Ningirsu'dan sonra Ugme kralı olarak egemenlik sürdürdü.

Ursatran: Ludingirra'nın amcası olduğu anlatılır. Sümerlerde karar verici bir hakim olduğu şeklinde ifadeler var.

Urşanabi: Tufan kahramanı Utnapiştim'in kayıkçısı olduğu söylenir. Eski Babil dilinde ise adı "Sursunabu"dur. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Uru: Sümerlerde Enki şiirinde adı geçen bir mitolojik yaratık. Babasının sarhoşluğundan yararlanan tanrıça İnanna kutsal "Me"leri alınca, baba vezirine Enkum, Uru, Lahama ve Kugalgal adlı cinleri alarak İnanna'dan kutsal" Me"lerin geri getirilmesi emrini verir. Uru bu cinlerden biridir.

Uruk: (Erek 'Ereç' adıyla da bilinir.) Bugünkü adı Warka'dır. Sümerlerde bir kent. Bugünkü Warka kentinin bulunduğu yer. Erek, Tevrat'taki adıdır. Sümerler Unug, Akadlar ise Uruk adını koymuşlar. O çağda başkent olarak kulla-

nıldı. Sümer dilinin yaygın olduğu kentlerden bir tanesidir. Leonard Woolley bu kentte kazılar yaptı. Kent devlet niteliğindeki konumuyla önemli ticaret ve siyasal merkez olarak bilindi. Kent etrafı surlarla çevrili ve iki kapıdan girişin yapıldığı bir konumda anlatıldı. Bu surların yapımı ise Gılgamış tarafından gerçekleştirilir. Üç tepe üzerinde kutsal tapınaklarla, kutsal yapıların kalıntıları yer alır. Eanna bölgesindeki tanrıça İnnin adına yaptırılmış Zigurat, Anu tapınağı ve arkeologların "güney duvarı" adını verdikleri kalıntılardır. Kentte yapılan arkeolojik kazılarda ayrıca 18 yerleşim yeri bulundu. İkinci dünya savaşından sonra bölgede kazı yapan Alman arkeologlar İ.Ö. 3500-3300'e tarihlenen yeni yapıların kalıntılarını ortaya çıkardılar. Guillermo Algaze, Immanuel Wallerstein'in araştırmalarıyla Uruk kentinin ticari yönden genişlemesi "Sistemli dünya teorisi" başlığı altında belirtilmiştir. Uruk'ta bölgesel gelişmenin ayrıntıları da belirtilmiştir. Suriye'deki Habuba Kabira bölgesindeki kazılarda elde edilen buluntular bu ticari genişlemeyi doğrular niteliğindedir. Kesin olmamakla beraber Uruk kent devletinin kralları ise; Enmerkar, Uruk'u inşa etti (420 yıl) Lugalbanda, çoban (1200 yıl) Dumuzid, balıkçı Kiş'den En-Me-Barage-Si'yı esir aldı (100 yıl) Gılgamesh. (Babası hayalet, kendisi de Kulaba lordu'ddur (126 yıl) Ur-Nungal (30 yıl) Udul-Kalama (15 yıl) La-Ba'shum (9 yıl) En-Nun-tarah-Ana (8 yıl) Mesh-He (36 yıl) Melem-Ana (6 yıl) Lugal-Kitun (36 yıl) şeklindedir. İkinci dönem kralları ise; En-Shakansha-Ana (60 yıl) Lugal-Ure (ya da Lugal-Kinishe-Dudu) (120 yıl) Argandea (7 yıl). Üçüncü dönem kralları ise; Lugal-Zage (25 yıl) şeklindedir. Dördüncü dönem kralları ise; Ur-Ningin (7 yıl) Ur-Gigir (6 yıl) Kuda (6 yıl) Puzur-Ili (5 yıl) Ur-Utu (Ya da Lugal-Melem) 25 yıl) şeklindedir.

Uruk dönemi: Araştırmacılar Aşağı Mezopotamya'nın en eski kültür dönemlerini iki aşamada incelemişlerdir. Bun-

lar; a) Obeyt dönemi, b) Uruk dönemi. Kültür dönemiyle ilgili kalıntılar el değmemiş çoğu topraklarda bulundu. Uruk döneminin kalıntıları için çeşitli çelişkiler hala varlığını devam ettirmektedir. Uruk dönemine ait olan arkeolojik kalıntılar, Obeyt dönemindekilerden farklı olduğu ifade ediliyor.

Uruk I Hanedanı: Sümer kral listesinde (Well Blundall 444) bu hanedanın 12 kral tarafından 2310 yıl yönetilmiş olduğu belirtilmektedir. Listenin ilk kralı Meş-kiag-gaşer olarak gösterilir. Lugal ünvanını almasının dışında kendisini "güneşin oğlu ya da baş rahip" lakaplarıyla da tanıtmıştı. (Bilinir ki seneler sonra Güney Amerika halklarından İnkalar da kendilerini "güneşin çocukları" olarak belirtmişlerdi.) Meş-kiag-gaşer'in 324 yıl egemenlik yaptığı belirtilmektedir. İkinci olarak Enmerkar başa geçer. Enmerkar, Meş-kiag-gaşer'in oğludur. Enmerkar, Uruk kentinin kurucu kralı olarak tarihe geçer. Araştırmalarda kral Enmerkar'ın Aratta kentinden Uruk'taki tapınağı onartmak için taş getirtmiştir. Enmerkar'dan sonra efsane olmuş Lugalbanda kral olur. Sonra Dumuzi, Gılgamış, Urlugula olur. Bu kralın döneminde Uruk, Kiş kralı Messilim'in egemenliğine geçer.

Uruk II hanedanı: Mezopotamya bölgesinde egemenlik sürdüren bir hanedanlıktır. Kurucusu En-Şakkuşa adında bir kraldı. Kendisinden sonra krallık koltuğuna oğlu Lugal Kinişhedudu "Ur ve Uruk"un kral ünvanını alır. Arkeologlar tarafından bulunan bir kapta Kinişhedudu adı yazılmaktadır. Bu kap'ın dönemin bir tüccarı tarafından Ur tanrısı Nanna'ya sunulmuştu. Kapta kralın Umma kralı olduğu belirtilmektedir. Belgelerde ayrıca Kinishedudu'nun Lagaş ensisi Entemena ile bir sınır anlaşması yaptığı belirtilir. Bu anlaşmadan sonra Kinishedudu'nun Kiş krallık ünvanını aldığı da görülür. Kendisinden sonra oğlu Kisalsi kral olur.

Uruk III hanedanı: Mezopotamya bölgesinde hüküm sür-

müş bir hanedanlıktır. Lugalzagezi tarafından kurulmuş olduğu belirtilmektedir. Bu kral Lagaş kralı Urukaginayı "dinszilik ve imansızlıkla" suçlayarak esir alır, zincirleyerek Uruka getirir. Lugalzagezi bir vazo üzerindeki yazıtında Prof. Dr. Ekrem Memiş'in öne sürdüğü gibi "...aşağı denizden (Basra Körfezi) yukarı denize (Akdeniz)e kadar bütün memleketin idaresini tanrı Enlil'in kendisine bahşettiğini" belirtmektedir. Ülkeleri birleştirir ve "lugal Kalma" ünvanını elde eder.

Urukagina: (İ.Ö. 2500-2350) Lagaş kent kralıdır. İ.Ö. 2670 civarında hüküm sürdüğü tahmin ediliyor. Önce Ensi olarak görev yaptı. Kral olduktan sonra Ensiliği benimsemedi. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 2351-2342 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği ele alınmıştır.) Ur-Nanşe'den sonraki lagaş hanedanlığının sekizinci kralıdır. (Ancak bazı kaynaklarda Lagaş ensisi Lugalanda'dan sonra dokuzuncu kral olduğu söyleniyor.) Bu kral döneminde tapınaklarda çoğalan din adamlarının halktan aldığı rüşvetleri önlemek için çok çabaladı. Reformcu olduğu belirtilen Urukagina'nın yönetimi kısa sürmüştür. Bu konuda reformlar yaptığı için araştırmacılar tarafından reformcu kral olarak tarihe geçti. Rüşvetleri yasakladı, kahinlerin halktan aldıkları ücretleri yasakladı. Zenginlerden alınan vergileri düşürdü. Orta sınıf için vergi adaleti getirdi. Reformlarını tamamlayamadan Umma kralı Lugalzaggası güçlenerek Urukagina'nın uyguladığı reformlar Umma'ya sıçramasın diye kral Lagalzagizzi saldırarak lagaş kentini yerle bir etti. Urukagina'yı da tahttan indirildi. Bu kral Lagaşlılara yüksek derecede bir özgürlük getirmişti. Zigguratları yıktırdı. Yazılı tarihte onun için toplumsal yenilikçi olarak ifadeler var. Bu kral Akad kralı Sargon'a yenilen Umma kralı Lugalzaggesi'yi bozguna uğrattı. Lugalzaggesi, Lagaş kentinin tapınaklarını ve kutsal yerlerin tümünü yağmalamıştı. Urukagina bu yağmalamayla ilgili tabletlere "...Ummalı, Lagaş'ın tuğlalarını(?) tahrip

ettiği için tanrı Ningirsu'ya karşı bir günah işledi; o (Ningirsu) kendisine kalkan(?) elleri kesecek. Bu, Girsu'nun kralı Urukagina'nın günahı değildir. Umma ensi'si Lugalzaggesi'nın (kişisel) tanrıçası Nidaba bütün (bu) günahları ona (Lugalzaggesi'ye) yüklesin..." anlamında yazdırmıştı. Yaptığı reformlar halka yeni bir özgürlük yolu açmıştı. Yoksulların zenginler karşısında sömürülmesini ve haksızlığa uğramalarını önlemişti. Kenti hırsızlar, tefeciler ve katillerden de arındırdı. Bu reformlarla ilgili bulunan tabletler 1878 yılında Fransızların Lagaş'ta yaptığı kazılardan elde edilmiştir. Tabletlerde yazılan yazıların çözümü ise yazıtbilimci Francois Thureau-Dangin tarafından gerçekleştirildi. Onun yaptığı reformların yorumunu ise Sümerolog olarak ün yapmış olan Arno Poebel tarafından yapılmıştır. İlk defa sosyal belgeleri tanzim eden bir kral olarak tarihte yer aldı.

Urukagina reformu: Araştırmacılar bu kanunun Sümerlerin en eski kanunları olduğunu belirtirler. Erken Hanedan III döneminin sonlarına doğru yazılmış olduğu belirtilmektedir. Yaklaşık İ.Ö. 2375 olarak tarihlendirilir. Ur-nanşe hanedanlığını devirerek tahta geçen Urukagina tarafından yazılan kanunlardır. Kanunda Lagaş kent krallığının kendisinden önceki konumunu anlattıktan sonra döneminde yapacağı etkinlikleri belirler. Urukagina'nın sosyal eşitliği ve dengeleri sağlamak için bu tür bir kanunu çıkarmış olduğu söylenir. Tabletlere yazdırdığı metinlerden "…. Tanrıların sığırları ensiye ait tarlaların sulanmasında kullanılıyordu. En iyi tarlalar ensinin dostlarına veriliyordu. Semiz eşeği ve sığır rahipler alıyorlardı. Ürünleri rahipler ensinin dostlarına taksim ediyorlardı. Herhangi bir yerin rahibi, bir fakirin anasının bahçesindeki ağaçları kendisi için kesiyor ve meyvelerini alıyordu. Mezara bir ölü gömülürse, rahip kendi içkisi için 7 testi bira, kendi yemesi için 420 ekmek ve 120 ölçek (sila) arpa, bir elbise, bir oğlak ve bir yatak alıyordu..." şeklinde Lagaş'ın eski gele-

neklerini anlatarak kanunlarını belirtmeye başlamıştı. Kanunlar oval bir tablet üzerinde yazılmış mülkiyet ve aile hukuku üzerinde bilgiler içermektedir. Urukagina kanunlarında en belirgin ve değişikliğe uğramış kanun erkeklerin boşanma durumunda ödediği ağır nafakaların asgariye indirilmesidir. Araştırmacılar kral Urukagina'ya ait olduğunu belirttiği reformları Hammurabi reformlarından önce hazırlanmış reformla olduğunu belirtirler. Bu reformlardan sosyal reformlarla ilgili Sümer dilindeki açıklaması "...26) pi-lul-da, 27) u-bi-ta, 28) e-me-am, 29) u Nin-gir-su, 30) ur-sag En-lil-la-ke, 1) uru-ka-gi-na-ra, 2) nam-lugal, 3) lagasa, 4) e-na-sum-ma-a, 5) sa (g)-lü 3600x10-ta, 6) su-ni e-ma-ta-dib-ba-a, 7) nam-tar-ra, 8) u-bi-ta, 10) e-se-gar, 11) inim lugal-ni, 12) e-na-dug-ga, 13) ba-tus, 14) ma-ta, 15) lu-ma-lah, 16) e-ta-sub..." şeklinde giriş bölümünü bu sayfalara aktarmayı uygun gördüm. Reform uzun bir metinden oluştuğu için kısa bir alıntıya yer vermekle yetindim. Alıntının dilimizdeki karşılığı ise "...26-Töre, 27-o zamanlarda, 28-vardı, 30-Enlil'in kahramanı, 29-Ningirsu.... 1-Urukagina'ya, 2-3-Lagaş'ın krallığını, 4-verdiği zaman, 5-(Ningirsu) 36000 kişinin içinden, 6-elini...-den çekip çıkardığı zaman, 7/8-eski günlerin kesin hükümlerini, 9-koyduğu zaman, 10-12-kralı Ningirsu'nun ona söylediği sözler, 13-14-memlekete yerleşti, 15-O gemi adamını, 16-oradan (gemiden) attı..." şeklindeydi.

Urulal: Sümer tapınaklarının yer aldığı topraklar üç bölüme ayrılmıştı. Bunlar Urulal, Nigenna ve Kura olarak tanımlanmışlardır. Genelde dinsel inançlarda toprağın asıl sahibinin yeryüzünü yaratmış olabileceği tasarlanan tanrısal güce ya da tanrısal kişiye aitti. Tapınaklara ayrılan topraklar hiçbir zaman başkalarına satılamazdı. Urulal, tapınaklarda çalışan bireylere görevleri karşılığında verilen topraktır.

Urur: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Akshak kent

devletinin kralı olarak belirtiliyor. Urur'un 6 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ur-Utu: (Ya da Lugal Melem) Erken dönem dönem III Hanedanlığında Uruk IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Ur-Utu'nun 25 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ur-zababa: Kiş kenti kraliçesi Kubau'nun torunudur. İ.Ö. 2340-2316 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin ediliyor. Agade (Akad-Tevrat'ta Akkad olarak geçmektedir.) adındaki kenti kurdu . 400 yıl Kiş kentinde hüküm sürdüğü anlatılmaktadır. Kiş kentinde "kadeh taşıyıcı" olarak tanımlanan prens Ur-zababa, Kiş kentinin yakınında Agade'yi kurdu. Tabletler bu kralın tahta geçmesiyle halkın üzerinde bir güneş gibi doğduğu anlatılır. Onun hükümdarlığı döneminde kentte büyük bir zenginliğin olduğu belirtiliyor. Ancak nedeni belli olmayan olaylarla Tanrı Enlil ve An kentin elinden zenginliği almış başka yerlere göndermiştir. (Araştırmacılar bir insanın ömrünün dörtyüz yıl olamayacağını büyük bir ihtimalle Sümerli yazmanların yanlış yazdıklarını tahmin ediyorlar). Yanında çalışan Sargon bir rüya görür. Bu rüyayı Urzababa'ya söyleyince; Sargon'un kral olabileceği korkusuyla öldürtmek ister. Ur-zababa bir savaşta döndüğünde Sargon göçmen olan Samilerin başına geçer ve babalığını tahttan indirip, bir nevi devrim yaparak işe başlar.

Usga: Sümer dilinde bir kayık türü.

Ushipa: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Yaklaşık İ.Ö... 2020 civarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Araştırmacılar bazı tabletlerde Ushipa adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezo-

potamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ussi-water: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Kiş kent IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Ussi-water'in 7 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Usmu: Enki'nin vezirine Hitit dilinde verilen ad. Bak İsimud.

Usum-gal-an-na: Dumuzi'nin sıfatlarından biridir.

Ururu: Sümerlerde bir şarkı türü.

Usan: Sümer inancında "alacakaranlık" tanrısı olarak tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Uskumgal: Sözcük anlamını bulamadım. Ancak bu sözcükle beraber anılan bir heykelden söz ediliyor. "Uskumgal heykelleri" şeklinde bir ifade görülür.

Uş: Umma İşakusu. Lagaş ile Umma arasındaki bir anlaşmayı bozdu. Anlaşmanın bozulma tarihi bilinmiyor, ancak araştırmacılar bu anlaşmanın lagaş hanedanını kuran Urnanşe'den önce yapılmış olabileceğinin ihtimalini verirler. Uş, Mesilim'in koşullarını beğenmeyerek Mesilimin diktirdiği sınır taşını da kaldırarak belirtilen sınırdan ötede yer alan Guedinna kentini işgal etti. Ur-Lumma'nın uyguladığı ayaklanmayı takip eden biri şeklinde anlatıldı. Öncülü ise İl'di

Uşumgal: Sümer mitolojisinde bir ejderha olarak anlatılır. İnanna, düşman ülkeleri zehire benzettiği Uşumgallarla doldurduğunu anlatır. Bazı kaynaklarda Uşumgal bazı tanrılarla beraber Enki'nin de kullandığı bir sıfat şeklinde ifadelere yer verir.

Usumgallu: Bak Tiamat.

Usum: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "idare, " olarak tanımlanmıştır.

Uşurtu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "resim, yazı" olarak tanımlanmıştır.

destanında "çiftçi yıllığı" olarak yazılmış denemenin baş tarafı olduğu ifade edildi.

Uşumgalanna: Bak Ama-Uşumgalanna.

Uşumgal-Lirin: Sümerlerde baş müzisyenliğe getirilen bir kişi. Anlamı bilinmemektedir.

Utaulu: Sümer dilinde bir sözcüktür. Anlamı bilinmiyor.

Uttetu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tane, en küçük ağırlık ölçüsü" olarak tanımlanmıştır.

Utnapiştim: (Bazı kaynaklarda Ur-napişti ya da uatanapiştim olarak yazıldığı görülür.) Yaratılışta adı geçen beş kentten biri olan Şuruppak'ın kralıdır. Ziusudra'nın Sami dilindeki adıdır. Asur ve Babil'de de Utnapiştim olarak kullanılmıştır. Sümerlerde tufan kahramanı. Bilge tanrı Enki mert ve dürüst olan Utnapiştim'e bir gemi yaparak güvenenleri gemiye doldurup bölgeden ayrılması fikrini olabilecek tufandan dolayı uyarır. Utnapiştim tanrı Enki'nin bu önerisini dinleyerek bir gemi yaptırır ve her canlının erkek ve dişilerini kurtarır. Ozanlar bunu daha sonra şiirleştirirler. "...Tüm rüzgarlar olağanüstü güçte vuruyordu birleşip/ aynı anda da sel aşıyordu tapınakların üzerinden/ yedi gün ve yedi gece geçti aradan/ Su altındaydı bütün ülke/ ve görkemli sandalı yüksek suların üzerinde sel çalkalıyordu kesintisiz/ yere ve göğe ışık saçan Utu, birkaç adım attı/ Ziusudra görkemli sandalın bir lombozunu açtı/ kahraman utu ışınlarını saçıyordu sandalın içine/ Kral Ziusudra/ Utu'nun önünde yere attı kendini/ ve bir öküz kesti, kurban etti kınalı bir koçla. . [şiirin ozanının kim olduğu bulunamadı]..." şeklinde ifadelerle tufan anlatılmıştı. Arkeologlar tarafından bulunan bir tablet parçasındaki dizeler yazıtbilimcileri hayrete düşürmüştü. Bu tablet Arno Poebel tarafından kopyalanıp, tercüme edilince Sümerlerde olan bir tufan öyküsünü gözler önüne sermişti.

Bu Nuh tufanıydı. Metnin içinde Enki'nin Ziusudra'ya bir gemi yapmasını ve inananları o gemiye alıp, tufanda kurtulmalarını emreder.

Utu: Güneş tanrısıdır. (Samilerde Şamaş olarak da bilinir.) Enlil ile Ninlil'in oğludur. (bazı kaynaklarda da Anu (An) ın oğlu olarak yazıldığı görülür.) Diğer kardeşleri ise İnanna, Nanna-suen (Nanna-sin), Adad (İşkur), Pabilsag, Nusku, Uraş, Zababa, Ennugi, Ninnurta (Ningirsu)'dur. Mezopotamya bölgesinde Sümerlerin tapındıkları adalet tanrısıdır. Ay tanrısı Nanna'nın oğludur. Larse ve Sipar kentinde adına tapınaklar yaptırıldı. Onunla kral Dumuzi arasında geçen bir öykü var. Sümer tufanıyla ilgili olarak bulunan tabletin çevirisinde tanrılar tarafından yaratılmış beş kentten biri olan Şuruppak'ın kral-tanrısı olarak ifade edilmiştir. Utu bazı kaynaklarda Dumuzi'nin eniştesi şeklinde tanıtılıyor.

Utuhegal: (Utuchegal/Utuhengal şeklinde de yazıldığı görülür.) Uruk V. hanedanın tek kralı olarak bilinir. Erek kentindendir. Babil'i Gutilerden geri alır. İlk defa Gutilere karşı ayaklandı. Gutilerin son kralı olan Tirigan, askerleri vasıtasıyla kaçmaya kalkışırken yakalamıştır. Tirigan'la sonuçlanan zaferini kutlamayı ihmal etmemiştir. Bu zaferde Gutilerin yakalanan kralı Tirigan elleri ve gözleri bağlı olarak onun huzuruna getirilir, o da ayaklarıyla onun ensesinin üzerine basar. Gutilere karşı olan bu başarısında dolayı ancak yedi yıl hükümdarlık yapabilmiş. Belgeler arasında onun koruyucu ilahı olarak Gılgamış geçmektedir. Bu zaferi Utuhegal Sümere geri dönerken şölenlerle kutlanıştır. Araştırmacılar belgeler doğrultusunda Utuhegal'ın Sümerler üzerindeki egemenliğinin zayıf olduğunu ve Ur-Nammu'nun krallığı onun elinden zorla aldığını belirtiyorlar.

Uttu: (Samilerde Şamaşla eş değerde görüldü.) Sümer inancında dokuma tanrıçası olarak tapınıldı. Enkinin Ninkurra ile birleşmesinden dünyaya gelen kızıdır. Araştırmacı-

lar Enki ile Ninhursag mitolojisinde yazmanın teknik bir şekilde bu tanrıçayı farklı bir şekilde öykünün içine koyduklarını tahmin ediyorlar. Ancak tanrıça ile ilgili önemli derecede ifadeler verilmemiştir.

Utuku: Akad dilinde kötülük yaptığı tanımlanan bir cin türü.

Utukku: Sümer mitolojisinde Enkidu'nun "ruh"u olarak ifade edilir.

Utukku Lemnuti: Akad dilinde kötü ruhlar olarak tanımlanmıştır.

Utekengal: Uruk kent kralıdır. Halkıyla beraber güçlenerek Agade kentini işgal eden Guteleri dağıtarak bölgeden sürdü. Daha sonraki yıllarda Ur valisi Ur-Nammu-Utekengal'a karşı ayaklanarak Ur kentinin başına geçti ve ülkeyi toparlamaya çalıştı.

Utuhegal: Uruk kralı olarak anlatılır. Bu kral Gutilere karşı büyük bir zafer elde etmiştir. İ.Ö. 2123-2113 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Guti tehdidini önledikten sonra en yakın komutanı olan Ur-nammu tarafından tahttan indirilmiş ve Ur-nammu kral olmuştur.

Uzu: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "et"" olarak tanımlanmıştır.

W

Wabalu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "taşımak, getirmek, götürmek" şeklinde tanımlanmıştır. Benzer tanımlanmalar ise şöyle: gata wabalu "el kaldırmak, sarkıntılık etmek"; Babillu "hammal" Biblu (Bibbulu) " hediye" bazı yerlerde"mahsul" sibultu ise "göndertmek "şeklinde tanımlanmıştır.

Waladu: (Ya da aladu) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "doğurmak" kelimesiyle tanımlanmıştır.

Wamu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "yemin etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Wardu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "erkek köle, esir" olarak tanımlanmıştır.

Wardatu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bakire, kız" olarak tanımlanmıştır.

Warhu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ay" olarak tanımlanmıştır.

Warka: (Ya da arka, arki, arku) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sonra, bundan sonra" şeklinde tanımlanmıştır.

Warkanum: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sonra" olarak tanımlanmıştır.

Warkatum: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tereke" olarak tanımlanmıştır.

Warkatu parasu: Akad dilinde bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "araştırmak, incelemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Warki: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede Sözcük anlamı "arkadan, sonra, takiben" şeklinde tanımlanmıştır.

Warku: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "geç, sonra, ileri bir zamanda" şeklinde tanımlanmıştır.

Waru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "gitmek" olarak tanımlanmıştır.

Waqaru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kıymetli olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Waqru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kıymetli" olarak tanımlanmıştır.

Waşabu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ilave etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Wasabu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "ikamet etmek, bir yerde oturmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Waşu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çıkmak, dışarı çıkmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Wataru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "arttırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Watu: (Ya da stuatu) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "karşılıklı görüşmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Warad-Sin: Rim-Sin'in kardeşidir. İ.Ö. 1834-1823 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin ediliyor. Larsa kralıdır. Babası Kudur-Mabuk'un yardımıyla tahta geçtiği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Wer: Mezopotamya bölgesinde tapınılan bir tanrıdır. Özellikle Akadlar tarafından tapınıldığı ifade edilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

X

Xisouthros: Rahip Breossus tarafından Nuh (Utnapiştim) figürü olan Ziusudra adının yazım şeklidir.

V

Varad-sin: Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1834-1823 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Vaşşukanı: Mittanilerin başkentidir. Agade kenti gibi bu kentin yeri de henüz bulunamamıştır. Suriye ile Türkiye'nin güney kesimleri arasında aranmaktadır. Ancak başarısız aramalar nedeniyle bu kentlerin varlığına ulaşamamıştır.

Venüs tabletleri: Babil krallıklarıyla ilgili kronolojik bilgiler içeren tabletler olmasına rağmen sonuçu belirlemediği ifade ediliyor.

Y

Yahya tepe: Elam başkentinin 1000. km güneydoğusunda yer alan bir arkeolojik alandır. Burada Sümer uygarlığında kullanılmış bazı "çanak çömlekler" bulunarak koruma altına alındı.

Yahudiye: Babil kentinin işgalinden sonra, Lut gölü ile Akdeniz arasında kalan bölgeye verilen ad.

Yangi: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Yangi adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Yakmesi: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Ilu-Mer'in oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Yakmeni: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Yakmesi'nin oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Kaynak

yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Yasef: (Ya da Yafet) Bak Ham.

Yarim-Lim: Yamhadlı [Halepli] bir kraldır. Hammurabi'nin egemenliği sırasında yanında yer aldı. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Yarla: Guti kent devletinin kralıdır. 3 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Yarlagab: Guti kent devletinin kralıdır. 3 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Yarlaganda: Guti kent devletinin kralıdır. 7 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Yaratılış tabletleri: Sümerlerin filozofları insanın yaratılışı hakkında da değişik düşünceleri tabletlere işletmeyi ihmal etmemişler. Bununla ilgili yazılmış olduğu anlaşılan iki yapıt arkeologlar tarafından bulunarak koruma altına alınmışlardır. Bu buluntulardan biri Nippur kentinde bulunmuş, bir diğeri de antika satıcılarından alınarak Laouvre Müzesinde koruma altına alınmıştır. Antikacılarda bulunan tabletin kopyalanması ve içeriğinin çok daha fazla aşınmalardan okunamaması nedeniyle Nippur kentinde bulunan tablet dört parçadan oluşarak kısmen okunması sağlanmıştır. Şiirsel olarak çevirisi yapılan bu tablet, lirik bir girişle başlar. Su tanrısı Enki bilge olmasına rağmen Sümer halkına yardım edeceği yerine derin uykudan uyanmadığı için halkın seslenişini duyamaz. Bu nedenle ilk ana olarak bilinen Enki'nin annesi tanrıların gözyaşlarını ona getirir. Tablette "...Ey oğul, kalk yatağından, ...dan bilgeliğini göster/ tanrılara hizmetkarlar

biçimle, kendi eşlerini(?) kendileri üretsin..." Bunun üzerine Enki uyanır ve annesi olan Nammu'ya şöyle seslenir; "...Ey ana, sözünü ettiğin yaratık var edildi/ Onun üstüne tanrıların suretini(?) yerleştir/ Dipsiz derinliğin yüzeyindeki kilden yüreğini yoğur/ İyi ve soylu şekilleyiciler kili berkitecekler/ Sen, sen onun uzuvlarını ortaya çıkar/ Ninmah (toprak ana tanrıça) senin üstünde çalışacak/ (doğum) tanrıçaları sen biçimlerken yanında olacaklar/ Ey ana, (yeni doğanın) yazgısını belirle/ Ninmah onun üstüne tanrıların suretini(?) yerleştirecek/ Bu insandır.... ?..." şeklinde ifadeleri görülür.

Yazkur-el: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Yakmeni'nin oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak saygı göstermektedirler. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Yedi canavar: Sümerlerde mitolojik varlıklar gurubu olarak ele alınmıştır. Sümer dilinde bu guruba "İminbi" Akadlarda ise "Sebittu" karşılığı kullanılmıştır. Bu canavarların An ve Kin'in Nergal'ın (Erra) yardımcılarına benzer çocukları olduğu ifade ediliyor.

Yedi bilge: "Akıllı adamlar ya da bilge adamlar" olarak tanımlanan tufan öncesi yaşayan bilgelerdi. Bunların sözcük karşılığı da "apküllü" şeklinde yazılırdı. Eski Babil ve Asur'da bu yedi tanrının adları ve geldikleri ülkeler öykülerde gösterilmiştir.

Yeraltıdünyası: Öldükten sonra ne olmanın gerektiği korkusu bütün uygarlıklarda olduğu gibi Mezopotamya uygarlığında da önem verilmiştir. Öldükten sonra yaşama fikri nedeniyle yeraltı dünyası fikri oluşmuştur. İnançlarına göre tüm ölüler toprak altında buluşurlar. Yeryüzündeki yaşamdan daha silik, sıradan bir yaşam olduğuna inanırlardı. Sümerler yeraltı dünyasına bir kaç isim takmışlar-

dır. Bunlar; Arali, İrkalla, Kuku, Ekur, Kigal, Ganzir şeklindedir. Bu adların karşılığı olan sözcüklerin tümü Akad diline geçmiştir. Akad dilinde toprak anlamına gelen ersetu: "dönüşü olmayan ülke" ya da "aşağı dünya" olarak tanımlanmıştır. Sümer metinlerinde yeraltı dünyası devamlı toz içinde, çirkin ve karanlık bir yer olarak anlatılır. Ölülerin orada susuzluk çektikleri ve yaşamak için toz yedikleri belirtilir. Yeraltı dünyasında kötülük yaptığı belirtilen Ereşkigal ve Nergal'ın anayurdu olarak ifade edilmiştir. Ölülerin ruhları Ereşkigal'ın önünde yargılanırdı. Yazmanları ise Geştinana'ydı.

Yeraltı nehiri: Mezopotamya genelinde ve Sümerlerde yeraltı dünyasında adı geçen bir nehir olduğu belirtiliyor. Yeraltı dünyasına ulaşmak için bu nehirden geçmenin zorunlu olduğu anlatılır. Sümer inançlarında yeraltı dünyasının "Abzu"nun altında olduğu belirtilmiştir. Nehirde kullanılan kayığın adı da "yeraltı dünyasından bir görünüş" şeklinde tanımlanan "Humut-tabal"dır. Gılgamış destanında iki ayrı kaptandan daha söz ediliyor. Bunlar; Sursunabu ve Urşanabi adlarıyla mitolojide yer alırlar. Urşanabi, Ut-napiştim'in kaptanı olduğu söylenir. Gılgamış bu kaptanla yeraltı dünyasını gezmiştir.

Yeni yıl törenleri: Yeni yıl törenlerinin Babil kentinde bir nisan (Nisannu) ile yirmi nisan arasında kutlanırdı. Yeni yıl törenleri genellikle Babil'de tanrı Marduk'un kültünün belirlediği koşullarla yapılırdı. Ancak bu kutlamalar diğer kentlerde ayrıydı. Çünkü kentler yerel tanrılarını öne çıkararak bu törenleri kutlardı. Ur kentinde (Üçüncü Ur hanedan dönemi) Nanna için "akiti " adlı bir festival yapılırdı. Törenler çeşitli ayinlerden oluşmuştur. Törenlerde uygulanan ilahilerin başlıkları da; 1-Arpa hasadının başlangıcı ya da bitiminde yapılan ayın, 2-Babil tanrısı Marduk'un tahta çıkışı, 3-Babil yaratılış destanını koruyan bir festival, 4-Yeni yılın takvim başlangıcını kutlayan ayın, 5-Kralın kutsal işleriyle kralın onay yapacak işler

için tören, 6-Tanrı Nabu'nun tahta çıkışına ilişkin ayin. Bu ayinler rahipler tarafından bir dizi işlemler yapıldıktan sonra uygulanırdı.

Yerel tanrılar: Yerel tanrılar çoğu uygarlıklarda olduğu gibi Sümerlerde de varlığını sürdürmüştür. Mısır uygarlığındaki yerel tanrılar topluluğu Sümerlere göre çok daha az bir düzeyde ele alınmış olduğu belirtilmiştir. Kentlerde, kasabalarda ve hatta köylerde bile tanrı konumunda olan yerel tanrıların olduğu belirtiliyor. Genellikle kentler ve köylerin adıyla anılan tanrıların olduğu ifade edilir. Bu tanrılar kentin bütün özellikleriyle ilgilenmiş üstün güçte varlıklar olduğu şeklinde bilinmişler ve tapınmışlardır. Mezopotamya bölgesinde kentsiz, köysüz ve kasabasız ilahın olmadığı söylenir. Bazı kentlerde aile bağları birbirlerine benzeyen birkaç tanrıya birden tapınılmıştır. Lagaş kent devletindeki tanrılar bu aile ilişkilerine iyi bir örnek olarak gösterilir.

Yılan tanrılar: Eski Mezopotamya dinsel düşüncesinde yılan tanrı olarak tanımlanan tanrıların var olduğu anlatılmaktadır. Bu yılan tanrılara örnek olarak tanrı Nirah'ı gösterebiliriz. Nirah'ın tamamen hayvansal bir biçimde olduğu ifade ediliyor. Nirah, İştaran'ın veziri olarak tapınılmıştır. Der kentinde Nirah'ın kültü yaygın ve uzun süreli olmuştur. Hayvansal tiplemelerde aslana benzeyen La-tarak gösteriliyor. Araştırmacılar kudduruların üzerinde işlenmiş olan yılan motiflerinin tanrı Nirah'a ait olduğunu belirtiyorlar.

Yıldız: Yıldızlar, bütün uygarlıkların kozmolojik düşüncelerini etkilediği gibi Babilleri de ilgilendirmiştir. Yıldızların göksel bir anlam taşıdığı düşünülmüştür. Sümer kaynaklı metinlerde yıldızlarla ilgili önemli bilgilerin olduğu ifade edilir. Sekiz uçlu yıldız, tarih öncesi uygarlıklarda bilindiği gibi "Neo-Babil" uygarlığında da bilinmiştir. Aşk ve savaş tanrıçası İnanna'nın sembolü olarak kullanı-

lan Venüs gezegenini örnek olarak gösterebiliriz. Yıldız, yaygın bir çizim olan etrafı bir disk ile çevrili olarak tanımlanmıştır. İnanna'nın Asur dilindeki adı olan İştar'ın da üstünde yıldızların kaplandığı o dönemde gök cismi olarak bilinen yıldıza verilen önem ortaya çıkmaktadır.

Z

Zababa: Enlil ile Ninlil'in oğludur. Diğer kardeşleri ise İnanna, Nanna-suen (Nanna-sin), Adad (İşkur), Pabilsag, Nusku, Utu (Şamaş) Uraş, Ennugi, Ninnurta (Ningirsu)'dur. Zababa Akadlar tarafından tanrılaştırılarak tapınılmıştır.

Zababa-şuma-iddina : Kassit hanedanı kralıdır. İ.Ö. Yaklaşık 1158 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Zabalam: İnanna'nın tapınağının bulunduğu bir kent. Umma'nın kuzeyinde bulunur.

Zabalu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "taşımak, getirmek" şeklinde tanımlanmıştır.

Zabar: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bronz" olarak tanımlanmıştır.

Zabaya: Larsa Hanedan kralıdır. İ.Ö. 1941-1933 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Gungunum'un büyük kardeşidir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Zabu: İran'ın kuzeyinde yer almış olduğu tahmin edilen ve henüz belge yetersizliği nedeniyle tanımlanmamış bir kent adı.

Zag: (Akad dilinde Bamatu olarak bilinir) Sümer dilinde "açık alan, kırsal bölge" anlamında tanımlanmaktadır.

Zag-ha: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kiraya veren ile kiralayan arasındaki kişi" olarak tanımlanmıştır.

Zah: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kaybolmak, yok olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Zakaru: (Ya da Zaqaru, Saqaru) Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "konuşmak, anmak, söylemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Zaku: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "temiz olmak, serbest olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Zal: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "berrak, aydınlık olmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Zalag: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "parlamak, parlak" şeklinde tanımlanmıştır.

Zarlagab: Guti kent devletinin kralıdır. 6 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Zambiya: Birinci İsin hanedan kralıdır. İ.Ö. 1836-1834 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. 3 yıl hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Zimudar: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Kiş kent IV hanedan kralı olarak belirtiliyor. Zimudar'ın 30 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Zamug: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Zamug'unn 140 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Zaru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "savurmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Zeru: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "tohum, tohumluk" olarak tanımlanmıştır. Bazı yerlerde de " nefret ve kin duymak" şeklinde tanımlandığı görülür.

.... . -zi: Mari hanedanının kralı olduğu şeklinde ifadeler var. Egemenlik yılı bilinmiyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Zi: Sümer dilinde "boğaz, nefes, can, hayat" olarak tanımlanmıştır.

Zizi: Erken dönem dönem III Hanedanlığında Mari kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Zizi'nin 20 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ziggurat: Mezopotamya'ya özgü bir terim olduğu belirtiliyor. Çoğu zaman "Tanrı dağı" anlamında tanımlanıyor. Basamaklı piramit şeklinde olan bir yapı. Bu yapı Sümerlerin dinsel alandaki simgesidir. Bak Etemenanki.

Zimri-lim'in göreve getirilişini belirten bir çizim. Mari'deki saray duvarındaki kabartmalardan yararlanılarak çizilmiştir

Zimmern: Çivi yazısı uzmanıdır. Özellikle Gılgamış destanındaki çevirisiyle tanındı. Kaynaklardaki bilgi yetersizliği nedeniyle kimliği hakkında bilgi verilemiyor. Ancak 1913-1935 tarihleri arasında tabletleri çözdüğü şeklinde tarihsel ifadeler var.

Zimri-lim: (Zimrilim şeklinde yazıldığı da görülür) Marili bir kral olduğu şeklinde ifadelerin yer aldığı kaynaklar var. İ.Ö. 1782-1759 civarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Hammurabi'nin de çağdaşıdır. Eski bir kralın olduğu şeklinde açıklamalar var. Asurluların kralı Şamsi-Adad'dan sonraki çöküşüne

neden olan oğulları nedeniyle fırsat kollayıp, beceriksiz olduğu belirtilen Yasmah-Adad'dan tahtı ele geçirdi. İşme-Dagan gibi bu kral da yabancılar arasında danışman seçerdi. Bu danışmanlar özellikle siyasal yönden raporlar hazırlarlardı. Hatta tarihte Babil'de görevli bulunan elçisi İbal-pi-el'den övgüyle söz edilmektedir. Zimri-lim son derece zorlu bir direniş yaptıktan sonra Babil kralı Hammurabi'ye yenilir.

Zi-zid: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "sağlam, hakiki" olarak tanımlanmıştır.

Zi-zig: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kaldırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Zi-pa-ag: Sözcük anlamı" deniz köpüğü" şeklinde tanımlanmıştır.

Zir: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "kırmak, bozmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Ziusudra: (Akadça adı Atrakhasis. Asur mitolojisinde Utnapiştim, Sami dilinde de Ziusudra olarak ifade edilmiştir. Sümerler Sami dilinde kullanılan Zi-u-sudra adını benimsemişlerdi.) Ziusudra adı bazı kaynaklarda "Zi-ud-sudda" şeklinde yazılmıştır. (Araştırmacılar Zı-ud-sudda sözcüğünün açılımını da: Zi: "yaşam, can, ruh", Ud: "zaman" ve Sudda: "uzun" anlamında tanımlamışlardır.) Yaratılışta adı geçen beş kentten biri olan Şuruppak'ın kralıdır. Sümerlerde tufan kahramanı olarak günümüz tarihinde yer aldı. Bilge tanrı Enki mert ve dürüst olan Utnapiştim'e bir gemi yaparak güvenenleri gemiye doldurup bölgeden ayrılması

Tufan gemisinin bir betimlemesi

fikrini ola-bilecek tufandan dolayı uyarıda bulunur. Utnapiştim, Enki'nin bu önerisini dinleyerek bir gemi yaptırır ve her canlının erkek ve dişilerini kurtarır. Ozanlar bunu daha sonra şiirleştirirler. "...Tüm rüzgarlar olağanüstü güçte vuruyordu birleşip/ aynı anda da sel aşıyordu tapınakların üzerinden/ yedi gün ve yedi gece geçti aradan/ Su altındaydı bütün ülke/ ve görkemli sandalı yüksek suların üzerinde sel çalkalıyordu kesintisiz/ yere ve göğe ışık saçan Utu, birkaç adım attı/ Ziusudra görkemli sandalın bir lombozunu açtı/ kahraman utu ışınlarını saçıyordu sandalın içine/ Kral Ziusudra/ Utunun önünde yere attı kendini/ ve bir öküz kesti, kurban etti kınalı bir koçla. . [şiirin ozanının kim olduğu bulunamadı]..." şeklinde ifadelerle tufan anlatılmıştı. Arkeologlar tarafından bulunan bir tablet parçasındaki dizeler yazıtbilimcileri hayrete düşürmüştü. Bu tablet, Arno Poebel tarafından kopyalanıp, tercüme edilince Sümerlerde olan bir tufan öyküsünü gözler önüne sermişti. Bu Nuh (Utnapiştim) tufanıydı. Metnin içinde Enki'nin Ziusudra'ya bir gemi yapmasını ve inananları o gemiye alıp tufanda kurtulmalarını emreder.

Zu: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "bilmek, tanımak" şeklinde tanımlanmıştır. Aynı zamanda yaramazlık yaptığı öne sürülen mitolojik bir kuşun adı olarak da ele alınmıştır. İnanna'nın mitolojisinde bu kuşun adı geçmektedir.

Zu: Bak Anzu.

Zuabu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Zuabu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Asur kaynaklarında da çok eski dönemlerin kralı (beyi) olduğu belirtiliyor. Bazı açıklamalarda Mezopotamya bölgesinin bu ileri gelenlerine Asurlar da Sümerler gibi ata krallar olarak

saygı göstermektedirler. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Zu: Bir yeraltı tanrısı olduğu belirtiliyor. (Fırtına tanrısı şeklinde betimlendiği de görülür.) Tiamat benzeri bir varlık şeklinde ifadeler de görüldü. Bununla ilgili bulunan bir silindir mühürde mitolojik öyküsü de var. Mitolojisinde yaşam ile ölümün bir başka teması anlatılır. Zu, silindir mühürlerinde kuşa benzer bir varlık olarak betimlenmiştir. Küçük tanrılardan biri olduğu şeklinde açıklamalar görülür. Zunun, Enlil yıkanırken yaratılış ile ilgili tabletleri çalıp dağa uçtuğu hikaye edilir. Tanrılar panik içine girerek Zu'dan bu tabletleri almak için toplantı yaparlar. Toplantı sonucunda Zu'nun öldürülmesi ve tabletlerin geri alınmasıyla sonuçlanır. Görevi hiç kimse almaz ancak Gılgamış'ın babası Lugalbanda bu görevi üztlenir. Zu'yu öldürür ve tabletleri de geri getirir.

Zubulu: Akadça bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "damadın hediyesi" olarak tanımlanmıştır.

Zuh: Sümerce bir sözcüktür. Sözcük Türkçede "çalmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Zuqaqip: Erken dönem II Hanedanlığında Kiş kent devletinin kralı olarak belirtiliyor. Zuqaqip'in 900 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Zuzu: Akşak kentinin kralıdır. Kuzeyli oldukları söylenen işgalcilerin başında olan bir bey olarak anlatılır. Eannatum'a karşı ayaklandı ama yenilgiye uğradı. Krallığı ve siyasal kimliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Açıklamalar

Mezopotamya kronolojisi

Mezopotamya'daki kent devletlerin kralları ve hüküm sürdürdükleri tarihleri "Babil" adlı eseriyle Joan Oates hazırlamış. Diğer krallıklar listesine bakıldığında bu yazarın daha detaylı bir çalışması gözler önüne serilmektedir. Yazar Mezopotamya krallar kronolojisinde belirtilen tarihlerin hiç birinin kesin tarih olmadığını belirtiyor. Bu listeyi Sollberger ve Kupper 1971; Smith, s. 1940, Alalakh and Chronolgy (Londra); Brinkman 1976, Parker, R.A.ve Dubberstein, W, H. 1956. Babylonian Chronology 626 BC-AD 75 (providence) eserlerinden yararlanarak hazırlanmış olduğunu ifade ediliyor. Bu bağlamda Sümer uygarlığında rol almış kralların kesin tarihlerinin bu listedeki tarihler olmayacağını hatırlatmaktan yarar duyuyorum. Gün geçtikçe araştırmalarda, kazılarda bulunan yazılı tabletler bu tarihlerin değişikliğe uğramasına yol açıyor.

Sargon öncesi Kiş kralları (İ.Ö. 2630-2316)

(En)-mebaragesi ..... İ.Ö. 2630-2600
Mesalim ..... İ.Ö. y.2550.

Lagaş (İ.Ö. 2570-2342)

En-hegal ..... İ.Ö. y.2570
Lugal-şa-engur ..... İ.Ö. y.2550
Ur-nanşe ..... İ.Ö. 2494-2465
Akurgal ..... İ.Ö. 2464-2455
E-ana-tuma ..... İ.Ö. 2454-2425
E-ana-tuma.I ..... İ.Ö. 2424-2405
En-temena ..... İ.Ö. 2404-2375
En-ana-tuma.II ..... İ.Ö. 2374-2365

En-entar-zi ..... İ.Ö. 2364-2359
Lugal-anda ..... İ.Ö. 2358-2352
Uru-ka-gina ..... İ.Ö. 2351-2342

Sümer Kralları
En-şakuş-ana ..... İ.Ö. 2432-2403
Ku-baba ..... İ.Ö. ?
Puzur-sin ..... İ.Ö. ?
Ur-zababa İ.O.2340-2316

Akad Hanedanı(İ.Ö. 2334-2154)
Sargon ..... İ.Ö. 2334-2279
Rimuş ..... İ.Ö. 2278-2270
Maniştuşu ..... İ.Ö. 2269-2255
Naram-suen(Naram-sin) ..... İ.Ö. 2254-2218
Şar-kali-şarri ..... İ.Ö. 2217-2193
İgigi ..... İ.Ö. ?
Nanium ..... İ.Ö. ?
İmi ..... İ.Ö. 2192-2190
Elul-dan ..... İ.Ö. ?
Dudu ..... İ.Ö. 2189-2169
Şu-Turul ..... İ.Ö. 2168-2154

Lagaş Ensi'leri (İ.Ö. 2230-2111)
Gudea ..... İ.Ö. 2141-2122

Üçüncü Ur Hanedanı (İ.Ö. 2112-2004)
Ur-Namınu ..... İ.Ö. 2112-2095
Şulgi ..... İ.Ö. 2094-2047
Amar-suen(Amar-sin) ..... İ.Ö. 2046-2038
Şu-suen(Şu-sin) ..... İ.Ö. 2037-2029
İbbi-sin ..... İ.Ö. 2028-2004

Birinci İsin Hanedanı (İ.Ö. 2017-1794)
İşbi-erra ..... İ.Ö. 2017-1985

Şu-ilişu ..... İ.Ö. 1984-1975
İddin-Dagan ..... İ.Ö. 1974-1954
İşme-dagan ..... İ.Ö. 1953-1935
Lipit-eştar(Lipit-iştar) ..... İ.Ö. 1934-1924
Ur-Ninurta ..... İ.Ö. 1923-1896
Bur-sin ..... İ.Ö. 1895-1874
Lipit-Enlil ..... İ.Ö. 1873-1869
Erra-imitti ..... İ.Ö. 1868-1861
Enlil-bani ..... İ.Ö. 1860-1837
Zambiya ..... İ.Ö. 1836-1834
İter-pişa ..... İ.Ö. 1833-1831
Urdukuga ..... İ.Ö. 1830-1828
Sin-Magir ..... İ.Ö. 1827-1817
Damik-İlişu ..... İ.Ö. 1816-1794

Larsa Hanedanı (İ.Ö. 2025-1763)

Naplanum ..... İ.Ö. 2025-2005
Emisum ..... İ.Ö. 2004-1977
Samium ..... İ.Ö. 1976-1942
Zabaya ..... İ.Ö. 1941-1933
Gungunum ..... İ.Ö. 1932-1906
ağabeysare ..... İ.Ö. 1905-1895
Sumu-el ..... İ.Ö. 1894-1866
Nur-adad ..... İ.Ö. 1865-1850
Sin-iddinam ..... İ.Ö. 1849-1843
Sin-eribam ..... İ.Ö. 1842-1841
Sin-ikişam ..... İ.Ö. 1840-1836
Silli-adad ..... İ.Ö. (?)-1835
Varad-sin ..... İ.Ö. 1834-1823
Rim-sin ..... İ.Ö. 1822-1763

Birinci Babil Hanedanı (İ.Ö. 1894-1595)

Sumu-abum ..... İ.Ö. 1894-1881
Sumulael ..... İ.Ö. 1880-1845
Sabium ..... İ.Ö. 1844-1831

Apil-sin ..... İ.Ö. 1830-1813
Sin-muballit ..... İ.Ö. 1812-1793
Hammurabi ..... İ.Ö. 1792-1750
Samsu-iluna ..... İ.Ö. 1749-1712
Abi-eşuh ..... İ.Ö. 1711-1684
Ammi-ditana ..... İ.Ö. 1683-1647
Ammi-saduka ..... İ.Ö. 1646-1626
Samsu-ditana ..... İ.Ö. 1625-1595

Kassit Hanedanı

Gandaş ..... İ.Ö. y.1730
Agum.II(Kakrime ..... İ.Ö. y.1570
Burna-buriaş.I ..... İ.Ö. y.1510
Kaştilaşu.III.(Ulamburiaş) ..... İ.Ö. (?)
Agum.III ..... İ.Ö. y.1465
Kara-indaş ..... İ.Ö. y.1415
Kadaşman-harbe.I ..... İ.Ö. (?)
Kurigalzu.I ..... İ.Ö. y.1390
Kadaşman-Enlil.I ..... İ.Ö. y.1370
Burna-Buriaş.II ..... İ.Ö. 1359-1333
Kara-hardaş ..... İ.Ö. ...(?)-1333
Nazı-bugaş ..... İ.Ö. ....(?)-1333
Kurigalzu.II ..... İ.Ö. 1332-1308
Nazi-maruttaş ..... İ.Ö. 1307-1282
Kadaşman-turgu ..... İ.Ö. 1281-1264
Kadaşman-enlil.II ..... İ.Ö. 1263-1255
Kudur-enlil ..... İ.Ö. 1254-1246
Şagaraktı-Şuriaş ..... İ.Ö. 1245-1233
Kaştilaşu.IV ..... İ.Ö. 1232-1225
Tukulti-Ninurta ..... İ.Ö. (?)-1225
Enlil-nadin-şumi ..... İ.Ö. (?)-1224
Kadaşman-harbe.II ..... İ.Ö. (?)-1223
Adad-şuma-idina ..... İ.Ö. 1222-1217
Adad-şuma-usur ..... İ.Ö. 1216-1187
Meli-şipak ..... İ.Ö. 1186-1172

Marduk-apla-idina.I ..... İ.Ö. 1171-1159
Zababa-şuma-idina ..... İ.Ö. (?)-1158
Enlil-nadin-ahi ..... İ.Ö. (?)
Enlıl-şuma-usur ..... İ.Ö. 1157-1155

İkinci İsin Hanedanı (İ.Ö. 1157-1026)
Marduk-kabit-ahheşu ..... İ.Ö. 1157-1146
İtti-Marduk-balatu ..... İ.Ö. 1139-1132
Ninurta-nadin-şumi ..... İ.Ö. 1131-1126
Nabukadnezar.I ..... İ.Ö. 1125-1104
Enlil-nadin-aplı ..... İ.Ö. 1103-1100
Marduk-nadin-ahhe ..... İ.Ö. 1099-1082
Marduk-şapik-zeri ..... İ.Ö. 1081-1069
Adad-apla-iddina ..... İ.Ö. 1068-1047
Marduk-ahhe-eriba ..... İ.Ö. (?)-1046
Marduk-zer-x ..... İ.Ö. 1045-1034
Nabu-şumu-libur ..... İ.Ö. 1033-1026

Asur kralları
Şamşi-Adad.I ..... İ.Ö. 1813-1781
İşme-Dagan.I ..... İ.Ö. 1780-1741
Puzur-Asur ..... İ.Ö. y.1520
Asur-bel-nişeşu ..... İ.Ö. 1417-1409
Asur-uballit.I ..... İ.Ö. 1363-1328
Enlil-Nirari ..... İ.Ö. 1327-1318
Arik-dan-ili ..... İ.Ö. 1317-1306
Adad-nirari.I ..... İ.Ö. 1305-1274
Salmanaser.I ..... İ.Ö. 1273-1244
Tukulti-Ninurta.I ..... İ.Ö. 1243-1207
Asur-nirari.III ..... İ.Ö. 1202-1197
Asur-dan.I ..... İ.Ö. 1178-1133
Asur-reşa-işi ..... İ.Ö. 1132-1115
Tiglat-pilesar.I ..... İ.Ö. 1114-1076
Asur-bel-kala ..... İ.Ö. 1073-1056
Şamşi-adad.IV ..... İ.Ö. 1053-1050

İkinci Deniz Hanedanı(İ.Ö. 1026-1005)
Simbar-şipak ..... İ.Ö. 1025-1008
Ea-mukin-zeri ..... İ.Ö. (?)-1008
Kaşşu-nadin-ahi..... İ.Ö. 1007-1005

Bazi Hanedanı(İ.Ö. 1004-986)
Eulmaş-şakin-şumi..... İ.Ö. 1004-988
Ninurta-kudurri-asur..... İ.Ö. 987-985
Şirikti-Şukammuna ..... İ.Ö. (?)-985

Elam Hanedanı
Mar-biti-apla-usur..... İ.Ö. 984-979

E.Hanedanı(İ.Ö. 978-732)
Nabu-mukin-aplu..... İ.Ö. 978-943
Ninurta-kudurri-asur.II..... İ.Ö. (?)-943
Mar-biti-ahhe-idina..... İ.Ö. (?)-942
Şamaş-mudammik ..... İ.Ö. y.905
Nabu-şuma-ukin.I..... İ.Ö. y.895
Nabu-apla-iddina..... İ.Ö. y.870
Marduk-zakir-şumi..... İ.Ö. 854-819
Marduk-balassu-ikbi..... İ.Ö. 818-813
Baba-aha-iddina..... İ.Ö. (?)-812
(Bilinmeyen 5 kral)
Ninurta-apla-x ..... İ.Ö. ?
Marduk-bel-zeri..... İ.Ö. ?
Marduk-apla-usur ..... İ.Ö. ?
Eriba-Marduk..... İ.Ö. y.770
Nabu-şuma-işkun..... İ.Ö. 760-748
Nabonassar..... I.Ö. 747-734
Nabu-nadin-zeri ..... İ.Ö. 733-732
Nabu-şuma-ukin ..... İ.Ö. (?)-732
Adad-nirari-II..... İ.Ö. 911-891
Tukulti-ninurta.II..... İ.Ö. 890-884
Asurnasirpal.II..... İ.Ö. 883-859

Salmaneser.III..... İ.Ö. 858-824
Şamşi-adad.V ..... İ.Ö. 823-811
Adad-nirari.III..... İ.Ö. 810-783
Salmaneser.IV ..... İ.Ö. 782-773
Asur-dan..... İ.Ö. 772-755
Asur-nirari.V ..... İ.Ö. 754-745
Tiglat-pileser.III ..... İ.Ö. 744-727
Salmaneser.V..... İ.Ö. 726-722
Sargon.II..... İ.Ö. 721-705
Sinnaherib..... İ.Ö. 704-681
Esarhaddon ..... İ.Ö. 680-669
Asurbanipal..... İ.Ö. 668-627
Asur-etel-ilani ..... İ.Ö. 626-623
Sin-şumu-lişir..... İ.Ö. (?)-623
Sin-şar-işkun ..... İ.Ö. 623-612
Asur-uballit.II..... İ.Ö. 611-609

Dokuzuncu Babil Hanedanı

Nabun-mukin-zeri..... İ.Ö. 731-729
Tiglat-pileser(pulu).III ..... İ.Ö. 728-727
Salmaneser(ululaiu).V ..... İ.Ö. 726-722
Merodah-baladan.II ..... İ.Ö. 721-710
Sargon.II…..... ……..İ.Ö. 709-705
Sinnaherib..... İ.Ö. 704-703
Marduk-zakir-şumi ..... İ.Ö. (?)-703
Merodah-baladan ..... İ.Ö. (?)-703
Bel-ibni ..... İ.Ö. 702-700
Asur-nadin-şumi ..... İ.Ö. 699-694
Nergal-uşezib..... İ.Ö. (?)-693
Muşezib-Marduk..... İ.Ö. 692-689
Sinnaherib..... İ.Ö. 688-681
Esarhaddon ..... İ.Ö. 680-669
Şamaş-şuma-ikin ..... İ.Ö. 667-648
Kandalanu ..... İ.Ö. 647-627

Kalde Hanedanı (İ.Ö. 625-605)

Nabopolassar ..... İ.Ö. 625-605
Nabukadnezar.II..... İ.Ö. 604-562
Evil-merodah ..... İ.Ö. 561-560
Neriglisar..... İ.Ö. 559-556
Labaşi-marduk..... İ.Ö. (?)-556
Nabonidus..... İ.Ö. 555-539

Ahemeniş hükümdarlar

Cyrus.II ..... İ.Ö. 538-530
Kambyses.II..... İ.Ö. 529-522
Bardıya..... İ.Ö. (?)-522
Nabukadnezar.III ..... İ.Ö. (?)-522
Nabukadnezar.IV ..... İ.Ö. (?)-521
Darius.I ..... İ.Ö. 521-486
Kserkses.I..... İ.Ö. 485-465
Bel-şimani ..... İ.Ö. (?)-482
Şamaş-eriba ..... İ.Ö. (?)-482
Artakserkses.I ..... İ.Ö. 464-424
Darius.II..... İ.Ö. 423-405
Artakserkses.II, Memnon ..... İ.Ö. 404-359
Artakserkses.III, Okhos ..... İ.Ö. 358-338
Arses..... İ.Ö. 337-336
Darius.III..... İ.Ö. 335-331

Makedon krallar

Büyük İskender.III..... İ.Ö. 330-323
Philip Arhidaeus..... İ.Ö. 323-316
İskender.IV ..... İ.Ö. 316-307(?)

Selefki Hanedanı

(Selevkoslar döneminin 1.yılı=İ.Ö. 311)
Selevkos, nikador...I ..... İ.Ö. 311-281
Antiokhos, soter.I ..... İ.Ö. 281-261
Antiokhos, Theos.II..... İ.Ö. 261-246

Selevkos, Kallinikos.II..... İ.Ö. 246-225
Selevkos, soter.III..... İ.Ö. 225-223
Antiokhos(Büyük).III..... İ.Ö. 223-187
Selevkos, philopator.IV ..... İ.Ö. 187-175
Antiokhos, Epiphanes.IV ..... İ.Ö. 175-164
Antiokhos, eupator.V..... İ.Ö. 164-162
Demetrius, Soter.I..... İ.Ö. 162-150
İskender Balas ..... İ.Ö. 150-145
Demetrius, nikator.II..... İ.Ö. 145-139
Antiokhos, Epiphanes.VI ..... İ.Ö. 145-142
Antiokhos sidetes.VII..... İ.Ö. 139-129
Demetrius, nikator.II..... İ.Ö. 129-125
İskender zabinas.II ..... İ.Ö. 128-123
Antiokhos, gryphus.VIII..... İ.Ö. 125-96
Selevkos.V ..... İ.Ö. (?)-125
Part ya da Arsak sülalesi
Arsakes..... İ.Ö. y.250-248
Mitridates.II..... İ.Ö. y.122

Asur ve "Deniz-Eli" Hanedanlarındaki kralların çakışan dönemleri:[1]

Asur.....	Deniz-eli
Asur(14616) krallar "sinkronistik" listesi.	
Adasi	Damiq-ilişu
Bel-bani	İşkibal
Lu-ba-a-a.....	Şuşşi
Şarma-Adad	Gülkişar
Likkut-Şamaş (Tabletin kırık olduğu belirtiliyor)	
Baza	Peşkaldaramaş
Lulla-a	Adara-Kalamma
Şi-ninuva.....	E….Alamma

[1] Bu dönemlerin tablosu Prof.Dr.Ekrem Memiş'in "Eskiçağda Mezopotamya" adlı eserinden değiştirilmeden alınmıştır.

Şama-adad II ..... Melam-kurra
Erişu III ..... Eagamil.

Babil A/B kralları ise:

Babil A kral listesi	Babil B kral listesi
İlumen (60 sene)	İluma-ilum
İtti-ti (56 sene)	İtti-ili-nili
Damqi-iti(36 sene)	Damiq-iluşu
İşba(15 sene)	İşkibal
Şuşşi(24 sene)	Şuşşi
Gülkiş(55 sene)	Gülkişar
Peşgal(50 sene)	Peşgaldaramaş
Al-da-ra(28 sene)	Adara-kalamaş
E-kurul(26 sene)	Akur-ulanna
Melamma(7 sene)	Melam-kurkurra
Eagamil(9 sene)	Eagamil

Eski Mezopotamya Kronolojisi[2]

Hassuna-Samarra Dönemleri 7.binyıl sonu-6 bin yılın ilk yarısı

Halaf Dönemi ..... İ.Ö. 5600-5000
Obeyd Dönemi ..... İ.Ö. 5500-4000
Uruk Dönemi ..... İ.Ö. 4000-3100
Cemdet Nasr Dönemi ..... İ.Ö. 3100-2900
Erken Hanedanlar dönemi ..... İ.Ö. 2900-2350

Akad Sülalesi ..... İ.Ö. 2350-2150
Sargon ..... İ.Ö. 2334-2279
Rimuş ..... İ.Ö. 2278-2270
Maniştuşu ..... İ.Ö. 2269-2255
Naram-Sin ..... İ.Ö. 2254-3318
Şar-Kali-Şarri ..... İ.Ö. 2217-2193
Dudu ..... İ.Ö. 2218-2169
Şu-Turul ..... İ.Ö. 2168-2154

III.Ur Sülalesi ..... İ.Ö. 2112-2000
Ur-nammu ..... İ.Ö. 2112-2095
Şulgi ..... İ.Ö. 2094-2047
Amar-Sin ..... İ.Ö. 2046-2038

[2] Bu liste "eski-mezopotamya-kronolojisi.html" sitesinde yer almaktadır. Görüleceği gibi krallık tarihleri, adları ve konumları hakkında hiçbir liste birbirini tutmuyor. Bu Listede yer alan Asur krallarını da Sümer ve Babillerle bağlantılı olması nedeniyle yer verdim. Site ayrıca "...Bu listeye Mezopotamya krallıklarını yöneten tüm krallar alınmamıştır. Kronoloji tablosu, Brinkman, J. A., "Mesopotamian Chronology of the Historical Period", Ancient Mesopotamia, Portrait of Dead Civilization, A. L. Oppenheim, Chicago 1964: 335-352; Paroda, E.- Hansen, D. P.- Dunham, S.- Babcock, S. H., "The Chronology of Mezopotamia, ca 7000-1600 B.C.", Chronologies in the Old World Archaeology I-II, (Ed. R. W. Ehrich) (Chicago 1992): 77-121, 90-124; Grayson, A. K., Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859), II (858-745), Toronto 1991, 1996 ve Roaf, M., Mezopotamya ve Eski Yakındoğu (Çev. Z. Kılıç), İstanbul 1996'dan derlenmiştir..." şeklinde bilgilere yer vererek tablonun hangi kaynaklardan oluştuğunu belirtmektedir.

Şu-Sin ..... İ.Ö. 2037-2029
İbbi-Sin..... İ.Ö. 2028-2004

Birinci İsin Sülalesi
İşbi-Erra ..... İ.Ö. 2017-1985
Şu-İlişu ..... İ.Ö. 1984-1975
İddin-Dagan ..... İ.Ö. 1974-1954
İşme-Dagan ..... İ.Ö. 1953-1935
Lipit-İştar ..... İ.Ö. 1934-1924

Larsa Sülalesi
Naplanum..... İ.Ö. 2025-2005
Emişum ..... İ.Ö. 2004-1977
Samium..... İ.Ö. 1961-1942
Zabaya..... İ.Ö. 1941-1933
Gungunum ..... İ.Ö. 1932-1906
Ağabeysare..... İ.Ö. 1905-1805
Rim-Sin ..... İ.Ö. 1882-1763

Eski Asur Kralları
I.Erişum
İkunum
I.Sargon (Şarru-kin)
II.Puzur-Asur
Naram-Sin
II.Erişum
I.Şamsi-Adad..... İ.Ö. 1813-1781
I.İşme-Dagan..... İ.Ö. 1780-1741

Mari Kralları
Yakdun-Lim
Yaşmah-Adad ..... İ.Ö. 1796-1780
Zimri-Lim ..... İ.Ö. 1779-1757

Eski Babil Kralları
Sumuabum ..... İ.Ö. 1894-1881

Sumulael ..... İ.Ö. 1880-1845
Sabium ..... İ.Ö. 1844-1831
Apil-Sin ..... İ.Ö. 1830-1813
Sin-Muballit ..... İ.Ö. 1812-1793
Samsuiluna ..... İ.Ö. 1749-1712
Abi-eşuh ..... İ.Ö. 1711-1684
Ammiditana ..... İ.Ö. 1683-1647
Ammisaduka ..... İ.Ö. 1646-1626
Samsuditana ..... İ.Ö. 1625-1595

Kassit Kralları
Gandaş
Agum
I.Kastiliaş
II.Agum ..... İ.Ö. 1570 ?
I.Burnaburiaş
Karaindaş ..... İ.Ö. 1415 ?
I.Kurugalzu
I.Kadaşman-Enlil
II.Burnaburiaş ..... İ.Ö. 1375-1347

Mitannı kralları(yaklaşık İ.Ö. 1500-1274)
Kirta
I.Şuttarna
Parratarna
Parsatatar
Şauştatar
I.Artatama
II.Şuttarna
Tuşratta, Artaşummara, II Artatama, III Şattuara
Şattiwaza
I Şattuara
Wasaşatta
II Şattura

Orta Asur Kralları

Asur-uballit ..... İ.Ö. 1365-1330
Enlil-nirarı ..... İ.Ö. 1329-1320
Arik-den-ili ..... İ.Ö. 1319-1308
I Adad-nirari ..... İ.Ö. 1307-1275
I Salmaneser (Şulmanu-aşared)... İ.Ö. 1274-1245
I Tukulti-ninurta ..... İ.Ö. 1244-1208
I.Assur-reş-işi ..... İ.Ö. 1132-1115
I.Tiglat-pileser (Tukulti-apil-Eşarra) İ.Ö. 1114-1076
Aşared-apil-ekur ..... İ.Ö. 1075-1074
Asur-bel-kala ..... İ.Ö. 1073-1056
II.Eriba-adad ..... İ.Ö. 1055-1054
IV.Şamşi-Adad ..... İ.Ö. 1053-1050

Yeni Asur Kralları

II.Assur-rabi ..... İ.Ö. 1012-972
II.Assur-reş-işi ..... İ.Ö. 971-967
II.Tiglat-pileser ..... İ.Ö. 966-935
II.Assur-dan ..... İ.Ö. 934-912
II.Adad-nirari ..... İ.Ö. 911-891
II.Tukulti-ninurta ..... İ.Ö. 890-884
II.Asurnasirpal (Asur-nasir-apli). İ.Ö. 883-859
III.Şalmaneser ..... İ.Ö. 858-824
V.Şamsi-Adad ..... İ.Ö. 823-811
III.Adad-nirari ..... İ.Ö. 810-783
IV.Şalmaneser ..... İ.Ö. 782-773
III.Assur-dan ..... İ.Ö. 772-755
V.Assur-nirari ..... İ.Ö. 754-745
III.Tiglat-pileser ..... İ.Ö. 744-727
V.Şalmaneser ..... İ.Ö. 726-722
II.Sargon ..... İ.Ö. 721-705
Sennaheribn(Sin-ahhe-eriba, Sanherib) İ.Ö. 704-681
Esarhaddonn(Asur-aha-idinna) .. İ.Ö. 680-669
Asurbanipaln(Asur-bani-apli, Osnappar) İ.Ö. 668-627

Asur-etel-ilani ..... İ.Ö. 626 ?
Sin-Şumu-lişir
Sin-şarra-işkun..... İ.Ö. 612 ?
II.Assur-ubalit ..... İ.Ö. 625-605

Yeni Babil Kralları İ.Ö. 625-539
Nabopolassarn(Nabu-apla-usur) İ.Ö. 625-605
II.Nebukadnezzarn(nabu-kudurri-usur) İ.Ö. 604-562
Amel-Mardukn(Evil-merodah)... İ.Ö. 561-560
Neriglisarn(Nergal-şar-usur)..... İ.Ö. 559-556
Labaşı-Marduk..... İ.Ö. 556
Nabonidusn(Nabu-na'id)..... İ.Ö. 555-539

Pers yönetimi İ.Ö. 538-331[3]

Kassit Hanedanlığının kralları
Agum ..... 22 yıl hüküm sürdü)
Kastiliaş.I ..... 84 yıl hüküm sürdü)
Kastiliaş.II ..... (22 yıl hüküm sürdü)
Agum.II
Burnaburiaş.I
Kastiliaş.III
Ulam Buriyaş
Agum.III (Amenofis.III'ün çağdaşı)
Kaddaşman Harbe.I ..... (İ.Ö. 1410-1396),
Kurigalzu.I
Kadaşman enlil.I
Burnaburiaş.II ..... (İ.Ö. 1367-1346)
Kadaşman harbe.II
Kurigalzu.II ..... (İ.Ö. 1343-1321)
Nazi muruttaş ..... (İ.Ö. 1320-1295)

[3] Sabah Yayınları tarafından yayımlanan "Meydan Larousse" ansiklopedisinde Kassit Hanedan krallarının listesi değişikliğe uğratılmadan bilgilenme açısından kitaba ilave edilmiştir.

Kadaşman Turgu ..... (İ.Ö. 1294-1278)
Kadaşman enlil.II ..... (İ.Ö. 1277-1271)
Kudur Enlil ..... (İ.Ö. 1270-1263)
Sagarkti Enlil ..... (İ.Ö. 1263-1250)
Kastiliaş.IV ..... (İ.Ö. 1243-1242)
Enlil nadir şumi
Kadaşman harbe.II ..... (İ.Ö. 1241-1238)
Adad sum iddina ..... (İ.Ö. 1241-1238)
Adad sum nasır ..... (İ.Ö. XIII yy)

İlk Sümer krallarının aşağıda belirtilen kişilerden oluştuğunu ileri süren kaynaklar da bulunmaktadır.

Bu krallar:

İgigi
Naniyum
İmi
Ululu

Dört kralın üç yıl egemenlik sürdürmüş olabilecekleri tahmin ediliyor.

Dudu
Şuturul İ.Ö. 2150 sonlarına doğru

Sümer ve Akadların tarihsel kronolojisi[4]

Scharff/Moortgat'a göre, eski çağda Mısır ve Ön Asya.

Erken tarih: Üçüncü bin yılın başlangıcı
Uruk VI-Uruk IV

İ.Ö. 2800-2700 civarı
Cemdet-Nasr-Zamanı(Uruk III-Uruk II)

Mesilim Zamanı. İ.Ö. 2600 civarı
Uruk dönemi:İ.Ö. 2500 civarı
Ur-I zamanı

Ur ..... Lagaş
..... Urnanşa(Lagaş)
..... Akurgal(Lagaş)
..... Eannatum(Lagaş)
Meşannepadda..... Enannatum I(Ur)
..... Entemena(Ur)
Aannepadda..... Enannatum II(Lagaş)
..... Enitarzi(Lagaş)
..... Enlitarzi(Lagaş)
..... Lugalanda(Lagaş)
..... Urukagina(Lagaş)
..... Lugalzagesi(Uruk kentı)

Akad zamanı İ.Ö. 2350-2150 arasında

Lagaş kentinde Urbaba adlı kral
Akad kentinde ..... Sargon(Sargon I) 56 yıl
Akad kentinde ..... Rimuş 9 yıl
Akad kentinde ..... Maniştusu 15 yıl
Akad kentinde ..... Naramsin 37 yıl
Akad kentinde ..... Şarkalişari 25 yıl
Ve Akad kentinde diğer altı kral. (tarihler belirtilmemiş)

[4] Belirtilen liste Helmut Uhlig'in "Sümerler" adlı eserinden değiştirilmeden bilgilenme açısından yeniden gösterilmiştir.

Guti Zamani İ.Ö. 2150-2050 arası
Uruk kentinde Utuhengal İ.Ö. 2050
Lagaş kentinde Gudea ve Urningirsu

Ur III zamanı(Ur Rönesansı ?)
İ.Ö. 2050-1950 arası
Urnammu 18 yıl
Şulgi 46 yıl
Amarsuena 9 yıl
Susin 9 yıl
İbbisin 25 yıl

Sümer krallarıyla ilgili bir kronoloji de Wikipedia'de ele alınmıştır.

Erken Dönem Hanedanlar I:

Krallık cennetten indikten sonra; kraliyet Eridudaydı. Eridu'da, Alulim kral oldu;28800 yıl boyunca hükmetti.
Eridu'da Alulim..... 8 sar (28800 yıl)
Eridu'da Alalgar..... 10 sar(36000yıl)
Bad-Tibira'da En-Men-lu-Ana..... 12 sar (43200 yıl)
En-Men-Ana (En-Men-Ana bazı kaynaklarda Kichu-Ana olarak da belirtilmiş)
Bad-Tibira'da En-Men-Gal-Ana .. 8 sar(28800 yıl)
Bad-Tibira'da Tammuz(Dumuzi), çoban: 10 sar (36000 yıl)
Larag'da En-Sipad-Zid-Ana: 8 sar (28800 yıl)
Zimbir'de En-Men-Dur-Ana: 5 sar ve 5 ner(21000 yıl)
Şhuruppak'da Ubara-Tutu: 5 sar ve 1 ner(18600 yıl)
Utnapiştim

Erken Dönem Hanedanlar II

Kiş'in İlk Hanedanları
Jushur..... 1200 yıl
Kullassına-bel..... 960 yıl

Nangishlishma ..... 670 yıl
En-Tarah-Ana ..... 420 yıl
Babum ..... 300 yıl
Puannum ..... 840 yıl
Kalibum ..... 960 yıl
Kalumum ..... 840 yıl
Zuqaqip ..... 900 yıl
Atab ..... 600 yıl
Mashda ..... 840 yıl
Arwium ..... 720 yıl
Etena ..... 1500 yıl
Balih ..... 400 yıl
En-Me-Nuna ..... 660 yıl
Melem-Kish ..... 900 yıl
Barsal-Nuna ..... 1200 yıl
Zamug ..... 140 yıl
Tizqar ..... 305 yıl
Ilku ..... 900 yıl
Iltasadum ..... 1200 yıl
En-Men-Barage-si ..... 900 yıl
Aga ..... 625 yıl

Uruk'un İlk Hanedanları

E-ana'dan Mesh-ki-ang-gasher, Utunun oğludur...324 yıl (denize yürüdü ve gözden kayboldu.)
Enmerkar Uruk'u inşa etti..... 420 yıl
Lugalbanda, çoban ..... 1200 yıl
Dumuzid, balıkçı Kiş'den En-Me-Barage-Si'yı esir aldı...100 yıl
Gılgamesh.(Babası hayalet, kendisi de Kulaba lordu'dur…126 yıl
Ur-Nungal ..... 30 yıl
Udul-Kalama ..... 15 yıl
La-Ba'shum ..... 9 yıl
En-Nun-tarah-Ana ..... 8 yıl

Mesh-He ..... 36 yıl
Melem-Ana ..... 6 yıl
Lugal-Kitun ..... 36 yıl
(Sonraki yıllarda Uruk Urim krallığı tarafından yenildi)

Ur'un İlk Hanedanları
(Yaklaşık İ.Ö. 25'inci yüzyıl)
Mesannepada ..... 80 yıl
Mesh-Ki-Ang-Nanna ..... 36 yıl
Elulu ..... 25 yıl
Balulu ..... 36 yıl
(Sonraki yıllarda Urim yenildi ve krallık Awan'ın eline geçti)

Erken Dönem Hanedanları III
(Yazıtlarda çok iyi bilinmesine karşı, Lagaş'ın 1'nci dönem Hanedanlığı Kral listesinde bulunmamaktadır.)

Awan hanedanlığı
(Toplam 3 kral 356 yıl hükümdarlık yapmışlardır. Sonraki Yıllarda Awam Kiş krallığı tarafından kuşatılır.)

Kiş'in II'nci Hanedanları
Susuda ..... 201 yıl
Dadasig ..... 81 yıl
mamagal, kayıkçı ..... 360 yıl
Kalbum ..... 195 yıl
Tuge ..... 360 yıl
Men-Nuna ..... 180 yıl
??? ..... 290 yıl
Lugalngu ..... 360 yıl
(Sonraki yıllarda Kış kent krallığı Hamazı tarafından kuşatılır)

Hamazı.
Hadanish ..... 360 yıl
(Sonraki Yıllarda Hamazı yenilir ve krallık Inug'un eline geçer)

Uruk'un II'nci Hanedanları
En-Shakansha-Ana ..... 60 yıl
Lugal-Ure (ya da Lugal-Kinishe-Dudu 120 yıl
Argandea ..... 7 yıl
(Sonraki yıllarda Unug, Urim tarafından işgal edilir)

Ur'un II'nci hanedanları
Nani ..... 120 yıl
Mesh-Ki-Ang-nanna ..... 48 yıl
??? ..... 2 yıl
(Sonraki Yıllarda Urim, Adab tarafından yenilgiye uğradı.)

Adab
Lugal-Anne-Mundu ..... 90 yıl
(Adab sonraki yıllarda Mari tarafından kuşatılır)

Mari
Anbu ..... 30 yıl
Anba ..... 17 yıl
Bazi ..... 30 yıl
Zizi ..... 20 yıl
Limer, gudu rahip ..... 30 yıl
Sharrum-Iter ..... 9 yıl
(Sonraki yıllarda Mari, Kiş krallığı tarafından kuşatılır)

Kiş'in III'nci Hanedanları
Kug-baba, kadın kral"Meyhane koruyucu)....100 yıl
(Sonraki yıllarda Kış, Akshak tarafından kuşatılır)

Akshak
Unzi ..... 30 yıl
Undalulu ..... 6 yıl
Urur ..... 6 yıl
Puzur-Nirah ..... 20 yıl
Ishu-Il ..... 24 yıl
Shu-Sin ..... 7 yıl
(Sonraki yıllarda Akshak, Kiş tarafından kuşatıldı)

Kiş'in IV'ncü Hanedanları
Puzur-Sin ..... 25 yıl
Ur-Zababa ..... 400(6?) yıl
Zimudar ..... 30 yıl
Ussi-Water ..... 7 yıl
Eshtar-Muti ..... 11 yıl
Ishme-Shamash ..... 11 yıl
Shu-Ilishu ..... 15 yıl
Nanniya, kuyumcu ..... 7 yıl
(Sonraki yıllarda Kiş, Unug tarafından kuşatılır.)

Uruk'un III'ncü Hanedanları
Lugal-Zage.....25 yıl
Krallık kronolojisinin bitimi ise İ.Ö. 2259-2235 arası

Akad İmparatorluğu
Sargon
Agade ..... 40 yıl
Rimush(Sargonun küçük oğlu) ... 9 yıl
Man-Ishtushu(Sargon'un en büyük oğlu) 15 yıl
Naram-Sin-Man-Ishtishu'nun oğlu 56 yıl
Shar-Kali-Sharri-Naram-Sin'in oğlu 25 yıl
İgigi, İmi, Nanum ve Ilulu beraber 3 yıl
Dudu ..... 21 yıl
Shu-turul, Dudu'nun oğlu ..... 15 yıl
(Sonraki yıllarda Agade, Unug tarafından kuşatıldı.)

Uruk'un IV'ncü Hanedanları

Ur-Ningin ..... 7 yıl
Ur-Gigir..... 6 yıl
Kuda ..... 6 yıl
Puzur-Ili..... 5 yıl
Ur-Utu(Ya da Lugal-Melem) ..... 25 yıl
(sonraki yıllarda Unug, Gutium tarafından kuşatıldı)

Gutian dönemi
Inkishush ..... 6 yıl
Zarlagab..... 6 yıl
Shulme(Ya da Yarlagash)..... 6 yıl
Silulumesh(Ya da Silulu)..... 6 yıl
Inimabakesh (Ya da Duga)..... 5 yıl
Igeshaush (Ya da Ilu-An) ..... 6 yıl
Yarlagab..... 3 yıl
Ibate..... 3 yıl
Yarla ..... 3 yıl
Kurum..... 1 yıl
Apil-Kin ..... 3 yıl
La-Erabum..... 2 yıl
Irarum ..... 2 yıl
Ibranum ..... 1 yıl
Hablum ..... 2 yıl
Puzur-Sin..... 7 yıl
Yarlaganda ..... 7 yıl
??? ..... 7 yıl
Tiriga ..... 40 gün

Ur'un III'ncü Hanedanları
"Sümer Rönesansı"
Ur-Nammu İ.Ö. 2065-2047 arası.. 18 yıl
Shulgi İ.Ö. 2047-1999 arası ..... 46 yıl
Amar-sin..... 9 yıl

Shu-Sin ..... 9 yıl
İbbi-Sin ..... 24 yıl
(Sonraki dönemlerde Urim, İsin krallığının eline geçer)

İsin hanedanlığı
İshbi-Erra ..... 33 yıl
Shu-İlishu ..... 20 yıl
Iddin-Dagan ..... 20 yıl
Ishme-dagan ..... 20 yıl
Lipit-İştar ..... 11 yıl
Ur-Niniurta (İshkur'un oğlu) ..... 28 yıl
Bur-Sin ..... 5 yıl
Lipit-Enlil ..... 5 yıl
Erra-Imitti ..... 8 yıl
Zambiya ..... 3 yıl
Iter-Pisha ..... 4 yıl
Ur-Dul-Kuga ..... 11 yıl
Damiq-ilicu ..... 23 yıl

Mezopotamya krallıkları

Sümer, Babil, Asur kralları ve krallıklarıyla ilgili önceleri Sir Leonard Wooley, daha sonraki tarihlerde ise Ernst F.Weidner'in araştırmaları doğrultusunda geçici bir liste oluşturulmuştur. Bu liste C.W.Ceram'ın "Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler" adlı eserinde alınarak değişikliğe uğratılmadan aktarılmıştır.

Tufandan önceki krallar: (8 kral 5 kenti 241.200 yıl yönettiler)

A-lu-lim, A-la (I) gar, En-me-en-lu-an-na, En-me-en-gal-an-na, Dumuzi (çoban), En-sib-zi-an-na, En-me-en-dur-an-na, (?) du-du

Tufandan sonraki krallar (23 kral 24.510 yıl 3 ay yönetimde kaldılar)

Kiş.I Hanedan

Ga-ur, Gul-la-nidaba-an-na, (?), (?), Ba...., (?), Ga-li-bu-um, Ka-lu-mu-mu, Ka-ga-gi-ib, A-tab, A-tab-ba, Ar-pi-um

Erech'in hanedanı (12 kral 2310 yıl egemenlik sürdürdüler)

Mes-ki-ag-ga-şe-ir (Güneş tanrısının oğlu), En-me-kar, Lugulbanda (çoban tanrı), Dumuzi (balıkçı-çoban/tanrı), Gilgameş (Kullab'ın efendisi), Ur-Nungal, Utul-Kalamma, Labaşer, Ennunnadanna, ...che-de, Me-lam-an-na, Lugal-ki-aga

Ur kentinin I.hanedanı (İ.Ö. 3100-2930)-4 kral 177 yıl egemenlik sürdürdüler.

(8 kral 3195 yıl egemenlik sürdürdüğler)

Mes-anni-padda, Mes-ki-ag-Nannar, Elulu, Balulu, (?), da-da-sig, Ma-ma-gal-la, Ka-al-bu

Hamasi hanedanı (1 kral 360 yıl egemenlik sürdürdü)

Hadaniş

Erech'ın II hanedanı (krallık 120 yıl, egemenlik ise 480 yıl olarak belirlenmiş)
En-uk-du-an-na

Ur'un II.Hanedanı (4 kral 108 yıl egemenlik)
(4 kral adı geçmektedir)

Adab hanedanı (1 kral 90 yıl egemenlik)
Lugal-an-ni-mu-un-du

Mari hanedanı (6 kral 136 yıl egemenlik)
An-pu, ...zi, ...-lugal,

KİŞ'in III Hanedanı
Ku-bau, Ur-nanşe, Eannadu, Entemena, Urukagina, Lugalzaggisi,

(Akad hanedanı)
Sargon, Rimuş, Maniştusu, Naram-sin, Şar-kali-şarri,

Uruk IV hanedan
Gutium, Gudea, Utuchegal,

Ur III hanedan
Ur-nammu, Şulgi, Amar-sin, Şu-sin, İbin-sin, Ellibanbi, Rim-sin

Ammuru Hanedanı
Hammurabi, Samsuiluna.

Kültür Evreleri ve krallıklar:

Jeremy Black ile Anthony Green tarafından hazırlanmış bir başka Mezopotamya krallıklarının listesidir. Bu listeler çoğaltılabilir. Çünkü her araştırmacı kısmen de olsa kendi kişisel görüşünü ilave ederek zenginleştirir. Arkeologların son çalışmalarındaki bilgiler de bunlara ilave edilerek yeni krallıklar listeye eklenir.

Tarih Öncesi Kültürler:
İ.Ö. 7000 (Buzul dönemi sonrası-Kuzeybatı Avrupa'daki Mezolitik kültür.

Ubaid Kültürü:
İ.Ö. 6000 (ya da 5000-5500/4000)

Kuzey Ubaid Kültürü:
İ.Ö. 5000-4000

Erken ve Orta Uruk Dönemleri:
İ.Ö. 4000-3500 (Kuzey Mezopotamya'da Gawra Kültürü-Batı Avrupa Megalitik Kültürü)

Geç Uruk dönemi :
İ.Ö. 3500-3000 (Kuzey geç Uruk kültürü)

Erken Hanedanlık dönemi:
Sümer şehir devletleri İ.Ö. 3100-2390 (Büyük Keops Piramidi)
İ.Ö. 2500 (çeşitli gelişmeler) (Ninevite 5 kültürü-Taşdevrinin başlangıcı)
İ.Ö. 2390-2210 Akad-Sargon krallığı
Guti kralları
Neo Sümer dönemi
Lagaşlı Gudea
İ.Ö. 2168-2050 III.Ur hanedanlığı

İsin ve Larsa krallıkları:
İ.Ö. 2073-1819
İ.Ö. 1950-1651 Eski Babil dönemi (İ.Ö. 1869-1837 Eski Asur dönemi-Şamsi Adad I)
İ.Ö. 1848-1806 Babilli Hammurabi

Orta Babil Kassit Dönemi (Taşdevrinin sonu)
İ.Ö. 1631-1157
İ.Ö. 1500-1350 Mitanni krallığı
İ.Ö. 1350-1000 Orta Asur dönemi (Akhenaton-Tutankhamon)

Neo Asur İmparatorluğu:
İ.Ö. 883-612

Neo Babil İmparatorluğu:
İ.Ö. 625-539

Dönemler:

(Kronolojik bir tablo ne yazık ki kaynaklarda bulunmuyor. Kesin olmamakla beraber belirtilen dönemlerde aktif bir yaşamın olduğu belirtiliyor)

Yazı (Geç Uruk döneminde bulunmuştur)
Erken Hanedanlık dönemi(kesin tarihi bilinmiyor ancak kralların başlangıç tarihi olan İ.Ö. 2390 bitiş tarihi olarek değerlendirilmiş)
Sargonik dönem (Akat dönemi "(Ya da Agade)")
Gutiler dönemi
Üçüncü Ur dönemi (Güney Sümerde)
İsin krallığı-Larsa krallığı
Eski Babil dönemi(ya da ilk Babil dönemi)
Kassitler dönemi (Orta Babil dönemi olarak da anlatılır)
Altın çağ dönemi
Neo-Asur dönemleri
Neo-Babil dönemleri

Mezopotamya kalkolitik kültür evreleri (İ.Ö. VI-III)

1-Prekalkolitikum (Hassuna kültürü)

2-Er Kalkolitikum (Ninive kültürü)

3-Orta kalkolitikum (Sammara ve Tel Halaf kültürü)

4-Geç kalkolitikum (El Ubeyd kültürü)

Tanrılar Kadınken adlı kitabın yazarı Merlın Stone de Mezopotamya Hanedanlık ve krallık dönemlerini liste halinde belirtmiştir.

Mezopotamya:

Halaf dönemi İ.Ö. 5000

Obeyt Dönemi İ.Ö. 4000-3500

Uruk Dönemi İ.Ö. 3500-3200

Cemdet Nasr Dönemi İ.Ö. 3200-2850

Sümerlerde Erken Hanedanlık Dönemi İ.Ö. 2850-2400

Agade hanedanı(Sargon) İ.Ö. 2370-2320

Guti Akınları İ.Ö. 2250-2100

Ur.III Hanedan

(Urnammu, Şulgi, Bur sin, Şu sin, İbbi sin de içinde olmak üzere)İ.Ö. 2060-1950.

Sümer Isın hanedanı İ.Ö. 2000-1800

Sümer Larsa hanedanı İ.Ö. 2000-1800

Babil'in I Hanedanı İ.Ö. 1830-1600(İ.Ö. 1600 civarında Kassit yönetimi altında)

Hammurabi İ.Ö. 1792-1750

Babil İmparatorluğu İ.Ö. 1830-540

Asur İ.Ö. 1900-600(İ.Ö. 1500-1300 arasında Hurri yönetimi altında)

Eski Mezopotamya Kronolojisi

http://fef.marmara.edu.tr sitesindeki Eski Mezopotamya krallar listesi de aşağıda belirtilmiş olduğu gibi tarihlenmiştir. Ders konusu olarak verilen bu listenin karşısındaki açıklamalarında da "...Bu listeye Mezopotamya krallıklarını yöneten tüm krallar alınmamıştır. Kronoloji tablosu, Brinkman, J. A., "Mesopotamian Chronology of the Historical Period", Ancient Mesopotamia, Portrait of Dead Civilization, A. L. Oppenheim, Chicago 1964: 335-352; Paroda, E.- Hansen, D. P.- Dunham, S.- Babcock, S. H., "The Chronology of Mezopotamia, ca 7000-1600 B.C. ", Chronologies in the Old World Archaeology I-II, (Ed. R. W. Ehrich) (Chicago 1992): 77-121, 90-124; Grayson, A. K., Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859), II (858-745), Toronto 1991, 1996 ve Roaf, M., Mezopotamya ve Eski Yakındoğu (Çev. Z. Kılıç), İstanbul 1996'dan derlenmiştir...." gibi bilgilere yer verilmiş. K. Köroğlu'nun Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar, İstanbul 2006, adlı yayınından alınmıştır.

Hassuna-Samarra Dönemleri
7. binyıl sonu-6. bin yılın ilk yarısı
Halaf Dönemi 5600-5000
Obeyd Dönemi 5500-4000
Uruk Dönemi 4000-3100
Cemdet Nasr Dönemi 3100-2900
Erken Hanedanlar Dönemi 2900-2350

Akkad Sülalesi 2350-2150
Sargon 2334-2279
Rimuş 2278-2270
Maniştuşu 2269-2255
Naram-Sin 2254-2218
Şar-kali-şarri 2217-2193
Dudu 2189-2169
Şu-Turul 2168-2154

III. Ur Sülalesi 2112-2000
Ur-Nammu 2112-2095
Şulgi 2094-2047
Amar-Sin 2046-2038
Şu-Sin 2037-2029
İbbi-Sin 2028-2004

Birinci İsin Sülalesi
İşbi-Erra 2017-1985
Şu-İlişu 1984-1975
İddin-Dagan 1974-1954
İşme-Dagan 1953-1935
Lipit-İştar 1934-1924

Larsa Sülalesi
Naplanum 2025-2005
Emişum 2004-1977
Samium 1961-1942
Zabaya 1941-1933
Gungunum 1932-1906
Abisare 1905-1805
Rim-Sin 1882-1763

Eski Assur Kralları
I. Erişum
İkunum
I.Sargon (Şarru-kin)
II.Puzur-Assur
Naram-Sin
II.Erişum
I.Şamşi-Adad 1813-1781
I.İşme-Dagan 1780-1741

Mari Kralları
Yakdun-Lim
Yaşmah-Adad 1796-1780
Zimri-Lim 1779-1757

Eski Babil Kralları
Sumuabum 1894-1881
Sumulael 1880-1845
Sabium 1844-1831
Apil-Sin 1830-1813
Sin-muballit 1812-1793
Hammurabi 1792-1750
Samsuiluna 1749-1712
Abi-eşuh 1711-1684
Ammiditana 1683-1647
Ammisaduka 1646-1626
Samsuditana 1625-1595

Kassit Kralları
Gandaş
Agum
I.Kaştiliaş

II.Agum ..... 1570-?
I.Burnaburiaş
Karaindaş ..... 1415-?
I.Kurigalzu
I.Kadaşman-Enlil
II.Burnaburiaş 1375-1347

Mitanni Kralları (yaklaşık 1500-1274)
Kirta
I.Şuttarna
Parratarna
Parsatatar

Sauştatar
I. Artatama
II.Şuttarna
Tuşratta, Artaşummara, II. Artatama, III.Şattuara
Şattiwaza
I.Şattuara
Wasaşatta
II.Şattuara

Orta Assur Kralları

Assur-uballit..... 1365-1330
Enlil-nirari 1329-1320
Arik-den-ili..... 1319-1308
I.Adad-nirari 1307-1275
I.Şalmaneser (Şulmanu-aşared)... 1274-1245
I.Tukulti-Ninurta..... 1244-1208
I.Assur-reş-işi 1132-1115
I.Tiglat-pileser (Tukulti-apil-Eşarra) 1114-1076
Aşared-apil-Ekur..... 1075-1074
Assur-bel-kala..... 1073-1056
II.Eriba-Adad 1055-1054
IV.Şamşi-Adad..... 1053-1050

Yeni Assur Kralları

II. Assur-rabi 1012-972
II. Assur-res-işi..... 971-967
II. Tiglat-pileser..... 966-935
II. Assur-dan 934-912
II. Adad-nirari..... 911-891
II. Tukulti-Ninurta..... 890-884
II. Aşurnasirpal (Assur-nasir-apli) 883-859
III. Şalmaneser 858-824
V. Şamşi-Adad 823-811
III. Adad-nirari..... 810-783

IV. Şalmaneser 782-773
III. Assur-dan 772-755
V.Assur-nirari 754-745
III. Tiglat-pileser 744-727
V. Şalmaneser 726-722
II.Sargon 721-705
Sennaherib (Sîn-ahhe-eriba, Sanhêrib) 704-681
Esarhaddon (Assur-aha-iddina) . 680-669
Aşurbanipal (Assur-bani-apli, Osnappar) 668-627
Assur-etel-ilani ..... 626-?
Sin-şumu-lişir
Sin-şarra-işkun ..... ?-612
II. Assur-uballit 611-609

Yeni Babil Kralları 625-539
Nabopolassar (Nabu-apla-usur).. 625-605
II. Nebukadnezzar (Nabu-kudurri-usur) 604-562
Amel-Marduk (Evil-Merodah) 561-560
Neriglissar (Nergal-şar-usur)..... 559-556
Labaşi-Marduk ..... -----556
Nabonidus (Nabu-na'id) 555-539

Mezopotamya'da Pers Yönetimi 538-331

Wikipedia'daki Sümer tanrılar listesi

Bu listeler genellikle sağlıklı listeler değildir. Nedeni de herhangi bir tanrının adının orijinali belirtilmişse bu ad diğer diller karşısındaki çeviriler sırasında değimime uğramış bir harf eksikliği ya da fazlalığıyla yeni bir tanrı varmış gibi listelere eklenmiştir. Araştırmacıların bu ince ayrıntıyı gözden geçirmeleri gerekmektedir.

Abgal, Adapa, Adrammelech, Aja, Akkad, Akkan, Alauwaimis, Allulu, Alu, Ama-arhus, Amurru, An, Anatu, Anduruna, Antu, Anu, Anunitu, Anunna, Anunnaku, Anzu, Apkallu, Apsu, Arazu, Aruru, Asag, Asalluhi, Ashiputu, Ashnan, Asnan, Atrahasis, Aya, Baba, Babbar, Basmu, Bel, Belet-Ili, Beletseri, Belili, Belit-Sheri, Dagon, Damgalnunna, Damkina, Damu, Dilmun, Dumuzi, Dumuziabzu, Ea, Eabani, Ebeh, Ekur, Ellil, En, Enbilulu, Endukugga, Enki, Enkidu, Enkimdu, Enlil, Enmerkar, Enmesarra, Ennugi, Enuma Elish, Enushirgal, Ereshkigal, Eridan, Eridu, Erra, Etana, Etemmu, Etzemmu, Gallu, Gatumdu, Gestinanna, Gibil, Gilgamesh, Gilgameš, Girru, Gula, Hanish, Humbaba, Igigi, Ili u'Mete, Inanna, Ininna , Irkalla, Isara, Ishetum, Ishkhara, Ishkur, Ishtar, Ishullana, Ishum, Isinu, Kakka, Kaksisa, Khuluppu, Ki, Kiskill-lilla, Kulitta, Kulla, Kulullu, Kur, Kusag, Kusarikku, Labbu, Lahar, Lamastu, Lugulbanda, Magilum, Mahhu, Mama, Mami, Mamitu, Mammetu, Mammetum, Marduk, Martu, Meslamta'ea, Mulitta, Mummu, Mylitta, Nabu, Nammu, Namtar, Nanaja, Nanna, Nannar, Nanshe, Nergal, Neti, Nidaba, Nimush, Nin, Nin-agal, Nin-gishzida, Ninatta, Ninazu, Nindukugga, Ninedinna, Ningal, Ningirsu, Ningizzida, Ninhursag, Ninib , Nin'insina, Ninkarrak, Ninkasi, Ninki, Ninlil, Ninmah, Ninshar, Ninsun, Nintu, Nintur, Ninurta, Nirah, Nisaba, Nisaba, Nisir, Nudimmud, Nusku, Pabilsang, Pakku, Papsukkel, Pazuzu, Puzur-Amurri, Qingu, Raggimu, Ramman, Rim-Sin, Rimmon, Salbatanu, Samuqan, Sara, Sataran, Sedu, Shamash, Shiptum, Shullat, Shulpae, Shumma Alu, Shutu, Sibzianna, Siduri,

Silili, Sin, Sulpa'e, Zababa, Zakar, Zappu, Zaqar, Zarpanit, Zisutra, Ziusudra, Zu, Tammuz, Tiamat, Tuppi Shimati, Tupsharru, Ubara-Tutu, Ummanu, Umunmutamkag, Umunmutamku, Ursanabi, Urshanabi, Uruk, Usma, Usurtu, Utnapishtim, Uttu, Utu, Utukku.

Tanrı adları

Mezopotamya Tanrılar panteonunda yer alan toplam 76 tanrı saptanmıştır. Bu tanrılara eş değerde olan alternatif adlar ise 41 adet olarak açıklandı. Panteonda yer alan ilk on tanrının adları: Ishtar, Tıamat, Marduk, Inanna, Anunnakı, Apsu, Me, Ereshkıgal, Enki, Gılgamesh. Ancak listede yer alan tanrıların adları bilindiği halde Mezopotamya bölgesinde kesin olarak hangi uygarlık tarafından tapınıldığı bilinmeyen tanrı adları da yer almıştır. Bu Liste bütün tanrıların adlarını içermemektedir. Araştırma yapanlar adına ulaşabildiği tanrıları panteonun üyesi olarak listeye ilave ederler. Kitabın içeriğinde panteona geçmemiş tanrı ve tanrıçaların adları da var. Dikkatlice incelenmese gerekmektedir.

Panteondaki diğer tanrılar;

Kesin olmamakla beraber kaynaklarda yer alan Mezopotamya tanrılarının adları ise; Abgal, Absu, Abzu, Adad, Adapa, Adrammelech, Aja, Alalus, Aleyin, Allatu, Amurru, An, Anammelech, Anammelekh, Anath, Ansar, Anshar, Anshur, Anu, Anu Malik, Anunaki, Anunnaki, Anunnaku, Anzu, Apsu, Ashur, Asshur, Aya, Babbar, Belet Seri, Beletseri, Beret sheri, Damu, Dilmun, Dumuzi, Dumuzi-Abzu, Dumuzi Amaushumgalana, Ea, Ellil, Endiku, Enki, Enkidu, Enkil, Enlil, Enmessara, Ennugi, Era, Ereshkegal, Ereshkigal, Erishkegal, Erishkigal, Etana, Geshtinanna, Gibil, Gilgamesh, Gula, Humbaba, Huwawa, Kingu, Kishar, Kulla, Kumarbi, Lahmu, Lotan, Mamitu, Mammetu, Mammitu, Marduk, Martu, Me, Mummu, Mushdama, Mylitta, Nabu, Nam Shub, Namtar, Nana, Nanna, Nanshe, Nebo, Nergal,

Ninagirsu, Ninazu, Ningishzida, Ningizzida, Ninhursaga, Ninkasi, Ninlil, Ninsun, Ninsuna, Ninsurta, Ninurta, Nusku, Pazuzu, Qingu, Shamash, Sherida, Shutu, Sin, Tablets of Destiny, Tammuz, Tiamat, Tiamay, Tiamet, Tilmun, Utu, Zakar, Zu,

Akad (Akkad, Agade) tanrıları:

Araştırmalarda Mezopotamya bölgesinde tapınılan tanrıların Akad (Akkad, Agade) Hanedanlığı tarafından da tapınılarak paylaştırıldığı görülmektedir. Eski çağda önemli bir kült geleneği vardı. Bu gelenek tanrıların düşman ya da dost olmalarına bakılmaksızın tapınılmış olmalarıdır. Günümüzde ise dinler düşmanlık unsurunu yaratan kültler olarak belirtiliyor.

Adad, Anshar, Anu, Apsû, Asaruludu, Birdu, Enki, Enlil, Enmesarra, Ennugi, Erra (god), Gerra (god), Geshtu-E, Gugalanna, Gunara, Hahanu, Hanbi, Hani (god), Hayasum, Hendursaga, Ilabrat, Ishum, Isimud, Kakka, Kingu, Kulla, Kus (god), Lahmu, Lugal-Irra, Mandanu, Marduk, Mummu, Nabu, Nergal, Neti (mythology), Nin-Ildu, Ninegal, Ningilin, Ningirama, Ninkarnunna, Ninshubur, Nisroch, Pap-nigingara , Papsukkal, Sebitti, Shakka, Shamash, Shullat, Shulmanu, Sin (mythology), Sirsir, Tammuz, Tishpak, Tutu (god), Ukur, Wer (god), Zababa, Zu (mythology).

Yazı İşaretleri

Telos yayınevi tarafından yayımlanan Sümerler adlı kitabın yazarı Helmut Uhlig'in Sümer yazı işaretleriyle ilgili belirlediği sekiz basamak:

I-İ.Ö. 3000 yılında oluşan erken Sümer resim yazısı

II-Erken Sümer resim yazısının 90 derece döndürülmüş halı

III-Kama ile kile yazılan ve İ.Ö. 2500 civarında kullanılan arkaik yazı

IV-Taş ve ya metale çizilerek yazılan aynı dönemin arkaik yazısı

V –İ.Ö. 2350-2000 arasında yazılan çivi yazısı evreleri

VI-(Aynı) İ.Ö. 2350-2000 arasında yazılan çivi yazısı evreleri

VII-Çoğu İ.Ö. 2 bin yılının ilk yarısına ait kil tabletlere yazılmış çivi yazısı

VIII-Asurlular tarafından İ.Ö. bin yılda kullanılan çivi yazısının son şekli

Erken dönem:[5]

"Çadırlarda yaşayan krallar"

Ikunum (?), Tudiya (MÖ 2500), Adamu, Yangi, Suhlamu, Harharu, Mandaru, Imsu, HAR-su, Didanu, Hana, Zuabu, Nuabu, Abazu, Belu, Azarah, Ushpia (MÖ 2020),

"Atalarımız olan krallar"

Apiashal, Ushpia'nın oğlu, Hale, Apiashal'ın oğlu, Samani, Hale'nin oğlu, Hayani, Samani'nin oğlu, Ilu-Mer,

[5] Wikipedia Asurluları baz aldığı krallar listesi için "...Krallar için aşağıda verilen tarihlerde M.Ö. 1420 ile M.Ö. 1179 arasındaki hükümdarlık süreleri sorunludur, tarihleme hangi Asur Kral listesine öncelik verildiğine göre değişmektedir. Bu döneme ait aşağıda verilen kral listesi Asur Kral Listesi B ve C baz alınarak hazırlanmıştır. Bu listelerde Ninurta-apal-Ekur ve Ashur-nadin-apli üç yıl hükümdarlık yapmış gözükmektedirler. Geleneksel Asur Kral Listesi A'ya dayanan bir liste Ninurta-apal-Ekur'a 14 yıl ve Ashur-nadin-apli'ye 4 yıl hükümdarlık süresi vermektedir. M.Ö. 1179 ile M.Ö. 912 arasındaki tarihler de M.Ö. 911'den sonraki tarihler kadar güvenilir olmasa da, pekçok Asur bilimci tarafından mutabık kalınan tarihlerdir. Asur döneminin sonlarının tarihlenmesi çözülememiş bir konudur. Çünkü M.Ö. 649 sonrasına ait bir liste mevcut değildir. Wikipedia'nın araştırmalarıyla hazırlanan kronolojik kral listeleri İ.Ö.1420-1179 arasındaki krallık dönemleri, İ.Ö.1179-912 tarihleri arasındaki krallık dönemleri ve İ.Ö.911-649 tarihleri arasındaki krallık dönemleri verilmiştir. Bu tarihlerin paralelinde eski yerleşim dönemlerindeki krallar da liste halinde gösterilmiştir..." şeklindeki açıklamalarıyla Asur dönemi ve Erken Dönem krallarının listesini Mezopotamya bağlantılı olduğu için Sümerler'in paralelinde gösterilmiştir. Listedeki krallar ile ilgili açıklamalar bu seriden çıkacak olan "A'dan Z'ye Asur" adlı kitapta gösterilecektir.

Hayani'nin oğlu, Yakmesi, Ilu-Mer'in oğlu, Yakmeni, Yakmesi'nin oğlu, Yazkur-el, Yakmeni'nin oğlu, Ila-kabkaba, Yazkur-el'in oğlu, Aminu, Ila-kabkaba'nın oğlu .

"Eponimleri yok edilen krallar(?)"

Sulili, Aminu'nun oğlu, Kikkia (MÖ 2000-MÖ 1985), Akiya (MÖ 1985-MÖ 1970), Puzur-Ashur I (MÖ 1970-MÖ 1960), Shallim-ahhe (MÖ 1960-MÖ 1945), Ilushuma (MÖ 1945-MÖ 1906) (güney Mezopotamya'ya yayıldı).

Eski Asur Dönemi:

Erishum I (MÖ 1906-MÖ 1867), Ikunum (MÖ 1867-MÖ 1860), Sargon I (MÖ 1860-MÖ, 850) (Nimud tapınağı/ kalesinde hükmetti, Puzur-Ashur II (MÖ 1850-MÖ 1830), Naram-Sin (MÖ 1830-MÖ 1815), Erishum II (MÖ 1815-MÖ 1809), Shamshi-Adad I (MÖ 1809-MÖ 1781), Ishme-Dagan I (MÖ 1780-MÖ 1741), Mut-Ashkur (MÖ 1730-MÖ 1720), Rimush (MÖ 1720-MÖ 1710), Asinum (MÖ 1710-MÖ 1706), anarşi (MÖ 1706-MÖ 1700), Assur-dugul "hiçbir kralın oğlu değildir, hükümdarlığa uygun değildir", Assur-apla-idi (hiç bir kralın oğlu olmayan ilk kral), Nasir-Sin, Sin-namir, Ibqi-Ishtar, Adad-salulu, Adasi, Belu-bani (MÖ 1700-MÖ 1691), Libaia (MÖ 1690-MÖ 1674), Sharma-Adad I (MÖ 1673-MÖ 1662), Iptar-Sin (MÖ 1661-MÖ 1650), Bazaia (MÖ 1649-MÖ 1622), Lullaia (MÖ 1621-MÖ 1618), Shu-Ninua (MÖ 1615-MÖ 1602), Sharma-Adad II (MÖ 1601-MÖ 1598), Erishum III (MÖ 1598-MÖ 1586'), Shamshi-Adad II (MÖ 1567-MÖ 1561, Ishme-Dagan II (MÖ 1561-MÖ 1545), Shamshi-Adad III (MÖ 1545-MÖ 1529), Ashur-nirari I (MÖ 1529-MÖ 1503), Puzur-Ashur III (MÖ 1503-MÖ 1479), Enlil-nasir I (MÖ 1479-MÖ 1466), Nur-ili (MÖ 1466-MÖ 1454), Ashur-shaduni (MÖ 1454), Ashur-rabi I (MÖ 1453-MÖ 1435), Ashur-nadin-ahhe I (MÖ 1435-MÖ 1420), Enlil-nasir II (MÖ 1420-MÖ 1414), Ashur-nirari II (MÖ 1414-MÖ 1407), Ashur-bel-nisheshu

(MÖ 1407-MÖ 1398), Ashur-rim-nisheshu (MÖ 1398-MÖ 1390), Ashur-nadin-ahhe II (MÖ 1390-MÖ 1380)

Orta Asur Dönemi:

Eriba-Adad I (MÖ 1380-MÖ 1353), Ashur-uballit I (MÖ 1353-MÖ 1317), Enlil-nirari (MÖ 1317-MÖ 1307), Arik-den-ili (MÖ 1307-MÖ 1295), Adad-nirari I (MÖ 1295-MÖ 1263), Shalmaneser I (MÖ 1263-MÖ 1233), Tukulti-Ninurta I (MÖ 1233-MÖ 1196), Ashur-nadin-apli (MÖ 1196-MÖ 1193), Ashur-nirari III (MÖ 1193-MÖ 1187), Enlil-kudurri-usur (MÖ 1187-MÖ 1182), Ninurta-apal-Ekur (MÖ 1182-MÖ 1179), Ashur-Dan I (MÖ 1179-MÖ 1133), Ninurta-tukulti-Ashur (MÖ 1133), Mutakkil-nusku (MÖ 1133), Ashur-resh-ishi I (MÖ 1133-MÖ 1115), Tiglath-Pileser I (MÖ 1115-MÖ 1076), Asharid-apal-Ekur (MÖ 1076-MÖ 1074), Ashur-bel-kala (MÖ 1074-MÖ 1056), Eriba-Adad II (MÖ 1056-MÖ 1054), Shamshi-Adad IV (MÖ 1054-MÖ 1050), Ashur-nasir-pal I (MÖ 1050-MÖ 1031), Shalmaneser II (MÖ 1031-MÖ 1019), Ashur-nirari IV (MÖ 1019-MÖ 1013), Ashur-rabi II (MÖ 1013-MÖ 972), Ashur-resh-ishi II (MÖ 972-MÖ 967), Tiglath-Pileser II (MÖ 967-MÖ 935), Ashur-Dan II (MÖ 935-MÖ 912),

Yeni Asur Dönemi:

Adad-nirari II (MÖ 912 – MÖ 891), Tukulti-Ninurta II (MÖ 891 – MÖ 884), Ashur-nasir-pal II (MÖ 884 – MÖ 859), Shalmaneser III (MÖ 859 – MÖ 824), Shamshi-Adad V (MÖ 822 – MÖ 811), Adad-nirari III (MÖ 811 – MÖ 783), (Semiramis), vekaleten, (MÖ 811 – MÖ 805), Shalmaneser IV (MÖ 783 – MÖ 773), Ashur-Dan III (MÖ 773 – MÖ 755), Ashur-nirari V (MÖ 755 – MÖ 745), Tiglath-Pileser III (MÖ 745 – MÖ 727), Shalmaneser V (MÖ 727 – MÖ 722), Asur Kral Listesi olarak bilinen dökümanının sonu; bundan sonraki krallar liste düzenlendikten sonra hükümdarlık yapmışlardır.Sargon II (MÖ 722 – MÖ 705), Sennacherib (MÖ 705 – MÖ 681), Esarhaddon (MÖ 681 – MÖ 669), Ashurbanipal

(MÖ 669 – MÖ 631 ya da MÖ 627), Ashur-etil-ilani (MÖ 631/MÖ 627 – MÖ 623) (631-627 yılları arasında babası Ashurbanipal yerine vekillik yapmıştır.), Sin-shumu-lishir (MÖ 623), Sin-shar-ishkun (MÖ 623 – MÖ 612), MÖ 612'de, Asur başkenti Nineveh Babillilerin eline geçti; Mısır'lılar tarafından desteklenen Asurlu bir general Harran'dan Asur yönetimini birkaç yıl daha sürdürdü. Bu kişi Ashur-uballit II idi, Ashur-uballit II (MÖ 612- MÖ 609)

İngilizce Kaynaklar

Yabancı kaynaklarda İngilizce dilinden yazılmış olan Mezopotamya kral listesiyle Asur kral listeleri değiştirilmeden belge niteliğinde ele alınarak dilimizdeki kral listeleriyle karşılaştırılmak üzere verilmiştir. Görüleceği gibi kral adları ve tarihleri farklı bir şekilde görülmektedir.

The Sumerians Prehistory to 2500 b.c.e

1-Mesopotamian Cities c 2900-2340:

2-Chronology of Northern Mesopotamia

a-Early Dynastic I c. 2900

b-Early Dynastic II c. 2700

c-Early Dynastic III c. 2600

d-Lagash: Ur-Nanshe; Akurgal- Mesalim king of Kish c. 2500

e-Eanatum, Enanatum I c. 2450

f-Enmetena, Enanatum II, Enentarzi, Lugalanda c. 2400

g-Uruinimgina (UruKAgina) c. 2350

3-First Dynasty of Ur

Meshannipadda 2472-2432, Aanipadda 2432-2392, Meskiagnana 2391-2356, Elulu 2355-2331, Balulu 2330-2295

Agade - Akkad and the Akkadians: precise dating is difficult. Standard dating places it between 2340 to 2159. but it may date as late as 2296-2105. I provide here the standard dates-

Sargon 2340-2284, built Agade (Akkad), Sargon the King of Kish, Rimush 2284-2275, Manish-tushu, King of Kish 2275-2260, Naram-Sin 2260-2223, Sarkalisari 2223-2198, Igigi, Nannu, Elului 2198-2195, Dudu 2195-2174, Shu-durul 2174-2159

Third Dynasty of Ur 2113

Ur- Nammu 2112- c. 2095 or 2047-2030, Shulgi 2094-2047 or 2029-1982, Amar-Sin (aka Bur-Sin) 2046-2038 or 1981-

1973, Shu- Sin 2037-2027 or 1972-1964, Ibi Sin 2026-2004 or 1963-1940, First Dynasty of Babylon, Sumu Abum 1894-1881

Suma la El 1880-1845, Zabum or Sabium 1844-1831, Apil Sin 1830-1813, Sin ubolli 1812-1793, Hammurabi 1792-1750, Samsuniluna 1749-1712, Abi Esuh 1711-1684, Ammiditana 1683-1648, Ammisaduga 1647-1626, Samsuditana 1625-1595

Assyria

Characteristics

(lacked timber and metals)

Early cultures

(strong Sumerian influence)

Cities:

Ashur, Ninevah: -inhabited by 5000, temple of Ishtar : 2800, Erbil, Calah, Arrapkha

Trade

Kanesh & the Kultepe site in Cappadocia: archives of an Assyrian, merchant colony c. 2000

Assyrian King List

The Thirty Eight First Kings

Group 1: 17 kings Kings Living in Tents: (12 of the 17 correspond with Hammurabis list of Amorite ancestors), Group 2: 10 kings Kings Who Were Ancestors (probable ancestors of Usurper Shamsi-Adad I)

Group 3: 6 kings, Group 4: 6 kings, Shamsi-Adad I 1813-1781, Ishme-Dagan 1782-1742, (lost most of his fathers holdings), Hurrian Domination 1500-1400, Eriba-Adad 1392-1366, Ashu-uballit 1366-1329, Enlil-narari I 1329-1320, Arik-den-ili 1319-1308, Adad-Narari I 1307-1275, Shalmaneser I 1274-1245, Tukulti-Ninurta I 1244-1208, Ashur-nadin-apli 1207, (----------), (----------), (---------- -1179), Ashur-Dan I 1179-1134, Ashur-resh-ishi I 1133-1116, Tiglath-Pileser I 1115-1077, T.'s son? 1076-1075, Ashur-bel-kala 1074-1057, son 1056, Shamsi-Adad IV 1055-934, 6 descendants of Shamsi-Adad IV.

Aramaean disturbances

Ashur-Dan II 934-912, Adad-nerari II 911-891, Tukulti-Ninurta II 890-884, Ashur-nasir-pal II 883-859, Shalmaneser III 858-824, Shamsi-Adad V 823-811,

Wife Sammurammat was Semiramis

Adad-nerari III 810-783, Shalmaneser IV 782-773, Ashur-dan III 772-755, Ashur-nerari V 754-745, Tiglath-Pileser III744-727, Shalmaneser V 726-722, Sargon II 721-705, Sennacherib 704-681, Essarhedon 680-669, Ashurbanipal 668-627, Sin-shar-ishkunc 623-?, Sin Shar ishkun 622?-612

Babylonian invasions /Fall of Ninevah 612

The Babylonian Kings

Nabopolassar 626-605, (invades and conquers Assyria c. 612), Nebuchadnezzar II 605-562, Amel-Marduk (Evil-Merodoch) 562-560, Nergal-shar-Ushur (Neriglissar) 559-556, Labash-Marduk, (Merodoch) 556, Nabonid 556-539

Conquest by the Persians 539

Araştırmacı yazar James W. Bell's tarafından yapılan araştırmalarla İngiliz dilinden kral listeleri değiştirilmeden olduğu gibi aktarılmıştır. Konusuyla ilgilenenlerin dikkat etmesi gereken bir çalışmadır.

The Sumerian King List

There are a number of versions of The Sumerian King List which do not always agree with each other. This version is based on an inscription on a block of stone found at the site of an ancient Sumerian city named Isin. It is an update of earlier Sumerian king lists, to add Isin's kings to Sumer's royal roster. This list was inscribed during the reign of Damiqilishu of Isin (1816-1794 BCE). It presumed to be a list of kings from the beginning of history—when kingship was first handed down from Heaven. As the inscription was done only a few years before Hammurabi of Babylon captured the Land in the first half of the 18th century BCE and added

it as a province to his new empire called Babylonia, it is virtually a complete list of the kings of the land once called Sumer.The Sumerian King List is a mixture of fact and fantasy, including many historical kings confirmed by archaeology, but omitting others, and listing some contemporaneous dynasties as if they followed each other. The list below is paragraphed and formatted in modern style for ease of reading.

Kingship in Eridu

When kingship was first handed down from Heaven, the city of Eridu was chosen as the seat of kingship. In Eridu, Alulim ruled for 28, 800 years as king and Alalgar ruled for 36, 000 years. The two kings ruled a total of 64, 800 years and then kingship was removed to Bad-tibira.

Kingship in Bad-tibira

In Bad-tibira, Enmenluanna ruled 43, 200 years, Enmengalanna ruled 28, 800 years and Dumuzi, the shepherd, ruled 36, 000 years. The three kings ruled a total of 108, 000 years and then kingship was removed to Larak.

Kingship in Larak

In Larak, Ensipazianna ruled 28, 800 years before kingship was removed to Sippar.

Kingship in Sippar

In Sippar, Enmeduranna ruled 21, 000 years and then Sippar was abandoned and its kingship removed to Shuruppak.

Kingship in Shuruppak

In Shuruppak, Ubartutu ruled 18, 600 years and then The Flood came.

The Flood

Eight kings in five cities ruled 241, 200 years before The Flood swept over the land.

Kingship in Kish

After The Flood, kingship was handed down from Heaven a second time, this time to the city of Kish which

became the seat of kingship. In Kish, Gaur ruled 1, 200 years; Gulla-Nidaba-annapad ruled 960 years; Palakinatim ruled 900 years; Nangishkushma ruled 670 years, 3 months and 3½ days;Bahina ruled 300 years; Buanum ruled 840 years; Kalibum ruled 960 years; Galumum ruled 840 years; Zukakip ruled 900 years; Atab ruled 600 years; Mashda, the son of Atab, ruled 840 years; Arurim, the son of Mashda, ruled 720 years;Etana, the shepherd who ascended to Heaven and made firm all the lands, ruled 1, 560 years; Balih, the son of Etana, ruled 400 years;Enmenunna ruled 660 years; Melam-Kish, the son of Enmenunna, ruled 900 years; Barsalnunna, the son of Enmenunna, ruled 1, 200 years; Meszamug, the son of Barsalnunna, ruled 140 years; Tizkar, the son of Meszamug, ruled 305 years;Ilku ruled 900 years; Iltasadum ruled 1, 200 years; Enmebaraggesi, the king who smote the Land of Elam, ruled 900 years; Agga, the son of Enmebaraggesi, ruled 625 years.All told, twenty-three kings ruled a total of 24, 510 years, 3 months and 3½ days before Kish was defeated in battle and its kingship carried off to Eanna.

Kingship in Eanna

(Eanna later became part of the city of Uruk)

After kingship was brought to Eanna, Meskiaggasher, the son of the Sun God, Utu (Shamash), ruled as both lord and king for 324 years during which time he entered the sea and climbed the mountains; Enmerkar, the son of Meskiaggasher, the king of Uruk who had founded Uruk, ruled for 420 years; Lugalbanda, the shepherd, ruled for 1, 200 years; Dumuzi, the fisherman who came from the city of Kuara, ruled 100 years; Gilgamesh, whose father was a nomad (?), ruled 126 years; Urnungal, son of Gilgamesh, ruled 30 years; Udulkalamma, the son of Urnungal, ruled 15 years;

Labasher ruled 9 years; Ennundaranna ruled 8 years; Meshede, the smith, ruled 36 years; Melamanna ruled 6 years and Lugalkidul ruled 36 years. All told, twelve kings ruled a

total of 2, 310 years in Eanna before Uruk was defeated in battle and its kingship carried off to Ur.

Kingship in Ur

After kingship was brought to Ur, Mesannepadda ruled for 80 years; Meskiagnunna, the son of Mesannepadda, ruled 36 years; Elulu ruled 25 years and Balulu ruled 36 years. All told, four kings ruled a total of 177 years before Ur was defeated in battle and its kingship carried off to Awan.

Kingship in Awan

After kingship was brought to Awan, ….. (text destroyed) ….. All told, three kings ruled a total of 356 years before Awan was defeated in battle and its kingship carried off to Kish.

Kingship in Kish (Second Dynasty)

After kingship was brought back to Kish, ….. ruled (more than) 201 years; Dadasig ruled 81 years; Mamagal ruled 420 years; Kalbum, the son of Mamagal, ruled 132 years; Tuge ruled 360 years; Mennumna ruled 180 years; Lugalmu ruled 420 years and Ibbi-Ea ruled 290 (?) years. All told, eight kings ruled a total of 3, 195 years before Kish was defeated in battle and its kingship carried off to Hamazi.

Kingship in Hamazi

After kingship was brought to Hamazi, Hadanish ruled 360 years before Hamazi was defeated and its kingship carried off to Uruk.

Kingship in Uruk

(Including the ancient city of Eanna)

After kingship was brought to Uruk, Enshakanshanna ruled 60 years; Lugalure ruled 120 years and Argandea ruled 7 years. All told, three kings ruled a total of 187 years before Uruk was defeated and its kingship carried off to Ur.

Kingship in Ur (Second Dynasty)

After kingship was brought back to Ur, Nani ruled .. , Meshkiagnanna, son of Nani, ruled …. (text destroyed) …..

All told, four kings ruled a total of 116 (?) years before Ur was defeated and its kingship carried off to Adab.

Kingship in Adab

After kingship was brought to Adab, Lugalannemundu ruled 90 years before Adab was defeated and its kingship carried off to Mari.

Kingship in Mari

After kingship was brought to Mari, Ilshu ruled 30 years; ..... ,the son of Ilshu, ruled 17 years; Bazi, the leatherworker, ruled 30 years; Zizi, the fuller, ruled 20 years; Limer, the gudu priest, ruled 30 years and Sharrumiter ruled 9 years. All told, six kings ruled a total of 136 years before Mari was defeated and its kingship carried off to Kish.

Kingship in Kish (Third Dynasty)

After kingship was brought back to Kish again, Ku-Bau, the innkeeper, she who made firm the foundations of Kish, ruled for 100 years as 'king' before Kish was defeated and its kingship carried off to Akshak.

Kingship in Akshak

After kingship was brought to Akshak, Unzi ruled 30 years; Undalulu ruled 12 years; Urur ruled 6 years; Puzur-Nirah ruled 20 years; Ishu-Il ruled 24 years and Shu-Sin, son of Ishu-Il, ruled 7 years. All told, six kings ruled for a total of 99 years before Akshak was defeated and its kingship carried off to Kish.

Kingship in Kish (Fourth Dynasty)

After kingship was brought back to Kish, Puzur-Sin, son of Ku-Bau, ruled 25 years; Ur-Zababa, son of Puzur-Sin, ruled 400 years; Simudarra ruled 30 years; Usiwatar, son of Simudarra, ruled 7 years; Ishtar-muti ruled 11 years; Ishme-Shamash ruled 11 years and Nannia, the stoneworker, ruled 7 years. All told, seven kings ruled 491 years before Kish was defeated and its kingship carried off to Uruk.

Kingship in Uruk (Second Dynasty)

After kingship was brought back to Uruk, Lugalzaggesi ruled for 25 years before Uruk was defeated and its kingship carried off to Agade.

Kingship in Agade

After kingship was brought to Agade, Sargon, whose father (?) was a gardener, the cupbearer of Ur-Zababa, founded Agade and ruled for 56 years as its king; Rimush, the son of Sargon, ruled 9 years; Manishtushu, a son of Sargon and the older brother of Rimush, ruled 15 years; Naram-Sin, son of Manishtushu, ruled 56 years and Sharkalisharri, son of Naram-Sin ruled 25 years.Then, who was king? Who was not king? Igigi, Nanum, Imi and Elulu, the four of them were kings but ruled for a total of only 3 years. Dudu took control and ruled for 21 years and Shudurul, son of Dudu, ruled 15 years. All told, eleven kings ruled a total of 197 years before

Agade was defeated and its kingship carried off to Uruk.

Kingship In Uruk (Third Dynasty)

After kingship was brought back to Uruk, Urnigin ruled 7 years; Urgigir, son of Urnigin, ruled 6 years; Kudda ruled 6 years; Puzur-ili ruled 5 years and Ur-Utu ruled 6 years. All told, five kings ruled a total of 30 years before Uruk was smitten by the Gutium Hordes and its kingship carried off by them.

The Gutium Hordes

After the Gutium Hordes seized kingship, everyone was his own king for 3 years; then Imta ruled 3 years; Inkishush ruled 6 years; Sarlagab ruled 6 years; Shulme ruled 6 years;Elulumesh ruled 6 years; Inimbakesh ruled 5 years; Igeshaush ruled 6 years; Iarlagab ruled 15 years; Ibate ruled 3 years; Iarla ruled 3 years; Kurum ruled 1 year; Apilkin ruled 3 years; Laerabum ruled 2 years; Irarum ruled 2 years;Ibranum ruled 1 year; Hablum ruled 2 years; Puzur-Sin, the son of Hablum, ruled 7 years; Iarlaganda ruled 7 years; ….. ruled 7 years and Tiriga (?) ruled 40 days. All

told, twenty-one kings ruled 91 years and 40 days before the Gutium Hordes were defeated and kingship carried back to Uruk.

Kingship in Uruk (Fourth Dynasty)

After kingship was brought back to Uruk, Utuhegal ruled 7 years, 6 months and 15 days before Uruk was defeated and its kingship carried off to Ur.

Kingship in Ur (Third Dynasty)

After kingship was brought back to Ur, Ur-Nammu ruled 18 years; Shulgi, son of Ur-Nammu, ruled 48 years; Amar-Sin, son of Shulgi, ruled 9 years; Shu-Sin, son of Amar-Sin (an error for 'son of Shulgi'), ruled 9 years and Ibbi-Sin, son of Shu-Sin, ruled 24 years. All told, five kings ruled for a total of 108 years before Ur was defeated and its kingship carried off to Isin.

Kingship in Isin

After kingship was brought to Isin, Ishbi-Erra ruled 33 years; Shuilishu, son of Ishbi-Erra, ruled 10 years; Idin-Dagan, son of Shuilishu, ruled 21 years; Ishme-Dagan, son of Idin-Dagan, ruled 20 years; Lipit-Ishtar, son of Ishme-Dagan, ruled 11 years;Ur-Ninurta ruled 28 years; Bur-Sin, son of Ur-Ninurta, ruled 21 years; Lipit-Enlil, son of Bur-Sin, ruled 5 years; Erraimitti ruled 8 years; Enlil-bani ruled 24 years; Zambia ruled 3 years; Iterpisha ruled 4 years; Urdukuga ruled 4 years and Sinmagir ruled 11 years—all told, fourteen kings who ruled a total of 203 years.

The Sumerian King List

There are a number of versions of The Sumerian King List which do not always agree with each other. This version is based on an inscription on a block of stone found at the site of an ancient Sumerian city named Isin. It is an update of earlier Sumerian king lists, to add Isin's kings to Sumer's royal roster. This list was inscribed during the reign of Damiqilishu of Isin (1816-1794 BCE). It presumed to be a list of kings from the beginning of history—when kingship was

first handed down from Heaven. As the inscription was done only a few years before Hammurabi of Babylon captured the Land in the first half of the 18th century BCE and added it as a province to his new empire called Babylonia, it is virtually a complete list of the kings of the land once called Sumer.The Sumerian King List is a mixture of fact and fantasy, including many historical kings confirmed by archaeology, but omitting others, and listing some contemporaneous dynasties as if they followed each other. The list below is paragraphed and formatted in modern style for ease of reading.

Kingship in Eridu

When kingship was first handed down from Heaven, the city of Eridu was chosen as the seat of kingship. In Eridu, Alulim ruled for 28, 800 years as king and Alalgar ruled for 36, 000 years. The two kings ruled a total of 64, 800 years and then kingship was removed to Bad-tibira.

Kingship in Bad-tibira

In Bad-tibira, Enmenluanna ruled 43, 200 years, Enmengalanna ruled 28, 800 years and Dumuzi, the shepherd, ruled 36, 000 years. The three kings ruled a total of 108, 000 years and then kingship was removed to Larak.

Kingship in Larak

In Larak, Ensipazianna ruled 28, 800 years before kingship was removed to Sippar.

Kingship in Sippar

In Sippar, Enmeduranna ruled 21, 000 years and then Sippar was abandoned and its kingship removed to Shuruppak.

Kingship in Shuruppak

In Shuruppak, Ubartutu ruled 18, 600 years and then The Flood came.

The Flood

Eight kings in five cities ruled 241, 200 years before The Flood swept over the land.

Kingship in Kish

After The Flood, kingship was handed down from Heaven a second time, this time to the city of Kish which became the seat of kingship. In Kish, Gaur ruled 1, 200 years; Gulla-Nidaba-annapad ruled 960 years; Palakinatim ruled 900 years; angishkushma ruled 670 years, 3 months and 3½ days; Bahina ruled 300 years; Buanum ruled 840 years; Kalibum ruled 960 years; Galumum ruled 840 years; Zukakip ruled 900 years; Atab ruled 600 years; Mashda, the son of Atab, ruled 840 years; Arurim, the son of Mashda, ruled 720 years; Etana, the shepherd who ascended to Heaven and made firm all the lands, ruled 1, 560 years; Balih, the son of Etana, ruled 400 years;Enmenunna ruled 660 years; Melam-Kish, the son of Enmenunna, ruled 900 years; Barsalnunna, the son of Enmenunna, ruled 1, 200 years; Meszamug, the son of Barsalnunna, ruled 140 years; Tizkar, the son of Meszamug, ruled 305 years;Ilku ruled 900 years; Iltasadum ruled 1, 200 years; Enmebaraggesi, the king who smote the Land of Elam, ruled 900 years; Agga, the son of Enmebaraggesi, ruled 625 years.All told, twenty-three kings ruled a total of 24, 510 years, 3 months and 3½ days before Kish was defeated in battle and its kingship carried off to Eanna.

Kingship in Eanna

(Eanna later became part of the city of Uruk)

After kingship was brought to Eanna, Meskiaggasher, the son of the Sun God, Utu (Shamash), ruled as both lord and king for 324 years during which time he entered the sea and climbed the mountains; Enmerkar, the son of Meskiaggasher, the king of Uruk who had founded Uruk, ruled for 420 years; Lugalbanda, the shepherd, ruled for 1, 200 years; Dumuzi, the fisherman who came from the city of Kuara, ruled 100 years; Gilgamesh, whose father was a nomad (?), ruled 126 years; Urnungal, son of Gilgamesh, ruled 30 years; Udulkalamma, the son of Urnungal, ruled 15 years; Labasher

ruled 9 years; Ennundaranna ruled 8 years; Meshede, the smith, ruled 36 years; Melamanna ruled 6 years and Lugalkidul ruled 36 years. All told, twelve kings ruled a total of 2, 310 years in Eanna before Uruk was defeated in battle and its kingship carried off to Ur.

Kingship in Ur

After kingship was brought to Ur, Mesannepadda ruled for 80 years; Meskiagnunna, the son of Mesannepadda, ruled 36 years; Elulu ruled 25 years and Balulu ruled 36 years. All told, four kings ruled a total of 177 years before Ur was defeated in battle and its kingship carried off to Awan.

Kingship in Awan

After kingship was brought to Awan, ….. (text destroyed) ….. All told, three kings ruled a total of 356 years before Awan was defeated in battle and its kingship carried off to Kish.

Kingship in Kish (Second Dynasty)

After kingship was brought back to Kish, ….. ruled (more than) 201 years; Dadasig ruled 81 years; Mamagal ruled 420 years; Kalbum, the son of Mamagal, ruled 132 years; Tuge ruled 360 years; Mennumna ruled 180 years; Lugalmu ruled 420 years and Ibbi-Ea ruled 290 (?) years. All told, eight kings ruled a total of 3, 195 years before Kish was defeated in battle and its kingship carried off to Hamazi.

Kingship in Hamazi

After kingship was brought to Hamazi, Hadanish ruled 360 years before Hamazi was defeated and its kingship carried off to Uruk.

Kingship in Uruk (Including the ancient city of Eanna)

After kingship was brought to Uruk, Enshakanshanna ruled 60 years; Lugalure ruled 120 years and Argandea ruled 7 years. All told, three kings ruled a total of 187 years before Uruk was defeated and its kingship carried off to Ur.

Kingship in Ur (Second Dynasty)

After kingship was brought back to Ur, Nani ruled .. , Meshkiagnanna, son of Nani, ruled .... (text destroyed) ..... All told, four kings ruled a total of 116 (?) years before Ur was defeated and its kingship carried off to Adab.

Kingship in Adab

After kingship was brought to Adab, Lugalannemundu ruled 90 years before Adab was defeated and its kingship carried off to Mari.

Kingship in Mari

After kingship was brought to Mari, Ilshu ruled 30 years; ..... , the son of Ilshu, ruled 17 years; Bazi, the leatherworker, ruled 30 years; Zizi, the fuller, ruled 20 years; Limer, the gudu priest, ruled 30 years and Sharrumiter ruled 9 years. All told, six kings ruled a total of 136 years before Mari was defeated and its kingship carried off to Kish.

Kingship in Kish (Third Dynasty)

After kingship was brought back to Kish again, Ku-Bau, the innkeeper, she who made firm the foundations of Kish, ruled for 100 years as 'king' before Kish was defeated and its kingship carried off to Akshak.

Kingship in Akshak

After kingship was brought to Akshak, Unzi ruled 30 years; Undalulu ruled 12 years; Urur ruled 6 years; Puzur-Nirah ruled 20 years; Ishu-Il ruled 24 years and Shu-Sin, son of Ishu-Il, ruled 7 years. All told, six kings ruled for a total of 99 years before Akshak was defeated and its kingship carried off to Kish.

Kingship in Kish (Fourth Dynasty)

After kingship was brought back to Kish, Puzur-Sin, son of Ku-Bau, ruled 25 years; Ur-Zababa, son of Puzur-Sin, ruled 400 years; Simudarra ruled 30 years; Usiwatar, son of Simudarra, ruled 7 years; Ishtar-muti ruled 11 years; Ishme-Shamash ruled 11 years and Nannia, the stoneworker, ruled

7 years. All told, seven kings ruled 491 years before Kish was defeated and its kingship carried off to Uruk.

Kingship in Uruk (Second Dynasty)

After kingship was brought back to Uruk, Lugalzaggesi ruled for 25 years before Uruk was defeated and its kingship carried off to Agade.

Kingship in Agade

After kingship was brought to Agade, Sargon, whose father (?) was a gardener, the cupbearer of Ur-Zababa, founded Agade and ruled for 56 years as its king; Rimush, the son of Sargon, ruled 9 years; Manishtushu, a son of Sargon and the older brother of Rimush, ruled 15 years; Naram-Sin, son of Manishtushu, ruled 56 years and Sharkalisharri, son of Naram-Sin ruled 25 years.Then, who was king? Who was not king? Igigi, Nanum, Imi and Elulu, the four of them were kings but ruled for a total of only 3 years. Dudu took control and ruled for 21 years and Shudurul, son of Dudu, ruled 15 years. All told, eleven kings ruled a total of 197 years before Agade was defeated and its kingship carried off to Uruk.

Kingship In Uruk (Third Dynasty)

After kingship was brought back to Uruk, Urnigin ruled 7 years; Urgigir, son of Urnigin, ruled 6 years; Kudda ruled 6 years; Puzur-ili ruled 5 years and Ur-Utu ruled 6 years. All told, five kings ruled a total of 30 years before Uruk was smitten by the Gutium Hordes and its kingship carried off by them.

The Gutium Hordes

After the Gutium Hordes seized kingship, everyone was his own king for 3 years; then Imta ruled 3 years; Inkishush ruled 6 years; Sarlagab ruled 6 years; Shulme ruled 6 years;Elulumesh ruled 6 years; Inimbakesh ruled 5 years; Igeshaush ruled 6 years; Iarlagab ruled 15 years; Ibate ruled 3 years; Iarla ruled 3 years; Kurum ruled 1 year; Apilkin ruled 3 years; Laerabum ruled 2 years; Irarum ruled 2

years;Ibranum ruled 1 year; Hablum ruled 2 years; Puzur-Sin, the son of Hablum, ruled 7 years; Iarlaganda ruled 7 years; ..... ruled 7 years and Tiriga (?) ruled 40 days. All told, twenty-one kings ruled 91 years and 40 days before the Gutium Hordes were defeated and kingship carried back to Uruk.

Kingship in Uruk (Fourth Dynasty)

After kingship was brought back to Uruk, Utuhegal ruled 7 years, 6 months and 15 days before Uruk was defeated and its kingship carried off to Ur.

Kingship in Ur (Third Dynasty)

After kingship was brought back to Ur, Ur-Nammu ruled 18 years; Shulgi, son of Ur-Nammu, ruled 48 years; Amar-Sin, son of Shulgi, ruled 9 years; Shu-Sin, son of Amar-Sin (an error for 'son of Shulgi'), ruled 9 years and Ibbi-Sin, son of Shu-Sin, ruled 24 years. All told, five kings ruled for a total of 108 years before Ur was defeated and its kingship carried off to Isin.

Kingship in Isin

After kingship was brought to Isin, Ishbi-Erra ruled 33 years; Shuilishu, son of Ishbi-Erra, ruled 10 years; Idin-Dagan, son of Shuilishu, ruled 21 years; Ishme-Dagan, son of Idin-Dagan, ruled 20 years; Lipit-Ishtar, son of Ishme-Dagan, ruled 11 years;Ur-Ninurta ruled 28 years; Bur-Sin, son of Ur-Ninurta, ruled 21 years; Lipit-Enlil, son of Bur-Sin, ruled 5 years; Erraimitti ruled 8 years; Enlil-bani ruled 24 years; Zambia ruled 3 years; Iterpisha ruled 4 years; Urdukuga ruled 4 years and Sinmagir ruled 11 years—all told, fourteen kings who ruled a total of 203 years.

DİZİN

A

Aa, Aannipadda, A-ab-ba, Aarka, Ab, Abazu, Ab-gu-ha, Ab-gud, Ab-ku, Abalu, Abargi, Abaru, Abatu, Abba, Abdullah Rıza Ergüven, Abgal, Abisimti, Abi-eşuh, Abihayat, Abisare, Abraham, Ab-sin, Absu, Abu, Abubu, Abu Şahreyn, Abuttu, Ab-zu, Ab-zu, Abzu'nun dağ keçisi, Ad, Adab, Adamu, Adad-şuma-iddina, Adad-şuma-usur, Adad, Adakalla, Adama törenleri, Adam Falkenstein, Adapa, Adapa'nın öyküsü, Adapu, Adaru, Adda, Adda-kalla, Adrammelech, Addu, Addub, Ag, Aga, Aga, Agade, Agade, Agade'nin lanetlenmesi, A-gar, Agga, Agal Zages Ofuma, Agagu, Agaru, Agrab, Agu, gum.I, Agum.II, Agum.III, Aharu, Ahazu, Ahazzu, A.H.Says, Ahu, Ahü, Ahu nadu, Akad, Akadlar, Akad dili, Akad Hanedanlığı, Akala şa muti, Akalamdug, Akalu, Akki, Akiya, Akrep, Akrep İnsanlar, Akşak, Akurgal, A-la(I)gar, Alam, Alakü, Alalu, Alaktu parasu, Alalus, Allatu, A-la-hul, Aladu, Al-di am-ma-an-da-al di, Aldü, Al-dü, Algar, Algarsurra, Almattu, Alım, Alim-nun-na, Al-lu-ru-da, Al-mu-ra-ni, Alü, A-lu-lim, Alpu, Amaru, Ama-usum-gal-an-na, Am-an-ki-ga, Amharu, Ama İnanna, Amar-Anzu, Amar Sin, Amar-suenna, Amatu, Amas, ma-ar-gi, Ama-Uşumgalanna, Amilıuta la banita, Aminu, Ammi-ditana, Ammi-saduka, Amurru, Amurru, Amut-pi-el, Ammar, Amori, Amtu, Anammelech, An, Anu, Anahu, Ana-İttuşu Kanunları, Anadişşa, Anba, Anbu, Anduraru, Anaku, Anal, Angalta kigalşe, Anir, An-ki-a za bi-dib, Anniginna, A-anni-padda, An-ki, Anuna, Anunnakı, Annunaku, Annunaki, Anunitim, An-pu, Anse, Ansiggaria, Anshar, Ansar, Anshur, Anşan, Anşar, An-ta-sur-ra, Antasurra, Anton Deimel, Anunna, Anzam, Anzu, Apalu, Apil-Kin, Apiashal, Apzuwa, Aradmu, Aranunna, Araru, Arazu, Argu, A-ra, Ara-bu, Arali, Arallu, Aratta, Arae, Argandea, Armannu, Arno Peobel, Arnu, Ar-pi-um, Aruru, Arwium, Asag, As-bal, As-ğab, Ashnan, Asakku, Asarluhi, Asherahdi, Ashur, Asshur, Asig, Asinnu, Aşnan, Aşaru, Asü, Asarü, Askapü, Asrü, Assatu, Aşgirbabbar, Atasözleri, A-tab, A-tab-ba, Athu, Atkuppu, Awan Hanedanlığı, Awilu, Awiltu, Awilütu, Awü, Aya, Atrahasis, Atrahasis, Atrahsis şiiri, Atsuşunamir, Azarah, Azimua, A-zu, Azupiranu.

B

Ba, Ba.....?, Bab, Baba, Babbar, Babiller, Babil, Babil Hukuku, Babil planı, Babillu, Babbar, Babu, Babu, Babu-ilin, Babum, Babülu, Bad-ibira, Ba'iru, Bal, Balih, Bala, Balag, Ballagu, Balaşu, Balatu, Baltu, Balbale, Balık, Balulu, Bamatu, Ba-an-sur-sur, Ban, Banu, Baratuşgara, Baraşakaşu, Barsal-Nuna, Baru, Basmu, Basü, Baqanu, Baqaru, Bataqu, Battu, Bau, Bazı, Bel, Beletseri, Bel hubullim, Belet-ekallim, Belet-ili, Belet-seri, Belit, Belu, Bel-usur, Beret-sheri, Bel pirişti, Belu, Belü, Bel uzni, Benno Landsberger, Bi, Birdu, Biblu, Bibbulu, Bilalama, Biltu, Billüdu, ...-bi-im, Birhurturre, Bitu, Bit kunukkı, Boğa, Bubütu, Bultu, Bur, Bur-gul, Bur-sin, Burgullu, Burna-buriaş.I, Burna-buriaş.II, Burtun, Burşuşua, Buzu, Büru.

C

Carsten Niebuhr, Casite, Chiera, C.J.gadd.

Ç

Çiftçi yıllığı, Çivi yazısı.

D

Da-dag-sin, Dababu, Dagalu, Dagan, Da-gi-a, Daku, Da'ikanu, Dam, Damgar, Damaqu, Damamu, Damik-ilişu, Damgalnunna, Dam-kar, Damu (1), Damu (2) , Damqu, Dananu, Dannat sarim, Danu, Daisios, Daparu, Dar, Dasu, Dazimua, De Genouillac, De leon Heuzey, Deku, Dib, Dicle, Didanu, Didu, Di-du, Dilmun, Dilmun tanrıları, Dima, Dimgal-abzu, Dimitu, Dimme, Dimpimekug, Dingir, Dingir-hul, Dingiradammu, Dingir-mah, Dinsel ağıtlar, Diş kurtçuğunun öyküsü, Du, Dü, Dub, Dubbin, Dudu, Dudu, Dug, Dug-du, Dug-bad-Du, Dubla, Dubsar-Nanna, Du-du, (?)du-du, Du-ku, Dumu, Dumuduku, Dumu-sag-e-gal, Dumuzi, Dumuzi'nin sıfatları, Dumuzi-abzu, Dumuzı-Amaushum-galana, Dumuzi ve İnannamiti, Dumuzid, Duvar resimleri, Duşia.

E

E, Ea, E-a, E-ana-tuma, E-abzu, Ea ve şaltu, E-a lu-u şum-şu, Eannadu, Eanna, Eannatum, Eannatum II, Ebebu, Eberu, Ebebu, Ebüru, Edü, Edubba, Edin, E-edin, Edward Chiera, E-engur-ra, E'elu, E-gal, E-gal-mah, E-gi-a, Egizi, Egir, Egu, E-hur-sag, E-i-dub, Ekallu, Ekişnugal, Ekur, Elam, Elamlılar, Elelu, Elenu, Eleppu, Eliş Ammatum, Elu, Ellu, Elulu, Elul-dan, E-lugal, Eluti, Elitu, Ema, E-mah, Emedu, Emequ, Eme, Emegir, Emesal, Emeş, Emeşmeş, Emisum, Emqu, Emu, Emügu, Emuş,

Emuşkalamma, En, Enanedu, En-ana-tuma.I, En-ana-tuma.II, ZEn-enter-zi, En-temena, Enakallı, Enamgalanna, En-hegal, En-Şakkuşa, Ekurragilla, Enannatum.I, Enannatum.II, Enbilulu, Endurbilhursag, Ene kurlutilaşe, Ene nigdue, En-e-nu-ru, Enesu, En-ga me bi-zu, Engar, Enheduanna, Eninmar, Eninnu, Enki, Enki'nin sıfatları, Enki ile Ninhursag, Enki'nin mitleri, Enki ve Ninmah, Enki ve Eridu miti, Enki ve İnanna, Enki'nin Kurla mücadelesi, Enkidu, Enkimansi, Endiku, Enkimdu, Enkum, Enlil, Ellil, Enlil-bani, Enlil-nadin-şumi, Enlil-nadin-ahi, Enlil-şumu-usur, Enliltarzi, Enheduanna, Enamza, Enlil-ennam, Enlil Suduşe, En-Nun-tarah-ana, En-lil-ki, Enmebaraggası, En-Men-Ana, En-me-en-lu-an-na, En-me-en-gal-an-na, En-Me-Nuna, Enmerkar, Enmerkar şiiri, Enmeserra, Enanedu, Ennugı, En-me-en-dur-an-na, Ennamıbaraga-Utu, E-nun, Enunna, En-sib-zi-an-na, Enşag, Enşagag, Ensuhkeşdanna, En-Shakansha-Ana, Ensukuşsiranna, En-tarah-Ana, En-şakuş-ana , Entemena, Enten, Enetarzi, Ensi, Ensukuşsiranna, Enu, Ennugi, Enuma-Eliş, Enuma Eliş Tabletleri, Enuma Eliş'in yazılışı, Enuma eliş'te bölümler, Enuma Şapliş, Enzu, E-nun-mah, Epesu, Epinnu, Erra-Imitti, Erebu, Erek, Erek-kullab, Ereşkigal, Ereshkegal, Erim-ha, Erim-ha-mes, Erimmu, Erin, Eriqqu şumbu, Erken Hanedan I, Erken Hanedan II, Erken hanedan III, Ernst de Sarzec, Erra, Erra-imitti, Ernshkegal, Ernshkıgal, Eridu, Erra (god), Erua, Esepu, Eseru, Eirtu, Esikil, Esiskur, Esu, Etana, Etana ve kartal miti, Etemenanki, Etequ, Eteru, Etimmu, Etir-Bel, Eshtar-Muti, Esnunna kanunu, Eşarra, Eşe, Eşedu, Eşemtu, Eşeru, Eşeşe, Eşirtu, Eşmah, Eşnunna, Eştub, Ete, Etemmu, Etwu, Eulmaş, Evrenin kökeni, Evrenin düzenlenmesi, Ezebü, Ezezu, Ezoterik.

F

Fara okulu, Fırat, Francoi Thureru-Dangin, Friederich Delitzch, Fish.

G

Gabarahhu, Gaba-ra, Gaba-ri, Gada, Gadd, Gadamu, Gaffeh, Gagu, Ga-li-bu-um, Gal, Gala, Gal-la, Galam, Galla, Gal-ni, Galatu, Galubu, Gamaru, Gamgam, Ga-am-si–b-la, Gan, Gandaş, Ganam, Gana-ugıgga, Ganun, Gan-ür, Ganzir, Gar, Garas, Gata wabalu, Gasisu, Ga-ur, Gatumdug, Geme, Geme-Tummal, Gerra (god), Geshtu-E, Geştinanna, Geşpu-ta, Geştuğ, Giguna, Gılgamış, Gılgamış destanı, Gılgamış ve yaşayanlar ülkesi, Gılgamış ve gök boğası, Gılgamış'ın tufanı, Gılgamış'ın ölümü, Gılgamış ve Agga, Gılgamış Enkidu ve ölüler diyarı, Gi, Gibila, Gidim, Gi-na, Gis-pa, Giş…-ta..-a-ni, 10-gin-ku-babbar, Gibil, Giguna, Gimru, Gin, Gipar, Gipar-ku, Gir, Girra, Gir-in-kud, Gir-ma-an, Girru,

Gişnumunab, Girsiqu, Giş-tug, Giş-tukul-ta, Gişzida, Gis-sar, Gir-paddu, Gi-hal-hal-la, Gipar, Girbadara, Girniişak, Girsu, Gi-sag, Gis-san, Gis-a-nı bar-tug-mah dug-ta ba-ra-an-zi-zi, Gişban, Gişgigal, Giş-he-endu, Giş-hur, Gişzida, Grtaplulu, Gizi, Godintepe, Gu-an-ne-si-a, Gub, Gud, Gud-ab-murub-sag, Gudu, Gunu, Gudanna, Gudea, Gudmah, Gud-ur-ra, Guedinna, Gug, Gugallu, Gurunnu, Gugun, Gugalanna, Gu-im-ma-de-e, Gula, Gul-la-nidaba-an-na, Gula, Gülkişar, Gun I, Gun II, Gungunum, Gur, Gur I, Gur II, Gur-gub-ba, Gunara, Gur-nigin, Gurus, Gushkin-banda, Gusilim, Gü, Gü-gal, Gü-sub, Guşkinbanda, Guti.

H

Habalu, Hablum, Habasu, Habatu, Hadad, Hadaniş, Hafaca, Hadü, Hahanu, Ha-la, Halalu, Halagu, Halhal, Halalu, Halasu, Ham, Hamazi, Hammurabi, Hammurabi kanunları, Hana, Hani (god), Hanbi, Hale, Hapadu, Harhar, Harmal, Harp, Har-ra, Harali, Harharu, Harimtu, Harbu, Harranu, Haraşu, Haru, Har-su, Hasahu, Hasasu, Hasu, Haşur, Hatice Kızılay, Hatu, Hattu, Haya, Hayani, Hayasum, Hazannu, Hendursag, Hegal, Hegallu, Helmut Uhlig, Henry de Genouillac, Hiritum, Hita, Hubişag, Hubsu, Hubullu, Humut-tabal, Hul, Hul, Hul-gig, Hullupu, Humbaba, Hun, Hursag, Hursagkalamma, Hurum dağı, Huruppu, Hursag, Hursag ankibida, Huvava, H.V.Hilprecht.

I

Ibate, Ibranum, Igeshaush, Ilabrat, Ila-kabkaba, Ilku, Ilgın, Ilulamma, Ilu-Mer, Ilulu, Illtasadum, Imsu, İnimbakesh, Inkishush, Irarum, Itermer, Ishu-I1, Ishum, Ishme-Shamash.

İ

İadu, İa-nun, İ-ba, İbal-pi-el, İbbi-sin, İbbum, İbila, İ-bi-ni, İblu, İbru, İd, İdal, İddin-dagan, İdsalla, İdu, İdnun, İg-alima, İgi, İgi-gi, İgigi, İgigi, İgirru, İ-gis, İgi-nu-du, İkkaru, İku, İl, İl, İlaba, İlk diriliş, İlk ninni, İlk altın çağ, İldag, İ-la-e, İlku, İlten, İlulamma, İmi, İmdubba, İmdugud, İm-mi-ib-dub-e-ne, İmeru, İmmeru, İmman, İna gat, İna, İnanna, İnanna ve Enki miti, İna halagı, İna kanu, İngar, İna pi matim, İnimkesda, İnim-inim-ma, İnim, İnnin, İnu, İnnuha, İnnuş, İnsanın yaratılışı, İnşuşinak, İnzak, İn-zi-ir, İpal-pi-el, İr, İrra-limiti, İrina, İrkingu, İrminna, İrnittu, İsatu, İsdu, İsitu, Ishkur, İshbi-Erra, İstanbul Arkeoloji Müzesi, İsu, İşakka, İşbar, İşqippu, İşhara, İşib, İşkur, İşme-dagan,

İsimud, Isın-larsa, İsin, İşcali, İştar, İştar-Kititum, İştaran, İşum, İterpişa, İtinnu, İtirda, İtu, İtu, İtulu, İzuzzu, İttu.

I

Jushur.

K

Ka, Ka, Ka-al-bu, Kab, Kabasu, Kabatu, Kabta, Kadaşman-harbe.I, Kadaşman-Harbe.II, Kadaşman-Enlil.I, Kadaşman-Enlil.II, Kadaşman-Turgu, Kabtu, Ka...in-kud, Ka-ga-gi-ib, Ka-gal, Kagal Musukkatim, Kagal Mah, Kagal Gula, Kagal Nanna, Kagal Nergal, Kagal Uruk, Kagal Igibiurişe, Ka-gub-ba, Kaka, Kakka, Kalalu, Kalamu, Kallatu, Kalaturru, Kalbum, Kalibum, Kalumum, Kalu, Kalu, Kalum, Ka-lu-mumu, Kammalu, Kamu, Kanu, Kananu, Kannu, Kanasu, Kandingirra, Kankal, Kapa ana kappa, Kapalu, Kappu, Karabu, Kara-Hardaş, Karasarra, Karasu, Kar-kid, Karakafalar, Kara-indaş, Karas, Karkurunna, Karru, Karzillu, Kasadu, Kasapu, Kasasu, Kassitler, Kas, Kaskal, Kasu, Kas-ü-sa-ka-du, Kaspu, Kastilaş, Kastilaş.I, Kastilaş.II, Kaştılaş.III, Kaştılaş.IV, Katatu, Kazmanın yaratılış miti, Keli, Kes, Keş, Kıssatu, Ki, Kibsu, Kidu, Ki-gal, Ki-gub, Kikika, Ki ilani naşima, Kilalla, K-mah, Kinma, Kinu, Kingu, Kinişhedudu, Kirikiri, Kittu, Kirugu, Kiri, Kirişauru, Kiru, Kisalsi, Kisi, Kisib-la, Ki-sur-ra, Kiş, Kış ile yaz arasındaki tartışma, Kişar, Ki-sikil-lil-la, Ki-Sikil, Kisim, Kitu, Ki-tus, Kiur, Kral guru, Ku, Kudurru, Ku, Kuda, Ku-baba, Ku-babbar, Kun, Ku-aya, Kubatum, Ku-bau, Kudur-Enlil, Kudur-Mabuk, Ku-Enlil, Kugagal, Kue, Kullassına-bel, Kuli-Enlil, Kullizum, Kulla, Kullab, Kulmaştiu, Kunnu, Ku-Nanna, Kür, Kur, Kura, Kurban törenleri, Kurigalzu.I, Kurigalzu.II, Kurgarra, Kurlil, Kurum, Kurun, Kurunnu, Kurullu, Kutir-Nahhute, Kusarikku, Kus (god), Kusu, Kus-usan, Kutallu, Kutsal evlenme, Küs.

L

La, La'abu, Labianu, Labasu, La-Ba'shum, Lagaş, Lagaş I hanedanı, Lagaş II hanedanı Lagal, Lah, Lahha, Lahama, Lahar, Lahamu, Lahmu, Laipu, Lakmu, Lakamu, Lalhar, Lal-hi-a, Lama, Lama, Lamadu, La-Erabum, La mahar, Lamasu, La nabu şuma, Langdon, Lapatu, Laputtu, Lapis, Larak, Larsa, Lassu, Latarak, Lemnuti, Le'üm, Lemenu, Leon Legrain, Leonard Woolley, Letu, Lequ, Li-ba-am-ma, Libbi, Libbu, Lil, Lilia, Lilis, Lilit, Lilith, Limer-gudu, Lipit-Enlil, Lipit-İştar, Lipit-iştar reformu, LipisLir-algar, Lisin, Lisanu, Lotan, Lu, Lu-am-si, Lubustu, Lubusu, Ludingirra, Luenna, ...-lugal, Lugal, Lugaldimmerankia,

Lugaldurmab, Lugalabdubur, Lugallanna, Lugalugga, Lugalanda, ...-lugal-gal, ...-lugal, Lugal-irra, Lugaliz, Lu-gub-ra, Lugal, Lugulbanda, Lugalbanda, Lugal-melem, Lugale-u melambi nirgal, Lugal-Kan, Lugal-Kitun, Lugal-azida, Lugalannemundu, Lugal-an-ni-mu-un-du, Lugal-mu, Lugalngu, Lugalzaggası, Lugal-Zage, Lugal-şa-engur, Lugal-anda, Lü-hun-ga, Lugal-Ure, Lulu, Lullu, Lulu nammah dingire, Lu-lu-ra, Lu-İnanna, Lukingia Ag, Lumah, Lummagimdug, Lummagimunta, Lu-nanna, Lu-Ninurta, Lu-Sin, Lu-zadim.

M

Ma, Ma-lah, Mada, Madadu, Magan, Magaru, Magur, Magilum, Mah, Maharu, Mahaşu, Maharu, Mahirat, Mahiranu, Mahirtu, Mahiru, Mahru, Mairau, Makasu, Makküru, Malahu, Malu, Ma-ma-gal-la, Mami, Mamitu, Mam-itu, Ma-na-ku-babbar, Mamitu, Mamu, 1-ma-na-ku-babbar, Mandanu, Mandaru, Manahtu, Maniştusu, Mantiklak, Manzaltu, Manzazanu, Manzazu, Mah, Manu, Manzü, Maqatu, Mar ali, Mar awelim, Mar babili, Marduk, Marduk'un yaratılış öyküsü, Mar matim, Mararu, Maraşu, Marşis, Marşu, Marsu, Martı, Martu, Maru, Marü, Mardu, Marduk/Ea, Marduk-apla-iddina.I, Marduk-apla-iddin.II, Marhaş, Marhitu, Martu, Mari, Maru-alim, Mas, Masahu, Masaku, Maskim, Masalu, Masaru, Mashda, Maskakatum, Maskattum, Maskanu, Maşu, Maş-şu-gid-gid, Maşarütum, Maş, Maşgur, Maşgula, Maşmaş, Maştakal, Matima, Mat nukurti, Matu, Me, Mebaragesi, Meda am-tuku-am, Megutu, Melem-Kish, Melam, Melammu, Melem-Ana, Melgetu, Melik-Şipak, Meluhha, Meme, Me-muti, Men-Nuna, Mes, Mes-anni-panda, Mesh-he, Mesi, Mesilim, Meskalamdug, Meskiaggaşer, Mes-ki-ag-Nannar, Meskiagnunna, Meslamtea, Meslamta-ea, Meşeam iduden, Meskiag-nanna, Meskilak, Mesu, Meşannapadda, Me-te, Mezopotamya, Mezopotamya sanatı, Mi, Michaux taşı, Mihru, Mikku, Milu, Mil-ku, Mimmü, Mina, Mi-ni-in-dug, Miritum, Mislu, Mişarum fermanları, Mitharis, Moummou, Mu, Mudu, Mudu, Muazzez İlmiye Çiğ, Mug, Mummu, Mu-lu, Munin, Munus, Munus-Nı-Dım, Mu-sara, Mussa, Mu-pad-da, Mu-ra-ab-tum, Musmahhu, Muşhuşşu, Murşu, Musadınnu, Musakkatim, Musargaba, Musaru, Museniqtu, Muşdamma, Mu-şir, Muşgir, Muşhuş, Muskenu, Muşlalu, Muazzaz ekalli, Mü, Mutattu, Mutu, Mylıtta.

N

Na, Na'aku, Nabu, Nabu, Nabalkutu, Nadanu, Nadinanu, Na-du, Nadu, Na-gada, Nagaru, Naggaru, Nagiru, Nagmu, Nahasu, Nakapu, Nakaptu, Nakaru, Nakru, Nakasu, Namburdu, Nam-im-zuh,

Namhanı, Nam-ku-zu, Namkürü, Namennaduma, Nammu, Namtar, Namtar, Namnunda-kiggara, Namnahanı, Nam-shub, Nam-şub, Namtillaku, Nan-erim, Nangar, Nangishlishma, Nanibgal, Nani, Nanium, Nanniya, Nanna, Nana, Nanna'nın döllenme miti, Nanna-Sig, Nanna-Sin, Nanshe, Nanşe, Napahu, Nappahu, Naplanum, Napalu, Napasu, Naplamun, Naptaru, Naqabu, Naqaru, Naqidu, Naram-sin, Naram-Uram, Na-ri-ga, Narilugaldimmerankia, Naru, Naru, Na-ru-a, Nasahu, Nasaku, Nasaqu, Nasqu, Nasi biti, Nasu, Naşaru, Natalu, Nata, Nawaru, Navirtum, Nazamu, Nazaru, Nazi, Nazi-bugaş, Nazi-Marutaş , Nemequ, Nemelu, Nepu, Nergal, Negelpu, Neribatum, Neti, Nibru-dur-an-ki, Nicolaus Schneider, Nibiru, Nidaba, Nidutu, Nig-nu-si-ki-he-mu-e-si, Nig-a-zi, Nig-dim-ma, Nig-gi-na, Nig-gig, Nigin, Nig-gü-na, Nig-erim, Nigenna, Nig-kud, Nig-su, Nig-tuku, Nig-zuh, Nimbar, Ninda, Ninab, Ninanzu, Nınagırsu, Ninazimua, Ninburdu, Nin-Dada, Nindinnuga, Nindup, Ninegal, Ningal, Ningişzida, Nıngıshzıda, Nıngızzıda, Ningilin, Ningirin, Ningirama, Ninkarnunna, Nisroch, Ningirsu, Ningunna, Ninhursag, Ninhursaga, Nin-igi-ku, Ninildu, Ninsimug, Ninigiku, Ningizzida, Ninezen, Ninagal, Ninzadim, Ninkurra, Ninisinna, Ninkasi, Ninkilim, Ninkarrak, Ninkası, Ninkum, Ninkurra, Ninlil, Ninmada, Ninmah, Ninmena, Ninmu, Ninmug, Nin-Dilman, Ninsaba, Ninsikilla, Ninsun, Ninsuna, Ninşubur, Ninsar, Ninsikil, Ninsun, Ninsutu, Ninsurta, Ninti, Ninti̇nuga, Ninmah, Nintu, Nintul, Ninurta, Nippur, Nirah, Nirsikil, Nitalam, Ni-te, Nisaba, Nishu, Nisu, Ni-zuh, Nitlu, Nuabu, Nu-banda, Nu-bar, Nudimmud, Nu-gig, Nuh, Nuhammitu, Nuhsu, Nukaribu, Nukurtu, Nullanu, Numun, Numunburra, Nu, Nu-mu-su, Numuşda, Nu-sig, Nun, ...nun-na, Nunbarşegunu, Nunbirdu, Nungal, Nunuz, Nur-adad, Nurdada.

O

Oannes, Obeyt dönemi, Orta Asur Kanunları.

Ö

Ölüm ve törenler, Ölüm sonrası.

P

Pabilsag, Pad, Pagalguenna, Pagu, Pahu, Pahar, Paharu, Pala, Palasu, Panu, Panu sakanu, Pap-nigin-gara, Panu wabalu, Par-şi-ia, Paqadu, Papsukkal, Parasu, Parsiktu, Pasasu, Pissatu, Paşanu, Paşşunu, Paşişu,

Pasahu, Pasaqu, Pasaru, Pasatu, Patesi, Pazuzu, Pazaru, Pehu, Petu, Petu kakku, Pihu, Pi-lul-da, Pirigme, Pitu-uzni, Pu, Pu-abia, Puannum, Pulal, Puru, Purgullu, Purhum, Poebel, Puhu, Puhru, Pukku, Puruşhanda, Purussu, Purussu parasu, Pusqu, Puzriş-Dagan, Puzur-İli, Puzur-Sin, Puzurnumuşta, Puzur-Nirah, Puzur-Sin.

Q

Qabala, Qabu, Qadadu, Qadistu, Qalu, Qapu, Qaqqadu, Qalu, Qaritu, Qasu, Qata nasu,
Qata wabalu, Qatu, Qarnu, Qerebu, Qepu, Qibtu, Qinazzu, Qü.

R

Ra, Rabianum, Rabü, Rabaşu, Rabianum, Raggu, Ragamu, Rahaşu, Rahip sınıflar, Rakabu, Rakasu, Ramu, Ramanu, Rasadu, Rasu, Rapasu, Raşu, Radau, Raqu, Raqü, Ragaba, Rasabu, Re'um, Redu, Resa kullu, Ribitu, Rittu, Rig, Rigmu, Rim-sin, Rimuş, Riqütu, Riqüssu, Risibtu, Rugummu, Rgummanu.

S

Sa-gis-ra, Sag-bi-se-e-a, Sagburru, Sagidda, Sag-ku-gal, Sag-rig, Sag-dua, Sagu, Sa-gu, Sagursag, Sahar, Sahamu, Sahmastu, Skallu, Sakapu, Sal, Sal-lü-din-ya, Sal-ku, Şalu, Sam, Samahu, Samana, Saman-la, Samani, Samium, Samsi-ditana, Samuel Noah Kramer, Samsu-iluna, Sanga, Sangu, Sanaqu, Sanherib, Sapahu, Saparu, Sar, Sararu, Sarbatu, Sargon, Sargon'un öyküsü, Sarpanitum, Sassuratu, Sataran, Sayıların büyüsü, Se, Sebitti, Se-ba, Se-estub, Seg, Se-innuha, Sennacherib, Sentor, Se-sig-a, Sha Nagba İmuru, Shara, Shakka, Sherıda, Shullat, Shulmanu, Hamas, Sharrum-Iter, Shulme, Shulpe, Sığır ile tahıl arasındaki tartışma, Si, Siba sipad, Shu-Sin, Shu-Ilishu, Shu-turul, Si-sa, Sibultu, Sig, Sig-ba, Sigensigdu, Sikaru, Sila, Sila-gab, Sin-Eribam, Sin-İqişam, Silagarra, Sillatu, Sili-adad, Silulumesh. Silindir mühürler, Simmu, Simug, Sin, Sin, Sin-iddinam, Sin-eribam, Sin-ikişam, Sin-Kaşid, Sili-adad, Sin-legi-unninni, Sin leke Unnini, Sinmuballit, Sin-magir, Sinnuştu, Simug, Sin-şamuh, Sir, Sir-hamun, Sirnamnar, Sir-namgala, Sir-namursagga, Sirara, Siris, Sirsir, Siru, Sippar, Sirtur, Sitim, Stephen Langdon, Su, Sub, Subarlar, Subultu, Sud, Suduri, Su-gal-du-du, Sug-mus, Sugullum, Suguru, Su-il-la, Suluili, Sumu-abum, Sumulael, Su-nigin, Su-su, Sünu, Suhur, Suhur-maş, Suhlamu, Su-halkı, Sulumb, Suluppu, Sukkal, Suklulu, Sumu-abum, Sumula-el, Sumugan, Sümer kanunları, Sümer, Sümerler, Sümerologlar, Sümerlerin varlığı, Sümerlerde türban, Sümerlerde dil, Sumer

inançları ve din, Sümer Kültürü, Sümer Mitolojisi, Sumerlerde şiir, Sümerlerde okul, Sümer Edebiyatı, Sümerlerde suç, Sümer kozmogonısi, Sümerlerde bilim, Sümerlerde yaratılış, Sümer tufanı, Sümerlerde travestiler, Sümerlerde evlilik, Sümerlerde mevsimler, Sümerlerde sayılar, Sümer kralları, Sümer ilahileri, Sumu-el, Sunaklar, Suquru, Sus, Susa, Susuda, Sutug, Su-ri, Süryani, Su-ür, Su-si.

Ş

Şabarı, Şabatu, Şabra, Sabu, Şaddupum, Şagan, Şagarakti-Şuriaş, Şaharu, Şa-ilu, Şakkan, Şakkir, Şala, Şalalu, Şalmu, Şaltu, Şalü, Şalu, Şam, Şamadu, Sama, Şamamu la zakart, Şamaş, Şamu, Şara, Şarahu, Şarrukenu, Şar apsi, Şar-kali-şarri, Şartamhari, Şarur, Şarrum-kin, Şaşur, Şat-el-Hai, Şat-İştar, Şatam, Şatammu, Şat-en-Nil, Şekel, Şem, Şen-BU-na, Şenu, Şerretu, Şeru, Şeş, Şeşgal, Şibtu, Şidim, Şimaliya, Şimtu, Şirratu, Şuba, Şubur-Hamazi, Şub-at, Şubbu, Şu-durul, Şudunşakuşe, Şugurra, Şuhaddak, Şu-ilişu, Şukalletuda, Şukamuna, Şukur kamışı, Şulgi, Şul-Şagana, Şulhi, Şulutul, Şul-pa-e, Şullat, Şumbu, Şumugan, Şumun, Şunumun, Şurpu, Şuruppak, Şuruppak, Şuşima, Şuşua, Şu-Sin, Şu-uki-ma ia-a-ti-ma, Şu-Turul, Şuziana.

T

Tab-ba, Tabaku, Tabalu, Tablet evi, Tabi-Ali-elattı, Tabu, Tag, Tahazu, Tahhu, Tahhümu, Takalu, Takkakbu, Taksitu, Talamu, Tammuz, Tamu, Tamkarum, Tamkaru, Tam-la-ku, Tanrıça, Tappu, Tarı, Tarbitu, Tarbu, Targigu, Taraşu, Tarşu, Tartışma metinleri, Taşlişu, Te, Tebu, Tehu, Temu, Temmuz, Tenu, Teniqu, Te-ri-e-ti-ia, Tepe gura, Tertu, Tespih, Teşmu, Thureau-Dangin, Ti, Tiamat, Tiamat-baştı, Tiara, Tibira, Tidnu, Tidnum, Ti-dingir-gin, Tigi, Til, Tilla, Tilimda, Tillu, Tirannaummi, Tirhatu, Tılmun, Tişpak, Tizqar, Thorkild Jocobsen, Trigan, Tu, Tud, Tug, Tuge, Tukulti-ninurta, Tukultu, Tukultienlil, Tukum bi, Tum, Tummal yazıtı, Tummal Kronikleri, Tudiya, Tüm, Tun, Tur, Tu-ra, Tus, Tussu, Tuppu, Tutu, Tuz.

U

U, Ub, Ubaru, Ubar-Turu, Udu, Udul-Kalama, Udug, U-du-ha, Udul, Ug, Ugaru, Ugme, Ugu-de, Ugallu, Ugarıt, Uinnuş, Ukullu, U-ku-ku, Ulu engarra, Ulumaş, Um-ma, Ukur, Umamu, Ummanu, Ummu, Umma, Ummeda, Umma hubur, Ummia, Umul, U-mu-ul, U-mu-un, Ummia, Ummumanu, U-mu-un-abzu, U-mu-un-ku-ga, Unger, Unun, Unutu, Undalulu, Unzi, Uppu, Ur, Ur, Ur I Hanedanı, Ur III hanedanı, Urash, Urfa, Uraş, Ur-bau, Urdukuga, Urgar, Urhu, Uridimmu, Uru,

Uras, Urbau, Ur-Nugal, Uri, Uru nanam, Ur-Nammu, Ur-Nammu yasası, Uredinna, Ur-Gigir, Uria, Urgirninna, Ur-gula, Ur-Lumma, Ur-Nanşe, Ur-Ninurta, Ur-Ningin, Ur-Ningirsu, Ursatran, Urşanabi, Uru, Uruk, Uruk dönemi, Uruk I Hanedanı, Uruk II hanedanı, Uruk III hanedanı, Urukagina, Urukagina Reformu, Urulal, Urur, Ur-Utu, Urzababa, Usga, Ushipa, Ussi-water, Usmu, Usum-gal-an-na, Ururu, Usan, Uskumgal, Uş, Uşumgal, Usumgallu, Usum, Uşurtu, Uşumgalanna, Uşumgal-Lirin, Utaulu, Uttetu, Utnapiştim, Utu, Utuhegal, Uttu, Utuku, Utukku, Utukku Lemnuti, Utekengal, Utuhegal, Uzu.

W

Wabalu, Waladu, Wamu, Wardu, Wardatu, Warad-Sin, Warka, Warkanum, Warkatum, Warkatu, Warki, Warku, Waru, Waqaru, Waqru, Waşabu, Wasabu, Waşu, Wataru, Watu, Wer (god).

X

Xisouthros,

V

Varad-sin, Vaşşukanı, Venüs tabletleri.

Y

Yahya tepe, Yahudiye, Yakmesi, Yakmeni, Yangi, Yasef, Yarim-Lim, Yarla, yarlagab, Yarlaganda, Yaratılış tabletleri, Yazkur-el, Yedi canavar, Yedi bilge, Yeraltıdünyası, Yer altı nehiri, Yeni yıl törenleri, Yerel tanrılar, Yılan tanrılar, Yıldız.

Z

Zababa, Zababa-şuma-iddina, Zabalam, Zabalu, Zabar, Zabaya, Zabu, Zag, Zag-ha,
Zah, Zakaru, Zaku, Zal, Zalag, Zambiya, Zamug, Zaru, Zarlagab Zeru, ...-zi, Zi , Zizi, Ziggurat, Zimmern, Zimri-lim, Zimudar, Zi-zid, Zi-zig, Zi-pa-ag, Zir, Ziusudra, Zu, Zu, Zu (mythology), Zuabu, Zubulu, Zu, Zuh, Zuqaqip, Zuzu.

KAYNAKLAR

Kaynak kitaplar

1-Yamhad Krallığı-Prof Dr.Füruzan Kıalı-Ank Ünv. Dergisi-1967
2-Yıldızlara Dönüş-Erich Von Daniken-cep Kitapları-1988-İstanbul
3-Sanat Ans-Mi, lliyet yayınları-1991-İstanbul
4-Dünya tarihi Ans-Milliyet yayınları-1991-İstanbul
5-Kurban-Gürbüz Enginer-YKY-İstanbul-1997
6-Uygarlık tarihi-Ivar Lıssner-Milliyet yay-1973-İst.
7-Ortadoğu Mitolojisi-Samuel Henry Hooke-İmge yay-İstanbul-1995
8-Tarih Sümer'de Başlar-Samuel Noah Kramer-Kabalcı Yay-İstanbul-2002
9-Ortadoğu Mitolojisi-Samuel Henry Hooke-İmge Kitapevi-İst-1995
10-Sümerlerin Kurnaz tanrısı Enki-Samuel Noah Kramer-Kabalcı-İst-2000
11-Yazı Kitabı-Carl Faulmann-İş Bankası yay-İst-2005
12-Sümerli Ludingirra-Muazzez İlmiye Çığ-Kaynak Yay-İst
13-Sümer, Babil, Asur Kanunları-Prof.Dr. MebrureTosun-Doç.Dr. Kadriye Yalvaç-TTK_Ankara-1975
14-Sümer Mitolojisi-Samuel Noah Kramer-Kabalcı yay-İstanbul-2001
15-Mezopotamya Mitolojisi Söz-Jeremy Black-Anthony Gren-Aram yay-2003
16-Sümerler-Samuel Noah Kramer-Kabalcı-İst-2002
17-Doğu Mitolojisi-Joseph Campbell-İmge-Ank-1992
18-Kitabi Mukaddes-Kitabi Mukaddes yay-İst-1988
19-Yazı Kitabı-Carl Faulmann-İşbank Yay-2005
20-Hititler-Birgit Brandau/Hartmut Schickert-Arkadaş yay-2003-Ank.
21-Evvel Zaman İçinde Mezopotamya-Jean Bottero/Marıe-Joseph Steve-YKY-
22-Babil-Joan Oates-Arkadaş yayınları-Ank-2006
23-Dünya Halklarının Dinler tarihi-Sergei Aleksandrovich Tokarev-Ozan yay-2006.
24-Bereket Kültü ve Mabet Fahişeliği-Muazzez İlmiye Çığ-Kaynak yay-İst-2006
25- Hullupu Ağacı-Abdullah Rıza Ergüven-Kaynak yay-İst-1999

26- A'dan Z'ye Mısır-Ali Narçın – Ozan Yayıncılık-2007
27-Mezopotamya(Ana hatlarıyla) - Hans J.Nissen- Ark ve Sanat yay-İst-2004
28-Gılgamış Destanı-Cumhuriyet Kitap-1998-İst.
29-Uygarlık tarihi-Ivar Lıssner-Milliyet Yay-İst-1973
30-Resimli Rehber-İstanbul Arkeoloji Müzesi-İstanbul-1962
31-Dünya Mitolojisi ve Nartlar-Özdemir Özbay-Kafkas Derneği-Ankara-1999
32-Tanrılar Kadınken-Merlın Stone-Payel yay-İstanbul
32-Kibele-Dr.Mehmet Yaşar Ünal-Kendi yayını-2003-Ankara(İnkansa Ofset)
33-Babil-Beatrıce Andre-Salvını-Dost Yayın-2006-Ankara
34-Anadolu Arkeolojisi-Prof.Dr. Veli Sayın-Der yayınları-2003-İstanbul
35-Mezopotamya Sanatını Tanıyalım-Sabatino Moscati-İnkilap-İstanbul-1985
36-Türk tarihinin ilk devirlerinden Yakın Şark: Elam ve Mezopotamya-Şemseddin Günaltay-Türk Tarih Kurumu-1937
37-Eti(hatti)nin aşağı Mezopotamya ile siyasi ve kültürel Münasebetleri-Louis Delaporte-Türk tarih Kurumu-1937
38-Yakın Şark-Şemseddin Günaltay-Akşam matbası-İstanbul-kendi basımı
39-Eski Mezopotamya tarihi-Kemalettin Köroğlu-İletişim-2006
40-Din Bilimleri(1 ve 2 cilt)-Ankuzem yayınları-İstanbul-2006
41-En Ünlü Dünya Yazarları-M.Türker Acaroğlu-kaya yay-1988
42-Enuma Eliş-Alexander heıdel-Ayraç yay-2000-Ankara.
43-Akdeniz-Ernle Bradford-İş Bankası Kültür Yay-İstanbul-2004
44-Sümerler –Helmut Uglig-Telos yayınları-İstanbul-2006
45-A'dan Z'ye Mısır-Ali Narçın-Ozan yayıncılık-İstanbul-2007
46-Eskiçağda Mezopotamya-Ekrem Memiş-Ekin Yay-2007
47-Anadolu Kültür tarihi-Ekrem Akurgal-Tübitak-Ankara-2000
48-Eski Yakın Doğu-Jean Bottero-Dost Yayın-Ankara-2005
49-Gılgamış Destanı-Jean Bottero-Yapı Kredi yay-İst-2005
50-Altan Çilingiroğlu-Anadolu Araştırmaları-İ.Ü.E.F.yayını-1977
51-Kültürümüzün Şafağı Babil-Jean Bottero-Yapı ve Kredi Yay-2004
52-Eski Mezopotamya Tarihi-Füruzan Kınal- A.Ü.D.T.C.F Yayını-1983
53-Kral Hammurabi ve Babil Günlüğü-Klengel.H.-İstanbul-2001
54-Eski Mezopotamya tarihi-Kemalettin Köroğlu-İletişim Yay-İstanbul-2006
55-5000 yıllık Sümer-Türkmen Bağları-Gerey begmyret-Kültür Sanat yay-2004

56-Sümer Medeniyeti Mali Hayatı-Mustafa Zühtü-Ankara
57-Mitoloji Üzerine Araştırmalar-Prof.Dr.Bilge Seyidoğlu-dergah yay-2002
58-Kürt Mitolojisi-Cemşid Bender-berfin Bahar yay-ist-2007

Ansiklopediler

1-Groıler International Americana Encyelopedia-Sabah Gazetesi Yayınları-1990-İst.
2-Harikalar Ansiklopedisi-Tercüman Gazetesi - İst.
3-Meydan Larousse-Meydan Yayınları - İst .
4-Büyük Larousse-Sözlük Ansiklopedi-Milliyet Yayınları-İstanbul.
5-Memo Larousse Ansiklopedi-Milliyet Yayınları-İstanbul.
6-Themea Larousse Ansiklopedisi-Milliyet Yayınları-İstanbul
7-Temel Britanika-Ana Yayıncılık-İstanbul.
8-Gelişim Corafya Ansiklopedisi-Gelişim Yayınları-İstanbul.
9-Dıctıonarıe Larousse/Ansiklopedi sözlük-Milliyet Yaynıları-İstanbul.
10-Ana Britanika-Hürriyet Yayınları-İstanbul.
11-Meydan Larousse/Büyük Lugat Ansikklopedisi-Sabah yayınları-İstanbul
13-Grand Master/Genel Kültür Ansiklopedisi-Milliyet Yayınları-1992-İstanbul
14-Genel Bilgi Ans-Niyazı Akşit/Ferruh Sarır-Serhat Dağ-Ankara-1981
15-Sanat Ansiklopedisi-Celal Esad Erseven-Mey Yayınları-İst-1966
16-Büyük Dünya Tarihi-Jacques Pienne-Meydan Yayınları-İst
17-Sanat Tarihi ve Ansiklopedisi-Bateş Yayınları-İst-1980
18-Ne nerededir-Sımonne Monlaü-Georges Monlaü-Başkan yayınları-İst
19-Dünya tarihi-Kaynak Kitapları-İst.
20-Tarih Ansiklopedisi-Karagöz Yayınları-İst
23-Tarih Bilinci-Arnold Toynbee-Bateş Yayınları-İst.
24-Sanat tarihi ve Ansk. Gina Pischel-Görsel yayınlar-İst-1981
25-Gelişim Hachette-Gelişim Yayınları-1983-İst
26-Büyük Ansklopedi-Milliyet yayınarı-İst-1990
27-Lexikon-Alfabetik Genel Kültü Ansk. Özbaşkan yayınarı-İst
28-Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ans-Eski Mısır-İletişim yayınları-İstanbul
29-Çok Lüzumlu Tarih Ans-Paul Kuttner-Aykırı Yay-İst-2002
30-Dünya Coğrafyası-Prof.Dr. İbrahim Atalay-İnkilap Yay-İst-2001
31-Türk ve Dünya Tarihi Ansk-Gelişim yay-İst-1985
32-Başlangıçtan Bu güne Dünya Tarihi-Kaynak yay-İst-1974

33-Tarih Atlası-Faik Reşit Unat-Kanaat yay-1983
34-Tarihi Şahsiyetler ve Eserler-Hasan Aktaş-Çizgi yay-2002
35-Kısa Dünya Tarihi-H.G.Wells-Varlık yay-İst-1959
37-Medeniyetler tarihi-Doğan Kardeş Yayın-1974-İst

Kütüphaneler

1-Abidin Pak Öğretmenevi Kütüphanesi-Bahçelievler/İstanbul
2-Bakırköy Belediye Kütüphanesi-Bakırköy/İstanbul
3-İstanbul Devlet Kütüphanesi-Beyazıt/İstanbul
4-İstanbul Halk kütüphanesi-Beyazıt/İstanbul
5-Yeditepe kültür derneği kütüphanesi-Bakırköy/İstanbul.
6-Arkeoloji Müzesi-İstanbul
7-Atatürk kitaplığı-İstanbul

Kaynak sözlükler

1-Mitoloji Sözlüğü-Pıerre Grımal-Sosyal Yayınları - İst.
2-Kültür sözlüğü-Aziz Çalışlar-Altın Kitaplar-1983-İstanbul
3-Türkçe sözlük-TDK-Milliyet Yayınları-İstanbul(2 cilt)
4-Modern Tarih sözlüğü-Güneş Gazetesi yayınları-İstanbul
5-Oxford Ans sözlük-Sabah yayınları-İstanbul
6-Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü-Mehmet Zeki Pekalın-M.E.Y.1946-İst.
7-Mitoloji Sözlüğü-Azra Erhat-Remzi Kitabevi-İst-1993
8-Büyük Sözlük-Arkın yayınevi-İst
9-Arkeoloji sözlüğü-Secda Saltuk-İnklap Kitapevi-1990-İstanbul
10-Tarihsel Terimler Sözlüğü-A.Timur Bilgiç-Piramit Yayınları-2005-İst
11-Tarih Terimler Sözlüğü-Prof.Dr. Bekir Sıtkı Baykın-TDK-Ank-1974
12-Coğrafya Terimler Sözlüğü-Prof.Dr. Reşat İzbırak-MEB-Ank-1992
13-Ünlü kişiler sözlüğü-Tanju Göksel/Teoman Tunçdoğan-Gelişim-1978-İst.

İnternet web sayfaları, CD, DVD, Dergi ve gazeteler

eski-mezopotamya-kronolojisi.html/
history-world.org/
reforms_of_urukagina/
http://kaam.mersin.edu/
www.wikipedia.org/
oll.libertyfund.org/
toplumvetarih.blogcu.com/
web.tiscali.it/

web.tiscali.it/
ww.turkyasam.com/
www.akmb.gov.tr/
www.akmb.gov.tr/
www.altacica.narod.ru/
www.amigra.org/
www.amigra.org/
www.blogcu.com/
www.bydigi.com/
www.bydigi.com/
www.dunyadinleri.com/
www.dunyadinleri.com/
www.etena.org/
www.etena.org/
www.ezida.com/
www.ezida.com/
www.geocities.com/
www.groups-beta.google.com/
www.groups-beta.google.com/
www.altacica.narod.ru/
www.hakkari.gov.tr/
www.hakkari.gov.tr/
www.geocities.com/
www.harunyahya.org/
www.harunyahya.org/
www.islamiyetgercekleri.org/
www.islamiyetgercekleri.org/
www.kabatasdevri.com/
www.kabatasdevri.com/
www.medyafaresi.com/
www.medyafaresi.com/
www.premiumwanadoo.com/
www.smm.org/
www.smm.org/
http://kaam.mersin.edu/
eski-mezopotamya-kronolojisi.html/
www.special.lib.umn.edu/
www.special.lib.umn.edu/
www.toplumtarih.blogspot.com/
www.toplumtarih.blogspot.com/

www.turkyasam.com/
www.wikipedia.org/
www2.gantep.edu.tr/
www2.gantep.edu.tr/
toplumvetarih.blogcu.com/
history-world.org/
www.wikipedia.org/
www.kabatasdev ri.com/
www.harunyahya.org/
www.hakkari.gov.tr/
www.geocities.com/
www.medyafaresi.com/
www.islamiyetgercekleri.org/
www.dunyadinleri.com/
www.turkyasam.com/
www.bydigi.com/
www.akmb.gov.tr/
www.amigra.org/
www2.gantep.edu.tr/
toplumvetarih.blogcu.com/
history-world.org/
web.tiscali.it/
www.ezida.com/
www.etena.org/
www.toplumtarih.blogspot.com/
www.special.lib.umn.edu/
www.groups-beta.google.com/
www.altacica.narod.ru/
www.smm.org/
http://kaam.mersin.edu/http:/
www.aina.org/aol/kinglist/http:/
www.livius.org/k/kinglist/assyrian.html

Ali Narçın

SÜMER

A'dan Z'ye

Edduba [("Tabletevi")] adlı okullarda ilk ve orta öğrenimin temellerini Mezopotamya bölgesinde atmayı başaran Sümerlerin, "Urukagina, Ur-nammu, Ana-İttuşu ve Lipit İştar" kanunlarından başka Akad diliyle yazılmış "Eşnunna, Hammurabi ve Orta Asur" kanunları da günümüzde ilgi ile karşılanmaktadır. Yaklaşık İ.Ö. 2500/2600 yılları arasında hükümdarlık yapan kral Urukagina'nın reformları belirlenir. Urukagina'nın reformlarından 300 yıl sonra (İ.Ö. 2112-2095) tarihlerinde hüküm süren kral Ur-nammu'nun reformları görülür. Bu reformların amacı Ur kentinde yaşayanların özgür ve demokratik bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleridir. Ur-Nammu'nun ilk kanun koyucu kral olan Urukagina'dan esinlenerek çıkardığı yasanın, bugünkü Sosyalist anlayışın temellerine yönelik bir çalışma olarak değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır.

Binlerce yıl Mezopotamya'nın anadinamiklerini belirleyen büyük bir uygarlık olan ve sayısız bilgi, inanış ve teorinin kaynağı olarak güncel tartışmaların içerisinde daima yeralan Sümer inanış ve yaşambiçimi, tüm değerleri ve dinamikleriyle birlikte bu eserde bir araya getirilmiştir.

Ali Narçın, Mezopotamya bölgesini hareketlendiren Sümerleri tüm yönleriyle araştırıp, özellikle Anadolu uygarlıklarıyla paralel bir konumda olması dolayısıyla bölge dışındaki etkilerini, dinsel tapınmalarını, kralların çıkardıkları reformları tek tek ele alarak ayrıntılı olarak açıklamıştır.

ISBN 9944143110
9 789944 143110
Web: www.ozanyayincilik.com